

114
1978

1978
1010133

ბელორუსი

1978

ენათობი

საბჭოთავი
საქართველო

საბჭოთავი სსრ-ის მთავრობის დასახელებული
და სასაზღვრო საზღვარი-სსრ-ის მთავრობის დასახელებული

წელიწადი 55-ე

№ 11

ნოემბერი, 1978 წ.

საქართველოს საბჭოთავი მთავრობის კავშირის ორგანო

შინაარსი

იბაკური პაპიძე — ვი ვილი სივარს... ლექსი	3
მთავრის ფონდისფონდი — ლექსები	4
მთავრის ჯგუფი — ლექსები	8
ჯულიანა მთავრის — ლექსები	12
რამაზ ჯგუფი — მძიმე ჯგუფი. რომანი. დასასრული	16
ლადო სულაბერიძე — ლექსები	46
ნუნუა მთავრის — ლექსები	50
მთავრის ავსტრალიისფონდი — ლექსები	55
მიხა მთავრის — ლექსები	57
მთავრის საბჭოთავი — ჩემი საბჭოთავი, კეთილი ბარბანტი. მოთხრობა	59
რამაზ კოხიძე — მთავრის ფონდისფონდი. რომანი. დასასრული	64
მთავრის კავშირის — ვალენტინი. დოკუმენტური მოთხრობა. გაგრძელება	103

პრიტიკა და კვლევებისტიკა

საბჭოთავი — ლენინი და მთავრისფონდი	110
მთავრის ჯგუფი — „მთავრის ჯგუფი“ რომელიც სინტონიკის მთავრის	118
პაპიძე მთავრის — მთავრის მთავრის თემა	129
ნუნუა მთავრის — მთავრის მთავრის მთავრის	138
მთავრის ლექსებისფონდი — მთავრის მთავრის მთავრის	147
საბჭოთავი — მთავრის მთავრის, მთავრის მთავრის	152
მთავრის მთავრის — მთავრის მთავრის მთავრის	158
რამაზ მთავრის — მთავრის მთავრის მთავრის	161
მთავრის მთავრის — მთავრის მთავრის მთავრის	180

შინაარსის მიმოხილვა

პაპიძე მთავრის — მთავრის მთავრის	184
მთავრის მთავრის — „მთავრის მთავრის მთავრის“	185
რამაზ მთავრის — „მთავრის მთავრის მთავრის“	189

99851 / 15866
26442

მთავარი რედაქტორი გიორგი ნატროშვილი

საკრედიტო კოლეგია:

ი. აბაშიძე, რ. ანაწურაძე (მთ. რედ. მოადგილე), ხ. ბერუაშვილი, თ. ვიგინიანი, მ. ლა-
ბანიძე, ლ. მამალაშვილი, ა. ხუალაქაძე, ა. ქუთათაძე, ხ. შანთიაშვილი, დ. შანთია-
შვილი, ნ. წულუკიანი, ვ. წულუკიანი, თ. ვილახი, ბ. ხარაძე, რ. ჯაფარიძე,
მ. ჯიბლაძე.

ტექნიკური რ. ნაკვებები

რედაქციის მისამართი:
თბილისი, რუსთაველის პროსპექტი № 12.

ბეჭდვითი: რედაქტორის — 98-55-11.
რედაქტორის მოადგილის — 98-55-12, განყოფი-
ლებების — 98-55-15, 98-55-17, 98-55-20.

გადაეცა ასაწილად 11/X-78 წ., ხელმოწერი-
ლია დასაბეჭდად 24/XI-78 წ., ასაწილად ზომა
7¹/₄ X 12, კაღის ფორმატი 70 X 108¹/₁₆,
ფიზიკური ნაბეჭდი ფურცელი 12, პირობითი
ნაბეჭდი ფურცელი 13, სააღრ.-სავაჭროცენტრო
თაბახი 16,58.

№ 01212. ტირაჟი 15.250. შეჯ. 2765.
საქ. კვ. ც-ის გამოცემლობის სტამბა,
თბილისი, ლენინის ქ. № 14.

მორის ფოსტისკრილი

იქმნება რაღაც

სიცოცხლე ვიდრე სიცოცხლეა, იქმნება
რაღაც:

სულიც,
სხეულიც,
თოვლიც,
ნამქერიც...

ხოლო სიკვდილი სიკვდილივით არაფერს
არ ჰგავს,
არაფერივით არარაა, სულ არაფერი!

ვიდრე მე მოვალ, ან ის მოვა დუნედ ან
ლაღად,

ეს სულერთია,
მიწა ფეხქვეშ
ეგება

სახსნის, —

იქმნება ისევ, იმედია იქმნება რაღაც,
არაფერივით არაფერი არაფერს არ ჰქმნის!

ფორტე

სხეულში სული აყვირდა უცებ,
ქუჩაში გული ითხოვდა "შველას,
მაგრამ არავინ ფიქრობდა გულზე,
თავის ტრამვების ელოდა ყველა.

ჰგვანდნენ რელსები დაწვევით ლარებს,
დუმილს კბილებით ეჭირა სითბო, —
ვალდოვლივით ქათქათა მთვარე
იყო ასლო და შორს იყო თითქოს.

მიმქრალი ნაღვერდალი

ნაღვერდალი მიმქრალია
და სინათლედ შეთქმული
სამელნეში გრიგალია
ჯერ არ დაბადებული.

არაფერი არ მომზდარა,
არაფერი არ ხდება, —
არ ინატრო, სულერთია,
არასოდეს ახდება.

ჯერ არ გადაცისკრებულა
სულში გადამალული
დიდებული „აბა ულა“
და სუნსულა „რანნი“

ის მზე მაინც არ ამოვა,
დამიჯერე, ძამია, —
ისეთივე საღამოა,
ისეთივე ღამეა!

წყაროსთან

თუ მომეჩვენა,
 სხვასაც წყურია,
 ო, ჩემზე მეტად წყურია,
 მამინ —
 მე განზე ვდგები,
 მე განზე ვდგები
 და თვალს ვარიდებ წყალს.

• • •

ყველა გრძნობდა რომ
 სუდა, როგორც
 ნარჩენი თოვლი.
 ჯერ კიდევ იდო
 შენს კეთილ გულში.

თბილი სიტყვა,
 რომ ქცეულიყო
 ეს თოვლი ცრემლად,
 ჭირთმანელეებელ
 უწმინდეს ცრემლად.

ო, საკმარისი იყო აღბათ
 უბრალოდ ეთქვათ,
 სულ ორად-ორი

მაგრამ ეს სიტყვა
 არავის უთქვამს.

საავადმყოფოდან გამოსვლისას

ისევ თავიდან! ისევ თავიდან
 იწყება ახლა ბავშვობა შენი! —
 ერთი სიცოცხლე უკვე წავიდა,
 გაპქრა, გაფრინდა ბებრეკა ცხენით.

შენ ახლა ადგამ პირველ ნაბიჯებს,
 უნდა ააგო პირველი პწკარი, —

პირველ სისარულს მზე მოგანიჭებს,
 პირველ გაზაფხულს — აპრილის ქარი!

ისევ თავიდან! ისევ თავიდან
 იწყება ახლა ზმანება რთული! —
 ნუ მსაყვედურობ, მეტი რა გინდა,
 პირველ სიყვარულს განიცდის გული!

• • •

სიკვდილი იყო ჩემთვის
 შენთან შეხვედრა, მაგრამ
 ო, სიყვარულო,
 ჩემს სიცოცხლეს

შენ მივე აზრი
 და
 ჩემს სიკვდილსაც
 მხოლოდ შენი
 ნათელი ადგას!

საშუალო ირონიული

მიმატება, გამოკლება,
გაყოფა და გამრავლება ოდით, —
მეტაფორად ჩამოტყდება
მზეს მზის შუქად მოქცეული ზოდი.

რა იწყება? რა ზარებით
გვამცნობს ჟამი შეუცნობელ შედეგს
გაყოფის და გამრავლების,
მატების და გამოკლების შემდეგ?!

გზამ არ იცის რაა შიში,
შიში მხოლოდ ბორბლებ შორის
შფოთავს, —

ანგარიში! ანგარიში!
ყველაფერში ანგარიში დროთა!

რა ხდება და რა არ ხდება.
მანდ ვინ არი, ვინც გულდაგულ
გვისმენს, —

გაყოფა და გამრავლება,
მატება და გამოკლება ისევ!

ხილვა № 3

თავად გაიხსნა
თვალთმაქცის ყუთი
და ანგელოსი ამოტყვა ნისლეებს,
თუ დედამიწა — კლოუნის ბურთი
მზის სხივზე უხმოდ
ტრიალებს ისევ?!

დრო ვით ფინია
მანეტზე ირბენს,
ფიქრი სინათლის პარაშუტს გაშლის,
ჩამოემეება დუმილის კიბე.

რომ მე სიმღერით
ავიდე ცაში...

მაგრამ არავინ
არ მღერის დიდხანს,
ჩნდება ღრუბელი წვიმის თუ სეტყვის, —
„აქ როგორ მოხვდები? —
ვერავენ მითხრა.
„იქ რად მივდივარ?“ —
ვერავენ მეტყვის.

მწვანე ეპიტაფია

ვფიქრობდი და დრო მქონდა,
დრო მქონდა და ვფიქრობდი,
მიმქონდა და მომქონდა,
მოგქროდი და მიგქროდი.
ვწწოდი თუ ვმღეროდი,
ვმღეროდი თუ ვიწწოდი,
ვიცოდი და ველოდი...
მოვიდიოდა, ვიცოდი.
ცივი ცელით მორბოდა,
ცეცხლს ცხელ ქარში ვიქრობდი, —
ვფიქრობდი და დრო მქონდა,
დრო მქონდა და ვფიქრობდი.

ცისფერი ვპიტაფია

მეც მამინებდნენ სიკვდილით ერთ
დროს,

ო, უნდა მენდო,

ჯვარი გწერია, —

მანდ გეშინოდეს, თორემ აქ ახლა
საშიში სულაც არაფერია!

• • •

ჯილდოდ მე ახლაც

არაფერს ვითხოვ, —

არც რა იმედი, არც რა ოცნება.

რა ვქნა, მე ჩემთვის ვმღეროდი თითქოს
და სხვებს უნდოდათ ჩემი მოსმენა.

ვიღაც ჩლუნგ სიტყვას

ჩემს სიმზე ლეხავს,

ვინ არის, შუბი ვინ მომიღერა?!
რა ვქნა, თუ ჩემი უბრალო კვნესაც

ისე ესმოდათ, როგორც სიმღერა.

ცა იხსნება და

ნურეინ შემრისხავს,

მეოხმეყოს და მექმნეს წყალობად!

რა ვქნა, თუ ზოგი ჩემი ფრთების ხმას

ისე აღიქვამს, როგორც გალობას.

არც რა არზით და

არც რა მუდარიო,

(ო, ღმერთმა კქნას და იყოს მშვიდიობა),

არ მითხოვნია ნავთსაყუდარი,

მე მხოლოდ თქვენთან ყოფნა მინდოდა.

მუკმან ჯგუზური

წერილი სოფ ღიდან

ასე როგორ მოგვანატრე თავი,
ასე როგორ დაგვივიწყე, ბიჭო!
ეს ქოხმახი განა სხვისი არის,
ჟუ არ მოგვედით, აღარ გვნახავ,
ვინძლო!

ბრალი შენი, თორემ ჩვენ რაც გვიჭირს,
ამას წყალიც ჩაიტანდა ქალაქს,
ხელმოკლედ ვართ, მაგრამ თავს კი
ვირჩენთ,
თუ ბუნებაც არ მოგვიტანს ზარალს.

არაფერი შე არ მინდა, ნანა,
ოღონდ მყავდე მართალი და მრთელი,
თავს გადაგვდის ოჯახს ჩვენი ყანა,
მოსამართი არ გვაქვს სხვისგან ხელი.

ოღონდ თვალი გამიხარე ერთი,
მომიყვანე ჩიტუნები ჩემი.
ამას აღარ დაგვივიწყებს ღმერთი,
ვგებ კიდევ გავიტანო წელი!

ბიძა-შენი კი არაფერს იტყვის,
თუმც გული აქვს მას ბავშვივით ნაწი,
შე ვიცი და, წერილს არ გწერთ ჯიბრით,
არ მინახავს ამისთანა კაცო!

შენი წიგნი ჩვენს დუქანშიც ნახეს,
მიუღიათ ორად-ორი ცალი,
რას უყოფა, ბიჭო, ამდენ ქართველს,
შენი კოხტა თავის ნაფიქრალი!

ნამეტანი არ წაგიდოს ფიქრმა,
შე ამისი მემინია თანაც,
მამაშენსაც კი უყვარდა კითხვა,
მაგრამ აღარ დაუგდია ყანაც!

ნუ მათხოვებ ყურს, მამიდა, თუკი,
გაწყენინე რამე, მაგრამ მეტი —
ვინ გყავს მაინც, რომც გვაქციო ზურგი,
ჩვენი ხარ და ხომ შენი ვართ-მეთქი!

• • •

შე ნოფელში მიყვარს ყოფნა,
გამარჯობა იციან;
— ბალო, შენი გამარჯობა!
— გამარჯობა, ბიძია!

იმერელი — ზრდილია და,
გურიელი — ფიცხია,
სვანი კაცო — დინჯია და
ოდიშელი — მკვირცხლია, —
— ბალო, შენი გამარჯობა!
— გამარჯობა, ბიძია!

რატომ ვწერ ლექსებს?

მე ვნახე ჩიტმა

როგორ დალია გუბიდან წვეთი,
და თავისთავად მოვიდა რითმაც,

მაგრამ პასუხი რა მოგვე-მეთქი!

როგორ ვწერ ლექსებს?

მე ვნახე ჩიტი,

როგორ აფრინდა უეცრად ცაში,

მაგრამ ვიდრემდის აფრინდა იგი,

იმასაც ვკიდევ მე თვალი მაშინ.

როგორ მიეკრა ის ჩიტი მიწას,

რომ გაქანება ჰქონოდა მეტი,

მას აქეთ უფრო მიყვარს მე მიწა,

და ზეცა მტე ხალისა, კელტა!

შემოდგომის მიწურული

ფიცრული ოდა, გახირული გულიან ბურქვზე,
ვით ჩიტის ბუდე პაწაწკინტვლი,
დრო-დრო გამოდის დედა-ჩიტი და არეს უმწერს.
ტიშკართან ხმელი იძვრის წიფვლი.

ცვივა ფე არლი. მიაქვს ფირი და ტიანჭველა!
ტალახში უდგას სველი ფეხები.
მზე ნადა! წითლად. აივნიდან ჩანს თუთარჩველაც
და ბრუნდებიან მინდვრით გლეხები.

წუსელის თოვლით დაიფიფტა ტალისპირეთი,
გვიში ჩანს, ჯედრო, და ფეხის კვალი,
ლოყაწითლნი სხედან ცეცხლთან სოფლის ცირები.
და ხანდისხანი ხმაურობს ქარი.

ჯერ ყანებია ასაღები, თოვლს მზე გააღობს,
ირღვევა ტირსლი და შრება ველი,
შუადღის ხანად საქონელი კიდევ ბალახობს,
მწვანეა ჩრდილში ბალახის ყელი.

ცა გაიხსნება, ცეცხლს დაანთებ, ისევ ჩაწვები,
სარკმლიდან მოჩანს ლავარდი ზეცის,
ღობეთა გასწვრივ გაკმედილი დგანან ნაძვები
და შორით შაშვის ჭახჭახი გესმის.

გააღებ კარებს, რა ახლოა კავკასიონი,
რა სინათლეა — გასაკვირველი!
გაივლებ წყნას — ეღვარ ნახე დღეს დაფიონი
და ცა და მიწის თვალისიერი.

ხვალე წინ არი, შეუმჩნეველად წყენა გაივლის,
აღესაე ნაჯახს და მიხვალ ტყეში,
ჯერაც ამ მხარეს კაცის ფეხი აღარ ჩავლილა,
და ტყის ქათამი მიფრინავს მზეში.

სარკმლიდან მოჩანს, ჟონავს წვეთი სუსტი ყინულის,
და ერთი წამით აჩნდება სარკმელს,
მოღერძილია ყელი, თეთრი, როგორც ბინული
და უსის თვალი საქალი, საქმეს.

ჩატეხილია ეზოს ღობე, ავღარი მოდის,
განთიადის ხანს ლერწამი ტირის,
სადაც ჩრდილია იქ თოვლია და ცეცხა კიდევ,
და იეზე კერცკატებს ხილ .

* * *

გრიგოლ ჩიქოვანს

მე მიყვარს შენი ცირა და ბოში,
აღალმართალი შეა, ვითრები;
შემოღამება ურთასთან, ხობში,
გაყურებული ტყის ნაპირები.

მიყვარს დაისი და კვამლი ფაცხის,
გზად მიმავალი ურმის ტრიალი,
სტვენს მაფშალია, შრიალებს ცაცხვი
და ვარსკვლავების ისმის წკრიალი.

მაგრამ ყურსალი ღამის ყიამოს
ენდობა უფრო, როგორც წესია,
და ნატამალი არ გაქვს სიამის,
არ მოგიშვია, რაც გითესია. —

ისმის კივილი დამწვარი დედის,
მისდევს მდევარი თურქის ბაიდას,
მაგრამ არ არის ამქვეყნად ბედი
და მოთქმას წყალი ზღვაში ჩაიტანს.

უფერულია სოფელი ჩვენი,
და გულსაწვაგი — ჰანგი მეგრული,
და მოწყენილან თითქოსდა ხენიც
ციებისაგან შეწუხებული!

ვერ მიატოვებ მაინც ამ მიწას,
რადგანაც კაცის გქვია სახელი,
და აწერია შენს გულის ფიცარს
მცირე შეება და დიდი ნაღველი!

* * *

ორი პოეტი, ორი მურმანი,
კობტა ბიჭვინთის ჩვენ ვართ სტუმარი,
გვაქვს სახრავი და გვაქვს სასთუმალი.
დროებით ღვინოს, დროებით არაყს,
დროებით ოჯახს და დედაქალაქს.
მტკიცე უარი!

კობტა ბიჭვინთის ჩვენ ვართ სტუმარი.
მიდის ეპი და ორი პოეტი
უზიან ლექსებს, როგორც ყოველთვის,
ხოლო რას ფიქრობს მიეთ-მოეთი,

ამაზე ახლა ნაკლებ ფიქრობენ
რადგან იცინა კარგად თვითონვე,
თუ რატომ სტკიცეს მტკიცე უარი,
დროებით ღვინოს, დროებით არაყს,
დროებით ოჯახს და დედაქალაქს, —
ხოლო ამ ლექსს სწერს ერთი მურმანი —
რომელიც დიდთან არის პატარა,
და პატარასთან ტოლი და სწორი,
რომელს ნაკლებად ერჩის სატანა.
და არ უგრძენია რისხვა სასწორის,

და აღარ იცის, რა არის ომი,
 ომი მას მხოლოდ — გაუგონია,
 არ უგემნია მას შხამი მძრომის,
 თუმცა შიშხილი — კი უგემნია.
 და აკვირდება იგი დიდ მურმანს,
 ოარ გ იცხოვრა, ცხოვრობს რაგვარად,

და უფრო ხშირად ენდობა გუმანს,
 გამოცდილება არ აქვს რადგანაც,
 თუმცა ის მკვდარსაც არ აპატიებს,
 ვისმეს წინაშე მოდრეკას ქედის,
 და ჯერ უხილავს ხედავს საწიურს,
 როცა ხომალდი გრიგალში შედის!

ჰყვავის ტყემალი

უცებ აყვავდა თეთრად ტყემალი
 და ჩემს სარკმელთან დადგა სინათლე,
 და როგორც ჩემი ფიქრის მწვერვალი —
 მენ გამახსენდი და მენ გინატრე!

ნეტავი ჩემი თვალით განახა,
 ამ ეზოებში შუქი დაღვრილი,

ვით შეიშნოვა ციცქნა ქალაქმა
 ეს თებერვალი და ეს აპრილი!

როგორც სიზმარი — ველად ნისლია,
 უკვე ჰყვავიან თეთრად ტყემლები,
 ლექსი არა ვთქვა, არ შემიძლია,
 მენ მაგონდები და ვიცრემლები!

• • •

როცა სიჩუმე სუფევს ირგვლივ და წყალი მიდის,
 როცა უკუნის მეწინავე გროვდება ბინდი, —

რას ამბობს მამინ მიმავალი ბნელში კაცხურა?
 „უნდა იცხოვრო ქვეყანაზე კაცმა კაცურად.

უნდა გახსოვდეს მენ მამულის შენის დიდება,
 აგორებულ ქვას ხავსი რატომ არ ვკიდება, —

უნდა იდინო ვიწროებში და გაიტანო
 შენ ტანი შენი, გაახარო უნდა პიტალო, —

კაკაკასის მკვიდრო ტიტანო!“

• • •

ლაშარის გორთან რომ ტყვრია,
 ატამი ბზინავს და ჰყვავის,
 წავიდეთ, ლამაზო ფერიავ,
 ხევ-ხუვებს მოვავლოთ თვალი.

თორემ ეს სოფელი მცირეა,
 და ვეღარ ვიგემებთ ლხენას;
 თორემ ხვალ, თორემ ზუგ, ვიცი და,
 ყვავილიც დაიწყებს ცვენას!

ჯულიანა მილდინი

ს ა მ შ ო ბ ლ ო ს

კვლავ ჩურჩულებენ,
კვლავ ღალადებენ,
კვლავ ხშიანებენ
შენზე მითები...
და ჩემს მკლავებზე,
როგორც ტოტებზე,
კვლავ ტიკტიკებენ
შენი ჩიტები.

ისევ ბრიალებს.
რიტრაქისფერი,
გამარჯვებული
შენი დროშები!
ცისკენ ილტვიან,
მზისკენ ილტვიან,
გადარჩენილი
შენი კოშკები.

შენ, ხატებაო!
შენ, საფიცარო!
ეს შენ ლოცულობ
ჩემში გრძნეული...
ჩემს მხრებზე, რწმენად,
შენი ხელი დევს
ნატრილობევი და ნიშნეული.

...და ღალადებენ,
და ხშიანებენ,
და ჩურჩულებენ
შენზე მითები...
და ჩემს მკლავებზე,
როგორც ტოტებზე —
კვლავ ტიკტიკებენ
შენი ჩიტები.

სალამოებს ვენატრები

შევცქერი ვით ამორძალი
ფრჩხილა მთვარის შორიალს.
ხაფურდივით სალამოებს,
ყველას როგორ მოვიარ?!

ზოგჯერ სულის ქარიშხალი
ისე გამატიალებს,
ყველა აფრას ამიხსნის და
ქარში ამიფრიალებს.

სალამოებს მოფარატეთ
ვენატრები, მგონია.
სიფრიფანა ჩემს გოგოებს
ეს რა ძალა აქონიათ?!

ნება-ნება ვერ ვსეირნობ,
ვერ ვსაუბრობ ხალხით...
ფრთახატულა ჩიტუნებო,
დამიბრუნეთ მაისი!

სანამ თქვენ არ გამოიზრდებით,
ვაქრო უნდა სურვილი,
თქვენს გულისთვის კვლავ მიცდიდეს,
სულის მძაფრი წყურვილიც.

ჯერ კი ვითარ ამორძალი,
ვუცქერ მთვარის ბორილს.
მერე რა, რომ საღამოებს,
ყველას ვეღარ მოვიარ...

ნ ა ფ ე ხ უ რ ე ბ ი

შუკაში გარბის ცელქი გოგონა
და ვარსკვლავებმა თვალეებს აკვესებს.
წითელ კაბიდან სხივი მოეონავს,
გზადაგზა ტოვებს გიმირის ანკესებს.

მოდის და მოაქვს გაზაფხული თან.
ბჭავს მახარობელ ჭიკჭიკა მერცხალს.
წვიმავე გამოტყდი, მოხიბლული ხარ, —
მის ნაფეხურებს ვერ გადარეცხავ.

მრავალ წლის შემდეგ, მრავალ წლის
შემდეგ.

კვლავ ჩამოივლის შუკაში ჭალი...
და შემოდგომის ნისლით ავსილი,
გაუხვედება გიმური თვალი...

გაებლანდება ნაცნობ შუკაში
ჭალს, მოსეირნეს დინჯად და უნდოდ,
მისი ბავშვობის ნაფეხურები,
აღრე დატოვილ სითბოთა ჯილდოდ.

ე ნ ძ ე ლ ა

მოდის, მოაბიჯებს ბაწია ენძელა,
ზამთარი შესცქერის შიშით დაზაფხული...
ბაწია ენძელავ, გამანდვ: გემძიმა,
ხელში აყვანილი ამხელა გაზაფხული?!

დ ე ღ ა

შენ ზედაზენის მინდორში გძინავს,
ზედაზენის მწვანემ სხვა იცის ქარი,
შენთან მოღწეულს ჩემს ძახილს
მტირალს,
აღბათ, არასდროს ექნება ზღვარი.

აღბათ არასდროს არ დამთავრდება
უაზრო გათვლა საათთა, დღეთა.
შენ არა მყავხარ, ნეტა ამ მარტმა
იები რისთვის შემომადგეთა.

კვლავ ცივ ხელებში შემომაცხენება
დამწუხრებული ციცქნა იები.
ჩემს ცრემლთა სიცხეს უბით მოგიტანს
ზედაზენის ქარი შენაცინი.

ნეტა, ვინ მოვა ნუგეზად ჩემად.
ან გულზე შენ ვინ დაგაღებს საღებუნს?!
რა ეშველება დაწვეტილ ძაფებს,
საბედისწეროდ ერთურთში გაბზულთ...

თ ე ა ს

ეროვნული
ზიზლირთისა

სიხარულმა დამატოლა და მომარგო ლალი ფრთები,
სიმღერებად იღვრებიან, ჩხრიალებენ ნიაღვრები.

დღეს, როდესაც ჩემი გოგო, კოსტა, როგორც დედოფალა,
თავის ალერსს შემომაფრქვევს, თავის გრძნობებს არა
მაღავს...

შემომამჯდობს ყელზე მტკიცედ, თავის ფაქიზ და თბილ
მკლავებს,
დამიკონცნის, მზის ნაქურით ამომივსებს მტირალ
თვალებს.

მეფერება: სიცოცხლეო, ოცნებაო, სიყვარულო,
შენი ოქროს წიწილა ვარ, მინანავე სიხარულო!

ემშაკუნავ, პაწაწინავ, მოედურტულე შენ ცუდლუტო,
ზედმეტ ალერსს მიჩვეულო, შე ოთახის თეთრო კნუტო!

შე კატკატო, თუთიყუშო, ნუ მომპარავ შენ ჩემს სიტყვებს,
თორემ ახალს მოგიძებნი, მეტ სიყვარულს რომ დაიტეხ.

ჩემი გული მომლოდინე, დანატრული სითბოს, ალერსს,
საკულეში ვერ ეტყვა, ხმა გუგუნის სხეულს ავსებს.

როგორც ჩიტი მოფართქალე, სახლის კედლებს მიაწყდება,
ჩემს დარიბულ თავშესაფარს ამოავსებს ლამაზ ხმებად.

არასოდეს არ ვყოფილვარ სიყვარულით ნებიერი,
სულში გქვი გამზლართვია: ბედნიერი? ბედნიერი?

ვერცხლის სიმები

ვერცხლის სიმები ვერცხლის სიმები. თმებმა გამყიდეს
თმებმა მიყელეს.
აუბდენელი ყრუ ზეაშიადი და ტკივილები მათ გამომხილეს.

და ყველაფერი მიყვება ვგონებ — სახეც, თვალებიც,
შუბლის ნაოჭიც
უზალისობა უფრო ამელავნებს ოცნებებს, ასე მკაცრად
დაოკილთ.

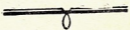

მწყდება ცრემლები. მწყდება ცრემლები და ნაპრალები
 ღრუბლებს იხვევენ,
 ისეთი დილა დადგება ვიცი, მთანი გულისპირს რომ
 დაიხვევენ...

და მეშინია, და მეშინია, ვერცხლის სიმებზე მალე
 დაწყდება,
 ვერ შეიგრძნობენ ყვავილის სვედას, ნაპრალს დილივით,
 რომ ააწყდება.

მერე დარჩება, მერე დარჩება უდაბნოეთი,
 გამშრალი ქვიშით,
 და მომადგება მეგობარვით, ნაღველი, ახლა დიმილს
 რომ მიშლის...

ვერ დავინახავ ვერც ცისარტყელებს, ვერც მოცეკვავე ქარში
 ყვავილებს
 და დაწყვეტილი ვერცხლის სიმები მხოლოდ სამარეს
 ამიყვავილებს.

მეიშე ჯვარი

არმანი ოთხ წიგნად

წიგნი მესამე

თავი XLI

ქართლ-კახეთის სამეფო კარი და დარბაზის ერი ბოლოს მაინც იძულებული შეიქნა, რუსი მოხელეების კეთილგონიერული რჩევა მიეღო და პეტე თეიმურაზის სამუდამო განსასვენებლად ასტრახანის მიძინების ტაძარი აერჩია. გარდა მეფე ვახტანგ მეექვსისა, აქ სხვადასხვა დროს ბევრი ქართველი საერო და საეკლესიო მოღვაწე იყო დაკრძალული და ასტრახანის მიძინების ტაძარი ქართველებს თითქმის თავიანთ საძვალედ მიაჩნდათ.

მაისის დამდეგს საქართველოდან ასტრახანს დაბრუნდნენ ელჩობის წევრები: მარტყოფის მოურავი ქაიხოსრო ჩერქეზიშვილი, მოლარეთუხუცესი თავადი შიო ტუსიშვილი და ცხინვალის მოურავი თავადი იესე მაჩაბელი. თეიმურაზ მეფის ყოფილ მრჩეველებთან და მესაიდუმლეებთან ერთად ბრწყინვალე ამაღლის თანხლებით ასტრახანს გაემგზავრნენ ბატონიშვილები გიორგი და იულონი, ერეკლეს ძენი, რომლებსაც საყვარელი პაპა უნდა და-

ეტრებინათ და მისი კუბო სამშობლოდან ჩატანილი მიწით დაეფარათ.

დაკრძალვა მოხდა მკათათვის ოთხს, საღამოს ზუთ საათზე. კუბოს მისდევდნენ გენერალ-გუბერნატორი ვასილ ნერონოვი, ეპისკოპოსი თეოდოსი, ვიცე-გუბერნატორი ბეკლემიშვი, გუბერნიის უმაღლესი ოფიცრობა, სამღვდლოება და დიდძალი ხალხი. გამოსათხოვარი წირვა თვით მისმა მეუფებამ, ეპისკოპოსმა თეოდოსიმ გადაიხადა. ოქროქსოვილით დაფარული კუბოს საფლავში ჩაშვებისას სამჯერ ზედიზედ დაიშვექს ვოლგაზე გადმომდგარი ციხე-სიმაგრის ზარბაზნებმა, ასტრახანის ყველა ეკლესიის ზარების სამგლოვიარო რეკვა კი თვით უკანასკნელ წუთამდე არ შემწყდარა.

შორეული მგზავრობიდან მომავალ ელჩობას და ასტრახანში გვირგვინოსანი პაპის წინაშე უკანასკნელი ვალის მოსახდელად ჩასულ ბატონიშვილებს ყიზლარში ძნელად დასაყვრებელი ამბავი ელოდათ: ათიოდე დღის წინ სანკტ-პეტერბურგში არეულობა მომხდარიყო, ტახტიდან ჩამოეგდოთ პრუსიის

მეფე ფრიდრიხის სიყვარულით ჰყვებოდა შეშლილი იმპერატორი პეტრე მესამე და მის მაგიერ პორფირით შემოსათ პეტრეს თანამეცხედრე ეკატერინე, ამიერიდან იმპერატრიცა ეკატერინე მეორე. თქმა არ უნდა, ვადარიალება დედოფალ ეკატერინეს მონაწილეობის, თუნდაც თანხმობის გარეშე არ მოხდებოდა. ეკატერინეს მიმხრეებმა, როგორც ჩანდა, პეტრეს აჯობეს, უპატიურად ძირს დაამხეს და იმპერიის გუშინდელი კერპი სიცოცხლესაც გამოასალმეს. იწყებოდა ძველი გავლენიანი მოხელეების ახლით შეცვლა, იმათი ჩამოცილება და დამდაბლება, ვინც განსვენებული ელისაბედისა და შემდეგ პეტრეს ზეობაში ტახტთან დაახლოებული იყო. წყალი შესდგომოდა კანცლერ მიხეილ ვორონცოვს, თავად ტრუბეცკოს, გრაფ შუვლოვს, რომლებიც სიკვდილის პირას მისული მეფე თეიმურაზის დაუღალავი გარჯითა და დაყინებული მეცადინეობით ასე თუ ისე იცნობდნენ საქართველოს საქმეებს და კიდევაც ცდილობდნენ, შეძლების კვალობაზე, თუ ეს რუსეთს რაიმე მხრით ზიანს არ მოუტანდა, პატარა ერთმორწმუნე ქვეყნისათვის მფარველობა გაეწიათ. ასე რომ, ელჩობა, ამდენი შრომა და ხარჯი რომ გასწია, სამშობლოში სრულიად ხელცარიელი ბრუნდებოდა. მის მიერ წამოწყებული და გაკეთებული საქმე ხელახლა წამოსაწყები და გასაკეთებელი იყო.

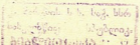
ეპისკოპოსმა მაქსიმე აბაშიძემ, ქუთათელმა, კიდევ რამდენჯერმე მოახერხა და თავის მეფეს საქმის ვითარება წერილად აუწყა. ამის შემდეგ დაუქვებაც აღარ შეიძლებოდა, რომ რუსეთის მხრივ დახმარების მიღებაზე იმედის დამყარება მხოლოდ თავის მოტყუება იქნებოდა და უკეთესი დროების დადგომამდე ლხთიმურეთი მტერს საკუთარი ძალებით უნდა გამკლავებოდა.

ერეკლეს მიერ ჰასან-ფაშასათვის გზის მიცემაზე უარის შეთვლამ, რაც იმერეთში მანამ შეიტყვეს, სანამ

ტფილისიდან საგანგებო მალეშტროლი მოვიდოდა და მტრის მტრებებს აშბავს მოიტანდა, სოლომონსა და მადლიერებით აუფსო. გაერთიანებული ქართლ-კახეთის სათავეში მყოფი ერეკლეს მხარდაჭერა და ნუგეში სოლომონისათვის დღეს განსაკუთრებით ძვირფასი იყო, რადგან აგარიანთა მომავალი, ყოვლის მომსგერელი შემოსევების წინ თავს მარტოდმარტო გრძნობდა. მთავრის კვერთხის ხელში აღები-სთანავე ოდიშის ახალი ბატონი კაცია თავის საბატონო ქვეყანაში ჩაიკეტა და აქეთ აღარც კი იხედებოდა. თანდათან იკლო ძღვენმა და მოკითხვის წიგნებმა, დედოფალთ-დედოფალი მარიამი ოდიშიდან ხანგამოშვებით რომ იღებდა ხოლმე და თავადაც ყველა ღონეს ხმარობდა, საფიცარი მშობისათვის სამაგიერო სიყვარულით, ყურადღებით და მეფური საჩუქრებით ეზასუხა. კაციას მოყვარული დედმამიშვილი და სოლომონის ერთგული თანამეცხედრე კარგად ხედავდა, რომ საუკუნოდ დაუფიწყარი მამის, ოდიშის ბატონ ოტიას, მიცვალების დღიდანვე მეფესა და მთავარს შორის ზრდა დაიწყო ფარული შუღლის აქამდე უხილავმა ზღუდემ, რომელიც, მართალია, აღრეც არსებობდა, მაგრამ ორივე მხარე საჭიროდ თვლიდა და როგორღაც ახერხებდა, იგი არ შეემჩნია. კაციას არც დაუშალავს, მამის წლისთავზე კვლავ ამაღის ამარა ჩამოსულ დას პირდაპირ უთხრა, რომ გვირგვინისანი სიძის მსგავსად მსტოვრები მასაც ჰყავდა სხვადასხვა ადგილას მიჩენილი და თვალყურს ადევნებდა, ვინ რით სუნთქავდა.

— შეიძლება, უფრო გარკვევით ვიცოდე, რას გულისხმობ? — ასევე პირდაპირ ჰკითხა ძმას დედოფალთ-დედოფალმა მარიამმა.

— ყველაფერი ჩვენგან ხომ არ უნდა შეიტყო, ზოგი რამ შენს ქმარს ჰკითხე! — მწარე ღიმილით, მეგრულად უპასუხა კაციამ და თვალი მოარიდა. — შენ ხომ შენი სოლომონი

უცოდველ კაცად და ღმერთის სწორ არსებად მიგაჩნია!

— ეგ აქ რა მოსატანია, კაცია, — წარბი შეიკრა დედოფალმა და უცარი შეტყვის მოსაგერიებლად აიფოფრა. — მე, ისევე როგორც შენ, ღვთის შორწმუნე ვარ და შემძლია, მოკვდავი, წარმავალი ადამიანი, თუნდაც მეფე, ჩემი თანამეცხედრე, ვისაც შენი ნებით გავყვები, რა დიდებულებაც არ უნდა იყოს მისი მოღვაწეობა, მაღალი ღმერთის ტოლად და სწორად მივიჩნიო? ეს, შენ ნუ მომიკვდები, სიტყვის ბანზე ავადებას ჰგავს. ნუ დაგავიწყდება, მე და შენ ერთმა დედამ გვშობა და ერთმანეთის წინაშე სრულ გულახდილობას უნდა ვიჩენდეთ.

— მაშ, მიჩვენე გულახდილობის მაგალითი!

— კიდევაც გიჩვენებ! ნუთუ აქამდე არ მიჩვენებია? როდის მომხდარა, მე შენთვის ერთი მოთქვამს, მეორე კი გულში მდებია? ამიტომაც ამითვალწუნე. მოყვარედ შენ მარტო იმას თვლი, ვინც შენს უკუაზე დადის და შენი კულის გამსწორებელია. რაც შეეხება სოლომონს, შენ ის არასოდეს არ გიყვარდა. გამოტყდი, რომ ახლაც მართალს ვამბობ და ცილს არა გწამებ!

— თავი არც ჩემი სიყვარულით მოუკლავს ვინმეს, მარიაშ. ამის გამო ნურც ნურავინ მესაყვედურება და არც მე ვესაყვედურები. რაც იყო, იყო. სანამდე შეგვეძლება, საწყენიც უნდა მოვითმინოთ ერთმანეთისაგან და გასახარებელიც გავიხაროთ. ეს თავად შენგან გამოვიდნა. ისე კი იცოდე და იცოდე, რომ მეც ვიცი: შენი ქმარი საიდუმლო ქსელს ხლართავს გურიელთან. იმ წვერცამეტას ჩემს წინააღმდეგ აფულიანებს. ძველი, ნაცადი ხერხია. შემდეგ ორივეს ხელს მოგვისვამს და გადაგვსანსლავს. ცბონებული მამაჩემის ნიციოცხლეში, მადლობა ღმერთს, გონიერება ორივეს ყოფნიდა და თვალში არავის ვეპატარავებოდით.

— ასპიტის ენას აჰყოლიხარ, კაცია.

არ გეკადრება. ღმერთი კი მომკალი, აქ მართლა სადავიდარბობლ გავგებდომია საქმე.

— აკი და-ძმა ვართ და ერთმანეთის წინაშე გულწრფელი უნდა ვიყოთ? გულწრფელობას მარტო ჩემგან მოითხოვ, დედოფალი?

— არ ვიცი, რა გითხრა, კაცია, შენმა სიტყვებმა ისე დამაბნია და აშშალა, აღარც კი ვიცი, რა გიბასუხო.

— დაარწმუნე სოლომონი, რომ მამა-პაპისაგან დადგენილ საზღვარს აქეთ არ შემოესვლება. ლეჩხუმზე ფიქრს თავი დაანებოს. ეგ ამბავი დიდი ხანია ოდიშის მფლობელის სასარგებლოდ გადაწყდა. ღვთის ნებაც უთუოდ ეს იყო. საზღვარს აქეთ მე ვარ და საზღვარს იქით ის!

— შემოგეპრა? როდისმე დავა აგეტეხა?

ბოლმანე მოსულმა დადიანმა დის შეკითხვები პასუხის გაცემის ღირსად არა სცნო და პირგამეხებულმა ვანაგრძო:

— ამას გარდა, ბრძანებები და ვანაგრძულებები თავის ქვეშევრდომებს დაუგზავნოს. კაცია დადიანს ღმერთმა თავისი საბრძანებელი გაუჩინა და მისი ნების გარეშე აქ ჩიტიც ვერ გაიფაჩუნებს!

— შენ იქნებ პირობის წიგნზეც უარს ამბობ, ტყვისსყიდვის აკრძალვის თაობაზე ერთობით ყველამ მეფეს რომ მიეცით?!

— ჩემს სამთავროში მეფე მე ვარ, მარიაშ, აქ არ არის სხვა მეფე, გარდა დადიანისა და ნუ გაგიკვირდება, თუ შენი ქმრის, იმერეთის მეფის მტრებს მინცდამინც ჩემს მტრებად ვერ გავიხიდი, მეფის გულის გასახარად სამკვდრო-სასიცოცხლოდ ვერ გადავეცილები!

— ცბონებული მამაჩენი სულ სხვა გზას ადგა, ძმაო, შენ სულ სხვა გზა აგირჩევია!

— რაც გინდათ, ის დაარქვით, გინდა გზა და გინდა!.. სოლომონს თავი ისე უჭირავს, თითქოს ზურგს უკან

არსებულმწიფის ურიცხვი მხედრობა ედგას!

— თქვენ ვერაფერს გაგტეხთ, კაცია, როცა ერთად იყავით. ხრესილის ველზე ორწილ ძლიერ მტერს სძლიეთ და ქვეყანა აალაბარაეთ!

— ის, რაც ავარიანებმა ხრესილში დაკარგეს, ოსმალეთისათვის ზღვაში წვეთია, ჩვენ წელი ველარ წამოვწიეთ მას შემდეგ. სამეგრელო თალხით შეიმოსა. არ არის კომლი, თითო შევილი რომ იქ არ დაეკარგოს!

— ჩვენ კი გვილხინს, კაცია?

— სათათროს გადაუხდელობა არ იქნება. ჩვენ ოსმალების მოხარკეობა გვარგუნა მალაღმა ღმერთმა და უნდა ვიციოდეთ, ხარკს არავინ შეგვვარჩენს, დღეს თუ არა ხვალ ჩვენი კისრიდან ამოიღებენ!

ოდიშის ბატონის ეს სიტყვები მარიამისათვის იმდენად მოულოდნელი იყო, რომ ყელს მოწოლილი რისხვა ველარ შეიკავა:

— ეტყობა, შენს გულშიაც ჩაუგდია ბოროტების თესლი სამშობლოდან სამარცხვინოდ განდევნილ ჩემს დედამთილს, ლევან აბაშიძის ასულ თამარს! იხიცი ხომ თავისი დღე და მოსწრება ამას ამტკიცებდა!

კაცია დადიანს გესლიანად გაეღიმა, მგჩხერი ქერა წვერით დაფარული ნიკაბი მოიფხანა:

— თუ არა ეგ მტკიცება და დედაშვილს შუა ჩამოვარდნილი შეურიგებელი უთანხმოება, იქნებ შენ დღეს სამეგრელოს რომელიმე ღარიბი თავადიშვილის მორჩილი თანამეცხედრე ყოფილიყავი და არა ლიხთიმერეთის ამაყი დედოფალი, ცა რომ ქუდად არ მიგაჩნია და დედაშიწა ქალამნად!

— რა გიბასუხო მაგაზე, კაცია? ვიცი, სამაგიეროს მიხდი. სხვა დრო რომ იყოს, ალბათ, სილას გაგაწნავდი, როგორც შეურაცხყოფილი და შეურაცხყოფელ ძმის. ზენაარის ნებით დღეს მე ამ სიამოვნებას მოკლებული ვარ. არა მაქვს გულის აყოლის ნება. შენ და მამამ ზიდეთ ჩემი ცოდვა, ეგ კიდევ

აქეთ წამოსაძახებელია? — მარიამს თვალები ცრემლით ავესიდა და თხელი ტუჩები აუჯანკალდა. — მე ხომ ის გაეაკეთე, რაც თქვენ გასურდათ და რასაც ბალობიდანვე მინერგავდით! არ მეგონა, თუ გულმაიწიყობას გამოიჩენდი და ასე მალე დაგავიწყდებოდა, რაც ამ რამდენიმე წლის წინათ ვარციხეში გითხარია!

— არც დამვიწყებია, ყველაფერი კარგად მახსოვს!

— მაშ, რაღად კადრულობ ჩემს დამცირებას? თუ სხვა არაფერი გააკვებს, შე დალოცვილო, ანგარიში იმას მაინც გაუწიე, რომ ერთადერთი ძმის გარდა, მე სხვა პატრონიც მყავს, ვინც ღვთისა და კაცის წინაშე მოვალეა, ჩემი ღირსება არავის გაათელვინოს!

კაციამ მწარედ ჩაიციხა, დას თვალი აარიდა:

— აი, ხომ ხედავ ცოტათი გული გეტკინა და შენ უკვე მუჭარაზე გადახვედი, გვირგვინოსანი ქმრით გვაშინებ! — და უცებ იფთჟა, თვალებიდან ცეცხლი გადმოაფრქვია: — არ გვეშინია, ბატონო, მოხვალთ და ჩვენც აქ დაგხვდებით, შერცხვენილი იყოს, ვინც ტოლი დაგივდოთ!

— რას ამბობ, კაცია, სრულს ჰკუთხე ხარ?

დადიანმა იწყინა, ხმას აუწია:

— მე კარგად ვიცი, ჩემო დაო, ვინ არის სრულ ჰკუთხე და ვინ არა! კბილი ხომ მომისინჯე? ახლა შეგიძლია შენს ღიღებულ თანამეცხედრეს ეახლო და მოახსენო, რომ ცხენისწყალგადმოღმა ყურთბალიშზე არავის ძინავს, ვფხიზლობთ, მტრის ჭინაზე ფაღალი მშრალი გვაქვს!

— მე ისე მეჩვენება, რომ შენ ნაბაბს ეძებ ჩვენთან წასაკიდებლად, — სახეზე სრული სიმშვიდის ნილაბი აიფარა და ისე წარმოთქვა დედოფალმა. — მეფის და გურიელის შენს წინააღმდეგ შეთქმაც ამად მოიგონე. ეგეც ძველი ხერხია: გაღმა შევედევები და გამოღმა შემრჩებო. მართალი მოგახსენო, სოლომონს საგანგებო რწმუნე-

ბა არ მოუცია, საყოლში, თავადაც იცი, შენი კბილის მოსასინჯად კი არა, მამის სატირლად მოვედი, ამჯერად მეფის სახელით მოლაპარაკებას ვერ გაგიმართავ, მაგრამ დაძმურად იმას კი გირჩევ, რომ მეფესთან პირისპირ შეყრისა და სატყვივრის გამხელის გარეშე ნურას იქმ, ასპიტის ენას ნუ აჰყვები, ცოლდას ნუ დაიდებ. შენი მტრობა, რალა თქმა უნდა, ჩვენ გვავენებს, ძალიანაც დაგვაზიანებს, მაგრამ დამერწმუნე, კაცია, არც შენ მოგიტანს სიკეთეს ჩვენი ამხედრება. მარტო გურიელის იმედის ამარა იმერეთის მეფე ლმერთმა ნუ ამყოფოს! სოლომონს ნურას დააბრალებ, სიტყვამ მოიტანა და მე ამას ჩემგნით გუენებე. რას მივაწერო ახალციხის ფაშას კაცების შენს კარზე ყოფნა? იქნება ფიქრობ, თვალი და ყური მარტო შენ ვიჭრის, სხვები კი ლმერთმა ყრუებად და ბრმებად გავვაჩინა? პასან-ფაშას კაცები შენს კარზე ჩვენს მოსვლამდე მოვიდნენ და ახლაც აქ არიან, შენ კი კრინტსაც არ სძრავ, არაფერს მეუბნები. ასე ახრულებ პირობას, შენ და ოდიშის მთელმა თავადაზნაურობამ მეფეს ერთობით რომ მიეციეთ, სამეფო კარის გაუგებლად ჩვენს მიწა-წყალზე ოსმალოს არ გავაჰკაპანებთო?

დადიანს ოფლის მსხვილი წვეთები დაასხდა შუბლზე. დამ ჩიხში შეიმწყვდია. ქალი ჩოხის უბიდან პრელი დოლბანდი ამოიღო, შემშრალებას რატომღაც კისრიდან მოჰყვა და ძლივს-გასაგონად ჩაილაპარაკა:

— ოსმალები დიდ დედოფალ თამარს მოუვდიდნენ, მე ისინი თვალითაც არ მინახავს!

— გამარჯობა შენი! — სიტყვა ჩამოართვა მარიამმა. — რამდენადაც ვიცი, სამშობლოდან გაქცეული თამარი, ვისაც სრულიად უმართებულოდ აქ დიდ დედოფლად იხსენიებენ, ოდიშის ბატონის ტყვეა. თამარს სასახლიდან გასვლის ნებაც აღკვეთილი აქვს და ვინმე უცხო სტუმართან შეხვედრისაც. ფაშასაგან გამოგზავნილი

კაცების მიღების უფლება ვინ მისცა? სოლომონს და სულკურთხეულ მამაჩვენს ამის თაობაზე სულ სხვა პირობა ჰქონდათ დადებული, რომელიც მამას სიცოცხლეში განუხრეველად სრულდებოდა. მმა ხარ და მიპასუხე: რა ვიფიქრო ამის შემდეგ?

— ამის შემდეგ ის უნდა იფიქრო, რომ შუამდგომლად ჩადგე დედასა და შვილს შორის. რძალი ხარ, თავს დედოფლის გვირგვინი გადგას და ეს შენი ვალია. თამარი შვილის საკეთილდღეოდ იღვწის, თავისი სამკვიდრო იმერეთისათვის სიკეთე სწავლია. მე შენთან მოციქულად დამაყენა...

— ჩემთან? რას მოითხოვს?

— ნება დამართოს, სალაპარაკოდ შევხვდე და, როგორც დედამ შვილს, ჩემი უკანახკნელი სათხოვარი გავანდოო.

— მერე შენ ფიქრობ, რომ ეს შეხადლებელია?

— ხელს რა გემლის?

— მეფის ნებას გადავიდე და მის მიერ შერისხულ დამნაშავეს, ვინც პირში შვილი ხსიკვდილოდ გასწირა და ქვეყნის მოლაღატეს მხარში ამოუდგა, მოწყალე ხელი გავუწორო? მანამდე ნურაფერი გეტკინებათ ნურც შენ და ნურც ჩემს ქმარშვილს, კაცია. პირადად ჩემთვის, თავადაც მშვენივრად მოგვსენება, დედამთილს არაფერი დაუშავებია, არც კარგი უთქვამს, არც ავი, ამდენი ხანია მისი რძალი ვარ და თამარი თვალითაც არ მინახავს, მხოლოდ მისითონერი პატრის დახატული სურათით ვიცნობ, დანაშაული ღვიძლი შვილის, მეფის, წინაშე მიუძღვის და შუაკაცებიც მეფეს მიუგზავნოს, მე რისთვის მხვევს თავის ცოლდაში!

დედოფალი მართალს ამბობდა. აბაშიძის ზვიადი ასულისათვის, ერთ დროს იმერეთის ყველა სადავე ხელთ რომ ეყარა, მხოლოდ ერთხელ მოელანდა თვალი და ისიც შორიდან, როცა თამაგაშლილი მამას კუბოს მისდევდა. თამარს, ვისიმე ყურადღება რომ არ

მედიცინა, სახეზე სქელი პირბადე ჰქონდა ჩამოფარებული, მაგრამ მარიამმა მაინც იცნო იმ სურათის მიხედვით, რომელიც ხრესილის ომამდე ვარცხნის სასახლის ერთ-ერთ განაპირა ოთახში ეკიდა და ომის დროს უთუოდ სასახლესთან ერთად დაიწვა, რადგანაც მას შემდეგ აღარსად წასწყდომია. გარდა ამისა, ექსორიაქმნილი დედოფალი ერთი ორჯერ სიზმარში ნახა. მეფურად თავმოწმონე და მიუჯარებელი თამარი ორივეჯერ ღეთისმშობლის ხატის წინაშე იყო დანოქილი და თვალცრემლიანი გულმხურვალედ ლოცულობდა. ის ლოცვის დროსაც შეუბოვარი, ძუ ვეცხვივით დაუნდობელი იყო და ახალგაზრდა დედოფლის გულში აუხსნელ შიშსა და მოკრძალებას აღვიძებდა. თავისი საიდუმლო მარიამს არავისთვის, თვით სოლომონისთვისაც კი არ გაუშვლია. იმ აუხსნელი შიშის გახსენება როგორღაც დამცირებლად მოქმედებდა და ყოველთვის გაურბოდა ამაზე ფიქრს.

„მაინც რა უნდა? რა უნდა მითხრას? — ჩაესმა საკუთარი ხმა, როდესაც ძმამ დედამთილის შემონათვალა გაანდო. — თავის მართლებას მოიწადინებს, ყველა ბრალს, რაც ტახტისა და სარწმუნოების წინაშე მიუძღვის,

მამასა და მამლებს აკიდებს, სოლომონის ძეირსაც იტყვის, **მეტყვობს** რომ დამარბა და ძუძუებიდან შიგლავილი შეილისა და შეილიშვილის ხილვა აუხდენელ ოცნებად გადაუქცია“

— აგრე გადავეცემ, მაგრამ ვაითუ სანანებლად გავიხდეს, რაიც დედამთილთან მამარებ, — თქვა კაცა და დიანმა. — ერთობ უღონოდ არი, მეხსიერებაც სანახევროდ წაერთვა. მეორედ რომ მოხვალ, ვაითუ ცოცხალს ვეღარც მოუსწრო!

— მოვალ კი მეორედ? — დედოფალი წამოდგა, თავმოკაუქმებული დაკეცილი ქოლვა ჯოხივით დაიბიჯვა, ამაღლა უკვე შეკრებილიყო, მისი უმაღლესობის გამოსელასლა ელოდებოდნენ. — იქ, სადაც ჩვენს მტერს კარს უღებენ და მასპინძლობენ, ჩვენ კიდევ მოგვესვლება? მშვიდობით, ძმაც კაცია, ღმერთი იყოს შენი შეწყვე და მფარველი! რაც არ უნდა მოხდეს, თუნდ ცაც ჩამოინგრეს, იცოდე, შენი მოძულეებელი დის გულში შენს ადგილს ვერაფერს დაიკავებს, მაგრამ, გემუღარებო, ნურც შენ უჩვენებ ზურგს შენს საბრალო დას. დისწულებს, მტრის ტყვიანზე გულმიშვერილ შენს სიძეს, რომელიც არასოდეს გიღალატებს და არც არავიზე გაგცვლის..

თხზი xLII

სოლომონმა დარბაზის ერის შეყრა და საქმის გახმაურება ზედმეტად ჩათვალა. დედოფალ მარიამის რჩევით მხოლოდ ტახტთან ყველაზე უფრო ახლო მდგომ პირთ: ორთავ წულუკიძეს, ქვემოშობის სარდალ ბერი ლორთქიფანიძეს, ოკრიბის ბატონ ქაიხოსრო აგიაშვილს, სახლთუხუცეს პაპუნა წერეთელს, ძმას — გენათელ მიტროპოლიტ ბატონიშვილ იოსებს, აგრეთვე რუსხელმწიფის კარზე ელჩად ნამყოფ ეპისკოპოს მაქსიმე ქუთათელს მოუხ-

მო და მათთან ერთად გეგუთის სასახლის თამარისეულ სატახტო დარბაზში ჩაიკეტა. ბუკობა თითქმის სამ დღეს გაგრძელდა. სოლომონი არჩევანის წინაშე იდგა: ან უნდა ეცნო ცოლისძმის აშკარა განდგომა და ხვედრს უსიტყვოდ შერიგებოდა, რაც ქვეყნის შინაგან მთლიანობაზე დამლუპველ გავლენას მოახდენდა, ან ჯარი უნდა შეეყარა და გაქირი ხარბივით განზე გამდგარი დადიანის ჰკუაზე მოსაყვანად ცუ-

ცხლითა და მახვილით ოდიშში შეჭრილიყო.

მეფის მეორე განზრახვას მხრის დამკერი არაინ გამოუჩნდა. ყველა, სახელმწიფო ბეჭედის მცველი გიორგი წულუკიძე და გენათელი მიტროპოლიტი ბატონიშვილი იოსებიც კი ფრთხილობდა, არ უნდოდა, თავისი ნაფიქრ-ნააზრევი სხვებზე აღრე გამოეთქვა. ბუბა ჭიანჭურდებოდა. სოლომონი ძვირფას დროს ჰკარგავდა, ხსნის გზა კი ჯერ არსაიდან ჩანდა.

მეთხებ დღეს გვევთში ახალი სათავეცემო ამბავი მოიტანეს: ზუგდიდის სასახლიდან, სადაც ოდიშის მთავარი კაცია ზამთარ-ზაფხულ სახლეულითურთ იდგა, უკვალოდ გამქარალიყო იქ საპატიო პატიმრობაში მყოფი დიდი დედოფალი თამარი. პატიმრის გაქრობა სასახლეში იმავე ღამეს შეეტყუათ და მღევარიც დაუყოვნებლივ გაეგზავნათ. ვის არ გაუჩნდებოდა ეჭვი, რომ მას შემდეგ, რაც კაცია დადიანის შუამდგომლობამ ამაოდ ჩაიარა და რძლის მეშვეობით შვილთან მშვიდობიანი მოლაპარაკებისა და შერიგების ყველა იმედი წყალმა წაიღო, იმერთა მეფის დედა, თავისი ნებით ან ნების წინააღმდეგ, თვით ოდიშის ბატონმა გააპარა? მალე თამარი სატახტო ქალაქ კონსტანტინოპოლში თუ არა, ახალციხეში, ბეგლარბეგ ჰასანფაშას კარზე აღმოჩნდებოდა, თავს იმერთა მეფის მძევლად გამოაცხადებდა და გვირგვინოსან შვილს ახალ საფიქრალსა და სადარდებელს გაუჩენდა, ხელ-ფეხზე ახალ ბორკილს დაადებდა.

დედოფალ თამარის მოულოდნელმა დაკარგვამ მთელ სამეფო კარს დამწვარიზე მდღლარე გადაასხა. თუ მის მიმალვაში ბრალი მართლა კაციას ელო, ეს კიდევ ერთი უტყუარი დადასტურება იქნებოდა იმისა, რომ ოდიშის ბატონს ტვინი მართლა გადაუბრუნდა და ხეალ შეიძლება მეტი აკვაცობაც ჩაედინა.

— ღმერთო, რა შეგცოდენ ამის ფა-

სი, — დაიგმინა ახალი ამბის შეტყობით სასოწარკვეთილმა სოლომონმა. — აწი იმას დავუნიშნო ჩილდრე ვინც ჩემს მშობელ დედას ცოცხალს ან მკვდარს მომგვრის?

— ღმერთმა დაგვიფაროს, მეფეო, — თქვა პასუხად გიორგი წულუკიძემ, რომელიც ბოლო დროს ბევრს ავადმყოფობდა და ხელმწიფის კარზეც ისე ხშირად ველარ ხედავდნენ. — რა საბუთი გვაქვს, ყველაზე უარესი ვარაუდი დავივიროთ? ღვთის მადლით, არაფერი. ამქარება, ჩემი ფიქრით, ზიანის მეტს არაფერს მოგვიტანს. ვადროვით თქვენს მოყვარეს, ბატონ კაციას. მისი ხალხი, ეტყობა, თავის ტყვეს იქ როდი ეძებს, სადაც უნდა ეძებოს.

— საქმეც ეგ ვახლავს, თავადო! — პირში შეეჭრა წულუკიძეს პაპუნა წერეთელი, რომელსაც მოეჩვენა, რომ ამას გიორგი კაცია დადიანის გასამართლებლად და მისი დის, დედოფალ მარიამის საამებლად ამბობდა.

გიორგიმ იქით გაიხედა, საიდანაც სახლთუხუცესის ხმა მოესმა, მაგრამ პასუხი არ გაუცია, დაწყებული სიტყვა ჩვეული სიდარბაისლით განაგრძო:

— მარჯვენას დავდებ მოსაქრელად, თუ ბატონმა დედათქვენმა, დიდებულ მეფეო, ამქვეყნურ ცხოვრებას ზურგი არ შეაქცია და ოდიშის რომელიმე მონასტერში, მიყრუებულ ადგილას, მონაზვნად არ აღიკვეცა.

წულუკიძის მიერ წამოყენებულმა ვარაუდმა იმედი დაჰბადა. იგი ისე სარწმუნოდ, სწორედ გიორგი წულუკიძისათვის დამახასიათებელი დამაჯერებლობით იყო გამოთქმული, რომ დადიანის წინააღმდეგ ამხედრებული სახლთუხუცესიც კი ჩაჩუმდა და მზერა მეფეს შეაპყრო, ნეტავი ის რას ბრძანებსო.

ახლა ყველა მეფეს უყურებდა. გადამწყვეტი სიტყვა მას უნდა ეთქვა და საქმესაც სწორედ ამ სიტყვის მიხედვით უნდა შესდგომოდნენ.

დაწვებმეფაკლული დედოფალი მა-

რამი ორ ცეცხლზე იწოდა და სხე-
ზე მებრუნდოდა, თუმცა ცდილობდა,
გარეგნულად ეს არავისთვის შე-
ემჩნევიდნენ და თანამეცხედრებსაც
და დიდებულებსაც კვლავინდებურად
მშვიდი და უდრტივნიველი სჩვენებოდა.

მარიამი ყოველთვის ღრმა პატივის-
ცემას და მოწიწებას გრძნობდა კეთილ-
შობლი მოხუცის, გიორგი წულუკიძის
მიმართ, ვისი ბრძნული, ასევე აწონ-
ილ-დაწონილი რჩევის გარეშე მისი აღ-
ზრდილი სოლომონი ნაბიჯს იშვიათად
თუ ვადასდგამდა, ახლა კი გული წე-
ლუკიძისადმი უსაზღვრო მადლიერებით
ჰქონდა საესე.

თავადი გიორგი ყველა ღონეს ხმა-
რობდა, რომ მეფესა და ოდიშის ბა-
ტონს შორის კვლავ შავი და თანხმობა
ჩამოეგდო, რაც დარბაზის ზოგიერთი
წევრის, უპირველეს ყოვლისა, წერეთ-
ლებისა და აგიაშვილის, რაჰის ერის-
თავის უშუალო მეზობლების, ყრუ
წინააღმდეგობას აწყდებოდა და ზოგ-
ჯერ გამოუვალ ჩიხშიაც ექცეოდა
ხოლმე.

წერეთლები და აგიაშვილი, ეს ამ-
კარად ჩანდა, ანგარიშით მოქმედებ-
დნენ. დადიანისა და მეფის უთანხმოება
მათი ძველი მოქიშპის — როსტომ ერ-
ისთავის დასუსტებისა და ტახტისადმი
დამორჩილების ერთადერთი გზა იყო.
თუ მეფე და მისი წამქეზებელი თავა-
დები ოდიშის ბატონს წამოაჩოქებ-
დნენ, ერისთავს ფეხქვეშ მყარი ნიადა-
გი გამოეცლებოდა და ისიც სხეებივით
იძულებული გახდებოდა თავი ტახტის
ყურმოჭრილ ყმად და მოხელედ ეცნო.
ისედაც ცამდე ამადლებული წერეთ-
ლები და აგიაშვილი, რომელთა ხელ-
ში ქვეყნის მთელი ძალაუფლება იყ-
რიდა თავს, თავიანთ გავლენას კიდევ
უფრო გაზრდიდნენ, ერისთავს იქით
შეაფიქროვებდნენ და აძულებდნენ,
საკუთრივ რაჰის ყმა-მამულით დაკ-
მაყოფილებულიყო და ქედსგადმოღმა
სამფლობელოებზე ერთხელ და სამუ-
დამოდ უარი ეთქვა.

საქმეს ის ართულებდა და თითქმის

გამოუვალ მდგომარეობასაც სწორედ
ის ქმნიდა, რომ მოლა აბდულა-ფაშას
ლაშქრის ქობულეთთან გავლუტის და
ოსმალების მიერ მეფედ დამტკიცებუ-
ლი თეიმურაზ ბატონიშვილის უკან
გაბრუნების შემდეგ რაჰის მიუვალ
კლდეკარებში გამოეკეტა ერისთავმა
ახლო ნათესავ კაციასთან დანაშაუ-
ლებრივი კავშირი გააბა, უამისოდაც
გულადრენილ ოდიშის ბატონს დაბი-
რებით აგულიანებდა და სანამ მეფე
ოდიშის საკითხს ასე თუ ისე არ გადა-
წყვეტდა, ასევე აბურღულ-დაბურღუ-
ლი იქნებოდა რაჰასთან ურთიერთობის
საქმეც.

ერისთავიშვილებმა, რომლებიც ერთ-
ხანს, თითქოსდა მტრის გამოსაჯავრე-
ბლად, სულ სოლომონის თვალწინ
ტრიალებდნენ და ბევრ ვისმე მართლა
ჩრდილავდნენ, ფეხი ამოიკვეთეს მეფის
სასახლიდან, თვით როსტომი კი ისე
იყო გაფრთხილებული და გამეცადინე-
ბული, რაჰიდან კი არა, ბარაკონიდა-
ნაც არ გამოდიოდა, ალი ენგიჩარს
ციხეებს ამგარებინებდა, თვით კი ერთ-
თავად შინ იჯდა და როგორც უბრალო
მეურნე გლეხი, თავისი ხელით გაშენე-
ბულ ხეხილის ბაღსა და კარის ვენახს
უვლიდა.

მეფე, მართალია, ხედავდა, რომ ტა-
ხტის ერთგული წერეთლებისა და აგი-
აშვილის მოქმედებაში ანგარების წი-
ლი ჰქარბად ერია, მაგრამ რაჰის ერის-
თავთა სახლის დაკნინების სურვილი
გულში ისე ღრმად ჰქონდა ამოჭრილი,
მათ ჯეროვან წინააღმდეგობას ვერ უწ-
ევდა და ძალაუფლებურად დადიანის მო-
ქიშპეთა ბანაკში ხედებოდა. ამგვარ
ვითარებაში გიორგი წულუკიძის გო-
ნიერ სიტყვას, რომელიც მეფისა და
ოდიშის ბატონის სასარგებლოდ იყო
მიმართული, სწორედ ოქროს ფასი
ელო და ამავე თანხმობის მოსურნე დე-
ოფალიც წულუკიძის ყოველ გამოს-
ვლას იმედის თვალით უყურებდა.

გამზრდელთან და მღვდელმთავარ
ძმასთან წინასწარ ნათათბირებმა სო-
ლომონმა საქმისადმი თავისი დამოკი-

დებულება ორიოდ სიტყვით გამოჰხატა და ტახტთან დაახლოებულ პირთ ამცნო, რომ ქვეყნის შინაგანი მშვიდობიანობის შესანარჩუნებლად ძალ-ღონეს არ დაზოგავდა, მაგრამ ეს ისე არაღის უნდა ვაგვო, თითქოს ვისმე ღეთისა და ტახტის წინაშე დადებული ფიცის გატეხას შეუძნობდა და არა შეურისძიებისათვის, არამედ ზეგარდმო დაკანონებული წესისა და რიგის აღიდგენად სისხლის დაღვრას მოერიდებოდა.

— მუქარად ნურაგინ მიიღებს და, შეაღარ დამრჩენია სხვა გზა, — თქვა მეფემ. — იმის წინააღმდეგ, ვინც მოჩვენებითი მტრის გულის გასახარად შფოთსა და არეუ-დარევის ჩამოგდებას მოიწადინებს, დადიანი იქნება, გიხდერისთავი, გინდ სხვა ვინმე, ყველა უხედა გავერთიანდეთ, მხარი მხარს მივცეთ და სხვათა კეუის სასწავლებლად შილატის სახლ-კარი ნაცარტუტად ვაქციოთ. ღეთის მგამობელის რბევა ცოდვად არ ჩაგვეთვლება. დიდი რუსეთის ხელმწიფე-იმპერატორისაგან შეწვევანზე მიკბულ-მოკბული უარის მიღებამ ბევრ ჩვენთან, ვინც გუშინ გვერდში გვედგა და ურჯულოს წინააღმდეგ ხმალს შამაკურად იქნევდა, გულში ეჭვი გაუღვიძა და ზოგიერთმა ოსმალეთისაკენ დაიწყო ცქერა. პირველი მათ შორის, რა დასამალია, ჩვენი საყვარელი ცოლისძმა, კაცია დადიანი აღმოჩნდა. ეს როგორც ჩანს, ასეა, — მეფემ მზერა თანამეცხედრე დედოფალს გადაჰკრა და თვალი ჰკიდა რა გამძაფრებელი ყურადღებით უსმენდა აწ უკვე სამი ბატონიშვილის მშობელი დედა, ოდიშის ბატონის ასული მარიაში. — მაგრამ არა გვეგონია, დიდი ოტიას ძემ, ბატონმა კაციაში, მრავალ ომში მხარდამხარ რომ გვიბრძოლია, ხელმოკლეობა გამოიჩინოს, ღმერთი ჰგმოს და სხვათა ჩაგოხებით ან საკუთარი გულისთქმით მამულისა და ქრისტეს ჯვრის დალატის გზა ირჩიოს. ჩვენ გულს არ ვიტეხთ, გეწაჰს, რომ ერთმორწმუნე რუსის ხელმწიფედღეს თუ ხვალ წყალობის თვლით გა-

დმოგვხედავს, ურჯულოს საჩივრად კვლავც არ გაგვხდის და მშვიდკელ კალთას გადაგვაფარებს!

მაქსიმე ქუთათელმა, რომელსაც, თითქოს წინ მიცვალეული უსვებიო, გულზელი დაქედო და მეფეს ისე უსმენდა, ნაადრევი ქალაჩით შებუზბული თავი დაჰხარა და ბატონის ნაბრძანების სრული ჰეშმარიტება ამით გამოჰხატა.

— ჩვენ გულს არ ვიტეხთ! — შეტირწმენით, თითქმის გაბოროტებით გაიმეორა სოლომონმა და დაღუშებულ კრებულს თვალი მოავლო. — გამოგვებნით უკეთეს დროჟამს და ისევე შვიადგებით კარზე ჩვენს დიდ მეზობელს. ეს სანატრელი დროჟამი მაშინ დაგვიდგება, როდესაც რუსეთის ღეთიგურთხული ხელმწიფე ეკატერინე ევროპის ხელმწიფეთ ზავით შეეკვრის და მოწყალებ მზერას კავკასიის ქედის გადმოღმა მოაპყრობს!

„ღეთი მაშინ მეც ის შავი დღე გამოიგნდეს, ღმერთო, პეტრე დიდის მოიშედე საცოდავ ვახტანგს რომ გაუთენდა!“ — გაუღელვა მეფეს, გააყრეოლა და თვალზე მზინმა გადაუარა.

— მოთმინება გემართებს, დიდებულნი. — ოდნავ შეცვლილი ხმით, თითქოს საკუთარი თავის დასარწმუნებლად განავრძო მცირე შეყოვნების შემდეგ. — ისე ქვეყანას და სარწმუნოებას ვერ შევიწახავთ, ურჯულოთ ვერ შევკავებთ და, მტრისა და ავისას, მუსულმანობის უფსკრულში ჩავინთქმებით, როგორც ჩვენი ღვიძლი ძმები, მესხები.

— ჰეშმარიტად, მეფეო! — კვერი დაუკრა მაქსიმე ქუთათელმა, რომელსაც იგივე მტანჯველი ფქვი აკვიბებოდა, რამაც ხელმწიფე შეაბორძიკა, მაგრამ წკვარამში სხვა საშველს ვერც ის ხედავდა და ხსნის ერთადერთ გზად, მიუხედავად ენით აღწერული გაჭირვებისა, რუსეთში რომ გამოიარა, მაინც რუსეთთან საუკუნო კავშირი ესახებოდა.

მიწვეულ დიდებულთათვის ამკარა იყო, რომ სხვადასხვა მოსაზრებით, შესაძლოა დედოფალ-დედოფალ მარი-

ამის ჩაგონებითა და დაეინებით, რის უნარიც მხოლოდ მანდილოსანს შესწევს, მეფე უკან იხევდა და დადიანთან ურთიერთობის საბოლოო გაშიშვლებას ერიდებოდა, ესე იგი იმას აკეთებდა, რასაც აღმზრდელი გიორგი წულუკიძე დღედაღამ ურჩევდა და უჩიჩინებდა.

სახლთუხუცესმა პაპუნა წერეთელმა და ოკრიბის ბატონმა თავადმა ქაიხოსრომ, რომლებიც თავიანთ ზრახვებს ხმაშლილი არ ამკლავებდნენ, თუშცა დადიანის წინააღმდეგ ცეცხლითა და მახვილით გალაშქრება გადაუდებელ, ერთადერთ სასარგებლო საქმედ შიახნდათ, წყენა გულში ჩაიხვიეს და ეს წყენა ერთმანეთისათვისაც კი არ გაუშხეულიათ.

პარაკეცს სახლთუხუცესს მეფემ კაცები გააგზავნინა და რაჭის ერისთავი როსტომი დარბაზის სხდომაზე მოიწვია.

ავიღევილი და წერეთელი გამოცოცხლდნენ, გაინაბნენ და მოთმინებით დაუწყეს ლოდინი, რა მოხდებოდა.

სოლომონმა ამჯერად მათთვის სასიამოვნო ნაბიჯი გადასდგა. დარბაზის ერის სხდომაზე, დიდმარხვის პირველი სამშაბათისათვის რომ იყო დანიშნული, როსტომი, როგორც სხვა დროსაც არა ერთჯერ უნებებია, არც ახლა გამოცხადდებოდა, შიშით, ხაფანგი არ დამიგონო, არც რომელიმე შეიღს გამოგზავნიდა და, ასე და ამგვარად, მეფის უზენესი ბრძანების შესრულებას თავს აარიდებდა.

ეს, რასაკვირველია, სოლომონსაც კარგად იცოდა, მაგრამ თითქოს შთლად ვერ დაუჭერებიაო, სახლთუხუცესს კაცები მინც გააგზავნინა და დარბაზის უპირველესი წევრი, სპასალარი და ვიპატონი როსტომ ერისთავი, წარჩინებული დიდებულისათვის შესაფერი პატივით ვეგუთს მოიწვია.

პასუხი იმავე მაღმსრბოლებმა მოიტანეს, რომლებიც მეფის ბრძანების თანახმად ერისთავს ეახლნენ ბარაკონზე. როსტომის მეციხოვნეებს, ბიდიკირის კოშკებში რომ ისხდნენ და თავიანთი ბატონის მყუდროებას ფხიზლად

დარაჯობდნენ, ისინი დილიდან საღამომდე ელოდინებინათ. საღამოს მღერის გიჩარი ჩამოსულიყო და ერთი სტეპათა შორის, მოსულების ვინაობა ეკითხა. როდესაც მეფის კაცებს ეპასუხათ, ვინც იყვნენ, ალის იოტისოდენა განცვიფრება ან სინანულიც არ გამოეხატა, იქვე მეციხოვნე გაეგზავნა როსტომთან და მაღმსრბოლების მოტანილი სიტყვა დაებარებინა.

— კმარა! — მეხდაცემულივით შეჰყვირა სოლომონმა, როდესაც ბარაკონზე მისი კაცების ავღებულად მიღებისა და ერისთავის არანაკლებ ავღებული პასუხი — ცხენი ავად გამოხდა, შტოდნენ ხალხი დავასიე, როგორც კი შოიყეთებს, მაშინათვე გეხალბოთ — შოახსენეს. — იქაურობის აკლება და გაპარტახება არ ავცდებდა. ღვთის ნება ასეთი ყოფილა. ავიკლებ, ქვას ქვანუ არ დავტოვებ, თავს ლაფი დამესხას და უღვაშა შემირიცხვებს. თუ ეს ასე არ ვქნა! ან მე უნდა ვიქნე, ან პირდალი როსტომი!

— მაგის დროა, სოლომონ? — მიტროპოლიტი იოსები გელათიდან საგანგებოდ ჩამოასკდა, გვირგვინოსანი ძმის საბედისწერო განზრახვის და ომისათვის მზადების ამბავი რომ შეიტყო. — დღეს თუ ხვალ ურჯულოს ახალ შემოსევას ველით, კაცმა არ იცის, კიდევ შეგვეწევა მაღალი ღმერთი თუ არა და, ამისთანა მეორეთმოსვლაში რაჭის ციხეებს უნდა შეაწყვიტო ხალხი, მმას ძმის სისხლი დააღვრევიანო?

— არ დავთმობ, იესე, მეყო, ჩემი საქმე მე ვიცი, მამის სულს გაფიცებ, ჩამომეცალე, გზაზე ნუ მდლობები!

— თუ შენ ამას გზის გადაღობვას უძახი, დავ იყოს ასე, ოღონდ იცოდე, ამ გზაზე ჭვარი ასეენია და ქრისტეს ჭვარს არ გადაგაბიჯებინებ! — მიტროპოლიტმა გულზე წვრილი ძეწვეით დაკიდებული უბრალო ბერული ჭვარი მართლაც მოიხსნა და მეფის ფერხით დაასვენა.

— ნუ მაფიქრებინებ, იესე, რომ შენც ჩემს ორგულთ უმაგრებ მხარს, ნუ ჩამადენინებ იმისთანა საჯაყ საქმეს, შეც

რომ სიცოცხლეს მომიწამლავს და შენც სანანებლად გაგიხდება! ყველაფერს საზღვარი აქვს. ამის მოთმენა, რაც პირდაღმა როსტომმა მაქადრა, შეუძლებელია. მაშინ რაღა მეფე ვარ, მაშინ ან ეს ოხრად დასარჩენი გვირგვინი რად მინდა და ან ეს კვერთხი, არა ჯობს, ჩემს უბედურ ძიძას, მაკრინეს, წინდის ჩხირებში გავუცვალო?

იოსები ფეხებში ჩაუფარდა მოთმინებიდან გამოსულ ძმას, შეჭარა, პირადად მას რომ შეეხებოდა, არაფრად ჩაავდო, ეხვეწა, ემუდარა, ყველა წმიდანი და მოციქული სათითაოდ დააფიცა, ათასი სარწმუნო საბუთი მოუტანა, რომელთა თანახმადაც გაფიცებული გულის აყოლა მეფეს მხოლოდ დაახარალებდა, მაგრამ არაფერმა გასჭრა, სოლომონი ცეცხლმოკიდებულ გალიაში გამოიწყვედელი ლომივით ბრდღვინავდა, უფრო და უფრო ხელღებოდა და არაფრის გაგონება არ უნდოდა.

— ვხედავ, დაჰკრა შენმა აღსასრულმა, — მიმართა ბოლოს ოფლში გაწურულმა იოსებმა. — შუბლზე თურმე ეს გწერებია და მე რა ძალა მაქვს, გარდა ლოცვა-კურთხევისა, განგების ნებას წინ აღვუდგე!

— იყოს აგრე! — ისროლა სოლომონმა. — ნუ დაგავიწყდებათ, რომ მეც თქვენებრ კაცი ვარ კაცთაგანი, საგულეში გული მიდევს და სანამ არ გამცივებია, ძარღვებში სისხლი მიდღვს. როდემდე ვიჯდე ხაროში ჩასაფრებული, გეკითხები, როდემდე ვიყო მონა, როდემდე ვეყმო ამ გვირგვინს? — მან ორივე ხელი იტაცა თვალმარჯალიტით შემკულ ბაჯალლო ოქროს რკალზე, თავზე რომ ეხურა, მოიხადა და ძირს გამეტებით დაანარცხა.

ამის შემხედვარე თავზარდაცემული მიტროპოლიტი პირჯვარს იწერდა, ძმას თვალს არ აშორებდა და ტუჩების ძლივს შესამჩნევი ცმაცუნით ლოცულობდა.

— მომეშვით, თავი დამანებეთ. შოიწვიეთ ურჯულო თეიმურაზი, ან თავად მიიღეთ ტახტი შენ ან არჩილმა, რას

მემართლებით, კაცო, ღმერთი არა გწამთ? — დაიღმურლა მისი ღმერთი, სახე ხელებში ჩარგო და გულიდან ყრუ გმინვა ამოსცდა. იოსები წამოდგა, ძმას ფეხაკრეფით მიუახლოვდა, ნაცემი ბალღით საცოდავად მოკუნტულს და მუშტისტოლად დაპატარავებულს ერთხანს თავზე დასცქეროდა, მერე გამძვინვარება მოიკრიბა და მხარზე ხელი შეახო.

— შენ კიდევ აქა ხარ? — სველი სახე სოლომონმა უცებ ასწია.

— როგორ თუ აქ... — იოსები დაიბნა. — მაშ, სად უნდა ვიყო, ამისთანა დღეში კაცი ვის იმედად დამეტოვებინე!

— ვითომ ჩემზე ზრუნავთ? — დამცინავმა ღიმილმა, ბატონიშვილი იოსები დღეს პირველად რომ ხედავდა, სოლომონს სახე დაუმახინჯა. — ჩემზე ზრუნავთ ყველა! ზრუნვას არ მაკლებთ, მაგრამ არც საკუთარ თავს ივიწყებთ! მეფეზე ზრუნვა სარფიანი საქმეა! უბრალოდ არ ჩაივლის. ყველა ერთი ხარო, შინაურიც და გარეულიც, სამღვდლოც და ერისკაციც, მამა-ღმერთმა ყველა ერთი ტალახით მოგზილათ!.. წადი, ახლა მაინც მომეშვი და მარტო დამტოვე. ღმერთმა ზომ იცის, არავისთვის არაფერი მითხოვია, არავინ შემიფუხვებია ხარო. შეძვერით თქვენს თბილ სოროში და იყავით. ვინ გამოვიგნოთ იქიდან, ვინ მოგიწვიათ, ვის რაში ეჭირვებით?!

— მადლობელი ვარ, ძმაო, — თვალცრემლიანმა იოსებმა თავი მდამლად დახარა. — მალაღმა ღმერთმა გაპატონოს, რასაც უპატიურს ამბობდე და შენთვისა და ტახტისათვის თავდადებულ ადამიანებს დაუმსახურებელ ჩირქს სცხებდე. ვხედავ, ყველა ჩემს ცდასა და რუღუნებას ამოად ჩაუვლია. არც გამაღლი და ვერც საყვედურს გაადრებ. მაცხოვარმა ჩვენმა იესო ქრისტემ, — მიტროპოლიტმა ტახტის საფეხურზე დასვენებული ჯვარა იიღო და მხურვალედ ეამბორა. — ამისი მადლი შეგეწიოს, პირთა თმენა გვასწავლა და ჩვენც, კაცნი, მოვალე ვართ მის გაკვალულ ზხას მივდიოთ!

სოლომონი გონს მოეგო, მღვდელ-მთავარი ძმის ღმობიერებამ და სიმძვი-დემ, მისი ყოველი სიტყვიდან რომ გა-მოსკვიოდა, ცხელ გულზე თითქოს ცი-ვი წყალი გადაასხა და ერთბაშად გამოა-ფხიზლა.

იოსები წასასვლელად ემზადებოდა.

— მართლა მიდიხარ, იესე? — თა-ვისდა უნებლიეთ აღმოხდა მეფეს. — მართო მტოვებ?

— მე შენს სურვილს ვასრულებ, ძმაო, აღარა მსურს, ჩემი აქ ყოფხით სულის სიმშვიდე დაგირღვიო.

— სულის სიმშვიდე მაშინ უფრო არ დამერღვევა, როცა შენ ჩემს გვერდით აღარ იქნები? — სოლომონს უპეებზე ცრემლის ტბორი მოადგა და თვალები მოენისლა. — მოდი, აქ ჩემს წინ დაჯექი. მაპატიე, თუ რამე ზედმეტი ვითხარი.

— ღმერთმა გაპატიოს, სოლომონ.

— ახლა თქვი, რისი თქმა გინდოდა, მე გისმენ!

— ჩემი სათქმელი მე უკვე ვითხარი, ძმაო, მეტი რაღა უნდა ვითხრა! ომისა-თვის მზადება გიბრძანებია. რაჟის და-ლაშქვრას აპირებ. აგიაშვილი და წერე-თლები ფეხზე აღარ დგანან სიხარუ-ლით. დღეს თუ ზვალ ამ ამბავს როსტო-მიც შეიტყობს და ჯარს შეკრებს. აქეთ დადინი შემოგვესევა. სწორედ სამარც-ხინო და ღვთის განმარისხებელი საქმე მოხდება. მერე რის გამო?

— შენ კიდევ შენსას იმეორებ, იესე?

— არ ვიმეორებ, ძმაო, შემეკითხე და გაპასუხე!

— მაშ, თუ აგრეა, შენ მასწავლე, და-მარიგე, როგორ მოვიქცე ისე, რომ სულძალი როსტომი დაუსჯელი არ დამარჩეს.

— მომანდე ეგ საჭოკმანო საქმე მე, მე მოვაგვარებ!

— შენ? შენ რანაირად უნდა მოა-გვარო?

— ერისთავს აქ მოგვერი, შუაქაცად ჩავდგები და შეგარიგებთ!

— ჯერ ერთი, მე აღარ შეკითხები, მსურს თუ არა შერიგება? მეორე: როს-

ტომი ჯერ ისე არ გადარეულა, რომ ბუნაგიდან გამოძვრეს და ადგილების დასათბრელად აქ შეახლოს!

— მხოლოდ ერთი პირობით, სოლო-მონ: ბარძიმზე უნდა დაიფიცო, რომ თავისი ნებით მოსულს არაფერს აცნებ და დარბაზის ერის დათხოვნის შემდეგ შინ მშვიდობით გაისტუმრებ!

— მე ისე მიგრძნობს გული, რომ ეგ, რასაც ახლა მთავაზობ, კათალიკოსმა დაგაკისრა, თვით ვერ გაბედა მოსვლა და ძმის საბატონო ქვეყანა რომ ჩემი რისხვისგან დაიხსნას, შენი თავი მომი-გზავნა!

— თუნდაც აგრე იყოს, რა არის მაგა-ში დასაგმობი, სოლომონ, ეკლესია ვერ შეიწყნარებს ძმათა სისხლისღვრას, ვინც არ უნდა წამოიწყოს, მეფემ თუ მთავარმა, მოვალეა, ყველაფერი ილო-ნოს მის აღსაკვეთად!

— თანახმა ვარ, იესე, ოღონდ სხანამ საბოლოო თანხმობას გეტყოდე, ერთი პირობა მეც უნდა დაგადებინო! ფიცს ვერ მოგცემ, მხოლოდ სიტყვიერად გპირდები, რომ თუ ნებით გამოცხად-დება, ერისთავს ბუნსაც არ აფუფრენ, რაჟის აკლებაზე ხელს ავიღებ და ერის-თვისშვილებსაც, თუ დანაშაულს გულ-წრფელად მონიანთებენ, წყალობით მო-ვეკიდები.

— ჩემი სახელით ღმობიერეთის ეკ-ლესია შუამდგომლად დგება და უძორო-ჩილესად ვთხოვს, შეუნდო როსტომ ერისთავს, რაც დანაშაული მიუძღვის და მისცე საშუალება, ამას იქით პირ-ნათლად გემსახუროს! — იოსებმა მუხ-ლი ისევ მოიყარა და ორივე ხელი ვედ-რებით აღაპყრო.

— ადექი, იესე, — ღმობიერად უთხ-რა მეფემ. — არ გმართებს შენი ძმის წინაშე დაჩოქება. მომინდვია ეგ საქმე შენთვის. ჩემი ერთგული, საყვარელი, ჰირში გამოცდილი ძმა ხარ და გაწბი-ლებული როგორ გაგიშვა, მის უწმინ-დობას კი უთხარი ჩემს მაგიერად, რომ სანამ ჩემთან მოციქულის გამოსავზავ-ნად შეფუცხუნდებოდეს, ჯერ თავისი გაუმამღარი ძმა დამოძღვროს, სარკე

მიუტანოს და შიგ ჩაახედოს, ხოლო ბოლოს ძველი ანდაზა გაიხსენოს ორივემ: კოკა წყაროზე გატყუდება!

— იდილოს შენი სახელი უკუნითი უკუნისამდე, სოლომონი — იოსებს თვალეზში სიხარულის ცრემლი ჩაუდგა, ერთი წვეთი კიდევაც ჩამოუგორდა და უღვაშზე დაეკიდა. — არ დაგივიწყებს ამ სიკეთეს და დიდსულოვნობას არც ღმერთი და არც შთამომავლობა! ახლავე მივდივარ, სიკვდილიც კი ვეღარ დამაკავებს!

სიხარულისაგან ფრთებშესხმული მღვდელმთავარი მეფემ რაჭველი ხითხუროების ხელით ნახარატვე ურთხელის ვეება კართან მიაცილა და, თითქოს ვისმე ეკრძაღვისო, იქ დარცხვენით ჰკითხა:

— დედაჩვენის ამბავი ხომ არაფერი გსმენია, იესე?

კარგა ხანი იყო, მიტროპოლიტი მოელოდა ამ შეკითხვას.

— ბერები დავგზავნეთ ოდიშისა და სვანეთის მონასტერში. ჯერ არაფერი ისმის.

— იქნება არჩილს მოაწვდინა ხმა?

— არჩილი აქეთ გვეკითხება, რა იცის, იმას ვინ რას ეტყობა!

— კარგი, წადი, კეთილად იმგზავრე. თუ მართლა სადმე მონასტერშია, როგორც გიორგი გვარწმუნებდა და შტრის ბანაკში არსად გამოჩნდა, ჩვენს ბედს ძალლი არ დაჰყვეს, თუ არა და...

იოსები ძმას მხარზე ეამბორა, ჯვარი გადასახა და კარი გამოაღო.

თავი XLIII

სოლომონმა აღდგომა დღე შინ, გულის სასახლეში ვაითენა, სადღესასწაულო წირვადაც ცოლ-შვილითა და უახლოესი ნათესავებით გარშემორტყმული დადგა სანთლებით გაჩირაღდნებულ კარის ეკლესიაში მგალობელთა გუნდს ძლივს გასაგონი ბანი დააწია. საზეიმოდ გამოწყობილი ბატონიშვილები — დარეჯანი და ნინო — დედის აქეთ და იქით ამოსდგომოდნენ და უკვე ვაბედულად გალობდნენ, მეხუთე წელიწადში ვადამდგარი შავთვალწარბა, გოგონასავით თმამოშვებული ალექსანდრე კი მამას უყურებდა, ვარდის ფურცელივით ლოყებატყეცილს და ბედნიერს, რომ მარადეაშს სანატრელი მამა შინ ჰყავდა და შეეძლო, მას ხელითაც შეჰხებოდა, თვალეზი უციმიკმებდა და გალობას თავის მაღალ, ათას ხმაში გამოსრჩევ წკრიალა ხმას აყოლებდა.

— ვინ იყო გიორგი ბრწყინვალე? — მოულოდნელად, ყოველგვარი შესაგლის გარეშე ჰკითხა მან სოლომონს,

როდესაც ხელიხელჩაკიდებულნი ეკლესიიდან გამოვიდნენ და სასახლისაკენ მიმავალ ბილიქს დაადგნენ.

— მეფე იყო, შვილო, დიდი მეფე, — აღერსიანად უბასუხა სოლომონმა და მხარზე მოხვეული ხელი ლოყაზე მოუთითუნა.

— როგორც შენ, მამა?

— ჰო, როგორც მე, შვილო, ოღონდ ის დიდი მეფე იყო.

— ამ სასახლის ოღენა?

— არა, სასახლისოღენა როგორ იქნებოდა!

— აბა? ამ წყავისოღენა?

— არა, არც წყავისოღენა, ჩვეულებრივი ტანის კაცი იყო გიორგი ბრწყინვალე, ოღონდ თავის მეფობაში სანაქებო საქმეები მოიმოქმედა და შადლიერმა ერმა დიდიც ამის გამო უწოდა და ბრწყინვალეც. შენც რომ გაიზრდები, დავაკაცდები და მამის შემდეგ შეფის გვირგვინს დაიდგამ, გიორგი ბრწყინვალესავით დიდი და სანაქებო საქმეები უნდა გააკეთო. მამის შენც დიდსა და

ბრწყინვალეს შეგარქმევს მადლიერი ვრი და პირზე ყველას შენი სახელი ეკერება!

ალექსანდრე დაფიქრდა, მერე კი ისევ იკითხა:

— შენ არ შეგიძლია, მამა, დიდი და სანაქებო საქმეების გაკეთება?

სოლომონს გაეცინა, თუმცა გულში წყენამ გაჰკრა, ამ ანგელოზის პირით თითქოს საკუთარი სინდისი შემოსწიოდა და მამულიშვილობას უწუნებდა.

— როგორ არ შემიძლია, აკი კიდევაც ვცდილობ?

— გიორგი ბრწყინვალის ამბავი მომიყევი! — ალექსანდრე ორივე ხელით ხელზე დაკეიდა და დიდრონი კაკლები-საკენ გასწია, სადაც მოკალეობის ეამს სოლომონს უყვარდა ჩამოჭდომა და დაგვიანებულ სამხარსაც ხანდახან იქ მიირთმევდნენ ხოლმე. სოლომონმა ძლივს შეაკავა.

— ახლა სუფრას რომ უნდა შემოვუხსნდე? ხომ არ დაგავიწყდა, რომ დღეს აღდგომაა! დღეს დღეს მაცხოვარი ჩვენი, იესო ქრისტე მკვდრეთით აღსდგა! სასახლეში ბევრი სტუმარი გვყავს. ქრისტე აღსდგა, ბიჭო!

— ჭეშმარიტად, მამა!

— ალექსანდრე! სოლომონ! — მოეგება ქმარ-შვილს დედოფალი მარია-მი. — სადა ხართ ამდენ ხანს, სტუმრები ჩამოწყდნენ ფეხზე დგომით, კერძებიც ცივდება. გიორგი ბრწყინვალის ამბავს ხომ არ გეკითხება? — შეილს ორივე ხმელი ხელი მოჰხვია, აიყვანა, გულზე მიიკრა და ახლა მარტო თანამეცხედრეს მიმართა დედოფალმა. — ეს დღეები სხვა სალაპარაკო არაფერი აქვს, ყველას ეხვეწება; გიორგი ბრწყინვალის ამბავი მომიყევითო. არ ვიცი, იმ სულკურთხეულის სახელი პირველად ვიხ უხსენა!

— კარგადაც მოქცეულან, თუ უხსენებიათ! — ფიქრიანად თქვა სოლომონმა, რომელსაც ჯერ კიდევ არ გახელე-ბოდა მსუმბუქი წყენა, შეილს გულუბრყვილო შეკითხვამ რომ მიაყენა. —

ხალხი ბევრია? კიდევ ხომ არავინ მოგვმატა?

— მოგილოცავ, სოლომონ! — ამბა ბატონიშვილი ძირს ჩამოსვა და გვერდში ამოიყენა. — ოდიშიდან ძღვენი და სააღდგომო მოლოცვა მოგვივიდა ჩემი მშისაგან, გულით გვილოცავს!

— ეგ მართლაც სასიამოვნო ამბავი გვხაბე! — სოლომონს თვალები გაუნათდა. — რა მეთქმის მადლობის შეტი! იცოდეს ღმერთმა, ცოლისმშის ვალს არ შევირჩენე! ეტყობა, შენმა დესპანობამ გასჭრა და ბატონმა კაცია ჩვენზე გული მოიბრუნა. გურიიდან ჯერ არავინ ჩანს? ბიძაჩემ მამიას ისე ვატყობ, პირი აქვს დამწვარი და აქეთ აღარ იხედება!

— ნუ ხარ გვევიანი, სოლომონ, იქნებ რა უჭირს დროულ კაცს, იქნებ მიკითხვა და ამბავს გავება შენგან სჭირდება!

— მე რომ მივაკითხავ, ვათუ ძვირი დაუჭდეს, — ორაზროვნად შენიშნა სოლომონმა და გაიღიმა. — უჯობდა, ისევ თავად მოეკითხა!

— კიდევ ერთი სასიხარულო ამბავი, სოლომონ!

— რა?

— აბა, თუ გამოიცნობ!

— დედაჩემს მიაგნეს მონასტერში?

— არა, — მარიაშმა ტუჩები მოკუმბა და მოიწყინა.

— იესემ ერისთავი მოიყვანა?

— ბერძნის მიტროპოლიტი დახიელ დასკალი ჩამობრძანდა კონსტანტინოპოლიდან და ეს არის, მოსალოცად გვე-ახლა თავისი არქიმანდრიტით და ბერე-ბით!

— როგორ თუ გვეახლა? — სოლომონს ისევ გაეღიმა, ჭმუნვა გადაეყარა და მთელ მის სახეს თითქოს შუის შუქი დაადგა. — აკი გაგულისებულნი გვექცა გელათიდან, კონსტანტინოპოლის მსოფლიო პატრიარქთან უნდა გიჩივლოთო? მაქსიმე ქუთათელი უხდა შეგახვედროთ მავას, ის არის მავის კბილის ჭია!

— შეხვდა, წარმოიდგინე, პირველად ის შეხვდა და უნდა გენახა, რა მოწი-

წებით და სიყვარულით გადაკოცებს ერთმანეთი!

— დიდება შენდა, ღმერთო! — სოლომონმა პირველი გადაიწერა. — რამდენი ხანია მას აქეთ, კინალამ ქონრით რომ ათრიეს ერთმანეთი? ხვევნა-კოცხა რალა შუაშია!

— აღდგომას მომდურავები ძველ წყენას იფიწყებენ და ახალ სიაშტკბილობას უდებენ სათავეს!

— შენც მართალი ხარ, მარიამ. გარდა ამისა კონსტანტინოპოლის პატრიარქმა, როგორც ეტყობა, საიმედო ვერაფერი უთხრა დანიელ დასკალს, ვინ იცის, განკვეთითაც დაემუქრა, მაქსიმეს კი რა ენაღვლება, თუ იქიდან არ მოეძალებიან და შავს თეთრად არ მოაჩვენებენ!

სოლომონის შენიშვნამ დედოფალსაც დიმილი მოკვავრა. მათ მხარდაშხარ განაგრძეს გზა მწევანეში ჩაფლულ სასახლისაკენ.

სააღდგომო სუფრაზე თავი მართლაც ბევრმა ხალხმა მოიყარა. სამზარეულოსა და სასახლის შუა მსახურები გარბი-გამორბოდნენ და სასახლის ყველაზე დიდ დარბაზში, სადაც სუფრა იყო გაშლილი, ჩაფებით ღვინო, გობებზე დახვავებული მოხარული ხორცი, შამფურზე შებრაწული შვლები და გოჭები, აჯამეთის ტყეში მონადირებული ხოხობი და დურაჯი, იმ დილას დაჭერილი, წაბლის თითო ნეშოში გამოხვეული შემწვარი კალმახი, კახური შოთი პურები, რაჭული შეკეცილები, გურული ღვეზელი და რუსებისაგან იხხახად გადმოღებული უგემრიელეს კერძად მიჩნეული ხბოს ხორცის შიშხინა კატლეტები შემოჰქონდათ.

მოპატივებულნი დიდკაცობა და წვრილ-წვრილი აზნაურები, რომელთაც მხარს საზეიმოდ მორთულ-მოკაშშული თანამეცხედრენი, გასათხოვარი ასულები და ახალწვერ-ულვაშწამოშლილი ვაყები უმშვენებდნენ, მწევანედ აბიბიხებულ მამაპაპურ ენოში ტრიალებდნენ, ერთმანეთს ფარულად ზვერავენეს, საგულდაგულოდ ამოწმებდნენ, ვინ რა

შეიძინა, ვინ რით დასჯაბნა მეზობელი, თვალი რით დაუყენა და მსხვერპლად მიტოვდა, თან გულისყური კარის ეკლესიისაკენ ჰქონდათ მიპყრობილი, საიდანაც ბატონი მეფე უნდა გამობრძანებულიყო.

ოქრომკედლით მოსირბულ ლაქვარდისფერ მოკლე ტუნიაკში და მაღალყელიან წითელ წადებში გამოწყობილი სოლომონი ჯერ ყველას ერთად მიესალმა, ქრისტე აღსდგა, ძმებო და შვილებო, ხმამაღლა დაიძახა და, ქეშმარიტად, როდესაც უპასუხეს, სტუმრებს სათითაოდ ჩამოუარა, ზოგს, ვინც უფრო ახლობელად მიაჩნდა, ცალკე მიულოცა, მრავალ აღდგომასა და შობა-ახალწელიწადს ღმერთმა ჯანის სიმთელით და ოჯახის კეთილდღეობით დაგასწროსო, უთხრა, გადაეხვია, ტოლივით გადაკოცნა, ზოგს კალთაზე მთხვევის ნება დართო, ზოგს კი მხოლოდ თავი დაუჭრა და ღირსეული მასპინძლის ყურადღება ამით გამოჰხატა.

სახლეულითურთ და მეფის საყადრისი ძღვენით მოსულებმა ბატონს საზოგადოებაში პირველად გამოყვანილი, სირცხვილისაგან დაწვებალეწილი წელწვრილი ასულები და ყურადღების შეაგულში მოხვედრით ამათზე არანაკლებ დარცხვენილი პირტიტველა ვაყები წარუდგინეს. ისინი აქამდე ერთმანეთის ფარული ჰერეტიით იყვნენ გართული, ბედნიერებისაგან თავბრუდახვეულნი მეცხრე ცაზე დაფრინავდნენ, გულში ოცნების კოშკებს აგებდნენ და უფროსების ეს გამოჩენული ყურადღება სულაც არ სჭირდებოდათ.

— მოგსწრებია მეგვიდრე, ქაიხოსრო, — გამამხნევებელი სიცილით მიმართა მეფემ თავადაც შვილივით დაწვებმეწიითლებულ ზემომხრის სარდალს, ქაიხოსრო წერეთელს, და მის საულვაშეაღინდლულ, თითქმის მამის სიძაღლე ვაგს მოწონებით ახვედ-დაახედა. — სახელი გვიბოძე, თავადო!

— ზურაბი, ბატონო მეფევე, — კრძალვით მიუგო ქალწულივით მორცხვმა ვაჟმა და სცადა, მეფისათვის თვალი

გავსწორებინა, მაგრამ სიმორცხვემ სძლია და თავი ჩაღუნა.

— ყოჩაღ! სახელიც შესაფერისი გრქმევია. ზურაბი ძველისძველი ქართული სახელია. სახელოვნად გეტარებინოს!

— გმადლობ, ბატონო მეფევი..

— ეს პატონიშვილი ალექსანდრეა! — სოლომონს თავისი პირშშო ვაეი გაახსენდა და წინ წამოაყენა. — აი, ზურაბ წერეთელი, შვილო. ბედნიერ დღეს ეცნობით ერთმანეთს. დღეს ამას იქით იცოდე, რომ ზემო იმერეთში ამის სახით ერთი საიმედო ბურჯი გვეულება ხომ ასეა, თავადო ზურაბ?

— დიას, აგრე ვახლავს, ბატონო მეფევი..

— შენ? შენ ვიდასი ხარ, უკან რომ იმალები?

ახალწარდგენილი ყმაწვილკაცები და ასულები მიდგნენ-მოდგნენ და ის, ვისაც სოლომონი მიმართავდა, ბატონს ხელში შეატოვებს.

— ჩემი ვაჟაკი ვახლავს, მეფეო, — ჭაბუკის მაგიერ მიუგო ახალთ-ახალ ლურჯ კაბაში გამოწაკვთულმა და ვერცხლით მოსვედებული ქამარ-ხანჯლით წყლდამშვენიებულმა ბერი წულუკიძემ. — თავს იკლავდა, არ მომყვებოდა, ნაქერალა ზუზუნ-ზუზუნით გადმოვიარეთ!

ჭაბუკებსა და ქალიშვილებს, მეფეს რომ ფრთოსანთა გუნდით გარს ეხვიენენ და სხვა უკვე აღარაფერი ახსოვდათ, სიცილი წასკდათ. მეფესაც გულიანად გაეცინა.

— ვაი, სირცხვილო, ასე რამ შეგაძულა ჩვენი თავი, ბეჟან! მალე გაზრდილხარ, ბიჭო, მე და მამამენს დრო გაშოგვპარვია. რას იტყვი, ბერი? აგრე გუშინ არ იყო, აკვანში რომ კოტრილობდი?

მეფის ამ ახლობლურმა მოსიყვარულებამ და სახელით მოხენიებამ ბეჟან წულუკიძე სულ მიწაში ჩასდო, რადგან მისი ტოლები ისევ აჭიხინდნენ და მათ ქალებიც აპყვებენ. ის გასაქრობები ერთმანეთს ეფარებოდნენ,

სახეს ვითომ მალადნენ, ჩაქიკიკებულ კბილებით იჭაურობას ანათებდნენ და მუგუზლებით მცხუნვარე თვალებს აბრიალებდნენ. ბეჟანმა მამას საყვედურით შეხედა, ეს რა მიყავი, ქვეყნის სასაცილო გამხადეო და უთუოდ უკახმოუხედავად გაიქცეოდა, ამის თუნდ მცირეოდენი საშუალება რომ ჰქონოდა.

ის იყო, უწმიდესმა კათალიკოსმა ბესარიონმა სუფრა აკურთხა, მერიქიფეებმა სასმისები შეაგეს და ტრაპეზის წინ ჩასაბულბულბელი ლოცვისა და სამგზის პირჯვრის გადაწერის შემდეგ მომხეული ხალხი უხვად ჩამორიგებულ სახსნილო საქმელს მიეძალა, რომ ჩოხის კალთებამოკეცილი მსახური ბიჭები აგიაშვილს შემოესივნენ და ყურში რაღაცა უჩურჩულეს. ელდანაკრავი ციხისთავისა და ქემიყთუხუცესის წამოდგომა და უსიტყვოდ გარეთ ვასვლა სოლომონს არ შეუმჩნევია, რადგან სწორედ ამ დროს საუბარში იყო გართული, თან თვალს ადევნებდა, როგორ ქნიდნენ შებრაწულ შველს და პირის ჩასაგემრიელებლად ნაჭერს შორიდან არჩევდა, მაგრამ როდესაც დარბაზიდან ბერი ლორთქიფანიძე და ქაიხოსრო წერეთელიც გაიხმეს და მალე მათ ბოქაულთუხუცესი ბერი წულუკიძე მიჰყვა, მაშინ კი მოიხედა და ავი წინათგრძნობით შეპყრობილმა უმისაშართოდ იკითხა:

— რა მოხდა, ხალხო, გლახა ამბავი ხომ არაფერი მოგვიტანეს?

პასუხი ვერაინ ვასცა. გაოგნებულ მონადიმეთ, დიდსა და მცირეს, ლუკმა პირში შერჩენოდა და პასუხს სწორედ მისგან ელოდა. სუფრის გარემეო ყოველგვარი მიმოსვლა და ფუსფუსი შეწყდა. უზარმაზარ დარბაზში, სულ რამდენიმე წუთის წინ ხალისითა და მზიარულებით რომ იყო საგვ, სამარისებურ სიჩუმეს და სულის შემგუბებულ მოლოდინს დაესადგურებინა.

ყურთამდე გაღებულ კარში, რომელიც ფარეშებს, სუფრის მოსამსახურეებსა და მზარეულებს გაეჭედათ, რო-

გორც იქნა, ციხისთავი და ქეშიკოვსუ-
ცისი ქაიხოსრო ავიაშვილი გამოიხსნა.

— აქაურობას უნდა გაეცალო, შე-
ფეო, — დრო რომ არ დაეკარგა, კარ-
თანვე დასქევა მან. — ღალატია, მუხ-
თალი მტერი თავზე დაგვეცა!..

მტერიო? სამმა თუ ოთხმა ქალმა ყუ-
რისწამლებად დაიკვილა და ყველას
თავზარი დასცა. სუფრა შეჩოქოლდა,
თვალის დახამხამებაში აიშალა და აი-
რია. თავის ადგილზე, თითქოს მოულო-
დნელი უბედურების შეტყობას გაუქ-
ვავეებიო, გაუძირველად ისხდნენ მხო-
ლოდ მეფე, დედოფალი მარიამი, კათა-
ლიკოსი ბესარიონი და ქუთაისიდან სა-
აღდგომო წვეულებებზე მოპატივებული
კაპუჩინელი ძმები. კართან ჭგლებთა და
ვაი-უშველებელი ატყდა. ვინ ვის ასწ-
რებდა! ერთმანეთის წინაშე მოკრძალებ-
და და თავაზიანობა, რითაც მუდამ თავს
იწონებდნენ, განსაცდელის ეპოს ცოტას
თუ ვინმეს ახსოვდა.

— სიწყნარე! წესიერება! — მთელი
სმით დაიყვირა ყოველივე ამის შემხედ-
ვარე ავიაშვილმა. — სასახლის კარიბ-
ჭე ჩაკეტილია! ვარეთ არავის გაუშვებ-
ნენ! თუ მტერი შემოგვივიდა, იცოდეთ,
ცოცხალი ვეღარავინ გადავურჩებით!

სარდლის ამ სიტყვებმა დარბაზში
მყოფთა დრტვივნა და გულისწყრომა
გამოიწვია. საზეიმოდ მორთულ-შოკაზ-
მული სეფე-ქალები, თავადთა და ახა-
ურთა თავმომწონე თანამეცხედრენი,
წელან რომ ერთმანეთს დახვეწილ სიტ-
ყვა-პასუხს, ბრწყინვალე ჩაცმულობას,
თმის ვარცხნილობას, ნელსაცხებლების
უცხო სურნელებას და ძვირფას სამკა-
ულებს ახარბებდნენ, ავიაშვილს უბო-
დიშოდ მისცვივდნენ, მეფის აქ ყოფხაც
კი არაფრად ჩაადგეს და კარიბჭის დაუ-
ყოვნებელი გაღება მოსთხოვეს.

— უკან დაიწით, უგუნურებო! აქ რა
სოდომ-გომორა გავგიშართეთ! თავს ხუ-
ილუბავთ და ნურც ქვეყანას ღუპავთ! —
ხმა აიმაღლა ყოველის მხრივ გარსშე-
მორტყმულმა ოკრიბის ბატონმა და
ზურგსუკან მდგომ შემოსან ქეშიკებს
ნიშანი მისცა, მჭიდრო რკალი შეეკრათ

და ის სუფრის თავისაკენ გაუტარებ-
ნათ, რაც ქეშიკებმა კიდევაც მოაზერ-
ხეს.

დარბაზის შუაგულში, უცაბედად გა-
დმოვარდნილი ჭურჭლის ნამსხვრევები-
თა და იატაკზე გასრესილი ხორცის ნაჭ-
რებით რომ იყო მოფენილი, გავლა უკ-
ვე შეიძლებოდა და თავადმა ქაიხოსრომ
დაუბრკოლებლივ შესძლო სუფრის თა-
ვამდე მიღწევა.

— რას გვიბრძანებ, მეფეო? მე უკვე
გავეცი განკარგულება და თქვენგან ხე-
ბართვის მიღების გარეშე მცველი რაზ-
მი გალავნის გასამაგრებლად გვეგზავნეს!

— ღმერთო, დიდებულო! — ძლივს
ამოთქვა დამმარებულმა სოლომონმა,
რომ მიუხედავად ამდენი ცდისა და გა-
რჯისა, მტერმა მაინც მოუშაადებელს
მოუსწრო და სწორედ მაშინ დაარტყა,
როცა ყველაზე ნაკლებ მოელოდა. —
აქამდე მოვიდნენ? სად არიან მენაპი-
რენი? ნუთუ მართლა გვიღალატეს, ან-
და ყველა გაწყდა და ახლა ჩვენი ჭე-
რია?

— არავინ არაფერი უწყის, მეფეო,
და ვერც ვერაფერს შევიტყობთ, სანამ
აქედან არ გავალწევთ, და, ღვთით, უში-
შარ ადგილს არ შევეფარებით! მწყემს-
სები მოცვენილიყვნენ რიონის პირიდან
და კარიბჭესთან ყვირილი აეტეხათ.
ჭერხნობით მეტი არა ვიცით რა. მე ყვე-
ლა ღონეს ვიხმარ, რომ ქალებს და ბავ-
შეებს მივცეთ გზა. სასახლე ალყას ვერ
გაუძლებს. ეს დალოცვილი მტრისთვის
ადვილი მოსადგომია. იქნებ რიონის მხა-
რე გავარდეთოთ და წყალგალმა გავი-
დეთ. მერე სულ ტყუა და მტრის ხე-
ლიდან გასხლტომას ადვილად მოვახერ-
ხებთ!

— რა იქნენ დანარჩენები, სად არიან
წულუყიძე, ლორთქიფანიძე, წერეთე-
ლი?

— გალავანზეა, მეფევე, ყველა. აი,
სროლაც ისმის! ნულარ ვაგვიანებთ,
თქვენმა სიცოცხლემ, ყოველი წუთი
ძვირფასია. ეტყობა, ხმალდახმალ დაგვ-
ჭირდება გზის გაკავება!

ამ დროს ყრუდ დაიქუხა, მიწა იძრა

თუ ცა ჩამოქცა, სასახლის მკვიდრი კედლები შეზანზარდა და ჭერიდან ხრიალით წამოვიდა კირი. დარბაზში მტერის ბოლქვები ჩამოწვა და ბული დადგა.

„ხედ მოგვდგომიან, ზარბაზნებს გვიშენენ!“ — გაიფიქრა სოლომონმა, როდესაც საიდუმლო კარით სასახლის უკანა ეზოში გამოვიდნენ.

— სულ რამდენი კაცი გვეყავს, იარაღის მონპარა რომ შეუძლია? — ჰკითხა კვალდაკვალ მომავალ აგიაშვილს.

— ექვსასიოდე მოიყრის თავს, შეფეო.

— თოფხანა გახსენით და იარაღი ფარეშებსაც დაურიგეთ!

— უკვე გახსნილია, ურიგებენ!

— ქალებსაც! — დაუმატა მეფის ნაბრძანებს მარიაშმა. — დიდ-პატარა უხდა შევიარაღდეთ. თოფის ნიშანში სროლა ყველას შეუძლია!

— თქვენ თქვენი მაგალითით სჯით, დედოფალო. ეგებ აქამდე არ მივიდეს საქმე. ვაითუ არც იარაღი გვეყოს...

— რატომ არ უნდა გვეყოს? — გაწყურა მეფე. — რამდენჯერ იყო ნაბრძანები, რომ სასახლის თოფხანაში, სულ ცოტა, ხუთი ათასი კაცის შესაიარაღებელი საჭურველი გვიგაუღებინა?

— წლებზე ფეხს ვიდგამთ, შეფევე ბატონო, ეს გახლავს, რაც ჩვენმა ოსტატებმა მოასწრეს. ცოტაოდენი, მაღლობა ღმერთს; თავად აგარიანებისაგან შევისყიდეთ, ცოტაც მეფე ერეკლემ მოგვაწოდა.

— გულს ნუ გავიტებთ, ღმერთი ჩვენთან არის, — ჩაერია მეფისა და ციხისათვის საქმიან საუბარში აქამდე გაჩუმებული კათალიკოსი ბესარიოსი. — იარაღი სამღვდელთაც დაურიგე, ბატონო ჭიხოსრო, ღვთისა და მეფის სახელით ჩვენც თქვენს გვერდით ვიომებთ!

„რომელი იარაღი? ის, რომელიც არა გვაქვს?“ — გულში მწარედ გაელიძა მეფეს, ხმაშაღლა კი, ისედაც მტრის ბანაკში მყოფი კათალიკოსი სულ რომ არ მოემდურებინა, მხოლოდ ესა თქვა:

— ეგ სიტყვა ნუგეშზე მერტია ქრის-

ტეს ჯერის ქვეშ ნიადაგ სისხლი გვიხევი, ახლაც ქრისტეს ჯვარს გავიხმობთ. კურთხევა გვიბოძე!

ბესარიონმა ჯვარი აღმართა:

— მხნე იყავნ და განძლიერდინ გული თქუენი, შეიყუარეთ უფალი ყოველთა ღირსთა მისთა, რამეთუ ქეშმარიტებას ეძიებს უფალი და მიაგოს მათ, რომელი მეტად ჰყოფენ ამპარტავენებასა, ამინ!

— წმიდა მამები ჩვენთან ინებებენ დარჩენას? — იკითხა აგიაშვილმა და კათალიკოსს შავოსან პატარებზე აჩვენა. — თუ არა, ჯობს, სასახლეში დაბრუნდნენ და ჩვენს შემდგომ განკარგულებას იქ დაელოდონ!

ბესარიონმა მშვიდი მზერა მისიონერ ბერებზე გადაიტანა.

— ჩვენ რომის წმიდა კონგრეგაციის წარმოგზავნილები გახლავართ, — ყველას მაგიერ განაცხადა მისიონის პრეფექტმა, მოსხინიორ ქლაუდიო დერეჩიელმა. — თავს ვატყანის მოქალაქეებად ვთვლით. ვატყანისა და ოსმალეთის სულთანს შორის ამეამად ზნეი სუფევს. უწმიდესი პაპის სამართლიანი რისხვა რომ არ დავიტეხოთ, ჩვენ მხოლოდ შემდგომლობა ძალგვიძს ვაეწიოთ და იმერეთის მეფის სახელით ოსმალ სერასკირს წარვუღდეთ. ამას არც რჩული გვიკრძალავს და არც უწმიდესი პაპის საერთო ხელისუფლება. თქვენს კაცთმოყვარულ წინადადებას, სარდალო, ჩვენ მაინც მისაღებად ვთვლით, ოღონდ ჩვენთვის, უიარაღო ბერები-სათვის, უმჭობესი იქნებოდა, თუ მოწყალე ნებას დაგვრთავდით, თავი სასახლისათვის კი არა, როგორც თქვენ ბრძანეთ, არამედ კარის ეკლესიისათვის შეგვეფარებინა. ეკლესიაში სანთლებს ავანთებდით და იესო მაცხოვარს თქვენს გამარჯვებას გულმხურვალედ შევევედრებოდით!

გალაენის დასავლეთის კედლის შტრიდან სირბილისაგან გულამოვარდნილი ორი პირტიტველა ბიჭი მოიქრა, შეფე და დედოფალი იცნო, მოულოდნელი შეხვედრისაგან შედრკა და უკან გაბ-

რუნება დააპირა. აგიაშვილმა შეძახილით გაჩერა:

— ვინა ხართ, აქ ვის ეძებთ?

— წერეთელმა გამოგვგზავნა, ბატონო, აგიაშვილი ბრძანდებით?

— მე ვარ! რაო, წერეთელმა?

— დიდძალი ჯარი ჩანს, შოდის და შოდის, ცხენოსანიც და ქვეითიც, კედლიდან ხუთასიოდე ნაბიჯზე ბანაკად დგება, ვესროლოთ, თუ სხვა გადაწყვეტილება იქნებაო.

აგიაშვილმა მეფეს შეხედა.

— მოვიცადოთ ჯერ, — ბრძანა სოლომონმა. — თუ გეცალეს, დრო ძვირად გვიღირს. სროლის ატეხას ყოველთვის მოვესწრებით!

არ გაუვლია ნახევარ საათს, იგივე ამბავი შემოთვალეს ლორთქიფანიძემ და წულუკიძემაც. ისინი გალავნის ჩრდილოეთისა და სამხრეთის კედლებზე იდგნენ და მტრის ჯარების გადაადგილებას თვალს ადევნებდნენ. ამასობაში ორივეს ემარჯვნა და უკვე მოესწრო სახლო კაცების გაგზავნა გალავანს გარეთ. თუ სადმე უადგილო ადგილას მტერს არ გადააწყდებოდნენ და უცაბედად ხელში არ ჩაუვარდებოდნენ, ხეალ თუ არა, ზეგ დილას მაინც გეგუთის სასახლეში გამოშვებულ შეფიონს გარედახ მამველი ჯარი უნდა მოსელოდა.

— ცოლისძმის თავი ახლა მჭირდება, — ნაღვლიანად შენიშნა სოლომონმა. — მისი ათი-თორმეტი ათასი კაცი სიციცხლედ მიღირს!

— მე მზად ვარ, თუ აქედან ვასვლა მოხერხდა, ოღიშს ჩემი ძმის დასაყოლიებლად წავიდე, — თქვა მცირეოდენი ყოყმანის შემდეგ დედოფალმა. ან მოგვედები, ან მაშველს მოვიყვან!

— მადლობას გწირავ, მარიამ, რომ სანაჭებო თავდადებას იჩენ, — დაუყვავა თანამეცხედრეს სოლომონმა. — შენი შემწეობა მე ახლა სხვაამხრე მჭირდება. თუ აქედან ცოცხალი გავედით და ურჯულოს ალყას თავი ღვთის განგებით დავაღწიე, კაციას მე თვით მივაწვდენ ხმას და დამხმარე ჯარის გამოგზავნას შევეხვეწები, შენ ოღონდ ბატონ

ნიშვილები წაიყვანე და ამაღამვე, თუ ბედმა არ გვიმუხტოდა და რაიმე გავახერხებთ, აქაურობას გაეცალე. ხეალ უკვე გვიან იქნება!

— სად აპირებ ჩვენს გასტუმრებას?

— ჯერ სკანდას და თუ გაჭირდა, შემდეგ სვერის ციხეში, უფრო საიმედოა!

— ჩემთვის რომ გეკოხბათ, გზას აღარ გავიმრუდებდი და პირდაპირ სვერის ციხეს მივაშურებდი, — ჩაერია ქაინოსრო აგიაშვილი. — ხოსია კლდიაშვილი, ციხის მოურავი, მარჯვე კაცია, ჩვენს მისვლამდე ცივ ნიავს არ შიაკარებს!

— როგორც უმჯობესი იქნება, — დაეთანხმა მეფე. — თქვენთან ერთად წამოვა ყველა, ვისი აქ ყოფნაც შოლოდ ხელს შეგვიშლის და წამოსვლას მოისურვებს!

— ჩვენ არსადაც არ მივდივართ აქედან, სოლომონ! — გადაჭრით იუარა დედოფალმა მარიამმა და მეფეს თვალი თვალში გაუყარა. — ჩვენი ადგილი სწორედ იქ არის, სადაც შენ ხარ!

სოლომონი შეცბა, ამდენს არ მოელოდა, სახეზე აღმური მოეკიდა.

— ვის თქვენი, თუ ღმერთი გწამს, შენი, ნინოსა და დარეჯანის ადგილი არის იქ, სადაც მე ვარ? ნუ მიწყენ, მარამ, მე მესმის შენი გულისწუხილი და ვაფასებ შენს თავგანწირვას, მაგრამ დაუფიქრდი, რას ამბობ: განა მე და შენ, მშობლებს, უფლება გვაქვს, უწლოვანი შვილები განსაცდელში ჩავეყაროთ? მერე ღმერთს რა პასუხს აძლევ?

მარიამი მოტყადა, ქვედა ბაგე აუკანკალდა და თვალები ცრემლით აევსო.

— ბავშვები გავარიდოთ, მე შენთან დავრჩები. ასე აჯობებს, დამიჯერე, სოლომონ. არ შემფერის, მე თავს ვუშველო და შენ, გვირგვინოსანი მეუღლე, მტრის ხელში დაგტოვო. თუ დაღუპავა, ერთად დავიღუპებით და თუ ღმერთმა გამარჯვება გვარგუნა, შენთან ერთად გავიმარჯვებ მეც!

— ფუქ ლაპარაკში ძვირფას დროს ვკარავათ, მარიამ. ვითუ ეს საბედისწერო გამოდგეს. გიბრძანებ, როგორც

მეფე, ახლავე წახვიდე და ბავშვები გასამგზავრებლად მოამზადო. სად არიან?

— ეკლესიაში.

— საქმეს მივხედავ და მეც ახლავე იქ გავჩვენებ!

ეს „ახლავე“ ძალზე ხანგრძლივი გამოდგა. სოლომონი რომ ეკლავისდებურად სანთლებით გაჩირალდნებულ კარის ეკლესიაში შებრძანდა, უკვე დაღამებული იყო. პატრები წირავდნენ. ქანდარიდან გუნდის გალობა ისმოდა. ამან მეფე გააკვირვა და კიდევაც გაამხნევა. საყდრის ჰერქვეშ მისი შემოსვლა თითქმის არავის გაუგია. მრევლი, მხოლოდ ქალებისა, ბავშვებისა და თითო-ოროლა მამაკაცისაგან რომ შესდგებოდა, მხურვალედ ლოცულობდა და მალალ ღმერთს ურჯულოს მანვილისაგან მშვიდობით გადარჩენას შესთხოვდა. სოლომონი მარჯვენა კედელს გაჰყვა და წინ ფეხაკრეფით გავიდა. მარიამი და ბავშვები ნიშაში ჩადგმულ ლეთისმშობლის ხატის წინაშე იყვნენ დაჩოქილი, სხვების მსგავსად პირჯვარს იწერდნენ და გულმოდგინედ მეტანიობდნენ. სოლომონს გული მოეწურა.

— მამა! — წამოიძახა სამგზავროდ გამოწყობილიმა ბატონიშვილმა ალექსანდრემ და ვახარებული ზეზე წამოხტა.

— სს!.. — მეფემ მოკუმულ ტურებზე თითი მიიღო, შვილს ხელი მოჰხვია. თითქოს ნიავმა დაბატრა და ფოთლები ააშრიალაო, საყდარში ხმამალმა ჩურჩულმა გადაიარა. უკვე ყველა ხედავდა სვეტის ჩრდილში მდგომ მეფეს, რამდენიმე მხლებლითურთ შეუძნხეველად რომ შემოვიდა და ცდილობდა, წირვის დასრულებამდე ასევე შეუძნხეველად დარჩენილიყო.

დედოფალი წამოდგა, დარეჯანი და ნინოც წამოაყენა.

— მივდივართ, ეგ არის? ღმერთო, კეთილი ქენი!

— დროა, მარიამ!

— ეს ხალხი ჩვენი მაცურებელია. შევიძლებთ ყველას გადაყვანას?

— უნდა შევიძლოთ, თუ თავზე არ დაგვათენდა. სულ ორი ნაღვი გვაქვს. ეგ

ეც ძლივს ვიშოვნეთ. მენავეების გარდა, თითოში სამი კაცი ჯდება.

— მაშ, ჩვენ ორად უნდა გავიყრეთ? — შეშფოთდა დედოფალი.

— შენ და ბავშვები როგორმე ერთ ნაღვი მოთავსდებით. წყალი ძალიან აღიდებულა, მაგრამ ვგონებ არ უხდა იყოს საშიში, მენავეები გამოცდილი ხალხია. ქაიხოსრო წერეთელს გატახტ. სვეტის ციხეში მიგიყვანთ და იქ დაეტოვებთ. ციხის მოურავი კლდიაშვილი გაფრთხილებულია. მომზადებული დაგხვდებათ. ქაიხოსრო უკან უნდა დაბრუნდეს და ზემომხრის ჯარი მოგვაშველოს!

— ალექსანდრე თავს იკლავს, არ წამოგყვებითო, მე ჩემს მამასთან უხდა დავრჩეო.

— ენაცვალოს მამა, რა დროს ამის ჩემთან დარჩენა! გაიზარდოს და ურჯულო აგარიანი არც ამას მოაწყენს, ხიფათი ბევრი შეხვდება. არა, ალექსანდრე? — სოლომონმა გულამომჯარი ბატონიშვილი ხელში აიყვანა და გულზე მიიხტა. — აბა, შენ იცი, შვილო, ქალებს შენ გაბარებ, ვაკეცური მფარველობა უნდა გაუწიო! სვეტის ციხეში ჩემს მაგიერ იქნები. დედას დაუჯერე, იცოდე, მისი ნებართვის გარეშე თითიც არ გაანძრიო. ვინ იცის, რა მოხდება! — მეფეს თავდაც გული ამოუჭდა, მთელ ძალღონეს ძაბავდა, რომ ცრემლები შეემაკრებინა.

— შენ მალე მოხვალ? — სლუკუნსა და სლუკუნს შორის ამის კითხვადა მოახერხა ბატონიშვილმა.

— მოვალ, ვეცდები, მალე მოვიდე, შვილო, ჯერ თქვენ დაბინავდით შშვიდობით და კარგი ამბავი შემატყობინეთ. ბარგი უკვე გაატანინეს, — სოლომონი ისევ ჯავრით გათანგულ თანამეცხედრეს მიუბრუნდა. — აღმოსავლეთის კედელზე მოგიხდებათ გადასვლა. ზემოდან თოკით ჩაგიშვებთ ფრთხილად. სხვა გზა არ არის. კარიბჭის გაღება საშიშია, თანაც ვაითუ კედლის შემოვლისას შეგვნიშნონ და სროლა ავეტიტხონ. წყლის

პირზე მცველი რაზმი დაგხედებით და სურის ციხემდე მიგაცილებთ!

— შენ რალაზე რჩები აქ, სოლომონ, ზომ შეგეძლო, ჩვენთან ერთად წაშოს-სულიყავი?!

— შე იმავე მიზეზით ვრჩები, რა მიზეზითაც შენ აპირებდი დარჩენას. ექვსი ზარბაზანი და ოცდაათი ზამბულაკი გვაქვს. ათას კაცზე მეტი თოფებით და დამბაჩებით შევიაარაღეთ. როგორც არ უნდა შემოგვეტიონ, ორ-სამ დღეს გავუძღვებთ. ამასობაში დამხმარე ჯარი მოვა და საშველი განდებამ!

— რა გეწყობა, ჭიუტი კაცი ხარ, ნათქვამ სიტყვას არ გადახვალ, მე კი შგონია, გარედან უფრო თავისუფლად იმოქმედებდი.

— ჩემი აქედან გასვლა და სასახლის დაცემა ერთი იქნება, — მკაცრად მოსკრა სოლომონმა. — მოვრჩეთ ამაზე

ლაპარაკს! რაც გადაწყვეტილია ის გადაწყვეტილია

— ღმერთო და იესო მაცნობარო, — დედოფალმა ისევ დაიხოქა და პირვეარი ათრთოლებული ხელით გადაიწერა. პირვერის წერით დაიხოქეს შეფემ და ბავშვებმაც. — შენ შეგვეწიე, შეხ დაცავი ჩვენი უთვისტომო ქვეყანა და ღვთისმოსავი ვერი, შენ უწინამძღვრე ჩემს ჭმარ-შვილს და ძმას, კაციას, ძღვევა მიეც შეფეს, ამრავლე მისი მოყვარე და დაამიწე მტერი!..

წირფა უკვე შემწყდარი იყო. აქა-იქ ყუნწამდე ჩამწვარი სანთელი ბეუტავდა და კვამლს აყენებდა. ხალხს პირი გასავალი კარისაკენ ექნა და ეკლესიას, აქამდე სასოებით თავს რომ აფარებდა, თითქოს ხანძარი გასჩენიაო, სასწრაფოდ სტოვებდა.

თახი XLIV

გეგუთის სასახლეში მოგვიანებით შეიტყვეს, რომ ოსმალთა უზარმაზარ ლაშქარს, რომელიც იმერეთში ორი მხრიდან, ხანისწყლის ხეობით და ზღვის სანაპიროდან შემოჭრილიყო და გზად ყოველივე ცოცხალი კალიასებრი მოესრა, თვით ჩილდირის ბეგლარბეგი სერასკირი ჰასან-ფაშა სარდლობდა. მრავალი ომისა და სისხლისღვრის მონაწილე ჰასან-ფაშას ყველა თავისი წინამორბედის შეცდომა გულმოდგინედ გაეთვალისწინებინა და ლაშქრობა იმ ანგარიშით წამოეწყო, რომ ამჯერად ვიანურ აჩიკ-ბაშათა სინსილა ერთხელ და სამუდამოდ გაეწყვიტა.

ბედნიერი სულთანი, ევროპის ხელმწიფეთა შეიდწლიან ომს თოფის გაუსროლელად რომ გადაურჩა, სოლომონის თავს ითხოვდა. ეს მაშინ, თუ ეინიცობაა, მის ცოცხლად შეპყრობას და ყელზე საბეღუმებულის სულთნის კარზე გაგზავნას ვერ მოახერხებდნენ.

ჰასან-ფაშა მთავარ იმედს ელვისებურ თავდასხმაზე ამყარებდა და იმედმა კიდევაც გაუმართლა.

ოცდასული ათასი კაცისაგან შემდგარ ქვეითი ჯარს, რომლის უმრავლესობა სულთნის უზენაესი ბრძანების თანახმად თვით საფაშოში იყო მოგროვილი, დანარჩენი კი სერასკირს არზრუმიდან მოაშველეს, წინ ცხენოსანთა ოციათასიანი კორპუსი მოუძღოდა. ხმალაშოწვდილი ცხენოსანი ბამბუზუტები გრივალისებური სისწრაფით იჭრებოდნენ სოფლიდან სოფელში, ყველა გზას კრავდნენ, რათა მათი მოსვლის ამბავი გარეთ არავის გაეტანა და დაიმედებულნი, რომ წინააღმდეგობა არაფერი შეხედებოდათ, ქვეითი ჯარის მოსვლამდე ისევ წინ მიიწევდნენ. წინ ხელუხლებელი სოფლები, მალხაზი გოგო-ბიჭები, პირუტყვის ჯოგები, გადამალული პურ-ღვინო და ქონება იყო...

აღდგომის შაბათს ცხენოსანთა კარგა

მოზრდილმა ნაწილმა რიონი საჯავახოს-
თან გადალახა, გაღმა გადავიდა და იქაუ-
რობის ასაკლებად არც კი შეეყოვნებუ-
ლა, პირდაპირ სოლომონ მეფის ადგილ-
სამყოფელს, გეგუთის სასახლეს მიაშუ-
რა. წინასწარ შემოგზავნილი მსტოვრე-
ბისაგან ჰასან-ფაშას უტყუარი ცნობები
ჰქონდა შეკრებილი, რომ მეფე ერთობ
მცირერიცხოვანი ჯარითა და სახლე-
ულითურთ გეგუთს იდგა, და იმედოვნე-
ბდა, დიდი მსხვერპლის გაღების გა-
რეშე მას ხელში ჩაიგდებდა. მაგრამ ეს
საჩქარო საქმე სულაც არ იყო. თუ სო-
ლომონს გეგუთში გამომწყვდეულს და
ქვეყნისაგან მოწყვეტილს დაიგულებდა,
სერასკირს ხელს ვერაფერ შეუშლიდა,
კიდით კიდემდე თავისუფლად ეპარპაშა,
ქვეყანა ორთავე მუხლზე წამოეჩოქები-
ნა, გაეძარცვა, ყველა მისი სასიციოცხო
ძარღვი გადაეპრა, ციხეებში, რომლე-
ბიც აქამდე აჩიკ-ბაშებს ეკავათ, თავისი
ჯარები ჩაეყენებინა, შრომაში გამოსა-
დგვი ქალი და კაცი ტყვედ წაესხა და
სანახევროდ უკვე დატყვევებული სო-
ლომონისათვის მხოლოდ ამის შემდეგ
მიემართა. ამ მიზნით თავისი მხედრო-
ბის მნიშვნელოვან ნაწილს, რომელსაც
რიონის მარჯვენა ნაპირზე მთავარი ძა-
ლებისაგან დამოუკიდებლად უნდა ემო-
ქმედა და სათანადო ნიშნის მიღებამდე
მეფე ხაფანგში გაბმული ჰყოლოდა, მან
გამოცდილი სარდალი ფაშა ჰაჯი-ალიბე-
გი უწინამძღვრა, თვით კი კაკასხიდის
უმოკლესი გზით ბაღდათში მოვიდა, და-
მე თხმელისციხეში გაათია და ახლომან-
ლო სოფლები ჯარს სათარეშოდ მისცა.
ქვეყანა შიშის ზარმა და ვებამ შო-
იკვა. მარბიელთ, რომლებიც არც ბავშვს
ინდობდნენ, არც ქალს, არც მოხუცე-
ბულს, წინ ტეცხლი და მახვილი შიშ-
ლოდათ. სადაც ჯერ კიდევ არ მისული-
ყვნენ, იქ პირიდან პირზე გადადიოდა
თავზარდამცემი ცნობა, კონსტანტინო-
პოლიდან დიდი ვეზირი მობრძანებულა
ურიცხვი ჯარით, ხალხს ბედნიერი სულ-
თნის ერთგულებაზე აფიცებს და ვაი
იმისი ბრალი, ვისაც ოსმალების ორგუ-
ლობას შეუტყობენ ან შესწამებენო.

სხვაგან ისიც ითქვა და წამსვე გავრ-
ცელდა, რომ მეფე სოლომონს ტყვე-
ტყვედ იყო ჩავარდნილი და ყველა ის
აჯაკობის და უპირულობის გამო, რაც
სულთნის წინააღმდეგ ჰქონდა ჩადენი-
ლი, ქუთაისის ციხის კარიბჭის წინ, ქა-
ლაქის მთავარ მოედანზე, ჯალათი თავს
მოჰკვეთდა.

ამ ცნობამ ბევრს გული დასწვა და
მწუხარებით აუცსო, ბევრი კი, ვინც აჯა-
რიანის უძლეველობა და თათრის რჯულ-
ზე შედგომის გარდაუვალობა დაიჭერა,
შეე დღეში მყოფი სოლომონის წინა-
აღმდეგ აამხედრა.

მაშ, რა ეგონათ, ამბობდნენ და კიცი-
ნებდნენ ზოგნი და ზოგნი, ქვეყანა რომ
ამტუტა, მშობელი დედა სამეფოდან
განდევნა და ოტია დადიანს ხასად და-
უსვა, ბაბუა ვილაც ავაზაკს მოაკვლევინ-
ა, ნუკრივით უცოდველი თანამეცხედ-
რე განუტევა და მამის მოსისხლე შტერ
დადიანს დაუმოყვრდა, ღმერთი ამდგნს
აპატიებდომ? სიკვდილი და შეჩვენება
დედის შემგინებელსა და ბაბუის
მკვლელს, ხონთქრის ურჩსა და მარტო
თავისი ძლიერებისათვის შურუნველ შე-
ფეს, ვისი მიზეზითაც მოსვენება აღარ
არის, მისი სამართლიც ღმერთმა დასწ-
ყველოს და ომში გაძლოლაცო.

ოთხშაბათ ღამეს, აღდგომის შესამე
დღეს, როგორც წინასწარვე დათქმული
იყო, შემომხრის სარდალი ქაიხოსრო წე-
რეთელი უკან მობრუნდა, თორმეტი თა-
ვისიანის თანხლებით რიონი ცხენდა-
ცხენ გადამოსცურა და ვალაენის აღმო-
სავლეთ კედელს მოადგა. აღიდებულ
რიონს ცა და ქვეყანა მოჰქონდა. მოალყე
აგარიანები, კარგებს და კარგებს შორის
კოცონები რომ გაეჩაღებინათ, შიგ მო-
რღვეულ ღობეებს, აჩეხილ ვაზს და ხე-
ხილს ყრიდნენ და არხეინად ღრეობდ-
ნენ, მდინარის მხრიდან ხიფათს არა-
ფერს მოელოდნენ. ახალმოსულებმა ამ-
ით ისარგებლეს, ცხენები ისევ გაღმა
გაგზავნეს, სადაც შემომხრის სარდალმა
ნაჩქარევად შეკრებილი ხუთასიოდგ მხე-
ღარი დასტოვა, კედელზე გაღმოდგე-

ბულ თოკებს აპყენენ და სულ მალე სასახლის ეზოში აღმოჩნდნენ.

სამი ღამის უძილარი და უსმელ-უქმელი სოლომონი თვით გამოეგება ქაიხოსრო წერეთელს.

— მშვიდობა შენს შობრძანებას, ქაიხოსრო! რა ამბავი მოგვიტანე?

— ვერაფრით გავახარებ, ბატონო მეფე. გღმა-გამოღმა სოფლებს ცეცხლი უკიდია. ღმერთმა მეორედ მოსვლა მოგვივლინა. თათრის ჯარი გუშინწინ ქუთაისში შევიდა. დღეს დილას ბატონიშვილი თეიმურაზი პასან-ფაშამ მეფედ გამოაცხადა. ხალხს ყოველი მხრიდან მოერეკებიან და ახალი მეფის ერთგულებაზე აფიცებენ. კაცია დადიანი და როსტომ ერისთავი, ეს იქეთობისას შევიტყვე, სერასკირს თხმელისციხეში ზღებთან და მამია გურიელი უკვე იქ დახვედრიათ. ფაშა მოწყალებას იჩებს და ტახტის მოღალატეებს საქციელს უწონებს. ამის პასუხად სამივეს პირობა დაუდვია, შენ ხელს ნუ გაანძრევ, საქმე ჩვენ მოგვანდეთ და...

— ჰო, თქვი ბარემ, ამახე უარეს რაღას შეტყვი!

— სოლომონს გაბაწრულს მოგვერიოთ. დედათქვენი, ბატონი თამარი, თხმელისციხეში უნახავთ, ეს უკვე აქეთობისას შეგვატყობინეს, ბატონიშვილ თეიმურაზს და პასან-ფაშას ახალციხიდან მოჰყოლია.

— ღმერთო!.. — ცას შეჭლალადა სოლომონმა. — ისევ დედაჩემი! გამოჩნდა! თურმე არსად არ დაკარგულა...

— რას ვიზამთ, მეფეო, — სარდალმა ნუგეშისცემა სცადა. — მამახეციერმა ეს ტვირთი გარგუნა და უნდა ზილო. ასეთი ყოფილა ღვთის განგება!

— გიორგი წულუკიძე კი მკლავს იმეტებდა მოსაქრელად და გვარწმუნებდა, უთუოდ სინდისმა შეაწუხა და ცოდვების მოსანანიებლად თავი მონასტერს შეაფარაო. ჰმ, მონასტერში რა ესაქმება აესულ დედაჩემს! მე ხომ ჯერ ცოცხალი ვეგულები! შენ იცი, ღმერთო, არ მინდოდა, ხელები დედის სისხლში გამესვარა, ისედაც სისხლის მთარეში ვცუ-

რავ და გული მერევა. ახლა კი რა ვქნა? რომელი სატკივარი აეთქიოთ? უნდევ რას გვეტყვი, ქაიხოსრო? — წამით თავდავიწყებაში გადაეარდნილი მეფე კვლავ თავით ფეხებამდე ყინულივით ცივ წყალში გალუმპულ წერეთელს მიუბრუნდა. — იქნებ კიდევ რამე გვითხრა სასიხარულო?

— შემინდე, მეფეო, რომ ასე გლახა მახარობელი ვარ. გარემოება მაიძულებს. არ ივარგებს სიმართლეს თვალი ავირიდო და რამე დაგიმალო!

— კიდევ? კიდევ იცი რამე?

— ვიცი და ნეტამც არ ვიცოდე: ჯარის შეყრა ძაან გვიძნელდება. ვინც მოასწრო, მეტადრე ყმა-გლეხობამ, უკვე კლდესა და ღრემია გახიზნული და იქიდან თოფითაც ვერ გამოდენი. ბევრი-ბევრი, ორი-სამი ათასი კაცი მოვაგროვოთ. ვაი რომ ეგვეც არ მოიყრის თავს! ასე მცირე ჯარით საშოგარს დახარბებულ ურიცხვ მტერთან რამეს გავხდებით?

— ეგ პასუხი როგორ გავიგო, ქაიხოსრო, მაშ, მტოვებთ ეგ არის, პილატესავით ხელს იბანთ?

— შენს დამტოვებელს ჩემდათავად წყალიმც დასხვია ცეცხლზე, მეფეო, — გულადუღებულმა წერეთელმა ჩაბალახი მოიშვლია და სიტყვებისათვის შერი დამაჯერებლობის მისაცემად ასე თავშიშველი დარჩა. — მარჯვენაც შეხმობია, არ მოსწრებია გაის ამ დროს. დატოვება რომ გულში მდებოდა, შე კურთხეულო, ადიდებულ რიონს კი არ შევებმოდი და აქ არ გეახლებოდი!

სოლომონსა და მის ირგვლივ მყოფებზე სარდლის არცთუ უსაფუძვლო გაფიცებამ დიდი შთაბეჭდილება მოახდინა. ქაიხოსრო წერეთელს, მართალია, არ ჰქონდა სხვა გზა, რადგანაც ყველა გზას ისევ და ისევ სოლომონთან მიჰყავდა, მაგრამ აქ მოუსვლელობით, რასაკვირველია, შეეძლო, ახალ ხელისუფალთა წინაშე თავისი ბრალი შეემსუბუქებინა და თეიმურაზის მოწინააღმდეგეთა ბანაკში ყოფნა ნაწილობრივ შეინც წაეშალა.

სოლომონს აქამდე არ უნდოდა თავს გატყდომოდა, რომ მასთან ერთად ურჯულოს ალყაში მოქცეული სხვა სარდლებიც გულში ამავი აზრს ადგენენ, მაგრამ მეფეს ეკრძალებოდნენ და ვერც მეფისათვის და ვერც ერთმანეთისათვის ამის ხმამაღლა გამხელა ვერ გაეხდებოდათ. ქაიხოსრო წერეთლის პირდაპირმა, თითქმის როყით ნათქვამმა თვალეზი აუხილა და თავისი გამოუვალი მდგომარეობა ცხადლივ დაანახვა. „ერთგულებასაც, როგორც ყველაფერს ამ წუთისათვის“ში, საზღვარი აქვს, — ჩასძახა სულის სიღრმეში ჩაბუდებულმა მამხილებელმა ხმამ. — შენი ერთგულები ერთგულებას მანამ გაგიწევენ და გვერდიდან არ მოგშორდებიან, სანამ ეს ერთგულება და სიმტკიცე საღ გონებას ექვემდებარება, მერე კი ყველა თავის გზას იბოვონ და შენ სულ მარტო დარჩები!“

ეს მართლაც ჰქუასთან ახლო იყო. ერთი ათისა და ოცის წინააღმდეგ მართლაც ვერაფერს გახდებოდა და სოლომონი ამას კარგად ხედავდა. ვთქვათ, შეეწყვიტათ წინააღმდეგობა. შემდეგ რა ნაბიჯი გადაედგა, ზავის მოთხოვნის მაუწყებელი თეთრი ბაირალი გამოევიდა, შუაჯაციები გაეგზავნა და მტერს დანებებოდა? ეს ხომ უეჭველი სიკვდილი და მოშავლის ყველა იმედის დასაპარება იყო! „ნუ დაგავიწყდება, რომ საფრთხეში მარტო შენ კი არა ხარ ჩავარდნილი, — ეჩურჩულებოდა და თითქოს ნიშანს უგებდა იგივე მამხილებელი ხმა. — საფრთხეშია ყველა, ვინც შენ აქამდე მხარს გიმავრებდა და ახლაც მხარში გიღვას. თუ დღეს არა, ხვალ აუცილებლად მათ სახლ-კარს ცეცხლს წაუცილებენ, ჯალაბს შიგ გამოწვავენ, ან ტყვედ შეიპყრობენ, და სათითაოდ გაჰყიდონ, ყმა-მამულს კი სვავის სიხარბით დაიტაცებენ ახალი მეფის ყურმოჭრილი მონები, აქამდე რომ სადღაც ჩრდილში იდგნენ და თავიანთ არსებობას არაფრით ამკლავებდნენ. შენი პატიოსანი ბიძაშვილი თეიმურაზი, როგორც კი თავზე ხელს მოისვამს და მიხედ-მოიხედავს, შურისძიების შხაშს სა-

ქვეყნოდ გადმოიანთხვეს, სარწმუნოები-სა და შენს ერთგულებას ვერც შენს წვეს! ამის შემდეგ გასაკვირვებელია, მის ხელი აუკანკალდება და ბოლომდე ვერ წამოგყვება? ის-ღა გაკლია, შეხი ყმებისაგან საფლავში ჩაყოლაც მოითხოვო!“

ყოველივე ამის წარმოდგენამ სოლომონს მუხლი მოჰკვეთა და თვალთ დაუხუნელა. ნათლად და თანმიმდევრულად მან მხოლოდ ახლა დაინახა ყველა ის შემზარავი შედეგი, ტახტის უახლოეს ქვეშევრდომთ თავიანთი მეფის ერთგულების გამო რომ მოელოდათ, და სუხთქვა შეუგუბდა. დღეს, თუნდაც ამ წუთში, მათვე შეეძლოთ კეხი შეებრუნებინათ და პირგამეხებულთ ეკითხათ: შენ ხომ გააპარე შენი ცოლ-შვილი და უშიშარი ადგილი მიუჩინე! ჩვენ რაღად დაგავიწყდით? შენს შემდეგ თავი ვის შევაფაროთ, შვილი და მოშავალი ვის ახაბარა დავტოვოთ? კეთილი ინებე და თუ მართლა მირონცხებული მეფე ხარ, ღვთისაგან ერის წინამძღოლად შოვლინებული, ჩვენს შორის ყველაზე კეთილშობილი, სამართლიანი და დიდსულოვანი, მტერს ნებით დაემორჩილე, მოწამებრივი სიკვდილი მიიღე, როგორც დემეტრე თავდადებულმა, და ყველა გვისხენი, ვინც ერთგულად და უღალატოდ გემსახურებოდი! არ იზამ ამას, რის ქმნასაც გვირგვინოსანთა ზნე გვაულებს, თავად ჩვენ ვიქმთ: შეგვრავთ და მტერს ჩაგაბარებთ!..

ხელმწიფის უეცარი ფერისცვალება ყველამ ერთად შენიშნა. სხვებზე ადრე ისევ ქაიხოსრო წერეთელმა შეპხედა და ჰკადრა:

— ხომ არაფერს გვიბრძანებ, ბატონო მეფე?

— სარდლებს მოუხმეთ... სამღვდელითაც... მე სასახლეში შემიყვანეთ!..

არ გაუვლია თხუთმეტ წუთსაც, ყველა, ვისაც მეფე საათათბიროდ იწვევდა, ოდესღაც უქკნობი დიდებით მოსილ სატახტო დარბაზში შეიკრიბა. ფერმიბდილი სოლომონი ზურმუხტითა და ლალ-იაგუნდით მოქცეულ ტახტზე იქ-

და და მოთმინებით იცდიდა. დიდებულებსა და მღვდელმთავრებს, ვინც სასახლეში აღდგომის ტაბლის გასატეხად იყო მოპატივებული და შემდეგ გარეთ გაღწევა ვეღარ მოახერხა, გულხელი დაეკლოთ და მეფის წინაშე კოპებშეკრული იდგნენ. მხოლოდ უწმიდეს კათალიკოს ბესარიონს დაეზიჯებინა თავისი შალაღი, გველისთავიანი სამღვდელმთავრო კვერთხი და მეფის მარჯვნივ, შემალეზებულ ადგილზე იჯდა. სოლომონმა აგიაშვილი მოიკითხა. აქ გახლავარო, მოახსენა დარბაზში სხვებზე აღრე შემოსულმა სარდალმა, წინ წამოიღვა და თავი მდაბლად დაუკრა.

— მაშ, ვინ გვაკლია? — თვალების აუწევვლად, უმისამართოდ იკითხა კიდევ მეფემ.

— არაფერ, ბატონო, ყველა აქ ვართ! — უბასუხა აგიაშვილმა.

— დიდებულებო, ღირსო მამებო, ძმებო და შვილებო, — სოლომონი გასწორდა, ტახტის ძვირფასებს ორივე ნიდაყვით დაეყრდნო და თვალი სივრცის რომელიღაც წერტილს გაუშტერა. — მე აქ იმად ვიხმეთ, რომ დედა-სამშობლოს პატიოსანი სამსახურისათვის ყველას ერთობით მადლობა ვითხრათ. დიდი თავითეული თქვენთაგანის მიერ გაწეული ღვაწლი და ამ ღვაწლს, თქვენ რომ ქვეყანას დასდევით, მადლიერი შთამომავლობა არ დაიფიწყებს! — მეფეს თვალეზი მოენისლა, ხმა გაეზარა. — მე, უპირველეს ყოვლისა, როგორც კაცსა და შემდეგ მეფეს, ვფიქრობ, აღარა მაქვს ღვთისაგან ნაბოძები უფლება, ამ წუთიდან აქ დაგაკავოთ, თქვენც კიდევ მეტ საფრთხეში ჩაგვადოთ და თქვენი სახლელიც!..

— რა გადაგოწყვეტია, ხელმწიფე? — კრიკა ძლივს გახსნა და იკითხა თვალბანთებულმა აგიაშვილმა.

— ღმერთმა ინება და არჩევანის ნება აღარ მომცა, თავადო ქაიხოსრო, — ყველას მაგიერ სოლომონმა ახლა მართო ოკრიბის ბატონს მიმართა. — ჩემი სიცოცხლე ჩემს ქვეყანას ეკუთვნის და ზეარაკად მომიტანია. აგერ ვარ და

სრული მორჩილებით ველი თქვენს გადაწყვეტილებას!..

— გადაწყვეტილება მტკიცედ უბასუხა აგიაშვილმა და თითქოს სხვებისაგან მხარდაჭერას ეძებო, კრებულს გადააჩნდა. — ან უნდა გავიმარჯვოთ, ან, როგორც ერთი კაცი, ურჯულო მტერს უნდა შევავადოთ ყველა!

დარბაზში სამარისებური სიჩუმე ჩამოვარდა. მის მხოლოდ კედლის ექვსკუთხა საათის თანაბარი ტიკტიკი არღვევდა. ჯერ ვერავის გადაეწყვიტა, აგიაშვილისათვის აება მხარი, თუ მეფეს რომელიმე სხვა მოსაზრებით წარსდგომოდა.

— რას განუმებულხართ, ხალხო? ენაპირი რამ დაგიდუმათ? — ქაიხოსრო აგიაშვილმა ცოტა ხანს მოიცადა, მერე კი ისე ხმამაღლა იკითხა, მისი ხმა დარბაზის თაღებმაც გაიმეორეს. — იქნება ვინმეს ჰგონია, რომ მეფე თავისი ნებით მტერს ჩაბარდება და ამით საშველი გაგვიჩნდება ყველას? ტყუილი იმედი! ურჯულო თეიმურაზისაგან დანდობას არავინ უნდა ველოდეთ!

— მაგას რატომ გვკადრებ, თავადო, — თმაქაღარა, მწითურმა, ყველა დანარჩენზე თითქმის მთელი თავით მალაღმა ქვემოძრის სარდალმა ბერი ლორთქიფანიძემ აგიაშვილის ფიცხ შემოქაზებას დარბაისლური სიღინჯით უბასუხა. — ჩვენი ომი არც აქ იწყება და არც აქ თავდება. თუ დღეს უცაბედი მარცხი ვიწვინეთ, გავიქირვოთ, გონიერება გამოვიჩინოთ და ხვალ გავიმარჯვებთ. ღმერთმაც ნუ მოგვასწროს, მეფე მტერს ჩაბარებოდეს. მაშინ ჩვენ რიდასი მაქნისი ვართ, ან ხმალი რისთვის გვკიდია და ან პირჯვარს რისთვისა ვიწერთ! ხვალ ვისლა გავყვეთ, ვისი სახელით ვეკვეთოთ მტერს, ვაპარტახებული ქვეყანა ურჯულოს ვისი წინამძღოლობით გამოვგლიჯოთ? ნუ მიწყენ და, არც ის იფარგებს, როგორც შენ ამბობ, ბატონო ქაიხოსრო, ან ახლავე გავიმარჯვოთ, ან ყველა უკლებლივ მტერს შევავადოთ.

აგიაშვილი იღიწა.

— არის მესამე გზა?

— არის! სწორედ რომ არის!

— რომელი?

— ალყა უნდა გავარდევით და რა-
დაც არ უნდა დაგვიჯდეს, ბატონი მე-
ფე აქედან უფლებლად გავიყვანოთ!

— სწორია!

— თავადი ბერი სწორს ბრძანებს!

— შენ აგაშენა ღმერთმა, ბერი ლორ-
თქიფანიძე! — ქვემოხზრის სარდალს
უმაღ კვერი დაუკრეს სხვებმა და აქამ-
დე დადუმებული დარბაზი ერთბაშად
გამოცოცხლდა.

— კარიბჭეს გავაღებინებ და პირველი
მე გავალ! — ამ მხარდაუერამ გვიშტი-
ბის ციხის პატრონს მხნეობა და გამბე-
დაობა შეჰმატა. — თუ სიკვდილი აქ
მიწერია, დაე მოვკვდე! ზოგი მოვკვდე-
ბით, ზოგი გადავრჩებით. ასე არ არის?

— ბერიმ გალიმბა სცადა. — სამასი კა-
ცი, თუ მოიკლებთ და გამაყოლებთ,
თავსა მდის. სხვებიც, ვისაც გული ერ-
ჩის, ჩემთან ერთად წამოვლენ და
მტრის ყურადღებას მიიქცევენ. ამასო-
ბაში ბატონმა მეფემ ღვთის წყალობით
დრო უნდა იხელთოს, უმეტესი ჯარი
იახლოს, იმავე გზით, რითაც ქაიხოსრო
წერეთელი აქ მოვიდა, წყალგაღმა გაბ-
რძანდეს. ორ დღეში ჩვენც ხელს მოვი-
წყობთ და მივეშველებით. რა ვუყოთ,
თუ ამ დიდებულ სასახლეს მტერი იკ-
ლებს. ჩვენს მაღლიან მარჯვენას აუშე-
ნებია, ჩვენივე მარჯვენა ააშენებს,
ოღონდ სული შეგვრჩეს!..

— ვიცან შენი თათბირი, თავადო
ბერი, — ყველასათვის მოულოდნელად
უწმიდესმა კათალიკოსმა ბესარიონმა
გახსნა ბაგე და ქვემოხზრის სარდალს
რისხვით თავს დაატყდა. — თუ მეხსი-
ერება არ მღალატობს, სწორედ შენ
იყავი, ერის უპირველესი სალოცავი,

ბაგრატის ტაძარი, რომ გაიმეტე და
გვიკიფინებდი, ჯანიც გავარდნილი, დან-
ვრიოს მტერმა, ზვალ უკეთესს ავაშე-
ნებთო. უკეთესი, შენ რომ აგეშენებ-
ნოს, სალორთქიფანიძეთაში მე ჯერ არა-
ფერი მეგულება, ხოლო რაც შეეხება
სასახლეს, — კათალიკოსმა თავს ზე-
მით აღმართული გველისთავიანი კვერ-
თხი შეაქანა და ბლაგვი წვერით იატაკს
დაპკრა. — ის თვით დიდი თამარის აშ-
ენებულთა და არა ჩვენი. ვაი, რომ ზო-
გიერთი აქ საქმეს იიოლებს და ერის
საგანძურის ბედი არაფრად ენაღვლე-
ბა!..

დიდებულებმა, რომელთა უმრავლე-
სობას ლორთქიფანიძის ვაჟაკური და
ამავე დროს გონივრული სიტყვა უკვე
ძვალ-რბილში გასჯდომოდა, მხარები
იიწურეს და ერთმანეთს გადაჰხედეს,
მერე ყველამ მტანჯველი ფიქრით შეპყ-
რობილ სოლომონს მიაპყრო მზერა.

— მაშ, ვახსენოთ ღმერთი და საქმეს
ვეწიოთ, — ბოლოსდაბოლოს გადაწ-
ყვიტა მან და ეს ისე წარმოთქვა, თით-
ქოს კათალიკოსის მრისხანე ჭდაგება,
სწორედ მის წინააღმდეგ რომ იყო მა-
მართული, არც კი მოეხმინოს. — ცი-
ხისთავს ვუბრძანებ: დაცლის შემდეგ
სასახლე ააფეთქოს, სხვა შენობები, გა-
რდა კარის ეკლესიისა, ცეცხლს მისცეს.
გამარჯვებულ მტერს ხელში მთელი აგ-
ურიც არ უნდა ჩაუვარდეს. ორასი კა-
ცი, რაკი ასეთია ღვთისა და თქვენი
ნება, მე გამყვება. დანარჩენები ციხის-
თავისა და ქვემოხზრის სარდალის გან-
მგებლობაში დარჩებიან. მოპაველ სამ-
შაბათს მალე მსობოლებს ჩიხორს ველი.
ჯარის შესაკრებადაც ჩიხორის ყრუტეს
ენიშნავ!.. ახლა კი გამოვემშვიდობოთ
ერთმანეთს და შევუნდოთ ყველა შე-
ცოდება, ვინ უწყის, კიდევ შეგვახვე-
დრებს ღმერთი თუ არა!..

ოსმალთა ბანაკს ეძინა. კოცონები ჩანავლულიყო. აქა-იქ მხოლოდ ვუშაგები ფხიზლობდნენ და ამათაც რომ ძილი არ მორეოდათ, დროდადრო ერთმანეთს ეხმიანებოდნენ.

— ეი, ახმედა! — ისმოდა ხრინწარეული, ნამძინარევი ხმა ღამის სიჩუმეში. — ძილი ხომ არ წამოგებარა, კაცო?

— რა დამაძინებს, ტიელო, სიცოცხეა, ვერ ხედავ, რა მქისედ უბერავს?

— ცეცხლი დაანთე, შე უღდეურო, კვეს-აბედს შე გათხოვებ.

— დავანთებდი, მარა შეშა გამოილია.

— მევლუდა რასა იქს, რას გაჩუმებულა, სული ალას ხომ არ ჩააბარა?

— მალე ჩააბარებს. იყინება!

— შეშა დღისულ უნდა მოგვემარაგებინა. ამ ყიამეთში რას მიაგნებ!

— ვერ მივაგნებ და ნუ მივაგნებ! გათენდება, სადაც არის, მზე ამოვა, ველარც მაშინ გავთბებით?

— ჩუ, ტიელო, ხმა არაფერი გესმის?

— წყალმა მოიმატა, სხვა რა ხმა უნდა იყოს!

— მინმაში გააღვიძე, შენ ნამდვილად ყურს დაგკლებია!

გუშაგმა თოფი შემართა და ჰაერში გაისროლა. სალაშქრო კარებში, აჩეხილ ბალ-ვენახებში რომ დაეცათ და სათვალავიც არა ჰქონდა, აქა-იქ სინათლე აანთეს. ვადაძახილ-ვადმოძახილმა იმატა და მალე უღროო დროს გამოღვიძებული ცხენების ქიხინი და იარაღსაჭურვლის ეღრაალიც ატყდა.

— რა იყო? დაგვეცა ვინმე? ვინ ისვრის, შე მაგის... — ნაბახუსევი იანიჩრები ზღაზნვით და ზმორებით გამოდიოდნენ ღამის ნესტით კალთებდამძიმებული კარვებიდან, ამოქნარებდნენ და ჯერ კიდევ ბურანში მყოფნი იქვე შარდავდნენ.

სოფლის მხარე, რომლის შესასვლელშიაც ტრიალ მინდორში სასახლე იდ-

გა, უკან კი ხვამლის მთის ლურჯი ზოლი ილანდებოდა, ხანძარს გაენათებინა. ცეცხლის ენები ცას სწვდებოდა და შემოგარენს თვალისმომკრელად ანათებდა. მოალყენი გვიან მოეგნენ გონს, გვიან მიხვდნენ და დაიჯერეს, რაც მათ თვალწინ ხდებოდა. იწვოდა გეგუთის სასახლე, კალმით ნახატი ციხე-ღარბაზი, ქართველ მეფეთა დიდებული აღგილსამყოფელი, რომლის აღდგენას და ძველებური პეწით გაბრწყინებას მეფე სოლომონმა რამდენიმე წელიწადი მოანდომა. სასახლესთან ერთად იწვოდა ყველა სხვა დიდი და მცირე შენობაც, რომელიც გალავნის შიგნით იყო. ცეცხლი შემზარავი სილალით მძვინვარებდა და ხარბად ნთქავდაკვარივით აბრიალებულ სვეტებს და კოჭებს, ლარტყას და ქილიშს, კარსა და საკემელს. ჰაერში ქინჯისა და ფისის სულისშემბუთველი სუნი ტრიალებდა. რისიმე შველა უკვე შეუძლებელი გამბდარიყო. სასახლის სახურავის აღმოსავლეთი მხარე გამაყრუებელი გრიალით ჩაიქცა, სიტატო ღარბაზის მაღალი თალი ვააშიშვლა და ცა უთვალავი წვრილი და მსხვილი ნაპერწყლით აავსო. ზედიზედ ჩაიქცა სხვა შენობათა სახურავებიც... სერასკირს ნაბრძანები ჰქონდა, სასახლეს სიფრთხილით მოკიდებოდნენ და, თუ მეტისმეტად არ გაუჭირდებოდათ, იგი არამც და არამც არ დაეწვათ. მეფე თეიმურაზ მამუკას ძე თავის საგვარეულო სიმდიდრეს, აქამდე სოლომონი რომ ფლობდა, თვალის ჩინივით უფრთხილდებოდა და არ უნდოდა, ის ცეცხლის კერძად გაეხადა. ფაშა ჰაჯი-ალიბეგი ცდას არ აკლებდა, რომ სასახლე და ყველაფერი, რაც შიგ იყო, მეფითურთ ხელში უვნებლად ჩაეგდო, მაგრამ ბრმა შემთხვევამ თუ მტრის ვერაგობამ პირში ჩალა გამოავლო.

მალე ყველასათვის ცხადი გახდა, რომ სასახლის გალავანს უკვე აღარავინ იცავდა. ამაში საბოლოოდ მაშინ დაბ-

წმუნდნენ, როდესაც გალაგნის კედელს ჩრდილო-დასავლეთიდან მიუახლოვდნენ და ყრულ ჩაგმანული კარიბჭე მოღიაგებული დაუხვდათ.

ჰაჯი-ალიბეგმა თავში ხელი შემოიკრა და გამწარებულმა დაისისინა:

— გაურ!.. შენს სისხლს პეშვით დავლევ, თუ სადმე მოგიხელე, შე უხსენებლის ნაშობო!..

ამ დროს სოლომონი და მისი ათასი ოდე მხლებელი, რომელმაც ადიღებულის რიონი მშვიდობით გადასცურა და თავი აჯამეთის ხშირ, ჯარისათვის თითქმის გაუვალ ტყეს შეაფარა, უკვე შორს იყო და უმთვარო ღამის წყვედი აღმოცხენს სკანდის ციხისაკენ მიაჭენებდა.

გეგუთის სასახლიდან ავარდნილი ცეცხლის ალი და კვამლის სვეტები ქუთაისიდანაც დაენახათ. მაშინვე მიმხედარიყვნენ, ჰაჯი-ალიბეგს უთუოდ რაღაც ფარსავი სჭირსო და საფაშოს იანიჩარ-ალა მუთი-ბეგ ფალავანდიშვილი თვით მოიჭრა ამბის გასაგებად.

გალავანში, სადაც ჯერ კიდევ გუშინ ბაღნარში კობაქიად ჩადგმული ნატიფი სასახლე თვალსა და გულს იტაცებდა, ალით შემურული, თითქოსდა თვალბდათხრილი ქვეთკირის კედლები ხრჩოლავდა. ყვავილნარს ქვარტლის სქელი ფენა დასდებოდა. ნანგრევის გარშემო გროვა-გროვა კრამიტის, მინისა და ფიქალის ნატეხები ეყარა.

— წაგივია? — ოსმალურად ჰკითხა დამმარებულ ჰაჯი-ალიბეგს სამასი რჩეული იანიჩრის თანხლებით ქუთაისიდან მოსულმა ფალავანდიშვილმა და ცხენიდან ჩამოხდა.

ჰაჯი-ალიბეგმა თვალი აარიდა, გაიურის ნაშიერ იანიჩარ-ალას, რომელიც სერასკირის გამორჩეული ნდობით სარგებლობდა და ამის წყალობით ყველგან ცხვირს ჰყოფდა, ზედაც არ შეხედა.

— საღ წავა! ქვეს გავხეთქავ და ქვესკნელიდან ამოვიყვან!..

გაჩნდა მოქმელი, მეფემ რიონი გადავლო და ჯარის შესაკრებად არგვეთს მიაშურაო. სხვები სხვას ამბობდნენ.

ჰაჯი-ალიბეგს ურთიერთსაწინააღმდეგო ხმების შემოწმებისათვის აღარ დაუცლია, აიყარა და რიონს მიადგა. წყალი კიდევ უფრო ადიღებული იყო, ვიდრე წინა ორ დღეს. საღამომდე იცადა, ეკლებზე იჯდა, იქნებ ალაჰმა წყალობის თვალთ გადამოხედოს და წყალი დავარდესო, მაგრამ, მისდა გულგასახეთქად, შზის ჩასვლისას რიონი ნაპირებიდანაც გადმოვიდა და ნაბანაკარი ადგილი მთლიანად დატბორა. გაღმა ვასვლაზე და ჯარის გადაყვანაზე ფიქრიც ზედმეტი იყო, არა და ძვირფასი დრო ფუჭად იკარგებოდა.

დილას პალემსროლი მოვიდა ქუთაისის ციხიდან. ჰაჯი-ალიბეგს სერასკირი იბარებდა. სარდალი შეშინდა, ვაითუ განაწყენებულმა ფალავანდიშვილმა დამაბეზლა, სოლომონის ხელიდან გაშვების გამო ღალატს მამბრალეზნო და, თუმცა საამისო ბრძანება არა ჰქონდა, მარტო წასვლას ჯარის აყრა და თან წაყვანა არჩია. იმავე ღამეს კორპუსი ქუთაისის ხილთ გაღმა გადაიყვანეს და სოლომონის სავარაუდო თავშესაფრის, — არგვეთის უწყალო მორბევა დააკისრეს.

სოლომონი უკვე ჩიხორს იღვა, იარაღ-საჭურველსა და ნუზლს იმარაგებდა და თავისი სარდლებისაგან დღე-დღეზე სანუგეშო ამბავს ელოდა. მათ გამოჩენამდე ათას კაცს მეორე ათასიც მიმატებოდა და მეფე იმედოვნებდა, სანამ მაშველი მოვიდოდეს, თუ ის დალოცვილი მართლაც საიდანმე გაჩნდა და ღმერთს მთლად განწირული არა ყვავარ, თავს როგორმე გაეიტანო.

გულისგამაწვრილებელ ლოდინში დალამდა შეყრის დღედ დათქმული სამშობათი. სარდლები, თითქოს მიწამ უყო პირი და ჩაყლაპაო, არც კარგს იტყობინებოდნენ და არც ავს. ორშაბათ დილას ჯარში თავხარდამცემი ქორი გავრცელდა: აგიაშვილი და ლორთქიფანიძე, მეფე აქ, ჩიხორს რომ ელოდებდა, დადიანს ზღებიან, მორჩილება გამოუცხადებიათ და თეიმურაზთან შესარიგებლად შუამდგომლობა უთხოვიათო, ხოლო რაც

შეებება რაჰის ერისთავ როსტომს, ის უკვე სიძეს უდგას მზარში და თავისა ხუთი ათასი კაცით გველის ზერელში შემძვარალი სოლომონის შეპყრობას და არგვეთის შემომტკიცებას ჰპირდება.

— ეე, ხო ვთქვი მე! — აყაყანდნენ სახელდახელოდ შეყრილი მოლაშქრენი, უბრალო ყმა-გლეხები, ვისაც თავი სხვებზე უფრო გათვითცნობიერებულად და წინდახედულად მიაჩნდა. — კარებამდე სანდო არ არიან. ჩვენ ურჯულოს უნდა შევაწყდეთ, ცოლი და შვილი უპატრონოდ დაგვაროთ, ეგენი კი ახლა იქიდან მოგვდგებიან და დედის ხსენს ამოგვადებინებენ!..

— ყველა გამცემი და მოღალატეა, წაწყდა მაგათი მომთესლებელი! — კიდევ უფრო მწარედ იგესლებოდნენ სხვები. — გახერცილი გროშის ფასად ქვეყანასაც გაყიდიან და ზატსა და ჭვარსაც ზედ მიაყოლებენ. თავადისა და აზნაურის სამართალი და სეინდის-ნამუსი ვინ თქვა, თეთრია მაგათი სეინდის-ნამუსიც და სამართალიც, თეთრი დაანახვე და, ნაძლევს ჩამოვალ, მამის ძელებსა და ცოლის ნიფხავს მოგყიდინა!..

მითქმა-მოთქმამ სოლომონის ყურამდე მიაღწია. მეფე აღშფოთდა, ამბის მომტანი დატუქსა, პირიდან ცეცხლს ყრიდა.

— შეუძლებელია! ახლავე ჩემი სახელით შეიპყარით, ენა ძირიანად ამოგლოჯეთ, ვინც მაგ უკეთურ ხმებს აერცელებს და ტახტის ერთგული ბურჯების პატიოსან სახელს ლაფში სვრის!..

ბრძანებით კი ბრძანა, მაგრამ შემდეგ აღარ მოუკითხავს, იღასრულეს თუ არა ეს მისი ნაბრძანები.

სალამოს შეიტყეს ფაშა ჰაჯი-ალი-ბეგის კორპუსის მოსვლა და აღისებნის ბორცვებზე დაბანაკება. ყველაფერიანად ჩანდა, რომ გეგუთის სასახლესთან ხელის მოცარვით ჭკუანასწავლი ჰაჯი-ალი-ბეგი მეფეს მიუვალი მთებოსაკენ გასასვლელს უჭირდა და ხვალ გარიყრაჟზე ჩრდილოეთიდან შემოუ-

ტევდა. სოლომონი არც აპირებდა იქით წასვლას, მაგრამ მტერი ხომ მის გულში არ იჯდა!

— მართალია, ქაიხოსრო? — ჰკითხა ზემომხრის სარდალს, როდესაც გიორგი და ბერი წულუკიძეებთან, იოსებ და არჩილ ბატონიშვილებთან და სახლთუხუცესს პაპუნასთან ერთად ამ ამბის შესატყობინებლად ის მეფის კარავში შემოვიდა.

— მართალია! — მოკლედ მოსჭრა სარდალმა.

— ქვემოთიდან კიდევ არაფერი ისმის?

— ჯერ არაფერი!

— რა ვიფიქროთ, ნუთუ მართლა გაგვირისხდა ღმერთი და გვიღალატეს?

— ვერაფერს გეტყვი, ბატონო!

სოლომონი აწრიალდა, ერთმანეთზე გადახლართული ხელები ზურგსუკან შემოიღო და კარავში ბოლთის ცემას მოჰყვა.

— აქ განერება გეგუთის ალყაში ყოფნაზე უარესია, თქვენო უმაღლესობავ, — ანაზღად ჩამოვარდნილი სამარისებური სიჩუმე კვლავ ქაიხოსრო წერეთელმა დაარღვია და მეფის ყურადღება მიიქცია. — ჰაჯი-ალი-ბეგს დიდი ჯარი ახლავს. ოცდახუთი ათას ცხენოსანს ამბობენ. ამის ნახვეარიც რომ პყავდეს, გამკლავება ჩვენ მაინც გავეიკირდება!

— საით გვიჩვენებ დახევას?

— ჩვენი მოდინახე, — თავადმა ქაიხოსრომ სახლთუხუცეს ძმას გადაჰხედა. — ვფიქრობ, ყველა სხვა ადგილზე უფრო მიუდგომელი და საიმედო ადგილია. დახანებაც არ გვმართებს. ვაითუ თათარმა წინ გაგვისწროს და გზა გადაგვიჭრას!..

დახანება და თუნდ წუთის დაკარგვა სწორედ არ მართებდათ. ჰაჯი-ალი-ბეგი რომ არგვეთს შემოესია და სოლომონთან გადამწყვეტი შეტაკების წინ აღისუბნის გაბატონებული ბორცვები დაიკავა, იანიჩარ-აღა მუთი-ბეგ ფალავანდიშვილი რვა ათასი ცხენოსანი იანიჩ-

რით ყვირილას აღმა აპყვა, შორაპანს ზემოთ გეზი იცვალა, ძირულის ხეობაში შევიდა და მიუვალ ქარაფზე გადმომდგარ სვერის ციხეს სამხრეთ-დასავლეთიდან მიუახლოვდა. სერასკირ ჰასან-ფაშას ბანაკში უკვე სარწმუნოდ იცოდნენ, რომ სიმტკიცითა და მიუდგომლობით საქვეყნოდ განთქმულ სვერის ციხეს მარიამ დედოფალი და სოლომონის მთელი სახლუფლი აფარებდა თავს. უკეთუ ალყით, ან რომელიმე სხვა ხერხით ოსმალები ციხეს ხელში ჩაიგდებდნენ, სოლომონს სხვა აღარაფერი დარჩებოდა, გარდა იმისა, რომ საყვარელი ცოლ-შვილის სიცოცხლის გამოსახსნელად იარაღი დაეყარა და მტერს დანებებოდა.

მამლებმა მეორედ იყივლეს, ციხეს რომ სამად სამი მხედარი მიადგა მდინარის მხრიდან და ყვირილით კარის გაღება მოითხოვა. ციხეში ფხიზლობდნენ. იქ უკვე ყველამ იცოდა, რაც გარეთ ხდებოდა და მტრის უეცარი თავდასხმის მოსაგერიებლად ყოველ წუთს და ყოველ წამს მზად იყვნენ. ქვემოთ ყვირილი განმეორდა. ქონგურზე თვით ციხის მოურავი ხოსია კლდიაშვილი გადადგა და მოსულთ დააკვირდა, მაგრამ ხეობაში ჰერ ისევ ბნელოდა და ვერაფერს გაარჩია.

— რომელი ხარ, ბოშო, მადა? — ხმა დაიბოხა და დაიძახა შემდეგ.

— ხოსია! — ქვემოთ ციხის მოურავის ხმა იცნეს. — კარი გააღე, შე გამოყრუებულო, ვერ ხედავ, ბატონი მეფე მობრძანდა?

ამგერად ზემოთაც იცნეს ხმა, რომელმაც ეს სიტყვები წარმოთქვა, იგი ქაიხოსრო წერეთელს ეკუთვნოდა, და ჩოჩქოლი შეექნათ. ორი ჩაფხუტიანი მეციხოვნე დაბლა კარის გასაღებად ჩავიდა და კლდიაშვილიც მათ ჩაპყვა.

დედოფალი მარიამი მთელი ღამის ნამგზავრ, აქა-იქ ტალახში მოსვრილ, უძილო და ცხენზე გამუდმებული ჯდომისაგან ქანცამოლეულ თანამეცხედრეს ზღურბლზევე მოეგება, სანთელი მოუნათა და ხელი შეაშველა.

— მოხვედი, შე საწყალო?

— მოვედი... მარიამ...

— აგერ სკამი თუ გინდა, ხალიჩაზე წამოწეჭი, — ქალმა შანდალი დადგა და უბრალო მხევალივით დაფაცურდა. — ბალოში... მუთაქა...

— არ არის დაჯდომის დრო! მტერი კვალდაკვალ მომდევს. ნახევარ საათში იქ იქნებიან. ბავშვები გააღვიძე!..

— ღვიძავთ, სოლომონ, ვერ ხედავ? აგერ არიან ისინიც!..

— მამა! — ბატონიშვილმა ალექსანდრემ ლოგინში გაუხდელად ჩაწოლილ დებს დაასწრო და მონატრებულ მშობელს ყელზე პირველი მოეხვია. — მიედივართ? ასე ღამე?

სოლომონმა სამივე ერთად აიყვანა და სათითაოდ დააკოცა.

— ჰო, შვილო, ასე ღამე. ქვემოთ, ხიდისყურში, ცხენები გველოდება.

ბატარა მიხვდა, გაწამებული მამისა და მეფის სიტყვები რასაც ნიშნავდა და გაიბრინდა, მეტი აღარაფერი უკითხავს.

ლადო სულაზარძე

გადარჩენილი რვეული თქვენ—სალამური

გაცრეცილია ფურცლები რვეულის,
გადაწრეტილია ხისხლი ნთხეული.
ამოსულია ხისხლზე იები,
ხმელ-ხმელ აწყარებზე ამორხეული.

ამ სტრიქონების მავთულხლართებზე
გადაკიდულია მტლე-მტლე ლანდები.
ამ სტრიქონებზე, ვით ხნულზე, დავთვებ
მათი ცრემლების ბრილიანტები.

კვლავ გაგახსენე... მოგაგონე კვლავ
დღეები ცეცხლოვანი და მტეპარნი.
აჩნია ფურცლებზე განორღვეულ კვალს
ნაფეხურები და ნაწლიკარები.

გადარჩენილია სული წამებული,
ველურ იმპერიის ქუსლით გათელილი.
და ჭამი და-წამ-წამ-ებული
მომაქვს წინაპარი ქართველივით.

გაცრეცილია ფურცლები რვეულის,
ქარშფოთით, ქარშავით განაცრეცი.

კერიის შუკი მაქვს მოხვეული, —
ჩემი სანაკვერჩხლე — სანაცრეხი.

გაცრეცილია ფურცლები ესე —
გამოკვერილია გაძღების რვალი.
ყრმანო, ნუ, ნუ დასწერთ ამნაირ ლექსებს,
ქარში ამ ლექსში სტვენს
გახრული ძვალი.

თქვენ — სალამური... თქვენ —
სალამური...
დილა — მზიური... — სალამი —
სალამური...

ამოსულია ხისხლზე იები,
ამ ლექსის ცრემლით გადანამული.

ნულა, ნურვინ დასწერს
ამნაირ ლექსებს...
თქვენ — სალამური!..
თქვენ — სალამური!..

მამულის ხატთან

ახლა მჭირდები. წინაპრის ლანდო,
„ქართლის ცხოვრების“ ფურცლებზე
მქოლო,
შენი ოფლი და ხისხლია ხანდო,
უმეოფლისისხლოდ დრომ უნდა მქოლოს.

წადრეკილი ვარ უღმერთო ძალით,
სადგამურივით ხარ ჩემი უღლის.
ჩამჭიდე შენი არწივის ბრჭყალი
და გამიმართე ჩახრილი მუხლი.

ოღონდ გვერდს მოდექ, წინაპრის ლანდო,
ვერვის ნახავენ ჩემსავით ამტანს.

გახურებული შანთითაც მშანთონ,
დამსობილი ვარ მამულის ხატთან.
საქართველოს
განმათავისუფლებელი
მედიის ცენტრი

• • •

ტყვე ვარ, მონა კი არა,
მე არა ვარ მონა.
საბას არაკიანად
ვმფოთავ,
ვემინავ,
ვკონავ.
პურის ნამცვეს დავეძებ,
როგორც ვძებს ჩიტი,

გზაზე რომ არ დავეცე...
ვილტვი...
ვილტვი...
ვილტვი...
ჩვენში ყანას მკიან რა,
მე აქ ღრუბლებს ვკონავ.
ტყვე ვარ, მონა კი არა,
მე არა ვარ მონა.

კ რ ე მ ა ტ ო რ ი ა

კრემატორიის მიღზე ფართბალობს
ყვავ-ყორანივით ბოლი მოშავო.
დაფერფლილ კაცის სულმა კი ღამის
ნაპერწყლიანი ფრთა გადმოშალოს.

ზოზინ-ზოზინით მიიწევეს ზევით
ბოლი თუ ძაძით მოხილი სული.
შავ სვეტს მიმოგრებს ქარი ბლავილა,
მზე აღმოსდება როს მინისლული.

კრემატორიის მილი ჭვარტლული
ზარბაზნის ლულად შემართულია,

ადამიანთა ფერფლს უშენს ზეცას,
ფერფლში ჩამტკნარი კაცის სულია.

მილი ბავშვთა და ქალთა გოდების
გულმეშვარავი სალამურია.
უსმინვ, ძმაო,

რადგან შენს გულზე
ამ ხმას გკლებით გადაუვლია.

მოშავო ბოლი ღრუბლებზე გაწვა,
შეხედე საწყალ ღრუბლის ფორიაქს.
შავი ურჩხულის მალალი ყვლით
სიკვდილზე მოთქვამს კრემატორია.

ი მ პ ე რ ი ე ბ ი

იმპერიები, — ურჩხულები, —
ყლაპავდნენ ერებს
ლიფსიტებივით...

იმპერიები...

მცირე ხალხები გაჩენის მერე
სულ ამ ქარიშხლებს ვიგერიებდით.
სადლაა, სადლა მონღოლთა ურდო,
ჩემი პატარა ქვეყნამდეც მწეღომი?!
რად აღარ აქუხს და არ ფართიფურთობს

რომი,

მსოფლიო აღმების მდომი?!

მამულა, შენი ციხეების

ქონგურებით იხედებიან

ჩემი უდრეკი წინაპრები

ზე შემართულ ბაირაღებით.

შენს კლდეებს ბევრჯერ მიხეთქებია
იმპერიების მძლავრი ტალღები.

შენს გაზაფხულებს მზე ისევ ხატავს,

საქრებულო

იმპრინტების

რუსთველს რომ ჰქონდა, იმფერ იებით.

.....

კავკასიონზე მიყინულა

ტყვეობის,

მონობის

ფერფლი ძველთა-ძველ იმპრინტების

ყრმობის მდგლოზე

ღამით არ ვიყავ ტყვე...

სიზმრის ფრთებით

თავისუფლების ანგელოზს ღამაზს მოვყვები შენთან... გამზადე ჩვერები და მუხის ფოთლით მაწედიდი წამალს.

ყვავილების წვეწვს მასმევედი კოფებით, წამაძრე ფერხთით წულა და წინდა.

გარედან მესმა ბღავილი მოზერის, „მოო!“ — ბალახზე მეძახდა შეინდა.

დაგვიამებსო ფეხისგულს ცვარი, დამტოვე ცვარში ყრმობის მდგლოზე. მივენდე ჩემი ღვთიური ზარით თავისუფლებით მთერალ ანგელოზებს.

გამოსათხოვარი

ნიკო ტატიშვილი

მუზეუმის ფრთებზე ფერადოვანზე შემოჰდა შენი ლალი ფრთოსანი. აღარ იღარდებ აწი თოვანზე აღრე აკვირტულ ატმის რტოსავით.

შენს სმელ სხეულში ჩაცხრა ღვართქაფი, ბრიალა ვლვა ცისკენ გაგისხლტა. ჩამუნჯებული შეგერჩა დაფდაფი, წრდილად შეახში დათხრალ: მაგისტრალს.

ღვთაებრივ შუქში ჩადნი ხანთელი, ხმა ჩაგუდვია მამალს დეზიანს.

სიკვდილის შავი ღვინით დათვერი და აღარ გზაფრავს მშის პოეზია.

მე შენი ჩანგის დაწვეტილ სიმებს გავჭიმავ ჩემი ლექსის არფაზე, — თუ მივადწივ მამულის წვიმებს, გავიმცხეთე და გავიარჩაზე.

მუზეუმის ფრთებით ფერადოვანით გამყვება შენი ლალი ფრთოსანი. აღარ შეგაკრთობს აწი თოვანი აღრე აკვირტულ ატმის რტოსავით.

კითხვა ძახილის ნიშნით

სადა ხართ, ზიქებო, სადა ხართ, სადა ხართ, რესო და მირზა, ლადო და გიორგი?! სტრიქონზე ფოთლები კინალამ გადახმა,

მე ვწვევარ ლურსმნებზე, ვით ინდო იოვო. მფოთვებმა იმძლავრეს, წვიმებმა იუხვა, შოიბი კომმარულ ლომებს და ზვიგენებს.

რომელი მიუხვალთ,
რომელი მიუხვალთ
რუსთველის ჭადრებს და
მთაწმინდის ზეგანებს?!

ზარბაზნის ლულაზე
შემსხდარი მუზანი
ფრთებს აგაფარებენ
უბზარავ ფარებად.
ღრუბლებზე გაკრულ
წეროებს ვუგზავნი

დედას და
წეროებს იქ მიგჭარებთ,
ქვეყნის
ზიზლირთხვას

ხომ ასე ვმღეროდით,
მამულის ქედებს
ზედ დაგაჭვავებდით
კლდეთო და ჭიუხად...
სადა ხართ, ბიჭებო,
ჩვენს საწყალ დედებს
რომელი მიუხვალთ,
რომელი მიუხვალთ?!

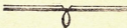
• • •

გადარჩენილა ბევრი რვეული
და დაღუპულა ლექსი მრავალი.
ლექსებიც ისე იღუპებიან,
ვით მხედარი და მხედართმთავარი.

მე ამ რითებზე ვარ დამსხვრეული,
ზედ დანთხეული ხისხლი გიზგიზებს.
მიადწევს კია აწ გადარჩენილ
ჩემს ველეხიებს, საყდრებს, მიზგიტებს?!

ვეძებ, ვაგროვებ სულის ნამსხვრევებს,
ხმელ მეტაფორებს და მშიერ რითებს.
ჩემი ცრემლი და ბოდმა, მამულო,
ხომ უნდა მოგწვდეს ერთხელ რითიმე?!

ამ შავ ღრუბლებში მაქვს გახვეული,
რაც სიკვდილის ჭამს შემჩრა მთავარი...
გადარჩენილა ბევრი რვეული
და დაღუპულა ლექსი მრავალი.

ნუგზარ წიკრიძე

გურამ რჩეულიშვილის გახსენება

გურამ გვაგონებს

თაფნ გვაშენებდა სიცივესაგით
იმ გაუხუნარ დღეთა ხილვები,
გვსურდა წარსულის განმეორება,
ზამთარიც იდგა ჩვეულ ყინვებით!
გაბოლილ ქუჩებს მიაცურებდა
კვლავ მანქანების ჭრელი ნაკადი,
თითქოს ბევრი რამ იყო ახალი
და უფრო მეტი იყო აქამდომი!
მისრიალებდა თოვლში ტრამვაი
და შორს რჩებოდა დიდი ქალაქი,
ჩვენ გვაგონებდა გარდასულ წუთებს
თოვლიც,

სიცილიც

და ლაპარაკიც!

ყინულად ქცეულ ვეება არხებს
ეფარათ თოვლის მიძიმე ფარდები,
და გვაშევიდებდა იმის შეგრძნება,
რომ წინ გველოდა დღე უდარდელი!
სხვა საზრუნავი იმ დღეს არ გვქონდა,
გარდა სურვილის და გახსენების,
ნანდა მოსკოვი

გადაბატული

ზამთრის კრიალა,

მვეთრი ფერებით!

განზე გვივლიდა წლების ჯირითი
და ისევე ვგრძნობდით მზარში ერთმანეთს,
— ხეები ფიფქებს ისე გვაყრიდნენ,
თითქოს თოვლიან ქუჩებს ფერთხავდნენ.
დაუვიწყარი რბოდნენ დღეები
და წარუმღელი კვალიც დატოვეს,

ახლა ის კვალი ისევე ატყვიათ
სახლებს,
ბულვარებს,
საპარადოებს!

გვაგონდებოდა დღევანდელივით
დრო საოცარი ძალით მბრუნავი,
მიწური სახლი თოვლში და ქარში,
სახლი, რომელსაც ერჭვა გურამი!
და გასიპული შესახვევიდან
გამოვარდნილი ქარი თებერვლის,
ქუჩებს რომ უცებ აანამქერებს
მოულოდნელი ერთი შებერვით!
დიდი ქალაქის მყუდრო ქუჩაზე
პატარა სახლი თოვლის აკვანში,
ისევე გვახსენებს დიდი ცხოვრების
სამარადეაშო ფურცელს გადამლილს!
დაფიქრებული ვაგაკვი ბიჭი
გაქყურებს ეზოს თეთრად დაბარდნილს,
უკვე რამდენი რამე შეიქმნა,
მამულს რამდენი ფიქრი ჩაბარდა!
რამდენი კიდევ სულში ტრიალებს,
როგორც მსუსხავი ქარი თებერვლის,
ქუჩებს რომ უცებ აანამქერებს
გოლიათური ერთი შებერვით!
იესება მკერდიც ქარის სიმძლავრით,
მკვეთრი მიზნებით
და სურვილებით,
ასე მირბოდნენ,
ასე მიდიან

წვენი დღეები დაუსრულებლივ!
 მოგონებათა რგოლი ათასი
 უკან მოგვეყვება ჩუმი ქღარუნით,
 ასე მოვედით,

ასე მივედივართ,
 დარდით,
 ოცნებით
 და სიყვარულით!

გ ა ნ მ ე ო რ ე ბ ა

წლების ქარივით გაფრენის შემდეგ
 შემომჩვევიან უცხო ფიქრები,
 არავინ იცის
 რამდენი დარჩა,
 ანუ რამდენი ხანი ვიქნებიო!
 ვიხსენებ,
 როცა დღეის სიმაღლე
 ჩანდა საოცრად მიუკარებლად,
 მაგრამ მოვიდა იგი სიშორეც
 და შეკრდში მძიმე ზარი დარგვა!
 თან მაგრძნობინა:
 შესასრულებლად
 ძნელი ყოფილა
 რაც კი ვინებე,
 მოგონებები გარდასულიდან
 თითქოს ტალღებად მოტივტივებენ!
 და იმა წლებით გადაძალული
 მძიმედ ტრიალებს ბედის ბორბალი,
 თვალწინ მიდგებით წლების მიჯნაზე
 გაყოფილები ხვედრით ორგვარიო!
 ჭრიალს უმატებს ქვიან აღმართებს
 როცა ტაატით მისდევს ურემი,
 სულს მაინც დარჩა ნაჭდევებივით
 ის შორეული ნაფებურები!
 ო, როგორ მინდა ყველა ის განცდა,
 დაუეიწყარი ძალით ფარავდეს

თბილისის ქუჩებს,
 ბორჯომს და მცხეთას,
 თელავის კართან რძისფერ ალავერდს!
 ო, როგორ მინდა
 როცა ღვართქაფად
 ჩამომავალი წვიმა იკარებს,
 ერთხელაც კიდევ ჩამოვუარო
 იმ გახუნებულ ნაბილიკარებს!
 იმ წარსულს,
 ისე დაუბრუნებელს,
 როგორც ქარისგან გარეკილ ღრუბლებს,
 მაინც ვჩერდები მოსახედავად
 გზაჯვარედინის ჩაქცეულ ზღურბლზე!
 უკან და უკან ბურუსი ავსებს
 გარდასულ წელთა მწვანე ტაშირებს,
 მოგონებათა მრჩება მარაგი,
 იმ სიშორესთან რაც მაკავშირებს!
 რაც განერიდა დავიწყებათა
 ქარტყვილების ძალით წალკევას,
 ბევრი აღსდგება,
 როცა ჟამთაგვლის
 ბზარგაჩენილი ზარი დარეკავს!
 და მინდა როცა კოკისპირულად
 ჩამომავალი წვიმა იკარებს,
 ერთხელაც კიდევ ჩამოვუარო
 იმ გახუნებულ ნაბილიკარებს!

პირველდაწყება

დღეს გადავხინჯე
 თილქოს ოცნებით,
 გადაქროლილი მრავალი კადრი,
 მათში არცერთი არ შემხვედრია
 მიხი საღარი,

ტოლი თუ ყადრი!
 იმ სიყვარულის პირველმშვენიება
 სულს ანათებდა მთელი სიცხადით,
 რაც გავდა ბედის უცნაურობას,
 ბედის,

რომელსაც ხშირად გვიცხავდი!
 არა ზერელე თვალის მოვლებას,
 არამედ დღეთა კაცურ ჭირვარას,
 სულ სხვა თრთოლა და ძალა შემატა
 ფასანაურმა,
 მღვთმა,
 ჟინგალმა!
 თითქოს სიმაღლეც მთების გამოჰყვა,
 იმ სიყვარულის პირველდაწყებას,
 რომელიც დღესაც
 დაუდგარი
 არაგვის მსგავსად
 მკერდზე მაწყდება!
 მან მომავალი გზა გამინათა
 აუცილებელ გამარჯვებათა,
 ტვირთივით მომხსნა
 ვალი მრავალი,
 რაც ვაჟკაცური

რწმენით მემართა!
 გზები სიფრთხილით გამოთმარა,
 გადაქსელილი ბეწვის მიღებით,
 და არასოდეს მომცილებია,
 თვით დაუნდობელ ქვეყნის კიდემდის!
 ამხელა გზების სალად გამოვლა
 ნამდვილად ღირდა ტანჯვა-გვემადაც,
 დღე იწურება
 და მოგონებად
 ერთი დღე კიდევ შემომმატა!
 და რადგან დიდი დროის შემდეგაც
 იმ დაუვიწყარ დღეებს მივმართავ,
 მკერა
 სიყვარულს შველებს დაეუდგამ
 ფასანაურთან,
 მღვთთან,
 ჟინგალთან!

ფ ლ ა ხ ი

ცაქლიდან „ყირიმის სურათებში“

თავისუფლების ძველი მოტივით
 იყვნენ დღეები შეფერილები,
 ყირიმში ჩანდა
 ნატურმორტივით,
 დაბებით
 კლდეებს შეფენილებით!
 ზურგს უკან მდგა ქედი გოროზი,
 გადანისლული,
 სიბი,
 პიტალო,
 ხან მემინოდა:
 მე და ფოროსი
 მიწისძვრამ ზღვაში არ ჩაგვიტანოს!
 მაგრამ შეერთობას ცვლიდა იმედი,
 უტყვი კლდეები რაღას იზამდნენ,
 და გაწუწული ქვაგრებილები
 ნაპირს მისდევდნენ
 სიმეჩამდე...
 აქ ამალღების ზრახვით
 ადვილით,
 გზა ციციბოზევ არის ნაჭდევი,
 მსუბუქი ფიფქით გადაბარდნილი
 მორწმუნესავით მთაზე გაჩნდები!

შენ დაეყრდნობი ქვების კათედრებს
 და წინ გეშლება
 სამყარო ვრცელი,
 სანაპიროთა რკალებს ათეთრებს
 ზღვა ტანმალალი ტალღების ცემით!
 კლდოვან ნაპირთან
 გაბაწრულ კატერს,
 ზღვა არწევს,
 როგორც პატარა აკვანს,
 გაფიქრებს რომელ მიზანში ჩატეგს,
 სტიქია ამდენ
 რისხვას და ზაკვას!
 დღე ზათქიანი,
 ჯერაც არ იცი,
 რას დაგპირდება
 თუ დაგიპირებს,
 და შერჩენილი ძველი ხალისი
 სახეტიალოდ გადაგიბირებს!
 შემოდან დასცქერ ლილისფერ დელგმას
 და მერცხალივით
 სიერცხეს ედები,
 რა ხელმა ძერწა,

რა ხელმა შექმნა
ეს ქვადაქმეული რუხი ქედები?!
დასაბამიდან ასე ყოფილა,
ბუნებას კჳონდა ძალა

ღმერთების,
და სიდიადით
პირველყოფილით
პრომეთესაგვით შენც ძლიერდები.

ფიქრი ჩრდილოეთ კავკასიაში

თუკი სტრაქონის სითბოს განჭვრეტავ,
იგრძნობ ოცნებით როგორაც გზატე,
ჩანს იალბუზი ჩემი ფანჯარიდან
და ისიც თითქოს სურვილებს მმატებს!
მწვერვალისაკენ გაფენილ ველებს
ზუზუნით მისდევს ჭარი ნომბრის,
ესათუთები გათოვილ ხელებს
შენი სიმღერით და სათნოებით!
და ჩემი სულის ურყევ საფუძველს
ნაბზარებივით ესვევა ბადე,
ფანჯარიდან თეთრად ჩანს იალბუზი
და ისიც ლამაზ სურვილებს მმატებს!
აქ ყველა კუთხეს ნიაგჳარივით
კვლავ ეფინება სიმღერა მწველი,

მძიმე ნისლივით თვალწინ გამოვიღის
შორს დარჩენილი თხუთმეტი წელი!
ახლა იმ დღეებს ვერას უშველი
ჩამოღწევილებს ხმელი ტოტივით
და ესენტუკის დღე მოღუშული
ნათდება ნაცნობ ძველი შოტივით!
დაუბრუნებელ წლების სინანულს
ისევ მომავლის იმედთან ვატყე,
ჩემი ფანჯარიდან ვხედავ იალბუზს
და ისიც ლამაზ სურვილებს მმატებს!
შემონახული წლების სურნელი
კვლავ მაგრძნობინებს წარსულ იარებს,
და მგრევენა თითქოს სურვილებს
სიმღერა უფრო აღიზიანებს!

პოლტავში

სულს დაჩენილ ნათლად და ცხოვლად,
შებვედრა ჩვენი არ გაგს უნებურს,
მე ახლა შენი ცხოვრებით ვცხოვრობ,
აქ მაგონდები და მეგულები.
აქ მეგულები დიმილმჩინარი,
თუმც საუკუნე გვთიშავს ორ-ორი,
— პოლტავში
პოლტავში,
გზის პირად შემხვდა შენი ხოროლი!
ამაღლებულნი ჩანან ლანდებიც
მრავალთა ზედა ათასი თავით,
ამ საღამოთი სად მიბრძანდებით,
თუ შინ ბრუნდებით,
ბატონო დავით!

ლამისყანის და რძისფერი ქსანის
ნაცვლად ხოროლი და მირგოროდი,
უსაზღვრო მინდვრებს ედება ჭარი,
ცივი ვით შენი ბედი ბოროტი!
უპეს აჩნდება ცრემლები მწუთხე
და თუ გახდები ბედის მგამობელი,
კიხმოზს მეორე მშობელი კუთხე,
ასეთი შორი და მახლობელი!
ამაღლებულნი ჩანან ლანდებიც
მრავალთა ზედა ათასი თავით,
ამ საღამოთი სად მიბრძანდებით,
სად მიბრძანდებით,
ბატონო დავით!

დავით აღმაშენებლის
ბატონო დავით!

წამთრისპირული

ეს მერამდენედ ვესვრი ნიშანში,
რომ ავიცილო ხელის მოცარვა,
სადაც ოცნების ცისფერ ნიშანში
ვერ მოიხვეწა სულმა მლოცვამა.

და ფიქრი ჩემი წამთრისპირული
ხდება როგორღაც უფრო მართალი,
თხემებს ეკრობა თეთრი ყინული,
რომ იკრიბოს მთელი წამთარი!

წამთარი ალბათ იქნება ცივი
და ღამეების სიდიდით დაგვლლის,

ქალაქს ამძიმებს რძისფერი ცვილით
პირქუშ ქედებიდან დაძრული ჯანლი.

ქრიან ქარები რუბი ნოემბრის,
თითქოს წამთრისთვის იკრებენ ძალას,
მოდის წამთარი
და მე დროებით
ამ დროს ყოველთვის
ვშორდები ქალაქს!

მიხმობენ გზები ახლის ძიებით,
ველარ თავსდება სული ნიშანში,
ჩაწყობილია ბედის ტყვიები
და მერამდენედ ვესვრი ნიშანში!

დილა — მეწყერი

დილაადრიან მოვიტოვეთ გომბორი უკან,
წამით კახეთი გაიშალა ამ სიმალიდან,
ძირს ფაციფუცით დახვეული ჩარბოდა შუკა,
და ტყეა სურნელს უჩინარი ქარი გვახლიდა!
თეთრიწყლებიდან გასაფრენი მცირე მანძილით
ჩანდა შუამთა —

ჩამოშლილი მწვანე მეწყერი,
სტუმრად მოსული აქ გამოულობ ძვირფას განძივით
მამულის განცდავ.

და ყოველთვის მძაფრად მეწყები!
მიუვალ კომკებს შეფარვია წარსული შორი,
ნაჭდეებზევით რომ ატყვია ნახმლვეის ზოლი,
წარსული ჩვენი,
საამაყო,

დღემდე ქებული,
ამაყი ხალხის სისხლის ფერით განათებული!
ბარაქიანი წინ იწყება ველი ალაზნას,
ვარდისფერ ნისლში მოტივტივე ლურჯი ხომალდი,
იგი ყოველთვის იყო ჩემთვის ისე ლამაზი,
რომ სილამაზეს ამ ქვეყნიურს მისით ვუომავდი!
ხალხის ნაღვანე უკვდავებად დაღვრილა ველზე,
მრავალგამიერ დაფენია ქვეყნის დიდებას,
შრომის გარეშე აქ გლეხკაცი წუთითაც ვერ ძლებს,
ნაზიარები მარადიულ ტემშარიტებას!

ჩვენშიც გადმოდის დაუმცხარი ძლიერი თინი
მიულწვევლის ვერ მიღწევის ჯერ სინანულით,
ალაზნის ველი გვეგებება ცინცხალი დილით
და მეწყერივით ძლიერდება განცდა მამულის!

შენს მოლოდინში

კალამი ძველი გუთანივით უფრო პრიალებს,
ჯერაც უცნობი კვალი მრჩება ცხოვრების ხნულზე,
მე ახლა ვხვდები, რამ იმსხვერპლა ბარათაშვილი,
ან რატომ — მოკლა ხვეისბერმა შეილი ონისე!
დღეს უზარმაზარ აისბერგის მწვერვალზე ვსივარ,
გათოშინს მათობს მწველი ფიქრი — შენს მოლოდინში...
მე ჩემს ლექსებთან, სპარტაკივით ავჯანყებულვარ,
დავმარცხებულვარ, ვით ავაზა ლომთან ჭიდილში.

მერე რა მოხდა...

რარიგ დაპქრიან მზის ჩასვლისას კატაფალკები,
რარიგ ჩქარობენ ჯოჯოხეთურ აღმართზე ასვლას,
ძველი მებარღნეც,
ნაბირჟალი მეფაიტონეც,
ვმურებიან — სამოწყალო საფლავში ჩასვლას.
პეი, მებარღნეც! შეიცადე, შენ თუ გგონია,
იქაც დაუკრავს სალაღობოდ შენი საკრავი,
რად გეჭკარება — ამ ქვეყნიდან იმ ქვეყნად წასვლა,
რად გინდა გახდე გათანგული მიწის სახრავი?
ყარაოლული ზარ-ზეიმით ერთიც დაგვიკარ,
ჩვენ პოეტები იმ ქვეყნიდან უკან ვბრუნდებით,
სიცოცხლის კიშნით შეგვეგებე, გულში ჩაგვიკარ,
აქ ვრჩებით, სიკვდილ-ჩასახვევად ჯერ არ ვუნდებით,
მეფაიტონეც, დაღვრემილო — შენ რაღად ჩქარობ,
იქ, რა გგონია, გადაკარგულ ბედაურთ ნახავ?
არ უნდივარო დღეს არავის, ვერსაით ვხარობ, —
შენ მაგ სიტყვებით, ჩვენი ძმობის აჯამბარს ლახავ...
მერე რა მოხდა, თუ ახალმა ძველი გალია,
თუ სხვა ლაგამმა, ცხენთ ქენებს დაუდო ზღვარი...
დღეს ფაეტონი არჩევანში არადანია,
სამაგიუროდ ქუჩებს სერავს ეტლი სხვაგვარი...
მეც ამ ქალაქის ღირსეული მოქალაქე ვარ,

მეც მომცხვებია უკურნები მისი თილისმა,
გამაგრდით ძმანო, დათუთქულო გარდანქეშნებო,
ჩვენ რომ კაცნი ვართ, სამუდამოდ იცის თბილისმა...
ჰე, მერიქიფევე, გადმოსძახე ჩემ ძმა მწარლნეს,
მომისეი სუჯრას, სადღეგრძელოდ ერთიც დაგვიკრას,
ეს გაუმარჯოს გულჩათხრობილ მოხუც შებაღეს —
სამოთხის მომფლელს,
თავის დროზე გულს რომ ჩაგვიკრავს.
მეფაიტონვე,
მოხსენ კოფო, ჩამომამუხლე,
მეც შენსავით ვარ, ჩემს ყოფაში დამდუღრებული...
აბა მეარლნევ, ერთხელ კიდევ მომასმენინე
ჩემი ლექსები, მაგ არღანზე აცრემლვებული.

• * •

ჩამოუღვრია კალამს ცრემლები,
შენს მოლოდინში სევდანარევი,
დაუწერელი ფიქრის სარდაფში
ჩაფინქელული და გაუქარვები.

საქვითინებლად აშლილა ფიქრი,
მწუხრის შანდლები წვეთებს ელიან...
ზეცით დაეცა ბინდის ბანაკი,
ლოდინს ალაფი გამოვლია.

გადაფურცლილა ასჯერ ნაფურცილი,
შუევსებელი დღეღამის გვერდი...
დამშრალ ღარებში შენს ნაკვალს ეძებს,
ჩაფიქრებული, — ღამეთა ღმერთი...

შენ დაბრუნდები ლოდინის ღამეს,
როცა ჩადგება ძენძვის ქარები,

როცა მსტოვრებად გაფანტულ ფიქრებს
დაემეჯავრება თეთრი ბწკარები.

როცა წვიმაში დათვრება ღამე,
დამიბრუნდები სრულიად მარტო...
იმ გაოგნებას დავემსგავსებო,
ბავშვს რომ სჯიან და ვერ ხედება, რატომ?!

გაიცრიცება ზმანების ლანდი,
ავგაროზივით მიუკარები...
ვითარც ყაჩაღნი რიფრაჟის გზაზე,
აიშლებიან ბინდის კარვები.

შენ დაბრუნდები ძაძიან ღამეს,
როცა შანდლებზე მწუხრი ენთება,
როცა შეგძახებ, — სდექ ერთის წამით! —
იყოს ღამე და ნუ გათენდება!..

წ ა წ ა ლ ი

წყალი დამისხი, წაწალო,
ფიცი არ გამიტეხია,
ძილისას ერთხელ გაკოცე,
ცხო რამ არ გამიბეღია,
ხედავ, გვიცქერენ ჯალაბნი,
მჭრელ ხანჯალს უჩანს პირია,
წამიც და მამჩვენების,
რომ თავ მიწაზე მიგვდია.

შემიბრალებდე, შავთოლავ,
რაისთვის გინდა მწაწალო,
გაფიცვებ უმანკობას,
წყალი დამისხი, წაწალო!
ქუთუთო დამიძიმებულა,
დამსიზმრებია წაწალობა,
ღმერთო, სიზმარი მიცხადე,
წინასწარ დიდი მადლობა!

მ ი წ ა

მე საქართველოს მიწას
მუჭით ვერსად წავიღებ,
მიწა ისედაც ერთი მუჭა
შეგვხვდა თავიდან,
განგებების ნებით თუ მწირივით
მოგკვდი საითმე,
მკვდარი სხეული სხვა მიწასაც
კარგად აიტანს.
დავიმახსოვრებ ბაბუარს და
ზღაპრულ საირმებს
და მათ მშვენიებას სულის საგზლად
ყველგან გაფიტან,
მე ვერ მოგაკლებ საქართველოს
მიწას რაიმეს,
მიწა ისედაც ერთი მუჭა
შეგვხვდა თავიდან.

• • •

ქარი ძლიერი ღრუბელთა ქულებს
მიფრეკება, როგორც ავაზებს,
რამდენი კაცის არსებობს სულიც
იმდენი ცაა ამ ქვეყანაზე.
საფერავივით სიბნელე ფონავს,
ფერი უკრთებათ ცათა ტატნობებს,
ადამიანებს არ უყვართ ზომა
და შეუძლებელს ხშირად ნატრობენ.
თუ ნატვრა არის, ინატრე ერთი:
ყოვლადძლიერის არსთან განდობა,
ამ ქვეყანაზე ბერდება ღმერთიც,
შენ ვინ შეგარჩენს ახალგაზრდობას!

საქართველოს
წიგნიერების
კავშირის
კავშირის
კავშირის

კ ო ს მ ო ნ ა ვ ტ ი

უნ მუ ვარ,
 ასწით საწყაროს თაღი,
 არე მჭირდება უფრო ვეება,
 მე მაღალ დმერთებს სირბილით დაველი
 და დედამიწას მოვევრი ტყვეებად.

ქორივით მოეწყვი მშობლიურ ადგილს,
 განავარდება ცაში მადროვით,
 მსურს მიწური ცხოვრების მადლით
 გამოვეცხადო ციურ მნათობებს.
 არ დაფიშურებ დროსა და უნარს
 განზომილებებს ჩავწყვედე არეთა,
 ახლა კი ბრუნავს,
 ნამდვილად ბრუნავს
 აღელვებული ჩვენი პლანეტა.

თეთრი ღამე

ბინდი გაურბის ხეებს,
 კრიალი გააქვს ასფალტს,
 ამოვიდა და მერე
 მზეს დაავიწყდა ჩასვლა.
 დღეა ისეთი გრძელი,
 როგორც სიმღერა ბავშვის
 და თეთრი ღამე მელის
 მე „საზაფხულო ბაღში“.
 არ მიყვარს ღამის ბინდი,
 როდესაც ნათელს ბაძავს,
 მე შეპატიოს, რა ვქნა:
 ღამე და თეთრი? — არ მწანს.

ჩემი საყვარელი, კეთილი ბარნაბა

მ ო თ ხ რ ო ბ ა

იმ დილით, როცა მოხუცი იასონი თავის ახალ ნავს ფსკერს უპოხავდა. მერხზე ვიჯექი, ვაშლს ვჭამდი და ცალი თვალი ცეცხლისაყენ მეჭირა — ცეცხლს შეშა რომ მოკლებოდა, იასონი აღარ წამიყვანდა სათევზაოდ. ჰოდა, ცეცხლი მორიგი ნაპობით რომ მოვალონიერე, ეზოში ტიკივით გაბერილი ბარნაბა შემოვიდა, ქუდი მერხზე დაატყეპა, გაიხადა პიჯაკი, დაღო ქუდის გვერდით და ცეცხლს მიეფიცხა.

— თენგოია, — მითხრა ჩახრინწყული ხმით, — თუ სიმართლეს მეტყვი, არ გაგტყეპავ, შენ შეიპარე წუხელ ისა აბაშიძის ბაღში?

ვაშლის ნამცეცი სასულეში გადამცდა და კინალამ ვავიგუდე. ბარნაბამ ზურგზე დამარტყა ხელი, მირჩია, ზევით აიხედე, ნათლიაშენს დაინახავო. ზევით ავიხედე და ლურჯი ცა დაეინახე მხოლოდ.

ბაბუა იასონმა თქვა:

— შენთვის სულერთი არ არის, ვინც შეიპარა?

— რახან ვეკითხები, ალბათ, არ არის სულერთი.

— ჰოდა, თუ სულერთი არაა, კეთილი ინებე და აბრძანდი მაგ სკამი-

დან, ხალხია მოსასვლელი, ნავი უნდა დამილოცონ.

— რაო? — გამოცოცხლდა ბარნაბა, — უჩემოდ?

— შენ ისა აბაშიძის ქურდები ვუყავს მისაკვლევი!

— ღმერთმანი! — ხელები გაასავსავა ბარნაბამ, — ისე ვიკითხე, არ შეიძლება თუ?

— თუ სხვათაშორის იკითხე, ერთი ჰიქა შეიძლება შენც გერგოს, — გაიღო მოწყალეობა იასონმა.

— ისე, იასონ, — თვალეები წაჭუჭუა ბარნაბამ და წამოწითლებულ სახეზე ღიმილი აიფარა, — აღარ ეშვები ამ ზღვას?

— ბარნაბა, — პირიდან ჩიბუხი არ გამოუღია, ისე წამოისროლა იასონმა, — შენ ცხოვრება ხომ ვინდა?

— მინდა.

— აბა, რას მერჩი, ა? ვითომ მე არ მინდა ცხოვრება თუ, რაფერაა შენ საჭმე?! ამ ზღვაზე მთელი დუნია აფათურებს ხელს და მაინცდამაინც ჩემი ნავი მოგხვდა თვალში? მაცალე პატარა, მეც ვიხუნთქებ ამ მარილიან ჰაერს, მეც ვოუსინჯავ ამ ზღვას ფხვერს და მეტი დამწვიდებით დავხუჭავ თვალს.

— ისე არ ქნა, რომ თვალი მაინც-
დამაინც იმ ზღვის ფსკერზე დახუტო.
ჩვენც შეგვეცოდე, დავისოცებით შე-
ნი ძებნით.

ბათუა იასონმა აღუღებული ფისი
ცეცხლიდან ჩამოდგა, ჯოხით აურია,
კარგად გათხელდა თუ არაო, და ცე-
რად მოხედა ბარნაბას.

— დამცინი, ხომ? დამცინე, დამცი-
ნე, მოყრი ძვლებს ჩემს ხნობამდე და
მე თუ ვერ მოვესწრები შენს სიბერეს,
ეს ლლაბი (ჩემზე ანიშნა) ხომ მო-
ესწრება? მაშინ გამოჩნდება, რა ვაჟ-
კაციც ბრძანდება...

ბარნაბამ გაიცინა. თავისი საოცრად
თეთრი კბილების მწკრივი დაგვანახა
და უცხოურწარწერიანი სათუთუნე
ამოიღო.

— მოსწევ? — გახედა იასონს.

— ვერ ვეგუებ. — უთხრა იასონმა.

— ისევ ისაკიასთან ყიდულობ თუ-
თუნს?

— ისევ.

— არ გირჩევ, ამ ბოლო დროს სი-
მყარულე დაჩემდა რაღაც.

— აბა, შენ ჩამომიტანე რიო-დე-ჟა-
ნეიროდან.

— სამსუნის თუთუნი მაქვს ცოტა
დარჩენილი.

— ვიცი, რა ზავსიც იქნება.. — ხე-
ლი ჩაიქნია იასონმა, — ჩვენს ბაზარზე
იყიდდი, თითო კვერცხს ათ შაურად.
ვიცი, შენი ოინები, ვიცი.

ამაზე ბარნაბამ ისე გაიცინა, თითქოს
მიმანიშნა, მოდი და ეცი ასეთ კაცს პა-
ტივიო.

მე კვერი დაეუკარი, ჯიბიდან ვაშ-
ლი ამოვიღე და ხმაურით ჩავვბიჩე.
ბარნაბას, რა თქმა უნდა, ეს არ მოეწო-
ნა და სახე მოვლუშა.

— აბა, თენგო, მოუსვი აქედან.

— რა-ტო? — გაეცვირე ნაძალა-
დევად, თანაც მახვილი „ტო“-ზე გა-
დავიტანე.

— „ტოს“ მოგცემ მე შენ! ლინასთან
იყავი?

— ვიყავი.

— შერე?

— კაკლის მურაბა მაქვამა

— შხამი ვერ ვაჭამე? —
იასონმა მოიხედა.

— ბარნაბა, რას შეუწინდი მაგ ბა-
ლანას, დაგიშავა რამე?

— დამიშავა, ალბათ, — ცივად მო-
უჭრა ბარნაბამ და ხმადაბლა მითხ-
რა, — ბიჭო, იცი, რატომ არა აქვს ენას
ძვალი?

— საიდან უნდა ვიცოდე? — ვუ-
თხარა. — მაგი ჭერ არ გვისწავლია
სკოლაში.

— ჰოდა, ვიდრე გასწავლიდნენ, გე-
ტყვი, როცა რაიმე აბლღურის თქმას
დააპირებ, კბილები დააჭირე.

— მე რომ თარი კბილი მაკლია? —
ვიპოვე გამოსავალი.

— მოკლედ ასე, — გაბრაზდა ბარ-
ნაბა, — შენ ორი კბილი გაკლია, თუ
ჭკუა, ეგ არაა ჩემი საქმე. ლინასთან
ჩემი სახელის ხსენებას დაანებე თავი!

ახლა კი მივხვდი, ცუდად იყო ჩე-
მი საქმე. დღეს თუ არა, ხვალ მაინც
არ ამცდებოდა გატყუებამ!

— მე, ბიძია ბარნაბა, კრინტსაც არ
დავძრავდი, თითონ რომ არ მეკითხე-
ბოდეს...

— რაო? — ცისფერი, გულუბრყვი-
ლო თვალეები მომპაყრო ბარნაბამ. —
ერთი ამ ჰკუთის კოლოფს დამიხედეთ!..
შენს მეტი ვერავე ნახა იმ ღვთისნიერ-
მა გამომლაპარაკებელი?

— ალბათ, იცის, რომ ბიძად მეკუთ-
ვნი დეიდას მხრიდან... — ვუთხარი
სხვათაშორის და ის იყო, ახალი ვაშ-
ლისთვის ჯიბისავენი გავაქანე ხელი,
რომ ბარნაბამ მაჯა დამიჭირა.

— შერე რა, რომ იცის?.. — ხომ
უწნო კაცი იყო ბარნაბა, ხომ ძლივს
დაათრედა ღვინითა და არყით გასისი-
ნებულ სტომამაქ, იმ წუთს ყველაზე
ულამაზეს ქალსაც მოხიბლავდა მისი
ცისფერი, როგორც ზემოთ ვთქვი, გუ-
ლუბრყვილო თვალეები.

— წარამარა შენზე მეკითხება...

— მართლა? — გამოცოცხლდა ბა-
რნაბა, — მართლა? — და შევამჩნიე,
როგორ აუტოკდა მარცხენა წარბი. ბა-

რნაბას რომ ჩვენი მეზობელი ლინა მოსწონდა ეს მთელმა დაბამ იცოდა. ლინა ქვრივი გახლდათ, განსვენებული ქმრის ხსენებითა და პენსიით ცხოვრობდა.

— მერე ამიტომ უთხარი, ის სურათი ვეშაპის ფიტულთან აქვს გადაღებულიო?

— არ მოთქვანს.

— არ ვითქვამს ხომ? დაიმახსოვრე, გატყუება არ ავცდება. აბა, რად გინდოდა, რომ ამბობდი, ბარნაბას ცოცხალი ვეშაპი თვალითაც არ უნახავსო, ბიჭო, — გაწითლდა ბარნაბა, — მთელმა ქვეყანამ იცის, რომ ვეშაპები ჩემი შიშით სათოფედ არ ეკარებოდნენ ჩვენს ვემს. შენ კი ამბობ, ცოცხალი ვეშაპი თვალითაც არ დაუნახავსო. აბა, რად გინდოდა ასეთი რამეები, ა? პატივს გცემდი, ანეკსებს გამძლეადი, ნასკეის ვაკეთება გასწავლე, სამირადების ჩამოსხმა გასწავლე, შენ კი... სირცხვილი, თუნგოია, სირცხვილი. და შენ ვინდა არ გაგტყუებო?

— ვაშლის ჭამა მაინც აცალე! — ჩაურთო იასონმა.

— ჰო, ვაშლის ჭამა მაინც მაცალე. — გავიმოხრე მე და გავიცინე.

— იცინი კიდევ? ამ ბერიკაცს თუ აჰყვე, კარგად იქნება შენი საქმე. მერე, — გაახსენდა ბარნაბას, — შე შეჩვენებულო, ვინ მოგახსენა, რომ ომში არ ვიყავი? ტრაპუნში ვიბრძოდი, ირანი ვნახე, გერმანელებს დედა ვუტირე...

— არ გადამრიო! — ისე გავიკვირე, თითქოს პირველად მესმოდა.

— მატრავეცა ხარ და მეტი არაფერი. — ხელი ჩაიქნია ბარნაბამ. — შენ სულ არ გადარდებს, რომ ლინამ ჩემს ვეჯაკობაში შეიტანა ეჭვი. არადა, ახალგაზრდობაში რამდენი კაცი მყავს მოკლული, იცი?!

— ვიცო! — ახალი ვაშლი ამოვიღე ჯიბიდან და ჩავებიჩე, — ეჭვისი!

— ეჭვისმა სახარებამ მოგტეხა კისერი! — იღრიალა ბარნაბამ.

— მაშინ, თექვსმეტი! — გამოვახსოვრე შეცდომა.

— ეს ცოტა სიმართლესა ვაგას? — დანშვიდდა ბარნაბა. — ახლაც ლინასთან გავარდი და უთხარი, რომ ახალგაზრდობაში ოცდაექვსი კაცი მყავს მოკლული, ხოლო გემზე მუშაობისას, მოშინაურებული ვეშაპი მყავდა.

— კი მაგრამ, რომ მკითხოს, რომელ ზღვაზე ცურავდით, რა ვუთხრა?

— უთხარი, ბარნაბა ამ ზღვაზე ცურავდა, სადაც ასი კაციდან ოთხმოცდაცხრამეტი ტიროდა და ერთი იცინოდა, ის ერთი კი მე ვიყავი!

— მე ბაბუა იასონს ნაეის ვაკოხვავი უნდა მოვეხმარო! — ვიპოვე ვამოსავალი.

— მაშ, კარგი — უცნაურად აღბრწყინდა ბარნაბას თვალები, — ხუთ წუთს გაძლევ კიდევ მოსაფიქრებლად, თუ ჰქუას არ მოუხმობ, გაგტყუავ!

— მაინც რას სთხოვ ამ ლაწირაკს? — წამომეშველა ბაბუა იასონი.

— მაინც, რა ვინდა ჩემგან, ა? — ვთქვი მე.

— ჭილატონ ლინასთან გავარდი და უთხარი, რომ საუკეთესო მეზარევე ვიყავი და ბარჯი არასოდეს ამიცილებია ვეშაპისათვის, რომ...

— გასაგებია, — შეეაწყვეტინე მე.

— ღმერთს ნუ სცოდავ, ბარნაბა, — მოუხედა ბაბუა იასონმა, — ლინა მაინც არ დაუჯერებს!

— დაუჯერებს, ყოველგვარ სისულელეს დაუჯერებს! გესმის, — თავი მოაბრუნა ჩემსკენ, — მთავარია, მოკლულები არ დაგვიწყდეს!

— ოცდათექვსმეტი! — ვთქვი მე.

— ოცდაექვსი! — თქვა ბარნაბამ. — შენი წამატება მინდა მე?!

— მაგრამ სინამდვილეში ხომ არ მოგიკლავს? — შევაპარე ჩემად.

— შენთვის სულერთი არ არის? — ჩემადვე მიპასუხა ბარნაბამ. — მიყავი სიკეთე. წადი ლინასთან. იგი სახლის წინ, ფანატურში ზის და ყავას სვამს. ღიმილთ შევხედე. ამ წუთს მე ძა-

ლიან მიყვარდა ბარნაბა. ანდა როგორ არ მიყვარებოდა. იგი ხომ ასეთი დიდი, ასეთი ვულუბრყვილო და ცოტათი მოქნივრთ იყო!

— რაწა აგრე გინდა, — ჩაფიქრდი მე და უცებ მოხი ახალთახალი სპინინგი გამახსენდა, — სპინინგს თუ მომცემ, წავალ!

— გატყევა არ გინდა? — მომაჩერდა ბარნაბა. — თუ მეგ ოინბაზობას არ მოიშლი, მამის საფლავს გეფიცები, საშავალითოდ გაგტყევაე!

ახლა კი მივხვდი, რომ ბარნაბას აღარ ეხუმრებოდა.

— აგრე იყოს, — ვუთხარი დიმილით, — ქალბატონ ლინას ვეტყვი, რომ პირველი მსოფლიო ომის დროს ირანში იყავი, დედა უტირე გერმანელებს და ზღვაზე ცურვისას ტანს მოშინაურებული ვეშაპის ზურგიდან ამოსროლილი შადრევნის ქვეშ იბანდი. ბარნაბას თვალები გაუბრწყინდა.

— პირდაპირ ლინასთან ვასწი! — თქვა აყანკალებული ხმით. რა უნდა მექნა, ჯიბეში კიდევ მქონდა ერთი ვაშლი, მაგრამ მისი ამოღება ველარ გავებდე. წამოვდექე და კიშკრისაკენ გავწიე.

— არსად გადაუხვიო! — მომაწია ბარნაბამ. — შენს მაგივრად მე მოვეხმარები იასონს.

იასონმა შემომხედა და თვალი ჩამიკრა. ხოლო რადგან იასონმა თვალი ჩამიკრა, ეს იმას ნიშნავდა, ნავის ფსკერის გაბოხვის საქმე მოგვარებული ჰქონდა.

ქალბატონ ლინას ყავა მოეთავებინა და თავის სარწველაში ნებივრობდა. დამინახა თუ არა, ხელით მანიშნა, აქეთ მოდიო.

— ქალბატონო ლინა, — დავიწყე მე, — გინდ დაიჯერეთ, გინდ არა, ძია ბარნაბას ახალგაზრდობაში ორმოცდაექვსი კაცი ჰყავს მოკლული!

— ეს როგორ? — ერთიანად ვაფითრდა ლინა. — ყაჩაღი იყო თუ?

— განა ვაიგებ? — ხელები გავშალე მე. — უცნაური კაცია. ომის დროს

გმირობაც ჰქონია მიღებული, მაგრამ ამის მოწმობა მეზობლებს მრუშპარავთ თურმე — შესურებიან!

— რას ამბობ? — გამოცოცხლდა ლინა. წინ წამოსწია თავისი ვეება მკერდი და ვაოცებისაგან ათრთოლდა.

— თენგული! — მოთხრა ცოტა ხნის შემდეგ. — რაებს ბოდავ, ა? ვინ არის გმირი? ვინო? — ჩამეძია.

— ვინ და ჩვენი ბარნაბა! მშაცი ვეშაპთმკერი და სახელოვანი თამადა.

— ეგ უკანასკნელი მეც ვიცი! — ამოისუნთქა ქალბატონმა ლინამ. — აკი დილით მიმტყიცებდი, ბარნაბას ვეშაპის ფიტულთან გადაუღია სურათიო?

— მერე რა არის ამაში საძრახისი? — გავიცინე მე, — ძია ბარნაბა რომ ვეშაპის ფიტულებს აკეთებდა და მუზეუმებს აძლევდა მერე, ეს მთელმა ქვეყანამ იცის.

ლინამ ეკვით შემხედა.

— აკი დილით მოთხარი, ცოცხალი ვეშაპი თვალითაც არ უნახავსო?

— ვისა? — უტეხად ვავუსწორე თვალი, — ეს შე ვთქვი ასეთი ისულელე? მაგას ვერავითარ შემთხვევაში ვერ ვიტყვარი. ძია ბარნაბასთანა ვეშაპთმკერი მეორე არ დაბადებულა დედამიწაზე.

— არ მჯერა! — მოკლედ მომიჭრა ლინამ.

— რატომ, ქალბატონო ლინა, — დავინაზე ხმა, — თქვენ ეტყობა კარგად ვერ იცნობთ ძია ბარნაბას. რომ იცნობდეთ, ცხადზე უცხადესია, ისიც გეცოდინებათ, რომ პირველი მსოფლიო ომის დროს ძია ბარნაბამ ჩიბუხი დაკარგა.

— კაკაია ჩეუხა! — ცივად მოჭრა ლინამ.

— იი, ესეც არ გეცოდინათ თქვენ, — გამახსენდა ბარნაბას მონაცოლი, — უჩიბუხოდ ზომ ბარნაბას სიცოცხლე კაპიკია! ჰოდა, ჩიბუხი რომ დაკარგა, შეწუხდა. აქეთ ეცა, იქეთ ეცა, ტყეში ეძება, მინდორში ეძება, მარა ვაგიგონია?! ვაიხედა და რას ხედავს. მტრის ერთ გენერალს არ ჩაუგდია ხელში?!

გაბრაზრდა ბარნაბა, მაგრამ რა გაბრაზრდა! მიუვარდა იმ გენერალს შტაბში და ყველას იარაღი აპყარა. „ეს ერთი გვაპატიეო, — შეხვეწინია თურმე გენერალი, — ოღონდ ნუ დავგვოცავ და ამიერიდან, შენს ჩიბუხს კი არა, შენი ჩიბუხის კვამლს სათოფრედაც არ გავუკარებებითო“.

— ამისთვის მისცეს ვმირობა?

— არ კმარა? — გავიკვირვე მე.

— თენგული, — მოთხრა ლინამ შეცვლილი ხმით, — შენ როგორ ფიქრობ, მაინც როგორ მოხდა, რომ იმ შენმა ბარნაბამ ასეთი ვმირობა ჩაიდინა?

— ამას შე შეკითხებით?! თვითონ ბარნაბა არ მოგიყვებოთ უკეთესად?!

— ვითომ? — გაიბადრა ქალბატონი ლინა და მარმელადიანი კოლოფი გამომიწოდა, — დახე, — თქვა მან, — ვინ იფიქრებდა, ა? აიღე, თენგული, აიღე, სულ აიღე და შენს ცხვირდაჭყაბულ ძმასაც გაუნაწილე.

შინ გავიქეცი. გოჩა ვიპოვე და ნახევარი კოლოფი მარმელადი იმას მივეცი. გოჩა, რა თქმა უნდა, სიხარულისგან ერთიანად ცქმუტავდა. უყვარს ეს ტკბილეული და ძალაა? მერე ჩვენ მთელი დღე მამას ვეხმარებოდით — ბაღეს ვკემსავდით.

შებინდებისას მამამ სანაპირო ყავახანაში პაპიროსის საყიდლად გამაგზავნა.

როცა ქალბატონ ლინას სახლს ჩავუარე, ფანჩატურში ქალბატონ ლინას მოვკარი თვალი, მის გვერდით კი მე-

ორე სარწვევლაში (თვალეებს არ დაეჯერე) ჩემი საყვარელი, ყველაზე მამაცი ბარნაბა ნებევრობდა. უხაბოესი კელი და რადგან ფანჩატურსა და ქუჩას შორის სამიოდე მეტრი იყო, გარკვევით გავიგონე, როგორ ყვებოდა ბარნაბა ახალგაზრდობისდროინდელ ერთ-ერთ მორიგ თავგადასავალს.

— თენგული! — მომესმა უცებ ლინას ხმა, — ეს შენა ხარ მან?

რა შექნა, ჩრდილიდან გამოვედი და ღობესთან შევჩერდი.

— კი, ეს მე ვარ, ქალბატონო ლინა! — დავიძახე ხმაოდლა.

ბარნაბამ მოჭუტული თვალებით გამოიხედა ჩემკენ. თავის ლეგენდარულ ჩიბუხს ცეცხლი მოუყიდა და გააბოლა. მერე მარჯვენა თვალი ჩამიკრა და ალერსიანად გამიღიმა. ამ დროს იგი უფრო კეთილი და უფრო საყვარელი იყო, ვიდრე დილით, როცა გატყუებას მიპირებდა.

— სად დაბორიალობ ასე გვიან? — მოთხრა მან მკაცრად.

— პაპიროსისთვის გამაგზავნა მამამ.

— არსად ვადაუხვიო, — გამაფრთხილა ბარნაბამ და ისევ ჩამიკრა თვალი. მან ღრმად ჩაისუნთქა თამბაქოს ბოლი და როცა ამოუშვა, მე დაეინახე ისეთი რამ, რასაც თქვენ არასოდეს დაიჯერებთ, — კვამლი ჯერ რგოლებად დაეხვა, მერე უცნაურად გაიწეულა, დაიქსაქსა და ასობედ იქცა.

„ლ-ი-ა“, — აი რა გამოიკვეთა ღამეული ცის ფონზე.

რამაზ კობიძე

გვიმრის ფოთლაზი

რომანი

წიგნი მეორე

ნაწილი მეორე

თავი მესამე

„გამარჯობა მშვეინარ! თურმე გაუბრალებიხარ ჩემს ბარათს. არ მინდოდა, უნდა მაპატიო. იმიტომ, რომ მართლაც ცუდ ხასიათზე ვარ. საამისოდ კი ძალიან ბევრი მიზეზი მაქვს. ამ წერილში ყველაფერს გიამბობ. ვიცი, რომ გაშიგნებ. მე შენ ყველაფერს გენდობი. იწერები ერთი-ორი კვირით დედას შენთან ჩამოვიყვანო. ძალიან მაღლობელი ვიქნები. ხანდახან, მარტოობისას, შენ და დედას რომ გიხსენებთ, მიკვირს და ჩემი თავისთვის ვერ მიპატიებია, როცა ერთად ვიყავით, მშვეინარს — ჩემს ერთადერთ დაიკოს რატომ ყველაფერს არ ვეუბნებოდით? არაფერი მიჭირდა და იმიტომ? თუ ჩემსა და შენს შორის, ვთქვათ, შენი ოჯახი იდგა? არ ვიცი. ეს კია, რომ ხშირად ასეც კი მიფიქრნია. აი, თბილისში რომ ვაყავი და მაშინ, ესა და ეს ამბავი რომ შემემთხვა, რატომ მშვეინარს არ ვუამბებდით? ის ამბავი მე უკვე დიდი ხნის მონელებული მაქვს, და მას, იმ ამბავს, ჩემს

ცხოვრებაში თითქმის არავითარი კვალი არ დაუტოვებია, მაგრამ მაინც ასეა — ჩემი თავისთვის მაინც ვერ მიპატიებია, რომ მაშინვე არ გიამბე. მიდი ახლა და ადამიანის რამე გაიგე!

სიმართლე რომ ითქვას, სამთო ინჟინერს ასეთი მრავალსიტყვაობა და ლირიკულობა არც კი შეეფერება. სტუდენტობაში მე სამთო ინჟინრის საკუთარი იდეალი მქონდა და სულითა და გულით მინდოდა, მოწიფულობაში იმას დავმსგავსებოდი. ის ოდნავ შეჭალარაგებული, მუდამ წარბშეკრული კაცი ძალიან სიტყვაძვირი და ფიქრიანი იყო. ახლა კი... ახლა სიტყვაძვირი და ფიქრიანი ადამიანის არსებობაც კი აღარ მჯერა. ახლა ასე ფიქრობ, ის ჩემი ჭაღარა იდეალი ხანდახან, ალბათ, მე გადამეშალა და ლაპარაკის ფინს ვინმე სხვასთან იკლავდა, მერე კი ისევ მე გამომეცხადებოდა და აი, აქ კი ისევ მრავალმნიშვნელოვნად, ფიქრიანად დადუმდებოდა-მეთქი...

ადამიანს რა არ მოეღიანდება!..

რა თქმა უნდა, ისეთი ცრემლნარევი წე-

რილი მე შენთვის არ უნდა მომეწერა. კარგა ხანს კი ვყოყმანობდი, გამომეგზავნა, თუ არა. მერე კი ხელი ჩავიქნე: რომ არ გავგზავნო, ეს მწვეინარის მოტყუილება იქნება და საკუთარი თავისაც, რაკი დავწერე, უნდა კიდევ გავგზავნო-მეთქი. და გამოგვგზავნე. მერე გუნება შემეცვალა და რამდენჯერმე ახლა ის ვინატრე, ნეტავი, ფოსტა დაკარგავდეს-მეთქი. მაგრამ არ დაკარგეს, კარგი მუშაობისთვის. იქნებ, კვარტალური პრემიაც კი დაიხსახურეს.

ცრემლიც ხომ არ ჩამოგვარდნია? ჩემი უსტარი მოყვარული და ერთგული დის მღულარე ცრემლით ხომ არ დავისველეზია?

ხომ ხედავ, ახლა უკვე ანცობისა და ქილიკის ხასიათზე ვარ. მაგრამ ეს მოჩვენებითია, ჩემო მწვეინარ! არც შეანცება და არც მექილიკება. შენ არ მომიკვდე!

რა ბედნიერი ვყოფილვარ თუნდაც ერთი თვის წინათ! რა ბედნიერი და უზრუნველი! რა ვქნა, ის დღეები როგორ დაგაბრუნო? მაგრამ ეს სასწაული კიდევ რომ მოხდეს, შემიძლია კი იმისი თქმა, რომ ახლა სხვანაირად მოვიტყუოდი და რაც შემეშხება, იმას თავიდან ავიცილებდი? მგონი, არა. არ შემიძლია. რაც შემეშხდა, ალბათ, კიდევ უნდა შემეხედროდა. ადამიანი თავის ბედს საკუთარ თავშივე ატარებსო, ხომ გაგიკონია.

თუმცა — ამაზე მოგრჩეთ. თუ ამაზე კიდევ ერთი სიტყვა წამომცდეს, ყურს ნულარ დამიკვდებ. ეს წერილი დასიე და გადააკვდე.

ახლა რამდენიმე სიტყვა ჩემს ახალ მოადგილეზე უნდა მოგწერო. ძველი, ანთიმოზ ჩახუნაშვილი, ნამოსვლის დღეს დიდებული ბურ-მარილით რომ გამომასპინძლდა, ჯერ დააწინაურეს, — ოღონდ კი ჩემთვის უფრო საიმედო მოადგილე დავინიშნათ, — მერე კი, რაკი იმ საქმეს ვეღარ გაუძღვა, ოღნაე ისევ დააქვეითეს და დროებით მეტად მშვიდ თანამდებობაზე დანიშნეს. მაგრამ იმ თანამდებობის ნამდვილი პატრონი მალე შეებულეებიდან დაბრუნდება და მაშინ ანთიმოზის საქმე როგორ მოეწყობა, ეგ ახლა თვითონ მაღალ-5. „შათობა“ № 11.

მა ღმერთმაკ კი არ იცის. ღმერთმა კარგი კქნას! ჩემი ახალი მოადგილე კი ძალიან კარგი ბიჭია, მცოდნე, წინდახედული, პატიოსანი და ხათრიანი, მაგრამ... ამ თანამდებობაზე ისეთი მონდომებით აღარ მუშაობს. პირველად რომ ვადმოიყვანეს, მაშინ ძალიან მონდომა. სანგრევში ათენებდა და აღამებდა. დღე ერთი იყო და ათასნაირ წინადადებას შემოიტანდა ხოლმე, ეს ასე გავაკეთოთ და ის ისე გავაკეთოთ... მაგრამ მაშინ საქმე ისე შეტრიალდა, რომ ჩემი უშანგი იძულებული გახდა, ამ თანამდებობას დამშვიდობებოდა. ახლა ისევ გადმოიყვანეს, მაგრამ, როგორც ჩანს, გულში მაინც ფიქრობს; მალე მაშინდელივეთ უკანვე დამაბრუნებენო და... არა, თავის მოვალეობას მაინც ერთგულად და პატიოსნად უძღვება, მაგრამ ის მაშინდელი ცეცხლი და მონდომება ნამდვილად აღარ ეტყობა.

— როგორა ხარ, უშანგი? — ვკითხვამასწინათ. სამორიგეოში ჩვენ ორის მეტი არავინ იყო.

— გმადლობთ, არა მიშავს. — და მყისვე ფეხზე წამოშიდგა.

— იჯექი, ადამიანო! სასლში როგორ არიან? — უშანგი ცოლშვილიანია. ძალიან მეოჯახე კაცია. ორი ქორიარა ბიჭუნა ჰყავს. ორივე ფრიადოსანი. ძალიან საყვარელი ბავშვებია. ცოლი ჩვენს ბუქსალტერიაში მონაგარიმედ მუშაობს.

— გმადლობთ, კარგად გახლავან. — და სკამის ძვიღეზე ჩამოჯდა.

— კარგად დაჯექი.

— კი, ბატონო!

როგორც იქნა, სკამზე რიგიანად დაჯდა.

— მაშ, კარგადა ხართ?

— დიას, კარგად გახლავართ.

— მაგას რა სჯობია!

— დიას!

— დღეს ქვედა სანგრევში ხომ არ შეგისედნია?

— დიას, გახლდით.

— მერე?

— კარგადაა.

— შედა?

— შედასაც არა უშავს.

შედა სანგრევში იმ დღეს მე თვითონაც

ფიქარი. ეს უშანგიმაც იცოდა. მაგრამ მაინც მიბასუბა, არა უშავსო. და მე ვიცი, რომ იქ თვითონაც შეიხედა — ზედმეტად შემოწმება არაფერს წაახდენს. ერთი სიტყვით, თავი უნაკლოდ უჭირავს, ძალიან კარგად მუშაობს, მაგრამ... არა, ეს ის მაშინდელი უშანგი მაინც აღარ არის.

— ანთიმოზ ჩახუნაშვილი ძალიან გეცოდება?

— არა... რატომ უნდა მეცოდებოდეს?!

— მაინც... თანამდებობა დაჰკარგა, ახლა შემოსავალიც ნაკლები აქვს.

— შიშხილით არ მოკვდება.

— საქმე მარტო შიშხილით ხომ არ არის!

— ბატონო?

— გაილანძდა, თავმოყვარეობა შეეღება, დაამცირეს...

— ვინ დაამცირა?! დააწინაურეს, საკუთარი უბანი გაუხსნეს.

— ყველამ იცის, ის უბანი რატომაც გაიხსნა.

— მერე რა! ემუშავა და ყოფილიყო.

— ესე იგი, არ გეცოდება?

— ანთიმოზი სხვას არავის ეცოდება და მე რა წითელი კოჭი მნახეთ?!

— აბა, მე შენ რატომ ვეღარ გცნობ? პირველად რომ გადმოგიყვანეს, საქმეს მაშინ უფრო გულიანად ეკიდებოდი.

— ახლა არ ემუშავებ?!

— მე ვგ არ მითქვამს. ახლაც კარგად მუშაობ. მაგრამ... ის უშანგი აღარა ხარ.

— რა მოგახსენოთ...

— ანთიმოზი ამ უბანზე ვეღარ დაბრუნდება. ვგ ნულარ გაფიქრებს.

— მე ვგ არც მაფიქრებს.

— აბა, რატომ მაშინდებურად აღარ მუშაობ?

— რაც მგვალება, ყველაფერს ვაკეთებ.

— ვგ კი. რაც გევალება, იმას კი აკეთებ. მაგრამ... არა, მაშინ უკეთესი იყავი.

— ეჰ! — უშანგიმ ხელი ჩაიჭნია და წამოღება. — ხომ არაფერს მიბრძანებთ?

— არაფერს.

— შემიძლია, წავიდე?

— შეგიძლია.

უშანგი წავიდა. მტკნარ იმ დღეს ვერაფერს მივალწვი.

ერქვეშული

მეორე დღეს ისე მოხდა, რომ სამთრიგეოში ისევ მარტო ჩვენ ორნი დავრჩით და ახლა კიდევ უფრო „მაგარი“ ლაპარაკი წამოვიწყე:

— უშანგი, შენ სარდიონს იცნობ?

— სარდიონს ვინ არ იცნობს!..

— მერე? პირდაპირ მითხარი, სარდიონ რაჭველიშვილი კარგი კაცია, თუ ცუდი?

— ცუდი რატომ უნდა იყოს!..

— რატომ? რა, არ შეიძლება, შახტის უფროსი, ან ტრესტის მმართველი ცუდი კაცი იყოს?

— რატომ არ შეიძლება!

— აბა?

— სარდიონზე მე ცუდი არაფერი გამოვიცა.

— მე რომ უბნის უფროსად დამყენა, არც ვგ გაგიგია?

— მერე მაგამი ცუდი რა არის?!

— ისევ ჯიბრაილს ემუშავა.

— ჯიბრაილი უდიბლომო იყო.

— ზოგი უდიბლომო ათ დიბლომიანს სჯობია.

— ახლა...

— ხიმართლეს არ ვამბობ?

— თქვენ კარგი ინჟინერი ხართ. ყოველ შემთხვევაში...

— ყოველ შემთხვევაში — რა?

— ხალხი ასე ფიქრობს.

— დაეუშვათ. მაგრამ სარდიონმა ხაიდან იცოდა, რომ მე კარგი ინჟინერი ვიყავი?

— მაგისი... რა მოგახსენოთ. ალბათ, იცოდა.

— საიდან?

— საბუთებიდან.

— საბუთებით კაცის ცნობა შეიძლება?

— ბატონო?

— გვეითხები, საბუთებით კაცის ცნობა შეიძლება-მეთქი.

— არა, საბუთებით კაცის ცნობა არ შეიძლება.

— აბა?

— რა — აბა?

— რატომ დამინუნა?

— რა მოგახსენოთ...

ეს იყო და ეს. ამის მეტი სიტყვაც კი ვერ დავაცდენინე. მესამე დღეს კიდევ უფრო „მაგრად“ მივუდექი.

— კახაბერს იცნობ?

— დიახ!

— ხაზარაძეს?

— დიახ!

— როგორი ხალხია?

— რა უჭირთ!..

— მეტს ვერაფერს მეტყვი?

— მეტი რა უნდა გითხრათ?

— ანთიმოზს კარგად მოეჭყენენ?

— დიახ.

— ესე იგი, შენ ასე ფიქრობ?

— ანთიმოზს სწორად მოეჭყენენ.

აქ წამოდგა და, სანამ კიდევ რამეს შევეკითხებოდი, დამემშვიდობა, მემონტაჟებებს უნდა მივხედოო. იმ დღეს ამის მეტად აღარც კი მინახავს.

ამაზე რას იტყვი?

მაგრამ — არა! არა, მზეინარი! მთავარს მაინც ვერ გეუბნები, ალბათ, იმის სათქმელად რაღაც სხვა ვითარებაა საჭირო. მაგრამ სანამ ეს ვითარება შეიქმნება, შეიძლება, მე უკეთეს გუნებაზეც დავდეგე. გამორიცხული არც ესაა, იმიტომ, რომ დაშავებით არავისთვის არაფერი დამიშავებია, გაუგებრობებს კი ჩვეულებრივ ძალიან მოკლე დღე აქვთ. გაუგებრობები მალე ქვრიბიან.

ბავშვები დამიკოცნე. სიძე-ბატონს დიდი მოკითხვა. გეოცნის შენი თეიმურაზი“.

* * *

ამ წერილის გაგზავნიდან ერთი კვირაც კი არ გასულა, რომ საერთო საცხოვრებელში თეიმურაზს დეკემბა დაახვედრეს. მზეინარი იტყობინებოდა, მე და დედა ხვალ დილით ჩამოვდივართ და სადგურზე დავცხვდით.

* * *

ავექანტი შარაშენიძე უკუნებოდ იყო. რაც თავი ახსოვდა, ასე დაუფიქრებლად და განუკითხავად არ უმოქმედებდა. შიშით

მას არავისი ეშინოდა, მაგრამ — მაინც: თუ დაქურა იყო, ბესარიონ მაგრაქველიძესთან ერთად თენგიზ ჯაველიძე და მირზა ჭირაქაძეც უნდა დაეჭირა. შექვაბიშვილმა, ეს რამდენჯერმე შეახსენა მკვლელობას ესენიც შეესწრნენ და მერ მკვლელსაც ხელს ისევე აფარებდნენ, როგორც მაგრაქველიძე აფარებდა. თუ არა და — მაშინ მაგრაქველიძეც უნდა გაეთავისუფლებინათ. ამ გაზულუქებულ ლაჩარს არავისზე მეტი დანაშაული არ მიუძღოდა. და რაკი მისა მამა მთელ თბილისში ცნობილი საქმოსანი და ფულიანი კაცი იყო, ყველა ასე იფიქრებდა, შარაშენიძეს უნდა, კალისტრატე მაგრაქველიძეს ფული გამოსძალოს და შვილი ამიტომ დაუპატიმრაო. ხალხის აზრი და ნალაპარაკევი შარაშენიძეს დიდად არასოდეს აინტერესებდა, მაგრამ ასეთ საქმეებს იგი მუდამ მაინც უფრო სუფთად აკეთებდა და, ხალხისათვის ზედმეტი ლაპარაკის საბაბი არასოდეს მიუცია. ახლა კი...

— გაიგე, რომ ბულეიშვილისა არ მჯერა, — ამრეშით უთხრა ერთხელ შარაშენიძემ ოქტომბერი, — ცაფე, კ...ტაძემ ზაგას არ მოუკლავს.

— მაგრაქველიძე სომ ბულეიშვილის ჩვენების საფუძველზე დავაპატიმრეთ.

— ჯერ მეტი არაფერი შეგვიძლია. ჯერ შენი ავალიშვილი არ მომჯობინებულა.

— რატომ — ჩემი?! ან ავალიშვილი რას მოგვეცემს.

— მოგვეცემს.

მაგრამ ეს კიდევ არაფერი. შარაშენიძეს ამაზე უფრო მეტად მირზა ჭირაქაძის საქციელი აღიზიანებდა. იმ ლაწირაკს თავი ისე არხეინად და გამომწვევადაც კი ეჭირა, რომ შარაშენიძე სერიოზულად ფიქრობდა, ალბათ, ძალიან გაგლეჩინანი ხალხი ჰყავს და არაფრისა ეშინიაო. საქმის გარემოებათა და დაკითხულთა ჩვენებების მიხედვით შარაშენიძეს შეეძლო ჭირაქაძე დღესვე დაეპატიმრებინა. ეს ჭირაქაძესაც კარგად უნდა სცოდნოდა და, ალბათ, იცოდა კიდევ. ვისაც გამოძიებელი იბარებს, იგი კანონების უცოდინარობისა და მათდამი გულგრილობის უფლებას თავის თავს ვერ მისცემს. ჭირაქაძემ ყველაფერი მშვენივრად იცოდა. მაგრამ დაპა-

ტიმრების სამიშროებას აინუნშიც არ აგდებდა, თავდაჯერებული ხუმრობდა. ილიშეზოდა, შარაშენიძეს რალაც რწვევსაც კი აძლევდა და შემთხვევას არ გაუშვებდა, რომ ეგრძობინებინა, ბუზადაც კი არ მიმანინსარ, ეს საქმე კი ისე წავა, როგორც მე მინდაო.

დანაშაულში ექვმიტანილის მხრივ ასეთ თავხედობას შარაშენიძე მიუჩვენებდა იყო. თუ ჭირაჭაძეს მართლაც გაეღწიანი სალხის იმედი ჰქონდა, ეს კიდევ არაფერი. მაგრამ თუ აქ სხვა რამე იმალებოდა?

ამ კითხვის პასუხს შარაშენიძე ვერ პოულობდა.

მექვაბიშვილისაგან ნამალევად, შარაშენიძე ნათია ავალიშვილსა და მის ოჯახსაც სწავლობდა ისე, როგორც ჯერჯერობით ხელი მიუწვდებოდა. პოლკოვნიკი ხედავდა, რომ ჭირაჭაძეს ძალიან უნდოდა, ამ სისხლიანი საქმის ჩრდილი ნათიასაც დადგომოდა. ძნელი არც იმისი მიხედვრა იყო, ჭირაჭაძეს ეს რატომ უნდა სურვებოდა. ასეთ უბრალო ამოცანებს შარაშენიძე თვალის ერთი შევლვით წყვეტდა. მაგრამ ყველაფერი, რაც შარაშენიძემ ჯერჯერობით ნათიაზე გაიგო, იმაზე მეტყველებდა, რომ ამ ქალიშვილს (ასლა უკვე ქალს) მკვლელობასთან არაფერი ესაქნებოდა, მკვლელს — ვინც არ უნდა ყოფილიყო იგი — ოდნავადაც არ თანაუგრძნობდა და თვით მკვლელობის ამბავიც კარგა დიდი დაგვიანებით გაიგო. შარაშენიძეს მირზა ჭირაჭაძისადმი სიძულვილმა უკვე რამდენჯერმე აფიქრებინა, მაგჭვებუნანას ჯინაზე საქმეს ისე წავიყვან, რომ ნათია ავალიშვილს არავითარი ჩრდილი არ მიადგესო. მაგრამ მაშინ საქმე სიმწვავესა და ინტერესს დაჰკარგავდა და შარაშენიძის საფანჯს ნათიას მთავარი რაყიფი — ბესარიონ მაგრაქველიძეც უფრო ადვილად დაუძვრებოდა. სისხლის სამართლის ყოველი საქმე, და მათ შორის მკვლელობაც, მაშინ უფრო მწვავე და საინტერესოა, თუ მასში ასე თუ ისე ახალგაზრდა ლამაზი ქალია ჩარეული. ნათია ავალიშვილი კი ახალგაზრდაც იყო, ლამა-

ზიც და — იმ უსაქმურ სალახანებთანაც კარგა დიდხანს მეგობრობდა.

ყველაფერი ამაზე შარაშენიძემ ბევრი იფიქრა და ბოლოს დაასკვნა, სულაც არ მინდა ჭირაჭაძის ჭია გაეახარო და ნათია ავალიშვილი გამოძიებაში ჩავართო, მაგრამ რა ვქნა, მაგრაქველიძე უკვე დაპატიმრებული მყავს და ამიტომ ცოტათი მისი გულის ვარდიც შეუწუხდესო.

მაგრამ ყველაფერზე უფრო შარაშენიძეს მაინც ვალერიან მექვაბიშვილი აწუხებდა. ეს ლეიტენანტი ისე გათამამდა, რომ ერთხელ შარაშენიძეს პირდაპირ უთხრა, ჩემი აზრით, საქმე გახსნილია და გამოძიებას ტყუილად გაჭიანურებთო.

— საიდან იცი? ბუღეიშვილის ჩვენებებიდან?

— დიას. და საქმის სხვა გარემოებიდანაც.

— ბუღეიშვილის ჩვენებასაც და საქმის სხვა გარემოებასაც მეც ძალიან კარგად ვიცნობ.

— დიას!.. მაგრამ... არა, ბატონო ავქსენტი, მე იმას კი არ ვამბობ... მაგ ახალგაზრდებს ჭკუის სწავლება და სწორ გზაზე დაყენება ნამდვილად სჭირდებათ, მაგრამ... მკვლელობა შემთხვევით მოხდა.

— ვნაბოთ. გამოირკვევა.

გამოძიებას ოფიციალურად ისევ მექვაბიშვილი აწარმოებდა. შარაშენიძე იძულებული იყო ეს გარემოებაც გაეთვალისწინებინა და თავისი მოსაზრებების სისწორეში მექვაბიშვილიც დაერწმუნებინა ხოლმე. ეს თანდათან უფრო და უფრო უჭირდა. მაგრამ უკან მაინც არ იხვედა და ცდილობდა, თავისი გაეტანა. მას ახლა მარტო ფულის შოვნის სურვილი კი აღარ ამორაგებდა. დარწმუნებული იყო, ფული უკვე ჯიბეში მიდგესო. ახლა მას უნდოდა, ის თავხედი მირზა ჭირაჭაძეც მოეღუნა, იმ ნაზი, სიფრიფანა ნათია ავალიშვილისთვისაც ეგრძობინებინა, ჩემს ხელში ხარ და რასაც მინდა იმას გიზამო. შარაშენიძეს საერთოდ ქალების შეშინება ძალიან უფავარდა. თუმცა, სიმართლე უნდა ითქვას, ქალების მუსუსი სულაც არ იყო და თავი-

სი ცოლისათვის ერთხელაც არ უღალატ-
ნია; თანაც, ამ ვალერიან მეჭვავიშვილის-
თვის უნდა ეჩვენებინა, კამეჩის მა-
რქენალ ხარს რქები არ შერჩებაო. ხანდა-
ხან კი პოლკოვნიკს ერთი ამირებული ხუ-
რვილიც შეუღიტივებდა სოღმე: ამ საქ-
მეს რომ მოფრჩები და პროკურორ ალექსა-
ნდრე ბაჯელიძეს თავის წილს მიჯანა-
ვებ, იქვე გამოვუცხადებ, ეს უკანასკნელია
და ჩემს პენსიაზე გასვლამდე მეტს ალა-
რაფერს მოელოდეთ. თქ, ამის გაგონებაზე
ბაჯელიძეს სახე როგორ მოეღრინება! მა-
გრამ ეს ნაბიჯი პოლკოვნიკს ჯერ საბო-
ლოდ გადაწყვეტილი არ ჰქონდა.

საქმე კი ხელ სხვანაირად შეტრიალდა.
ხუთშაბათ დილას სამსახურში მისულ
შარაშენიძეს მეჭვავიშვილმა ჯერ ჩვეუ-
ლებრივი პატაკი მოახსენა, მერე კი მზე-
რა ააჩიდა და თითქოს თავისთვის წაი-
ლაპარაკა:

— გუშინ მაგრაქველიძე დაუპატიმრე-
ბიათ..

— რაო?!

— კალისტრატე მაგრაქველიძე დაუ-
პატიმრებიათ.

— ვის?!

— ბადურაშვილის განყოფილებას.

— რატომ?

— რაღაც დიდი საქმეა. ყალბი წყენე-
ბი უკეთებიათ.

— შენ ვინ გითხრა?

— შემთხვევით გავიცე.

— კმ!..

შარაშენიძე საგარტელში ჩაჯდა და
გულხელი დაიკრიფა. ამდენი ნაწვალეები
წყალში ეყრებოდა. არადა, ერთი ათი-თო-
რმეტი ათასი მანეთი მას ახლა ნამდვილად
სჭირდებოდა — ინკლისური სანადირო
თოფი და კიდევ რაღაც-რაღაცეები უნდა
ეყიდა. ის არც ისე მდიდარი იყო, რო-
გორც მეშურნებებსა და ავი თვალის ბატრო-
ნებს ეგონათ. შემნახველ ხალაროდან ფუ-
ლის გამოტანა კი არ უნდოდა, დათქმუ-
ლი ჰქონდა, იმ ფულს კაპიკსაც კი არ
მოუკლებო. ახლა რაღა უნდა ექნა?

კარგა ხანს სდუმდა. მერე უცბათ თავი
ასწია და მეჭვავიშვილს გაავებული ძალ-
ლივით შეუყვია:

— შენ რას იღიშები?
— მე არ ვიღიშები. — მეჭვავიშვილმა
დაიბნა, გაღიშებით მას მართლაც ვაჩაჩა
ულიძია.

— გეკითხები, რას იღიშები-მეთქი? —
შარაშენიძემ მაგიდას მუშტი დაახალა.

— ამხანაგო პოლკოვნიკო, მე არ ვი-
ღიშები! — მეჭვავიშვილი მსედრულადაც
კი გაიჭიმა.

— აბა, მე მეჩვენება ხომ, კარგი!
შარაშენიძე ყურმილს ეცა, ბაჯელიძეს
დაურეკა და მიჩაა ტირაქაძისა და თენგიზ
ჯაველიძის დაპატიმრების ხანტყია მოი-
თხოვა. ბევრი ლაპარაკი არ დასჭირებია.
ბაჯელიძეს საჭირო საბუთების გაგზავნას
დაჰპირდა, ყურმილი მიაგდო და მეჭვა-
ბიშვილს ისევ ავად შეუყვია:

— ის შენი... ავლიშვილი როგორ ბრძა-
ნდება?

— არ ვიცი.

— რატომ?

— არ დავეინტერესებულვარ.

— რატომ?

— ასე მალე ვერ მოჩნება. გარდა ამი-
სა...

— რაო?

— ავლიშვილი მაგ საქმეში უბრალოა.

— თქო!

— მე ასე მწამს.

— ეგ შენი რწმენა... გამიგე, როგორ
ბრძანდება და მომახსენე.

მეჭვავიშვილი გაფიდა. ათიოდე წუთის
შემდეგ უკანვე შემობრუნდა და შარაშე-
ნიძეს წინ რაღაცა ქაღალდი დაუდო.

— ეს რა არის?

— განცხადება.

— რა განცხადება?!

— გთხოვთ, მაგ საქმის გამოძიებიდან
გამათავისუფლოთ. და საერთოდ...

— რაო?!

— შენთან მუშაობა აღარ მინდა.

„შენობით“ მეჭვავიშვილმა შარაშენიძეს
პირველად მიმართა. ეს იმდენად მოულო-
დნელი და გაუგონარი რამ იყო, რომ შა-
რაშენიძე შეკრთა და მიიხედ-მოიხედა,
ხომ არავინ გაიგონაო. მაგრამ ოთახში ამ
ორს გარდა არავინ იყო. შარაშენიძემ თავს
ძალა დაატანა, ნერვები დაიოკა, მეჭვა-

ბიშვილს საგარძღისკენ მიუთითა და რა-
ღაცნაირი, თითქოს ხვეწნის კილოთი მი-
მართა:

— ერთი წუთით, ძამიკონა, აგერ ჩა-
მოჯექი.

მეტყველებელი გულგრილი, შეუვალი გა-
მომეტყველებით ჩამოჯდა. შარაშენიძემ
სკამი მისწია და წინ დაუჯდა.

— ერთი გამაგებინე... — შარაშენიძემ
სიგარეტი ამოიღო და აკანკალებული ხე-
ლით ძლივს მოუკიდა. არადა, მაინც ცდი-
ლობდა, მშვიდი, გულითადი კილოთი ელ-
აპარაჯნა. — ერთი გამაგებინე, შენ ჩემ-
გან რა გინდა? ან საერთოდ რა გაწუხებს?

— შენგან რაც მინდა, იმას მე ვერასო-
დეს ვეღირსები, — ლეიტენანტი პოლ-
კოვნიკს ისევ „შენობით“ ელაპარაკებო-
და, — ამიტომ... ჩვენ აქ რისთვისა ვართ?
კანონიერება უნდა დავიცვათ, ხომ? მერე?
შენ და კანონიერება?!

— კმ!

— საერთოდ კი... ერთი სიტყვით, ეს
წუთისოფელი მე პატიოსნად უნდა გავა-
ტარო. და ვერავითარი პოლკოვნიკები ამას
ვერ დამიშლიან.

— კმ!

— ასეა!

— ვერ დავიშლიან?

— ვერა.

— ესე იგი, მე შენ პატიოსან ცხოვრე-
ბას გიშლი?

— არა?!

— მაინც რანაირად?

— კმ!

— კარგი. ეტყობა, მე და შენ მართლაც
ვერ მოერიგდებით. ასლა კი ყური დამიგ-
დე: ამ საქმის გამოძიებიდან მე შენ არ ვა-
გათავისუფლებ. და არც ჩივილს გირჩევ.
შენისთანა დლაპები რომ მერეოდნენ, პო-
ლკოვნიკიც არ ვიქნებოდი: და საერთოდ,
მეჭრთამე ვარ თუ არა ვარ, არავისი ცა-
რიელი თავის საქმე არ არის. თვალებს
ტყუილად ნუ აბრიალებ. ამ ოთახში ჩვენს
მეტე არავინაა. მოწმეს ვერ იშოვნე, სიტყ-
ვა კი ჯერჯერობით ჩემი უფრო სტრის.
როცა მინდა, მეჭრთამე ვარ, როცა არ მინ-
და, არა. ისე, სიმართლე რომ გითხრა, სა-
ნიშნარი სახელი კია — მეჭრთა-მე. თქ!

პირდაპირ ტანში გამცრა. ნეტავი, არ შე-
იძლება, რამე უფრო კულტურული სიტყვა
ვისმართო? თუმცა, ამაზე შემდეგ... დრო
კიდევ ბევრი გვაქვს. ასლა იცოდე: შენ
თუ განცხადებას დასწერ და ორგანოებიდან
წასვლას მოითხოვ, მე ხმას დაგიყრი, კა-
ლისტრატე მაგრაქველიძისგან, ალბათ,
ფულს ელოდა, ის კი დაიჭირეს, ფულს
ველარ მისცემს და ამიტომაც გარბის-მეთ-
ქი; ახალგაზრდა ლეიტენანტს უცბათ გა-
მდიდრება მონდომება-მეთქი. ხე-ხე!.. გა-
ღმა შეედავეო, ხომ გაგიგონია? აბა! მე
შენისთანებია... ერთი სიტყვით, ასე. იმ
შენს ავალიშვილს კი ჯერ არც მე დავ-
კითხავ. ერთხელ კიდევ გითხარი. შე-
ვერც რაინდობაში მაჯობებ-მეთქი. მერე
კი ენახოთ. ასლა — შარაშენიძე და გახსოვდე:
უნეშოდ ამ საქმეზე ძებორციელი არ დაჰ-
კითხო. შენ, ბატონო ახალგაზრდა გამოშ-
ძიებულო, ამ საქმის გამოძიებისას უამრა-
ვი დიდი და პატარა შეცდომა გაქვს დაშ-
ვებული და ამიტომ ჩემი ჩარევა აუცილე-
ბელია. ერთხელ ხომ ესეც გითხარი: შენ
ჩემს ხელში უნდა გაიზარდო და დავაჟ-
კაცდე.

— ორგანოებიდან წასვლას რა უფლე-
ბით მიშლი?

— ორგანოებიდან წასვლას მე შენ არ
გიშლი. მაგრამ თუ წახვედი, ისე გაილან-
ძლები, რომ მტკვარი ვერ გაგრეცხავს. ნახ-
ვამდის!

შარაშენიძემ მეტყველებლის განცხადე-
ბა ნაკუწ-ნაკუწად აქცია და კალათაში
ჩაყარა.

• • •

მირზა ჭირაქაძე პირველსავე დაკითხ-
ვაზე წახდა. სადღა იყო მისი ქედმაღლე-
რი გამოხედვა და თავდაჯერებული, სარ-
კასტული ღიმილი! შარაშენიძეს ლამის
უოქებდა, ხელებს ნერვიულად იმტვრევდა,
ენა ებორძიებოდა და ერთხელ ნათქვამს
ათჟერ მაინც იმეორებდა, აქაოდა, დარ-
წმუნდით, როგორი გულახდილი ვარო.

— ავალიშვილი იმ საღამოს უნდა მო-
გეტაცნათ?

— დიახ! ოღონდ, რა თქმა უნდა, მე
კი არა, მაგრაქველიძეს. ფასანაურში უნ-

და წაყვანა. ყველაფერი გამწადადებული იყო. მთელმა ქვეყანამ იცის, მაგრაქველიძის ავლიშვილი რომ უყვარდა. მაგ საქმეში მე უდანაშაულო ვარ. მაგრაქველიძის ბევრჯერ ვურჩიე, მაგ საქმეს ნუ იხამ-მეთქი, მაგრამ არ დამიჯერა.

— რატომ აღარ მოიტაცეთ?

— მანქანაში არ ჩაჯდა.

— მერე?

— მერე უნივერსიტეტის ბაღში ავედი. მე მაგრაქველიძის ვაშშივინაა. აბდულა მალე წავიდა. მერე მაგრაქველიძე და ბულეიშვილი შელაპარაკდნენ. მე ორივეს ვაშშივინაა.

— რაზე შელაპარაკდნენ?

— არ ვიცი... იცით, ბატონო პოლკოვნიკო, ეგენი ძალიან პრიმიტიული ხალხია. არა, მე მაგათი ამხანაგი ვარ და არ უნდა ვამბობდე. მაგათი ამხანაგი მერქვა, ყოველ შემთხვევაში... ორივე პირველობას ჩემოდა და ამ ნიდავზე მე ორივეს ვაშშივინაა. მაგრამ... მერე წამოვედი და...

— ბულეიშვილმა კუპატაძის რატომ ამოარტყა?

— დიახ!

— რატომ ამოარტყა-მეთქი!

— ვინც ახლოს იყო, იმას ამოარტყა.

— მაგრაქველიძე იქვე არ ჰყავდა.

— მაგრაქველიძე წინ მიდიოდა. თანაც კუპატაძე დანაგრული ჰყავდათ. ღარიბი ბიჭი იყო. მე რამდენჯერმე ვურჩიე, ამ ხალხს ჩამოშორდი-მეთქი, მაგრამ...

— მაგ ხალხს შენ თვითონ რატომ არ ჩამოშორდი.

— როგორ არ ჩამოშორდი! აკი გითხარით, მოსკოვში წასასვლელად ვემზადებოდი.

— ცოტა გრძელი სამზადისი გამოგივიდა. მერე?

— ბატონო?

— მერე რა მოხდა?

— „ნად კუროში“ წავედი და...

— მომაკვდავი ამხანაგი მიატოვეთ და საქეიფოდ წახვედით?

— ასე გამოვიდა... მაგრამ ამ შემთხვევაშიც... მე პირადად...

— რა — შენ პირადად? ყოველი მოჭა-

ლაქე ვალდებულია, გაჭირვებულს და, მით უმეტეს, მომაკვდავს დახმარება აღმოუჩინოს, ორგანოებს კი დანაშაულის შიშით ნაში დაესმაროს. შენ ეს გააკეთე?

— მე პირადად...

— პირადად! გაიყვანეთ.

დაკითხვაზე თითქმის იგივე გაიმეორა თენგიზ ჯაველიძემაც. პირველად ესეც ძალიან შეშინებული იყო. მაგრამ მალე თავი იჩინა მისმა ფლეგმატურმა ბუნებას. ბედს შეურიგდა. ყველაფერზე ხელი ჩაიქინა და ამიტომ შიშაც გაუარა.

შარაშენიძემ მას ბულეიშვილის, მაგრაქველიძის და ჭირაქაძის დაკითხვის ოქმები წაკითხა.

— ყველაფერი ეგრე იყო.

— შენ რას დაუმატებ?

— მე რაღა უნდა დავუმატო!

— რატომ დროზე არ შეგვაცხობინე?

— ეე! — ჯაველიძემ ხელი ჩაიქინა, ეგეთ სულელურ კითხვას რატომ მამღვეთო.

— ახლა შენ პატიმრობას მოგისჯიან. იცი?

— ვიცი.

— საიდან იცი?

— ერთმა იურისტმა მითხრა.

— მერე? ეგ სულელი თავი არ გენანება?

— სულელს რატომ მეძახით?

— სულელი ხარ და იმიტომ! აქ ხელი მოაწერე. გაიყვანეთ!

შარაშენიძე უკვე ხედავდა, რომ საქმის გართულება არ ხერხდებოდა. ყველაფერი დღესავით ნათელი იყო: კუპატაძე ბულეიშვილს შემთხვევით შემოაკვდომია, სხვების დანაშაული ის იყო, რომ გაჭირვებული კაცი მიატოვეს და მკვლელობის ამბავი დაფარეს. ეს იყო და ეს. კალისტრატე მაგრაქველიძე, კაცი, ვისაც შვილის ბედი ნამდვილად აღელვებდა, თვითონაც ციხეში იჯდა და შარაშენიძეს ფულს ვეღარ მიუტანდა. მირზა ჭირაქაძის და თენგიზ ჯაველიძის მამებს კი შვილები თუ საციხოდ არ ემეტებოდათ, შარაშენიძესთან ახლავე უნდა მისულიყვნენ: კონსტანტინე ჭირაქაძე პროფესორი იყო, ერმალოზ ჯაველიძე კი საკმაოდ ცნობილი საქმოსანი

და ორივეს კარგად ეცოდინებოდა, რომ მათი შეილების ბედ-იღბალი ახლა გამომძიებლის ხელში იყო. მაგრამ შარაშენიძეს დიდი იმედი არც ერთისა ჰქონდა და არც მეორისა. მან უკვე კარგად იცოდა, რომ პროფესორი კონსტანტინე ჭირაქაძე ცნობილი ძუნწი და გულჭევა ადამიანი იყო და შეიძლებოდა, შეიღის გულისათვის თითოეც კი არ გაენძრია. ერმალოზ ჭირაქაძე კი, — შარაშენიძემ ესეც კარგად იცოდა, — იმათ რიცხვს ეკუთვნოდა, ვისაც შეუძლია, შეიღს ერთ წუთში თუნდაც მილიონი დაახარჯოს, მით უმეტეს, თუ საქმე საჯარო და გახმაურებულია, მერე კი ათი და ოცი წელიწადი იმ შეიღისკენ ერთხელაც კი არ მიიხედოს! შარაშენიძეს საიდან უნდა გაეგო, ერმალოზ ჯაველიძე ახლა როგორ ხასიათზე იყო?

მაგრამ კიდევ ცოტა მაინც უნდა მოეცადა. მით უმეტეს, რომ ამისი კანონიერი უფლება ჰქონდა: ნათია ავალიშვილი ჯერაც არ მომჯობინებულყო და მისი დააკითხვა არ შეიძლებოდა. და შარაშენიძემ ასეც გადაწყვიტა, — ათიოდე დღეს კიდევ მოვიდდი. თუ ჭირაქაძე ან ჯაველიძე მასთან მისვლას აპირებდნენ, ეს დრო საკმარისზე მეტიც იყო. თუ არადა, ამასობაში ავალიშვილიც მომჯობინდებოდა და ჩვენების მიცემას შეძლებდა. თუ ამ ქალს რაიმე ახალი წამოცდებოდა, ხომ კარგი. შარაშენიძე იმ „რაიმეს“ ერთითათად აქცევდა. თუ არადა, სხვა გზა აღარ იყო. პოლკოვნიკს საქმე სასამართლოსთვის უნდა გადაეცა და ინგლისური თოფის საყიდელი ფული რომელიმე სხვა გზით ემოვნა. შემთხვეული სალაროდან კი კაპიკის გამოტანა არ იყო!

ათმა კი არა, თორმეტმა დღემაც ისე გაიარა, რომ შარაშენიძესთან არც სამსახურში და არც სახლში არავინ მისულა. პოლკოვნიკმა მეჭვანბნილი იხმო და ავალიშვილის გამოძახება უბრძანა.

— ავალიშვილის ქმარს გუშინ ველაპარაკე. ისევე ავად არისო.

— აბა, რა გჯნათ?

— საქმე სასამართლოს გადავცეთ. მე საქმე დამთავრებულად მიმანინა.

— არა. საქმე ჯერ დამთავრებული არ არის.

ერმალოზი
ნიკოლოზიძე

დინამიკების სახლში იმ საღამოს ხალხმრავლობა იყო. აქ სტუმრად მოსულიყვნენ ბაბო ფავლენიშვილი, ნინო და ანდრო. კესარიას სასადილო ოთახში სუფრას შლიდა და ჭურჭელს ისე გამეტებით არახუნებდა, რომ ანდრომ და ნინომ ერთმანეთს რამდენჯერმე გადახედეს. პლატონი ხან სტუმრებს ელაპარაკებოდა, ხან ნათიას მიესიყვარულებოდა, ხან კესარიას შველოდა. ნომალი მოშორებით ტახტზე ჩამოქუდარიყო და არაფერში არ ეწყოდა. მან იცოდა, რომ ნათია უკვე შესამჩნევად მომჯობინდა, მეტი კი მას არაფერი აინტერესებდა.

შეიღი საათი იქნებოდა, როცა სადარბაზოდან ზარის ხმა მოისმა. წინკარში ჭარმაგი, თმაჭალარა კაცი იდგა. მან ნომალის თავი მეტად თავაზიანად დაუკრა, უთხრა, პოლკოვნიკი შარაშენიძე გახლავართ და თუ შესაძლებელია, მინდა, თქვენს ცოლს გაგესაუბროთ.

— კი, მაგრამ... — ნომალი დაიბნა. — ჩემი ცოლი...

— ვიცე. — შეაწყვეტინა შარაშენიძემ. — ყველაფერი ვიცი. გარწმუნებთ, ოდნავადაც არ ავადულებ. მხოლოდ რამდენიმე უმნიშვნელო დეტალი მაინტერესებს. არც კი შევაწუხებდი, მაგრამ გამოძიება თითქმის დამთავრდა, საქმე სასამართლოში გადადის და არ გვინდა რაიმე სათუო და საჭოჭმანო იყოს.

— გამოძიება უკვე დამთავრდა?

— რა თქმა უნდა. თქვენს ნათიასთან სულ უმნიშვნელო კითხვები მაქვს.

— მკვლელი იპოვნეთ?

— რა თქმა უნდა!..

— ისა... მობრძანდით.

ნომალიმ შარაშენიძე წინა ოთახში დასვა და თვითონ ნათიასთან შევიდა. იქ იყვნენ ბაბოც, ნინოცა და ანდროც. პლატონი ნათიას თავითი იდგა და რაღაცას მხიარულად ყვებოდა.

— ნათია, მომილოცავს. — უთხრა ნომალიმ ცოლს.

ყველანი მას მიაჩერდნენ. ნათიამ წარბები გაკვირვებით შესტეხა.

— რას მილოცავ?

— ის საქმე დამთავრებულა. მკვლელი უპოვინათ.

— მართლა?! — გახარებულმა ნათიამ წამოიწია. — ვის მოუკლავ?

— არ ვიცი. აგერ, მილიციიდან ამხანაგი მოვიდა და ყველაფერს გვეტყვის.

— ნომალი, შემოიყვანე.

შარაშენიძეს ყველანი ფეხზე წამოუდგნენ და, სახვევაცისკროვნებულნი, დაუფარავი ინტერესით მიაჩერდნენ. თმაჭალარა, მშვიდი და კეთილგანწყობილი შესახედაობის, გემოვნებით და თან უპრეტენზიოდ ჩაცმული ჭარმაგი კაცი ყველას მოეწონა: ნათიას მარჯვენა ხელით მკერდთან საბანი ეჭირა და შარაშენიძეს ფართოდ გახელილი თვალებით მისჩერებოდა. ნინო მარჯვენა ხელით ანდროს იდაყვეს დაყრდნობოდა და ბედნიერ დიმილს ძლივს იკავებდა. ნაბოს გახარებულნი, ბედნიერი მზერა ნათიადან შარაშენიძესუ გადაჰქონდა, შარაშენიძიდან ნომალიზე და ასე დაუსრულებლივ. პლატონმა ცხვირსასოცი ამოიღო და აცრემლებული თვალები მოიწმინდა. სასადილო ოთახიდან ხელებდაკაბიწიებული კესარია შემოვიდა და კარებში გაჩერდა.

— გამარჯობათ! — შარაშენიძემ დამხედურებზე კეთილი მზერა ჩამოატარა. — შემიძლია, მოგილოცოთ. მკვლელი ნაპოვნია. ის უკუღმართი საქმე დამთავრებულია.

— და ამას... — პლატონს ჭეიფინი აუვარდა და ჯიბიდან სწრაფად ცხვირსახოცი ამოიღო — და ამას... მილიცია... სახლში გვატყობინებს. ა... ამაზე... ამაზე მეტი... რაღა გინდათ?..

— მილიციას ის არ უთქვამს, აქ მოთქმა-ტირილი გამომიწყეთო, — მკვანედ ესროლა კესარიამ ქმარს.

— ბო... ბოდიში... თავი... ვეღარ შევიკავე.

— უნდა შეიკავო! — კესარია გატრიალდა და გავიდა.

დანარჩენებმა ერთმანეთს გადახედეს.

— მილიციას სკამს არ შესთავა-

ზებთ? — შარაშენიძემ ნომალის დიმილით შესედა.

— ახლავე!..

შარაშენიძეს სკამი მიაართვეს. იგი ჩამოჯდა და ნათიას გაუღიმა:

— ბევრი ვიწვალეთ, მეც, ლეიტენანტმა. მექვებიშვილმაც, მაგრამ, როგორც იტყვიან, ბოლო კეთილია. ოღონდ, პატივცემულებო, ისე კი არ გამიგოთ, თითქოს აქ მარტო ამის სათქმელად მოვედი. ხე-ხე!.. მილიციას ამისთანები არ ევალბა. მე აგერ, ჩვენს ნათიასთან პატარა სალაპარაკო მაქვს და თუ ნებას დამრთავთ...

— რა სათქმელია!

ოთახიდან ყველანი გამოლაგდნენ და ნათია და შარაშენიძე მარტო დასტოვეს. ნომალიმ კარი მჭიდროდ მიხურა და იქვე გაჩერდა. ისეთი გამომეტყველება ჰქონდა, — ამ ოთახში ჯერჯერობით შესედვაც კი არავინ გაბედოსო.

შარაშენიძე ნათიას ოთახში ერთ საათზე მეტ ხანსაც კი დარჩა. ძალიან სმაღაბლა ლაპარაკობდნენ და აქეთა ოთახში მყოფთ, ძალიანაც რომ მოედოშებინათ, ვერაფერს გაიგონებდნენ. მერე შარაშენიძე წამოდგა, — მოისმა, სკამი როგორ გასწია, — კარები ფართოდ გამოაღო, შესიარული კილოთი გამოაცხადა, მობრძანდით, ყველაფერი დამთავრებულიაო, და მისალბე ოთახში გამოვიდა. ნათიასთან ყველაზე ადრე ნომალი შევარდა, მას ნინო და პლატონი მიჰყვნენ. სამივემ მშვენივრად დაინახა, რომ ნათიას სახეზე წვლანდელი მზიარულებისა და ბედნიერების ნატამალიც კი გამჭრალიყო. ნათია ჩაფიქრებული, რაღაცით შემფოთებულიც კი ჩანდა. მაგრამ თქმით არაფერი უთქვამს, ბალიში თვითონვე გაისწორა, ნომალისა და ნინოს ნაძალადევად გაუღიმა და თვალები დასტეხა.

შარაშენიძემ ვახშმად დარჩენა არ ისურვა. ასჯერ ბოდინი მოიხადა, შეგაწუხეთ, მაგრამ, რა ვქნა, ასეთი სამსახური მაქვსო, და წავიდა. ნომალიმ იგი კიბეზე ჩააცლია და დაინახა, რომ სტუმარს „ვოლგა“ უცდიდა.

თუ რას ეკითხებოდა შარაშენიძე, ნათიამ ამისი თქმა არ ისურვა. ვახშამმა სა-

მარისებურ სიჩუმეში ჩაიარა და სტუმრების გამხიარულება პლატონსაც კი არ უცდია.

* * *

ორი დღის შემდეგ შარაშენიძემ შექცა-

თავი მესხრე

მას შემდეგ, რაც ანთიმოზ ჩახუნაშვილი „დააწინაურეს“, მერე კი ისევ ჩამოაქვეითეს, მისი ცოლი, საერთო საცხოვრებლის კომენდანტი, მარიამი თეიმურაზ არჯვანიძეზე განაწყენებული იყო და ხვირიანად აღარც კი ესალმებოდა. ზურგსუკან რამდენჯერმე კიდევ გაუკილაეს, როცა ნაირ-ნაირებს მივართმევდით ზოლმე, მაშინ ანთიმოზიც კარგი იყო, ახლა კი, ზომ ხედავთ, როგორ გაიმეტათ. თეიმურაზი არაფერს იმჩნევდა და ცდილობდა, იმ ქალს, რაც შეიძლებოდა, ნაკლებად შეხვედროდა.

დედისა და დის დებეშა რომ მიიღო, ჩამოედევართ და დაგვიხვდით, თეიმურაზი შეფიქრიანდა. მისი ოთახი მარიამის განკარგულებაში იყო და ამ ქალს უფლება ჰქონდა, ჩამოსულები შიგ არც კი შეეშვა. მაგრამ იმ დღიას, როცა მელანო და მწვეინარი ჩამოვიდნენ და თეიმურაზმა ისინი საერთო საცხოვრებელში მიიყვანა, მარიამი მათ კიბეზე შეეგებათ. კახაბერ გურასაშვილსა და გედუონ ხაზარაძეს მელანოსა და მწვეინარის ჩამოსვლა რაღაცა მანქანებით უკვე გავგოთ და მარიამისთვის დაურკვიათ, მიხედვ, ოთახი კარგად მოწყვედ და არაფერი მოაკლოო. მარიამმაც თავი გამოიღო. თეიმურაზის ოთახში შესამე საწოლი შეატანინა, სამივე საწოლი ახალთ-ახალი ქვეშაგებითა და თუთრეულით გააწყობინა, საიდანღაც ლამაზი ჭურჭელი და ქვაბებიც კი გააჩინა, — ალბათ, ახლა შინაურ სადილებზე გადახვალთო, — ფანჯარაზე ფარდები გამოაცვლივინა და თან ყოველ წუთში ბოდმობდა, ბატონ თეიმურაზს თქვენი ჩამოსვლა ჩემთვის ადრევე რომ შეეცყოინებინა, თა-

ბიშვილი გამოიძახა, ავალიშვილის დაკითხვის ოქმი გადასცა, საქმის საბოლოოდ გაფორმება და პროკურატურაში გადაგზავნა უბრძანა და ამის შემდეგ ამ საქმისადმი ყოველგვარი ინტერესი დაკარგა.

დარიგს დავიჭერდი და ყველაფერს მომზადებულს დაგახედებდითო, მაგრამ არა უშავს, მაინც ახლავე ყველაფერი მოწესრიგდებათ.

მართლაც, ყველაფერი მალე მოწესრიგდა. ოთახმა იერი შეიცვალა. ფანჯარაზე ნაზად ირხვოდა ლიმონისფერი ფარდა. იატაკზე ლამაზი ხალიჩა დაეგოთ. მარიამმა ერთხელაც შემოიხედა, მელანოსა და მწვეინარს ხეწნის კილოთი უთხრა, თუ რამე დაგჭირდეთ, ნუ მომერიდებითო და კარი ფრთხილად გაიხურა. არჯვანიძეები მარტონი დარჩნენ.

— როგორა ხარ, შვილო?

— კარგად დედა!

— ემ! — მელანო სკამზე ჩამოჯდა და თეიმურაზს წელზე ხელი მოხვია. — არ გერჩივნა, ჩემთვის დაგეჯერებინა და სხვა ფაკულტეტზე შესულიყავი, ახლა შენი ტოლებივით შენც თბილისში ისეირნებდი.

— თბილისს მე აქაურობა მირჩევნია.

— დაიგარგე!.. აბა, მწვეინარ, რაღას უკურებ?

მწვეინარი ღიმილით დახარა და ჩემოდანი გახსნა. დედასა და დას თეიმურაზისთვის უამრავი საჩუქრები ჩამოეტანათ, — პერანგები და ქალსტუები, თბილისური ნამცხვარი, კონიაკი, ექვსიოდ ბოთლი „მუკუზანი“ და „წინანდალი“.

— ეს ყველაფერი აქაც იმონება, დედა!

— გითვლიდი, ფულს ნუ მიგზავნი-მეთქი, და არ მიჯერებდი, ჰოდა აი მწვეინარს წელი მოვწყვიტე ამ ჩემოდნების თრევითა. მაშ, ფულს უკანვე ხომ არ ჩამოგიტანდი! ასეთ საშარვლეს კი აქ ვერ იმონენი, ტყუილად ნუ ლაპარაკობ, ახლა

მე ცოტას წავიძინებ, ხომ იცით, მატარებელში რომ არ მეძინება. თქვენ სადილის თადარიგი დაიჭირეთ, მერე კი დავესდეთ და ვილაპარაკოთ.

უღმერთოდ დაღლილ მელანოს მალე ჩაედინა.

— ჩემი ნახელავი კერძები არ მოგენტარა? — დაბალი ხმით ჰკითხა მშვეინარმა ძმას.

— ძალიან!

— ეინმეს დაპატივებ?

— დღეს არავის.

— წამო, ბაზარში გავიდეთ.

ბაზარში აეტობუსით წავიდნენ. გზაში არც ერთს ხმა არ ამოუღია. მშვეინარს მარცხენა ხელით თეიმურაზის ხელი ეჭირა და მარჯვენას ზედ უსვამდა. ბაზარში ორი კილო ხორცი ააწონინა და როცა თეიმურაზმა ხელი ჯიბისკენ წაიღო, თავი ჯიუტად გადააქნია:

— აბა!

ხორცის ფული გადაიხადა და თეიმურაზს ხელკავი გამოსდო.

— ახლა ბოსტნეული გვინდა. შენ გარჩერდი, მე ვიცი, რას ვიყიდი და რასაც გააკეთებ. შენს სიძეს ამ ბოლო ხანებში ბევრი ფული გაუჩნდა. მე კი არ მაძლევს, მაგრამ ვატყობ. ახლა ისლა მკაცია, რომ დაიჭირონ და ბავშვები დამიოხლოს. მაგრამ რა ვქნა? ეკ!.. ახლა კი მითხარი, ისეთ მტირალა წერილებს რატომ იწერებოდი?

მშვეინარმა თეიმურაზს ეს ჰკითხა, მაგრამ პასუხს კი არ დაელოდა, კომბოსტოს ვეებერთელა გროვასთან მივიდა და ყველაზე დიდი კომბოსტო ამოარჩია.

— რა ღირს? ოჰ, რა ამბავიაო!.. — გამყიდველს ფული ჩაუთვალა. — აბა, თეიმურაზ, გისმენ. — და ისევ ხელკავი გამოსდო.

— გრძელი ამბავია.

— მელანოს ეტყვი? მოდი, ეგერ ქათმები იყიდება.

— ალბათ, არა.

— მე?

— შენ კი.

— ძალიან კარგი.

ტაქსი დაიჭირეს. აქ ლაპარაკი უხერ-

ხული იყო და სახლში ისე მივიდნენ, რომ ხმა არც ერთს არ ამოუღია. მელანოს ტკბილად ეძინა. მშვეინარმა სანოვანე სამზარეულოში გაიტანა. იქ ვიღაც მზიარულმა ახალგაზრდებმა გაუჭყრა და წყლის ონკანიც დაუყოვნებლივ დაუთმეს. მშვეინარმა შესადგამი შედგა, ნარჩენები სანაგვე ყუთში ჩაჰყარა, მაგიდა გაასუფთავა, ხელები გადაიხანა, ოთახის კარი გამოაღო და თეიმურაზს თავით ანიშნა, დერეფანში გამოდიო.

დერეფანში ტახტზე ჩამოსხდნენ. თეიმურაზმა ჯერ იცოყმანა, — მერე მიიხედ-მოიხედა, ხელი ჩაიქნია და მშვეინარს გოგოლა ხომასურძიძეზე ყველაფერი უამბო. მშვეინარი ძმას შიგ თვალეებში მისჩერებოდა. მერე თავი მძიმედ გადააქნია:

— საწყალი ქალი...

თეიმურაზმა თავი ჩაქინდრა.

მშვეინარმა თავი ერთხელაც გადააქნია და ამოიოხრა:

— აი, რანი ხართ ეს კაცები!..

— მშვეინარ, მართლა მე მამტყუნებ?!

— ა?

— რა უნდა მექნა?

— ა? — მშვეინარი იატაკზე ერთ წერტილს დასჩერებოდა. — დამაცალე, მოვიფიქრო...

კარგა ხანს ხმამოუღებლად იჯდა.

— მერე?

— არაფერი. მემხატეებს ეს ამბავი არ მოეწონათ.

— რა თქმა უნდა, არ მოეწონებოდათ. მაგრამ შენ რა უფრო გაწუხებს, — ის, რომ მემხატეებს ეგ ამბავი არ მოეწონათ, თუ თვითონ ეგ ამბავი?

— ისიც და ისიც.

მშვეინარი ისევ გაჩუმდა.

— კარგი ქალია?

— ძალიან!

— აი, რა არის ეს ცხოვრება. იმას შენ უყვარხარ, შენც ამბობ, ძალიან კარგიაო, ის კი მინც სხვისი ცოლია, შენ კი ხალხმა შეგეძულა. მართლა ძალიან შეგიძულეს?

— საკმაოდ.

— კმ!

ერთხანს ჩუმად ისხდნენ. მერე მშვეინ-

ნარი წამოდგა და სამსარეულოში შევიდა. იქიდან მობრუნებულს ჩაფიქრებული სახე ჰქონდა.

- შენზე ბევრად უფროსია?
- მაგას რა მნიშვნელობა აქვს.
- როგორ!
- ცოლად მაინც არ გამოიყვება. არას-გვით!

- ელაპარაკე?
- არა. ისე ვიცი.
- ეგ თუ იცოდი, მაშინ...
- მაშინ არ ვიცოდი.
- არა.
- მაშ, ცოლად უნდა გეთხოვნა?
- მაშ?
- არაფერი.
- მეც მაგას გეუბნები.
- მზევი, ეგ იმ ბიჭს მაინც არ მიატო-ვებს.

- რატომ?
- არც ვე ვიცი.
- აი, შერთლაც ხათაბალა!

მზევინარი სამსარეულოში ერთხელაც შევიდა და იქიდან მობრუნებული ისევ თე-იმურაზს მიუჯდა.

- გესმის? დედამ ეგ არ უნდა გაი-გოს.
- ვიცი. არც გაიგებს.
- ახლა სხვა რამე მიაბე. ამ ოთახში მარტო შენა ხარ?
- მარტო მე ვარ.
- კარგი ოთახია. დიდი პატივი უცი-ათ. სხვა?
- არაფერი. ვმუშაობ და ვარ.
- ისინი როდის დაბრუნდებიან.
- ხულ მალე. რამდენიმე დღეში.
- მე ვეღარ მომისწრებენ. მე ზეგ უსა-თუოდ უნდა წავიდე.
- დედა?
- დედა დარჩება. რა თქმა უნდა, შენ თუ გინდა.
- ვაითუ ძალიან მოიწყინოს.
- როგორმე გაერთობა. საჭმელებს და-გიშაადებს, დაგირეცხავს. შენ ხაღმე გაა-სეირნე ხოლმე.
- ყველაფერს მოვახერხებ.
- მაინც, რამდენ დღეში ჩამოვლენ.
- მალე. ზუსტად არ ვიცი.

- ხომ არ დაგრჩენილიყავი?
- როგორ გითხრა... ცუდი წამდვილად არ იქნებოდა.

— მეც ვერვ ვფიქრობ. საქმე ისე ჩა-გისლართავს, რომ უარესი საღა იქნება. მაგრამ მოვრჩეთ. ამაზე — მერე. ახლა კი — სადილი. ოღონდ — ხომ გესმის? — დედასთან არაფერი წამოვცდეს.

სადილმა მშვიდად, შინაურულად ჩაი-რა. მელანო შეიღებს ალერსით არასოდეს ანებივრებდა და ამ წესიდან არც ახლა გადაუხვევია. მარტო ეს იყო, რომ თეი-მურაზს რამდენჯერმე თავზე ხელი გადა-უსვა და — ჩემო ყოჩაღო ბიჭოთ, უთხრა. მზევინარი კი თამადაობდა, წყალგარეულ ღვინის ჭიქებს ბოლომდე სვლიდა და სა-დილობა რომ თავდებოდა, ლოყები ვარ-დისფრად ჰქონდა გაღვივებული.

• • •

თეიმურაზ არჯევანიძის დედისა და დის ჩამოსვლა მთელმა შახტმა იმავე დღეს გაიგო. მესამე უბანზე ხომ ამის მეტი სა-ლაპარაკო აღარაფერი ჰქონდათ. იმ დი-ლიდან მოყოლებული უშანგი მონასელიძეს სამივე ცვლის მემანტებმა პირდაპირ გული გაუწყალეს, — როდის ჩამოვიდნენ, რატომ, რამდენ ხანს დარჩებიან.. უშანგიმ ის კი კარგად იცოდა. თუ ეს ჭალები რა-ტომ ჩამოვიდნენ (ეს სხვებმაც კარგად იცოდნენ, — რა თქმა უნდა, შეილისა და ძმის სანახავად), მაგრამ რამდენ ხანს დარჩებოდნენ და როდის წავიდოდნენ, ამა-ზე წარმოუდგენაც კი არ ჰქონდა. და ბო-ლოს, როცა მეტიმეტად შეაწყნება, მოთ-მინებაც კი დაჰკარგა:

— მე რას ჩამცივებისართ, რამდენი ხნით ჩამოვიდნენ და როდის წავლენო?! არჯევანიძეს როგორც მე ვიცნობ, ისე ფეჟენც იცნობთ. თუ ასე გაინტერესებთ, მოდით და თვითონ იმას ჰკითხეთ. იმე!

- შენ მოადგილე ხარ.
- მერე? მოადგილე ვარ, თორემ იმ პატიოსან მოხუც ჭალს კი არ ვუშვილე-ბივარ! თუ ხათრი გაქვთ, მაგაზე აღარ და-მელაპარაკოთ.

გრინშა ოდიბაშვემა სამორიგეოში ასეთი აზრი გამოთქვა, ერთი-ორი შინაური კა-

ცი არჯევანიძესთან მივიდეს და კვითხოს, ფული ხომ არ უჭირს, ასლა იმ ქალებს, რომ რაიმე შემოაკლდეთ, ჩვენი სირცხვილი იქნებაო.

— მაგალითად, ვინ უნდა მივიდეს? — მრავალმნიშვნელოვნად იკითხა ირაკლი შუბითიძემ. ის ხომ სხვა უბანზე იყო გადასული, მაგრამ იქაურ უფროსობას რატომღაც ვერ ეწყობოდა, თავისი ძველი მეგობარ-ამხანაგებზეც არ ეთმობოდა და თავისი ცვლის ბოლოს მუდამ მესამე უბნის სამორიგეოში შემოივლიდა ხოლმე. აქაურ საქმეებში ხშირად ისე აქტიურად ებმებოდა, თითქოს სხვა უბანზე გადასვლა არასოდეს ფიქრადაც კი არ მოსვლოდეს.

— აგერ, არქიფო შივა. — თქვა ოდიბაშვიმა. — თუ გინდათ, მეც.

— შენ და არჯევანიძე ასერიგად როდის დაძმავდით. — ირაკლიმ იქედნურად ჩაიღიმა.

— არჯევანიძესთან მე გახაკოფი აღარაფერი მაქვს. — მკვახედ მოსტრა ოდიბაშვიმა.

სიჩუმე ჩამოფარდა.

— ა? რას იტყვიან, ხალხო? — ირაკლი კარებთან მდგომ სკამზე ჩამოჯდა და ფეხი ფეხზე გადაიღო.

ყველანი არქიფოს მიაჩერდნენ.

— არჯევანიძესთან მისვლა მე არ გავიჭირებდა. — არქიფომ კეფა მოიფხანა, — მაგრამ... საჭიროა კი? ფული და ამისთანობა თუ დასჭირდა, კახაბერი, შენ ხარ ჩემი ბატონი, გედღონი, ჩაგუნავა, ჩარკვიანი — მთელი ეს ჩვენი დიდკაცობა აგერ არ არის? არაფერს გაუჭირვებენ. და არცაა წესი, რომ უბნის უფროსს ამისთანა დროს მემასტრეები შეეწიონ; ძალიანაც რომ სჭირდებოდეს, ჩვენგან ერთ კაპიკსაც კი არ აიღებს.

— ნამდვილია. — ფიქრიანად წარმოთქვა შუბითიძემ.

ამის შემდეგ უბანზე ფული აღარავის უსხენებია.

* * *

მელანო და მზევიანარი ხამი დღის ჩამოსულნი იყვნენ, როცა შვებულებიდან გერონტი ჩაფიჩაძე და მისი ცოლი დაბრუნდნენ. ჩაფიჩაძეს თავისი ადგილი სასწრაფოდ გაუთავისუფლეს. — ჩახუნაშვილი კახაბერმა ისევ დროებით რაღაც სხვა თანამდებობაზე გადაიყვანა. გოგოლამ კი მუშაობა ისევ მიწისქვეშა ტრანსპორტზე დაიწყო.

თავი მხათი

ჯიბრაილი და ირინე დასაძინებლად ემზადებოდნენ, როცა ვიღაცამ ზარი დარქვა. ნესტორია ბუბაშვილი იყო.

— მობრძანდით, ნესტორ! როგორა ხარ?

— არა მიშავს!..

— მოდი, კაცო, მანდ ხომ არ იდგომები!

ჯიბრაილმა ნესტორია თავის ოთახში შეიყვანა.

— რას მიბრძანებ?

— შენც გეცოდინება.

— მაინც?

— შენზე ძალიან დაღუსილები არიან მიტუმა და მისიანები.

— ეგ ვიცი. სხვა?

— სხვა ის, ჩემო ბატონო ჯიბრაილი, რომ მე შავათი აღარ შეშინია. „ქალაქვაჭრობაში“ დიდილი მამიდაშვილი მყავს, კაპიტონ არაბიძე. არ გაგიგონია?

— არა, არ გამიგონია.

— ჰო... ძალიან ძვირფასი და გამგები აღაშინია. ვიყავი და ასე მოთხრა, თუ მასტზე საქმე გაგიფუჭდეს და წამოსვლა მოგიწიოს, ხუ შეგეშინდება, რაიმე შესაფერის საქმეს ყოველთვის მოგინახავო.

— მემასტის შესაფერისი საქმე ვაჭრობაში რა უნდა იყოს?

— ეგ ერთი ბირობა მეც ვიფიქრე. მაგრამ თუ არ მომასვენებს? ან რა ბევრი მე

მინდა? თავს როგორმე კი გავიტან, ოღონდ... ამას იქით შენს მხარეზე ვარ. ახლა შენ როგორც გინდოდეს. ან რატომ მართმევენ? თვალეზში ნაცარს რატომ მაყრან? კაცურად მთხოვონ და ამ ჩემი მარჯვენით მონგრეულ ქვანასშირს სანახევროდ მაგათ ვუფეშქაშებ. მე ბევრი არ მინდა...

— ბევრი და ცოტა მანდ არაფერ შეუშია. აღამიანი რასაც თავისი შრომით გამოიმუშავებს...

— კი, სწორია. მეც იმას ვამბობ. აბუჩად ნუ ამიგდებენ-მეთქი. სწორია. მაგრამ შენ მთავარი არ იცი. მთავარი მაგ საქმეში მიტრუმა კი არ არის, მთავარი მანდ... ერთი სიტყვით... ა?

— რაღაცა იცი შენ, ნესტორია.

— რაღაცა როგორ არ ვიცი. ეგ კი არა, სხვებმაც კარგად იციან, მაგრამ... — ნესტორიამ მიიხედ-მოიხედა, თითქოს ეშინია, ოთახში ჩვენს ბეტი ხომ არაგინ არისო, და უცერად ხელი გადაწყვერით ჩაიქნია, — ეჰ, დურმისხან ზენაიშვილს იცნობ?

— ზენაიშვილი? პირველად მესმის.

— პოო! აბა, ახლა ხელფასის უწყისში ჩაიხედე. მაგდენ ფულს მთელს შახტზე არაგის უწერენ. არადა, უბანზე სწორედ ახალ მოვარესავით გამოჩნდება ხოლმე. ზოგჯერ ორი, სამი, ოთხი კვირა ისე გაივლის, რომ სანგრევში ერთხელაც კი არ შემოიხედავს.

— მოიცა! შავ-შავი, სწორწარბებიანი კაცია? ნაყვავილარი?

— ოო, სწორედ ეგ არის. უფერული და ნაყვავილარი. გცოდნია.

— რამდენჯერმე თვალი მოვკარი. რაღაც... ძალიან მიბღვერდა.

— შემოგობღვერდა. შენ სწორედ მაგის წინააღმდეგ მიდიხარ.

— მაგის წინააღმდეგ?!

— აგერ გეტყვი. — ნესტორიამ ჯიბრაილს სახე სახესთან მიუტანა და ჩურჩულზე გადავიდა. — ეგ ყოფილი ქურდია. ახლა, როგორც ამბობენ, აღარ უნდა ქურდობდეს, მაგრამ მაგისთანა უკულმართ ხალხში დიდი სახელი აქვს მოხვეჭილი. ციხიდან უკანასკნელად ამ სამი

თუ ოთხი წლის წინათ გამოვიდა. მთელი სხეული სულ მწვანედა აქვს შინკულ-შინკატული. ახლა იმასაც კი ამბობენ, ქურდობაზე საბოლოოდ ხელი აიღოო. და ან კი რატომ იქურდებს — თითს თითზე არ აკარებს და თვიურად ხუთას-გუქასას მანეთს კი უწერენ.

— კაიამიშვილი აძლევს?

— ხო, კაიამიშვილი. მაგრამ ისე მაგას არჩაიძვეც იცნობს, ვაშაყმაძეც, მაგას ყველა იცნობს.

— ერთი ყველაფერი დალაგებით მომიყვი.

— მეტი რაღა მოგიყვი! ციხიდან რომ გამოვიდა, პურის ფულიც კი არ გამოპყოლია და ჩვენს უბანზე ვითომ ამწმენდად მოეწყო. ალბათ, იფიჭრა, ნინიბის ქნევას რა დიდი ჭკა უნდა და მერე კი ისევ ჩემს ხელობას დაუბრუნდებოო. მაგრამ თან დიდი მამაძალი კაციცაა. ოო, მაგას ვერაფერს გამოაპარებ! მალე დაწოსა, რომ მიტრუმა და მისიანები რაღაცას ყალთაბანდობდნენ. პოდა, მიტრუმას შეაწერა, მე ხანდახან უბანზე გამოვჩნდები, შენ კი თვიურად ამდენი და ამდენი გამომიწერე, თორემ კარგად იცო რაც დაგემართებაო. მიტრუმა და მისიანები კარგი მკლავლონიერი ხალხია, მაგრამ დანას და რევილვერს შენ გაუმკლავდები? ზენაიშვილს კი ჯიბე სულ მაგ დაღუპული რკინეულობითა აქვს გამოტენილი. პოდა, ე... ორი თუ სამი კაცი ქე ჰყოლია უკვე მოკლული.

— ორი და სამი კაცის მკვლელი გარუთ დაიარება?

— ასე ვია და... არა, ამ ორი თუ სამი კაცის მკვლელს რომ არ ხვრეტენ, ამას ყველა ხედავს. აგერ, ჭიპაშვილის ბიჭმა თავის ამხანაგს სულ ტყუილ-უბრალოდ დანა გაუყარა მუცელში. თორმეტი ქე მიუსაჯეს, ღვთის წინაშე, მაგრამ ე ოხერი წლები გარბიან ასე სწრაფად, თუ სხვა რაიმე მიზეზია, ეს არ ვიცი, მაგრამ უკან მიხედვაც ვერ მოვასწარით და — ეს ბიჭი ისევ აგერ გამოგვეცხადა. ვადა მოიხადაო. ერთხანს სადგურის ბუფეტში მუშაობდა, ახლა კი სადღაც ინსტიტუტში აპირებს მოწყობასო. იმ საწყალი ბიჭის კი, ვისაც

მაგან დანა გაუყარა, ახლა ძვლებიც აღარ იქნება მიწაში. აბა!

— შენ ეგ ნამდვილად იცი? მითხარი, ზენაიშვილის ამბავი მართალია!

— ხალხი ასე ლაპარაკობს. მიტუშას ნება რომ იყოს, იქნება, იმ ყალთაბანდობისათვის თავიც კი დაეწებებინა, ისეა გამწარებული, მე შენ გეუბნები, მაგრამ ზენაიშვილის ვინია. თან კიდევ რამდენიმე კაციც სხვა აზის კისერზე. წამხედურობა, ხომ იცი... სხვის ზურგზე გორაობის ბევრს არ ერტყვინება. ჰოდა, შენ ახლა იმდენად მიტუშასთან კი არა გაჭვს საქმე, რამდენადაც ზენაიშვილთან.

— რა უნდა მიჭნას?

— თუ არ გაფრთხილდი, რამეს მოგიხერხებს. მთელი სიცოცხლე ძალივით ნათრევი კაცია. ქურდობა ბავშვობაშივე აჭვს დაწყებული. ამ ტბილ ლუკმას ასე ადვილად არ დათმობს.

— შენ თვითონ არ გეშინია?

— ვისი.

— მაგ დურმიშხანის.

— მე რატომ უნდა მეშინოდეს?

— აგერ, მოხვედი, ყველაფერი მიაშხე, თვალი ამიხილე... ესეც მის წინააღმდეგ მოქმედება არ არის?

— კი, იქნება კიდევ არის, მაგრამ... არა, ჩემისთანა ჭიკაძეზე ეგ ხელს არ გაისვრის. ჩემი გულისთვის ეგ ციხეში წავა? მე რას წარმოვადგენ? ვინც ხმამაღლა შემაჯანჯლარებს, ყველა ჩემი უფროსია. აი, შენ კი, ჯიბრაილ, ფრთხილად იყავი. უკვე მთელმა შახტმა იცის, რომ პატიოსან მშრომელებს წინ მიუძღვებიან.

— თუ ასე არ გეშინია, რატომ აჭამდე ხმას არ იღებდი?

— როგორ არ ვიღებდი! პირველად მეც ბევრი ვიბუზლუნე, მაგრამ... მერე?

— გითაჭვს?!

— მაგის ღირსადაც კი არ გამხადეს. ეს ოხერი, ვინმეს მართლაც ერთი გემოიანად გაველახე. ერთი-ორი წამიბილიკეს და მითხრეს, ხმა ჩაიწყვიტე, თორემ თავს წიწილივით წაგაწყვეტო. ჰოდა, რაღას ვისამიდი... მიტუშამ მითხრა, თაველია სანგრევი შეგაგდებ და ვეებერთელა ლოდს დაგიშვებ თავში, მერე წადი და საიჭიოში

ამტიციე, რომ ის ლოდი ჭერიდან თვიფონ არ ჩამოვარდნილაო.

— ხა-ხა-ხა-ხა!...

— შენ გეცინება და... იზამდნენ. ზენაიშვილს გინდა კაცი მოუკლავს და გინდა ბუზი გაუჭყვლიტია.

— უბანზე კიდევ ვინმე გალახეს?

— მეონი, არა. არ გამოიგია. ჩვენი ხალხი რაღაც უცბათ მოტყდა. ზოგი ასეც ფიქრობს, ორი და სამი ტონა ქვანახშირი ჯანდაბასო. შეურიგდნენ. იმტომ, რომ ხალხს შეთაური არ ჰყავდა. ახლა კი შენ...

— შეთაურობას მე არ ვეძებ. ისე კი, არ ყოფილხარ შენ კარგი კაცი, ნესტორ!

— რატომ?

— ასეთ საქმეში გამხვეიე და ახლა კი მეუბნები, შეიძლება, ყელი გამოგტკანო.

— მე როდის გაგხვეიე? მე ახლავე...

— არა, არა! გეხუმრები. ახლა თითო ჭიჭა არ დავლიოთ?

— თუ მოგეძვეება...

— შე კაცო!...

ნესტორია და ჯიბრაილი ნაშუალამეგამდე ისხდნენ სამწარეულოში. ღვინოს შეექცეოდნენ და ნესტორიამ ჯიბრაილს უბნის კიდევ ბევრი წვრილმანი და მსხვილმანი უამბო.

* * *

ჯიბრაილს სისხლის სამართლის დამნაშავეებთან — ქურდებთან, რევიდივისტებთან, მკვლელებთან და ასეთებთან თითქმის არასოდეს საქმე არ ჰქონია. თუ მოხდებოდა, რომ ვინმე ასეთი შემთხვევით თავს მის უბანზე ამოკყოფდა და თავისებური „წესების“ დამყარებას შეეცდებოდა, მას ძალიან ღალე აგრძნობინებდნენ ზოლზე, აქ მაგისთანები არ გაეგიაო. ასეთ შემთხვევებში ჯიბრაილის ბიჭები მართლაც იშვიათ ერთსულოვნებას იჩენდნენ სოლმე-ორჯერ თუ სამჯერ ვიღაც უკუღმართები უბნიდან ისე გაისტუმრეს, რომ ჯიბრაილისთვის არც კი შეუტყობინებიათ. ერთხელ ისეც კი მოხდა, რომ დილას სამორიგეოში ჯიბრაილმა იკითხა, ამ ერთი კვირის წი-

ნათ მეზივის თანაშემწედ რომ კაცი მივიღეთ, რატომ აღარ ჩანსო.

— დაგემშვიდობა, — მოკლედ მიუგო ირაკლი შუბითიძემ.

— რატომ?

— აჭაურობა არ მოეწონა... სანგრევში არც ღვინოაო, არც ქალებიო, არც კარტი და კამათელიო... ასე რომ მცოდნოდა, აქ ფეხსაც არ ჩამოვდგამდიო, და წავიდა.

ჯიბრალი ყველაფერს მიხვდა, გაიციონა და მეგრე ამ თემსზე ხმაც არ ამოუღია.

მაგრამ ჯიბრალის ისიც გაგონილი ჰქონდა, რომ თუ რეციდივისტებმა თავისას მიაღწიეს და ხალხი დააშინეს, მაშინ იქ ყველაფერს ბოლო ეღება — წესრიგსაც, პატიოსან შრომასაც, ამზანგურ და მეგობრულ ურთიერთობებსაც... რეციდივისტებს — მოპოვებულის ხელიდან გამშვება არ უყვართ. ისინი არაფერს, თვით მკვლელობასაც კი არ მოერიდებიან, ოღონდ კი მოპოვებული შეინარჩუნონ და სხვისი შრომის ხარჯზე უსრუნველად იცხოვრონ.

დურმიშხან ზენაიშვილი ჯიბრალის რამდენჯერმე, შემთხვევით ჰყავდა ნანახი. გუმანით მაშინვე მიხვდა, რომ ეს „ჩორნა კაპიტანი“ რეციდივისტების ყველაზე საშიშ, თავზეხელაღებულ კატეგორიას მიეკუთვნებოდა. ზენაიშვილი ორმოც წელიწადს კარგად გადაცილებული იყო. ერთთავად აღრეწილი განმომტყველება ჰქონდა. ლაპარაკი არ უყვარდა და თუ როდესმე ხმას ამოიღებდა, მაშინაც ძალღივით აყუფდებოდა ხოლმე. ეტყობოდა, უკუღმართი ცხოვრება, ქურდობა, გაუთავებლად ციხეში გდება მოგზარებული ჰქონდა და ციხეში მიბრუნებას აღარ აპირებდა. შრომა კი არ შეეძლო და სძულდა. სულ უბრალო საქმე, ბივის ერთი ადგილიდან მეორეზე გადაწევა რომ გუთხოვათ, მძიმე შეურაცხყოფად მიიღებდა და თვალები სიხსლით აეგებებოდა ხოლმე. მან კაიმაშიშვილი ფალთაბანდობასა და სიფალბეში მალე გამოიჭირა, შეაშინა და კისერსე დააჯდა... შახტიში კვირაობით კი არა, ხანდახან თვეობითაც კი არ ჩაიხედავდა, კარგი ხელფასი კი მუდამ უსრუნველყოფილი ჰქონდა.

ჯიბრალი ბუნებით მართლაც პატიო-

სანი, ალაღმართალი კაცი იყო. მას სულის სიღრმეში არც კი სჯეროდა, რომ პატიოსნებისა და წესრიგის მომხრეებია. თუ დამყარებისათვის შეიძლებოდა მისთვის დანა დაერტყათ, ან რევოლუერი დაესალათ. ამიტომ ზენაიშვილისა მას ერთი წუთითაც კი არ შეშინებია. მას მტკიცედ ჰქონდა გადაწყვეტილი, უბანზეც წესრიგი დამყარებინა და ის მძიმე პირადი შეურაცხყოფაც ჩამოერეცხა, მაშინდელ კრებაზე რომ მიაყენეს. უძილო ღამეებში ხშირად გამწარებული ფიქრობდა ხოლმე, თუ ეს ვერ გაეაკეთე, ჩემი კაცობა და მთელი ჩემი ცხოვრება ჩირადაც აღარ ეღირებოდა. მაგრამ ასლა აღარ იცოდა, ვისგან დაეწყო, — კაიმაშიშვილისა და მისი „რეკორდსმენებისაგან“, თუ დურმიშხანს ზენაიშვილისგან. ამაზე ბევრი იფიქრა და ბოლოს გადაწყვიტა, როგორც საქმე მოითხოვს, ისე იყო. დურმიშხანიც ხორცმეტი და მისი პირადი მტერი იყო, კაიმაშიშვილის აფანჯავანებიც მუქთაზორები და მისი პირადი მტრები იყვნენ. ისე კი, რა თქმა უნდა, მაინც კაიმაშიშვილისა და მისიანებისგან დაწყება სჯობდა: პატიოსანი მეზობლები ამათ უფრო შეუბედავდნენ, ზენაიშვილთან შეშინა კი შეიძლებოდა მორიდებოდნენ და მაშინ ჯიბრალი მარტო დარჩებოდა.

კაიმაშიშვილი აღარც ჯიბრალის ესალმებოდა, აღარც ტარიელ გოგისგანიძეს და აღარც ნესტორიას. ისეთი გააგებული იყო, რომ ჯიბრალიმა რამდენჯერმე ისიც კი იფიქრა შგონი, ამათ ზენაიშვილს აღარც კი დააცალოს და ტყვეთა თვითონვე დამახალსო. მაგრამ ჯიბრალი არაფერს იმჩნევდა და თავის საქმეს ჩვეული გულმოძგინებით აკეთებდა.

ათიოდე დღეში კვარტალიც ჩათავდა. დადგენილი წესებიდან გადაბგვევა ვერც კაიმაშიშვილმა გაბედა და სახუთშაბათოდ უბნის საერთო კრება დანიშნა. შახტზე კი უკვე მებვიით იყო გაგარდნილი, ჯიბრალიმა კაიმაშიშვილს პირდაპირ უბრძანა, ნესტორია ბუბაშვილს ერთი გრამი გამოწამეშვარი აღარ დააკლოთო. ყველა გრწნობდა, რომ ეს დიდი ბრძოლის დასა-

წყისი იყო და უბნის საერთო კრებას მთელი შახტი მოუთმენლად ელოდებოდა.

ხუთშაბათ საღამოს შახტის კლუბი ხალხით გაიჭედა.

პრეზიდიუმში, ჩვეულ განაპირა სკამზე კაცრიელ არჩაიძე იჯდა. ისევე ამრეზით იტყირებოდა, როგორც ყოველთვის. ისეთი გამომეტყველება ჰქონდა, თითქოს ამბობდა, ეს ქვეყანა მაინც ჩალად არა ღირს და ან თქვენ რატომღა წვალბოთ და ან მე რატომ მაწვალბოთ. მიტუშა კაიმაშიშვილი წამოდგა, ზარი გააწვარუნა და გამოაცხადა, უბნის საერთო კრებას გახსნილად ვაცხადებ, გთხოვთ, თავმჯდომარის კანდიდატურა დაასახელოთ.

— გურამ ყარაულაშვილი! — მოისმა დარბაზიდან იმწამსვე.

ყარაულაშვილი კაიმაშიშვილის კაცი იყო. აშკარა გახდა, რომ კაიმაშიშვილი ამ კრების ჩატარებასაც ჩვეული ხერხებით აპირებდა.

— სხვა კანდიდატურა ზომ არ არის? მაშინ გთხოვთ...

— არის! — მოისმა უცერად შუა დარბაზიდან. საკუთარი გამბედაობისგან ფერწასული ტარიელ გოგისვანიძე წამოდგა და მის წინ მდგომი სკამის შურგს ორივე ხელით მაგრად ჩაეჭიდა, — მე ერთი უნდა განვაცხადო, ამხანაგებო: დღეს აქ იმისათვის კი არ შეგვრებილვართ, რომ, როგორც უწინ ვიცოდით, აბა ჰეი, ერთი, ორი, გაუმარჯოს, წინ და — ჰაიდა, დაფიშვებოდი. არა! ამ ხნის განმავლობაში ჩვენ ბევრი სატკივარი დაგვიგროვდა და ეს ყველაფერი დღეს აქ უნდა ითქვას.

— შენს სატკივარზე ლაპარაკს აქამდე ვინ გიშლიდა? — აგდებით ჰკითხა ტარიელს მიტუშამ.

— ვე სწორედ დღეს გამოირკვევა. ჩემი წინადადებაა, კრების თავმჯდომარედ არჩეულ იქნას ამხანაგი იასონ ხურციძე.

— კაცო, თავმჯდომარე ვინც იქნება, მაგას რა მნიშვნელობა აქვს?

— დიასაც, რომ აქვს!

— აბა, სულ კაიმაშიშვილის ხალხს რატომ აყენებენ? დღეს იასონა იყოს!

— იასონა, შიჭო, თვარა...

— გაიწი იქით!

— კენჭი ვუყაროთ, კენჭი! ფერწასული კაიმაშიშვილი იქვედებოდა გახდა, ხმები დაეთვალა. დიდხანს მოაგროვა. ვეებერთელა, მოუქნელი იასონი წამოწითლდა, პრეზიდიუმში ავიდა და დარბაზს დაბნეულად გადმოსხედა:

— მე, რასაკვირველია, ასე ვიტყვოდი, ამხანაგებო, რომ... ერთი სიტყვით, აქ ხალხმა სიმაართლე უნდა ილაპარაკოს. აგერ, ამხანაგი არჩაიძეც აქ ბრძანდება და...

— როდის იყო, კრებას ჩვენში ტყუილების სალაპარაკოდ რომ იწვევდნენ? — კაიმაშიშვილმა იასონს ზიზღით გახედა.

— მე მაგას არ ვამბობ, მაგრამ...

— მოიცა, შენ თავმჯდომარეც! — ჯერ მდივანი აგვარჩევინე.

— კრების ჩატარებას უმდივნოდ აპირებ?

— აი, ქკეის კოლოფი!

— დღეს აქ ოქმში ყველაფერი უსუსტად უნდა ჩაიწეროს.

მდივანად ამწმენდი ჯაჭვლიანი აირჩიეს.

— ახლა... სიტყვა ეძლევა ამხანაგ კაიმაშიშვილს.

კაიმაშიშვილმა მოკლედ და უხალისოდ ილაპარაკა. ამდენი ხანი, უბნის უფროსად იყო და კრების სადავეები ხელიდან პირველად გამოსტაცეს. მოხსენებაში დიდად არც ვინმე შეუჭია და არც ვინმე გაუკრიტიკებია. საერთო სურათი კი ისეთი იყო, რომ უბანი კარგად მუშაობდა და მთელ ქალაქში ერთი მოწინავეთაგანი იყო. ნათქვამის დასადასტურებლად მიტუშამ რამდენიმე ციფრიც დაასახელა და დაჯდა.

მისმა თავგამოდებულმა მომხრეებმა — ასე, ოცდაათ კაცამდე თუ იქნებოდა, — ტაში დასცხეს. ტაში დანარჩენებმაც დაუკრეს, მაგრამ აუღელვებლად გულგრილადაც კი უკვე მრავალი წელი იყო, უბანს საერთოდ კარგი მაჩვენებლები ჰქონდა, ამას ყველა მიეწვია და აღარავის უკვირდა.

— გთხოვთ ვისაც კამათში გამოსვლა სურს, ხელი ასწიოს. — იასონი წამოდგა.

ყველაზე სწრაფად ხელი გურამ ყარაულაშვილმა ასწია, სწორედ იმან, ვინც კაიმაშიშვილს თავმჯდომარედ უნდოდა.

— მე დღევანდელმა კრებამ თავისებურად უნდობლობა გამომიცხადა, მაგრამ ჩემი სათქმელი უნდა ვთქვა. ჩვენი უბანი, რომელსაც ამხანაგი კაიმიამიშვილი ასე უნარიანად ხელმძღვანელობს, უკვე რამდენიმე წელიწადია, მოწინავეა, ამხანაგებო! ეს კი უბრალო და პატარა საქმე არ არის. ამას ჩვენ თითქოს მივეჩვიეთ და აღარაფრად ვავდებთ, მაგრამ თუ კარგად დავუკვირდებით, ეს საქმე ნამდვილად საამაყოა. — ყარაულაშვილმა ჯიბიდან რაღაც ქაღალდი ამოიღო. — ამხანაგმა მიტეუშმა აქ ციფრები მოიყვანა. მე მათ აღარ გავიმეორებ. მაგრამ თუ სხვა უბნის მანქანებლებს შევადარებთ, გამოირკვევა, რომ საქმე მართლაც ჩინებულად არის დაყენებული. მე შემიძლია ეს ციფრები დაგისახელოთ...

— არ გვინდა!..

— რაო. რატომაც არ გვინდა!

— საჭირო რომ ყოფილიყო, თვითონ კაიმიამიშვილი წაიკითხავდა.

— თქვენ, ვისაც გერჯარებათ, წადით. მაგ რიცხვებში მთელი ჩვენი რაობა მოჩანს.

— ჩემი რაობა მე ისედაც კარგად ვიცი. ვე ციფრები მე არა მჭირდება.

— თქვენი ნებაა. — ყარაულაშვილმა ქაღალდი ისევ ჯიბეში ჩაიღო.

— სიტყვა ეძლევა ჯიბრაილ ხელთუფლიშვილს! — გამოაცხადა თავმჯდომარემ.

ჯიბრაილი ტრიბუნაზე მშვიდად ავიდა, ჯიბიდან რაღაც ქაღალდები ამოიღო და წინ დაილაგა:

— ამხანაგებო! არც ისე დიდი ხანი გავიდა მას შემდეგ, რაც ამავე დარბაზში, ჩვენივე უბნის საერთო კრებაზე მიტეუშმა კაიმიამიშვილმა და მისმა ამხანაგებმა, რომ იტყვიან, შავი დღე მაყარეს და ალაიაში გამატარეს. იმ დღის გახსენება კარგა ხანს ჭირის თფლს მასხამდა...

— მაგარი მეხსიერება გქონია! — მოისმა დარბაზიდან დამცინავი ხმა.

— აცალეთ!

— მაგისტანები არ იყოს!

— ვე ამაზე დიდ უბანს ხელმძღვანელობდა.

— ლაპარაკი დააცალეთ!

— დიას!.. თქვენ, ალბათ, ისიც გაბსოვთ, რომ მაშინ თავის განამართლებლად ერთი სიტყვის თქმაც კი ვერ მოვახერხე და კარგა ხანს მაწვალებდა იმისი ფიქრი, რომ ხალხს, ვინც იმ კრებას ესწრებოდა, ალბათ, მართლაც ისეთი არამზადა ვგეონე-მეთქი.

— ვე ერთი წუთითაც არავის უფიქრია!

— დააცალეთ!

— ხალხო, დააცალეთ! ასე თუ ვიხმურეთ, ეს კრება ხვალ დილაშე აღარ გათავდება.

— სიჩუმე!..

— დიას... მაგრამ რაც მაშინ იყო, იმაზე ახლა ლაპარაკი დაგვიანებულია. ახლა უკეთესი იქნება, თუ ჩვენი უბნის დღევანდელ მუშაობას, ჩვენს დღევანდელ მდგომარეობას ჩავუკვირდებით. და აი, სწორედ ამაზე მინდა, ორიიდე სიტყვა მოგახსენოთ. და თუ ამის შემდეგ ზოგიერთი ამხანაგი ისევ მაშინდელ ბრალდებას გამიმეორებს, ჯიბრაილ ხელთუფლიშვილი კაიმიამიშვილს ძირს უთხრის და მისი თანამდებობა სწადიან, ის ამხანაგი შემიძლია ახლავ დავამშვიდო: მე, ამხანაგებო, სულ რვა კლასის ცოდნა მაქვს. არაერთადი სამთო განათლება მე არ გამაჩნია. უბნის უფროსად იმიტომ ვმუშაობდი, რომ... რა ვიცი... მე თვითონაც არ ვიცი... სიმართლე რომ ვითხრა, უბრალო მებიგეობა ყველაფერს მირჩევნია, შენს საქმეს რომ მოათავებ, სახლში მიბრუნდები და აღარ ეტანჯავს იმის ფიქრი, ვაი თუ უბანზე რაიმე უკუღმართი მოხდაო. და ამ უბრალო მებიგეობას მე არაფერზე არ გავცვლი.

— ჰოდა, ავაშენა ღმერთმა!

— კარგ ჭკუაზე ყოფილხარ!

— დიდმა და პატარამ იცის, რომ შენ თანამდებობისა და დიდგვარობის შიძინებელი არა ხარ. დიდმა და პატარამ!

— სიწყინარე!

— დიას... ჩემი აზრით, მე გულახდილად მოგახსენებთ. მაგრამ ამ ჩვენს უბანზე ახლა საქმე ისაა, რომ ჩვენ ყველანი — უბრალო მებიგეებიც, ამწყენდებიც, მემონტაჟებიც, ჩამოშტეტვლებიც — გამოუკ-

ლებლივ ყველანი. მოვალენი ვართ, ახლა-
ვე ხმა ავიმალლოთ და ყველა იმ უმსგავს-
სოებას, რაც ჩვენს უბანზე ხდება, საბუღალ-
მოდ ბოლო მოვუვლოთ.

— ოპო!

— დიახ!..

— ჩვენი უბნით მთელი ქალაქი ამა-
ყოფს.

— შენ, გეტყობა, არ გაგიგია.

— ძირს!

— ძირს ხელთუფლიშვილი იქნება, თუ
სხვა ვინმე, მაგასაც დაენახავთ.

— განაგრძე, ჯიბრაილ!

— შემინება აღარავინ დაგვიპიროს.

ის დრო მოკვდა!

— განაგრძე!..

— დიახ... ალბათ, უკეთესი იქნება, თუ
ყველაფერს დალაგებით მოგახსენებთ. ამ-
ხანაგმა კაიმაშიშვილმა უბნის მდგომარეო-
ბა აქ ზოგადად დაახასიათა. ეს ზოგადი
მდგომარეობა თითქოს მართლაც დამკ-
მაყოფილებელია. მაგრამ, ამავე დროს,
ჩვენს უბანზე ხდება ის, რისი მოთმენა
კი არა, რისი წარმოდგენაც ჩვენს დროში...
მე არ ვიცი. ამხანაგებო, აქ რა სიტყვა ვიბ-
მისო. ჩვენს უბანზე ხდება ადამიანისა და
მისი შრომის, მისი ნაჯაფის გაზიარება,
გაუფასურება, აბუნად აგდება. ჩვენს უბ-
ანზე მეუფობს ტყუილი, თვალეზი ნაც-
რის შეყრა, გაუტანლობა, წამგლეჯობა,
მშრომელი ადამიანის ძარცვა და მოტყუე-
ბა. ჩვენს უბანზე ხდება ის, რის წინააღმ-
დეგაც მთელი ჩვენი ხალხი უკვე რამდენი
წელიწადია თავდაუზოგავად იბრძვის.

— ფაქტები! — იყვირა ფერწასულმა
კაიმაშიშვილმა და ზეწამოიჭრა. — ეგ
ზერელე ლაპარაკია. შენ ფაქტები მოგვი-
ყვანე.

— გაახლებ. ახლავე ფაქტებსაც გაახ-
ლებ. ოღონდ შენ მანდ დაჯექი. აი, ამხა-
ნაგებო, ფაქტებიც: ჩვენ გვეუბნებიან, და
საბუთებშიც ასე სწერია, რომ გასული
თვის ოცდაექვს რიცხვში მესამე ცვლაში
მნგრველმა ტიტოვო კარიჭაშვილმა, —
იცნობთ, კაიმაშიშვილის ახლო მეგობარ-
ია, — ქვანახშირის მონგრევის პირადი
გვემა ასოთხმოცდაშვიდი პროცენტით შე-
ასრულა. შეიძლება თუ არა ეს? შეიძლება.

ჩვენ უფრო დიდი მაგალითებიც ვიცი.
სხვა თუ არა, სტახანოვის მაგალითი გვეს-
სოვს. მაგრამ ახლა ესეც ვიცით: თუ
კარიჭაშვილმა მონგრევის გვემა 187 პრო-
ცენტით შეასრულა, იმ მეზობესაც, ვინც
კარიჭაშვილის ნაკვეთი გაამაგრა, თავისი
გვემაც ხომ ასეთივე გადაჭარბებით უნდა
შეესრულებინა? რა თქმა უნდა, ასე უნდა
ყოფილიყო, სხვანაირად არც შეიძლება. ეგ
კი არა, იმხელა საქმეს ერთი მეზობე ვერც
კი აუვიდოდა. მაგრამ არა, იმ ნაკვეთზე
ჭეიშვილის გარდა არც ერთ მეზობეს არ
უშუშაენია და ამასაც თავისი გვემა სულ
101 პროცენტით შეუსრულებია. ეს რო-
გორ მოხდა? მაგრამ ესეც არაფერი.
ვთქვათ. ჭეიშვილს პროცენტები გადაუნა-
წილეს და იმ დღეს ზედმეტი გამონამუშე-
ვარი შემდეგ დღეებში დაუწერეს. ასეთი
რამ შეიძლება. მაგრამ იმ დამეს საწყობი-
დან ზედმეტი ხე-ტყე ხომ უნდა მოეთხო-
ვათ? ის ზედმეტი ხე-ტყე ხომ უნდა ჩე-
შიდათ, მოემზადებინათ, დაეწყოთ? მე
ეს საქმე შევამოწმე, ამხანაგებო. სიმათლგ
ყველაფერს სჯობია. პირდაპირ გამომძიე-
ბლობა დავიწყო და უნდა მოგახსენოთ: იმ
დამეს საწყობიდან არავის ერთი მტკავე-
ლი ზედმეტი ხე-ტყე არ მოუთხოვია და
არავის იმ დამეს საწარვეში არც ერთ
ცალი ზედმეტი ბიგა არ მიუტანია. ამ გა-
მოტანაზე რას იტყვიან? ვერაფერს. არა-
და, ეს ამოცანა ძალიან ადვილი ამოხახს-
ნელია: არავითარი 187 პროცენტი იმ და-
მეს კარიჭაშვილს არ მოუნგრევია. ალბათ,
თავისი ნორმა თუ შეასრულა. ისიც ვინ
იცის, კაიმაშიშვილმა კი, როგორც ეს
არაერთხელ უქნია, სხვა მნგრველების
ორ-ორი, სამ-სამი, ოთხ-ოთხი პროცენტი
გამონამუშევარი დააკლო და კარიჭაშვილს
მიუმატა. ასეთ საქციელს კი რა ეწოდება?
დარბაზში ბუზის გაფრენას გაიგონებ-
დით.

ჯიბრაილისგან ამ სვლას არავინ ელო-
და. ან ყველაფერი ამის შემოწმება როდის
მოსწრო? რას ნიშნავს საქმის მცოდნე
და დაკვირვებელი კაცი!

კაიმაშიშვილსა და მისიანებს სათქმელი
აღარაფერი ჰქონდათ, დაიბნენ და ენა
ჩაუვარდათ. ჯიბრაილის მომხრეებმა კი

იგრძნეს, რომ ამ კრებაზე საქმე ჩვეულებრივი აფლამაყალითა და აურზაურით არ გათავდებოდა. მათი წინამძღოლი მომზადებული ჩანდა და საქმე სრული გამარჯვებით უნდა დაეგვირგინებინა. ტარიელ გოგისვანიძემ და ბიკენტი ჯარიაშვილმა ერთმანეთს გადახედეს და შვებით ამოიხუნთქეს. იასონ ხურციძე კი პრეზიდენტიდან ისე ამაყად იყურებოდა, თითქოს ის უკუღმართი საქმეები ჯიბრაილის მაგიერ თვითონ მას გამოეშვეურებინოს.

— ეს ყველაფერი არ არის, ამხანაგებო! — განაგრძო ჯიბრაილმა. — თვალის ახვევინის, სიცრუის მაგალითები შე შემიძლია აქ ათობით და ასობით მოვიყვანო. მაგრამ, იქნებ, ეს საჭირო არც კი იყოს. სულ ორიოდე მაგალითს კიდევ მოგიყვანო. უბანზე გეგმა სულ 104 პროცენტით შესრულდა. ეს კარგია. მაგრამ რატომაა, რომ მონგრეული ქვანახშირის ძალიან დიდი ნაწილი ქვედა სანგრევზე მოდის? ვითომ, იქ ზედაზე უკეთესი პირობებია? არა. თქვენ ყველამ იცით, ეს რატომაც ხდება: უბნის „რეკორდსმენები“ სულ ქვედა სანგრევში მუშაობენ. მე ახლა არ მინდა, მარკეშიდერების მუშაობას შევუბო, ისინი მეოდნე ხალხია და ჩემგან არაფერი ესწავლებათ, მაგრამ, ჩემი აზრით, იმათაც მეტი დაკვირვება მართებთ. სიცრუე და სიყალბე მაინც არ დაიშალა, მაგრამ, რაც უფრო ადრე გამოვაშკარალებთ, მით უფრო უკეთესი იქნება. ჩვენი უბნის მთავარი უმედურება სწორედ ეს არის, ამხანაგებო. საერთო მანქანებლები, საერთო ციფრები კარგია, მაგრამ თუ ამ ციფრებს ცოტათი მივწევ-მოვწვეთ და სიღრმეში ჩავიხედავთ, ბევრ უმსხვადასებებს დავეინახავთ. კაიმიამიშვილს ჰყავს თავისი „რჩეულები“, რომლებიც სხვის ნაშრომს ითვისებენ და ჰყავს იმე, უბრალო ხალხი, ვისაც ნაშრომს ართმევენ, ზოგს მეტად, ზოგს ნაკლებად, მაგრამ საქმე რაოდენობაში ხომ არ არის. ეს უმსხვადასებად აღარ უნდა იყოს. სხვა კი მე კაიმიამიშვილთან სადაღო არაფერი მაქვს.

- მეტი რაღა უნდა გქონდეს?!
- არ ვიცი, ღმერთმანი!
- მაგაზე უარები რაღა იქნება!

— კიდევ ბევრი მაგალითის მოყვანა შეიძლება.

— საკმარისია.

— ამისთანა სიმართლე კარგა ხანია, აღარ მომისმენია.

— ყოჩაღ, ჯიბრაილ!

როცა ჯიბრაილი ტრიბუნიდან ჩამოდიოდა, უცრად დარბაზის უკანა მხრიდან რაღაც მძიმე ხმაური მოისმა: მონგრეული ტიტოვო კარიბაშვილი დარბაზიდან გავიდა და კარი გაიჯახუნა.

— გავცინაწყენდა.

— სხვის ნაოფლარს რომ ითვისებდა, მაშინ კარგ გუნებაზე იყო.

— წინ წყალი და უკან მეწყერი.

იასონ ხურციძემ ზარი გააწკარუნა:

— სიწყნარე, ამხანაგებო! სიტყვა ეძლევა შახტის უფროსს.

ყველა არჩაიძეს მიაჩნდა. კაცრიელი კი არც წამომდგარა, ისე იკითხა:

— მე ვერ გამიგია... ხელთუფლიშვილი ამბობს, უბანს კარგი მარქენებლები აქვსო. მაგრამ თუ უბანზე სიყალბე, სიცრუე, თვალისახვევა და ასეთები ხდება, ამ კარგ მარქენებლებს როგორღა აღწევენ?!

— ეგ თქვენც იცით! — სეტყვასავით წამოთიდა აქეთ-იქიდან.

— თავს ნუ იბავშვებთ, ბატონო კაცრიელ!

— თვითონ კაიმიამიშვილს ჰკითხეთ და აგისწიოთ.

— ემუშაობთ და მარქენებლებიც გვაქვს! კაცრიელი წამოდგა, ხელი ჩაიქნია და დარბაზიდან გავიდა.

მაგრამ კაიმიამიშვილის ხალხს ფარხმალი ასე უცბათ არ დაუყრია. სიტყვა ცნობილმა ყიამყრალმა არდალიონ ყაჭვიშვილმა ითხოვა:

— აქ ისე გამოვიდა, თითქოს კაიმიამიშვილი ქვეყნის დამაქცევარი იყოს და ხელთუფლიშვილი — აღმშენებელი. მაგრამ თუ ასეა, მაშინ რატომაა, რომ კაიმიამიშვილს ჯილდოებით და პრემიებით ავსებენ, ხელთუფლიშვილი კი, — ყველას კარგად მოგეხსენებათ, თავისი უბნიდან გამოაბრძანეს? და ვინ გამოაბრძანა, თქვენ ისიც კარგად იცით. სარდიონმა, ჩემო ბატონო! სარდიონმა გამოაბრძანა. სარდიონ-

ნი კი დღეს ტრესტის მმართველი ბრძანდება. თუ არ ვარგა და ხალხის ცნობა და დაფასება არ იყოს, მაშინ რატომ დააწინაურებს? პოლი... ერთი სიტყვით, მე ჩემსას ვერავინ წამართმევს.

და ტრიბუნდიან ჩამოვიდა.

— შენსას ვინ გართმევს?!

— თვითონ რომ სხვებს ართმევთ, ლაპარაკი ამაზეა.

— რა შეილი ხარ, არდალიონ, შენსას ვინმეს გაატანს?!

— ხარდიონი გაიხსენა!

— ნესტორია ბუბაშვილს რომ ნამუშევრს წაართმევს, იმას აღამიანი ჰქვია?!

— გარეწრები!

კრება კიდევ კარგა ხანს ბოზოქრობდა. ტრიბუნდაზე ერთმანეთს ცვლიდნენ ჯიბრაილისა და კაიმაშიშვილის მომხრეები. ბოლოს მაინც აშკარა გახდა, რომ ჯიბრაილის ხალხმა გაიმარჯვა. კაიმაშიშვილმა საბოლოო სიტყვაში უგემურად ჩაიბურტყუნა, ჩემი მისამართით გამოთქმულ შენიშვნებს გავითვალისწინებ და ამიერიდან უბანზე არავითარ სიყალბეს აღვლი აღარ უქნებამო. კრების მონაწილეებს ეს სიტყვები ისე მოეწონათ, რომ კაიმაშიშვილს ტაშიც კი დაუკრეს.

კრება ნაშუადღევს დაიშალა. ოღონდ ეს კი იყო, რომ დურმიშხან შენაიშვილი კრებაზე არავის უხსენებია.

ჯიბრაილმა გაიმარჯვა. მაგრამ მეორე დღიდანვე მისი წამებაც დაიწყო. საკმარისი იყო, რომელიმე მემსახტეს კაიმაშიშვილის ესა თუ ის ბრძანება, ან მითითება არ მოსწონებოდა, რომ მაშინვე ჯიბრაილთან გარბოლა, — ნახე, როგორ დავალუბას მაძლევს, ამისი შესრულება თუ შეიძლებაო. ორჯერ თუ სამჯერ შახტიდან ახლად ამოსული დადლილ-დაქანცული ჯიბრაილი იძულებული გახდა, ისევ შახტში ჩაბრუნებულიყო და კაიმაშიშვილის ბრძანების სისწორე შეემოწმებინა. ის ბრძანებები სამიჯერ სწორი გამოდგა, მაგრამ ხანამ ჯიბრაილის დასტურიც არ მიიღეს, არც ერთმა მემსახტემ თითოც კი არ გაანძრია.

უბნის უფროსად ისევ კაიმაშიშვილი ითვლებოდა და, კაცმა რომ თქვას, ბევრი არაფერი ეშლებოდა, მუშაობა ნამდვილად

შეძლო და არც თავს იზოგავდა, მაგრამ მემსახტეების უმრავლესობა ჯიბრაილს უფრო ენდობოდა. და არაეინ-იტოდა, ასე ხანამ უნდა გაგრძელებულიყო. კაცრიელ არჩაიძეს ერთხელ ისიც კი უთქვამს, მაგას რაიმე დიპლომი რომ ჰქონდეს, კაიმაშიშვილს ნამდვილად გავიმეტებდი და მაგას დაენიშნავდი, მაგრამ ერთი ფარატინა ქალადიც კი არ გააჩნია და როგორც კი დაენიშნავ, დამიანე ჭყონია მაშინვე მომასხნევიანებო, საერთოდ, კაცრიელ არჩაიძემ კაიმაშიშვილზე გული ძალიან აიყარა და ახლოს აღარ იკარებდა.

• • •

ირინე ამჩნევდა, რომ ჯიბრაილი შახტიდან ჩვეულებრივზე უფრო დადლილი მოდიოდა და მერე ტელეფონითაც ადრინდელზე უფრო ხშირად ურეკავდნენ, აწუხებდნენ, ვთათბირებოდნენ. მაგრამ ამისათვის ირინეს დიდი ყურადღება არც კი მიუქცევია. ჯიბრაილი გამოცდილი, სახელიანი მემსახტე იყო და მისი რჩევა-დარიგება, რა თქმა უნდა, ბევრს დასჭირდებოდა. ალბათ, უბანზე რაიმე სირთულეები წამოიჭრა. ირინე თვითონაც სამთო ინჟინერი იყო და იყოდა, რომ ასეთი ამბები შახტზე ხშირად ხდებოდა. იმ ვიწრო ადგილებს დასძლევენ და მერე ყველაფერი ძველებურადვე წავა. მორჩა და გათავდა. რაიმე განსაკუთრებული რომ იყოს, ჯიბრაილი ირინეს თვითონვე ეტყობა.

მაგრამ ასე იყო, თუ ისე, ჯიბრაილი მაინც ადრინდელზე უფრო დადლილი და გაწვალებული ჩანდა. ამიტომ ირინემ გადაწყვიტა, რაც გამოცდების დაწყებამდეა საჭირო, იმას ყველაფერს მე მოვაგვარებ, ჯიბრაილს არც კი გავაგებინებო. მართლაც, ყველაფერი მოაგვარა, მიწადორა შუბლამის ხელით ფილიპე გობრონიძესა და ვარლამ ქორეოლიანს გასაგზავნი გაუგზავნა და ერთ საღამოს ჯიბრაილინ ოთახში ფეხაკრეფით შევიდა, თან სახეზე ბავშვური, ანცი ღიმილი უთამაშებდა.

— ჯიბრაილ, გძინავს?

— ა? — ტახტზე პირდაღმა მწოლარე ჯიბრაილმა თავი მოაბრუნა და ცოლს

ძილმორეული, ჩასისხლიანებული თვალე-
ბით შეხედა. — არა. რა იყო?

— ყველაფერი მზად არის.

— რა ყველაფერი? — ჯიბრალი მძი-
მედ წამოჯდა და თვალები მოიფშვინტა.

— ხვალ ქართული წერა გაჭვს, — ირ-
ინემ ჯიბრაილს ეს უთხრა, მივარდა, კი-
სერზე მოეხვია და რამდენჯერმე აკო-
ცა. — გეშინია? ნუ გეშინია. მინადორა
შუბლაძე...

— ვინ მინადორა შუბლაძე?!

— აღარ გახსოვს? სანგრევეში რომ
ეპატყეებოდი.

— ჰოო, ის... შერე?

— არაფერი: ხვალ დილას ცხრა საათ-
ზე ბატონ ვარლამთან უნდა ვიყო.

— სამუშაო?

— არ ვიცი. ხვალ დილას — გამოც-
დაზე!

— შენი სამსახური?

— ეგ შენ არ გეხება.

ჯიბრაილმა შახტზე დარგვა და მორიგე
გააფრთხილა, ხვალ სამუშაოზე მოხვლა
დამავიანდებო.

პირველმა გამოსვლამ შედარებით უმტკი-
ვნეულოდ ჩაიარა.

სკოლის ესო თეთრ-ლურჯად ჩაცმული
ბავშვებით იყო საესე. ისეთი უვიღლ-ხივი-
ლი იდგა, რომ ადამიანს ორ ნაბიჯზე ვე-
რაფერს გააგონებდით. ჯერ ზარი დარგვი-
ლიც კი არ იყო, რომ ვიღაც ხნიერმა, ერთ-
ნიანად მელოტმა კაცმა ჯიბრაილი ცალკე
საკლასო ოთახში შეიყვანა. რაკი მოსწავ-
ლის მერხი ეპატარავა. მასწავლებლის მა-
გიდასთან დასვა, წინ ბეჭედდამსული წი-
თელი ფანქრით დანომრილი სუფთა ქაღა-
ლდები დაუწყო და უთხრა, თემა ამასზე
დასწერე, ოღონდ გვარი და სახელი არ
მოაწერო.

— რა დაეწერო?

— თემა. წელს, მაშასადამე, ჩვენთან
ასეთებია: „ქალთა სახეები ვეფხისტყაო-
სანში“. „დავით გურამიშვილი“ და „კო-
ნსტანტინე ლორთქიფანიძის „კოლხეთის
ცისკარი“. ერთი თემა, მაშასადამე, არის
ძველი ქართული ლიტერატურიდან; მეო-
რე, რასაკვირველია, იქნება გურამიშვილი,

ესე იგი, აღორძინების ხანაა და... შეხამე,
მამასადამე, ჩვენი თანამედროვეობა —
„კოლხეთის ცისკარი“. აარჩიე და... აბა,
შენ იცი, — მელოტმა ჯიბრაილს მსარზე
ხელი გამანხვებულად მოუთათუნა და გა-
ვიდა.

ჯიბრაილს არაფერიც არ დაუწერია.
მთელი ერთი საათი თუ საათნახევარი
იჯდა, იმ სუფთა ფურცლებს უაზროდ
დასრერებოდა და ირინეს გულში ათას-
ნაირ წყველა-კრულვას უთვლიდა ამ
დღეში რატომ ჩამავლო. მერე ისევ ის
მელოტი შემოვიდა, ჯიბრაილს თავზე და-
ადგა და სუფთა ფურცლების დანახვასზე
წარბები აწკიაა:

— ხულ არაფერი არ დაგიწერია?

— არა, — ჯიბრაილმა მხრები აიჩჩია.

— კმ!... რატომ მერე, შე კაცო! „ვეფ-
ხისტყაოსანი“, აღორძინება და, აგერ,
ჩვენი თანამედროვეობა. ა? „კოლხეთის
ცისკარი“ არ წაგივითხავს? თუმცა... —
მელოტმა ხელი ჩაიქნია, — კარგი! ვნა-
ხოთ, თავისუფალი ბრძანდები. ნიშანს
ერთ საათში შეიტყობ. — ის ცარიელი
ფურცლები აკრიფა და გავიდა.

ესოში გამოსულ ჯიბრაილს ირინე და
მინადორა შუბლაძე შეეგებნენ. ჯიბრაილს
მინადორასი მოერიდა, თორემ შეიძღბო-
და ირინესთვის კარგები ეკადრებინა. მი-
ნადორამ კი ხელი გამოუწოდა, მოიკითხა,
გამხსნევა, — გადაჩვეული ხარ, თორემ
გამოცდის ჩაბარებას რა უნდაო, — და რო-
ცა გაიგო, ნიშანს ერთი საათის შემდეგ
გამოაცხადებენო, საშინლად აღმფოთდა:

— შენისთანა კაცს აქ დასაკარგავი
დრო სად ექნება! ერთი წუთი მომიცადეთ.

სკოლაში სწრაფად შევიდა. იქ რომე-
ლიდაც ოთახის კარი შეაღო. თითქმის
იმავე წუთში გამობრუნდა, ესოში გამოგა-
რდა და ცოლ-ქმარს შორიდანვე მოაძახა.
ოთხიანი, ოთხიანიო. მოვარდა, ორივე გა-
დააქოცნა და სხაპა-სხუბით მიაკარა:

— ხულ უმნიშვნელო შეცდომები და-
გიშვია... ხუთიანის დაწერაც შეიძლებოდა,
მაგრამ არ გვიანდოდა სალაპარაკო გამხდა-
რიყოო. რაც უნდა იყოს, მაინც ექსტერ-
ნი გქვია. აბა, ახლა კი ნახვამდის, ჩემო
გუგულებო, ცოტა მეჩქარება. ზგე დილას

ქართული ზეპირი. სრულ ცხრა საათზე. თავჩაღუნული ჯიბრაილი და ბედნიერად მომღიშარი ირინე გამოტრიალდნენ. ცოლი და ქმარი იმ დღეს ერთმანეთს არც კი გამოლაპარაკებინან: ჯიბრაილი ხანიათზე არ იყო, ირინეს კი ეწინააღმდეგებოდა, ხმა რომ გაეცე, ვაი, თუ შემომიყვიროსო. ირინე კარგად ხედავდა, ჯიბრაილის გულში რა ცეცხლიც ტრიალებდა.

ვეფსი საათი იქნებოდა, როცა შახტიდან დარეკეს. ყურმილი ირინემ აიღო და ჯიბრაილს უთხრა: შენ გთხოვესო. ჯიბრაილმა ყურმილი გამოართვა და... მიტუშა კაიმაშიშვილის ხმა გაიგონა:

— ჯიბრაილი ხარ?

— მე ვარ.

— დღეს რატომ შახტზე არ მოხვედი?

— საქმე გამომიჩნდა. აკი დაერეკე.

— ვიცი, რომ დარეკე. მაგრამ საქმე მაგამი არ არის. თუ ღმერთი გვამს, თუ ჩემი აღამიანობის კიდევ გჯერა, ყველაფერი მიატოვებ და ახლავე უბანზე მოდი.

— ისეთი რა მოხდა?

— მეტი რაღა მოხდება, ძმაო! დგას მელენტი ჯარიაშვილი, დაყრდნობია ამ პნევმატურ ჩაქუნს და ხელის განძრევას კი არ აპირებს — ჭერი არ შეიშველებო. არადა, ჭერი სარკესავითაა მოკრიალებული. ჯიბრაილმა გადაწყვიტოსო. ვეუბნები, შე უკუღმართო, ჯიბრაილი რა მოვალეა, დღეღამეში სამი ცვლა იმუშაოს სულ ამ სანგრევში ხომ არ იჯდომება, უბანზე პასუხს ჯერჯერობით შე ვაგებ და დამიჯერე, რასაც გუებნები-მეთქი. მაგრამ შენც არ მომიკვდე! რომ მიასო ფეხი, მორჩა მერე; თუ ამ ქვეყანაზე რაიმე გვამს, მოდი და გაგვახამართლე. მერე კი წაიღე, ძმაო, ეს უბანი, ამათი მე აღარაფერი მიხდება. ყველაფერი ამათი იყოს. ოღონდ ახლა მოდი. აი, ძმურად და აღამიანურად გთხოვ.

— საიდან მირეკავ?

— მთავარ შახტზე ვარ. დეპოსთან.

— მოვალ. — ჯიბრაილმა ყურმილი მიავდო და ამოიხვნეშა. კარებთან გაჩერებული ირინე ქმარს მოლოდინით მისწერებოდა.

— შახტზე უნდა წახვიდე?

— ჰო!

— უშნოდ ერთ დღესაც ვეღარ სძლებენ?

— ეტყობა. ვერა.

კაიმაშიშვილი ჯიბრაილს მართლაც მთავარ შტრევეზე, დეპოსთან უცდიდა. სანგრევში მალე მივიდნენ. მელენტი ჯარიაშვილი მართლაც პნევმატურ ჩაქუნს დაყრდნობოდა და მუშაობის დაწყებას არ აპირებდა.

ჯიბრაილმა სანგრევის ქერზე ნათურის შუქი მიატარ-მოატარა. ერთგან მართლაც ეტყობოდა გრძელი, დაკლანჩილი და წერილი, პირდაპირ თმასავით წერილი ბზარი. მაგრამ ჭერი მაინც საიმედო იყო.

— რა არ მოგწონს, მელენტი? — ჯიბრაილმა ნათურა დაუშვა.

— ჭერი არ მომწონს.

— ჭერს არა უშავს.

— იმ ბზარს ვერ ხედავ?

— შე კაცო მაგისთანა ბზარები...

— მაგისთანა ბზარი იყო, კერესელიძე რომ მოაშთო. სწორედ შარშან ამ დროს.

— ახლა... შახტში ყველაფერი ხდება.

— შენ ამბობ, რომ ეს ჭერი საიმედოა?

— კარგი. — მელანტომ ამოიხვნეშა და ჩაქუნი მოიმარჯვა. — რაღა შენ ამბობ...

ერთი წუთის შემდეგ იქაურობა პნევმატური ჩაქუნის ძვირფას-გრილმა გააყურა. მელენტი ხელმარჯვე მნგრეველი იყო. ქვანახშირის შავ-ვერცხლისფრად მზრწყონავი ლოდები ხვავრიელად წამოვიდა თითქმის ორმეტრიანი სიმაღლის ფენიდან.

ჯიბრაილი და კაიმაშიშვილი ერთად წამოვიდნენ.

— ასე ხანამდე უნდა იყოს?! — კაიმაშიშვილი შუაგულ შტრევეში გაჩერდა და გულხელი დაიკრიფა.

— რა მოგახსენო...

— შამის სულს გეფიცები, უბანს ახლავე გადმოგაბარებ. აღარ მიხდება. ეშმაკსაც წაუღია. მაგრამ რომ არ დაგნიშნავენ?

— ვიცი.

— აბა, რა ვქნათ?

— ვე აღარ ვიცი.

— ვთხოვ არჩაიძებს, სხვა ვინმე გამოძებნოს.

— არ გირჩევ.

— რატომ?

— იმიტომ, რომ... არა ხარ შენ მოლად ცუდი კაცი. ზოგი რამე შეგეშალა, მაგრამ... რა ვუყოთ... ბიჭებსაც ეს სუსტური გაუვლის და ყველაფერი მოწყისრიგდება. ოღონდ ის ზენაიშვილი მოიშორე.

— ვეც ციცი?!

— შე ყველაფერი ვიცი. ახლა — ნახვამდის!

— ჯერჯერობით!

* * *

მომდევნო დღეს უბანზე განსაკუთრებული აღარაფერი მომხდარა. ჯიბრაილმა თავისი წილი ბიჭები ჩაღვა და წამოვიდა. შემდეგ დილას კი ირინემ იგი „ქართული ზეპირის“ ჩასაბარებლად წაიყვანა.

ქართულში ზეპირი გამოცდა წერას სულაც არ ჰგავდა. ჯიბრაილს წინაწინვე რომ სცოდნოდა, თუ რა დღევ მოელოდა, იქნებ, ამ გამოცდის ჩასაბარებლად სულაც არ წამოსულიყო.

ვარლამმა — გამხდარმა, სახედანაოჭებულმა, ოქროსფერპენსნივანმა კაცმა ჯიბრაილი და ირინე თავის კაბინეტში მიიღო, ძალიან გულთბილად მიესალმა და უთხრა, თქვენ მეთუ კლასის მოსწავლეებთან ერთად გამოცდიანთ. ჯიბრაილს სახეზე უკმაყოფილება შეამჩნია და მამინვე ჰკითხა, რამ შეგაწყუხათო.

— ცალკე რომ გამოცდადონ, არ შეიძლება?

— ზეპირში? არა, სამწუხაროდ ეგ არ მოხერხდება. მაგრამ თქვენ ტყუილად დეღავთ. მეც იქ ვიქნები. ნურაფრის გეშინია.

ჯიბრაილი საკლასო ოთახში ოცდაათიოდე ბავშვთან ერთად შეიყვანეს, ბავშვები ჯერ შიშნარვეი ინტერესით ათვალაიერებდნენ უცნობ ძიას. ერთმა ქერა, ჩაპუტკუნებულმა გოგონამ ამხანაგს წასჩურჩულა, ალბათ, შემოწმებანზეა მოსულიო. მაგრამ ბავშვებს მალე საკუთარი ფიქრები მოეძალათ და ჯიბრაილის არსებობა სულაც გადაივიწყეს. ყოველ შემთხვევაში, თითონ ჯიბრაილს ასე ეგონა.

გამომცდელების მაგიდას სამნი უსდნენ: თვითონ ვარლამი, გუშინწინდელი მელოტი ბერიკაცი და ნანში შესული, თმაჭალარა. ყელგამობერილი, შავგაბიანი ქალი. ამ ქალმა ჯიბრაილი შორიდანვე ცივად შეათვალიერა და მხარმარჯვნივ მჯდომ მელოტს რაღაც ჰკითხა. მელოტმა მზერა ჯიბრაილს შეავლო და ჭილს თავის უსმო დაქვევით უპასუხა.

ეს ქალი მთელს ქალაქში ცნობილი მასწავლებელი მერცია ცვაკრევილი იყო. ამხანაგ მასწავლებლებს, სკოლის დირექტორებს და განათლების განყოფილებას იგი საგნის შესანიშნავ მცოდნედ, დიდ პედაგოგად და უსპეტაკეს ადამიანად მიიჩნდათ. მოსწავლეებს კი არ უყვარდათ და ზურგსუკან შეუპარალებლად დასცივნოდნენ, — ერთ ან ორ მოსწავლეს ამოიჩემებდნენ ზოლმე და სულ იმათ აქებდნენ, სხვებს კი ჩირადაც არა თვლიდნენ.

ჯიბრაილმა ამ ქალში პირველი შეხედვისთანავე მტერი იგრძნო და გადაწყვიტა, თუ უხეშად მომეტკა, ან დაცინეა და გაბიბარებუბა დამიპირა. შეადღეს დაეყენებო. ეს „შავი დღე“ რაში უნდა გამოხატულიყო, ჯიბრაილმა თვითონაც არ იცოდა. მაგრამ ქალის ცივ შემოხედვას თვითონაც უტეხი მზერა დაასვედრა. სკამი უკანა კედელთან მიდგა და ზედ ჩამოკდა.

გამომცდელები რაღაცაზე ხმადაბლა თათბირობდნენ. ვარლამსაც და მელოტ ბერიკაცსაც აშკარად ეტყობოდათ, რომ მერცია მასწავლებლის ძალიან ვრიდეზობდათ და მის აზრს დიდ ანგარიშს უწევდნენ. მერციას ორიენი რაღაცას დაბეჯითებით თხოვდნენ, მაგრამ ქალი ჯიუტად თავს ატყვევდა და იმ თხოვნაზე არასგზით არ თანხმდებოდა. ბოლოს ვარლამმა ამოიხენგმა, თავი ისე გადააქნია, რომ მერციას არ შეენიშა, და ჯიბრაილს მიმართა:

— აბა, მობრძანდიო!

ესე იყო, ჯიბრაილი მთელი კლასის თვალწინ უნდა გამოეცადათ.

ჭირის თვლდასხმული ჯიბრაილი წამოდგა, გამომცდელების მაგიდას მიუახლოვდა და გვერდზე, კედელთან გაჩერდა.

— თქვენ, ალბათ, სამუშაოზე მიგწიქარებათ, — რბილი, მამაშვილური კილოთი

უთხრა მას ვარლამმა, — ჩვენ ვიცით, თუ თქვენ სამშობლოს საკეთილდღეოდ რარიც იღწვით და... ყველაფერი. თქვენ ქალბატონი მერცია გამოგცდით. ალბათ, იცნობთ, ხომ?

მერციამ ჯიბრაილს თავი ოდნავ შესამ-
წნევად დაუკრა და ცივი, სწორედ რომ
ყვავის ხმით მიაჩხვალა:

— ბილეთი აიღეთ!

ჯიბრაილმა მაგიდაზე დახვავებული ბი-
ლეთების რიგიდან ერთი ცალი აიღო.

— წაიკითხე! — მერცია რატომღაც
„შენობით“ აღაპარაკდა. — შენთვის წაი-
კითხე! მაგ ბილეთზე შენ უნდა უპასუხო,
მე კი არა. წაიკითხე? ყველაფერი გასაგე-
ბია? ჰო, უჭკუო ქალის შედგენილი არ
უნდა იყოს. — იმ ქალში მერცია საკუ-
თარ თავს გულისხმობდა. — აბა, მიბრ-
ძანდი და პასუხი მოიფიქრე.

ჯიბრაილს ოცდაათი ბავშვი გასუსული
მისჩერებოდა. ბევრ მათგანს თვალებში
ეშმაკური ნაპერწკლები უციმციმებდა.

— აბა! მოიფიქრე!

— დიას!

— ქართველ კაცს მაგ კითხვაზე ფიქ-
რი არც კი უნდა დაგჭირდეს. აბა, მიბრ-
ძანდი. დაიწყე.

— პირველი საკითხია ილია ჭავჭავა-
ძის „განდევილი“.

— რას მეტყვი? — მერცია სკამის

სურგს მიაწეა, გულხელი დაიკრინფა და
თვალები ჭერს გაუსტერა.

— ილია ჭავჭავაძის „განდევილი“...

— დაიწყო ჯიბრაილმა და უცებ შეჩერდა.
კლასში სამარისებური სიჩუმე ჩამოვარდა.

— რას ებება ეს ნაწარმოები? რა

იდეაა გატარებული ამ ნაწარმოებში? რისი
თქმა უნდა ჩვენთვის ამ ნაწარმოებით ილია
ჭავჭავაძეს? რა ფიქრებსა და გრძნობებს
აღუძრავს ეს ნაწარმოები? აბა? —
კვლავ ჩაგვითხა მერცია.

ჯიბრაილი ხდუმდა.

— სრულიად არაფერს? „განდევილი“

ჩვენში სრულიად არავითარ ფიქრებს,
გრძნობებს, აზრებს არ იწვევს? აი, პი-
რადად შენში ამ შესანიშნავ ქმნილებას
არავითარი განცდები არ გამოუწვევია?
თუ იქნებ ჩვენი დიდი, სასიქადულო, გე-

ნიალური პოეტი ამასოდ დაშვრა? წაიკით-
ხული გაქვს კი?

— დიას!

ირინემ ჯიბრაილს „განდევილი“ რო-
გორღაც მართლა წაუკითხა.

— მერე?

— ადამიანი ცხოვრებას არ უნდა გაექ-
ცეს.

— ო! ო! — ვარლამმა და და მელოტმა

თავები მოწონებით დააქნიეს.

— ჰმ! არ უნდა გაექცეს... მერცია ჭერს
იხეთი დაეინებით მისჩერებოდა, თითქოს
ეს სასამართლომ მიუსაჯაო. — ადამიანი
ცხოვრებას არ უნდა გაექცეს. კარგი. კი-
დევ? კიდევ რა იდეებს გვაწვდის დიდ
ილია ამ ნაწარმოებით? სად ხდება მოქ-
მედება?

— მთებში.

— ჰმ! მთებში... მთები... ხუბულური!

— დიდაბა უცბათ მერცია მასწავლებელ-
მა ისე, რომ ჭერისთვის თვალი მაინც არ
მოუშორებია.

— დიას! — წინა მერხზე მჯდომი
შავთვალეზა, ხუჭუჭთმიანი გოგონა ფეხ-
ზე წამოსტა.

— რას დაუმატებდი?

— „განდევლის“ მოქმედება სწარ-
მოებს იქ, „სადაც დიდებულ მთასა მყი-
ნფარსა ორბნი, არწივნი ვერ შეგახებანი,
სად მეუფება...“

— საკმარისია! ხუბულური, დაჯექ!

— ხუბულური დაჯდა. — არა მგონია, ჩე-
მო კეთილო, არა მგონია, რომ ასეთი ცო-
დნით... ჰმ! დიას!.. აბა, მეორე საკითხი.

— ბესიკის პოეზია.

— აბა.

— ეს მე არ ვიცი. — გულახდილად
განაცხადა ჯიბრაილმა. იგი მთლად სიმ-
წრის ოფლში იყო გაღვრილი. ყურებზე,
სახეზე, ხელებზე, ფეხის თითებზე თითქოს
ცეცხლი გვიდებოდა.

— არ იცი? ჰმ! ტიტვინიძე! — ისევ
დასტუჭა მერცია მასწავლებელმა ისე, რომ
მდგომარეობა არ შეუცვლია.

უკანა მერხსზე ერთი წითური, ზონზრო-
სა ბიჭი წამომიშარა:

— გისმუნთ, მერცია მასწავლებელთ!

— მითხარი უცბათ ბესიკის რომელიმე ლექსი. მე გადამაეწედა. შემახსენე.

— დიას! — ტიტვინიძემ გაფშევილი ლაყვინბელი თითი რატომღაც ცხვირქვეშ გამოისხვა და ბუბუყა ხმით დაიწყო — „ტანო ტატანო, გულ-წამტანო, უცხოოდ მარტო, ზოდღო კავებო, მომკლავებო...“

— საკმარისია. ტიტვინიძე, შესაშვ კითხვა.

— აბა!

ირინემ ჯიბრაილს ოდესღაც ეს ლექსიც წაუკითხა.

— პოეტი ამ ლექსში ლაპარაკობს გათენებაზე და იმაზე, რომ საჭირთა, ბრძოლა, ერთი სიტყვით...

— ეჰ, უბედური გალაკტიონი შენს ზეღში. ეს „ერთი სიტყვით“ რაღა იყო? „გათენდა ცეცხლის მზე აენთო, აცურდა, დროშები ჩქარა! თავისუფლება სულს ისე მოსწყურდა, ვით დაჭრილ ირმების გუნდს წყარო ანკარა, დროშები ჩქარა!“ ხუბულური, აბა, განატრე!

თმასუჭუჭა გოგონა ისევ მარღად წამოხტა:

— „დიდება ხალხისთვის წამებულ რაინდებს.

ვინც თავი გასწირა, ვინც სისხლი დაღვარა.

მათ ხსოვნას ქვეყანა...“

— საკმარისია! — როგორც იქნა, მერცხია მასწავლებელმა მზერა ჭერს მოსწყვიტა და ვარლამს მიაპყრო, — ერთი სიტყვით, არ ვიცი... ხუფე ნეკუდა! მაგრამ... ერთი სიტყვით... საკმარისია.

ვარლამმაც და მელატიმაც ღიმილით და თავის ქნევით დაუდასტურეს, საკმარისიაო.

— ამხანაგო ხელთუფლიშვილი, თქვენ თავისუფალი ბრძანდებით.

დერეფანში გამოსულ ჯიბრაილს ვარლამი წამოეწეა და ბოდვიით უთხრა, „ამა-მიანზე“ მეტი არაფრით ჰქნა, ძალიან ჯიუტი ჰქალიაო. ჯიბრაილმა ამაზეც დიდი ნადლი მოაქსენა და თავის გზას დაადგა.

— ნუ წყრები, ჯიბრაილ! ჩემო კაჭო! მე მინადორას უკვე ველაპარაკე. უნდა, ამას იქით სულ მარტოკა მაგას გამოკლი-ანთ, საკლასო ოთახში მავისი და გამომცედელის მეტი არავინ იქნებაო. ეგ აქამდეც უნდა მოგვეფიქრებინათ. სულ ცოტაც გაუძელი და მორჩა. ჩემი სიყვარული სულ არა გაქვს? გოგუტუნას სიყვარულიც არა გაქვს? გოგუტუნას უსწავლელი მამა უნდა ჰყავდეს? შენ ეს გინდა?

არა, ჯიბრაილს ეს არ უნდოდა. ჯიბრაილს ირინეცა და გოგუტუნაც ძალიან უყვარდა.

მეორე დღეს შახტიდან გამოსულმა ჯიბრაილმა დაბანა და ტანისამოსია გამოცვლა ძლივს მოასწრო, რომ უთხრეს, კადრების განყოფილებაში გეძახიანო. იასონ ვაწყამდე ჯიბრაილს ხელგაშლითა და ღიმილით შეეგება:

— პატიოსანი კაცი არ დაიკარგება, ჩემო ჯიბრაილ! იქ მოგხსნეს, აქ დაგაწინაურებთ. მოდი ავერ! აი, ბრძანება: ხელიდან კაიმიშვილის მოადგილედ ინიშნები. აჰ, ლაპარაკი! სიტყვა არ გამაგონო! დამიანე ჭყონიას ჩვენ მოვეუვლით. ასლანდელი მოადგილე? ნურც ეგ გედარდება. ჩვენ ზოგ რამეში ვცდებით, თორემ მართლა ცუდი ხალხი კი არა ვართ. ხუმეთქი. მაინც დღედაღამე აქ არა ხარ? ეგ უბანი მაინც შენს ჭკუაზე მუშაობს. ჰოდა, მორჩა! აბა, ახლა კი შენ იცი! სუ! კრინტი!

ჯიბრაილს ბრძანების ასლი ხელში ჩა-სწარა, თავისი ჯოხი აიღო და კაიმიშვილის ახალი მოადგილე კარებამდე მიაცი-ლა.

— მაინც ყოყმანობ?
— რაღა დროს ყოყმანია, ბრძანება ხელში მიჭირავს.
— აბა, რაღა გინდა?
— არაფერი, კაცო! ისე აღარ ჩაეფიქრდე?
— ისე — კი, ბატონო!

ჯიბრაილი და მიტუმა კაიმაშიშვილი რესტორნის ცალკე კაბინეტში იხსდნენ, — კადრების განყოფილებიდან გამოსულ ჯიბრაილის მიტუმა დერეფანში დახვდა და სანამ რესტორანში არ შეიყვანა, აღარ მოეშვა.

მაგიდაზე მწვანილი, ქორფა კიტრები, მხალეული, ხამხირი ყველი. ნადული, შემწვარი სულგუნი, ერთი ბოთლი „ენაზელი“ და ოთხი ბოთლი „გურჯაანი“ იდგა. მიტუმას კიდევ ტაბაკა და მწვადები ჰქონდა შევსებული.

— უკეთეს სალაპარაკო ადგილს სად ვიმოფინო?

— ვერსად.

— ჰოდა, მოდი, ვილაპარაკოთ.

— ვილაპარაკოთ.

— თუ ჯერ დავლიოთ?

— რაკი დასხმულია, ბირემ დავლიოთ.

ორივემ კონიაკიანი სირჩები ასწია.

— აბა, ჯიბრაილ, გაგვიმარჯოს!

— გაგვიმარჯოს!..

ორივემ გადაჰკრა.

— არ გაგიკვირდა, მოადგილეობა რომ შემოგთავაზეს?

— გამიკვირდა.

— გაგიკვირდებოდა. ეგ კი არა, არჩაიქსაც ყბა მოექცა, შენ და მაგან ერთად როგორ უნდა იმუშავოთო.

— მერე?

— დავაჯერე. ორ დღეს ვაჯერებდი.

— კი, მაგრამ შენ თვითონ საიდან იცი, რომ კარგად ვიმუშავებ?

— შენ ცუდად მუშაობა არ შეგიძლია, მაგრამ...

— რა?

ეს ლაპარაკი ახლა ნუ გვინდა. თუ ვერ ვიმუშავებთ, ან მე წავალ და ან შენ. ეს ქვეყანა დიდია. მიწისქვეშეთში ღოღილი კიდევ მომწყინდა.

— სახალისო ბევრი არაფერია.

— სხვა რამეზე ვილაპარაკოთ. ოღონდ შენ ეს ერთი იცოდე, ჯიბრაილ: ჩვენს ბიჭობთან ჩხუბი და აყალმაყალი სულ ზედმეტია. ამ ერთხელ შევცდით, თუ შევყევით და შევყევით. რას იზამ! ასე თუ გავუნამუსდებოდით, ღმერთმანი, აღარც კი გვეგონა. ახლა რასაც ვეტყვით, იმას გა-

აკეთებენ: ადამიანს რა ბევრი უნდა? ოღონდ ცოლ-შვილს ნუ დაუმშველია. მითხარა გათ მეტი არაფერი უნდათ. რეკორდები კი... თუ რომელიმე მართლა თავს გამოიდებს, ვინ მამამაღლი! არადა, როგორც სხვები მუშაობენ, მაგათაც ისე იმუშაონ. ეს ამხელა საბჭოთა კავშირი სულ შახტებიითა დაფარული. ეგერ, ნიკოლოზ მამაი, ზედა? ყოველმა ცვლამ თითო ტონა ზედმეტი ქვანახშირი ამოიღოსო. ამაზე უკეთესს რას მოიფიქრებ?

— ვერაფერს.

— ჰოდა, ჩვენც მაგ გზით ვიაროთ. ყაბული ხარ?

— ეგ შენ და შენს „რეკორდსმენებს“ უნდა გკითხოთ.

— ნულარ გამახსენებ! გკითხვები. ყაბული ხარ?

— ყაბული ვარ, მაგრამ... ზოგი რომ ნამეტანი გაფუჭებული გყავს?

— იმათი გამოსწორება ჩემს კისერზე იყოს.

— გაგიკვირდება. რაზეც გუშინ ხელს უწერდი, დღეს იმაზე უარის თქმა გაგიკვირდება.

— შენ აგერ არ მეყოლები?

— მაგისთვის დამაწინაურეთ?

— თითქმის.

— ხა-ხა-ხა!..

— არაფერი, ჯიბრაილ, აი, ძმობას გეფიცები, არაფერი არ მაფიქრებს. ყველაფერი საათივით აეწყო. მარტო ის არ ვიცი, იმ ოხერ ზენაიშვილს რა მოეუხერხო: შენ რომ ამასწინათ ეგ ურჯუკი ისე არხეინად მიხსენე, გულზე მომეფონა. ვიფიქრე, ჯიბრაილსაც ყველაფერი სცოდნია-მეთქი. მაგრამ მარტო ცოდნა საქმეს რას შევლის? შენ ჯერ არ იცი, ეგ რა ქრისტეს ფუხის მგვრეტელია.

— რა უნდა გექნას?

— ხანდახან მეც ვგრე ვიფიქრებ ზოლმე, რა უნდა გექნას-მეთქი. მოპარვით მოკვლა მაგათ თითქოს არ სჩვევიათ, თავს ვაგაკობაზე სდებენ. მაგრამ მაინც...

— ნუ გეშინია.

— არ მეშინია. არა, ღმერთმანი, აღარ

მეშინია. ერთი მაგის... აბა, ჯიბრაილ, გაგვიმარჯოს!

— გაგვიმარჯოს!

* * *

სამოდგე დღეში გამოიძვრა რომ ჯიბრაილსაც და მიტრუშასაც დურმიშხან ზენაიშვილისა მაინც უნდა შინებოდათ.

ზედა სანგრევი ჩამოქცეული იყო. მას აქვთ ორი ციკლი გაიარეს. წინა დღეს გაყვანებს უბრძანეს, სათადარიგო გასასვლელის გასაყვანად ყველაფერი მოამზადეთ, მაგრამ აფეთქებით უკუნთად არ ააფეთქეთ, დილით რაღაც წვრილმანებს შევამოწმებთ და მეორე ცვლის დასაწყისში ავაფეთქებთ.

იმ წვრილმანების შესამოწმებლად ჯიბრაილი და მიტრუშა მსხტში დილის ათ საათზე ჩავიდნენ. მთავარ შტრეკზე სამი კილომეტრი ისე გაიარეს, რომ კაციშვილი არ შეხვედრიათ. მიტრუშა როგორღაც უკუნებოდ იყო. თითქოს ფეხსაც ითრევდა და სანგრევში ასვლა სულაც არ ექპარებოდა. საკონვეიერო შტრეკთან რომ მივიდნენ, შეჩერდა, ჩაუბუტი მოიხადა, შოფლილი შუბლი მოიწმინდა, მოიწმინდა და ჯიბრაილს როგორღაც დამნაშავესავით გაუღიმა.

— რა გემართება? — ჯიბრაილი მართლაც გაკვირებული იყო.

— არა, არაფერი... სწრაფად უპასუხა მიტრუშამ. — რა უნდა მემართებოდეს...

ოღონდ... ის უკუღმართი ხომ არხად შეგინიშნავს?

— ვინ უკუღმართი?!

— ზენაიშვილი.

— არა.

— ორი დღეა, უბანზე არ გამოიჩენილა.

— მერე?

— არა, არაფერი. — მიტრუშამ უეკრად ხელი გადაწყვეტით ჩაიჭინა და საკონვეიერო შტრეკში პირველი შეძვრა.

სანგრევში მალე ავიდნენ. აქ ამ ორს გარდა კაციშვილი არ ჰქვანებდა. ორივენი ერთმანეთის მხარდამხარ მიდიოდნენ: როგორც კი სანგრევი აათავეს და ოღონდ მარცხნივ შეუხვიეს, საიდანაც სათადარიგო გასასვლელის გაყვანა უნდა დაეწყოთ, მიტრუშა წამით შეჩერდა და ქვანახშირის ფენას ნათურა მიუშვირა.

— ეს რა არის?

ჯიბრაილი მისკენ მიბრუნდა. ნათურა ფენას ამანაც მიუშვირა. მაგრამ სანამ რომელიმე რამეს მოისაზრებდა, უეკრად დამაყრუებელი გრგვინვა მოისმა. ქვანახშირის და ფუჭი ქანის ვებერთელა ლოდები, ნამსხვრევები, ბოლი, მტვერი, წყალა — ყველაფერი ერთმანეთში აირია, ზრიალით ჩამოშვავდა და ვებერთელა გროვად იქცა.

ჯიბრაილისა და მიტრუშას გვაგების ამოდებას მთელი დღე და ღამე მოუწოდნენ. ამასობაში კი დურმიშხან ზენაიშვილი ქალაქიდან გადიკარგა.

თავი მეთერთმეტე

თეიმურაზ არაყვანიძე ამოდენა ფაგაცი ისე მოიყარა, რომ თავისი დედისთვის ერთი ხმამალალი სიტყვაც კი არ უკადრებია. იმ საღამოს კი, ცოტა გაწყდა, კინალამ რაღაც არ ესრთა.

თეიმურაზი და მშვენიარი ჯიბრაილ ხელთუფლიშვილისა და მიტრუშა კაიშამიშვილის გასვენებიდან კარგა შებინდებულზე მობრუნდნენ. გზაში მშვენიარმა რსაც კი თქვა, ნეტავი, თბილისში ისეთი ვინ

უნდა მოკვდეს, რომ იმის გასვენებას ამოდენა ზღვა ხალხი დაესწროსო. შახტის კლუბიდან სასაფლაომდე მარტო ქუჩები კი არა, სასლების ფანჯრები, აივნები ხალხით იყო გაჭედილი. იქითობას, ასე თუ ისე, წესრიგს იცავდნენ. მაგრამ მერე, მიტინგი დამთავრდა, კუბოები მიწაში ჩაუსვეს და ხალხმა დამლა დაიწყო, ყველაფერი აირ-დაირია. ატყდა ჩოჩქოლი, გადაძახილები, მშობლებდაკარგული ბავშვე-

ბის ღნავილი, მანქანების სირენების გაბ-
მული ღმუილი... თეიმურაზმა და მწვეი-
ნარმა მართლაც ძლივს გამოაღწიეს.

მელანოს სუფრა გაეშალა და შეიღებს
ელოდებოდა. მაგრამ არც თეიმურაზსა და
არც მწვეინარს ჭამის თავი არა ჰქონდათ.
სუფრას სამიგენი უხმოდ უსხდნენ და
უხმოდვე აიშალნენ. მელანომ ჯერ სუფრა
ააღაგა, მერე კი ლოგინზე წამოწოლილ
თეიმურაზს ჩამოუკადა და თავისებური
მშვიდი კილოთი უთხრა, — აი, შვილო,
აღამიანს ცხოვრებაში რამდენი უნებლიე
შეცდომა მოსდის, მაგ ბიჭისთვის შენ რომ
თანამდებობა არ წაგვრთხია, ვე საწყალი
ახლაც ცოცხალი იქნებოდაო. ამის გამგო-
ნე თეიმურაზი გაშეშებული წამოვარდა,
ალბათ, მელანოს მართლაც დაარტყაბდა,
მაგრამ ვერაფერი მოიხელთა, მყისვე გონს
მოეგო, გარეთ გავარდა და კარი გაიჯახუ-
ნა.

შუალამეს აღარაფერი უკლდა, როცა
მწვეინარი გარეთ გამოვიდა. თეიმურაზი
კიბეზე გულბელდაკრეჭილი და თავაჭი-
ნდრული იჯდა. ფეხის სმავზე თავი ასწია
და მწვეინარს უხმო კითხვით შეხვდა.

— არაფერი, ლოგინში ჩაწვა და თავი
მოიმძინარა.

— შევიდე?

— არ ღირს. საცაა, მართლა ჩაეძინება.
მაგას მეტი კი აღარ შეუძლია. ხვალ ღი-
ლას კი შერჩედებით.

მწვეინარი თეიმურაზის გვერდით ჩა-
მოკადა. კარგა ხანს სმამოუღებლად ისხ-
დნენ. მერე თეიმურაზმა მწვეინარს თვა-
ლებში შეხვდა.

— რას მიყურებ?

— არაფერს.

— მაინც?

— რომ გითხრა, გაგიკვირდება.

— ვიცი, რაც უნდა მითხრა.

— ?!

— აქედან რაც უფრო მალე წახვალთ,
მით უკეთესი იქნებაო.

თეიმურაზს თავისდაუნებურად გაელიჰმა.

— ვერ გამოვიდანი? — მწვეინარმა

ძმას მხარზე ხელი მოხვია.

— მერე? წახვალთ?

— წავალთ.

— მტოვებთ?

— ცტოვებთ. ვაგვაცმა თავი... **საქმეებს**
თეითონვე უნდა მიუაროს.

— რომ ვერ მიყუარო.

— მოუვლი.

მესამე დღეს თეიმურაზმა დედა და და
თბილისში გამოისტუმრა.

• • •

იმ საღამოს თეიმურაზი შესტიდან ძა-
ლიან დაღლილი დაბრუნდა. მესამე ცვლის
მეშახტეებს მეორე ცვლასთან ლაპარაკი
მოუვიდათ, საყელავი მანქანა ქვევით რა-
ტომ აღარ ჩამოიყვანეთო. მესამე ცვლა
მართალი იყო: მანქანის ჩამოყვანას ისი-
ნი ასლა ორ-სამ საათს მაინც მოუნდებო-
დნენ და გვემა შეუსრულებელი დარჩე-
ბოდათ. მაგრამ არც მეორე ცვლა სტყუო-
და და დასაწვავი ტერის სულ ქრიალ-ჭრიალი
გაჰქონდა, წინ პირდაპირ მტკავლობით
შიიწვედნენ და მანქანის ჩამოსაყვანი დრო
აღარ დარჩათ. სანამ თეიმურაზი ამ საქ-
მეს მოაწესრიგებდა, ბარე თორმეტი საათი
გახდა. არადა, მეშახტეები ისე იყვნენ გა-
წიწმატებულნი, რომ უბნის უფროსს
ყურს არც კი უკადებდნენ. მერე ტაბლის
დახურვაო, მემონტაჟების გამოძებნაო...
სახლში რომ დაბრუნდა, ძვალი და რბილი
გაერთიანებული ჰქონდა. დაღლილობას-
თან ერთად საშინელ მარტობასაც გრძნო-
ბდა. ლოგინზე მივედო და სულის ხეირი-
ანად მოთქმაც ვერ მოასწრო, რომ კარზე
ფრთხილად დააკაკუნეს. «ნუთუ ის არცს!»
კარს მივარდა, გამოაღო და გოგოლა ხო-
მასურიძე დაინახა.

გოგოლას ვარდისფერი კაბა ეცვა. შევ-
ბულებაში ყოფნისას. ცოტა გამხდარიყო.
სახეზე — თვლების უკვებთან, ტუჩებთან,
კისერზე — ოღნავ, სულ ოღნავ შესამჩნე-
ვი ნაოჭები ეტყობოდა. ამიტომ წინანდე-
ლზე უფრო ხნიერად გამოიყურებოდა.
ოღონდ იგივე ლურჯი, მშვიდი თვალები
ჰქონდა, მხარებზე კი იგივე საილენძისფე-
რი, ოღნავ მოწითალო თმები ეყარა.

გულაძგერებულმა თეიმურაზმა უკან
დაისხა. გოგოლამ კარი შემეღადა მიხურა,
თეიმურაზს ოღნავ შესამჩნევად გაუღიმა
და პირდაპირ სკამისკენ გაემართა. თეი-

მურაზის მოალერსება თითქოს ფიქრადაც კი არ მოსვლია. დაჯდა, მუსლებზე კაბა გაისწორა და მერე ორივე ხელი თმაზე გადაიხედა.

რა დიდებული იყო ეს ლამაზი, მშკოდი, თავის თავში დარწმუნებული ქალი იმ წუთას!

თეიმურაზი საქციელწამსდარი იდგა შუა ოთახში.

— დაჯექი, თეიმურაზ! — გოგოლამ მშვიდი მოძრაობით თმები ერთხელაც გაისწორა.

თეიმურაზი ჩამოჯდა.

— როგორა ხარ?

— არა მიშავს.

სირქემე ჩამოყვარდა.

— შენ?

— მეც არა მიშავს.

— შენი ქმარი?

— ცოტა მორჯულდა.

— შენ ცოტა გამსდარხარ.

— კი, ცოტათი გავხდი. არ გენატრებოდი?

— ძალიან.

— დედაშენი რატომ არ გამაცანი?

— არ მომიხერხდა.

— ციცი! — გოგოლამ თეიმურაზს თით დაუქნია.

— ღმერთმანი!

— კარგი, — გოგოლამ ღრმად ამოისუნთქა, — არქივომ მითხრა, თეიმურაზი შენი გულისთვის მემახტეები უბღვერენო:

— არქივო სად ნახე?

— მეზობლები ვართ.

— მიბღვირონი!...

— ხა-ხა!..

— დედაჩემი... —

— არა! — შეაწყვეტინა გოგოლამ, — მე შენზე ათი წლით უფროსი ვარ. დედაშენთან მე თვითონაც არ მოვადლოდი.

ისევ სირქემე ჩამოყვარდა.

— მოდი, თეიმურაზ, ისა...

— რა?

— არა, არაფერი...

გოგოლა ერთ წუთს ისევ სდუმდა. მერე წამოდგა ლოგინი გაშალა, სინათლე ჩააქრო, გაიხადა და ჩაწვა.

...

— როგორ მიყვარხარ, თეიმურაზ!

— მე უღმერთო სულაც არა ვარ.

— ვიცი.

— მემახტეების ნუ გედარდება. გერონტი ამ მახტზე არავის უყვარს, ისინი ჩემი გულისთვის გოწყრებიან. როცა გაიგებენ, რომ... ერთი სიტყვით, ყველაფერი გაივლის.

— შენ რას აპირებ?

— ჩაფიჩაძის ცოლობას.

— შეეჩვიე?

— არა. რაც აქედან წავედით, ახლოსაც არ გამიკარებია. მე ერთი კარგი, ძალიან კარგი ბიჭი მიყვარს. — გოგოლამ თეიმურაზს საფუთქელზე აკოცა.

— ასე სანამდე უნდა ვიყოთ? — თეიმურაზმა წამოიწია და იდაყვებს დაეყრდნო.

— არ ვიცი. ოღონდ...

— რა?

— მე შენთან აღარ მოვალ თეიმურაზ. შენ ძალიან გეწყინება? — გოგოლამ თეიმურაზს თავი გადაუწია და თვალებში ჩახედა. — მითხარი, ძალიან გეწყინება?

— შენ როგორ ფიქრობ?

— ჰოდა, ძალიანაც კარგი. ასე გვიყვარდეს ერთმანეთი. რამდენია, რომ ერთმანეთი უყვართ და... ასე მარტო ჩვენ ვაქნებით?

— მე...

— სუ! — გოგოლამ თეიმურაზს პირზე ხელი დაადო. — არაფერი მითხრა. მოდი. — მკლავები გაშალა და თეიმურაზის თავი შეკრდზე მიიხუტა.

დილის ექვსი საათი იქნებოდა, გოგოლა რომ წავიდა. თეიმურაზი აღარაფერს მორიდებია და გოგოლა ჭიშკრამდე გააცილა. კარგა ხანს უძრავად იდგა, სანამ უკაცრიელ ქუჩაში სწრაფი ნაბიჯით მიმავალი ქალი კუთხის სახლს არ მიედგარა. თეიმურაზმა არ იცოდა, როგორი ცოლქმარი იქნებოდნენ გოგოლა და ჩაფიჩაძე, ან სანამდე გასტანდა მათი ცოლ-ქმრობა. იმას კი ვრძნობდა, რომ ეს ლამაზი, მუდამ მშვიდი და აუღვლეებელი ქალი მას აღარ დაუბრუნდებოდა.

ერთი კვირის შემდეგ თეიმურაზის უბანზე მოულოდნელი ამბავი მოხდა.

სალამოს ცხრა საათი იყო. თეიმურაზი, გრძელი ოდიბაშვილი და მწვრთნელი ბესიკ ხელაშვილი ზედა საანგრევის ბოლოში იდგნენ და ამფეთქებლებს ელოდებოდნენ. უცერად ქვევიდან გამურული, აქოშინებული არქიფო ცალუდლიშვილი ამოიჭრა და შესძახა, ლავის შუაგულში ჭერი ინგრევაო. თეიმურაზს დახცევხლა: ცვლის დასაწყისში იგი უშანგი მონასტელიძემ გააფრთხილა. ლავის ჭერი მაინცდამაინც არ მოშწონსო. მაგრამ თეიმურაზს უშანგი შედმეტ სიფრთხილეში ჰყავდა შემჩნეული. მერე ჭერი თვითონ შეამოწმა და საეჭვო არაფერი შეუმჩნევია. ამიტომ უშანგის გაფრთხილებისთვის ყურადღება აღარ მიუქცევია.

— გეუბნებით, ჭერი ინგრევა. — მღვღვარებისგან ჩახლქნილი ხმით გაიმეორა არქიფომ.

— რატომ უნდა...

თეიმურაზმა წინადადების დამთავრებაც კი ვერ მოასწრო, რომ თხუთმეტობდე ნახიჯიდან დამაყრუებელი გრძელი მოისმა. ჩამოინგრა ჭერი, რომელიც სულ ხუთიოდე წუთის წინ ისეთი სანახავი იყო, რომ მის სიმკაცრესა და საიმედოობაში ეჭვს არცხლად თუ ვინმე შეიტანდა. მოხდა სწორედ ის, რისი წინასწარი განჭვრუტაც ამოქმის შეუძლებელია.

სანგრევი თითქოს შუაზე ვაწყდა. თეიმურაზი, ოდიბაშვილი, არქიფო და ის მემახტე — ბესიკ ხელაშვილი ზევით ჩარჩნენ; მერე — ჩამონგრეული ჭერი იყო. უფრო ქვევით კი — ცვლის დანარჩენი შემახტეები, თითქმის ოცდახუთი კაცი. ამათ არავითარი ხიფათი არ ელოდათ — ყოველ წუთს შეეძლოთ მთავარ შტრეკზე გასულიყვნენ.

თეიმურაზსა და მასთან მყოფთ კი წასახლეული აღარსად ჰქონდათ. იმ ადგილიდან, სადაც ისინი მოემწყვდნენ, ზევით საეგნტილაციო შტრეკში წვრილი, დაახლოებით ორმოცი სანტიმეტრი სიმაღლის საეგნტილაციო ხერვლი გადიოდა. მაგრამ იმ ხერვლის ხიგრძე ხუთ მეტრს აღემატებოდა და თანაც იგი სრულიად გაუმავ-

რებელი იყო. მასში შეძვრომა და საეგნტილაციო შტრეკისკენ გაცოცება უეჭველ სიკვდილს მოასწავებდა. ქვევით კი თეიმურაზი და მასთან მყოფნი ფეხსაც კი ვერ გადმოადგამდნენ — ჩამონგრეული ჭერიდან უწესრიგოდ, საზარლად ჩაპაწოლილიყვნენ ფუჭი ქანების ვებეზულადლოდები. სრულიად უშინშენვლო ბიძგი, ნიავის უმცირესი წამოხერვაც კი საკმარისი იყო, რომ ლოდებს შორის კავშირი დარდვეულიყო, ისინი ძირს ჩამოშვავებულიყვნენ და ყველაფერი მოესრათ.

ოთხი კაცი ჩამონგრეულ ლავაში ჩარჩენილათ, — ეს ხმა მეხივით გავარდა მთელს ქალაქში. ხუთიოდე წუთში შახტის ეზო, მთავარი შტრეკი, ლავის მისადგომები, ლავის ქვედა ნაწილი ხალხით გაივსო. აქ ტრიალებდნენ, მბრძანებლობდნენ, მუშაობდნენ, ფორიაქობდნენ და ერთმანეთს ანუგეშებდნენ კახაბერ გურასაშვილი და გედეონ ხაზარაძე, სარდიონ რაჭველიშვილი და დამიანე ჭყონია, სამთო-მამველი რაზმის წევრები და სხვა უბნების შემახტეები... გამოსავალი მხოლოდ ერთი იყო: ჩარჩენილ ოთხ კაცს როგორმე უნდა გაეძლო, სანამ მამველები და მებეგვები ჩამონგრეულ ჭერს ისე მაინც გაამაგრებდნენ, რომ მის ქვეშ გამოვლა შესაძლებელი გამხდარიყო. საჭმელი და სახმელი წყალი კი ან ზევიდან — იმ საპაერო ხერვლიდან, ან როგორმე ისევე ქვევიდან, რკინის გრძელი ჭოკებით, ან სხვა რაიმე საშუალებით, უნდა მიეწოდებინათ, მაგრამ ერთი გზაც ძალიან საშიში იყო და მეორეც, ამიტომ ხელი ჩაიქნიეს, როგორმე უჭმელებმა გასძლონ, უწყლობა კი ადამიანს ამ ნესტიან შახტში ისერიგად არ აწუხებესო. გედეონ ხაზარაძემ სანგრევის გამაგრების გეგმა პირდაპირ თვალის დახამამებში შეადგინა და მამველები და მებიგვები საქმეს შეუდგნენ.

რამდენიმე საათის მუშაობის შემდეგ აშკარა გახდა, რომ საქმის დამთავრებას სულ ცოტა, ორი დღედაღამე მაინც მოუწინდებოდნენ — სანგრევის ჭერი ძალიან იყო დაზიანებული და ყოველ წუთს შეიძლებოდა, კიდევ და კიდევ ჩამონგრეულიყო. მებიგვებს კიდევ უკვირდათ, ემოდე-

ნა ლოდებს ნეტავი რა ამბავებს, რატომ არ ჩამოშვადებიანო, რომ იტყვიან, საკმეწინ კუს ნაბიჯით მიიწვება. სრული ათი საათი გავიდა, სანამ პირველ წყვილ ბიგას ჩადგამდნენ და ჩამოქცეულ „გუმბათს“ ქვედა პირს აუკრავდნენ.

არადა, ჩარჩენილებთან ლაპარაკი ქვევიდან თავისუფლად შეიძლებოდა — მანძილით ათ-თორმეტ მეტრს არ აღემატებოდა და ერთმანეთის ხმები ჩარჩენილებსაც და მამულელებსაც მშვენივრად ესმოდათ. და როცა ხალხს პირველმა ზაფრამ გაუარა, როცა კიდევ ერთი წყვილი ბიგა ჩადგეს და მეზიგეებმა თავისუფლად ამოისუნთქეს, — მგონი, აწი აღარაფერი უნდა უჭირდეთო, მემასტეები — როგორც ასეთ შემთხვევებში მუდამ ხდება, გამზიარულდნენ და სუწრობის ხასიათზე მოვიდნენ. ირაკლი შუბითიძემ მეორე ბიგის ჩადგმა რომ მოათავა, ოფლში გათხვრილი ჩამოფორთხდა. ორივე ხელი ტუჩებზე მიიღო და ზვეით გასძახა:

— არქიფო, პოოუუ!

— პო — პოუუ! — მოისმა ერთი წამის შემდეგ ნესტისაგან თდნავ მიყრუებული ხმა.

— რავა ხარ, რავაა?

— კარგად, კარგააად!

— უბნის უფროსი რავა გყავს?

— ღმერთივით, ღმერთივითით!

— აჰა, ცოტა ხანს იყავით კიდევ!

— რაი?

— ცოტა ხანი! კიდევ გა-ძე-ლით!

— პო-პოოუ!

ირაკლიმ ოფლიანი შუბლი შეიწმინდა და ჩაილაპარაკა:

— ისე შენ დაგიმშვეენდა ცხვირი, რა კარგადაც ახლა შენა ხარ!

გარემომყოფებმა ხმამაღლა გადაისარხარეს.

ჩარჩენილების გამოყვანა მხოლოდ მეცამე დღეს მოხერხდა. დამიანე ქყონიამ და სარდიონ რაჭველიშვილმა სასტიკად აკრძალეს, ზვეითყენ, მამულეებს გარდა, ფეხი არავინ გადადგასო. ბოლოს, როგორც იქნა, ნათურის სუსტი სინათლე გამოჩნდა. ორი რაზმული შიმშილისა და დაღლილობისაგან დაოსებულ არქიფოს მხარში შე-

დგომოდა და ისე მოჰყავდათ. შემდეგ ბესიკ ხელაშვილი გამოიყვანეს, მერე — გრიშა ოდიბაშვილი... დამიანეშვილი — ხარდიონმაც, კახაბერმაც და გედეონმაც კარგად დაინახეს და დამიანეშვილს, რომ აგარიული ადგილიდან ყველაზე ბოლოს თეიმურაზ არაჯევანიძე გამოვიდა. არადა, ისე იყო ფერმიხნდილი და დაოსებული, რომ ეჭიმებმა და ახლო-მასლო მყოფმა მემასტეებმა სხვენს თავი მიანებეს და თეიმურაზს შემოეხვიენენ.

* * *

კახაბერის კაბინეტში უფროსების თათბირი დიდ ხანს არ გაგრძელებულა. ყველამ იცოდა: ეს ისეთი ავარია იყო, რომლის წინასწარ განჭვრეტაც არავის ძალეში. თეიმურაზ არაჯევანიძის გამტკუნება ფიქრადაც არავის მოსვლია. ეგ კი არა, დამიანე როგორი მიუდგომელი კაცი იყო, იმანაც კი თქვა, ჩემი სიტყვა დამიანეშვილს, მაგ ბიჭისგან რა ლომი მემასტე დადგებაო. აქტი, რა თქმა უნდა, მინც შეადგინეს. მერე სარდიონმა კახაბერს მხარზე ხელი მოუთათუნა, ამ თვეში გვემის შესრულება გავიჭირდება, მაგრამ არა უშავსო, — და ის იყო, დაშლას აპირებდნენ, რომ კარი გაიღო და საშინლად დაბნეულმა მარგალიტა ხეცურიანმა შემოისევდა. ხელში რაღაც ქაღალდი ეჭირა.

— ეგ რა არის?

მარგალიტამ ქაღალდი კახაბერს მიუტანა.

კახაბერმა წაიკითხა და თვითონაც დაიბნა. მერე ის-ღა მოიფიქრა, რომ ქაღალდი გედეონს გადააწოდა. ამანაც წაიკითხა, შეცბუნდა და ქაღალდი ხელში უაზროდ შეატრიალა.

ეს თეიმურაზ არაჯევანიძის განცხადება იყო, — გონგონთ, დაუყოვნებლივ გამოთავისუფლოთ მესამე საექსპლოატაციო უბნის უფროსის მოვალეობისაგან და დამნიშნოთ ამევე უბნის რომელიმე ცულის უფროსადო.

— პასუხი ახლავე მომიტანეთ — წაილაპარაკა დაბნეულმა მარგალიტამ:

ქაღალდი, ბოლოს და ბოლოს, სარდიონის ხელში მოხვდა. წაიკითხა და ამ ხნის კაცი ყაყაჩოსავით გაწითლდა.

თავი მეთორმეტი

ანზორ კუბატაძის მკვლელობის საქმის გარჩევა სასამართლოში ოცდასუთ ივნისს დაიწყო. ნომალი დიხამინჯია აღარც კი ელოდა, თუ ამ პროცესზე ნათიას გამოიძახებდნენ. უწყება რომ მოიტანეს, ისიც კი გაიფიქრა, ამას ნათიას არც გავემსგელო, სასამართლოში მე თვითონ წავალო. მაგრამ სადილობისას ნათიამ, — იგი უკვე მომჯობინებული იყო და დღე-დღეზე საშახურში გასასვლელად ემზადებოდა. — ქმარს უგუნებობა შეატყო და ჰაითხა რა დაგემართათ.

— ჰო, შე კაცო! — მყა'ე შე შეგვლა რძალს პლატონი, — დანა კრატის არ გიხსნის. გეიტხარი, რა ამბავია.

— ჩვენგან შენ დამალული რა უნდა გქონდეს? — კესარიამ ლანგარიდან პურის ნატეხი აიღო.

ნომალიმ თქვა, უწყება მოვიდაო. კესარიამ რძალს აღმაცერი მხერა ესროლა. პლატონი კი მაშინვე ტელეფონს ევა და ვილაცას დაურეკა, ერთი-ორი დღე სამსახურში ვერ მოვალ და საქმეს მიხედეთო.

ნინოს და ბაბოსაც დაურეკეს. დილის თერთმეტი საათისათვის ყველანი სასამართლოში იყვნენ. პლატონი შეეცადა, კესარია როგორმე სასლში დაეტოვებინა, მაგრამ ქალმა შეუვალად განაცხადა: სადაც ჩემი ოჯახის სახელისა და პატიოსნების საკითხი წყდება, მეც იქ უნდა ვიყო.

— აწი, შენი ოჯახის პატიოსნება აქ რა შუაშია, კესარია?!

— ეე შე ეციე! — კესარიამ ქმარს გვერდი აუარა და კარადის კარი გამოადო.

ბაბო ფაგელენიშვილმაც ბეგბი რლია, რომ პროცესის დაწყების ამბავი ინსტიტუტში არ გახმურებულყო, მაგრამ მიხანს მაინც ვერ მიაღწია. თვითონ ბაბო სასამართლოში სუთი წუთის მოსულიც კი არ იქნებოდა, რომ დარბაზში იმავე კარებიდან აგული შეიფარაინი შემოვიდა. თანაც მარტო კი არ იყო. გვერდით ფაკულტეტის ადგილკომის თავმჯდომარე, კომკავშირის ორგანიზაციის მდივნის მოადგილე და კიდევ ვილაც კაცო მოჰყვებოდნენ. შეიფარაინი ბაბოს მტკაღ თავაზიანად

მიხალმა და თავის მსლებლებთანად შესუთ რიგის სკამები დაიკავა.

ნათიამ და ბაბომ ერთმანეთს შეხედეს. ბაბომ გაიღიმა და ნათიას გამაზნეველად ხელზე ხელი მოუჭირა.

ბრალდებულები შემოიყვანეს. მათ დან-ღაზე ნათიას სახეზე აღმურა მოგდო კესარიამ ეს დინახა, მაგრამ არ შეაშინია. პლატონი და ნომალი რალაცაზე ხმამაღლა ლაპარაკობდნენ. დარბაზში თენგიზ ჯაფელიძის მამა ურმალოში გამოჩნდა. არ დამჯდარა, უკანა კედელთან, კარის შორიხლოს გაჩერდა. პროფესორი კონსტანტინე ჭირაქაძე კი არსად ჩანდა. მან შეიღს ადვოკატი დაუქირავა, ასლა კია ალბათ, ლექციებისთვის ემზადებოდა და სასამართლოში მოსვლა საქიროდ არ დაინახა. პროკურორმა და ადვოკატებმა თავიანთი ადგილები დაიკავეს. დარბაზს შორეულ კუთხეში ვალერიან მეტეპაიშვილი ჩამოჯდა.

სასელმწიფო ბრალმდებლად ალექსანდრე ბაქელიძე გამოდიოდა. წინა პარასკევს მას აქ აგესენტი შარაშენიძე ეწვია, უთხრა, თუ ჩემი გჯერა, ამ საქმიდან არაფერი გამოდნათ და ფულის მომლოდინე პროკურორს გული რომ მეტისმეტად არ დასწყვეტოდა, სპილოს ძელის მუნდმტუკი უფეშქაშა; ბაქელიძე დაიბოღმა. იგი თავის ჯანმრთელობას ხამგალითოდ უფრთხილდებოდა; არახოდეს პაპირობი არ მოუწყვია და ის მუნდმტუკი ისევე სჭირდებოდა, როგორც შარაშენიძე თოელი. მაგრამ რალას იხამდა! ბოღმა გულმა ჩაიკლა და გადაწყვიტა, შარაშენიძემ ამას იქით უჩემოდ რამე რომ იმოქნოს, მაგრად შეინახოსო.

პროცესის დაწყებას აღარაფერი უკლდა, როცა დარბაზში ბესარიონ მაგრაქეელიძის დედა — დომინიკა შემოიჭრა. ნახევარი საათის წინ მან ცხენში ქმარი ინახულა და სურსათი გადასცა, ასლა კი აქ მოვიდა, რომ საჭმელი ბესარიონისთვისაც მიეწოდებინა. ორი ხელწანთით ხელში, ოფლად გახეითქული, აწითლებული ბადრაგის უფროსთან მიიჭრა და თავისი გა-

ჭირდება აუხსნა. საქმეში ადვოკატი იუსტიციის გიორგილიძეც ჩაერია და ბაღრაგის უფროსს ჰუმანურობისა და ადამიანობისაკენ მოუწოდა. მაგრამ უფროსმა თავი გადააქნია, მაგისი უფლება არა მაქვსო. იუსტიციამ მხრები აიჩქა და თავის ადგილს დაუბრუნდა (მესარიონს იგი უგასამრჯელოდ, კალისტრატეს ხათრითა და სიყვარულით იცავდა). დომინიკამ კი თავისი ჩანთები პირველი რიგის განაპირა სკამთან მიათრია და იქვე ჩამოჯდა.

მოსამართლე ავთანდილ ქებულაძე იყო — საკმაოდ ახალგაზრდა, მაგრამ უკვე მთლად გაჭაღარავებული კაცი. პატიოსანი და პრინციპული მოსამართლის სახელი ჰქონდა. იგი ამ საქმეს წინდაწინვე ვაუჯინო და დარწმუნდა, რომ მკვლელობა ნამდვილად შემთხვევითი იყო. ამას მკვლელობა და მოწმეებიც ერთსმად აღიარებდნენ და მათ ჩვენებებში არავითარი წინააღმდეგობანი არ შეიმჩნეოდა. ამიტომ ქებულაძე ამ პროცესზე საქმის განთულებას არ ელოდა. მას მხოლოდ ერთი რამ ვერ გავგო, რა აუცილებელი იყო სასამართლოზე ნათია ავალიშვილისა და აბდულა ატიმურაშვილის გამოძახება. ამის შესახებ ქებულაძე პროკურორს პროცესის დაწყებამდე გამოელაპარაკა.

— აუცილებელი, რასაკვირველია, გამოძახება არ იყო, უხალისოდ მიუგო ბაჯელიძემ, — მაგრამ ერთგვარად... სურათის ხისრულისათვის...

ქებულაძემ იცოდა, რომ ნათია ავალიშვილი ცნობილი სპორტსმენის ნომალი დიხამინჯიას ცოლი იყო. ისიც შეტყობილი ჰქონდა, რომ ნათიას პირველსავე დაკითხვაზე გული შეუწუხდა და მერე დიდნანს იავადმყოფა: დარბაზს თვალი გადაავლო, ნომალი დიხამინჯია იცნო და მის გვერდით მჯდომი შავთვალეზა ფერმკრთალი ახალგაზრდა ქალი რომ დაინახა, მაშინვე მიხვდა, ნათია ავალიშვილი სწორედ ეს იქნებოდა. ნათიას შორიდანვე ეტყობოდა, თუ რა ძლიერ დღვავდა. ქებულაძემ იფიქრა, ამას გული აქვს არ შეუწუხდესო, და გადაწყვიტა, თუ შესაძლებელი იქნებოდა, ნათიაც და ის ვიდაც ატიმურაშვიც თავიდან ახლავდ მოემორებინა.

— აბდულ რამაზ-ოღლი ატიმურაშვილი აქ არის?

— ზღეს!

— გამობრძანდით!

აბდულა ხალხიდან გამოძვრა და მოსამართლის მავიდას მიუხლოვდა. ნასვამი იყო თუ რა, კაცმა ვერ გაიგო, მაგრამ ძალიან შინაურულად, არხეინად და მზიარულადაც კი იქცეოდა.

— იცით, რატომაც გამოგიძახეს?

— ვისი.

— რისი თქმა შეგიძლიათ?

— ეგპ, უფროსოჯან, ვგეთი ჩუკვიანი კასი ხარ; მე შენ რა უნდა გითხრა? სინა დღეს თაზო მოვიდა და — ერთი გოგო უნდა გავასეინოთო. გავასეინოთ? გავასეინოთ, ჩემგან რა მიდის. თაზო ძალიან კარგი ზმაკაცია. მაგრამ ის გოგო სასეინოლ აღარ სამოვიდა. მეს ავდექი და სახლში სავედი.

— სახლში რომელ საათზე წახვედით?

— საათი? არა, საათი, უფროსოჯან, არ ვისი. ოღონდ მე როსა სავედი, ეს ბიჭი ხულ სალ-სალამათი დავტოვე! სულ! ა-პა-პა-პა! როგორს გიტრი. მერე კი გავიგე, რომ სასხალი ის... კუპატაზე, ხომ კო, ის ბიჭი მომკვდარა, აფსუს!.. აფსუს!..

— მომკვდარა თუ მოუკლავთ?

— აა! ეგ მე აღარა ვისი. ენ — არა! ეგ მე არა და არ ვისი.

— კიდევ რას იტყვი?

— ჰა? კიდევ? კიდევ, უფროსოჯან, აბა, რა უნდა გითხრა? კიდევ ის ვეჭვი, რომ შენ ჩუკვიანი კასი ხარ, მოსამართლე კასი ხარ... ჩვენებურად რომ იტყვიან, ალაპის კასი ხარ... ჰოდა, ეს ახალგაზრდა ბიჭები მამ სიხეში სოდეა არ არის? ღმერთმანი, სოდეაა. გაუწვი, ჯერ დავაშვავდნენ, ამ სხოვრების გემო ნახონ, სოლი ნახონ, შულეები ნახონ; იქ რა უნდა გააკეთონ? ზალიან, ზალიან სოდეაა!

— შენ თვითონ შვილები გყავს?

— არა. მე ჯერ შულეები არა მყავს. არს სოლი გყავს.

— რატომ?

— რატომ? იმიტომ, რომ... მე შალტაბალტაი კასი ვარ. მე დღეს აქა ვარ, ხვალ ბაქოში, ზვე ადესაში. მე ერთ ადგილზე

ჯდომა არ მიყვარს. მე — ექ!.. ჩემი საქმე სულ წასულია! სულ! მე...

— კარგი. თავისუფალი ხარ!

— გმადლობთ, უფროსოვან!

— ავალიშვილი ნათია ჯამბაკურის ასული!

ნათია გამოვიდა და სუსტად იქ გაჩერდა, სადაც ერთი წუთის წინ აბდულა ატიმურაზაძე იდგა. კესარიამ თავი მოაბრუნა და პლატონს ხანგრძლივად მრავალმნიშვნელოვნად მიაჩერდა. პლატონმა ხელი აუქნია და პირი იბრუნა.

— საქმეს იცნობთ? — ჰკითხა ქებულაძემ ნათიას.

— დიახ. — ქებულაძის ყურადღებამ ნამა კილომ ძალა და სიმშვიდე შემატა. მაგრამ ნათია მაინც ცდილობდა, ბრალდებულებსავე არ გაეხედია. ამ წუთში ქალი თავისი ყოფილი მეგობრებისა თუ ამხანაგებისადმი სიბრალულის თუ დანაშაულის გაურკვეველმა გრძნობამ შეიპყრო.

— მე გვეითები თუ აი, ეს საქმე, მე რომ წინ მიდევს, წაკითხული გაქვთ, თუ არა? — არა.

— მაგრამ იცით, საქმე რასაც უხეზა, ხომ?

— დიახ.

— თქვენ დაგკითხათ პოლკოვნიკმა შარაშენიძემ?

— დიახ.

— თქვენი პასუხები გახსოვთ?

— დიახ.

— კეთილი. მოწმე ატიმურაზაძემა აქ აჩვენა, ერთი ქალიშვილი უნდა გაგვეხერხებინათ. თქვენ ეს გაიგეთ?

— დიახ.

— ის ქალიშვილი თქვენ ხომ არ იყავით?

— დიახ. შესაძლებელია.

— ამ ხალხთან სხვა დროსაც გისვირინათ?

— ატიმურაზაძეთან არა. ატიმურაზაძეს არც ვიცნობდი.

— დანარჩენებთან?

— დანარჩენებთან — დიახ.

— იმ დღეს რატომ აღარ გაისვირინეთ? ნათია შეცბა. მას არ უნდოდა, ბრალდებულებისათვის მდგომარეობა დაემძიმებინა.

ამიტომ სიმათლის დამალვა არჩია.

— იმ დღეს... უგუნებოდ ვიყავი. თბამ თავი დახარა და სახესე წამოწითლდა.

— ამ კითხვაზე პოლკოვნიკ შარაშენიძესაც ასევე უპასუხეთ?

— შარაშენიძეს ეს ჩემთვის არ უკითხავს. ნათიამ ქებულაძეს გაკვირვებული, წრფელი მხერა შეანათა.

ქებულაძემ სქელი „საქმე“ გადაფურცლა და რამდენიმე გვერდი ჩაათვალიერა. შემდეგ — „საქმე“ ისევ დახურა, — შარაშენიძეს ეს კითხვა ნათიასათვის მართლაც არ მიუცია. მაგრამ ქებულაძემ იცოდა, რომ ნათია ახლა სიმათლეს არ ამბობდა და პროფესიულმა ჩვევამ იქით უბიძგა, რომ ამ ქალისათვის სწორედ სიმათლეს ეთქმევიანებინა.

— უგუნებოდ იყავით? — და ნათიას ჯიქურ მიაჩერდა.

— დ... დიახ. — ნათიას ყურის ბიბილოზე ცეცხლი ეკიდა.

სიჩუმე ჩამოვარდა.

უკანა რიგებიდან მოისმა, ვილაც ქალმა როგორ ამოიხზრა.

— საქმეში სხვა მოტივიცაა დასახელებული, — ქებულაძემ „საქმე“ ისევ გადაფურცლა და ისევ ორიოდვე გვერდი ჩაათვალიერა, — თქვენ ეს არ იცით?

— არა.

— კეთილი. — ქებულაძემ გადაწყვიტა, ამ ქალის წვალემა აღარ ღირსო. — კუპატაძის სიკვდილი როდის გაიგეთ?

— უკვე გასვენებული იყო, — ნათიას სახესე ნაცრისფერმა გადაჰკრა.

— ბრალდებულებს მას შემდეგ აღარ შეხედდრიხართ?

— არა.

— კეთილი. დაბრძანდით.

ნათიას ნომალი შეეგება და სკამთან მხარზეხელმძხვრული მიიყვანა.

და ჩამოვარდნილი სიჩუმეში უფერად მირხა ჭირაქაძის შეძახილი გაისმა:

— არ შეიძლება, ეს სენტიმენტალური სცენები აგვაცილოთ?

— სიწყინარე!

— მე წყინარად ვარ. ოღონდ ამ მიზანსცენებს ნუ გვაყურებინებთ.

— ბრალდებულთა ჭირაქაძე, თქვენ რამის თქმა გინდათ?

— მე რა ნინდა, იმას თავის დროსვე ვიტყვი.

პროცესის დაწყება ისედაც ჭირანურდებოდა. ამიტომ ქებულაძემ ჭირაქაძეს ყურადღება აღარ მიაქცია, წესისამებრ მსაჯულებს რაღაც გადაულაპარაკა და ის იყო, პროცესი გახსნილად უნდა გამოცხადებინა, რომ მირზა ჭირაქაძის დამცველმა, — გრძელთმიანმა ნიკაპმშეჭყლეტილმა კაცმა ხელი ასწია და სიტყვა მოითხოვა. ქებულაძემ მას გაგვირგებოთ შესვლა. ადვოკატმა ნებართვას აღარ დაუცადა და არაუხელი ქებულაძისაკენ გაიშვირა:

— პატივცემულო მოსამართლე! პატივცემულო სახალხო მსაჯულებო! მე არ ვაპირებ თქვენ ჭკუასა და გამოცდილებაში შეგვიზიაროთ. მაგრამ გაეზედავ და ერთ ძველ ჭეშმარიტებას შევახსენებთ. ხდება ხოლმე, რომ საქმე, რომელიც ერთის შესვლით ცხადზე უცხადდება, და რომელსაც თითქოს უწლოვანი ბავშვიც კი უცდომლად განსჯის, ზოგჯერ ისეთ მოულოდნელ ლაბირინთებში შეგვტყორცნის, რომ იქ გზის გაკვლევა, რაღაც ამეფე ღროს ჭეშმარიტების დადგენასა და აღამიანის ბედის განსაზღვრას უდრის, უუგამოცდილეს იურისტებსაც კი გასჭირვებიათ. დღევანდელი საქმეც, თითქოს ცხადზე უცხადდება. ამხანაგს შემთხვევით შემოაკვდა ამხანავი. ამ ფაქტს არავინ უარყოფს და განსასჯელები თავიანთ ხედვრს მორჩილად, უდრტიმველად მოელიან. ოპ, ნეტავი ასეთი წესერანი, მორჩილი და თვინიერი ყოფილიყვენ ისინი მანამდეც, სანამ განსასჯელოთ სკამზე მოხედებოდნენ, სცოდნოდათ, რომ აღამიანს სიცოცხლე მხოლოდ ერთხელ ეძლევა და მას თავიდანვე ფეხის პირველი გადადგმიდანვე უნდა გაუფრთხილდე. დასანანი, მეტად დასანანი ის, რასაც ჩვენ დღეს ამ დარბაზში ვხედავთ. მაგრამ ჩემი მარწმუნებლის მირზა ჭირაქაძის მწარე წამოძახილი მაფიქრებინებს, რომ ამ საქმეში, იქნებ კიდევ იყო რაღაც ბნელი მოსახვევები, რომლებშიც ჩვენ ჯერ არ შეგვიხედნია, ხადაც მართლმსაჯულების წმინდა სახელი ჯერ არ შეგვიტანია. მაშ, რატომ

უნდა დაგვიძიმოთ ჩვენი სინდიოი? იქნებ, ახლაც ისიც კი გამოირკვეს რამე საქმე, აი, ეს თითქოსდა ცხადზე უცხადების საქმე? სვლასლა გამოსადიებელი და შესასწავლია? მე გთხოვთ, გამოაკლისოს სახით, მასცეთ უფლება ჩემს მარწმუნებელს, ახლაც თქვას ყველაფერი, რაც მას აწუხებს. ხოლო მას რომ გულზე ნამდვილი, ღრმა, უმწარესი ტკივილი აწევს, ეს, ვეონებ, ყველასათვის ნათელია.

ქებულაძე წამით ჩაფიქრდა. მერე მსაჯულებს გადახედა და გამოაცხადა:

— სასამართლოს ვე საჭიროდ არ მიიჩნია. თუ ჭირაქაძეს რამის თქმა უნდოდა, გამომძიებლისათვის უნდა ეთქვა. თუ რამე მხოლოდ ახლა გაახსენდა, საბოლოო სიტყვაში ბრძანოს. პროცესს ვიწყებთ. სიტყვა ეძლევა რაიონის პროკურორს ამხანავ ბაჯელიძეს.

ბაჯელიძემ ძალიან მოკლედ, უგულოდ ილაპარაკა. ფულის დაკარგვამ იგი ისე გააგულჩია, რომ განსასჯელებშიც და მსაჯულებშიც — იმ წუთში ყველა ერთნაირად სძულდა. თავი დიდად არც ბრალდებულებსა და მათ ადვოკატებს გამოუღვიათ — ყველაფერი ნათელი იყო. საბოლოო სიტყვაზე ბუღეიშვილმა და ჯაველიძემ უარი თქვეს, ბესარიონმა ითხოვა, თუ შეიძლება, გაითვალისწინეთ ჩემი ახალგაზრდობა და ისიც რომ დედაჩემი ასლა მარტო დარჩა და ავადმყოფ ქალს წყლის მიმწოდებელიც კი არავინ ჰყავსო. ბოლოს ჯერი მირზა ჭირაქაძეზე მიდგა. ის წამოდგა, მოაჯირს ორივე ხელით დაეჯრდნო და ამით თითქოს ყველას აგრძნობინა, გრძელი და სერიოზული სიტყვის თქმას ვაპირებო. ამხანავებული დარბაზი გაინახა.

— პატივცემულო მოსამართლე! პატივცემულო სახალხო მსაჯულებო! — აქ მირზას ბადრაგის ოფიცერი მიუასლოვდა და ანიშნა, მოაჯირზე ხელებით დაყრდნობის უფლება არა გაქვსო. მირზა წელში გაიმართა და ღრმად ამოისუნთქა. — პატივცემულო მოსამართლე! ჩემთვის და ჩემი ამხანავებისათვის ამ რამდენიმე ხნის წინათ ვინმეს რომ ეთქვა, მალე ცხრაკლიტულში ჩაგვტაცვენ და მერე განსასჯელთა სკამზე დაგვამენო, ალბათ, ამას უხეირო ხუმ-

რომად მივიჩნევდით. მაგრამ, ჩანს, ბედს ასე ენება, რომ ჩვენი ცხოვრება სწორედ განსასჯელთა სკამიდან დაწყებულიყო. მე ვიცი, რომ დამნაშავე ვარ. მაგრამ მე ისიც ვიცი, რომ ჩემს ადგილზე ამავე დანაშაულს ჩაიდენდა ყველა, ვისაც უყვარს მეგობარი, ვისაც არ უნდა, რომ მეგობრის წინდაუხედავ, მოუსომელო ნაბიჯს ტრაგიკული შედეგები მოჰყვეს. მე თანაბარ პატივს ვცემდი იმასაც, ვინც წუთისოფელს ნაადრევად გამოეთხოვა და იმასაც, ვინც ეს გამოუსწორებელი საჭმე მოიმოქმედა. მე არ ჩვეანი არ მქონდა. მე არ შემეძლო, მილიციამი მივსულიყავი და თავი ბუღეიშვილზე მეჩვენებინა. არა იმიტომ, რომ ანზორ კუპატაძის უაზრო სიკვდილმა გული სხვაზე ნაკლებ მატკინა. არამედ იმიტომ, რომ ვიცი და მჯერა: ანზორ კუპატაძე სხვაზე არანაკლებ თვითონ თავის ებრალება, ვისმა უნებლიე ნაბიჯმაც იგი წუთისოფელს გამოასალმა.

ჩვენ ყველანი დავისუბით. და უნდა დავისაჯოთ კიდევ. ზოგი მეტად, ზოგი ნაკლებად. მაგრამ სახაელს მხოლოდ მაშინა აქვს ნამდვილი ფასი, როცა იგი ძირფესვიანია, როცა განაჩენს მიღმა აღარ რჩება აღარაფერი. რასაც კი დანაშაულთან რაიმე კავშირი ჰქონდა. და აი, ასლა მე მიეჩერებოვარ მოქალაქე ნათია ავალიშვილს. მიეჩერებოვარ ამ თბილისელ, ინტელიგენტურ ოჯახში აღზრდილ, დახვეწილ, გემოვნებიან, უზადოდ ჩაცმულ ქალიშვილს, დღეს უკვე მეუღლეს, ოჯახის დიასახლისს და ფიქრობ: ნუთუ ამ ქალს დღევანდელ პროცესზე თავი მართლა მოწმედ მიაჩნია? ნუთუ იგი არ გრძნობს დანაშაულის მთელ სიმძიმეს, რომელიც მას მხრებზე აწევს — არა, მე ეს არ მჯერა. იგი არც ისე გულუბრყვილოა, იგი საკმაოდ ჭკვიანია. და მან მშვენივრად იცის, რომ ჰე დაძაბულ, ნერვიულ, ურთიერთობისადმი იტვირთ უნდობლობით და არაჯანსაღი მეტოქეობით აღსავსე დამოკიდებულებაში, რომელიც ჩვენს პატარა, მეგობრულ წრეში უკანასკნელი თვეების მანძილზე დამკვიდრდა და რასაც, თუ სიმართლეს ვიტყვით, ეს ტრაგიკული ფინალი მოჰყვა, მთავარი დამნაშავე... დიას, სწორედ მთავარი დამ-

ნაშავე მხოლოდ ისა და ის არის, აი სწორედ ეს ნათია ავალიშვილი, რომელიც თურმე, იმ აბეზღით დღეს ჩვენთან წამტარნოდ მხოლოდ იმიტომ არ წამოვიდა, რომ „გუნებაზე არ იყო“. რამდენი ცინიზმი ამ სიტყვებში! თქვენ თვეების და წლების მანძილზე მეგობრობდით ამ ხალხთან, მოქალაქე ნათია ავალიშვილი! ასლა, როცა ერთი ჩვენი ამსანაგთაგანი უკვე მიწაშია, გულზე ხელი დაიდეთ და უთხარიეთ ამ საზოგადოებას: რომელ მათგანს არ უღვიძებდით თქვენ იმედებს? რომელ მათგანს არ ალაღებდით თქვენი ნატიფი ქალურობით? რომელ მათგანს არ ვაკვლევდით? მაგრამ... მოვეშვათ. თავის გრძობებზე, დეე, ყველამ თვითონ ილაპარაკოს. ყველა თვითონ გაეკრევის. მე თუ ცოტა უფრო ადრე გავერკვიე, ეს მხოლოდ იმიტომ, რომ ღმერთმა დამიფარა და ამ ქალბატონისადმი არავითარი გრძნობა არა მქონია. დიას... და ბოლოს, ეს თქვენი გათხოვება. გულწრფელად გეტყვი: ამგვარ სიმარჯვეს მე თქვენგან არ მოველოდი. მე მაინც უფრო სუსტი და უსუსური მეგობნეთ. მაგრამ თქვენ პირდაპირ საარაკო სისწრაფე და მოხერხება გამოიჩინეთ, ელვის სისწრაფით ამოეფარეთ თქვენი სახელოვანი ქმრის ფართო, ვაჟაკურ მხრებს სრულიად დარწმუნებული, რომ ამას იქით ყოველგვარი ხიფათისაგან და უსიამოვნებისგან დაზღვეული იქნებოდით. თუ მართლაც ასეა, ბარატალა თქვენ. მე სულაც არ მინდა, რომ თქვენ განსასჯელთა სკამზე დაგსვენ. არა, ღმერთმა დამიფაროს! მაგრამ მე არა მეტონია, დახვრეტა მომისაკონ. შეიძლება, ოდესმე ჩვენ კიდევ შევხვდეთ ერთმანეთს. და მე მინდა, რომ თქვენ მაშინ თვალის გასწორება შეგძლოთ. მე თქვენ ამას ვისურვებთ. მე დამამთავრე. დეე, ჩვენმა მართლმსაჯულებამ საკადრისი მომიწოდეს.

* * *

- ნათია, ნუ სულელობ!
- არა-მეთქი, ნომალი! არა!
- ნათია, გთხოვ! ნათია!
- არა!

— მოდი, ცოტახანს გვერდზე მიედგეთ, ვილაპარაკოთ.

— არა!

— ნათია!

— დეიდა ბაბო!

ეს ამბავი სასამართლოს წინ, ქუჩაში ხდებოდა. განაჩენი ბარე საათნახვერის წინ გამოიტანეს და მისჯილები ციხეში წაიყვანეს. ავული მეიფარიძეა და მისმა ამაღამ ბაბოს ზვიადად ჩაუარა და მეტად, მეტისმეტად თავაზიანად დაემშვიდობა, ნათია კი ვითომ აღარ შეეუმნევიათ. ნათიამ მაშინვე ბაბოს წასწურწულა, უთხარით, ნუღარ სწუხდებიან, მე ინსტიტუტში აღარ მოვალთ. ქალაქს თანდათან ბინდიც შემოეპარა. მოსამართლე, პროკურორი, მსაჯულები ხადარბაზოდან გამოვიდნენ და, სახლებში წავიდნენ. ესენი კი...

ნომალის თრივე ხელით ნათიას მარჯვენა ეჭირა და ვეედრებოდა, სახლში წამოდიო. იქვე ნამტირალევი, თვალედასიებული, ფერწასული ბაბო იდგა. ბაბოს უკან ახლაც უბმოდ, გულამოსკვნით მტირალი ნინო და წარბებშეკრული, მძიმედ ჩაფიქრებული ანდრო იყვნენ. აქეთა მხრიდან კი პლატონისა და კესარიას ფიცხი კამათი ისმოდა:

— შენ რომ სულელი ხარ, მე დიდიხანია ვიცი, მაგრამ ახლა გინდა, მთელს ქვეყანას გააგებინო!

— მე შენ გეუბნები, ეს გოგო ჩემს სახლში ვეღარ შემოვა!

— გაჩუმდი, დედაკაციო!

— აქვე სულს დავლევ! შენც აქვე მოგკლავ!

— გაჩუმდი, დედაკაციო!

ყველაზე უკეთ ანდრო ხედავდა, ნათიას ახლა დიხამინჯიების ოჯახში ვერავითარა ძალა ვეღარ მიაბრუნებდა. ნომალი გვერდზე გაიხმო და დაითანხმა, ახლა გამოუშვი, მერე კი, როცა დამშვიდდება, უფრო დალაგებით მოილაპარაკებთო. პლატონიც თანდათან უფრო და უფრო ფხიზლდებოდა და შეიძლებოდა, კესარიასათვის კარგებიც ეკადრებინა. უკვე გამვლელ-გამომვლელნიც ჩერდებოდნენ, ერთმანეთს რაღაცებს ეუბნებოდნენ. ნომალი მოტყდა და ტაქსი გააჩერა. მანქანაში ნათია, ნინო, ბაბო და ანდრო ჩასხდნენ. მეორე ტაქსი კი კარგა ხანს აღარ გამოჩნდა და სასამართლოს ცალფეხა დარაჯმა ტროტუარზე გარინდებულ დიხამინჯიების ოჯახს რამდენჯერმე გამოჰხედა, ნეტავი ვინ არიან და აქ რას აკეთებნო.

ვალმოსდილი

ლოკუმენტური მოთხრობა მიმედ აბაშიძის ცხოვრებაზე

1917 წლის თებერვლის რევოლუციის შემდეგ ამიერკავკასიის ხელისუფლების სათავეში მოექცნენ საქართველოში — მენშევიკები, სომხეთში — დაშნაკები და აზერბაიჯანში — მუსავატელები. ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის გამარჯვების შემდეგ ამ პარტიებმა არ ცნეს საბჭოთა ხელისუფლება, შექმნეს ე. წ. „ამიერკავკასიის კომისარიატი“, რომლის შემადგენლობაში შედიოდნენ ყველა ჯურის ოპორტუნისტები.

ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის გამარჯვების მეორე დღეს, 26 ოქტომბერს გაიმართა ბათუმის ბოლშევიკების კრება, რომელიც ერთსულთვნად მიესალმა პეტროგრადის გმირ პროლეტარიატს და გადაწყვეტილება მიიღო მხარი დაუჭიროს საბჭოთა ხელისუფლების არაგრამას, რომელიც პეტროგრადის საბჭომ დასახა.

1917 წლის ბოლოს, მუშებისა და ჯარისკაცების დეპუტატების საბჭოს პლენარულ სხდომაზე, სადაც ამიერკავკასიის კომისარიატის საკითხის განხილვა მიმდინარეობდა, გოლშევიკების საბელით მიხაკახიანმა მოითხოვა აჭარაში საბჭოთა ხელისუფლების გამოცხადება.

საბჭოთა ხელისუფლების დამყარებისათვის, მუშებთან ერთად, იბრძოდნენ აჭა-

რელი გლეხებიც; ისინი აწყობდნენ აჯანყებებს, მოითხოვდნენ მემამულეთ: მიწების კონფისკაციას.

* * *

1917 წელს ამირჩიეს საქართველოს ერთგული საბჭოს წევრად, შემდეგ საქართველოს რესპუბლიკის პარლამენტის წევრად.

1918 წელს ბათუმში ხმები გაგრცელდა: ოსმალეთის ჯარები აპირებენ ბათუმის ოლქის ოკუპაციას და ოსმალეთის დავალებით ზემო აჭარაში ჯემალ-ბეგ ხიმშიაშვილი აჭარლების რაზმებს ადგენს ოსმალეთის დასახმარებლად. ეს ამბავი თბილისსაც მოედო. თბილისიდან ჩამოვიდა კომისია საქართველოს საქველმოქმედო საზოგადოების თავმჯდომარის მიხეილ შანაბლის მეთაურობით.

ბათუმის სასტუმრო „ორიანტში“ გაიმართა თათბირი, რომელსაც დავსწრო სპირიტუალთა და სამუსლიმანთა საქართველოს მოწინავე ინტელიგენცია. აქ გადაწყდა, ჯემალ-ბეგ ხიმშიაშვილთან მოსალაპარაკებლად ზემო აჭარაში შეუნდა წავსულიყავი და მისი გეგმები ჩამეშალა.

ერთმანეთს შევხვდით...

— ჯემალ-ბეგ, რას ჩადიხარ? ხომ იცი, მამაშენი, შერიფ-ბეგი, რა სიხრულით შეხვდა სამუსლიმანთა საქართველოს დედა-სამშობლოსთან დაბრუნებას... თბილისში

მიწვეულ დელეგაციას მეთაურობდა, და იქ სამარადისო ფიცი დასდებ საქართველოს ერთიანობის გამტკიცებისთვის, ურყევი ძმობის აღდგენისათვის... შენ კი მამაშენის ფიცს არღვევ!

— რა ხეირი დაგვაყარა რუსეთის ხელშეწყობით?.. ლიხთოვმა აჭარლებს ღალატი დაგვწამა და აგვაწიოკა...

— აჭარელთა რაზმების შედგენა თურქეთის ჯარის დასახმარებლად ღალატი არ არის? შენი მოქმედება, უწინარეს ყოვლისა, ქართველ ხალხს მოუტანს უბედურებას, მათ შორის ჩვენც, აჭარლებს. არ გვეყოფა, რაც ლიხთოვმა დაგვმართა?! ყველა აჭარელი ხომ შენი აზრისა არ არის? ჩვენ წინააღმდეგობას გაგონევთ... გესმის თუ არა, ჩვენ ერთმანეთს ხოცვა-ღლეტა დაუწყოთ?..

ხიმშიაშვილი ჩაფქურდა. ვერაფერი მიპასუხა.

უცბად გამახსენდა, რატომ არ ვმადლიერებოდა ხიმშიაშვილი რუსეთის მთავრობას. იგი ნიკოლოზ მეფის პოლკოვნიკი იყო და რამდენიმე წელს ზემო აჭარის ხულოს უბნის უფროსად მსახურობდა.

ხალხმა ვერ აიტანა მისი უდიერი მოპყრობა. ამის შესახებ ცნობებმა მეფისნაცვლის ყურამდევ მიადრწია და ხიმშიაშვილი ხმასხურიდან მოხსნეს.

— მივდივარ, ჯემალ-ბეგ, რა პასუხი მიეუტანო ჩვენს ქართველ ძმებს?

— დავშლი რაზმებს...

დავალემა შევასრულე, ხედავ ხიმშიაშვილის რაზმების დაშლა ყლარ მოვასწარი. ოსმალეთის ჯარეუნი შემოგვეხია.

• • •

1917 წლის ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის გამარჯვებას მნიშვნელოვანი შედეგები მოჰყვა: 1918 წლის მარტში დაიდო ბრუტ-ლიტოვსკში საზავო ხელშეკრულება; ამ ხელშეკრულების საფუძველზე თურქეთს არდაგანის, ყარსისა და ბათუმის ოლქები უნდა გადასცემოდა.

ამიერკავკასიის სეიმმა არ ცნო ბრუტში დადებული ხელშეკრულება და ცალკე დაიწყო მოლაპარაკება თურქეთთან ზა-

ვის დადების თაობაზე. მოლაპარაკება უშედეგოდ დამთავრდა, და თურქებმა შეტევაზე გადაწყვიტდნენ, აიღეს ვარსია, ბათუმის ოლქები შემოიჭრნენ გურიაში.

1918 წლის 22 აპრილს სეიმმა, თურქი და გერმანელი იმპერიალისტების წაქეზებით, გამოაცხადა რუსეთისაგან ამიერკავკასიის „დამოუკიდებლობა“.

1918 წლის 26 მაისს ამიერკავკასიის სეიმიც დაიშალა და მენშევიკებმა საქართველო „დამოუკიდებელ დემოკრატიულ რესპუბლიკად“ გამოაცხადეს.

1918 წლის 4 ივნისს საქართველოს მენშევიკური მთავრობის მიერ დადებული საზავო ხელშეკრულებით თურქეთის ხელში გადავიდა აჭარა, ახალქალაქის მაზრა და ახალციხის მაზრის ნაწილი.

თურქეთის მთავრობა ზეიმობდა: სამუსლიმანი საქართველოში კვლავ გაბატონდა.

ამავე წლის ივნისშივე მენშევიკების მოწვევით საქართველოში გეზინის ჯარები შემოვიდნენ.

1918 წლის გაზაფხულზე, როცა თურქეთმა მთელი აჭარა ოკუპაციის წესით დაიკავა, ქ. ბათუმში მოვემწყვდიე: მთავრობის დაწესებულებების, ორგანიზაციების ევაკუაცია მოხდა ბათუმის მოსახლეობა უპატრონოდ აღმოჩნდა. ქალაქში დარჩა მხოლოდ გამგეობის ზოგიერთი წევრი. ოსმალეთის მთავრობამ შემოიღო სასტიკი ადმინისტრაციული რეჟიმი. ქუჩებში, განსაკუთრებით ღამლამობით ნაძირალები და ავანტურისტები დათარეშობდნენ. მოსახლეობის ინტერესი უნდა დაგვეცვა. ამ მიზნით ქართველებმა ეროვნული საბჭო შევადგინეთ, რომლის თავმჯდომარედ ცნობილი მოღვაწე, ექიმი გრიგოლ ელიავა ავირჩიეთ, მე კი მის მოადგილედ.

ეს ეროვნული საბჭო ერთ დროს საკანხულოს მოვალეობასაც ასრულებდა. ნე, როგორც აღმოსავლური ენების მცოდნეს, საბჭოს მუშაობაში აქტიური მონაწილეობის მიღება მისდებოდა.

ოკუპირებულ მხარეებში თურქებმა სავალდებულო სამხედრო სამსახურის შემოღება განიზრახეს, ამ მიზნით აჭარელი ახალგაზრდები სახლკარს მოწყვიტეს, მე-

ჩეთებსა, ყაზარმებსა და სკოლებში ჩაქეტებს. ამით შეწუხებული ბათუმის ოლქის მცხოვრებლები ყოველი მხრიდან მოდიოდნენ ჩემთან თხოვნით გამოვექომაგებოდი მათ. აქარლებმა, ჩემი რჩევით, მიმართეს თურქეთის საშვიდობო დელეგაციასთან ერთად ბათუმში ჩამოსულ გერმანიის წარმადგენელს შულცნერეს. ე. თურქეთის სარდლობამ გაიკო.

ბათუმში ჩამოვიდა თურქეთის ჯარის მთავარსარდალი ვეზიფ-ფაშა და უმაღლესი სარდლობის წარმომადგენელი. ქალაქის გამგებობამ დამავალა, მათ მივსალმებოდი. მტკიცე უარი განაცხადე.

მთელი ჩემი მოღვაწეობის მანძილზე ვებრძოდი თურქეთის გაელენას საქართველოში. მისასალმებელი სიტყვით ახლაროგორ უნდა გამოვხდულიყავი?!

ქალაქის გამგებობამ ჩემი სამართლიანი უარი არ შეიწყნარა და პრესაში ეამო აცხადა, რომ მისალმება შე დავკლავა.

ეს იყო ერთ-ერთი უმიიმეისი ტანჯვა, რაც კი ჩემი ბოზოქარი ცხოვრების მანძილზე განმიცდია, უნდა მივსალმებოდი დამპყრობლებს, რომლებმაც სამუსლიმანო საქართველოს გულზე ფუი დაადგეს. ცეცხლის უღელში თავი შეგვაყოფინეს, საქრისტაანო საქართველოსკენ ძმურად გაწედილი ხელი მოგვეყოფეს. თურქეთისაგან ცაუდახსნალებს კელკ მოგველოდა ქარული მეზობის განადგურება. გადვებრება. დედა ვინს დავიწყება და, რაც მთავარია, ჩვენი ქართველური სიამაყის. ქედუხრელობის დასამარება.

ოჯანში ყველას ძინავს. არავისთვის მითქვამს, რა საზედისწერო, საშინელი დღე მითვინდება, ძილი არ მეკარება. ლოკინში ვბორავ. წამოვდექი. ფანჯარაში გავიხედე. მშვიდი ღამეა, უამრავი მოციმციმე ვარსკვლავი დასცქერის მიყუჩებულ ბათუმს. ზღვიდან გრილი ნიავი უბერავს, საცაა მთვარეც ამოვა... ვიცი, ბევრ ჩემს მეგობარსა და არამეგობარს არ ძინავს. პირველნი ჩემთან ერთად დელაგენ, შეენარჩუნებ თუ ვერა ჩემ შეუპოვრობას, მტრები კი, წინასწარ ხათხითებენ, მოუთმენლად ელიან, რომ ქედმოსხრილა დამნახონ ზვიად დამპყრობთა წინაშე...

დავიქანცე, არ მინდა ვიფიქრო. უცბად მოვისასრე, ავად გავსდები... დასაკითხი თავისთავად გადაწყდება! ჩემს მეგობრებს უხერხულ მდგომარეობაში ჩავყენებ... უკვე გათენდა. არაქათგამოლეული წამოვწყვი.

ბათუმის თვითმმართველობის დარბაზი საესვა: ერთი მხრით დგანან ოსმალეთის ჯარის მთავარსარდალი ვეზიფ-ფაშა და მისი ამალა, მეორე მხრით კი ქალაქ ბათუმის წარმომადგენელი.

— პატივცემულო სტუმრებო, — მივმართე მათ, — ბათუმი — საქართველოა. თქვენ აქ სტუმრები ბრძანდებით, ჩვენ კი მასპინძლები. ამიტომ მოგესალმებით როგორც სტუმრებს. იმედი მაქვს მოკლე დროში ბათუმსა და მის ოლქს დატოვებთ. ამას გარდა, მოსახლეობის სასულით ვთხოვთ ხისხლისდგრა შეწყვიტოთ.

ამ დროს თურქთა ჯარები უკვე უტყდნენ ნატანებსა და ოზურგეთს, ზარბაზნების გრილი ყურთა სმენას ანშობდა. გამარჯვებით დამთვრალ, ზვიად მთავარსარდალ ვეზიფ-ფაშას ესახებოდა ასალი გვემები აზერბაიჯანის შეერთებისა „ბრწყინვალე პორტასთან“...

ორი კვირის შემდეგ ასევე „მივესალმე“ ბათუმში ჩამოსულ სამხედრო მინისტრ ვენერ-ფაშასაც.

მუთესერიფმა მოიხმო ქალაქის თავი კ. საბახტარაშვილი და დაავალა — დაუყოვნებლივ მოეწვია ქალაქის თვითმმართველობის საგანგებო სხდომა და ენვერ-ფაშასთვის ბანკეტი გაემართა. ამ სხდომაზე შეიქმნა დიდი თათბირი. კლუბის ბუფეტის მოიჯარადრე, რომელსაც ბანკეტის მოწვობა დაევალა, იხვეწებოდა გამათავისუფლეთ, ქალაქში არაფერი იმოვება, გარედან კი რაიმეს შემოტანა შეუძლებელიაო.

ამ ცხარე ლაპარაკის დროს ხმოსნებმა ფანჯარიდან თვალი მოჰკრეს: ქურაში, ქალაქის თვითმმართველობის წინ, ინდაური და მამალი დასეირნობდნენ. ქალაქის თავმა და ხმოსანმა ბინიატ-ოღლიმ მიატოვეს სხდომა, გამოვიდნენ. მოსეირნე ფრთოსნებს, დაიჭირეს და იქვე გადასცეს ზუღეტის მოიჯარადრეს. თან დაავალეს,

ასეთივე ხერხით ბანკეტისთვის საჭირო ხორაგაც ეშოვნათ.

* * *

თურქეთის ხელისუფლების უმაღლეს წარმომადგენლებს ჩემი ოფიციალური მისალმება არ მოეწონათ. ცოტა ხნის შემდეგ დამაპატიმრეს მე და ჩემთან ერთად კომიტეტისა და საქველმოქმედო საზოგადოების აქტიური წევრები: ჯემალ ქიქავა, ხასან ლორთქიფანიძე, ხოჯა დაუთ-ეფენდი სირბილაძე, ხულეიშან-ბეგ ბეყანიძე, ბათუმიდან წაგვიყვანეს და ტრაპიზონის ციხეში ჩაგვსვეს. მე, როგორც ანტიურქული მოძრაობის მეთაურს, უკვე ვეღარ, სასტიკი სასჯელი მომელოდა. ჩემი ამბავი გაიგეს ტრაპიზონში მცხოვრებმა პატრიოტმა ლაზებმა და აჭარლებმა, გადაწყვიტეს ჩემი გაპარება ციხიდან.

ციხეში ვართ. განაჩენს ველოდებით... ჩემს სანახავად დადის ჩემი დეიდაშვილი ალი-ეფენდი ჯაფარიძე და ყველაფერს მიაშობს, რაც ჩემს გარშემო ტრიალებს:

— მოელ ოსმალეთს მოედო თქვენი ციხეში ყოფნის ამბავი. მთავრობა ზეიმობს. განსაკუთრებით „ანატოლიის ღმრად“ წოდებული ენვერ-ფაშა. კარგად იცის, რას ნიშნავს მემედ ბეგის ხელში ჩაგდება!

ციხიდან გაქცევაში ხელს მიწყობდა ციხის მცველთა რაზმის უფროსი, ლაზი ოფიცერი. მან საიდუმლოდ გამანდო:

— სიკვდილის განაჩენი გაქვს გამოტანილი, ორ დღეში მოელიან. შეიძლება, ხვალაც მივიღოთ განაჩენი.

ჩემი ძმა ასლან-ბეგი და ოსმალეთის არმიის გენერლები, ძმები თავდგირიძეები მებმარებთან. წარჩინებული მეგობრებისაგან მათაც გაუგიათ, რომ სიკვდილი მომისაჯეს. მოუხერხებიათ. განაჩენის გამოგზავნის სამი დღით დაგვიანება.

— კეთილის მსურველები გირჩევენ დღესვე გაიქცე. — მითხრა ალი-ეფენდიმ. — ლაზთაგან ერთი რჩეული ახალგაზრდა ელოდება თქვენს თანხმობას, რათა თან გახლდეს... ცეცხლსა და წყალში შეგყვება.

— გადაეცი ჩემი მადლობა და თანხმობა.

ჯაფარიძემ ციხეში პისტოლეტიც შემოი-

ტანა. ცოტადღეი ოქროს ფულიც. მე მას ასეთი დავალუბა მივეცი: **გეზულირთეჟა** — თოფხანეს! ცოშში თოკი ჩადვეით, გამოცხვეთ და შაქრის ქალაღში შევეული დღესვე, ორი საათის განმავლობაში, შემომიგზავნეთ.

ხოლო შორიგე ოფიცერს ვთხოვე: — მე აზიზი მჭამელი ვარ და, გთხოვთ, ჩემთვის რასაც შემომიგზავნიან, ხელულებლად ვადომცენ.

ოფიცერმა თავი დამიქნია. ალი-ეფენდი წაეიღა.

გადაწყვიტე, დღესვე გავეწვლიყავი, ეს გავუზიარე ჩემს მეგობრებს — ჯემალ ქიქავას, ხოჯა-ეფენდი სირბილაძეს, ხულეიშან-ბეგ ბეყანისძესა და ხასან ლორთქიფანიძეს. შემფოთდენ, ყოყმანი დაიწყეს, მე ვუთხარი:

— თურქეთის მთავრობას გადაწყვეტილი აქვს ჩვენი დახოცვა გაცილების დროს. ნიშანში, როგორც მეთაური, მე ვყავარ ამოღებული. ამიტომ ჩემი გაქცევა თქვენ თავიდან აგაცდენთ ყოველგვარ საფრთხეს. დამეთანხმენ.

შაქრის ქალაღში შეჩვეული თოფხანე შემოგვიგზავნეს. საღამოს მოლოდინში ვარ.

საკნის ფანჯარის რკინის გისოსი გადმოვლუნე. ძალა კიდევ შემრჩენია. თოკი რკინას მოვაბი. მეოთხე სართულიდან გადავიხედე. თოფიანი გუშაგი ციხის შენობის ერთი კუთხიდან მეორე კუთხემდე ჩაუვლის. ველოდები გუშაგის მიბრუნებას. როგორც კი გასცილდა ჩემს ფანჯარას, ვიჩქარე. დრო არ ითმუნდა. მიწაზე დამშვება უნდა მომესწრო, სანამ გუშაგი კუთხემდე მივიდოდა და ჩემგან შემობრუნდებოდა. შაქრის ქალაღის თოკზე შემოსხვევა ვეღარ მოვასწარი, თოკმა ხელები გამიჭრა, გამისისხლიანა...

როგორც კი ფეხები მიწაზე დავდგი, ჩომლეთის¹ მიხვეულ-მოხვეულ ქუჩებში გაუჭინარდი.

1 თოფხანე — შრგვალი, აფეაბელი პერი, რომელშიც ერბოს ჩადებენ და ისე სჭამენ.

2 ჩომლეთი — ქ. ტრაპიზონის გარეუბანი, აშკაბად იმზირის პროსპექტი, ზღვის მხარე, ვიწრო და დაქსაქსული ქუჩები აყრავს.

მერე გავიხილეთ: ორი საათის შემდეგ განგამი ატეხილა. ცენტრისთვის უცნობებით ჩემი გაქცევა. ენვერ-ფაშა თურმე ცოფს ყრიდა.

— გურჯი მემედ-ბეგი გაქცეულა... ის ემბიკის კერძი... გაგვისხლტდა ხელიდან... მთელ თურქეთს მოსდებია ამბავი.

თხუთმეტ დღეს ტრაპიზონის მიდამოებში ვიმალბობდი. ღამით დავდიოდი, დღისით კი გამოქვაბულებსა და უკაცურ ადგილებში ვიძინებდი. ქვეწარმავლებისაგან თავის დასაცავად ჩემს გარშემო თუთუნის ნაშუაგებს ვვლებდი მიწაში.

ვაი-ვაგლახით სურმენეს მოსაზღვრე სოფელს მივალწვი. დაღამდა. ჩემს ნაცნობ ხოჯასთან მივედი. შინ არ დამხვდა, დიასახლისმა მშვიდობიან მგზავრად ჩამთვალა და საბძელისკენ მიმითითა:

— იქ დაიხვეწეთ. როგორც კი ხოჯა მობრძანდება, გინახულებს.

დაღლილ-დაჭანცულს ჩამძინებოდა საბძლის კართან. სანთლით მოსული ხოჯა-ფეენის ხმამ გამაღვიძა:

— ვინა ხარ მანდ?

— მგზავრი ვარ, ხოჯა-ფეენდი!

— თრაპიზონიდან ხომ არ მოდიხარ?

— დიახ. ოფში დასთან მივდივარ. ერთი საწყალი კაცი ვარ. დამიღამდა და ვაქოზინე დღისით მგზავრობა.

— სტუმარი ღვთისაა! — თქვა ხოჯა-ფეენდომ, თან დაურთო, — ამბობენ, სანჯაყ-ბეგის შვილი მემედ-ბეგ აბაშიძე თრაპიზონის ციხიდან გაქცეულა, მართალია, ეს?!

— მეც ყური მოგვარი, აქვთ რომ მოვდიოდი, — დიმილმორეულად ვუთხარი.

— ღმერთმა მშვიდობიანი გზა მისცეს მემედ-ბეგს!

— სანჯაყ-ბეგის შვილი, მემედ-ბეგი მე გახლავართ ხოჯა-ფეენდი!

მიცნო, გადამეხვია. სახლში შემიყვანა. ვახშობისას გადაეწყვიტეთ: ხოჯა-ფეენდი საიმილო მგზავრს გამაყოლებდა, ტყვეს მოკლე გზით გაევივლიდით, უშიშრად მივიდოდით მეთევზე ბაქირ კარა-ბაჯალთან, რომელიც ბათუმში ყოფნისას ჩემი მფარველობით სარგებლობდა.

ხოჯა შემინებულნი იყვნენ— მისთვის ჩე-

მი გვემა არ გამინდვია. უნდა მიესულიყავი მაკრიალელ მეგობრებთან მარშანიებთან. ყოველ მათგანს 150-200 მხედრისგან შემდგარი რაზმი ჰყავდა. მათი გაერთიანებული რაზმებით უნდა დავცემოდი თურქთა გარნიზონს ბათუმში და იქიდან გამედევნა.

ჩემი მეგზური წაებალისე, ერთი ოქრო ვაჩუქე. ამით კინალამ თავი დავიღუპე. მეგზური ბოროტმა სურვილმა შევიყრო... ტყვეში ერთი და იგივე ადგილი ორჯერ გავიარეთ. ეს არ მომეწონა. როგორც ჩანს, გამყოლი დაღამებას ელოდა ჩემს გასაცარცვავად. ერთი ხე დავიმასხოვრე. საკმაოდროის გასვლის შემდეგ ისევე იმ ხესთან აღმოვჩნდი. ეჭვი გამიმართლდა. მეგზურს არაფერი ვაგრძნობინე, იარაღი რომ მეხმარა ჩემს თავს გავცემდი. ერთი ოქრო კიდევ ვაჩუქე და გავისტუმრე. ძმები მარშანიები (მაქრიალ-ოღლები) ადგილზე არ დამხვდნენ. დიდი სიფრთხილით სურმენში ჩავედი ტანისამოსგამოცვლილი, წვერ-მოსვებული. იქ, ზღვის პირას, შაქირ კარა-ბაჯალი მელოდებოდა.

ბედმა არ გვიმტყუნა, დიდ საფრთხეს გადავრჩით და 1918 წლის 9 აგვისტოს ფოთში ჩავედით. მეგობრებმა: ყადირ შერვაშიძემ, სულეიმან დიასამიძემ, მწერალმა კონსტანტინე გამსახურდიამ, ზია აბაშიძემ დიდის ამბით მიმიღეს.

ფოთიდან თბილისს გავემგზავრე... აქ 1918 წლის 15 მაისს ზია აბაშიძის, სულეიმან დიასამიძის, ჰაიდარ აბაშიძისა და ყადირ შერვაშიძის თაოსნობით სამუსლიმანო საქართველოს განმათავისუფლებელი კომიტეტი შეუქმნიათ. თავმჯდომარედ ავურჩევდართ. ჩემს დაბრუნებამდე ზია თავმჯდომარეობდა.

* * *

თუმცა თურქეთი სამუსლიმანო საქართველოს დაეპატრონა ბრესტის ხელშეკრულების საფუძველზე, მაგრამ ყოველგვარი განთავისუფლების თავიდან ასაცილებლად ოსმალეთის მთავრობამ საჭიროდ მიიჩნია, ამ ტერიტორიის მიტაცება მოსახლეობის მხარდაჭერით განემტკიცებია.

სამუსლიმანო საქართველოს განმთავი-

სუფლებელმა კომიტეტმა ევროპაში დღე-გაცემა გაგზავნა ზიან-ბეჭდ აბაშიძის მეთაურობით რათა ევროპის სახელმწიფოებს თურქეთზე გაგვლენა მოეხდინათ და აქედან დასრულიყოს. ბოლოსა და ბოლოს, თუ მდგომარეობა პლენისციტის ჩატარებას მოითხოვდა, მაგვედწინა იმისათვის, რომ თურქეთს ჯარი წინასწარ გავგყვანა ბათუმიდან და საერთოდ აჭარიდან.

ამ დროს კომიტეტმა შეძლო არალეგალური მუშაობა მთელ სამუსლიმანო საქართველოში გაეჩაღებინა. ადგილებზე შეიქმნა კომიტეტები და მათთან კავშირი დამყარდა.

დღევანდის დაბრუნების შემდეგ ზიან აბაშიძე დანიშნა არალეგალური მუშაობის ხელმძღვანელად აჭარაში, საბინადროდ ოსურგეთი მიქინია; ყადირ შერვაშიძე განსაკუთრებულ რწმუნებულად გამოიყო ასალციხის მაზრაში, კავშირის დასამყარებლად ზემო აჭარისა და ფოცხოვის მაზრებთან.

თურქეთის მთავრობამ სამუსლიმანო საქართველოში თვალთმაქცური პლენისციტი ჩაატარა.

• • •

ამ პლენისციტის დროს შეუპოვრობა, გმირობა გამოიჩინა სამუსლიმანო საქართველოს განმათავისუფლებელი კომიტეტის აქტიურმა წევრმა. ახალგაზრდა ხასან თხილაიშვილმა. ეს მოხდა ქობულეთის საარჩევნო უბანში.

ბათუმის მუთუხერხიფმა (გუბერნატორმა), ქობულეთის მაზრის მოსახლეობას თავი მოუყარა სოფელ ფიჭვნარში. ყველა სოფლიდან შეკრება ალა-ბეგები, ხოჯა-მოლები. არჩევნებს თვით ვალიც ესწრებოდა. დამსწრეთ მოუწოდა ხმა ოსმალთა სახარებლოდ მიეცათ. ხასან თხილაიშვილმა საჯაროდ განაცხადა, ხმას მივეცემ სამშობლოს — საქართველოს სახარებლოდ, ხალხს მოუწოდა:

— სარწმუნოება აქ არაფერ შუაშია, აქ დგას პოლიტიკური საკითხი და არ უნდა მოტყუდდეთ, არ მიცეთ ხმა ოსმალებს, ყველამ მივეცეთ ხმა ჩვენს ძმებს — ქართველებს!..

ეს გუბერნატორმა შეამჩნია, მოიხშო და შეეცოხა:

— შენ მუსულმანი ხარ, თუ ქრისტიანი?

— მე ქართველი მუსლიმანი ვარ.

— ახლა შენ მუსლიმანობა ვინდა თუ ქრისტიანობა?

— მე მუსლიმანობა მინდა, მაგრამ სულთანის ფაშებისა და ბეგების მონობა არ მინდა.

განრისხებულმა გუბერნატორმა ხასან თხილაიშვილი ასკერებს ეანდარმერის უფროსთან წააყვანინა. ეანდარმერიან ბეგერი აწვალა, მაგრამ ქართველი პატრიოტის ნებისყოფა ვერ გატეხა. ყუთთან მიიყვანეს, და ხასან თხილაიშვილმა ამდენი ხალხის წინაშე ხმა საქართველოს მისცა. ბოძზე მიაკრეს. ასკერები ბრძანებას ელოდნენ მის დასახერხებად. მაგრამ... ხასანის შემთხვევით სიკვდილს გადაურჩა.

ხასან თხილაიშვილი წერდა ლექსებს; რაც აჭარის მოსახლეობაში დიდი პოპულარობით სარგებლობდა.

ისტორიულად ნაჭებო,
მესხეთო, ტურფა მხარეო,
შოთა რუსთველის მშობელო,
გამოიღვიძე მალეო.
შოთას სიტყვები ესლავ ჰქუეს,
მესხეთო, ვახაჩეო,
სიმართლის მზემა ანათოს,
მოპოვინოს ზევი არეო.
თაპარ შეფისა ნაშენი
ციხე აქ ბლომად დგანაო,
ის მოწმობს ჩვენსა წარსულსა,
დედამ რომ გვიბოძრა ნანაო.

1918 წლის ნოემბერში პირველი მსოფლიო ომი გერმანიისა და მისი მოკავშირეების დამარცხებით დამთავრდა. გერმანიისა და ავსტრია-უნგრეთში რევოლუციამ იფეთქა. ამ გარემოებამ საბჭოთა ხალხს გაუადვილა გერმანიელი ინტერვენტების წინააღმდეგ ბრძოლა. რუსეთის საბჭოთა მთავრობამ გაუქმებულად გამოაცხადა ბრესტის საზავო ხელშეკრულება. დაიწყო გერმანული ოკუპანტების განდევნა საბჭოთა მიწა-წყლიდან. გერმანელები 1918 წლის დეკემბერში იძულებული გახდნენ

გაქცეულიყვნენ საქართველოდანაც. მათ მიყვნენ თურქებიც.

მსოფლიო ომის დამთავრების შემდეგ გამარჯვებულმა ანტანტის სახელმწიფოებმა გააძლიერეს შეტევა საბჭოთა რუსეთის წინააღმდეგ; ინგლისელმა იმპერიალისტებმა დაიკავეს იმიერკასპიის მხარე, ბაქო, ბათუმი და მთელი აჭარა. აჭარაში ინგლისელებმა თავიანთი გენერალ-გუბერნატორი დანიშნეს.

ამ მძიმე პირობებში მყოფ სამუსლიმანო საქართველოს მიემართე მოწოდებით:

„ძმებო, მუსლიმანო ქართველებო!

დადგა დრო ძველი ცოდვები გავასწოროთ, მოვიხსნათ მძიმე უღელი თურქების ბატონობისა, მოვიშოროთ ის შურცხვენა, რომელიც თავს დაგვატყდა; მოვიშოროთ ჩვენი მძარცველები, გამჯობსელები. ამკლებები და შემარცხვენელინი, დადგა, დრო, როცა შეგვიძლია ჩვენი საქმე, ჩვენი ბედი ჩვენ თვითონ მოვაწყუთ.

თქვენ გეცოდინებათ, ომი გათავდა. ოთხთა კავშირს ჯერ გამოცვალა ბულგარია და შეურიგდა ინგლისელებს და ფრანგებს, მას მიჰყვა ავსტრია, ბოლოს გერმანიამაც იარაღი დაყარა. ოსმალები კიდევ ადრე დაეცა. ის დათანხმდა ყველა პირობას, რომელიც ინგლისმა წამოუყენა: უნდა აპყაროს იარაღი მთელ თავის ჯარს მხოლოდ შიგნით მცველები დასტოვოს. უკვე გასსნა მან კალე და ინგლისელები შემოვიდნენ სტამბოლში.

ამგვარად, თურქების ჯარი უნდა გავიდეს ჩვენი ქვეყნიდანაც, უნდა დასცალონ ახალციხე-ახალქალაქის მარცხები, ქობულეთი, აჭარა, შავშეთი, მურღული, ბათუმი გონია. კარგა ხანია ისინი უნდა გასულიყვნენ ჩვენი ქვეყნიდან; მართალია, ნელ-ნელა გადიან, მაგრამ რაღაცა ფეხს ითრევენ, კიდევ ახალ სიფათში ჩაგვადგებენ.

ჩვენში ბევრი ხალხის მტერი ცუდ ხმას ავრცელებს. გვეუბნებიან, ქრისტიანი ქართველები შურს იძიებენ, გვემტყრებიან, დაგვეცემიანო. სულ ყველაფერი ეს ტყუილია. ჩვენ თავდები ვართ, რომ ქრისტიან ქართველებს მხოლოდ ჩვენი კარგი უნ-

დათ. არავითარი შურისძიება, არავითარი დანაკარგის ძებნა არ იქნება. **ძველი წყვილი** ლაფერი სულ დაეწყებულა და ქრისტიანი ქართველობა ძმურ ხელს გვიწვდის. ჩვენ თურქის ოფიცრები გვატყუებენ, სტამბოლში ძველი მთავრობა დაეცა. ენვერი, თალაათი და მათი ამხანაგები გაიქცნენ. ჩვენში დარჩენილი ითთი-ჰადის კაცები ცდილობენ დროებით თავი შემოგვაფარონ. არ დაუჯეროთ მათ, არ აილოთ იარაღი. არ დასტოვოთ ჩვენში ჩვენი ნამუსის შემარცხვენელი თურქი ოფიცრები და ჯარისკაცები, არ მისცეთ მათ უფლება ჯარის ტანისამოსი დაპყარონ და ჩვენსავით ჩაიცივან. ოსმალებს ნუ აპყვებით, თორემ ახალ უბედურებაში ჩაგარდებით. ოსმალები ინტრეკა, არაბისტანი მოშორდა. თვითონ ოსმალები აირ-ღაირია, გაღარიბდა და შეწუსდა.

გურჯებს, მამამადიან ქართველებს. თურქებისაგან ხეირი არ აქვთ. ნუ გადავეციდებით ჩვენს ძმებს, ქრისტიან ქართველებს, შევეერთდეთ საქართველოს. მთელი ქართველობა ჩვენ გვაძლევს ფართო ავტონომიას, ფართო თვითმმართველობას. ყოველივე ჩვენს შინაურ საქმეებს ჩვენ თვითონ მოვაწყუთ. ჩვენი რჯულის საქმეები, ჩვენი მმართველობა ჩვენს ხელთ იქნება, მხოლოდ ქრისტიან ქართველებთან გვექნება საერთო საქმეები. არავინ მოგატყუოთ, ჩვენი რჯულის საქმეებში ქრისტიანი ქართველები არ ჩაერევიან, მამ ძმებო, ნუ აყვებით თურქებს და მათ დამაჰაშებს. ჩვენს საქმეებს ჩვენ თვითონ ჩაუვადგეთ სათავეში და ჩვენს ძმებთან, ქრისტიან ქართველებთან ერთად მოვაწყუთ ჩვენი მშვიდობიანი და მყუდრო ცხოვრება“.

ამ მოწოდებას ხელს აწერდნენ სამუსლიმანო საქართველოს განმათავისუფლებელი კომიტეტის თავმჯდომარე შემედ აბაშიძე, კომიტეტის წევრები: ზია აბაშიძე, აბმედ ბეგანიძე, ყალიბ შერვაშიძე, ჰაიდარ აბაშიძე, სულეიმან დიასამიძე, იუსუფ ქათამაძე, ქემალ ნოღაიდელი, ხანია თხილიაშვილი, მუსლიმან ქართველობა ბატალიონის უფროსი ასლან აბაშიძე.

სარგო ბარანიძე

ლენინი და ოქტომბერი

ჭართული სიტყვის უბრუნებლადესმა ოსტატმა, საქართველოს სახალხო პოეტმა გალაკტიონ ტაბიძემ შესანიშნავად გამოხატა ის უმბადრესი გარდატეხა, ის მკვეთრი შემოხრუნება, რომელმაც სათავე დაუდო და დასაწყისი მისცა კაცობრიობის ახალ ისტორიას. ვაიხსენებ თუნდაც მისი უაღრესად პოპულარული „დროშები ჩქარა!“ რომელიც საქართველოში ნაწარმოებდად იქცა, და რომელმაც პოეტმა ქვეყანას ახარა თავისუფლების დღის დასაწყისი.

„გათენდა, ცეცხლის მზე აეთო, აცურდა, დროშები ჩქარა! თავისუფლება სულს იბე მოსწურდა, ვთ ღებრილ ირმების გუნდს წყარო ანკარა... დიდება ხალხისთვის წამებულ რაინდებს, ვინც თავი გახწიარა, ვინც ხისხლი დაღვარა; მთ ხსოვნას ქვეყანა საწითლებად აინთებს, დროშები ჩქარა! დიდება ვინც, კიდევ კვამბრძოლებს იმედით, ვინც შედგარად დახედება მტრის რისხვა-მუქარას. გათენდა! შერბილით, შერბილით, შერბილით, დროშები, დროშები... დროშები ჩქარა!“

ამ ლექსს მოჰყვა „გემი დაღანი“, რომელშიც გალაკტიონმა უღრმესი სიყვარულით მოახსენა ლენინი და კრემლი. ამავე თემებს ეხება გალაკტიონის „ურაცხე დროშებში“; „პოპთან ტრამპანის უცდილა მგზავრი“, „ცხრაბ თვრამეტი“, „ერსხელ სადამოთი“ და მრავალი სხვა ნაწარმოები. ლენინი და ოქტომბერი იქცა მთელი საბჭოთა მოწონისათვის, მთელი ჩვენი ლიტერატურისათვის უაღრესად მნიშვნელოვან, საბატიო თემებად, რომლებიც მოიცავენ უდიდეს მსოფლიო-ისტორიული მნიშვნელობის მოვლენებს.

და ეს ხაზებით ბუნებრივი და კანონზომიერი იყო.

ვ. ი. ლენინის მიერ შექმნილმა ბოლშევიკურმა პარტიამ ხანგრძლივი გმირული მოღვაწეო-

ბით 1917 წლის ოქტომბერში შემოაბრუნა საზოგადოებრივი განვითარების ისტორიული მხელელობა, ზელიდან გამოკლია ექსპლუატატორულ კლასებს თავისი ხალხის ბედი და საზოგადოებრივი განვითარება წარმართა მშრომელთა ინტერესებისათვის, რითაც ხალხის უდიდესი ნდობა და სიყვარული დაიმსახურა.

რაც უფრო მეტი დრო გადის 1917 წლის 7 ნოემბრის თარიღიდან, მით უფრო ყველასათვის ნათელი ხდება ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის მსოფლიო ისტორიული მნიშვნელობა, რომელმაც გაარღვია მსოფლიო იმპერიალიზმის ქაჭვი და დასაბამი მისცა ახალ ერას — კომუნისმის ერას. მოსხო რა ექსპლუატატორული კლასები, კერძო, კაპიტალისტური საკუთრება საზოგადოებრივ საკუთრებად აქცია. ჩვენმა ხალხმა მსოფლიოში პირველმა გაკვალა გზა კომუნისმისაკენ, ააშენა განვითარებული სოციალიზმი და წარმატებით აშენებს კომუნისტურ საზოგადოებას.

საბჭოთა ქვეყანა მსოფლიოში ყველა მშრომელი ადამიანის, ყველა ჩაგრული ერისა და რასის იმპერიალიზმის მონობისაგან განთავისუფლებისათვის ბრძოლის დროშად გახდა. საბჭოთა კავშირი, როგორც შექურა გზას უნათებს ჩაგრულ და დახეჩავებულ ხალხებს ნათელი მომავლისაკენ.

დიდი ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის გამარჯვების შემდეგ საბჭოთა ზელისუფლების არსებობის წლებში სოციალისტური მშენებლობის დარგში პარტიამ უდიდესი გამოცდილება შეძინა. ქვეყნის სოციალისტური ინდუსტრიალიზაციისა, სოფლის მეურნეობის კოლექტივიზაციისა და კულტურული რევოლუციის შედეგად ჩვენი ქვეყანა მოკლე

დროში მძლავრ ინფლაციულ კულტურულად მაღალ განვითარებულ ქვეყნად გადაიქცა.

სოციალისტური კორდაქმნის მსვლელობაში საბჭოთა ხალხმა კომუნისტური პარტიის ხელმძღვანელობით, განადგურა რა იმპერიალისტების რეპრესიული ძალები, მსოფლიო ისტორიული გამარჯვება მოიპოვა დიდ სამამულო ომში გერმანულ ფაშისტთა წინააღმდეგ ბრძოლაში, რის შედეგად მოხდა იმპერიალისტური ჯაჭვის ფრთხილად გარღვევა. სოციალისტური განსვლა ერთა ქვეყნის ფარგლებს და მსოფლიო ხანაკად გადაიქცა. პარტიის რევოლუციური მოღვაწეობის ფონზე სულ უფრო და უფრო ნათელი ხდება, თუ რა ბრძნულად მოიქცა ხალხი, როცა თავისი ბედით მან კომუნისტურ პარტიას მიანდო.

დიდი ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის გამარჯვება — ეს იყო ბოლშევიკების და პირადად ვ. ი. ლენინის ათეული წლების ტოტალური რევოლუციური მუშაობის შედეგი, რამაც განაპირობა საზოგადოებრივი განვითარების შემობრუნება მშრომელთა მანების პროყრებისა და დიდი მომავლისკენ.

XX საუკუნის დასაწყისში, ახალი ტიპის მარქსისტული პარტიის შექმნისათვის ბრძოლის პერიოდში, ვ. ი. ლენინმა, ევრდინობოდა რა მარქსისა და ენგელსის ფუნდამენტულ დებულებებს შეიარაღებული აჯანყების შესახებ, შეინაშნავდა განსაკუთრებულ მართებრივად რევოლუციური ბრძოლების გამოცდილება და შეიშუშავა შეიარაღებული ძალების ორგანიზაციის შევნიერული პრინციპები, იმპერიალისტების ეპოქის შესაბამისად განსაზღვრა პროლეტარული რევოლუციის სტრატეგია და ტაქტიკა, პარტიას დაუსახა სამხედრო-საბრძოლო მუშაობის ნათელი გზა, რომლის საფუძველზე ბოლშევიკებმა დიდი მუშაობა გასწიეს რუსეთის პირველი რევოლუციის პერიოდში და განსაკუთრებით 1917 წლის რევოლუციებში.

პირველი იმპერიალისტური ომის წლებში, როცა ქვეყანაში მჭიდვებოდა რევოლუციური კრიზისი, ვ. ი. ლენინმა ახლად გაუსვა ხაზი იმაზე, რომ გაბატონებული ექსპლუატატორული კლასების დამხობისათვის არ არის საკმარისი ხალხთა უმრავლესობის სურვილი, ამისათვის აუცილებელია შეიარაღებული ძალა, რომელიც შესაძლებს გატეხოს ექსპლუატატორთა კლასის წინააღმდეგობა. ვ. ი. ლენინმა 1915 წელს თავის შრომაში „რამდენიმე თეზისი“ აღნიშნა: მომავალი რევოლუცია, რომელიც განუხრებლად ახლოვდება, 1905-1907 წლის რევოლუციისაგან განსხვავებული იქნება იმით, რომ ისტორიული მოვლენების განვითარება ხელსაყრელ პირობებს შექმნის ბურჟუაზიულ-დემოკრატიული რევოლუციის სოციალისტურ რევოლუციამ სწრაფი გადაზრდისათვის. ვ. ი. ლენინის ეს წინაწარმეტყველება ნათლად დადასტურა 1917 წლის თებერვლის რევოლუციამ.

1905-1907 წლებს რევოლუციისაგან განსხვავებით, თებერვლის რევოლუციის პერიოდში მუშების, გლეხების, ჯარისკაცების და მატრონების გამოსვლებმა, ბოლშევიკებმა დაუცხოველი სამხედრო-საბრძოლო რევოლუციური მუშაობის შედეგად, მიიღო ერთდროული ხასიათი. ბოლშევიკებმა, ითვალისწინებდნენ რა მოვლენების სწრაფ განვითარებას, დღის წესრიგის პირველ პლანზე წამოყვანეს შეიარაღებული აჯანყების სამხედრო-ტექნიკური მოწინააღმდეგის ამოცანა. შეიარაღებული აჯანყების მოწინააღმდეგე უმთავრესად მშობლიანობა პეტერბურგში. ბოლშევიკების ცენტრალური კომიტეტის მოწოდებით 25 თებერვალს პეტერბურგში დაიწყო საყოველთაო გაფიცვები, რომელშიც 250 ათასი მუშა მონაწილეობდა. პარტიის ცენტრალური კომიტეტი მოწოდებდა მუშებს, გლეხებს, ჯარისკაცებს და მატრონებს ცარისების წინააღმდეგ შეიარაღებული აჯანყებისკენ, მუშათა და ჯარისკაცთა დემუტატების საბჭოების ორგანიზაციისკენ; 26 თებერვალს პოლიტიკური გაფიცვები და დემონსტრაციები გადაიზარდა შეიარაღებულ აჯანყებაში. 27 თებერვალს დაიწყო პეტერბურგის ჯარისკაცთა და მატრონთა მასობრივი გადასვლა რევოლუციის მხარეზე, საღამოსათვის მთელი ქალაქი აჯანყებული ხელში იყო.

28 თებერვალს მოსკოვის ბოლშევიკური კომიტეტის მოწოდებით დაიწყო მუშათა აჯანყებები, რომელსაც შეუერთდა მოსკოვის ჯარისკაცთა და მატრონთა მასობრივი გადასვლა რევოლუციის მხარეზე, საღამოსათვის მთელი ქალაქი აჯანყებული ხელში იყო.

29 თებერვალს მოსკოვის ბოლშევიკური კომიტეტის მოწოდებით დაიწყო მუშათა აჯანყებები, რომელსაც შეუერთდა მოსკოვის ჯარისკაცთა და მატრონთა მასობრივი გადასვლა რევოლუციის მხარეზე ფრთხილად წარების ნაწილების გადასხვევლად.

1917 წლის თებერვლის ბურჟუაზიულ-დემოკრატიული რევოლუციამ რუსეთში რამდენიმე დღეში გამოარქვა.

თუ რატომ გამოარქვა რამდენიმე დღეში თებერვლის რევოლუციამ, ამაზე ამოწურავ პასუხს იძლევა ვ. ი. ლენინი: „თუ არა სამი წლის კლასობრივი ბრძოლება და რუსეთის 1905-1907 წლების რევოლუციური ენერჯია, ისე შეუძლებელი იქნებოდა ესოდენ სწრაფი მეორე რევოლუცია, სწრაფი იმ აზრით, რომ მისი დაწყებოდა ეტაპი რამდენიმე დღეში დამთავრდა“.

„მსოფლიო ისტორიის უჩვეულო დაქარბების გარდა, საჭირო იყო ამ ისტორიის განსაკუთრებით მკვეთრი მობრუნებანი, რომ ერთერთი ასეთი მობრუნების დროს ერთობაშია და დაბრუნებული ურემი სისხლითა და ტალახით გათხრელი რომანოვების მონარქია... ასეთ უკიდურეს შემდეგ „რევოლუციამ“, ასეთ ძალიან დაამარჯვებულ მოგვევლინა მსოფლიო იმპერიალისტური ომი“.

1917 წლის თებერვლის ბურჟუაზიულ-დემოკრატიული რევოლუციის მსვლელობაში შეიქმნა პროლეტარიატისა და გლეხობის რევოლუციურ-დემოკრატიული დიქტატორის ორგანიზაცია.

ნობი, მუსათა და ჭარხაკეთა დებუტატების საბჭოები, შავრამ პროლეტარიატის არასაკმარის განვითარების შედეგად, შენსევეებისა და ენტრების თანხმობით, ბურჟუაზიამ შექმნა თავისი სახელმწიფო ხელისუფლება—დრავნიკთა ბურჟუაზიული მთავრობა, ამრიგად, ქვეყანაში შეიქმნა ორგანიზებული მთავრობა, რომლის არსებობა დიდ ხნით შეუძლებელი იყო. „მიმდინარე მომენტის თავისებურება, — წერდა ლენინი, — შედგომარობის რევოლუციის პირველი ეტაპიდან, რომელშიც პროლეტარიატის არასაკმარისი შეგნებულობისა და დარღვეულობის გამო ძალაუფლება ბურჟუაზიის მისცა, მეორე ეტაპზე გადასვლაში, რომელშიც ძალაუფლება უნდა გადასცეს პროლეტარიატს და ვლენების უღარბებს უფნებს“. ვ. ი. ლენინმა წამოაყენა დოკუმენტი „მთელი ძალაუფლება საბჭოებს!“. ეს იყო პირდაპირი მითითება სოციალისტურ რევოლუციაზე.

ვ. ი. ლენინმა ჭკრ კიდევ თავის სტატიაში „წერილები შორიდან“ დაამუშავა საცილი პროლეტარული რევოლუციის ამოის შექმნის აუცილებლობის შესახებ, რაც ნიშნავდა პროლეტარიატის საუოველთაო შეიარაღებას, რომლის ანოცნად ითვლებოდა: სახლისათვის სამხედრო იარაღის წარების შესწავლა, აჯანყებისათვის მეთაურთა პროლეტარული კადრების მომზადება, პროლეტარულ რევოლუციაში სახლისა ფართო მათების წახება და მისი მუდაროდ დარღვევა ხელისუფლებისათვის საბრძოლველად, ქვეყანაში რევოლუციური წესრიგისა და დისციპლინის დაცვა, ფაბრიკა-ქარხნების შეუფერხებელი მუშაობა, პროლეტარების განაწილებაზე კონტროლი, ეს კი ნიშნავდა მთელი სახელმწიფოს ჭარხსა და პოლიციის რღვევას და ახალი ხელისუფლების შექმნას, რომლის დასაურდენი იქნებოდა შეიარაღებული პროლეტარიატი.

ვ. ი. ლენინის მითითებით: საფუძველზე ბოლშევიკებმა შექმნეს წითელი გვარდიის რაზმები, რომლებშიც ჩამოყალიბდა პროლეტარიატის საუოველთაო წარმომადგენლები.

ბოლშევიკები, მუსათა კლასის შეიარაღებული რაზმების ფორმირებასთან ერთად, დიდ მუშაობას ეწეოდნენ ჭარხის ნაწილებში, უკულად უფრო აუთონდნენ იმისათვის, რომ გერევოლუციონერებთან ჭარხაკეთს ფარაქაში გადაცემული მილიონობით მუშემა და ვლენები, გაოცანებული მთავრობის ბურჟუაზიული და წარღვეურებული მარტის გაკლენისაგან და გადარეკით სოციალისტურ რევოლუციის აქტიურ ძალად.

ვ. ი. ლენინმა აპრილის თვისებში შეამუშავა ბურჟუაზიულ-დემოკრატიული რევოლუციის სოციალისტურ რევოლუციაში გადაჭრად სტრატეგიული გეგმა, რამაც თავის დავასტურება შროვა რსდმპ აპრილის კონფერენციის გადარეკითებებში.

რსდმპ ცენტრალურმა კომიტეტმა უარყოფითად გაშალა ავტოცნა-პროლეტარიატის მთავრობის იმპერიალისტური პოლიტიკის გამოაშკარავებისა და საბჭოების არგულად ხალხს მასების შექმნისათვის საფუძვლის. რსდმპ ცენტრალურ კომიტეტთან შექმნილი სამხედრო კომისია და ბოლშევიკური მარტის ორგანიზაციები უკვე და დიდი განაწილების ნაწილებში ქმნიდნენ პარტიულ უჭრებებს, ავტოცნებებს ლიტერატურას, აწეოდნენ მიტინგებს, გამოდიოდნენ მოხსენებებით, რითაც ხელს უწყობდნენ ჭარხაკეთა მასების გარეოველუციონერებას.

ახლანდელი, რომ კავკასიის ფრონტზე 1917 წლის აპრილში თავმოკრილი იყო დიდი სამხედრო ძალა — 1.573 ათასი ჭარხაკი და ოფიცერი. კერძოდ, დიდი განაწილები იყო შექმნილი ამიერკავკასიის ქალაქებში: თბილისში, ბათუმში, ქუთაისში, ფოთში, გორში, ახალციხეში, ბაქოში, ფარსში და სხვ. ჭარხის ასეთი დიდი რაოდენობა ამიერკავკასიაში ბოლშევიკებისაგან მოთხოვდა დიდ მუშაობას, რათა ეს ძალა გამოეყენებინათ სოციალისტურ რევოლუციის გამარჯვებისათვის ანა მარტად ავთონდნენ.

კავკასიის ფრონტის ჭარხაკეთა შორის დიდ პოლიტიკურ მუშაობას ეწეოდნენ — კომუნისტური მარტის გამოწეილი მოვლენები, საქართველოსა და ამიერკავკასიის ბოლშევიკური ორგანიზაციების მრავალი მუშაო. 1917 წლის 16 მარტს ქ. თბილისში შეიქმნა ჭარხაკეთა დებუტატების საბჭო. 24 მარტს დაწყო რუსულ ენაზე გაზეთ „კავკასკი არბონის“ გამოცემა, რომელშიც დიდი როლი შეასრულა ჭარხაკეთა მასების ვათოცნობიერების, მათი რევოლუციის მხარეზე მოზადვის საქმეში.

ბოლშევიკები დიდ უარადლებას აცუდდნენ ავრეთე სამხედრო ფლოტის მარტოსთა შორის მუშაობას, რის შედეგად თებრალის რევოლუციის დროს და მის შემდეგაც ბალტიის ფლოტი ბოლშევიკების გავლენის ქვეშ იმყოფებოდა. ამას ხელს უწყობდა ის გარემოება, რომ ფლოტის შემადგენლობაში იმყოფებოდნენ რძის დროს მოზილიზებული მუშეები. 1917 წლის 29 აპრილს ზელნინგფორსის საბჭოს ინიციატივით შეიქმნა „ცენტრალტი“ (ბალტიის ფლოტის ცენტრალური საბჭო), რომელშიც ბოლშევიკებს დიდი გავლენა ჰქონდა.

ცენტრალური კომიტეტის დადგენილებით პეტერბურგის კომიტეტთან არსებული სამხედრო ორგანიზაცია გარდაიქმნა რუსეთის სოციალ-დემოკრატიული მუშათა პარტიის (ბოლშევიკების) ცენტრალური კომიტეტის სამხედრო ბიუროდ. იგი ხელმძღვანელობას უწევდა ფრონტისა და ზურგის უკვე სამხედრო ორგანიზაციას, რომელშიც აერთიანებდა პარტიის 25 ათას წევრს.

საბჭოთა კავშირი

ამ დროს რუსეთის არმია დამარცხებას და-
მარცხებაზე განიდგა, რაც კიდევ უფრო აძ-
ლიერებდა მუშების, ჭარბსკაცებისა და მატ-
როზების უსაყარო მდებარეობას გამოწვეულს ომის
გატარებლობით.

დროებითი მთავრობის კონტრრევოლუციო-
რი ქვეყნით აღშფოთებული მშრომელთა მ-
თაობანი დემონსტრაცია, რომელიც მოეწყო
პეტერბურგში ივლისის პირველ რიცხვებში,
მოათხოვდა მთელი ხელისუფლების გადაცე-
მას მუშათა და ჭარბსკაცთა საბჭოების ხელში.
დროებითი რევოლუციური მთავრობა თავს და-
უნდა მშრომელ ხალხს და მან ივლისს მოაწყო
დემონსტრაციის დახვედრა. ამით ბურჟუაზიამ
მიადგინა ერთ ხელისუფლებანიშნავსა. მთელი ძა-
ლუფლებმა მის ხელში გადავიდა.

ივლისის დღეებში პეტერბურგში ცხადყო,
რომ დამთავრდა რევოლუციის მშვიდობიანი
განვითარება, დამთავრდა ორხელისუფლებიან-
ობა, შეიცვალა კლასობრივი ძალების თანა-
ფარობა, დაიწყო შეჯახებისა და აფეთქების
პერიოდი.

დროებითი მთავრობამ, აღიო რა ხელში
ძალაუფლება, თავს დაუნდა ბოლშევიკების
პარტიას, მიწვევებებსა და ცენტრების დახმარ-
ებათ უკველ მსრავ შეეცადა განვიარალებინა
რევოლუცია, დაეშალა წითელი გვარდიის რა-
ზმები და ბოლშევიკურად გაწყობილი სამხე-
დრო ნაწილები, რომლებიც რევოლუციის სა-
დაარაგოზე იდგნენ. ბოლშევიკებმა ვ. ი. ლენინ-
ის ხელმძღვანელობით შეძლეს დროზე დაუ-
ხიათ უკან და საფრთხიდან გამოეყვანათ თა-
ვანთი ძარბოაღი ძალები. პარტია გადავიდა
არაღვალურ მუშაობაზე და თავისი ბელადი
იბატაკეშვიტოვი დაწავა. პარტია ვ. ი. ლენინის
ხელმძღვანელობით იბატაკეშვიტოვიდან მართავ-
და თავისი ორგანიზაციების სამხედრო და ხა-
ბრობლო მუშაობას, შეიარაღებული აჯანყების
მომზადებისა და მის ძველმოსილად დამთავ-
რების საქმეს.

დროებითი მთავრობამ, ცენტრ-მწვევიკ ლი-
დერების მხარდაჭერით, გამოსცა ბრძანება და-
თხოვნილ იქნეს ფაბრიკა-ქარხნების მუშათა
მილიცია და წითელი გვარდია. დაიწყო მუ-
შებისგან იარაღის ჩამორბოვნა. აკრძალა სამ-
ხედრო ბოლშევიკური ორგანიზაციების მიღ-
ვაწყობა.

მაგრამ მიუხედავად პოლიციის ყველა ამ ღო-
მისებებისა ბოლშევიკურ პარტიას არცერთი
წუთით არ შეუნელებია რევოლუციური ძალები
მომზადება კაპიტალიზმზე გადაწყვეტი-
ბის მიზნით.

სამხედრო მუშაობა არმიის ივლისის ანბე-
ბის შემდეგ კიდევ უფრო გააღვირდა.

ივლისის მოვლენების შემდეგ ბოლშევიკების
წინაშე დაისვა საკითხი ბრძოლის ახალი ტაქ-
ტიკისა და ფორმების გამომუშავების შესახებ.
ამ საკითხს გადაწყვეტას მიეძღვნა რსდმპ. (ბ)
6. „მითობი“, № 11.

VI ურილობა, რომელიც შეიკრიბა 1917 წლის
28 ივლისს.

ურილობამ, ლენინური მეცნიერების
წინაშე დადგინდა, განსაზღვრა ბოლშევიკების
ტაქტიკა შეიარაღებული აჯანყების მომზადე-
ბაში, მოაწყოდა მუშების, ჭარბსკაცების, მატრო-
ზების და დარბ გლეხობას, მომზადებულად
ახალი გადაწყვეტა შეჯახებისათვის, დარაზმუ-
ლიყვნენ მებრძოლ კლასებზე.

ი. ბ. სტალინმა ამ ურილობაზე ცენტრალური
კომიტეტის ანგარიშში ხაზგასმით აღნიშნა,
რომ ბოლშევიკების პარტია აუთ ერთადერთი
პარტია, რომელიც მანებთან დარბა კონტრრე-
ვოლუციის წინააღმდეგ ბრძოლაში და ყველა-
ფერის გაკეთა იმისათვის, რომ დარსულად
გამოსულიყო შექმნილი მდგომარეობიდან.

პოლიტიკური მდგომარეობის შესახებ მი-
ღებულ რევოლუციაში აღნიშნა: მიუხედავად
იმპერიალისტების მცდელობისა, ჩვეულოთ რე-
ვოლუცია და შეეჩერებინათ მისი მოძრაობა,
რევოლუცია იწარღვებოდა და ეთარბებოდა,
სოციალისტური რევოლუციის გამარჯვებისათ-
ვის რუსეთში შეიქმნა ყველა აუცილებელი
პირობა. ურილობამ სოციალისტური რევოლუ-
ციის გამარჯვებისათვის რუსეთში მიიღო ახალი
ვათარბის შესახებ ტაქტიკური გადაწყვე-
ტილებანი.

ახალი ლენინური ტაქტიკის არბი მდგომარე-
ობადა პროლეტარიატის მიერ ხელისუფლებ-
ის დაპყრობაში შეიარაღებული აჯანყების
გზით. შეიარაღებული აჯანყება უნდა იყოს, —
გვასწავლიდა ვ. ი. ლენინი, — მასობრივი, სა-
ცენტო-სახელობო, რომლის მიზანი უნდა იყოს
ხელისუფლებას გადასვლა პროლეტარიატისა
და დარბის გლეხობის ხელში. ჩვენს პარტიას
პროგრამის განხორციელებისათვის ყრილობამ
მიიღო და დაამტკიცა ეს ტაქტიკური ხაზი.

რევოლუციის განვითარების მეორე ეტაპზე
პარტია არაღვალურად ამზადებდა სოციალი-
სტური რევოლუციის სამხედრო ძალას, ქმნიდა
და ეფარბობდა წითელი გვარდიის რაზმებს,
რომლებიც სწავლობდნენ იარაღს, ემზადებოდ-
ნენ გადაწყვეტი ბრძოლისათვის. მიუხედავად
სასტიკი დენისა, ჭარბი და ფლოტში ვრძელ-
დებოდა სამხედრო მუშაობა, ფართოვდებოდა
და მტკიცდებოდა ბოლშევიკური სამხედრო
ორგანიზაციები.

ამ დროს გენერალ კორნილოვს განზრახული
მქონდა გუნდგურებინა ბოლშევიკური ორგა-
ნიზაციები პეტროგრადში და სამხედრო დიქ-
ტატურა დაეშარბინა. ამ მიზნით დასრბა ჭა-
რები პეტროგრადისაკენ. კორნილოვის ამ
კონტრრევოლუციურ განზრახვას წინააღმდეგ
პეტროგრადის მუშები ბოლშევიკების მეთაუ-
რობით.

პარტია სათავეში ჩაუდგა პროლეტარიატის
მთელ ძალებს კორნილოვის წინააღმდეგ საბრ-
ძოლედებად. 27 აგვისტოს, პეტერბურგის კო-

მიტეტის მოწოდებით, ქალაქის დასაცავად კონსტანდინიდან გაიგზავნა წითელი გვარდიის რაზმები და რამდენიმე თახი რევოლუციონერი მატროსი. მათ სწრაფად ჩააქრეს კონსტანტინის შეთქმულება, არამც განაპარობა პარტიის გაყვლისა და ავტორიტეტის შემდეგში სწრაფი ზრდა ხალხთა მსახურში.

კონსტანტინის კონტრარევოლუციური შეთქმულების განადგურების შემდეგ არმიაში კიდევ უფრო განაზრდა ჭარისკაცთა მსახურის კლასობრივი შევება, რაც ხელს უწყობდა მენშევიკებისა და ესერების გაყვლისაგან მათი განთავსულების დინკარებას და ბოლშევიკების მხარეზე გადასვლას.

კომუნისტური პარტიის ფართო მუშაობაში დიდ შედეგი გამოიღო არმიისა და ფლოტში. მან სერიოზულად შეუწყო ხელი ბოლშევიკების მხარეზე შეზღუდვითა გადასვლას. მიუხედავად დროებითი მოვრობის სასტიკი ზომებისა, მატროსთა რევოლუციური განწყობილება დღითიდღე იზრდებოდა; მათი უმრავლესობა გადაქრით გადადიოდა რევოლუციის მხარეზე.

კომუნისტურმა პარტიამ ვ. ი. ლენინის მეთაურობით, მრავალმხრივი მუშაობის შედეგად, ჭარისკაცთა და მატროსთა უდიდესი ნაწილი გამოაღიჭა ბურჟუაზიული და შემთხვევითური პარტიების გაყვლისა და სოციალისტური რევოლუციის მოქმედ ძალად აქცია.

ამრიგად, ბოლშევიკებმა, რომლებიც ახორციელებდნენ ვ. ი. ლენინის პრაქტიკულ მითითებებს ოქტომბრის რევოლუციის მოწოდებით, შექმნეს რევოლუციური არმია, წითელი გვარდიის რაზმები თავიანთი რიგებში ითვლიდნენ 150 თასზე მეტ შეიარაღებულ მებრძოლს, ხოლო არმიისა და ფლოტის ნახევარზე მეტი ჭარისკაცი და მატროსი სოციალისტური რევოლუციის მხარეზე იყო.

ვ. ი. ლენინმა სექტემბერში წერილები მისწერა რსდმპ (ბ) ცენტრალურ კომიტეტს და პეტროგრადისა და მოსკოვის ბოლშევიკურ კომიტეტებს — „ბოლშევიკებმა უნდა აიღონ ხელისუფლება“ და „მარქსიზმი და აქანება“. ამ წერილებში ქვეყანაში შექმნილი რევოლუციური სიტუაციის მეტწიურული ანალიზის საფუძველზე მან შეხასიახვად დაამტკიცა, რომ ბოლშევიკებს შეუძლიათ ახლა აიღონ ძალაუფლება და უნდა აიღონ კიდევაც. ბოლშევიკებმა ამ დროისათვის შესძლეს პეტროგრადისა და მოსკოვის სამუკომში მტკიცე უმრავლესობის მოპოვება, ორივე ქალაქში ბოლშევიკურ ორგანიზაციებს შეეძლოთ მუშათა კლასი და დარბი გლეხობა გაეყოფინათ მატროსთა საბრძოლველად. დაეძლიათ მტრის წინააღმდეგობა, მოეპოვებინათ ძალაუფლება, შეენარჩუნებინათ იგი.

ვ. ი. ლენინი, განმარტავდა რა იმას, თუ რატომ უნდა აიღონ ბოლშევიკებმა ხელისუფლება

მა მაინცდამაინც ახლა, აღნიშნავდა, რომ რუსეთის ბურჟუაზიის გადაწყვეტილებები კვლავ გერმანელებს გადასცეს პიტეტის და ტერორისტული ზავი დასდონ მასთან, ამიტომ აუცილებელია ბურჟუაზიის და ჩანადიქრის ჩაშლა. საქმე ის არის, რომ ნათელი გახადლოთ ამოცანა პარტიისათვის. „დღის წესრიგში უნდა დავაყენოთ შეიარაღებული აქანება პიტეტისა და მოსკოვში (ოქლითურთ), ძალაუფლების მოპოვება, მოვრობის დაშობა...“

ვ. ი. ლენინი, აყენებდა რა პარტიის წინაშე შეიარაღებული აქანების ამოცანას, აღნიშნავდა: „...ისტორია არ გვაძატიებს, თუ ახლავ არ ავიღებთ ხელაუფლებას, ...ჩვენს წინაშე ყველა ობიექტური წინააღმდეგობა სიმინოდ, რომ აქანებას წარმატება ექნება. ჩვენს წინაშეა მდგომარეობის განსაკუთრებული ხელაუტელობა, როცა მხოლოდ ჩვენი გამარტება აქანებაში ბოლოს მოუღებს ხალხის მტანყველ მტრეობას, ამ უსამინდელ წამებას ქვეყნად, როცა მხოლოდ ჩვენი გამარტება აქანებაში ჩაფუშავს სეპარატიული ზავის თამაშობიას რევოლუციის წინააღმდეგ, ჩაფუშავს იმით, რომ აშკარად წამოაყენებს უფრო სრულ, უფრო სამართლიან, უფრო ახლომდელ ზავს, ზავს რევოლუციის სასარგებლოდ... მხოლოდ ჩვენს პარტიის შეუძლია აქანებაში გამარტებით იხსნას პიტერი“.

ვ. ი. ლენინი თავის წერილში „მარქსიზმი და აქანება“ მოითხოვდა აქანებას მოვეუბროთ ისე, როგორც ხელაყენებას და მიუთითებდა იმ პარობებზე, რომლებიც უზრუნველყოფდა შეიარაღებული აქანების წარმატებას. პირველი ის არის, — აღნიშნავდა იგი, — რომ აქანება უნდა ეყრდნობოდეს მოწინავე კლასს, მეორე, აქანება უნდა ეყრდნობოდეს ხალხთა რევოლუციურ აღმავლობას, მესამე, აქანება უნდა ეყრდნობოდეს ვარდატების ისეთ პუნქტს მხარდა რევოლუციის იქტირიაში, როცა ხალხის მოწინავე რაგების იქტიურობა უადრესად დიდია, როცა უადრესად ძლიერია მტრეობა მტრის და რევოლუციის სუსტო, ორტოლი, გაუბედავი მეგობრების რაგებში. ამასთან, ლენინი მიუთითებდა: „მოგაწყოთ აქანებულთა რაზმების შტაბი, ვაგანაწილოთ ძალები, დაქრათ ერაგული პოლკები უმნიშვნელოვანესი პუნქტებისაკენ, ალყა შემოვარტყათ აღმწინდრინებს, დავიკავოთ პეტროგრადოვკა, დავაპტამროთ ვენრადური შტაბი და მოვრობა, იუნკერებისა და ველური დივიზიის წინააღმდეგ გაგზავნოთ ისეთი რაზმები, რომლებიც სიკდილს ირჩევენ და მტრის კი საშუალებას არ მისცემენ ქალაქის ცენტრისაკენ დიორბას, ...ერობაში და ვაკავოთ ტელეგრაფი და ტელეფონი, აქანების ჩვენი შტაბი მოვთავსოთ ცენტრალურ სატელეფონო სადგურთან, დავუვაპრობოთ მას ტელეფონით ყველა ჭარბანს, ყვე-

და პოლიტიკური, შეიარაღებული ბრძოლის ყველა პუნქტი და სხვა“.

პარტიის ცენტრალური კომიტეტის ზოგადი ვიწრო — ზინოვიევი, კამენევი და ტროცკი წინ აღუდგნენ პარტიის კუროს შეიარაღებული აჯანყების განხორციელებას. 15 სექტემბერს, როცა პარტიის ცენტრალური კომიტეტი იხილავდა ვ. ი. ლენინის წერილებს — „ბოლშევიკებმა უნდა აიღონ ხელისუფლება“ და „მარქსიზმი და აჯანყება“ — კამენევი ხსლომაზე გამოვიდა ამ წერილების დაგზავნის წინააღმდეგ და მოითხოვდა მათ მოხსნობას. კამენევის ეს გამწვანებელი წინადადება უპრაოდეს იქნა და წერილები დაგზავნა პარტიულ ორგანიზაციებს. როგორც ცენტრში, ისე ადგილებზე უდიდეს ატროფიანებით მიიღეს ამ წერილებში მოცემული ლენინური დირექტივები, რის შემდეგ კიდევ უფრო გაძლიერდა შეიარაღებული აჯანყებისათვის ხამხამისი.

დიდი ბრძოლა მოუხდა ვ. ი. ლენინსა და მის მომხრეებს ტროცკის წინააღმდეგ. ტროცკის აზრით, შეიარაღებული აჯანყების მოწყობის შესახებ დადგინებების მიღება შეუძლო ბოლშევიკ საბჭოების II ყრბობას. მან წამოაყენა წინადადება შეიარაღებული აჯანყება გადგეო შერეო ყრბობის გახსნამდე. ვ. ი. ლენინმა პირიპირულად უარყო ტროცკის წინადადება (პარტიამ მხარი დაუჭირა ვ. ი. ლენინს) და კატეგორიულად მოითხოვა შეიარაღებული აჯანყების განხორციელება საბჭოებზე II ყრბობის გახსნამდე, შეიარაღებული მუშების მიერ ხელისუფლების ადგმა და მისი გადაცემა II ყრბობისათვის.

ვ. ი. ლენინი, აკრიტიკებდა რა ტროცკისტებს და შეიარაღებული აჯანყების სხვა მოწინააღმდეგეებს, თავის ცნობილ სტატიაში „მარქსიზმი მომწიფდა“, ფაქტობრივად ღრმად ანალიზით ასაბუთებდა, რომ ქვეყანაში კრძალის მომწიფება, რომ რუსეთის რევოლუციის მთელი მომავალი განსაჯდებოდა, ბოლშევიკების პარტიის მიერ დაჩვენა კიბუხის ნიშნის ქვეშაა. განსაჯდებოდა სოციალიზმისათვის მუშათა საერთაშორისო რევოლუციის მთელი მომავალი.

ამრიგად, — როგორც მიუთითებდა ვ. ი. ლენინი, — შეიარაღებული აჯანყების გამარჯვებისათვის ყველა პირობა იყო შექმნილი. ბოლშევიკების ლოზუნგს მხარს უჭერდნენ ქარისაკეცები და მატრისები, პიტერსა და მოსკოვში შექმნილი იყო მრავალრიცხოვანი მუშათა რევოლუციური რაზმი. შეიარაღებულ აჯანყებას მხარს უჭერდა აგრეთვე გლეხობა, ამიტომ ვ. ი. ლენინი საკუთარი თვლიდა კონტრარევილუციურ ძალებზე მოვლადენელი დარტყმა მოცხდინათ სამ პუნქტში: პიტერში, მოსკოვსა და ბალტის ფლოტში.

შეიარაღებული აჯანყებისათვის პრაქტიკული ხელშეწყობისათვის გახსენდა 7 ოქტომბერს ფინეთიდან პეტროგრადში ჩამოვიდა ვ. ი. ლე-

ნინი, ამავე დღეს პიტერის საქალაქო კონფერენციას მისწერა წერილი დახურულ სტატიად წასაკითხად „ამ წერილში იგი კონფერენციის უნარადლებას მოაქცევდა ქვეყანაში შექმნილ სერიოზულ პოლიტიკურ მდგომარეობას და მიუთითებდა, რომ საჭირო იყო შეიარაღებული აჯანყების დაბრუნება, რადგან დროებითი მოავრობა ვადღერებთა ენსაღებოდა რევოლუციურ ძალებზე თავდასხმისათვის. ვ. ი. ლენინმა რჩევა მისცა კონფერენციას გაეგზავნა დელეგაცია ვიბორგის, პელინგუორსის, კონსტაბლისა და რეველის ქარის საწილებში საკლუბო აჯანყებისათვის ფართო საავტორიტო მუშაობის გასაწყობად.

ვ. ი. ლენინი თავის წერილში აღნიშნავდა: „უნდა ვაღიაროთ, რომ რევოლუცია დიდებულა, თუ ეტრენსკის მოავრობა უახლოეს მომავალში არ დაამხო პრაქტიკარობა და ქარისაკეცება. დღის წესრიგში ადგება აჯანყების საკითხი“.

8 ოქტომბერს ვ. ი. ლენინმა დაწერა სტატია „გარეშე რჩევანი“, რომელშიც ხსენებით აღნიშნავდა, რომ საბჭოების ხელში ხელისუფლების გადასვლა ამ პერიოდში აუცილებლად ნიშნავდა შეიარაღებულ აჯანყებას. ამასთან დაკავშირებით იგი მიუთითებდა, რომ შეიარაღებული აჯანყება პოლიტიკური ბრძოლის განსაკუთრებული სახეა, რომელიც ეჭვგამგებარება თავისებურ კანონებს და მოითხოვს მისდამი გულისხმიერ დამოკიდებულებას.

ამავე სტატიაში ვ. ი. ლენინმა ჩამოაყალიბა დროებითი ბურჟუაზიული მთავრობის წინააღმდეგ შეიარაღებული აჯანყების კონკრეტული ოპერატიული გეგმა, რომელშიც ნათლად ჩანს რევოლუციური საქმის უდიდესი სტატის მითითებანი. გეგმის შემუშავებისას ვ. ი. ლენინი უდიდეს მნიშვნელობას ანიჭებდა მოავარი დარტყმის ადკულის შერჩევას. რუსეთში იმ დროისათვის არსებული კონკრეტული ისტორიული პირობების შესაბამისად ლენინი ასეთ ადგილად თვლიდა პეტროგრადს, რადგან იგი წარმოადგენდა ქვეყნის პოლიტიკურ და ეკონომიურ ცენტრს. იქ იყო თავმოყრილი მთავრობის ცენტრალური დაწესებულებანი. პიტერის მუშები და დელეგატიკის მარნიზონი წარმოადგენდა მთელი რუსეთის მარშილია ავანგარდი. ისინი რევოლუციურად იყვნენ განწყობილი და თითქმის ყველანი ბოლშევიკებს უჭერდნენ მხარს. პეტროგრადში იმყოფებოდა ბოლშევიკური პარტიის ცენტრალური კომიტეტი — შეიარაღებული აჯანყების შტაბი.

ვ. ი. ლენინი დიდ მუშაობას ეწეოდა შეიარაღებული აჯანყების გეგმის პრაქტიკულად განხორციელებისათვის. 10 ოქტომბერს რსდმპ (ბ) ცენტრალური კომიტეტის ისტორიულ სხდომაზე იგი გამოვიდა მოხსენებით მიმდინარე მომენტის შესახებ.

ამავე სხდომაზე შეიარაღებული აჯანყებისა-

დში პოლიტიკური ხელმძღვანელობის გახანჯვად არჩეული იქნა პოლიტბიურო ვ. ი. ლენინის შეთაურებით. რსდმპ (ბ) ცენტრალური კომიტეტის მითითების საფუძველზე პეტროგრადის მუშათა და ჯარისკაცთა საბჭოსთან შეიქმნა სამხედრო-რევოლუციური კომიტეტი — შეიარაღებული აჯანყების შტაბი; რსდმპ (ბ) ცენტრალურმა კომიტეტმა 15 ოქტომბერს დახურულ სხდომაზე განიხილა შეიარაღებული აჯანყების მზადებას საკითხზე ცენტრალური კომიტეტის 10 ოქტომბრის გადაწყვეტილებათა რეალიზაციის მიმდინარეობა და შეიშუშვა კონკრეტული ღონისძიებანი. 16 ოქტომბერს ცენტრალური კომიტეტის გაფართოებულ სხდომაზე კვლავ დადასტურებულ იქნა ცენტრალური კომიტეტის 10 ოქტომბრის გადაწყვეტილება შეიარაღებული აჯანყების უახლოეს დღეებში მოწყობის შესახებ. აჯანყებისადმი საერთო ხელმძღვანელობისათვის ცენტრალურმა კომიტეტმა შექმნა სამხედრო-რევოლუციური ცენტრი, რომლის შემადგენლობაში შედიოდა: ა. ბ. სტალინი, ა. მ. სვერდლოვი, ა. ს. ბუნნივი, მ. ს. ურიცკი, ფ. ე. ძერჟინსკი.

ოქტომბრის შეიარაღებული აჯანყების წინა დღეებში ბოლშევიკების პარტია კიდევ უფრო განმტკიცდა და მასობრივი გახდა. მისმა რაოდენობრივმა შემადგენლობამ 400 ათას კაცს გადააჭარბა.

პარტიულმა ორგანიზაციებმა სავსებით მოიწონეს ცენტრალური კომიტეტის ლენინური კურსი შეიარაღებული აჯანყების შესახებ და ფართოდ გაშალეს ორგანიზატორული, საავტორიტაციო და სამხედრო მუშაობა აჯანყების მოსაწყობად. ამის შედეგად ოქტომბრის იერიშის წინ პარტიას მომზადებული ჰყავდა წითელი გვარდიის რაზმები, რომლებიც თავიანთ რიგებში აერთიანებდა 200.000 კაცს.

პარტიის ცენტრალური კომიტეტი მოქმედებდა, როგორც რევოლუციის შტაბი; გზავნა თავის წარმომადგენლებს ადგილებზე აჯანყებისათვის ხელმძღვანელობის გახანჯვად. იგი ვ. ი. ლენინის შეთაურებით უფლებს მუშაობას ეწეოდა აჯანყების ორგანიზაციული და პოლიტიკური მომზადებისათვის. საქმარისია აღინიშნოს, რომ ოქტომბრის წინა სამი თვის განმავლობაში მან ნაატარა მრ სხდომა, მათ შორის 2 — პლენუმი, ხოლო 2 — გაფართოებული სხდომა, სადაც უმთავრესად იხილებოდა შეიარაღებული აჯანყების ორგანიზაციის საკითხები.

22 ოქტომბერს პეტროგრადში აღნიშნულ იქნა „პეტროგრადის საბჭოს დღე“. ეს იყო გადამწყვეტი იერიშის წინ რევოლუციური ძალების დათავადირება. ამავე დღეს მიმდინარეობდა წითელი გვარდიის საერთო საქალაქო კონფერენცია. „პეტროგრადის საბჭოს დღე“ და წითელი გვარდიის საქალაქო კონფერენცია ნატარდა ბოლშევიკური დოქტრინებით: „მთე-

ლი ძალაუფლება საბჭოებსა, „ბოლშევიკებმა უნდა აიღონ ძალაუფლება“ [ქვემოთ]

1917 წლის 24 ოქტომბერს ცენტრალური კომიტეტის წევრებს მისწერა თავის ისტორიული წერილი, რომელშიც იგი აღვნიშნავს მოთხოვნა „არავითარ შემთხვევაში არ დაუტოვონ ხელისუფლება კერენსკისა და კამანინას 25 ოქტომბრამდე, არავითარ შემთხვევაში; უმჯობესად ღირს ხალხის ან ღამით უნდა გადაწვედნენ საქმი“.

ამ დროისათვის პარტიის დაუტყობნევი მუშაობის შედეგად მომზადებული იყო რევოლუციური არმია. პარტიამ ერთ რევოლუციურ ნაქვედად შევარტა მუშათა კლასის ბრძოლა სოციალიზმისათვის, საერთო სახალხო მოძრაობა მშველმისათვის, ვლენთა ბრძოლა მიწისათვის, რუსეთის ჩაგრული ხალხების ეროვნულ-განმათავისუფლებელი ბრძოლა ეროვნულ თავისუფლებისათვის და ყველა ეს ძალა წარმოადგინა კაპიტალიზმის ბატონობის დასამხობად.

ოქტომბრის შეიარაღებული აჯანყების მოწყობის უშუალოდ პრაქტიკულ ხელმძღვანელობას უწევდა ვ. ი. ლენინი. 24 ოქტომბრის მისი წინადადებით დაიწყო შეიარაღებული აჯანყება. აჯანყების შტაბში, სპოლენში, ვიანს ღამით მივიდა ვ. ი. ლენინი და სათავეში ჩაუდგა შეიარაღებულ აჯანყებას. იგი მიმდინარეობდა წინასწარ მომზადებული გეგმის მიხედვით. აჯანყების შტაბის მითითებით წითელი გვარდიის რაზმებმა დაიკავეს წინასწარ გათვალისწინებული ობიექტები. აჯანყება სწრაფი ტემპით განხორციელდა. 25 ოქტომბერს დილით, დროებითი შთაგრება დაშობილ იქნა, ძალაუფლება გადავიდა პეტროგრადის მუშათა და ჯარისკაცთა დემუტატების საბჭოს ხელში.

ოქტომბრის შეიარაღებული აჯანყების მომზადებისა და განხორციელების საქმეში ვ. ი. ლენინმა გამოავლინა უდიდესი სამხედრო-თეორიული და პრაქტიკული მოღვაწის საუკეთესო თვისებები. შეიარაღებული აჯანყების ლენინური გეგმის განხორციელების შედეგად უსრუნველყოფილ იქნა დიდი ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის გამარჯვება. ვ. ი. ლენინმა ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის მომზადებისა და განხორციელების პერიოდში შედარებულად განიზღვრა ძალდების კლასობრივი განლაგება. იგი პარტიასა და მუშათა კლასს აძლევდა სათვლე, ტაქტიკურ დოქტრინებს, პირადად ხელმძღვანელობდა აჯანყებას და რუსეთის ხალხთა მასები კაპიტალიზმზე გამარჯვებამდე მიიყვანა.

„დიდი ოქტომბერმა, — აღნიშნულია პარტიის ახალ პროგრამაში: „გარდაცა იმპერიალისმის ფრონტი რუსეთში, მსოფლიოში ერთ-ერთ უდიდეს ქვეყანაში და დაამკვიდრა პროლეტარიატის დიქტატურა, შექმნა ახალი ტიპის სახელმწიფო—საბჭოთა სოციალისტური სახელ-

წიფო, ახალი ტიპის დემოკრატია მშრომელუ-
ბისათვის“.

1917 წლის 25 ოქტომბერს ვ. ი. ლენინი აზ-
ბობდა: „ამიერიდან იწყება ახალი ხანა რუსე-
თის ისტორიაში, და რუსეთის ამ შესაძრე რევო-
ლუციას საბოლოო შედეგად უნდა მოჰყვეს სო-
ციალიზმის გამარჯვება“.

პარტია, წარმართავს რა თავის საჯარო პო-
ლიტიკას კაპიტალისტურ სახელმწიფოებთან
მწოდლობიანი თანაარსებობის გზით, მედამ
წარუხავს ქვეყნის სამხედრო ძლიერების გან-
მტკიცებისათვის: ვ. ი. ლენინი ყოველთვის მო-
კვავობდა, რომ იმპერიალიზმი თავისი ბუნე-
ბით ომის სამშრომლის წუარის წარმოადგენს.
„ამიტომ ვინც დაიწყებს საფრთხეს, რომე-
ლიც ჩვენ მუდამ გვემუქრება და მანამდე არ
გაქრება, ხანამ მსოფლიო იმპერიალიზმი არ-
სებობს, — ვინც ამას დაივიწყებს, ის ჩვენს
მშრომელთა რესპუბლიკასაც დაიწყებს“.

ბოლშევიკური პარტიის მიერ შექმნილი სო-
ციალისტური რევოლუციის შეიარაღებული
ძალეში წარმოადგენდა საბჭოთა ხელისუფლე-
ბის საიმედო საყრდენს მისი დახადების პირ-
ველსავე ღლებში. შემდგომში წითელი გვარ-
და და წარებას რევოლუციური ნაწილი სა-
დუჭადილ ვადა მსოფლიოში პირველი სოცია-
ლისტური სახელმწიფოს რევოლუციური არ-
მიისა, რომელმაც ჩვენი დიდი სამშრომლისათ-
ვის ბრძოლებში თავისი ღრისა მანამდე გაუ-
გონარა გმირობით დაფარა.

სკვპ ცენტრალური კომიტეტის 1977 წლის
იანვრის დადგენილებაში „დიდი ოქტომბრის
სოციალისტური რევოლუციის მე-60 წლისთა-
ვის შესახებ“ შექამებულია საბჭოთა ხალხის
მიერ განვლილი გმირული გზის შედეგები ოქ-
ტომბრის გამარჯვების შემდეგ, განსვადებუ-
ლია ახალი სასოვადობის მშენებლობისადმი
ღენწონური პარტიის ვიგანტური გამოცდილება.

სკვპ თავის პროგრამაში, X XV ურთლობის გა-
დაწვევტილებებში ზუსტად ვანსაზღვრა ხსრ
კავშირში კომუნისმის მშენებლობის ძირითადი
ამოცანები და მიმართულება თანამედროვე
ეტაპზე: კომუნისმის მატერიალურ-ტექნიკური
ბაზის შექმნა, ქვეყნის თავდაცვისუნარიანობის,
საბჭოთა შეიარაღებული ძალების ხანგრძლივ
ძლიერების შემდგომი ამაღლება, კომუნისტურ-
ი სწარმოო ურთიერთობის ფორმირება, ახა-
ლი აღმართის აღწერა.

ამ გადაწყვეტილებათა ცხოვრებაში განორ-
ცილებდა დღეს წარმოადგენს კომუნისტური
პარტიისა და საბჭოთა ხალხის მოღვაწეობის
მოვარს მინარსს. ამ გადაწყვეტილებათა შეს-
რულებას პარტია განხილავს, როგორც ლენინ-
ნის ანდერძის შესრულებას, როგორც ოქტომბ-
რით დაწვებულ საქმის გაგრძელებას.

საბჭოთა ადამიანები, რევოლუციური და
მშრომითი ტრადიციების შემკვადრენი გმირუ-
ლად მშრომობენ მეოთხე მუწულებას საეგემო
დავალებათა გადაქარბებით შესრულებისათვის,
ქვეყნის ეკონომიკისა და კულტურის ახალი აღ-
მავლობისათვის, თავდაცვათი ძლიერების შემ-
დგომი განმტკიცებისათვის.

თანმიმდგრულ მშველობისმოყვარული პო-
ლიტიკის განხორციელებასთან ერთად კომუნის-
ტური პარტია და საბჭოთა მოავრობა წარუხა-
ვენ სოციალისტური სამშობლოს თავდაცვათი
ძლიერების განმტკიცებისათვის, არ იშურებენ
ძალდაწინს, რათა ქვეყნის მშრომელთა მშვი-
დობიანი შრომა და უშიშროება საიმედოდ იქ-
ნეს დაკლდა.

„მედიკური, რაც ხალხს შეუქმნია, საიმე-
დოდ უნდა იყოს დაცული. განვამტიკოთ სა-
ბჭოთა სახელმწიფო — ეს ნიშნავს განვამტიკო-
ცოთ მისი შეიარაღებული ძალებიც, ყოველ-
ნაირად გვადადიოთ ჩვენი სამშობლოს თავ-
დაცვისუნარიანობა და ხანამ ჩვენ შეუთიან
მსოფლიოში ცხოვრობოთ, ეს ერთ-ერთ მოავარ
ამოცანად რჩება“ (ლ. ი. ბრეტენევი).

სკვპ ცენტრალური კომიტეტის გენერალური
მდივანი, საბჭოთა კავშირის უშიშლეხის საბჭოს
პრეზიდიუმის თავმჯდომარე ლ. ი. ბრეტენევი,
აქამება რა პარტიის მოღვაწეობას დიდი ღე-
ნინის ანდერძის შესასრულებლად, აღნიშნავდა:
„ჩვენ შეგვებული გვაქვს, რომ საბჭოთა სო-
ციალისტური სახელმწიფოს ძლიერება იყო და
კვლავ რჩება დედამიწაზე მწოდლობის მოავარ
ბურჭად, მოავარ დაბრკოლებად ომის იმპერია-
ლისტ გამაღებელია გზაზე. ლენინი აღნიშ-
ნავდა, რომ ისეთი სოციალისტური არმიის შე-
ქმნა, რომელსაც აღადროვანებს მშრომელთა
განთავისუფლებისათვის ბრძოლის იდეები,
უძლეველს ვამდის საბჭოთა ქვეყანას, დღეს,
თვალს ვავლებოთ რა განვლილ გზას, სიამაყით
შეგვაძლია ვთქვათ: ლენინის მიერ დასახული
ამოცანა გადაწვდა. ჩვენი სახელოვანი არმია
ღირსეულად ასრულებს თავის მოვლეობას ხა-
ლებისა და რევოლუციის წინაშე“.

„შეშანიკის წამება“ როგორც საინსტიტუციო წყარო

„შეშანიკის წამება“ არამარტო უძველესი და უბრწყინვალესი ლიტერატურული ძეგლია, არამედ უაღრესად საინტერესო საისტორიო წყაროც. იმისათვის, რომ უკეთ გავიგოთ მასში შემოსახული ცნობების მნიშვნელობა, უკეთ გავტრევთ თუ რა მოვლენებია მასში არკელი. ლი, მოკლედ მიმოვიხილოთ ის ეპოქა, რომელშიც დაიწერა ეს შესანიშნავი თხზულება.

„შეშანიკის წამება“ იწერებოდა V საუკუნის 70-იან წლებში. V ს.ის მეორე ნახევარი შეტად საინტერესო პერიოდი იყო საქართველოს ისტორიაში. ამ დროს საქართველოში მყარდებოდა და მტკიცდებოდა ახალი, ფეოდალური, საზოგადოება. ახალი საზოგადოებრივი ურთიერთობა ძველ ურთიერთობებსა და ტრადიციებთან დიდი ბრძოლით ეკაფადა გზას. ეს ბრძოლა რამდენავე ძირითადი ხაზით მიმდინარეობდა. ერთი იყო ბრძოლა ცენტრალურ, ე. ი. მეფის ხელისუფლებასა და ახალგაზრდა, მზარდ ფეოდალურ ძალებს შორის. ამ ბრძოლის საფუძველი იყო სამამულო ურთიერთობები. მეფე, რომელიც მთელი სახელმწიფოს მანუშალს თავის საკუთრებად მიიჩნევდა, გარკვეული, ძირითადად სამხედრო, სამსახურის სანაცვლოდ ურავებდა მამულებს თავის ქვეშევრდომებს. ეს მამულები პარობით და დროებით სამფლობელოებს წარმოადგენდნენ, რადგან მათ მიმღებთ უფლება ჰქონდათ მათი ქერისა დროებით, მანამ, სანამ ისინი დაოქმულ პირობას, ე. ი. სანაცვლო სამსახურს ასრულებდნენ. ამასთან მათ არ ჰქონდათ უფლება ამ მამულების გასხვისებისა, ანუ გაუდიფისა თუ სხვისთვის გადაცემისა.

ბუნებრივია, რომ ამ მამულების მიმღებთ აწუ ფეოდალებს ადრევე გაუნდათ სურველი თავის-სამწიფბი. უპირობო მემკვიდრეობით საკუთრე-

ბად გადაეციათ, ე. ი. ექციათ ისინი ისეთ საკუთრებად, რომელიც მათი იქნებოდა სამუდამოდ. მემკვიდრეობით და მათს სრულ, შეუზღუდველ გამგებობაში. ამასთან ფეოდალებს გაუჩნდათ სურველი შეუვალობის მოღებისა, ეს კი იმას ნიშნავდა, რომ მეფეს არ უნდა ჰქონოდა უფლება მათს სამფლობელოს შინაგან საქმეებში ჩარევისა, გასაგებია, რომ ცენტრალურ ხელისუფლება უკველნაირად ეწინააღმდეგებოდა ამგვარ ტენდენციებს.

დროთა განმავლობაში ფეოდალითა ხელში თავს იყრიდა მიწის სულ უფრო დიდი ნაკვეთები. ფეოდალები თანდათან ძლიერდებოდნენ და ამის შესაბამისად მათი პრეტენზიებიც იზრდებოდა. ბრძოლა მეფესა და ფეოდალებს შორის განსაკუთრებით გამწვავდა სწორედ V ს-ის მეორე ნახევარში, როდესაც ერთის მხრივ ძალზედ მომზღავრდნენ მსხვილი ფეოდალები, ხოლო მეორეს მხრივ მათ მოწინააღმდეგედ აღმოჩნდა ისეთი ძლიერი პიროვნება, როგორც იყო ქართლის მეფე ვახტანგ გორგასანი.

ვახტანგ გორგასანი გამჭრაბი პოლიტიკოსი და გულადი შერბოლი იყო. ის არა თუ არ ამირებადა არავითარ დათმობაზე წასვლას, თვითონ გადავიდა იერიშზე და შეეცადა თავისი შეუზღუდველი უფლება განუზტყციებინა მთელს სასეფოში.

ზემოთქმული ჩვენ ისე არ უნდა გავიგოთ, თითქოს ერთ მხარეს იდგა მარტო მეფე, ხოლო მის მოპირდაპირედ ევდოდა ფეოდალი ერთად. მეფესთან ქიშპობა და ბრძოლა ძირითადად მხოლოდ განსაკუთრებულად ძლიერ ფეოდალებს შეეძლოთ. ამასთან მეფესა და ფეოდალებს საერთო ინტერესებიც ჰქონდათ. ეს იყო ქვეყნის დაცვა გარეშე მტრისაგან და ბრძოლა ხალხის

ფართო მასების მორჩილებაში დასაქვრად. ამ დროს ქვეყნის ძირითადი მოსახლეობა, შწარ- მიტებული, ქერ კიდევ პირადად თავისუფალია. ფეოდალიზაციის პროცესი გულისხმობს ამ თავისუფალი შწარმოებლის თანდათან მარჯვნივ მიმავრებასა და დაუმტევებს. ცხადია, არც ეს ზეგრობა უმტკივნეულოდ და სწორედ ამ პროცესის ინტერესები აიძულებდა მეფე-ფეოდალებს გარკვეული ერთიანობა დაცვათ.

ბრძოლა განსაკუთრებით გართულდა მის შემდეგ, რაც მასში ჩაერია გარეშე ძალა — ირანი. IV ს.ის 70 წლებში ირანელებმა მოახერხეს ქართლის დაპყრობა. დაახლოებით ამავე დროს მათ დაიპყრეს ალბანეთი და სომხეთიც. რაკორც უკვლად დამპყრობლები, ირანელები ცდილობდნენ დასაყრდენი გაეჩინათ ადგილობრივ ძალებში. ამისთვის ისინი მიმართავდნენ უკვლავტარს — საშხედროს ძალას, პოლიტიკურ ინტრიგებს. ეკონომიურ თუ იდეოლოგიურ ზემოქმედებას. ქართლში შემოსულისთანავე ირანელები ჩაერივნენ ქართლის სამეფო სახლში არსებულ დინასტიურ ბრძოლაში და მხარს უჭერდნენ თავისთვის ხელსაყრელ კანდიდატებს ქართლის სამეფო ტახტზე. განსაკუთრებულად მზობრებულად იყენებდნენ ირანელები წინააღმდეგობას ახალგაზრდა ფეოდალურ ძალებსა და ცენტრალურ ხელისუფლების შორის. მხარდაჭერის სანაცვლოდ ირანელები ამიერკავკასიულ დიდებულებს პირდებოდნენ იმ პრივილეგიების დამტკიცებას, რომელთაც არ აძლევდნენ მათ თავთვითანთი მეფეებმა.

ირანელებმა და ადგილობრივი ფეოდალების დაჯავშინების კარგ მავალით წარმოგვიდგინეს სომხეთი, რომლის დიდებულებმა პირდაპირ სომხეთს შპს სომხეთში მეფობა გუქმს. მეფე რად გვიწოდ, სპარსელი გამგებელი დაგვინიშნეთო. შამში, ცხადია, ისარგებლა ამ ხელსაყრელი მოწინააღმდეგეობით. სომხეთში მეფობა გააუქმა (428 წ.) და ირანელი გამგებელი — მარსპანი დაინიშნა. V ს. სომხს ისტორიკოს ელიშეს სიტყვით, ამის შემდეგ „მეფობა სომხს ნაზარებს (დიდ ფეოდალებს) ჩაუფარდათ ხელში, რადგან თუმცა ვადასახადები სპარსთა საგანძურში მიიღოდა, მაგრამ სომხეთი მთელ ცხენოსან ქარს იშვი ნაზარებში მიუქვადენო“.

ამ დროისათვის ქართლის ქრისტიანული ეკლესია დიდ მიწათმფლობელად გადაიქცა და მასაც იგივე ინტერესები გაუჩნდა, რაც სხვა მიწათმფლობელებს ჰქონდათ. ირანელებმა, ჩანს, მასთანაც გააბეს კავშირი. „მოქცევაჲ ქართლისაჲს“ ცნობით V ს. 30-40 წლებში ირანელებმა ქართლის მთავარეპისკოპოსი გლოფოქორი ქართლისა და პერთის ერისთავადაც კი დანიშნეს. სომხეთის კათოლიკოსიც, თურმე, უქტორად მონაწილეობდა სომხეთში ირანის ხარკის აკრეფაში, განაწილებს სიტყვით, „ირანელებმა პირ ქართლის ეკლესიასთან კავშირის

გაბმა არსებობად წიშნედა ადგილობრივი აზნაურობის გარკვეულ ფენასთან კავშირს ქვეყნის ყარებას“.

აღსანიშნავია, რომ ამ დროს ქრისტიანულ ეკლესიაში მრავალი, ერთმანეთის მიმართ უაზრესად მტრულად განწყობილი მიმდინარეობა არსებობდა. ირანელები მხარს უჭერდნენ ხოლმე იმას, რომელიც ოპოზიციაში ედგა ირანელების მუდმივი მტრის, ბიზანტიის, მფარველობაში შეიჭრებოდა.

აქვე უნდა ითქვას, რომ ირანელები ცდილობდნენ დაპყრობილ ქვეყნებში თავისი სახელმწიფო სარწმუნოების, მსხვედრობის გავრცელებას. ამ თვალსაზრისით ძალზე სანტიტრესოა ვახტანგ გორგასალის მეფობის, XI ს. ქართველი ისტორიკოსის ჭუანჭავის ცნობა, რომლის თანახმადაც ვახტანგის მეფობის დასაწყისში, დაახლოებით V ს. 40 თუ 50-იან წლებში ირანელებს ქართლში გამოუგზავნიათ მსხვედრობა მღვდელმთავარი ბენჭიანი, რომელიც თურმე ცეცხლის მსახურებას ქადაგებდა. მაგრამ, ამბობს ჭუანჭავი, „ირავინ ერჩა წარჩინებულთაჲნი, ვარსა წუროლი ერი მიიქცა მრავალი ცეცხლის-მსახურებასა-ო“. შემდეგში ჭუანჭავი კიდევ ორჯერ ლაპარაკობს იმაზე, რომ ცეცხლის-მსახურება მხოლოდ „წუროლ ერში“ ურცხვდებოდა.

ცნობილია, რომ შეუსაყურეებში ყოველგვარი სოციალური ბრძოლა რელიგიურ ხამოსში ეხვეოდა. ჩანს, „წუროლი ერი“, ე. ი. უბრალო ხალხი, თავის ბრძოლაში თავისუფლებოხათვის მიმართავდა სხვადასხვა ზერებს, ხოლო ირანელები ცდილობდნენ „წუროლ ერში“ დაეყრდნენ ვაჩენას.

განსაკუთრებით გართულდა ვითარება ამიერკავკასიაში V ს. 40-იანი წლებიდან. ამ დროიდან ირანელებმა დიდად დამძიმეს ხარკი, შემოიღეს ახალი მეტად მძიმე საშხედრო ბეგარა (დაიწვეს ჩარის დიდი ნაწილების გაყვანა შუა აზიაში, სადაც სისხლისმღვრელ ომებს აწარმოებდნენ ქუშანებთან). მოინდომეს ქრისტიანობის სრულად მოსპობა და მის მავიკრად საუკველთაოდ მარდენობის დახერგვა. ჩანს ირანელებმა გადაწყვიტეს ამიერკავკასიის ხალხების ეროვნული და კულტურული თვითმყოფლობის ლიკვიდაცა, მათი სრული ასიმილაცია და ამ ქვეყნების რიგით ირანულ პროვინციებად გადაქცევა. თავდაპირველად ამიერკავკასიელი თავკაცები (მათ შორის იყვნენ ვარსკვლავის მამა ართუმა პატრიონი და შუშინიის მამა ვარდან მამიკონიანი) იძულებულნი გახდნენ დაშორნილებოდნენ შპის მოთხოვნას და მსხვედრობა მიიღეს. მაგრამ 450-451 წწ. იფუქცა დიდმა ანტი-ირანულმა აჯანყებამ ალბანეთსა და სომხეთში, სადაც მას მეთაურობდა იგივე ვარდან მამიკონიანი. მართალია, აჯანყება დამარცხდა, მაგრამ

მან დააფიქრა და შეაშინა ირანელები. ისინი აძულდებული ვახდნენ ხელი აედოთ თავის განზრახვაზე და მთელ რაჯ დათმობებზე წაივინენ კიდევაც.

როგორც ვხედავთ, განსახილველ პერიოდში ქართლში ჩთული ვითარება შეიქმნა: მიმდინარეობს შეუპოვარი, ხან ფარული და ხანაც დახარბოდა შეფხვა და ფეოდალებს (ამ უკანასკნელთა მხარეზეა ქრისტიანული ეკლესიაც) შორის; შეფხვა და ფეოდალებს და თავისუფალ მწარმოებელთა შორის; დამპყრობელთა და დაპყრობილთა შორის. ირანი ერთევა შინაბრძოლებში და ცდილობს თავის სასარგებლოდ გამოიყენოს ყოველი შებრძოლი მხარის ინტერესები. თავის მხრივ ყოველი შებრძოლი მხარე ცდილობს თავის სასარგებლოდ გამოიყენოს გარეშე ძალაც — ირანი.

სწორედ ამ დროს, V ს. 40-იანი წლების ბოლოსა თუ 50-იანი წლების დასაწყისში ქართლის სამეფო ტახტზე ადის ვახტანგ გორგასალი.

როგორც ირკვევა, ვახტანგის სახელმწიფო პოლიტიკას ორი ძირითადი მიზანი — ფეოდალური ოპოზიციის დათრგუნვა და ირანელადამპყრობლებისაგან ქვეყნის განთავისუფლება — ამძლევდა გეზს. ეს ორი მიზანი ერთმანეთში იყო გადართვითელი, რადგან ფეოდალური ოპოზიციასთან ბრძოლაში ვახტანგს დიდად უშლიდნენ ხელს ირანელები, ხოლო ირანელებთან ბრძოლაში შეუძლებელი იყო ფეოდალური ოპოზიციის არსებობის პირობებში.

ვახტანგი შეუპოვარი და თანამიმდევრული მებრძოლი იყო. პირველი იერიში მან, როგორც ჩანს, მოიტანა ეკლესიაში მოკალათებულ თავის მოწინააღმდეგეებზე. ვახტანგს და ქართლის მთავარეპისკოპოსს მიქაელს შორის ურთიერთობა იმდენად გამწვანებულა, რომ მთავარეპისკოპოსს შიშს ფეხზე საკოცნელაჟ თავდახრილი მეფისათვის ფეხი ჩაურტუანს სახეში და კბილიც მოუტტებია. ვანისისებულ ვახტანგზე, მიქაელს კონსტანტინოპოლის პატრიარქისათვის გაუგზავნია დასახქველად, თან თავისი კბილიც მოუყარებია და უპირობო ქართლის კათალიკოსად ვინმე მღვდელი პეტრე, ხოლო ეპისკოპოსად მონაზონი სამეფელი გურბთბენიათ. მათ გარდა ვახტანგი თორღულობდა კიდევ თერთმეტი ეპისკოპოსის ხელდასმას. ვახტანგის თხოვნა შესრულებულ იქნა.

ამგვარად დაწესებულა ქართლში, ჭუნსუბრის თანხმად, კათალიკოსობა. მაგრამ ერთდროულად ამდენი ეპისკოპოსის ხელდასმამა ვაჟიქრებიანებს, რომ ვახტანგმა არა მარტო მღვდელთა მთავარი შესცვალა და კათალიკოსობა დაწესა, არამედ უფრო დიდი როგორღაწილია ჩაატარა ქართლის ეკლესიაში. ჩანს, მან გამოცვალა თავისი მოწინააღმდეგე ეპისკოპოსები, როგან კაახალი საეპისკოპოსოები დაარსა. აღსანიშნავია,

რომ ახალბელდასმულ ეპისკოპოსთაგან სული უნდა მჭდარყო კახეთ-ქუთაის-მცხეთის რაიონში. მღვდელ სამეფო ღმრის წარმოადგენდა და რომელიმე, როგორც სამეფო სახლის ხატობა საზღვარგარეთში რუსთავის ერისთავებად ისხდნენ ვახტანგის მოქმედებებში სამეფო სახლის გვერდითი შტოს წარმომადგენლები. ჩანს, ვახტანგი განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევდა თავისი ძალაუფლების განმტკიცებას სამეფო ღმრეში.

ინავე პოლიტიკურ მიზნებს (ფეოდალურ ოპოზიციასთან და ირანელებთან ბრძოლაში) ისახავდა ის დიდი აღმშენებლობითი მუშაობა (ქ.ლაქების თბილისის, უჯრამის... მშენებლობა), რომელსაც ეწეოდა ვახტანგი.

რაც შეეხება საეკლესიო ფეოდალურ ოპოზიციას, მას სათავეში, როგორც ჩანს, ედგნენ ქართლის უდიდესი ფეოდალები — ქართლის პატარაშენი, რომელთა სამფლობელოც წარმოადგენდა თითქმის მთელი ქვემო ქართლი. ამიტომაც თავისი აქონება ირანელთა წინააღმდეგ ვახტანგმა იმითი დაიწყო, რომ მოკვლევინა ქართლის იმითაში ვახტანგი (482 წ.). მაგრამ ამ ამბავს წინ უსწრებდა ბევრი რამ ხინტარტბო, რამაც, როგორც ქვემოთ ვნახავთ, სახეა მხოლოდ „შეშინების წამებაში“.

ამგვარი იყო ის ხილუაცა, რომელიც არსებობდა ქართლში, როგვაცა იწერებოდა „შეშინების წამება“. შუშინიკი 475 წ. გარდაიცვალა და იაკობმა თავისი წიგნი, ჩანს, დაწერა უშუალოდ მისი სიკვდილის შემდეგ ყოველ შემთხვევაში ვახტანგის მოკვლამდე.

ახლა ვნახოთ, რა საისტორიო ცნობებს გვაწვდის „შეშინების წამება“.

ჩვენს სამეცნიერო ლტერატურაში არაერთხელ ყოფილა განხილული ის შეტად ძვირფასი ცნობება, რომლებიც ქართლის სოციალურ აღსაგონს გვიჩვენებენ, ამიტომ ამ ცნობებს მოკვლად შევხებით. სწორად არის ხოლმე ცნობებულა ის ადვილი, სადც ლაპარაკია მომავლად შუშინიკთან მხახველების მიხედვით. აქ ნათქვამია, რომ შუშინიკის სანახავად მოხუდანი „ახნაურნი დიდ-დიდნი და ზეპურნი დედანი, აწაურნი და უაწაური ხოფლისა ქართლისანი“. როგორც ირკვევა, ქართლის პატარაღმგობებულ კლასს შეადგენდნენ „ახნაურები“. მაგრამ სოციალური განვითარება უკვე იმდენად შორს იყო წახლული, რომ აწაურთაობა ერთგვაროვანი აღარ იყო. მის ზედა უფნას წარმოადგენდნენ „დიდ-დიდი ახნაურები“, რომელთა რანგის მანდილოსნებს „ზეპურნი დედანი“ ეწოდებოდათ. ჩანს, კიდევ უფრო მაღლა იდგნენ ისეთი დიდი ფეოდალები, როგორც იყო თვით ვახტანგ პატარაში. მათ ქალბატონებს უკვე „დედოფალი“ ეწოდებოდათ. ხალხის ფართო მასას, არაფრით გამოირჩეულს „უაწაურები“ წარმოადგენდნენ. ეს, ალბათ, იგივე ჭუნსუბრის „წურბილი ერია“, თვით იაკობის მიერ

მოსხინებული როგორც „ამბონი მრავალი დე-
დუბისა და მამებისა“, რომელიც ტრილითა და
დაწვების ხოცით მიხედვდა ციხეში მისაველ
შეშინებს. როგორც ნანს, ეს მასა ქვე კიდევ
აიხილავდა თავისუფალი იყო.

„უზნებებიდან“ „აწნაურობენ“ ვარდამავალი
ფემა უნდა უოფილდუო „მისაუბრებო“. ისინი უო-
ველდვარ სამსახურის ასრულებდნენ ფეოდალებ-
ნის ოქანებში. იყავდნენ წებარებს, ასრულებდ-
ნენ თავიანთი „უფალითა“ უოველდვარ დავალებ-
ებს თეთი პატარის მეთაურობისამდე მო-
სხინებული ჰყავს იაკობს ერთი „ურმაც“, რა-
მელსაც, ეტყობა, განსჯენენ-გამოსაჯენენად
იყენებდნენ.

დასახლებული არიან „წამებაში“ პირადად
არათავისუფალი: ეხენი არიან „მონები“ და
„მეველები“ (მონა ქალები). მაგრამ ისინი არ
იყვნენ მონები ამ სიტყვის ანტიკური გაგე-
ბით, რომლის თანახმად მონა აღმანი კო-
ბი იყო, არამედ მხოლოდ მოღვაწე იარა-
დი. „შეშინების წამებაში“ წარმოდგენილი
მონობა უფრო სარაზო, პატარაქალურ მონო-
ბის მოგვაგონებს.

„წამებაში“ მოხსენიებული ვარსკენის „სა-
კუთარიც“, მაგრამ არ ჩანს ამ ტერმინის მნიშ-
ვნელობა. თუცა ცხადია, რომ ეს „საკუთარი“
ვარსკენთან განსაკუთრებით დაახლოებული
პირი უოფილა.

მღვდელ საინტერესოა „შეშინების წამების“
ეს ცნობები, რომლებიც საპიტაბსოს აგაწე-
რენ, როგორც დიდ ფეოდალურ სენიორიანს.

საპიტაბსოს სათავეში ღვაკს ვარსკენ პიტა-
ბში, რომლის უფლება პრაქტიკულად შეუზ-
ღუდვებოდა. ვარსკენს ხელმძღვანელობდა არა მარტო
თავისი ოჯახის წევრების, არამედ თავისი ქვე-
ვერდობის, უოველ შემთხვევაში მსახურებ-
ის, სკვადრ-სკვადრად. მას შეუძლია მშინე
სახელო დაადოს, სამუდამოდ საპატაროში ჩა-
სებას ან ქვენიდან გასახლდოს თავისი შეუღლე.
საპიტაბსოს დედოფალი. არ ეშინია, რომ ამ
დროს ეს უკანასკნელი შეიძლება მოკვდეს კი-
დეცა. შეუძლია ვალაოს თავისი ძმა, სამღვ-
დელო პირი, სკვადრით დასაჯოს თავისი მსა-
ხურები. შეშინების მცველებს ვარსკენი გმუქ-
რება, თუ შეშინებთან ვინმეს შეუშვებო, არა-
მარტო თქვენ დაჯიჯით, არამედ თქვენ ცოლ-
შვილსა და საერთოდ თქვენს გვარეულობასო.
ვარსკენისა და შეშინების ურთიერთობის გა-
მიხედვისას არ უნდა დავივიწყოთ, რომ შეშინე-
ბი იყო სომხეთის ერთ-ერთი ყველაზე გამოჩე-
ნილი გვარის შეილი, სომხეთის ერთ-ერთი
გმირის ვარდან მამიკონიანის ასული, რომ, რო-
გორც ქვემოთ დავწმუნდებით, შეშინებს
მარტს უჭერდა ქართლის ცენტრალური ხელე-
სუფლება. ამასთან შეშინებს თავისი სიმტკი-
ცი და შეუდრეკელიობით სახელი ჰქონდა გა-
ვარდნილი მთელს ქართლში და მონაც ვარსკენ-

ნისა და შეშინების ურთიერთობაში აშკარად
ვარსკენს ეტყობა. თეთი ქართლის უშუალოდ
სამღვდელეობაც კი, სამოდ ეპისკოპოსის სა-
ხით, იმდენდებოდა იყო მხოლოდ ფარულად და-
ხმარებოდა მას.

ისეთი შთაბეჭდილება რჩება, თითქმის ვარ-
სკენს სრული შეუვალობა აქვს მოპოებული,
მაგრამ არ ჩანს, ამგვარი ვითარება დამახასია-
თებელია ქართლის ყველა დიდი სენიორიანო-
ების თუ მხოლოდ საპიტაბსოსათვის, რომელ-
საც, როგორც ვინავეთ, უთუოდ ახასიათებს
თავისი ხეცოფეცა.

ვარსკენს აქვს თავისი ხელობისუფლების ინ-
სიგნა — ბეჭედი.

ცხადია, საპიტაბსოს ყველა მკვიდრი, აღ-
ბათ, ვარსკენის გამგებლობაშია, მაგრამ ზოგიე-
რთი შთავანი უშუალო კავშირშია მასთან. ეხე-
ნი არიან მისი ვასალები — აწნაურები, რა-
მდებიც ვარსკენს უთუოდ სჭირდება თავისი
უწარმზარი სამუდამო მსახურების სპირიტუალ და
რომელიც ამავე დროს მისი ქარის მეთაურე-
ბისა და ძირითად ბირთვის წარმოადგენენ. აწ-
ნაურებს მაღალი ადგილი უჭირავთ. ისინი ვარ-
სკენის შვილები ადრეც კი იხსენიებიან (ვარ-
სკენმა დეხანა ვაგვენა, რათა „აწნაურნი“
და მისნი ძენი და მსახურნი მისნი“ მის შე-
საგებებლად გამოხსულიყვნენ). ვარსკენს
ჰყავს მსახურები და მონა-მხეველები.

პიტაბსუს, შეუბის მსგავსად, აქვს თავისი
კარი — „ეწოა და პალატი“. „პალატი“ უნდა
ნიშნავდეს პიტაბსოს უსაბოლო პირებს მის ვა-
სალაგან, მის ხელქვეითთა მაღალ ფენას, რა-
მელსაც, აღბათ, შეადგენენ მისი აწნაურები
და, შესაძლებელია, მაღალი რანგის მსახურე-
ბიც. „ეწოა“ კი უნდა გულისხმობდეს მსახურე-
თა უფრო დაბალ და მრავალრიცხოვან წრეს
(ჩვენ გამოვდივართ თვით ტერმინების სენა-
ტივიდან: პალატი — სასახლე, ეწო — სასა-
ხლის ირგვლივ არსებული კარნაბაჟი).

პიტაბსის კარი საქმიად რთული აღნაგ-
ბისაა. შესარსებულია სასახურის ხეცოფეცა-
ზეცა საქმიად შორსაა წასული. მაგალითად,
„წამებიდან“ ჩანს, რომ პიტაბსუს ჰყავს სენა-
პანი ანუ მესაწოლე, ამასთან, შესაძლებელია,
რამდენიმეც.

ისევე როგორც პიტაბსი „უფალია“ ყველა
თავისი ქვეშევრდომისათვის. პიტაბსოს მეთუდელ
მთავის „დედოფალია“. თავისი „ეწოი და პა-
ლატი“ აქვს პიტაბსოს მძმაც.

ზოგი რამ იხატება პიტაბსოს უოფიდანაც.
მაგალითად ჩანს, რომ პიტაბსუს ცხოვრებას სა-
სახლემო, რომელსაც მრავალი ოთახი აქვს. ტე-
ყობა, პიტაბსუს თავისი ოთახი აქვს, დედოფალს
თავისი. პიტაბსი და მისი ძმა, აღბათ, ცალკე-
ცალკე ცხოვრობენ. ორი „ეწო და პალატი“
ერთ სასახლემო ძნელი შესათავსებელი იქნე-
ბოდა. ამაზე დამარკობს ისიც, რომ ვარსკენი

სპეციალურად აფრთხილებს მსახურებს, დღეს მე და ჩოგჩი ერთად ექვამთ პურს და სხვას ნუ რაყის ნუ შემოუშვებთო. საერთოდ, სახაზლის ყოფა გარკვეულ წესებს ემორჩილება. ვარსკვლავის ზემომოყვანილი სიტყვებიდან ჩანს, რომ ჩვეულებრივ ვარსკვლავს პურის ქაშის ღროს ზედიან შიხი ეზოსა და პალატის წვერება. საერთოდ ტრაპეზში ქალები არ მონაწილეობენ. არსებობს გარკვეული საზეიმო ცერემონიალუბიც. ვაჭვით, დაბრუნებული პიტაბაშის შეხვედრისა, ალბათ, ვაკოლებსაც და სხვ.

ვანსაზღვრულია მფგომარეობა სასულიერო დარგშიც. ცურტავის — პიტაბაშის რევიდენციის — ებისკოპოსი იმავე ღროს პიტაბაშის სახლს ებისკოპოსიცაა. დედოფალს თავისი სუცურსი ჰყავს.

უფრადღებას იქცევს „შუშანიის წამების“ ის ცნობები, რომლებიც ირანთან ურთიერთობას შეეხებან. თუმცა ამ ცნობებიდან ჩანს, რომ ქართლი ირანელთაგან დამურობილია (ვარსკვლავის ირანის შპთან მიეგუზავრება, როგორც თავის უმაღლეს სიუჭერენთან), მაგრამ ამ დამურობის რაიმე კონკრეტულ წიხანს ვერა ვხედავთ. არ ჩანს ირანული ჭაბი, არც ერთი ირანელი მოხელე (ასობად არ უნდა ჩაითვალოს ვილაც სპარსელი, რომელიც პიტაბაშის სახაზლეში ტრაილებს), ქართველობას რაიმე პოლიტიკური, ეროვნული თუ სარწმუნოებრივი დევნა. თვით ვარსკვლავის გამაზღვანებაც მანის საკუთარი სურვილით მომხდარა, რაიმე ძალდატანების გარეშე. იაკობი საზგასპიში ამბობს, ვარსკვლავს „არცა ჰიარი ცხილავა, არცა შიშა, არცა მახვილი, არცა პურობილება ქრისტესივიხი“.

ამ მხრივ დამახასიათებელია ის ფსიქოლოგური განწყობილება, რომელიც აქვთ ირანელუბანს მიმართ თვით იაკობსა და მისი მოთხრობის გმირებს. არც იაკობი და არც „წამების“ რომელიმე პერსონაჟი არც ერთი სიტყვით არ ამხელანებენ რაიმე მტრულ დამოკიდებულებას ირანელთა მიმართ. უფრადღებას იქცევს მოთხრობის ერთი გმირი, ვილაც სპარსელი, რომელიც პიტაბაშის სახაზლეში შინაურულად ტრაილებს და აღწერილი ღრამის უველაზე კრიტიკულ მომენტებში გამოჩნდება ხოლმე: შუშანიკმა ესესაა ვაგოკ ვარსკვლავის განდგომის ამბავი, აღმოთხოებული წავიდა სახაზლადან ეკლესიაში. მისთანაა იაკობიც. ამ ღროს მასთან შევა ზემოსხენებული სპარსი და ტირილით მიუხაპბიმირებს მომხდარ ამბავს. მართალია, იაკობის სიტყვით. სპარსელი ვარსკვლავის თანამოაზრე იყო და ასე შუშანიის მოხატუებლად ღმარაკობდა მზავრობითო, მაგრამ თვით შუშანიკი, რომელიც ამას მიმხვდარა, შინდელაშინც მკაცრად არ შეხვედრია მას. თავშეუვაებულ ფიცხი ხასიათის შუშანიკს არც ვაუღნიძღავს და

არც ვაუღნიდა იგი, შოლოლე თავდებურულად მოკცულაა, „მოიზღუდა თავე მტყუცდელის“. შუშანიკში ეს სპარსელი კიდევ „ორკრე ვაშონიღება. ჭერ საიდუმლოდ შეატყობინებს ვარსკვლავს შუშანიის სახაზლიდან წახვლის ამბავს, თანაც ურჩევს „უიცხვილი“ სიტყვა არ უთხრას მას. შუშანიკს მისივე „მზურვალე“ თხოვნით ახანის ვარსკვლავს საყრველებს პურის ქაშის ღროს ნაცემი შუშანიკს „მოთხრობაში“ აღწერილია ცხილავი შუშანიის სახაზლიდან მიერ ვილაც სპარსის მზღვანი დედაკაცის გაქრისტიანებისა და კეთრისაგან განკურნების“ ამბავი (აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ გამოჩნქმულია ახრი ამ ებისკოპოსის ვვიანდელ ჩართვაც იაკობის ტექსტში).

ამრიგად, შუშანიკიცა და მისი ცხოვრების აღწერილები იაკობიც საქმაოდ ღლიალურად არიან განწყობილნი სპარსელების მიმართ. კონკრეტული სიტუაციიდან გამომდინარე კი მოსალოდნელი იყო საწინააღმდეგო. საპიტაბაშის პოლიტიკური ვითარებაც არუნაბათად განსხვავდება იმ რეგიონისაგან, რომელიც ირანის დამუარებული პქონდა მის მიერ დამურობილ ამიერკავკასიის ქვეყნებში და რომელიც მვენ ზემოთ წარმოვადაღნიეთ. რაითი ახსნდება ეს?

არა ვგვიჩინა, ეს ახსნებოდეს იმით, თითქმის იაკობი ირანელთა შიშით ვერ ბედავდა სიმაჩაღის დაწერას. ირანელებზე უფრო საშინარი იაკობისთვის ვარსკვლავს უნდა ყოფილიყო, მასზე კი იგი ყოველგვარი მორაღების გარეშე წერს, უფრადღებას მგელს და ადარებს ცოლიანს. იაკობის მიერ ამხატული სურათი უნდა ახსნავდეს იმ ვითარებას, რომელიც არსებობდა ქართლში და უფრო მეტად საპიტაბაშოში V ს. 66-70-იან წლებში. ჭრს — ერთი, გვიხსენოთ, რომ, როგორც ითქვა, 456-551 წლების სომხეთ-ელხანეთის აჯანყების შემდეგ ირანელებს უყან დაუბეჯათ და ამიერკავკასიის ქვეყნების წინაშე გარკვეულ დამოზობაზე წახულან. შუშანიკ, საფიქრებელია, რომ ქართლში, როგორც ირანისაგან უფრო დამორბეულ და მწველად მისაწყდომ ქვეყანაში, საერთოდ უყეთება მფგომარეობა უნდა ყოფილიყო, ვიდრე სომხეთისა და აღხანეთში. დახოლს, რაც მოავარია წვნი ახრიით, აღწერილი ვითარება უფრო საპიტაბაშის სპეციფიკურ მფგომარეობას უნდა ახსნავდეს, ვიდრე მთლიან ქართლსა. როგორც ითქვა, ქართლს პიტაბაშები ქართლს ცენტრალური ზელასულებების წინააღმდეგ უველაზე აქტიური მებრძოლები იყვნენ. ამ ბრძოლაში ისინი უჯავშირდებიან ირანელებს, რომლებიც საფიქრებელია, ქართლის მეულებთან მათი კიდევ უფრო დამარხისრების მიზნით გარკვეულ შედავაობას აძლევენ მათ.

მნიშვნელოვანი ცნობებია დაცული „შუშ-

ნიკას წამებაში“ ვახტანგის მიერ ქართლის
 ეკლესიის რეორგანიზაციის დათარიღებისათ-
 ვის, როგორც ითქვა, ამ დროს კათალიკოსად
 დაუნიშნავთ პეტრე მღვდელთა ხოლო მცხე-
 თის ეპისკოპოსად სამოელ მონაწონი. პეტრეს
 სკედილის შემდეგ მისი ადგილი დაუკავებია
 სამოელს. „მოქცევაჲ ქართლისაჲსა“ და ჭუ-
 ანშერის თანახმად ეს უნდა მომზადარყო უკ-
 ვე ვახტანგის სკედილის შემდეგ, მისი მემ-
 კიდლის დამის დროს. „შეშანიკის წამება“
 კა სხვას ამბობს. იაკობის თანახმად, სამოელი
 უკვე ეპისკოპოსია შეშანიკის წამების დაწყ-
 ებისას, დ. ა. 469 წ., შეშანიკის ვარდაცვა-
 ლების დროისათვის კი (475 წ.) იგი მოხვე-
 ნებულია როგორც „თავი იგი ეპისკოპოსთაჲ“.
 ჭერ კიდევ ს. გორგაძემ შენიშნა, რომ სამო-
 ელს ქართლის მთავარეპისკოპოსობა შეშანი-
 კის წამების განმავლობაში მიუღია.

იმავდ „მოქცევაჲ ქართლისაჲსა და ჭუან-
 შერის ცნობებით ვახტანგმა საეკლესიო რე-
 ფორმა ჩაატარა ირანიდან დაბრუნების შემ-
 დევ. თუ გავიხსენებთ, რომ ირანში ვახტან-
 გის ირანელების მიერ გაწვევას შ. ბროსის
 დროიდან სპეციალისტები 468 წ. ათარიღებენ,
 მიუხედავად, რომ ეს რეფორმა 466-469 წწ.
 შორის უნდა ჩატარებულიყო. კ. კეკელიძეც
 კათალიკოსობის დაწესებას 467 წ. ათარიღებ-
 და.

ჩვენს ურთიდადებას იქვეს ისიც, რომ „წა-
 მებაში“ სამოელი იხსენიება არა როგორც კა-
 თალიკოსი, არამედ როგორც ეპისკოპოსთა
 თავი. რას ნიშნავს ეს, არ ვიცით. შესაძლებე-
 ბია, იაკობი არ სდებდა განსხვავებულ აზრს
 „ეპისკოპოსთა თავისა“ და „კათალიკოსის“
 ცნებებში, კათალიკოსიც ზომ არსებობდა ეპ-
 ისკოპოსთა თავია, როგორც დამოუკიდებელი.
 ყოველ შემთხვევაში, 506 წ. დვინის საეკლე-
 სიო კრების ხაზუთებში ქართლის მღვდელ-
 მთავარი კათალიკოსად იხსენიება. ე. ა. კათა-
 ლიკოსობა ამ დროისათვის უკვე დაწესებუ-
 ლია. მაინც, ეს საკითხი, ვფიქრობთ, სპეცი-
 ალურ შესწავლას მოითხოვს.

განსაკუთრებით საინტერესოდ გვეჩვენება
 ჩვენ „შეშანიკის წამებაში“ დატული ის ცნო-
 ზები, რომლებიც, ჩვენი აზრით, ასახევენ ქარ-
 თლის ცენტრალური ხელისუფლების ბრძო-
 ლის ქართლის პიტიანობას.

ზემოთ ჩვენ ვნახეთ, რომ იაკობის ხიტ-
 უვით, ვარსკენის განაღდებას თითქოს არა-
 ვითარი უშუალო მიზეზი არა ჰქონია. ვარსკე-
 ნსო „არცა ჰირი ეხილვა, არცა შიში, არცა
 მახვილი, არცა პერობილებაჲ ქრისტესადვისო“. მარ-
 ზამ ცნობილია, რომ უმიზეზოდ არაფერი
 არა ხდება და ვარსკენის ამ ნაბიჯს უთუოდ
 ექნებოდა თავისი გამოწვევა მიზეზი. აქ ვვა-
 გონდება, რომ უშუალოდ ამის წინ ჩაუტარე-
 ბია ვახტანგის ფეოდალური ოპოზიციის წი-

ნაღმდეგ მიმართული თავისი უმიზეზებლეთა-
 ნის დონისძებნა — ეკლესიის რეორგანიზა-
 ცია. ჭუანშერის ცნობით, ამ დროს ვახტანგ
 შეუტყლია საპიტანოს შესადგენლობაში შე-
 შავალი ბონისის ეპარქიის ეპისკოპოსიც.
 როგორც ვხედავთ, ვახტანგი საპიტანოს ში-
 ნაგან საქმეებშიაც ჩართულია და თავისი მომ-
 ხრე დაუსვამს საპიტანოს ერთ-ერთ ვიპო-
 სკოპოსად (ამ დროს საპიტანოს ჩანს, რომდ-
 ნიმე ეპარქიას შეიცავდა). ცხადია, ვახტანგის
 მოქმედებას ვარსკენის შეშფოთება უნდა გა-
 მოეწვია. ჩანს, ფერიშე ვადმოსული ვახტან-
 გთან ბრძოლაში ზურგის გასამარგებლად მი-
 უმართავს ვარსკენს ირანის შიპიტანოს და
 თავისი ერთგულებების დასამტკიცებლად მან-
 დანობაც მიუღია. მაგრამ ეს ნაბიჯი, როგორც
 ვნახავთ, ვარსკენისათვის სახელმწიფრო გამოდ-
 ვა.

ზევით უკვე ითქვა, რომ კლასობრივი ბრძო-
 ლის ინტერესებში სარწმუნოებას იცვლიდ-
 ნენ „წერილი ერისკაც“ და დიდებულეზიც. თა-
 ვის დროზე მახდენობა მიღებული ჰქონდათ
 არშუმა პიტანოსად და ვარდან შამიკონიან-
 საც. სწორედ იმ დროს, რომელიც აღწერი-
 ლია „შეშანიკის წამებაში“, ვარსკენის მსგავ-
 ხად თავისი სურვილით მიიღო მახდენობა
 შეშანიკის ბიძაშვილმა ვჰან შამიკონიანმა,
 შემდგომში ვახტანგის მოკავშირემ ირანთან
 ბრძოლაში და 482-484 წლებს სომხეთის ან-
 ტირიანული აჯანუბების შეთარშმა. ამდენად,
 მახდენობის მიღება ჭერ კიდევ არ ნიშნავდა
 ქვეყნისა და ხალხის დაღალტ. ვაშაშვიანებუ-
 ლთაგან ბევრი სწორად თავს დამოუკიდებ-
 ლობისათვის ბრძოლას და ბევრაც ქრისტი-
 ანობისათვის თავდადებულ მოღვაწედაც კი
 ჩრებოდა. საინტერესოა, რომ თვით ვახტანგ
 გორგასანისთვის მთავარეპისკოპოსს მიჰქალებ
 ცეცხლთაფანისმცემლობის მიღება დაუბრა-
 ლებია: „შენ დაგატყობია ქრისტე და ცეცხ-
 ლს ეხავი“. თუმცა ვახტანგს უარუყვია ქრის-
 ტიანობისაგან განდგომა, მაგრამ მიჰქალება მა-
 ინც კრულ უო მეფე და ყოველნი ხანი მის-
 ნი“, ხოლო შემდეგ, როგორც ითქვა, თვით
 კილიც კი ჩაუტება მეფეს მთავარეპისკო-
 პოსის ასეთი შეუპოვარი მოქმედება ექნებ
 იმითაც იყო გამოწვეული, რომ ვახტანგს მარ-
 თლაც რაღაც მერყეობა ჰქონდა სარწმუნოებ-
 რივ საკითხებში (მახდენობის მიღებზე რომ
 არ ვილაპარაკოთ, შესაძლებელია, ვახტანგა,
 ქრისტიანობის რომელიმე სხვა, მიქაელის
 მრწამსისაგან განსხვავებულ მიმდინარეობას
 უჭერდა მხარს). ექნებ არც ისაა შემთხვევი-
 თი, რომ „მოქცევაჲ ქართლისაჲს“ ჰელიმური
 რედაქციის ცნობით მიქაელის საქციელით
 გაბორტებულ ვახტანგს თითქოს საერთოდ
 ქრისტიანობის დამშობაც კი გაუფლია გულ-
 ში: „მაშინ მეფე ილესი წყრომითა მრავლი-

თა და ექვსა ფერი პირისა მიხიბა და განიზრახვდა მრავალთა ბოროტთა დაშობად ქრისტიანობისა, არამედ ღმერთმან, რომელსა არვისი მნებავ წარწუმედამ, მიუვლინა გულსა მისსა კეთილად განზრახვამ. ახვ იყო თუ ისე, მიაწვ შეიძლება მივიღოთ, რომ ისეთი დიდი პოლიტიკოსისთვის, როგორც იყო ვახტანგ, საკუთრივ ხარწმუნებრივ საკითხებს მეორეხარისისადანი მნიშვნელობა ექნებოდათ.

და მიაწვ ვარსკენისთვისაც და ვახტანგისთვისაც, კარგად იყო ცნობილი ის დიდი მორალური ძალა, რომელიც ჰქონდა ქრისტიანულ ეკლესიას. კარგად იყო ცნობილი ისიც, რომ ქრისტიანობის უპირატეობი და ცუცხლთაველიანსებლობის მიზეზი უარყოფითი საზოგადოების თვალში ხშირად ქვეყნის მოღალატედ ითვლებოდა. ვარსკენიცა და ვახტანგაც ამას ითვალისწინებდნენ.

ვარსკენი უყოველ ძალს ხმარობდა, რათა დარწმუნებინა საზოგადოება იმაში, რომ მის მიერ მასწავლობის მიღება ისახვდა მანად მხოლოდ ირანელთა მხარდაჭერის მოპოვების და არა ქრისტიანობისათან ბრძოლას ან, მთ უმეტეს, ქვეყნის დაღატაკ. ვახტანგ კი უყოველინარად უსვამდა ხაზს ვარსკენის საქციელის უპირატეობს მხარეებს, არწმუნებდა საზოგადოებას, რომ ვარსკენი ქრისტიანობის და ქვეყნის მტერი იყო, სახელს უტეხდა მას.

განვიხილოთ „შუშანიკის წამება“ ამ თვალსაზრისით.

ქართლის საზღვარს მოახლოებულმა ვარსკენმა წინ ღუბანი ვახუშტმა, „რათა აუწყოს და წინა მიტეებენ მას აზნაურნი და მისნი ძენი და მსახურნი მისნი, რათა მათ გამოვიტარცა ერთგული სოფლად შევრდეს“. ცხადია, ღუბანმა უნდა ამცნოს ყველას, რომ თუცა ვარსკენმა მასწავლობა პირად, მაგრამ იგი ქვეყნის მოღალატე არაა. ვარსკენის საზეიმო შეხვედრისათვის გამოსულ აზნაურებს, ოჯახის წევრებსა და მსახურებს უნდა დარწმუნებინათ ხელსი, რომ იგი ქვეყნის ერთგული რჩებოდა.

ჩვენს უროდებებს იქცევს ის, რომ თვით ვარსკენი ცურტავში ჩავიდა ღუბანზე სამი დღით უფრო გვიან. ჩვენ არ ვიცით უზუსტად სად შედგარებოდა ცურტავი, მაგრამ ის ქვემო ქართლში იყო, სადაღ მთელნისის აღმოსავლეთით თუ სამხრეთ აღმოსავლეთით, ე. ი. ქართლის საზღვარს დავალებული იქნებოდა არა უმეტეს ერთი თუ ერთმანეგარი დღის სავალით. თუ მივიღებთ, რომ მთელმხრობა ღუბანმა ეს გზა ერთ დღეში გაიარა, გამოდის, რომ ვარსკენი იგი ვაუთვლია ოთხ დღეში. უცნაურად ხანგრძლივა დავალება უცხოეთიდან მომავალი პატარაშისთვის, რომელიცაც მან უამრავი საქმე და კარგა ხნის უნახავი ოჯახი ელოდება. მან, ვარსკენმა იცის

რა შუშანიკის რეაქცია, ვარსკენს აგვიწევს, რომ მისი მისვლის დროისთვის ქვეყნის უკუშეფოთება უკვე დამსრულდა. ვახუშტმა, მას იმედი აქვს, რომ მისი ერთგული ხალხი შესძლებს შუშანიკის დაშინებისას. მაგრამ ეს არ მოხერხდა, შუშანიკი სახალხლოდ წახულია და ვარსკენს შინ არ დახვდება. მომხდარ ამავს ვარსკენი გააგებს თავისი ახლობელი სპარსელებისაგან, მაგრამ ვარსკენმა და ხმას არ ამოიღებს, სკანდალს ერთეულია.

დაბრუნების მეორე დღესაც, როგორც კი ადგება („ეთარს ადგა“) ვარსკენი მოუხმობს თავისთან სამღვდელთებს. რატომ მთი იმეტიომ, რომ მარწმუნოების საკითხები იხილებ რაგვი ხარ ტეხმათ, მთ უნდა აუხსნას ვარსკენმა მომხდარი ამავი და მათი საშუალებით უნდა გააგებინოს აგი ხალხს. ჩვენ ვეულოთ, რომ ახლადგამაზდენებული ვარსკენი ქრისტიანს ხუცულებს ამცნობს, რომ მის გამაზდენებისათან დაკავშირებით საიტიმისაში ვითარება შეიცვალა, რომ მთ უნდა შეწევოტონ ან შეეცდონ თავისი საქმიანობა და სხვა ამგვარი, არაუფრო ამისი მსგავსი ვარსკენმა, ამბობს იაკობი, ხუცულები „სიხარულით შეგვიმთხვან და ვურჭუა ჩუფს: „აწ რუ არა მერელებით მე და წუყადა ყაჯო“. მიუხედავად იმისა, რომ მასწავლობა მივიღე ნურც მომხრელებით და ნურც მომხალეებოთ, ასეთი შეხვედრით გამხრეებულნი ხუცულები უსაყვედურებენ ვარსკენს „წარწყმიდე თავი შენი და ჩუდნეა წარგუწეშიდნო“. მხოლოდ ამის შემდეგ მოიკითხა შუშანიკი ვარსკენმა (ე. ი. მანადღე, როგორც ითქვა, ვარსკენული იყო): „მაშინდა იწყო სიტყუად და თქვა: „რახა სხუდა-იწილა ჩემ ზედა ცოლთან ჩემთან ცხეთარისა საქმედ? აწ მივიდით და აქმუთ, ვითარმედ „შენ ჩემი ხატი დახუთ, და საგებედისა ჩემსა ნადარი ვარდახს, და შენი აჯგული დავიტეებოც, და სხუად წარსრულ ხარო“. როგორც ვხედავთ, ვარსკენი ხუცულებს აგზავნის შუშანიკთან, რათა ის მინ დაბრუნდეს. უცნაური მისიამ ქრისტიანმა სამღვდელთებამ, და მათ წორის თვით შუშანიკის მომდგარმა იაკობმა, უნდა დაეყოლონ შუშანიკისთვის ქრისტიანობის უპირატეობი ქმართან შერეგებაზე შემდეგ ამავე დავალებით შუშანიკთან მივა თვით ეპისკოპოსი ალციცი. მანმანადამე, ვარსკენმა შეძლო სამღვდელთებს დარწმუნება, რადაცინარად დამატრებლად ახსნა თავისი საქციელი. იაკობის სიტყვითაც ალციცი, ქოქია და მისი ცოლი შუშანიკს „მრავალსა დასაჭერებელსა სიტყუასა ეტყოდეს“, რასაც თვით შუშანიკიც აღიარებს: „თქუნე კეთილად იტყვიო“, ე. ი. ვარსკენმა დებუტაკისა ჰქონია ვარსკენის გასმართლებელი დამატრებელი არგუმენტები.

როგორც იქნა, შუშანიკი დაბრუნეს ხახა-

ღეში, მაგრამ თავის ოთახში ის მიიწვია არ შე-
დას. ვარსკენს უნდა სახლოლოდ შეეროდებ
მას და არსებული ჩვეულების საწინააღდე-
ვოდ პერის ქაშის მოაწყოებს შუშანიკთან, გო-
ჭიკთან და მის ცოლთან. მაგრამ შუშანიკი
დღისიან ჭიქას სახეში შეაღწევას გოჭიკის
კოლს და მოთმინებიდან გამოსული ვარსკე-
ნი უწყალოდ სცემს მას. ვარსკენი ნაცემ შუ-
შანიკს საკრველებს დაადებს, მაგრამ სპარსე-
ლის თხოვნით შემდეგ ახლის, ცალკე ოთახში
მოათავსებს და ერთ მსახურს მცველად მიუ-
ჩენს, რომ შუშანიკის სასახლად არავინ შე-
ვიდეს, არც კაცი და არც ქალი. მაგრამ, რო-
გორც იაკობის სიტყვებიდან ჩანს, ეს მსახური
შუშანიკის აღზრდილი ყოფილა, იმდენად და-
ვალებული მისგან, რომ ვალდებული იყო მი-
სთვის საცოცხლებიც კი არ დაეშურებინა. ვა-
სახეობა, რომ მსახურმა ვარსკენის ბრძანება
დაარღვია და შუშანიკთან შეუშვა მისი მოძ-
ღარი იაკობი.

შემდგომელია, ვარსკენს არ სცოდნოდა
შუშანიკისა და ამ მსახურის ურთიერთობა.
აქარა, ვარსკენმა შუშანიკს ეს მსახური იზ-
იქომ დაუყენა მცველად, რომ ღმობიერებო-
თა და თანაგრძობით მოქიდელობა მას
სანატრესო ამბავს ხვდება შემდგომშიც:
დღემარტვის დაწვევისას შუშანიკი ისევ წახუ-
ლა სასახლიდან და ცუდსიასთან ახლოს ერთ
პატარა სენაკში დაუფლებულა. ვარსკენს არ
მოუთხოვია მისი დაბრუნება (მას ურჩიეს
კიდევაც „ამთ წმადეთა მარხვათა ნუ რას
ტუტუტ მასო“) და თვითონ მოწმებთან საომრად
წახულა. ვარსკენი უკან დაბრუნდა აღდგომის-
სათვის (თვითონაც ხომ არ დღესასწაულობდა
ამ დღეს ფარულად?). ჩანს, ვარსკენი იღო-
და, რომ შუშანიკი დაბრუნდებოდა სასახლე-
ში დღესასწაულის შემდეგ, მაგრამ ეს რომ
არ ნიხდა, თვითონ შეიკოტა მას აღდგომის
ნერატ დღეს, ორშაბათს, და თრევიტ წამოიყ-
ვანა სასახლეში.

როგორც ვხედავთ ვარსკენს არ დაუშლია
შუშანიკისთვის მთელი დიდმარტვა, ე. ი. ოფე-
ნაბეგარი, გატარებინა ცუდსიასში და იქვე
ტრეშა აღდგომა, მხოლოდ მაშინ მოაკოტა,
როდესაც ნახა, რომ არც აღდგომის შემდეგ
აპირებდა უკან დაბრუნებას.

ჩანს, ჭერ ცუდსიასში, მერე სასახლეში ისევ
ზიხდა შეტაკება ვარსკენსა და შუშანიკს შო-
რის. ვარსკენმა სასტაკად აცემინა შუშანიკი,
ისევ დაადო საკრველები და ციხეში მოათავ-
სა. მცველებს, როგორც ითქვა, დაეშუქრა,
თუ ენებებს გაატარებთ მასთან, მთელი
თქვენი ვგარეულობით დაგსჭითო. შემდგომ-
ში ვარსკენმა გოჭიკის თხოვნით ბრძანა შუ-
შანიკის განთავსულება საკრველებიდან,
ხოლო მცველები კი უფლას ატარებდნენ
მასთან. ციხეში შეეყვანისს ვარსკენი დაეშუ-

ქია შუშანიკს „ცოცხალი არღარა გამოხლუად
ხარ, ვარსა თუ ოთხთა გამოვიდოლს“ და შუშანი-
კიც ვარსკენმა არაერთხელ მიუგავდა „მეტირეშისა
ქულები შუშანიკს, სასახლეში დაბრუნდო.
მაგრამ შუშანიკი არ თანამდებოდა ამაზე, არც
ბორკილის ახლა მოუსურებია და სიკვდილამ-
დე უტარებია იგი თავისივე სურვილით. ცი-
ხეში შუშანიკი ცხოვრობდა პატარა სახლში,
არავითარ შეწოდებას არ განიცდიდა სარ-
წმუნოებრივი თვალსაზრისით, ჰქონდა სახუ-
დიერი წიგნები, დაუბრკოლებლად ასრულე-
ბდა ღმობისსახურებას, მასთან უამრავი მსა-
ხეული დადიოდა ქართლის ხვადისხვა კუთხა-
დან. დადიოდნენ მასთან მისი შვილებიც (ხა-
ნამ მას თვითონ ეს სურდა). ასე გასინჯეთ,
ციხეში შუშანიკი ქრისტიანობის პრაქტიკულ-
საც კი ეწეოდა.

იაკობის სიტყვებიდან ჩანს, რომ ყოველ-
გვარი მძიმე შეწოდება, რომელიც შუშანიკს
ციხეში ჰქონდა, თვით მისივე სურვილის შე-
დეგა იყო, ფაქტობრივ თვითგვიმას წარმოად-
გენდა. ტუყალად არ უტუნებოდა მას იაკობი,
ნამეტანს ნუ შვრები ვერ აიტან და კეთილ
საქმეებს ვეღარ გააკეთებო: „ნუ ჭეკმა, რა-
მეთუ დაუშვიმებ ხორცთა მაგათ ზედა, რამე-
თ ვერ დავითონ და მერე ვერღარას შემ-
ძლებულ იყო ყოფად რაიმე საქმედ კეთილ-
სა ეგოდენათა მაგათ ფიცხლად მარხვითა და
მარადის ზემადგომითა და დამე ყოველ დაშე-
რომითა ფსალმუნებითა და გალობითა“.

და არცადა მცირედ სადა სცა ხორცთა მისთა გან-
სურება, და შეიქმნა და დადნა ვითარცა ავლი“.
განსაკუთრებით შთაბეჭდავი სახე მიუღია
შუშანიკის გარდაცვალებას და დასაფლავებას.
სიკვდილის წინ გამოხატოვრად შუშანიკთან
მისულა უამრავი ზაღბი მთელი ქართლიდან,
თვით აწმურები და დიდ-დიდი აწმურებიც
კი. შუშანიკთან მიხულა ქართლის მღვდელ-
მთავარი სამოელც თავისი მოყვასი ოცუნეთი.
გარდაცვალებული შუშანიკი დიდი ზარ-ზეი-
შითა და ყოველგვარი საცულებიო წიხის დაუ-
ვით დაუსაფლავებოთ. იაკობი გვიამბობს,
როდესაც შუშანიკი გარდაიცვალა „მსწრაფლ
მოიღო სანატრელმან მან ეპისკოპოსმან იოვანე
შესაგარავნელად სულარი წმიდაჲ წმიდაჲ
თა მათ და პატრიარხთა წაწილთა მისთა და
ეგრეთ სხუთა მათ აღვიღეთ გუამი იგი ფრი-
ად დამაშურალი და დაქმული მატლთა, და
განვანეთ იგი მატლთა მისგან მიწოცისსა და
თხრამლისაგან, და შეეშინეთ მსურითა მათ.
და შაშინდა ეპისკოპოსთა მათ ორთავე, იოვანე
და ატოც, ვითარცა ხართ მსნეთა დულუ-
ღელთა ზესკნელისა მის ფახისთა, ყოველ
კრებულითურთ ფსალმუნთა სულდირითა და
კეროენითა აღნთებულთა და ხაყუმეველთა
სულდელთა აღვიფენით პატრიარხნი ძეჟლნი
და გამოვიხუენით წმიდასა მას ცუდსიასა. და

დავპირდადებით წმიდანი იგი და დიდებულნი და პატრიარქულნი წაიწიონ წმიდისა შუშანიკისნი განმწავდებულსა მას ადგილსა. და მას დაამესხა ანგელოზთა სახედ ღამე იგი განვაითეთ და დავითის ქანითა მით ყოველად ძლიერსა დემონთსა და ძესა მისსა უფალსა ჩუენსა იესუ ქრისტესსა ვადიდებდით“.

შუშანიკი დაუსაფლავებიათ მის მიერვე არსულ ადგილას, ეკლესიის გვერდით, ე. ი. როგორც ჩანს, ცურტაიის ცენტრში.

იაკობს არც ერთი სიტყვა არა აქვს ნათქვამი, რომ ვარსკენს რაწინააზრად ხელი შეეშალა ამ ცურტაინიალისთვის. როგორც თქვამს, ვარსკენი ჩანს, ყოველგვარ ღონეს ხმარობდა, რათა ვაექარწულებინა მის მიერ ქრისტიანობისაგან განდგომით შექმნილი შთაბეჭდილება. ვარსკენი ცდილობდა განხეთქილება შუშანიკთან სარწმუნოებრივ სფეროდან მხოლოდ რაზბურ კონფლიქტად წარმოედგინა. იაკობის ტექსტის თანახმად, ვარსკენს არც ერთხელ არ მოუთხოვია შუშანიკისაგან მანადანობის მიღება. ერთადერთი, რასაც ითხოვდა ვარსკენი შუშანიკისაგან, ეს იყო სასახლეში დაბრუნება და მისი ცოლობის გაგრძელება. როგორც ვნახეთ, ვარსკენს არაფრით არ შეუძლავდა შუშანიკის საქმეწინააღმდეგეობა საქმიანობა. ცხადია, ვარსკენს არც ეს აწყობდა, რომ ქრისტიანთა მტარკვლის სახელი ვაგვარდნოდა და არც რაზბურ სჯანდაღობა შეზღუდოდა სახელი. მაგრამ მან ვერაფრით ვერ გასტეხა შუშანიკის წინააღმდეგობა, ვერც სიპაქობითა და ვერც დემონიერებით: წონასწორობიდან გამოსულად, ერთი უკიდურესობიდან მეორეში ვარდებოდა, შუშანიკის წინააღმდეგობით გაფიცებული უწყალოდ სცემდა მას, გონს მოსული ცდილობდა შემოერგებინა იგი, ხანაც სრულიად უმოქმედოდ იყო.

ვარსკენს, აღზაო, განსაკუთრებით აღდეგებდა ის, რომ შუშანიკის სიყრბეუბა და გაუბუნებლობას სხვა ძალებიც ამტკიცებდნენ და თავის სასარგებლოდ იყენებდნენ.

იაკობი ვეამბობს, რომ პურის ქაშის დროს ნაცემი შუშანიკი „მე მიერედ ვაიძულე მიღებად ქაშად, რომელი მოედღუნა სამოელ ეპისკოპოსსა და იოვანეს, რამეთუ ღარულად იღწოდნენ და ნუგეშინის სცემდნენ“. უკუმოვლა, შემდგომში ქართლის კათალიკოსი, ვახტანგის უახლოესი თანამოაზრე და უფროსი კაცი, რომლის ზედღასსმას პეტრესთან ერთად დავინებით მოათხოვდა ვახტანგი ერთდს და რატომ გაუგუნა სამოელსა შუშანიკს საქმელი? ვარსკენსა შუშანიკს სცემა საღამოს, მეორე დღისა ვარსკენი სანადიროდ წასულა და სწორედ ამ დროს შესულა შუშანიკთან იაკობი, შეუძლებელია, რომ ამ დროისთვის სამოელს

მცხეთაში გაეგო შუშანიკის მიმართ ამბავი და მოსწრო მოსთეს საქმელებსა და შეეხებინა. მისთანად, საქმელი გაგზავნილია უფრო ადრე. ზოლო საქმელს სამოელი შუშანიკს უგზავნის იმიტომ, რომ, როგორც იაკობი ვაღმოგვეცხს, იმ დღიდან, რაც შუშანიკმა გაეგო ვარსკენის განდგომის ამბავი, იგი საქმელს არ ეყარება. ეტობა, არ უნდა ქაშის თვისი უწმინდური ქაშისის პური. ჩანს, სამოელი მას უგზავნის ნაკურთხ, შეიძლება, თვით კათალიკოსის მიერ ნაკურთხ, საქმელს, აქედან ჩანს, რომ სამოელმა ვარგად იცის, რაც ხდება პიტაქისი რკასში. იგი ამხნევებს და მორალურად ამტკიცებს ვარსკენს. ცხადია, რომ სამოელის და იოვანეს ამგვარი მოქმედება ამკარად ვარსკენის საზიანოა. ამიტომაც არის, რომ ისინი „უარულად იღწოდნენ, ნუგეშინის სცემდნენ“ შუშანიკს.

მაგრამ ვარსკენისა და შუშანიკის დამირიპირება ვარსკენის განდგომით არ დაწყებულა. მანამდისაც შუშანიკი „უკეთობისა მის სახისა ქაშისის მისისადა მარადის ვულს ებევენ და ეხებებინა ყოველთავე ღოცვის ყოვად მისთვის, რამაცა ცვალა იგი დემონთან სახისა მისგან უგუნურებისა და იქნამცა ვანიერებისა ქრისტესსა“. ქართლის უფროსადღებულს ერთ-ერთი მეთაური ვარსკენი შეფეს ებარება, მისი მეუღლე კი „ევედრებინა ყოველთავე“ მისთვის ელლყო, რომ უგუნურებოდან გონს მოგებულყო. ცხადია, ეს, აღზაო, დიდად უტეხავდა სახელს ვარსკენს და ხელს უშლიდა ბრძოლაში. მაგრამ ვანა ვარსკენის მოწინააღმდეგეანი ასეთ ხელსაუკრად შემოსხვევას ხელიდან გაუშვებდნენ, თავის სასარგებლოდ არ გამოიყენებდნენ და არ ეცდებოდნენ კიდევ უფრო გაემწეებინათ ურთიერთობა ცოლქმარს შორის? ვარსკენის მტარკვალად ჩვენება, ქრისტიანობათან მებრძოლად წარმოჩენა ხომ მისთვის სახელის ვატეხის საუყუთესო საშუალება იქნებოდა და, აი, ვახტანგის ერთგული და მისი პოლიტიკის გამტარებელი ქართლის ეკლესიის მეთაურები სამოელისა და იოვანეს სახით საიდუმლო კავშირს ამყარებენ შუშანიკთან, ანუეგებენ, ახნევებენ, ბრძოლის ძაღს მატებენ მას. ამ დახმარებას შუშანიკი მთელი თავისი წამების განმავლობაში დებულობს. იაკობი შემდგომად ამბობს, რომ ციხეში მყოფი შუშანიკისთვის „მოედღუნა წმიდასა მას ეპისკოპოსსა საზრდელიო“. ეჭვი არაა, რომ ეს იგივე სამოელია.

პირდაპირა ყოველივე ეს ნათქვამი იაკობის შემდეგ სიტყვებში: მოგვედაე შუშანიკთან „მოიწვია თავი იგი ეპისკოპოსთა სამოელ და იოვანე ეპისკოპოსი, მისხედ მოყუასი, რომელი იგი იყუნეს განმამტკიცებულ და დიდად დამამშურად, სახლელეთი-

ურთ თანაყოფით იყვნენ მონა, და მონაწილე იყვნენ და თანა-
 ჴაარ შრომათა მისთა, მადლობით
 წარმგზავნიდეს ნათესადგურისა მის მიმართ
 ქრისტესისაო“. ვარსკენის შიერ დაპატიმრე-
 ბულ შუშანიკს ციხეში ეწვია თვით ქართლის
 ეკლესიის მეთაურის ეს ხომ საქარო დაგმობა
 იყო ვარსკენისა, რაც ელვის სისწრაფათ მო-
 ედებოდა მთელს ქართლს.

სკეპთან ერთად სამოელსა და იოვანესაც
 უთხოვიათ შუშანიკისთვის, „რამთა ბორკილი
 იგი ღერსთაჲ ბრძანოს საცოდ და ნაურთხვევად
 უოფელთათვის“. ეს ბორკილი მხოლოდ შუ-
 შანიკის წამების სიმბოლო კი არ უნდა უო-
 ფელიყო, არამედ ვარსკენის უყოფრებასაც.
 შუშანიკის ვარდაცალგებასა და დასაფლავებ-
 ზას სამოელი აღარ დასწრებია. როგორც ეკ-
 ლესიის მეთაურს მას, აღმათ, არ ეცაღა. სა-
 მადგეოდ, თავის მადგერად მას დაუტოვებია
 თავისი „მოყუასი“ (ახლოებელი და თანაშემწე)
 იოვანე, რომელიც, როგორც ვნახეთ, ძალზედ
 აქტიურად მოქმედებდა შუშანიკის დასაფლავ-
 ების დროს და რომელიც, ეტყობა, ზემოქმედ-
 ებებოდა ამ ცერემონიაზე.

ცხადია, იოვანეს ასეთი აქტიური მონაწილე-
 ბა შუშანიკის დეკამალაში აშკარად უჩვე-
 ნებდა უველას, რომ ქართლის ეპისკოპოსთა
 თავი და სავრთოდ ქართლის ეკლესია, უფ-
 ილეს მნიშვნელობას ანიჭებდნენ შუშანიკის
 მოწამებობაზე მოვლა-წერობას, რითაც კიდევ
 ერთხელ საკვეყნოდ აკაცებებოდა ვარსკენი და
 მისი საქციელი.

ზემოთქმულთან დაკავშირებით ჩვენს უუ-
 რადღებებს იქცევს პიტიახშის სახლის ეპისკო-
 პოს აფციის პოზიცია, რომელიც ზოგჯერ არ-
 სებობად განსხვავდება სამოელისა და იოვანეს
 პოზიციისაგან. ვარსკენის გამაზღვრებობა და
 სასახლიდან შუშანიკის წახვლის ამბავი აფ-
 ციმა და იაკობმა ერთად გაიგეს ვიღაც წმინ-
 და კაცთან ყოფნისა. იაკობი მაშინვე გახუ-
 ღდა შუშანიკთან, აფციი კი იქვე დარჩენილა.
 რატომ არ წავიდა აფციი იაკობთან ერთად?
 განა იგი, პიტიახშის სახლისა და ცურტაჲის ეპ-
 ისკოპოსი, საპიტიახშის მთავარი სასულიერო
 პირი, იაკობზე ნაყოფილად უნდა შეშუთებუ-
 ლყო პიტიახშის გამაზღვრებობით? ჩანს, იყო
 რაღაცა, რაც მას აკავებდა. თუ სამოელი და
 იოვანე ფარულად ამზნებდნენ შუშანიკს და,
 მაშასადამე, წინააღმდეგობასაცენ მოუწოდებ-
 დნენ, აფციი ცდილობდა შეერიგებინა იგი
 ვარსკენისა. სწორედ მისი და ჯოჯიკის მოცუ-
 ქულობის შედეგად დაბრუნდა შუშანიკი სა-
 სახლეში. აქი შუშანიკიც ერთგვარი გაკვირვებ-
 ბათა და საუვედურით ეუბნებდა მათ: „მეგონა
 მე, ვითარმედ იგი ჩემდა მოვაქციოთ და დმე-
 რთი ქრეშობით აღიაროს, და აწ მე მიძი-
 ლებთ ამას ყოფადო“. არც შემდგომში ჩანს

აფციის რაიმე განხაყოფილებული დასაბრუნება
 შუშანიკის მიმართ. როგორც ითქვამის, იგი
 და იოვანე ზეგრად უფრო აქტიურად მოქმედებდნენ
 ამ მხრივ რითია ეს გამოწყველი?

ჭერ ერთი, პიტიახშის სახლის ეპისკოპოსი,
 ცხადია, შეტად იწებოდა დამოკიდებულთა პი-
 ტიახშზე. მეორედ: უკვე ითქვა, რომ ვარსკე-
 ნი სხვა დიდ ფეოდალებზედა სრული შეუ-
 ვადლობისათვის იბრძოდა და მნიშვნელოვან წი-
 ლად მიადწია კიდეცაჲ ამას. შესაძლებელია
 მისი ასეთი პოლიტიკა რამდენადმე აწყოხდა
 კიდეცაჲ აფციის. საპიტიახშო რომ საღვებით
 გამოპყროფოდა ქართლს როგორც სავრო, ისე
 საეკლესიო თვალსაზრისით პიტიახშის სახ-
 ლის ეპისკოპოსი, ცხადია, პირველობას მოი-
 პოვებდა ამ ქვეყნის სხვა ეპისკოპოსებს შო-
 რის. დაბოლოს, ვარსკენისაც ხომ ეუოლებოდა
 თავისი მომხრეებო. ზემოთ უკვე ითქვა, რომ,
 როგორც ჩანს, ვარსკენის პოლიტიკის წყალო-
 ბით საპიტიახშოში რამდენადმე უკეთესი ვი-
 თარება შეიქმნა, ვიდრე ქართლის სხვა მხარე-
 ებში. უძველესა, ეს ახდენდა შთაბეჭდილებას
 და საზოგადოების გარკვეულ ნაწილს არწმუ-
 ნებდა ამ პოლიტიკის სისწორეში.

საინტერესო სურათს გვიჩვენებს ვარსკენისა
 და ჯოჯიკის დამოკიდებულება. თავდაპირ-
 ველად მათ შორის საუკეთესო ურთიერთ-
 ბობა, ჯოჯიკი ვარსკენის თანამოაზრეა (სხვათა
 შორის, უთარადღებას იქცევს ის, რომ ვარსკენ-
 მა ჯოჯიკი არ მოსთხოვა მალაქანობის მიღე-
 ბა და ჯოჯიკი ბოლომდე ქრისტიათა დარჩი-
 ზისა. შესაძლებელია, ვარსკენს ერჩია, რომ ირანე-
 ლებისათვის მოხანდობლად პიტიახშის სახ-
 ლში მხოლოდ თვითონ ყოფილიყო. თავის
 ცოლთან ერთად ჯოჯიკი ცდილობდა შერაგოს
 შუშანიკი და ვარსკენი.). აფციოთან ერთად ის-
 ნი შუშანიკს სასახლეში დააბრუნებენ. პუ-
 რის ქამის დროსაც, როდესაც უნდა მოხდეს
 ვარსკენისა და შუშანიკის შერიგება, მხოლოდ
 ისინი არიან. როდესაც ვარსკენი დაუწყებს
 უწუალოდ ცემას შუშანიკს იმისთვის, რომ
 მან ჯოჯიკის ცოლს სასუმი ქიჲ შეადგწია, ჯო-
 ჯიკი, როგორც მას შეჰფერის, შუაში ჩადგე-
 ბა შუშანიკის დასაცავად, რისთვისაც თვითო-
 ნაც გაიღებდა. ციხეში ჩაპულ შუშანიკს ვარ-
 სკენი ჯოჯიკის თხოვნით გაათავისუფლებს
 საკრებულებისაგან. მაგრამ შუშანიკი არ ურთგ-
 დება ვარსკენს და თავისი ნებით სიცოცხლის
 ბოლომდე ციხეში რჩება. აქ კი ჯოჯიკი, ჩანს,
 განზე გადგება. მას, აღმათ, არ უნდა ვარსკე-
 ნთან ურთიერთობის გაუფუჭება. ეს რომ მარ-
 თლად ასე იყო, ჩანს შემდეგიდან: შუშანიკი
 საუვედურობს მასთან სიკვდილის წინ მისულ
 ჯოჯიკსა და მის ცოლს „უკეთე წარმდებალ სა-
 ქმე ესე ჩემიო“, უფალოდ მოკეთებთ ჩემს
 საქმესო. ამაზე ჯოჯიკი და მისი ცოლი თავს
 იმართლებენ: „ჩუენ თვითერ შენსა ფრად

დავსწავროთ, ვარნა, არა იყო სწენა, არცა სიტყვა, ჩვენ შენს ვარსებზე ვცდილობთ, მაგრამ ვარსებშია არ მოგვიხსენიანო.

შეშინების სიტყვებიდან ჩანს, რომ ის გულნატკენი იყო ჭოჭიასა და მის ცოლზე, ჭოჭიასა და მისი ცოლის პასუხიდან კი ირკვევა, რომ მათ ღიადი ხანია არ ენახათ შეშინიყო ცხემსი.

მაგრამ ვარსებების თავზე თანდათან შევა დრუბული იკრიბება. აშკარაა, რომ ის მარცხდება ვახტანგთან ბრძოლაში. ჩანს, ჭოჭიასაც აღარ უნდა მის გვერდით ყოფნა. ამასთან ცხადია, რომ ვიღაცას უნდა დარჩეს ხალხის მეთაურობა და პიტიახსოვა. ვის? ვარსებების გამაზღვრებულ შვილს, თუ ქრისტიანად დარჩენილ მამს? ჭოჭიას, ალბათ, ვაგებინებს, რომ მეფე ვარსებულ პირობებში უპირატესობას მას მიანიჭებს. და, აა, ჭოჭიკი მიღის მომავალად შეშინიყთან ცოლით, შვილებით, ეწოთი, პალატით, მონა-მხველებით, საინტერესოა, რომ ჭოჭიკი შეშინიყთან „მშლავრ შე-ხოლო-ვიდა და თაყუანი სცა პატროსანსა ჭუარხან“. რატომ მაინცდამაინც ჭოჭიკი შევიდა „მშლავრ“? სხვებზე ამას იაკობი არ ამბობს. ან რად უნდოდა ჭოჭიკს ამხელა ამაღლის თან მიყვანა? ჭოჭიკმა თხოვა შეშინიყს ეტურთებინა იგი მთელი თავისი მძღებლებით და შეშინიყმაც „აუტრთხნა ჭოჭიკი და ცოლი და შვილინი მისნი და მონა-მხველანი მისნი და ყოველი ტოხა და პალატი მისი“. ეს დემონსტრაცია, ალბათ, იმისთვის იყო საჭირო, რათა ყველას ახედახათ, რომ ქართლის პიტიახსენების დმართან-მოსავი ტრადიციების გამგრძობლებელი და შემკვიდრე სწორედ ჭოჭიკი და მისი შტო უნდა ყოფილიყო. აშკარაა, ამით ჭოჭიკი საზოგადოდ გადაუდგა ვარსებებს.

ამრიგად, ვარსებებს ჯერ მისი ცოლი დაუბრძინებიათ, შემდეგ მამა. ამ უკანასკნელი აქტივით მკვეთრად შესუბტებულა მისი პოზიციები, როგორც ფეოდალური საზღვის მეთაურისა. ვახტანგმა შესწალო ვარსებნი ერეკნებინა როგორც ქვეყნისა და სასრუმეოების მოღალატე მტარვალი, ვარსებების დღეებია დათვლილი იყო. ვახტანგი, ალბათ, მხოლოდ ზღესაურედ მომენტს ელოდებოდა მისი საზოგადოდ განსაღვრებლად. მართლაც, შეიღვიწლის შემდეგ, როდესაც ვახტანგმა გადაწყვიტა ირანელების წინააღმდეგ აჯანყება, ეს აჯ-

ანყება მან ამათი დაიწყო, რომ ვარსებნი მოაკვლევინა. ამით მან თავის ბრძოლას უკვედღია, მტერი იღუვრო სიტყვებით შეხსენა.

როგორი იყო თვით იაკობის პოზიცია აღწერილი ამხელებს მიმართ? ცხადია, შეშინიყის მომდევნო, მისი თანამარტრობი და თანამოაზრე, მის საიდუმლო საჭიროთა მოაწიელი და ზოლოს მისი ბიოგრაფიცი, მის მანაქშია. ამდენად იგი დავაშირებულა მტრის ხალხთანაც. მეორე მხრივ იგი კავშირშია აფოცთანაც. დამახასიათებელია, რომ იაკობი არც ერთხელ არ შეგახებია ვარსებებს, თუმცა სხვა სასულდგო პირობებს ეს მოსდელიდათ, პირველ რიგში კი სწორედ იაკობს უნდა მოსვლოდა.

ყურადღებას იქცევს ისიც, რომ იაკობი თავისი ვმირების მოქმედების მხოლოდ სასრუმეოებისთვის მოტავენზე დამარჯობს. ამხვედროს, ცხადია, რომ ისეთი დიდი წიქისა და გონების ცაცო, როგორც იყო იაკობი, არ შეიძლებოდა არ ჩაწვდომოდა მის მიერ აღწერილი ამხეების თუმცა ფარულ, მაგრამ ნამჯელო წარმართველ პოლიტიკურ მიზნებს. იაკობი არაფერს არ ამბობს ქართლის პოლიტიკურ ვითარებაზე, ვარსებების ურთიერთობაზე ვახტანგთან, სერთოდ არ ასწრებს ვახტანგს. იაკობს საწრე საყვებით შეგნებულა. ესა საწრე არა უცოდინარისა, არამედ უშუალო მონაწილისა, რომელსაც რაღაცა, ჩვენთვის უცნობი, მიზეზები აქვს ამისთვის. აქ ჩვენთვის ჯერჯერობით ბევრი რამ ვაუგებარია.

როგორც ვხედავთ, „შეშინიყის წამება“ კარგად ვეხატავს სურათს იმ ვაფთრებულა ბრძოლისა, რომელიც სწარმოებდა ქართლის ცენტრალურ ხელისუფლებასა და ფეოდალურ რპოზიციას შორის. კარგად ჩანს, რომ ამ ბრძოლაში ყოველგვარი სერის ვამოიყენებოდა და პოლიტიკურისა თუ იდეოლოგიურ ინტრეავას არამცირედი ადგილი ეჭირა.

იაკობის თხზულებაში დაცულია კიდევ ბევარი სხვა საისტორიო მასალა, მაგრამ წინამდებარე წერბის ფარგლები უველას განხილვის საშუალებას არ იძლევა. იაკობის წიგნის ფაქს წრდის ისიც, რომ იგი არის უძველესი და მეწრეთე საფუძნიდან ერთადერთი შემონახული ნარტიული საისტორიო წყარო.

ვლკობით, ყოველივე შემოთქმული სავმარისა იმის დასაღატურებლად, თუ რაოდენ საინტერესო და მნიშვნელოვანი საისტორიო წყაროა ჩვენი საამყო „შეშინიყის წამება“.

მწერლის მთავარი თემა

„ქართული სოფლის ქრონიკების“ რედაქციით 1977 წელს გაზეთ „კომუნისტის“ ფურცლებზე გამოქვეყნებულ მთავარ პუბლიცისტურ ნარკვევში „რა მოხდა აბაშაში“ კონსტანტინე ლორთქიფანიძემ მკაფიოდ და ნათლად გვიჩვენა თავისი შემოქმედებითი ინდივიდუალობის, შემოქმედებითი თავისებურებების და დამოუკიდებლობის ეს ერთგვარი იდეალური მხარე, შთაგონების ის ამბულსური წყარო და ძალა, რომელსაც მისი სულის ღაბაჩანიძეები ფაქტობრივად და მოწინააღმდეგებლად იმსახურებენ. აი რას წერდა იგი:

„მთელი ჩემი დღე და მოწინააღმდეგებლობა სოფელ-სოფელ დავეხებოდი, ჭერ კიდევ 1928 წელს შირაქში, ზემოქვეყნის ახლად დაარსებულ კომუნის ვიხებოდი. მაგონდება ერთი ამბავი: სამი დღე რომ ვაეძა, კომუნის თავმჯდომარემ კოლა ჩოხიძემ გამომიხატა: „მოდი, კონსტანტინე, მაგრამ კომუნის წესებშია ასე გვიწერია, — სტუმარი სამი დღეა, მერე უნდა წავიდეს, ან სანამ დარჩება, ჭეცხთან ერთად მინდორში უნდა იმუშაოს“...

ოცდასამი წლის ბიჭი ვიყავ, ხაჭვე როგორ მაქონებდა, მაგრამ უხებლურება ის იყო, — არც მე ვიცოდი და არც თაიგებს დადგმა შემიძლო, სხვა კი რა უნდა გამეკეთებინა ამ გახებლურულ მეთოდში? სამუშაო მინც გამომიხატეს: ვანიავებულ ზორბაღს ტომარებში ვყრიდი და ვივებო ცაღებს ურწმუნე ვუხებდო, იქიდან კი მივდივო ვადამქონდა.

პუტის ადგმა რომ მოთავდა მერე გორა ვაბანავდივს უხებლად: რას ტყეში დავეხებოდი და წაქცეულ ხეებს ვამოხებოდი. დიდი ვარდატყვის წლებში ჭერ გაზეთ „კომუნისტის“ საგანგებო კორესპონდენტად ვმუშაობდი ხონის თემში, მერე სოფელ ფარცხანაყანებში კომუნის ხაჭველთა ვამეხებო...

მერე იყო გვერდი და დაფიქრებოდი იონა ფესტინიძე, ბელორუსის სოფლები და ბაბუა რუხლო, უკრაინელი გუთონხედა თეოდორე კლიმენკო და ქართველი გლეხი მიხაილ ორაგველიძე, და ჩემი პირველი მხატვრული კინოფილმი „მეგობრობა“. ომის შემდეგაც ვერ ვადავუდექი სოფლებს და ისევ შირაქში ვადავუდექი. ისევ ჩემი პირველი სკოლა და სიუჟეტული — შემოქმედის კოლმეურნეობა, და ისევ ჩემი პირველი მასწავლებელი კოლა ჩოხიძე... სიბერემ აბაშაში მომიხატა“.

აქედან ჩანს, რომ სოფელი და სოფლის თემატა 1928-იანი წლებიდანვე იქცა კ. ლორთქიფანიძის შემოქმედების ქვაკუთხედად, საფუძველად საფუძველად, ხოლო თუ ამ მოწინააღმდეგებლობის საფუძველს სულიერ გამოხატულებებზე, მის უმადლეს და უმშვენიერეს გამოხატულებებზე მივხებო ხაჭვე, აქ მის გვირგვინად უნდა მივიჩნიოთ „კოლხეთის ცისკარი“, არსებობდა ეს ნაწარმოებია კ. ლორთქიფანიძის შემოქმედებითი სტატიის, შემოქმედებითი სტატიის გამოკვლევის უხებლად ფორმა.

ამას ვანიავებულ თვით ნაწარმოების შემქმნის, მისი პოპულარობის და ვარცხლების ისტორია. ჭერ იყო და რომანის სახელწოდებამ ითხებო ვანიავდა ცვალილება. 1981-1984 წლებში ვურნალ „მთაბის“ ფურცლებზე პირველად გამოქვეყნებისა და ცალკე ვიხებო გამოხებობის მას ეწოდებოდა „ძირს ხომინდის რეზუმილია“ — უცხო ტექნიკური კულტურების ფართოდ დანერგვის ბაზზე თითქოსდა საქართველოში ტრადიციული ხიმინდისათვის ზურგის შერატუნების მამანდელი ტმინდისციის გამოხებობა. მერე მას, 1987 წელს, ეწოდა „მეტი“... 1948 წელს ქართველ მეთოდულ საზოგადოებას რომანში მოვედინა „იხებლად ცისკარი“ სახელწოდებით, ხოლო

1918-1922 წლებში ნაწარმოებზე მწერლის მიერ ჩატარებული ახალი შემოქმედებითი მუშაობის შედეგად მივაღწიე მისი საბოლოო ვარიანტის სტაბილური ფორმა — „კოლხეთის ციხე-კარი“. ამ წინს განმავლობაში არსებითი ხასიათის რედაქციური, სტილიტიკური და ფრაზოლოგიური ცვლილება განიცადა თვით ტექსტში. ეს პროცესი იმდენად ხანგრძლივი, იმდენად პერმანენტული აღმოჩნდა, რომ ფურნალ „მთაბობისა“ და გავიდა „ლიტერატურული საქართველოს“ ფურცლებზე სულ ახლახან გამოჩნდა „კოლხეთის ციხე-კარი“ პირველი თავის ერთ-ერთი ეპიზოდის — თალიკოსა და მეტი ვაშაყიძის ურთიერთობის გამომავლელი სრულად ახლებური ვარიანტი, რითაც მწერალმა გვამარტობინა: — ნაწარმოებზე შრომა და ჩაფა ქერაც არ შემირვევტიაო.

ასე გახდომებით, ასე გულშემატკივრად და ასე დაყენებით ელოდიანებოდა და ელოდიანებოდა მწერალი ამ რომანის ყოველ ფრაზას, რანდავდა და რანდავს მის ყოველ სიტყვას, სრულყოფდა და სრულყოფდს მის ყოველ მხატვრულ პასაჟს, აქსესუარს, სახეხს. ეს ჩუქურთმის მჭრელის თუ ოქრომჭედლის დაუსტრომელ რუდუნებას ჰგავს.

„კოლხეთის ციხე-კარი“ გზა გაიკაფა მსოფლიოს თვადრევენელ ლიტერატურულ სამყაროსკენ. მის შესახებ კრიტიკული წერილები გამოქვეყნდა ავსტრიის, ბელგიის, გერმანიის ფედერაციული რესპუბლიკის, საფრანგეთის და სხვა ქვეყნების ჟურნალ-გაზეთებში. გამოქვეყნდა „საბჭოთა საქართველოს“ შვიტ 1928 წელს გამოცემულ მწერლის თხზულებათა ოთხტომეულის მეორე ტომს ბოლოში დაბრუნული აქვს ფრანგი პროზაიკოსისა და კრიტიკოსის ანდრე ვურშიერის ის სტატია, რომელიც წინ უძღოდა ნაწარმოების ფრანგულ თარგმანს პარიზში. საწვდარგარეთელი ლიტერატორი მაღალ შეფასებას აძლევდა „კოლხეთის ციხე-კარს“. ჩვენი პრესა და კრიტიკა ხომ თავიდანვე დამსახურებულა. მაღალფარდვანი ეპიტეტებით ამკობდა მას. ანდრე ვურშიერის წერს: „მხატვრის უბოძე ვადაწვევტილებით და ბრძანებით კი არ ჩაურთავს პოლიტიკა თავის რომანში — პოლიტიკა თვითონ შევიდა ყოველი ადამიანის ყოფაში, განახალა ფი, ვადახალისა. მწერალმა რეალისტმა ეს დაინახა, გაიგო და დახატა“.

„კოლხეთის ციხე-კარი“ ქართულ საბჭოთა პროზაში პირველი ნაწარმოებია, რომელიც განსახავს საქართველოში სოფლის მეურნეობის კოლექტივიზაციას უფლაზე ადრეულ პროცესს. სოფლად კოლმეურნეობების ჩამოყალიბებისა და გლეხური ეკარმეხევაჭარული ფსიქოლოგიის გარდაქმნის, ახალი სოციალურ-კლასობრივი ურთიერთობის, ადამიანში ახალი ფსიქიკის ფორმირების, ძველისა და ახლის

დაპირისპირების ფონზე ძველის განადგურებისა და ახლის გამარჯვების რთულ პროცესს, მის დიალექტიკას, აღწავალი გზით მისი განვითარების პერსპექტივას. ეს პროცესი ჩვენი თანამედროვეობისათვის ისტორიად იქცა.

სამეცნიერო-ტექნიკური რევოლუციის დღევანდელი სიმბოლოებიდან უყარ მიზიდვისას ბევრი რამ არც ისე შორეული წარსულიდან ქვიშის უსარკებლო ნაღებებად მოგვეჩვენება. მაგრამ, როგორც თვით კ. დორთქიფანიძემ ვაუწუწებს, „უფალი დროს თავისი გზა და კვალი ქონდა, თავისი ხმაოთღე. სასტიკი იყო თუ საინო ეკ სიმართლე — იმ დროსა და იმ თაობას იგი მიუძღვებოდა წინ“. მაშასადამე, „კოლხეთის ციხე-კარი“ შემეცნებითი, საწვადლო-საგანმანათლებლო და იდეურ-აღმშრდებლობითი მნიშვნელობა უპირველესად განისაზღვრება კოლექტივიზაციის დროისა და თაობის, „სახსტიკი თუ საინო“ სიმართლის მხატვრული რეპროდუქციის, ჩვენი ეპოქის განვლულ ისტორიულ ეტაპზე, 20-იან წლებში სოფლად პარტიის პოლიტიკის გატარებზე, შეხედულებათა სწორი სისტემის გამოშვებებს ძალით.

მხატვრული ლიტერატურის შემეცნებით გატარებამოზე შეხედულებათა სწორი სისტემა კი მხოლოდ მაშინ შეიძლება შეგვიშუშავდეს, თუ ეს სინამდვილე პირდაპირია, ობიექტურად, მოცემული დროისა და ეპოქის სულსკვეთებით არის გამოხატული. მაშასადამე, უწინარესად აუცილებელია ვცნობოდეთ ამ კონკრეტულ-ისტორიულ ეპოქის შთავარ ტენდენციასა და სიმართლებას, ჩვენი ქვეყნის სოციალისტური გამართლების, ისტორიიდან სოფლად „რევოლუციური გაატარალებას“ იმ პირველი წლების მწვავე წინააღმდეგობრივ ხასიათს.

ნაწარმოებში განსაკუთრებით ღირსშესანიშნავია მეტი ვაშაყიძისა და ტარას ხაზარაძის მხატვრულად სრულყოფილი, ახლებურად გააზრებული და ახლებურად განათებული სახეები. ერთის მოქამაგარეობა, ხილტაკე და ხიბენიკე, ხოლო მეორის მოწინაეობა და პროგრესული მართლადეც არ არის ამ სახეების ნოვატორობის კრიტიკუმი. მთვ-19 საუკუნის მეორე ნახევრიდან ქართულმა ლიტერატურამ გლეხთა წრის ამ ტიპის წარმომადგენლები კ. დორთქიფანიძემდე არა ერთი და ორი შექმნა. საბაღე ახალ სოციალურ სინამდვილისადმი მათ დამოკიდებულებასში, ამ დამოკიდებულებათა შედეგად ჩამოყალიბებულ მათ ახალ ფსიქიკასა და შეგნებაშია საძიებელი.

ტარას ხაზარაძის სულშიც ფსიქიკა და შეგნება ადრე, საქართველოში თებერვლის რევოლუციის გამარჯვების დღეებდანვეა შეჭრილი და შენეოთებულა, მეტი ვაშაყიძეში კი ფი ტარას იდეური შეგავლენით პოულობს შესაფერ სადინარს. პარტიის სოციალური მდგომარეობით — უკიდურესი სიღარბით გამოწ-

ვერდი მძიმე ფსიქოლოგიური ვანცდა — პირადი ღირსების შელახვა და დამამცირებელი ზედწოდება „ბრაყენა“ საფუძვლად ედება მის სატისფაქციას — ხეომიათთან დუღლის გზით თავისი პაროვნული ფინის დეკომპოზიციას, შერეა ცხოველსათვის სამავიგროს გდახდის მოთხოვნას.

ამ ეტაპზე მეტი ვაშაქედ სოფლის „წურბელის“ — ბარნაბა საჯანღიძის შინაშესამსახურება და მხოლოდ იმპერ ოცნებებს, თუ რაგორ შეიძინოს დაგროვილი კაპიტელი მარჩუნალი ხარი. იგი შესაფლავე დახუნდარასავით ღანდებს და იღუწიებს ცხოტანება. მაგრამ დამაყარდა „ნების“ — ახალი ეკონომიური პოლიტიკის პერაფი. ზემოცხებში ყალიბდება კოლმეურნეობა. ღარიბი და საშუალო გლეხობა დაადგა ცხოვრების ახალ გზას. მეტი კომუნიკაციონი ვარდისა დახდის დახმარებით ამ ახალი გზის აქტიური მშენებელი ხდება. მას შემოყავს პირველი ტრაქტორი ზემოცხებში ნიშნად ვაწახსულის, „ბოლშევიკური თვისის“ პირველი ვაწახსულის შემოსვლისა. მეტი ვაშაქიბს ახალ ადამიანად ჩამოყალიბების მთელი პირობები მწერაბად ვაწიყენა მწვავე კლასობრივი ბრძოლის, კულაკური და ვაჭრული ელემენტების — ბარნაბა საჯანღიძისა და ერემო პირტახიას მტრული საქმიანობის, საშუალო შექმლების გლეხების — ვიარკვი ჭიშკარიანის და ახლან მარგველიძის შერყობის, მათი შინაგანი სულიერი ბრძოლის, კლდეურანობის თანდათანობით ვამტკიცებისა და ვაძლიერების ფონზე.

და აა ამ ეთარებებში მთავარ როლს ასრულებს ტარასი ხაზარაძე, რომელიც ვეცხობლავს პარტიის პოლიტიკისადმი თავისი უსაზღვრო ერთგულებით, მშრომელთა ბედნიერებისათვის თავაშობდებული ბრძოლის შთამავიწმებელი მავალითებით. ტარასი ხაზარაძე წარმოადგენს სოფლის კომუნისტთა იმ პირველი თაობის ტიპურ ხაზებს, რომელიც ვიარკვი იბრძოდა საბჭოთა ხელისუფლების დამყარებისათვის საქართველოში, ენერგიულად იცავდა რევოლუციის მონაშობარს და დამახული შრომით ჭედებს ხალხთა ბედნიერ მიმავალს. ხაზარაძე თავის მშობლიურ სოფელში სათავეში უდებდა გლეხთა მასობრივ მოძრაობას ახალი საკომუნისტური წირობებისაყენ, ხდება ზემოცხებში პირველი კოლქტიური მეურნეობის ორგანიზატორი და მეთაური.

დიდა ზემო ციხეში ტარასი ხაზარაძის ავტორიტეტი. სოფლის უველაზე საუკეთესო, უველაზე ძირითადი ნაწილი — პატრონანი მშრომელი გლეხსაცოცხა (კორაიდე მიქაძე, ბეჟან უშვირიძე, გარეცი უკლები და სხვ.) ნდობით შეხსტყვიბის მას ახალი აზრებს, ორასებდა მის ვარსებო. მწერაბად დიდა სუფარულთა და დრბი ღირიყული ხობობით მოხავს თავისი ნაწარმო-

ების მთავარ გვირს, ვეცხობლავს მებრძოლი კომუნისტის მისაზად და დასამახსოვრებელ ნებისების გვირი ნახეენებისა არა როგორც „სტრუქტურის“ მდგომარეობითა და დაფასებით ვამაყებული ადამიანი, რომელიც ტრაქ დაშინაინიტი წყდება მასებს, უფსკრულში იბრძება, არამედ რაგორც უზარალო და თავმდაბალი, წინდახედული და ვამოცდილი კომუნისტი ხელმძღვანელი, რომელიც იღუფთა წრდის, სიძნელებითან ვამარჯვების საფუძვლას ახედვს ურდევით და ხობსხლსორტეული კავშირი ხალხთან.

ტარასი ხაზარაძემ არ იცის ხომელებების წინაშე შაბი და უყარდახევა. მისი ნახიჭები დახედულები არ არის შეცდომებისაგან, მაგრამ ამ შეცდომებს კი არ აღრავებს იგი, არამედ დროზე და უმტკივნეულად ახწორებს. ამ თვალსაზრისითი სინტერესოა პარტიის სამაშრო კომიტეტის მდგენის ბაჭურაძის როლი ნაწარმოებში. იგი დინჯად, წინდახედულად წარმართავს საქმეს და უყოველმხრივ ეხმარება სოფლის პარტიულ ორგანიზაციის მის წინაშე რამოქრილი რთული პრობლემების ვადასაწვევად. ასე იქმნება მთლიანი შთაბეჭდილება პარტიის ნების ერთთანობაზე, მისი რიგების მონოლიათურ სიმტკიცეზე. სოფლის კოლქტივიზაციის ვანსორციელება ვაფორტირებულ წინააღმდეგობას აწუდებოდა კულაკური ელემენტების (საგანელოძე, პირტახია, დვალისვილი, ჭყომია) მხრივ, ტარასი ხაზარაძე ხალხს მზარდაქვრით ძლებს ამ წინააღმდეგობებს და აღწევს დახახულ მიზანს — ზემოცხების კოლქტივიზება „კოლხეთის ცისკარა“ ორგანიზაციულად და პოლიტიკურად ერთ მშვიდრო, ურდევ კოლქტივადა ყალიბდება.

კ. ლორთქიფანიძე ტარასი ხაზარაძის ზოგად ტიპურ ხაზში მკვეთრად ვამოყვებს მის ინდივიდუალურ ნიშნებს. „მუდამ ჩაფიქრებული, მუდამ რადაცაზე მზრუნველი ტარასი, — ვკითხულობთ რომანში, — ცოცხა ვულკანობობითა კაცო ვეგონებოდათ პირველ მახეველს. მაგრამ დალიამარაკებდა თუ არა, იგი ერთბაშად შეიცვლებოდა, მადალი, ნათელი შუბლი ვაცხსნებოდა, ათფლისხურ თვლებში კეთილი ხბივი ჩაულგებოდა, ტუნების კუთხებში თავმყოფილი ჩაოქები ხადაც ვაქტირბოდნენ და ისე შემოგზედავდა, თითქმის დიდა ხნის ნაცნობს ვაფურტებდა“. ეს შინაგანი კეთილშობილური თვისებანი, შევრთებული მის წარმოსადაც ვარეგნობასთან, ადამიანებზე დიდა მორალური ზემოქმედების ძალას ანიჭებს ტარასი ხაზარაძებს.

ნაწარმოებში კომუნისტები ეთარებება არა მხოლოდ ორ მოპირდაპირე — კაპიტალისტურ და სოციალისტურ ტენდენციებს შორის, არამედ ადებულე კურსისაღმა შეტევით და მწრთხალ პოზიციებზე შორისაც. ამიტომ ხაზარაძეს უხდება არა მარტო მტრული კლასობრივი

რიც და შინაგანი სულიერი სიღამაზეც. მისი მორალური სიწმინდეც და ვაჟაკურა შემართებაც, მისი გულუბრყვილო, უცოდველი, კეთილშობილური თვალში ფრონტზე მიხვლის წინ და, მტარის მიერ აობრტული სამშობლო მიწის ტყვიანობის დრმაღ შეგრძნებას შემდეგ, მისი შურისძიებით ანთებული, განრისხებული, გაცეცხლებული გული; და მის ყოველ მოქმედებაში, ხახიათის, ქვეყნის, აზრების ყოველ გამოკლინებაში, მის სპეტაკ საყვარელში უტარული კომპაგმარელი კალიშვილიანობი, მის თავგანწირულ, საბედისწერო ბრძოლაში უხახელო მადლოზე და ამ მადლოზე მის გმირულ სიყვდილში ჩვენ ვხედავთ საბჭოთა ახალგაზრდობის, საბჭოთა ადამიანების მღალმორალურ, პატრიოტულ ბუნებას, საბჭოთა ხალხის და საბჭოთა სამშობლოს უძღვევლობის ნათელი და სრულყოფილ, მკაფიო და დამაჯერებელ განსახიერებას. ამაშია ნაწარმოების მთავარი მხატვრული ღირსება. ამაში მდგავნდება მისი იდეური სიმშვენიე და თემატური აქტუალობა.

კონსტანტინე ლორთქიფანიძემ ვაშალოშიძის ნახაობა და მისი მოქმედების ბუნებრიობის ნათელსაყოფად შექმლო გამოენახა შეხადურისი ფორმი, შევექმნა მის გარშემო სრულიად კანონ-წესიერი და რაის ვითარებისათვის საცხებიით დამახასიათებელი სიტუაცია. ასეთია, ერთი მხრივ, კაპიტან ველოვანის მწვერავთა ქვეგანაყოფის საბრძოლო ეპიზოდები, რომლის მთავარ მონაწილე თვით ვაშალოშიძეა და, მეორე მხრივ, სვეტლანასთან მისი ურთიერთობის მოკლე, მაგრამ ამაღელვებელი ისტორია.

ახრანი და შავთავაღწარბა ახალგაზრდა ლადო ვაშალოშიძე პირველ საბრძოლო „ნათელსაში“ უფროსის ერთ-ერთ დასაბლთებულ ბუნებრივ — კურჩანკაშია ღებულობს. ეს იყო სამამულლო რაის ის ტუპი, როცა საბჭოთა არმიის გრანდიოზული შეტევის ვევმა წარმატებით სორკაულდებოდა, როცა ჩვენს არმიის წაწილები ლეგენდარული ბრძოლები გმირულად ერეგებოდნენ კაცობრიობის უზორტებს მტრებს ყოველი გამაჯრებული პოზიციებიდან, ზელიდან ადლოდნენ მათ დაკავებულ ტერიტორიებს და დღლიადღე ათავისუფლებდნენ საბჭოთა მწიწაწყლებს. ამ ისტორიულ ბრძოლაში, საბჭოთა კავშირის ყველა ეროვნებასთან ერთად, მხარდამხარ მონაწილეობდა ქართველი ხალხი. მისი საუტეტისო შვილების ხისხლიაა მორწუწული რაის ვრცელი და უზარმაზარი ვა კავკასიის მთაგრბილებიდან ელბის ნაირებებამდე.

„მწიწაღ დიღის“ საექსპლიციო ნაწილში (I-V თავი), რომელშიც მწერალი ნიადაგს აწუღებს მძაფრი სიუჟეტური მოქმედების განამულელად და მთავარი გმირის ხახაობის რელიეფურად დმატებისათვის, განსაყურებული სიყვეტითი არსს ხახვასმული სწორედ ეს მო-

მენტო. აი, ყუბანის ყორღანებისაკენ გაქრილო შემტევი ნაწილების შესახებ: „... ყურჩანკაში ახალშობლი მებრძოლები უველზე უსვენებენ. აქ არს ლადო თავისი მომღიშარე, მოცემული თვალეობი და უწინარი, ხანდომიანი ვაჟაკური ივრით; ენაწყლიანობს, ოხუნჯობს, თავის მშობლიურ იმერეთსა და ფრონტზე წასულ მამას იგონებს, ლადობს. ერთობა და უტებ... თითქოს შეირყა, გადატრიალდა დედა-მიწა, საწინელმა გრჯუნენამ მოიცვა მიდამო. ელვისებურად ვადამტროლებს მტრის თვათმ-ფრინავებმა კურჩანკას, დაბომბებს და მიიძალენენ.“

„სეოლის ახლო-მადლო, სადაც მთავარ მებისტებსა ვადაველო, ჩვენმა მამულელმა ჭაფუშმა მხოლოდ ერთგან იპოვნა თხრილში დამარბული ქარისკაცები. რაი მიმედ იყო დაქრილი, მესამეს ენა წარამეოდა. ყურადან ხახელი სდიოდა და წამბდურებ ახლოკანებდა“, — ასე ვეკვებობს ავტორი რაის საზარელ სურათს. ეს იყო ვაშალოშიძის პირველი პირსისირი მესხედრა რაითან; მის მუღამ შექნათელ დამაღში ახლა უკვე ტანჯვის ნაკალევი ჩადგა. აინთო, აობრჯდა ვაჟაკის ამაუი სული, უწინარ და კეთილშობილურ ვულში მრისხანებასა და შურისძიების გრძნობამ იფეთქა. ამ პატარა შტრიხით კ. ლორთქიფანიძე მოხერხებულად ვეჩვენებს საბჭოთა ქარისკაცისათვის დამახასიათებელ ჭვირფას თვისებებს. იგი მომომენა და მუწაწილი გარკვეულ დრომდე, მაგრამ როცა კეთილშობილება არ სტრებს — ვრავალურ რისხვად დაატუდება მტრის.

ასე დაიწყო ვაშალოშიძის ახალი, ფრონტული ცხოვრების სახელოვანი საბრძოლო ვა. იგი ხდება გმირი მწვერავი, რომელიც მუდამ ბეწვის ხილზე დიდის, მაგრამ ვასაორად თან ხედვს ხოლმე უცნაური, ძლიერი, შეუვალი, ყოველ წვარღმანში გამხელილი რწმენა, რამ სიყვდილი შორს არის მისგან. ვაშალოშიძე მორალურად აშარტებს სიყვდილს. იგი მთავრობის მადლ ქილბოებს იმსახურებს მტერთან ბრძოლაში ჩადენილ საგმირო საქმეებისათვის და საყუარ თავზე კი მინც არაფერს ღამარაკობს, სდუმს, ენაწყწობს. მისთვის უტყბა ქემადლობა და ამპირტაციაა. რა საჭიროა ღამარაკა საყუარ თავზე, დე, თვის საქმეებმა ვამაჩინონ იგი — ასე იტკობს ვაშალოშიძე. ამ უბრალოებასა და თავმდაბლობაში ნათლად გამოხტვივის ის ძირითადი ტიპური ნიშნები, რაც ასე დამახასიათებელი იყო რომამდე და იმსახრობინდელი ყოველი მოწინავე საბჭოთა მოქალაქისათვის. მწერალმა ვაშალოშიძის კონკრეტულ პიროვნებაში ჩაქსოვა ჩვენი მოწინავე ადამიანების ყველაზე ჭვირფასი და დამახასიათებელი თვისებები. ასე ამაღლდა ნაწარმოების რავითი პერსონაჟი წოგად ტიპურ დონემდე.

მაგრამ ყველაფერი ეს ჭირ კიდევ არ არის საქარისი სრულყოფილად წარმოვიდგინოთ ვაშლომიძის ტიპიურობა. კ. ლორთქიფანიძე ოსტატურად იყენებს ერთი შეხედვით თითქმის უწინაშენლო დეტალს გვიარის ხასიათის მკვეთრად გამოხატავად და მოქმედების დაძაბულობისათვის. ერთ დღეს ზემდეგმა ვაშლომიძის სამხედრო საღვთის მარცხენა ვულკანზე უფროსო, შწანე, შევსოვლებიანი ღილი შეწინა, ზემდეგმა ეს წესრიგის დარღვევად ჩათვალა ვაშლომიძის და, მოუხედავად მისი ზეწინა-მუდარისა ნება დაერთო ეტარებინა იგი, დანით აპრა და შორს ბალახებში გაღაგდა. ეს სრულიად ჩვეულებრივი მოვლენა არის ცხოვრებიდან. მაგრამ რად იანტერესულა ვაშლომიძის უფროსო შეუფერებელი ღილის დატოვება მარცხენა ვულკანზე? რად დამოხდა მის დამალვას ორდენის ქვეშ? რისთვის ეტებდა ახე ვაწარებით გადგადებულ ღილს ბალახებში?

ას სწორედ აქ არის ნოველის ორიგინალურად მოფიქრებული კვანძი, აქედან იხსნება დრამატისმის, გვიარის ხასიათის შინაგანი ევოლუციის და ფარული ხვეულები, მოქმედება მძაფრად მიიჩნარება კულმინაციური წერტილისაკენ და ახალ მოქმედ პირთა ურთიერთ დაპირისპირებაში, ახალ ვარემოცვაში კიდევ უფრო ნათლად და შეკვეთრად ყალიბდება ვაშლომიძის მკვნიბარე პატრიოტული ბუნება, მისი დევნიმართული სულიის სიდიადე და ახოვანება.

შწანე ღილი უმწიველო და წარფელი სიყვარულის უხილავი ძალებით აყვარებდა ვაშლომიძის უტანელ გოგონასთან, რომელმაც სიყოყმელ შეუწარჩუნა მას, როცა მძიხედ დაპირილი უპატრონოდ დარჩა მტრის ზურავში. რა ამდღევებელია მოთბრობის ეს ნაწილი! ღონიმიხიდი, სასიყვდილოდ განწირული ვაშლომიძე უყანასკნელ ძალებს ეტრებს, რათა ისედაც დასიცხული ვასცოდებს თელიანის გულისწამლებ ოხშივარს, მაგრამ ძალი ეღვევა, მიწაზე ეცემა... ახტ ვითარებაში წაწყდენენ შემთხვევით სვეტლანა და მისი დედა ვაშლომიძის. სიფელი გერმანელია ბელში იყო. დაჩრდილი ჩარსკაცი მთლიან-პატრონობა საკუთარი სიყოყმლის ზიფათში ჩადებან ნიწნავდა. მაგრამ დედა და შვილი როდი უწინდებან ამ საფრთხეს. იმინი დიდ გულისხმიერების იჩენენ დაქრალი საბჭოთა მეომრისადმი, უფლია. მუტრნალობენ, მზრუნველობას უწყენ მას. სვეტლანასა და ვაშლომიძის ურთიერთობაში, სვეტლანას დედას დამოყიდებულუბაში ქართული მეომრისადმი შესანიწნავად არის გამოხატული საბჭოთა ხალხის მორალური პოლიტიკური ერთიანობის, საბჭოთა კავშირის ხალხთა მეგობრობის, საბჭოთა ზემანაშნის იდეები.

შეტად მიწილველი და წარმტაცია სვეტლანას ხატე. იგი ბავშვური გატაცებათ ქვარულადება დაქრილ ვაშლომიძეს, ტკბილენ სმედერქმენა ბათ უქარებებს ამანაგებისაგან, ნაწილისაგან ჩამოცილებით გამოწვეულ დარღებს, უადვილებს ტკივილებს და სულიერ მხნეობას და ძალას მატებს მებრძოლს. მიწილველია სვეტლანას ოცნება — შექმნას ნამდვილი საბჭოთა ოქსი, დამუარებული მტკიცე სიყვარულსა და ურთიერთობათვისცემასზე. მას ზობლავს ვაშლომიძის სიტყვი ბუნება და აღამიანური თვისებები. აქ სრულიად ბუნებრივად იმსკვება ომში შემთხვევით შეხვედრალ ქართველ და რუს ახალგაზრდას შორის სიყვარულის იდუმალი ძალი. მათი მიწანი ერთდებან; ეს არის, პირველ რიგში, თავანწირული ბრძოლა სამშობლოს მიწაწყლადან გერმანელი ავაზაკების განდევნისათვის, შემდეგ კი გამარჯვებული დაბრუნება საქართველოში, იერეთში, ვაშლომიძის სახლში, მაგრამ რამდენი ასეთი სულთა და ფაქირო ოცნებება დაანახრია ომში რა სანანებელია სვეტლანას სიყვდილი ზომ არ შეიძლებაოდა ცოცხლად დაეტოვებინა იგი ავტარს და სხვა ვითარებაში ერეწებინა? რამდენად მოტივებულია სვეტლანას დარჩენა სახლში და მისი დაღუბვა? ეს კითხვები ბუნებრივად დაებადება ყოველ შეგნებულ მკითხველს. მაგრამ აქ საქმე მწერალზე როდი და მოვიდებულა. იგი ვერ შეცვლის სანამდილის კანონწამებრებას. სინამდილეში კი სვეტლანა იბე უნდა მოქცეულიყო ვაშლომიძისთან დაშორების მომენტში, როგორც ამას კ. ლორთქიფანიძე ვიჩინებს! რატომ? იმიტომ, რომ მისთვის, როგორც დენდნურ კომუნიზმის აღზრდელ საბჭოთა ეპოქის ქალიშვილისათვის, ბუნებრივია, სრულიად შეუთავსებელია თუნდაც წამითაც კი წარმოდგენა იმაზე, რომ იგი თავისი ხალხის, სანშობლოს, თავისი მრწამსის მოღალატეა.

სვეტლანა ვერწინინა მთელი არსებით გამსჯალული უხილავი სიყვარულისა და ერთგულების ვრძობითა სამშობლოსადმი. ამ სიყვარულში უყარნახა მას შეუფარებინა თავის ბინაში მტრის ზურავში მოქცეული დაქრილი ქართველი მეომარი, ვაქწია სიყოყმლის რისკი ამ ვაბედული პატრიოტული საქმისთვის. მაგრამ მისდაუწებურად მოხდა იხე, რომ მოხტენა ვარსკამ მას შემდეგ, რაც სვეტლანამ იხხნა ეს გერმანელიის როწყებისაგან, მადლობის ნაცვლად, უწაყოფილო, უმადური თვალებით დაუწყო ყურება მას, სოფელშიაც ათვალისწყუნა. სვეტლანას ვულუბრყვილობით წარმოშობილია გაუგებრობამ ვამწყავა შინაგანი წინააღმდეგობანი მოვალეობის შეგნებასა და ჩადენილ მოქმედებას შორის. ამ წინააღმდეგობათა გათვარების კანონწამებრებას არ შეიძლებაოდა არ მიეყვანა სვეტლანა საყვარელი შე-

გაგებამდე ავამაღლებთ, მაშინ ლოგოქორად უნდა მივიდეთ დასკვნამდე, რომ კ. ლორთქიფანიძის ნაწარმოებთა მხატვრული ენა მისი შემოქმედებითი სტილის, შემოქმედებითი ინდივიდუალობის, შემოქმედებითი თავისებურებების განმსაზღვრელიცაა, რომ ამ ენას ახასიათებს საოცარი ელასტიურობა და გამჭვირვალობა, სიკვამლე და სისიდავე, ხალხურობა და ემოციონალობა, მზუბუქი იუმორი და აზრანობა, იდეურობა და ესთეტიკურობა, ყველა ის კატეგორია და ატრიბუტი, რასაც სტილის მეთოდებსა და მხატვრული ენის მთლიანობა მოიცავს, ხოლო ყოველგვარი მწერლის მძალეობა ოსტატობის მარკენებელია.

მაგრამ ამ ზოგად დასკვნას მცირე დამატება სჭირდება. ანალიტიკოსის პირდაპირი თვალთშეზღვევა სჭირდება შედარებითი მეორე მხარეს. საქმე ეხება მხატვრული ენის მოდერნიზაციისა და მოდერნიზაციის პროცესს. არხად, არც ერთი ქართველი მწერლის შემოქმედებაში არ გვხვდება იმდენი ვარიანტისებული საბეჭდოობა, რამდენიც კ. ლორთქიფანიძის შემოქმედებით არაქცევაში. აქ მხედველობაში გვაქვს არა ხელნაწერების გამოკვეთვებამდე ტექსტის ათასგვარი სწორების, ტექსტის დაზვევის სავსებით კანონზომიერი მომენტები და ელემენტები, არამედ უკვე გამოკვეთვებული და მკითხველთა კუთვნილებად ქცეული ნაწარმოებების ყოველ ახალ გამოცემაში ახლებური რედაქციით წარმოდგენის ის სისტიმალე ქცეული შემთხვევები, რაც ყურადღებას აქცევს თავისი უპირველესობითა და იშვიათობით. ეს კ. ლორთქიფანიძის შემოქმედებითი სტილის ერთგვარი ექსპერიმენტული თვისებებია, რაც მის მხატვრულ ენას ყოველთვის ანიჭებს ფუნქციონალურ პერსპექტივულობას, ყოველთვის აუფრებს მამობელ მკითხველს მოულოდნელი სიტუაციებისა და ვითარებების წინაშე, აიძულებს მას ცხოვრების სწრაფ დინამიკასთან ერთად ინტერესით მისადიოს ენის გამომსახველობითი ფორმებისა და საშუალებების უწყვეტ დინამიკას.

შემთხვევითად „კოლხეთის ცისკრის“ შემოქმედებითი ისტორიის ზოგიერთ ფაქტზე

მისი ზოგიერთი თავის მერამდენე ახალ რედაქციულ ვარიანტზე, რაც ნაწარმოების მხატვრული ენის ანალიზისას ახალ მიდგომას და ახალ თვალსაზრისს მოითხოვს. რა თქმა უნდა, მისსაბუთებელია მწერლის ასეთი დარწმუნებით სწრაფვა მხატვრული ოსტატობისაკენ, ცდა განუწყვეტილად სრულყოფის თავისი ნაწარმოები „საბჭოთა საქართველოს“ მიერ გამოცემულ თხზულებათა მეოთხე ტომში „პირველი დედის“ ადრინდელი ტექსტის „რემო გაიანეს“ სახელწოდებით და შეცვლილი ვარიანტით წარმოდგენა ჩვენს დიდ ინტერესს იწვევს. მაგრამ რით შეიძლება გაართლებულ იქნას, მაგალითად, „მწვანე დილის“ ცალკე წიგნად პირველი გამოცემის დროიდან (1949 წ.) თხზულებათა პირველი ტომის 1969 წლის გამოცემის დროისათვის, ე. ა. 20 წლის შემდეგ, ნაწარმოების ერთერთი მოკლე პირობა მოხუცი თეოდორეს ხატულის შეცვლა მოხუცი გირსეთ? რა ემოციური და ესთეტიკური ფუნქცია იცვლება ამით? და ასეთი შეცვლის რამდენი მაგალითის შოტანა შეიძლება? მაგრამ ჩვენ უფლება არა გვაქვს ხელები ვასავსავთ მწერლის შემოქმედებითი ლამობარობის დაზურულ კარებთან. დადგება დრო და ისტორია თავთ გასწინს ამ კარებს.

თავის ავტობიოგრაფიულ მოთხრობას „რემი პირველი კომპაგშირელი“ კ. ლორთქიფანიძემ ასეთი ფრაზებით იწყებს:

„არც ერთი დარგის ხელოვანი ისე არ გვაქვს თავის ქმნილებას, როგორც მწერალი. ეს, აღბათ, რომის ბრალაა, რომ სიტყვის ძალა განუწოშელია, დაუღვეველი... ყოველი მართალი მწერალი უშუბტხად თავისი თავისა და თავისი თაობის ბიოგრაფიას მოგვითხრობს. ყველაზე ღრმად და სრულად სწორედ აქ ამოცნობება მწერლის სულიერი ცხოვრების აზრები.“

და მართლაც, არხად ისე ნათლად და მკაფიოდ არა ჩანს კონსტანტინე ლორთქიფანიძის პიროვნება, როგორც ეს მის შემოქმედებაში, მის ენასა და სტილში, განუწოშელ და დაუღვეველ ქართულ სიტყვასთან მუდმივ აღერხსა და ჰიდილიშია გამოყვეთილი, ხოლო თავისთავად ეს შემოქმედება საბჭოთა საქართველოს, საბჭოთა ეპოქის მშენებელი პირველი თაობის პრეზერვატი ბიოგრაფიაც არის.

მანანა გვიტაძე

მთავარი მიზნ მამული არის

ჩანსულ ჩარკვიანი თავიდანვე შეიხვედელი ხა-
ზოგადობის ურთოდების ცენტრში მოექცა.
მისი ყოველი განაჩრქევა, ან შემოქმედებათი
მარცხი (ახეთისაგან არავინ არ არის დაზღვეუ-
ლი), შეუძნეველი ან შეუფასებელი არ და-
ჩენილა. ასეთი რამ კი შემთხვევით არ ხდება —
ჩანს ამ პოეტის შემოქმედებაში არის რაღაც,
რაც ანდამატივით იზიდავს მკითხველს. და ეს
რაღაც არის ყველაზე უფრო დასაფასებელი
თვისება ჩანსულ ჩარკვიანის, როგორც პოეტი-
სა.

პოეტის პირველი წაგნა — „ერთი დამის ხი-
ნუშეში“ გვხიზლავდა თავისი გულწრფელობით.
აქ შეუფერავად და დაუსიფრავად გადმოცემუ-
ლია ახალგაზრდა კაცის დამოკიდებულებაში
გარესამყაროსადმი და შილიანად წიგნს გახ-
დევეს მთორული ტონალობა, თუმცა ცხადია,
სეველიანი სტრიქონებაც გვხვდება. მაგრამ ეს ის
„ნათელი ხედაა“, რომელიც შილიოდ სიჭაბუ-
კეს ხივდება, აშეამად ჩანსულ ჩარკვიანი არაფრ-
თი პოეტური კრებულის ავტორია. ცხადია, ის
პირველქმნილი სიხარული ხამყაროს შეცნობა-
სა თუ აღქმისა უფრო მეტი ხიღრმეებისაგან
წაფიდა, უფრო გახშირდა: შედეგაცია, ზოგჯერ
გულის ტკივილიც... მაგრამ საფუძველთა საფუ-
ძველში, პოეტი ერთგული დარჩა იმთავითვე
არჩეული გზის, არ შეუფელდა თავისა ხედწე-
რა და, რაც მთავარია, ის ქაბუკური უშუალობა
ხაგნების და მოვლენების აღქმისა, რომელიც
მას ბოლომდე შერჩა.

* * *

ერთ-ერთ თავის ლექსში, ჩანსულ ჩარკვიანი
კითხულობს:

რაა სიმაღლე, რაა სიმაღლე
სიყარბილე თუ განსაცდელი?

მისთვის, როგორც პოეტისათვის, სიმაღლე გან-
საცდელია; იგი მოიპზრება, როგორც იკვლომა,

ღვიძილი, ცრემლი, ხილაღე“, როგორც ქალის
ხივეარული, როგორც მამულის სიყვარული,
როშელიც „განსაცვიფრებლად არის მთავარა“.

ჩანსულ ჩარკვიანის ღარიული გვირო, მოქ-
ციული პოეზიისათვის ყველა ამ ხამარადემო
ხაყითხებს შორახ, უთუოდ ქართულია თავისა
გენეალოგიით. ჩანსულ ჩარკვიანის ლექსების
ტონალობა, ამ ლექსების არელი, ქართულ პო-
ეზიაში ფიქსირებული ფორმების სიუხვე, მზა-
ტრული აზროვნების გარკვეული სტერეოტიპი,
ამის დაზადასტრუქტურელია. ცხადია, ეს პოეტურ
კარჩაკეტალობას რაღა ნიშნავს, თუნდაც იმი-
ტომ, რომ ჩანსულ ჩარკვიანი თავისი ეპოქის
თანამედროვეა, რომ მის პოეზიაში აირცლა
ყველა ის მტკივნეული ხაყითი, რომელიც ჩვე-
ნი პლანეტის ყველა ეროვნების ადამიანებს
აწუხებს და შინიც. ჩანსულ ჩარკვიანის პოეტურ
ხამყაროში შეხვდისხას, ყოველთვის გვრძნობთ,
რომ

მთავარი მიზნ მამული არის,
განსაცვიფრებლად არის მთავარა.

სხეციფიყური ქართული კოლორიტი იგრძნო-
ბა ჩანსულ ჩარკვიანის სრულად სხვადასხვა ხა-
სიათის ლექსებში, იქნება ეს ხატრდიალთ ლი-
რკის ნიშეში, თუ პლასტყური ხხეებთთ გა-
მიძერწილი ლექსი „ყვამ“:

შატილთ შოლიოდა —
დიდი მთებთ,
მთარეს შეხედებოდა
ენიველთათ,

მთეარისოდენა ხინკალს მიირთმეველი —
ეს დიდი ბერეუბა და მენიყარმთა.

ხელები ჰქონდა —
წყაროს ამოსცილიდა,
ქვეყნის მაცისცემას
ეგდებდა უფრს...

ერთგვარი მივრბოლურობა ვფას პორტრეტის ხატვისას, ხელს უწყობს პორტრეტის მოწონებულობას და სწორად მოაქვს ჩვენამდე ვაფაფშაველის პიროვნების არსი; მაინც ლექსის ქსოვილი აღზავნა ქართული რეაღურობით... აი, მაგალითად!

რადგან სიცოცხლე ერთი ბეწია...
სიცოცხლეს სული უნდა უბერო...
შენ ანაღურთან წამომეწიე,
ულამაზესო თეთრო ღრუბელო.

შენ აგიტაცეს სველა ღრუბლებმა,
შენ — ყაცის თვალის ღამაში ცრემლმა,
ხეები იღგენ როგორც ლოთები
და უუტრებდენ მთეარისფერ მტეენებს.

სიმწვანე გატყდა და მოითენთა
მთვარეზე იჭდა ავაზა შავი,
ჩემს სულში იღგა შენი სითეთრე
და გაღმა იყო ღამაში ფშევი.

ამ პატარა ლირიკულ ლექსში, ყარგ ლექსში უთუოდ, ბეწი რამე ქართულია. მე პირადად შეგანებულ ვარაყიად ვღებუღობ შემდგმ სტრაქიკენებს:

რადგან სიცოცხლე ერთი ბეწია,
სიცოცხლეს სული უნდა უბერო...

გაიხსენეთ ღადო ასათიანი:

რადგან სიცოცხლე ასე თამაშობს,
საკვდილის ყარი ვველამ დარაზეთ...

ინტონაციურად მაინც მსგავსება არსებობს. ხოლო საყვარელი ქალის ანაღურთან დავაღშორება, რადაც და როგორც არ უნდა იყოს, ტოცან ტაბიძის სახელს ვერ გასცდება. უნდა თქვას, რომ ქანსულ ჩარყვიანს არა ერთი ლექსი აქვს ანაღურზე, ან ანაღურთან დავაღშორებულა; გარდა ზემოთ მოყვანილი ლექსისა, რომლის სათაურია „შავი ავაზა“. გაიხსენეთ ლექსები: „ანაღურთან“, „ანაღური“, „ანაღურის ექპაროზტი“. სხვას რომ თავი დავანებოთ, ლექსებზე ხშირი ეპიგრაფები — გაღაკტიონ ტაბიძე, ვაორგი ლორინძე, ვაფა, აყაო, ილია... აღღაკაციები ლექსებში ვაფადან, ილიადან, აყაიდან, ზარათაშვალიდან... ყოველივე ეს უსათუოდ მოწმობს, რომ ქანსულ ჩარყვიანის ლექსის სათავე ქართული პოეზიაა, ივა გაზრდილია, დავაყაციებულა ამ პოეზიის ფანჯრადით. ამავე დროს, პოეტს შეაქვს ჩრუღად ახალი, თავიხებურა ინტონაციები ამ პოეზიაში. ქანსულ ჩარყვიანის ლირიაში ხშირია ლექსები, რომლებიც აშყარად გამოვღენაღი განწყობიღებებს გამო არაჲ დავერაღინ, ამ ლექსებში სჭარბობს ქვეტექსტი:

ზედ რუსთაველის დასაწყისთან
ყაფე „მეტროს“ წინ,

დააღლოებით თორმეტ საათზე
ვიღვეით ისე...
არ გექონდა სიქმე,
ვფიქრობდით,
ღუღი რად დაგვეღია.
შუაღღის ქარი,
გამოსღული სულ მთღად შიშვეღი,
წვიმის გუბეში აბრუნებღა
ფერად ფირღიტებს
და აბღერებღა პატარა გუბებს.
ხოლო შორს, ცაში,
მიარწყეღდა
ყაღობანი, როგორც სიზმარი,
და შოაწმინღისყენ შიარხეღდა
ფერად ყვაიღლებს...
ჩვენ ყი ვიღვეით,
ვიღვეით ისე —
ვიფიქრობდით,
ღუღი რად დაგვეღია...
ყაფე „მეტროს“ წინ

„შუაღღის ქარი, გამოსღული სულ მთღად შიშვეღი“, ეს უყვე განსხვავებულა სახეა. ეს ლექსი კრებულადან „გრამელი დერეფანი“. ამ კრებულში უყვე იგრამონა პოეტის დაინტერესება „პროზაიზმებით“, რაც ვგზომ პოპულარული გახდა თანამედროვე პოეზიაში:

ღღეს ოცღადამი
რეის ნახეღერიღან
ციციშვიღები აწყობენ „ციციყარს“,
მე შერქარება ციციშვიღებთან...
შემოღღამის მზე,
დაღღიღი მზე,
და ყვითღელი მზე
ყეარით ბეუტავს...

მეგრამ ასეთი „ვაღაღვევა“ მისთვის მაგატრადღური გზიღდან ქანსულ ჩარყვიანს იშვათად აქვს, უფრო სწორად, მისი პოეტური სტაქია სხვაყანა მისაქმინა:

მე ვეფიქრები შენს ღამაზე სხეულს
და ვეფიქრები თამარის ყალთას,
ციხის ქონგურზე მტრეღები სხედან,
ქარები სხედან მტრეღების გარღა.

მღღლი იღრენენ ქარები მტრეღებს
და ფრთხიღლებენ ცაში მტრეღები,
მე შენი სიღიეთ საყეს მაქვს მეკრღი,
მიღიან წღები და მე ვებრღები...

მოუღლოდმეღი და, ამავე დროს, ღოგეყურა გაღაკტიონის აღღოყაცია — „მიღიან წღები და მე ვებრღები“... („ღღებუა რბიან და მე ვებრღები“...).

ქანსულ ჩარყვიანის სწრაფვა აბსტრაგირბი-საღში ერთღვარად სეღოღება კონკრეტულა

დეტალების პოეზიას. უფრო სწორად მისი წერის მანერა ასეთია:

შენი ხარ ქალი,
ლამაზი ქალი
და გუნთში შენ ხარ ყველას,
შენი ტაძრები რეკავენ ზარებს,
უხმოვენ აფრებს სხვა ზღვებში გაშლილ,
პატროსანი, ძვირფასი თვალი,
ასე წმინდა და ასე ხალასი,
მიწაზე ვერვინ ვერ დაგაზმანებს
და მერე ისევ ვისრულეს ზღვაში...

ყველაზე უფრო მკვეთრად განზოგადებულია სკენ სწრაფვა გამოწმინდა ქანსულ ჩარკვიანის პატრიოტულ ღირსიანი, რომლის საფუძვლეს ნაშუშია ლექსი „ქართლისი“. მოგვყავს ეს ლექსი მთლიანად:

ვარსკვლავივით მოციმციმდა,
გულში ჩამრჩა დაღვივით,
ან სიციოცხლე ვისთვის მინდა,
ვისთვის
სისხლი დაღვრილი.
დაკარგული შამბახებო,
გული შეუდგება ხალღვით,
მთელი რემა გაშქცევი,
ზელში შემჩნა ადვირი.
ვლამარაკობ სიყვარულზე,
მაგრამ ტყვია დაბალია,
დამღუპველი ღალატია,
არა მხოლოდ მასველი.
მტერი უნდა გადავდგნო
ისე, როგორც ნახობი,
მუხლზე მიზის საქართველო
საქართველო დაღლილი.

ქანსულ ჩარკვიანის ლექსები ხაზგასმით ატარებენ ანტიარტიკების ტენდენციას და ეს მისი მხატვრული არსიდანების ერთ-ერთი ნაშანდობილი მხარეა.

არ შეიძლება ჩარკვიანის ლექსების კითხვის დროს არ შევამჩნიოთ ერთი ტენდენციაც: ესაა დაუოკებელი სწრაფვა ფერწერისადმი, უფრო სწორად, საგნების ფერების აღნიშვნისა. და რამდენადაც საგნები მის პოეზიაში, როგორც ვთქვით, სწორად ატარებენ განზოგადებულ ხასიათს, ამდენად ფერები ქანსულ ჩარკვიანის პოეზიაში ერთგვარ სიმბოლურ ხასიათსაც კაბენენ, განსაუფრებებით ჭარბობს მის პალატრაში თეთრი:

ჩვეულებრივი ჩრდილია ირგვლივ
და ცაში თეთრი ჩიტები ფრენენ...
(„ღარიბულ სუფრასთან“)
და დედამიწის სინანეს...
თეთრი თობობა ქსელსა ქსოვს უფითელს.
(„ჩანსულ მზებზე“)

და შენ ახალი თეთრი თოვლივით,
თვალეებს მომჭერი და თავმარქს დამხმარებ...
სიხალე (სიხალე)

ამხელა წყალში, ამხელა წყალში,
როგორ ვაბედე, თეთრო ზომალდო...
(„ზომალდი“)

და სხვა მრავალი.
ასე, კონტექსტიდან ამოღებულ მაგალითებში, თითქოს ხანგებიც და ფერებიც კონკრეტულია, მაგრამ ვნახოთ მთლიანად ლექსში. ავიღოთ ზოლო მაგალითი:

ამხელა წყალში, ამხელა წყალში,
როგორ ვაბედე, თეთრო ზომალდო,
დაგვქანება გრივალი,
დაგშლის,
გრივალი დაგშლის
და გამოგადგებს...
ტალღაზე მაინც უფრო იქნარე,
რომ არ ჩაკვიროს თეთრმა ქარებმა.
უნდა გავაქროს,
უნდა მივჩქევილივს,
მიღის გრივალი და მეხმანება...

სხვათაშორის, ამ ლექსში უფროდ იგრძნობა ლერმონტოვის რუმინისცენა. (გაუხსნოთ თვითონ ლერმონტოვის ლექსებში ანალოგიურა შემთხვევები გოეთეს პოეზიიდან). როგორც ვხედავთ, აქ „თეთრი“ უფრო ხიწმინდის, აინათლის, შეუჩოვრობის ამხაველია, ვიდრე ფეხობა. ვანსაუფრებებით ბევრია ქანსულ ჩარკვიანის პოეზიაში თეთრი ჩიტები, როგორც იხედავს, მომავლის სიმბოლო.

რა სინათლეა, თეთრო ჩიტებო,
ვის აღნათისარბო, თეთრო ალგებო,
ფეხებს ითრევს და წელში იმტერევა
ყველა ცოდა და ყველა წვალბა
და ყვავილების ღაწილის ცრემლი
არის მალაღი მზის მოწყალბა.
(„ლოცვა ცისკრისა“)

მაგრამ არა მხოლოდ თეთრია ხაზგასმული ქანსულ ჩარკვიანის პოეზიაში. ლურჯიც ასევე ხშირად გვხვდება. „ლურჯი ჩიტებიც“, „შეოდგომის ლურჯი ხიყვითლაც“... ხაინტერესოა, რომ ქანსულ ჩარკვიანი ფერებს ძირითადად მათი ტრადიციული ვაგების ანალოგიურად ხმარობს, მაგრამ არის, რასაკვირველია, ის შემთხვევებაც, როცა ფერს სრულიად კონკრეტული მნიშვნელობა აქვს და სხვა არაფერა:

თეთრი ფიფქები მღერიან ტყეში
და ტყის სიხუმე მთვარისცენ მიაქვთ,
ტყეშია შიშის ღამაზი ვში,
რასაც სიხუმის სიმღერა ჰქვია.
(„თეთრი ფიფქები მღერიან ტყეში...“)

არაშეათად იყენებს ჩანსულ ჩარკვიანა შიის სიმბოლიკასაც. მზე, როგორც სიცოცხლის საწყისი, როგორც სინათლის, სითბოს, სიმართლის საწყისი, არაერთხელ არის მოხსენიებული ჩანსულ ჩარკვიანის პოეზიაში. საქმარისა დავა-სახელოთ თუნდაც არი ლექსი — „მზესთან“ და „ყვავებული მზე“. განსაკუთრებით ბევრი მზე (და ეს ბუნებრივიც არის) იტალიური ციკლის ლექსებში. აქ ვხვდებით მზას, როგორც სიმბოლოს და როგორც უზრალოდ მხათობის გამოყენებას, ვხვდებით მზეს სრულად სხვადასხვა ასპექტებში. უნდა ითქვას, რომ იტალიურა ციკლის ლექსები ერთ-ერთი შთაგონებული ფურცელია ჩანსულ ჩარკვიანის შემოქმედებაში. ამ ლექსების სინატიფ ამის ერთ-ერთი დისტრია. იტალიურ ციკლში არის ლექსები, რომელთათვის იტალიური შთაბეჭდილებები მხოლოდ საზაბია ითქვას გაცოლებით უფრო მნიშვნელოვანია. ამგვარი, მაგალითად, ლექსი „ბებერი მუწე-ქვილის უკანასკნელი დამე“:

წყალივით დინდად მთვარის შუქზე მოდის
სიბერე,
ღარში შემოდის და აჩერებს წისქვილის
ზარბაღს.

სხვათაშორის, ზემოთხსენებულ ლექსში დამე მწვანეა; სხვა ლექსში კი, რომელიც იტალიურ ციკლს აღარ ეკუთვნის, საშობე ნარინჯისფერია. საშობის ნარინჯისფერობა, ადბათ, აყვავებული სხვალის თუ ციტრუსების შორეული ასოციაციით არის გამოწვეული. სხვა ლექსში („ყოფაც ანაწურთან“) უფრო რთული აღსაქმელია „შენი მერდღვით ცა იყო მწვანე“, თუმც აიცი ისე რთული, თუ დეგას ხალხრიანებს, პატრიოტ მოხილ ბრინჯაოს ვენერებს და სიმბოლიკთა პოეტურ პრაქტიკას გაიხსენებუ. სხვაგან ვხვდებით — „ქაობისფერი ვამბარა იჭვი“, სხვაგან:

ღურჭი ფანა და ვენახი
დათვებში გაატიალეს.
(„გამოლოცება“) და ა. შ.

როგორც ვხედავთ, ფერი განსაკუთრებულ ელვადობას იქნის ჩანსულ ჩარკვიანის პოეზიაში. ეს უთუოდ თავისებური ფენომენია. ჩანსულ ჩარკვიანის არაერთ ლექსში აღძრავ პოეზიისათვის ერთ-ერთ მარადიულ თემას — სიყვდილის თემას. ყოფნა-არყოფნის დიდა საკიობი, თავისებურად გადატყდება სიყვდილის თემასთან. დაწვებული რომანტიკოზებით, დამთავრებული სიმბოლიკტებით სიყვდილის, აქედან გამოიღწიარე სასაფლაოების აჩრდილი, აშფოტებად მრავალი პოეტის შთაგონებას; თუ დავხედავთ პოეზიასაც ვადავხედავთ ამ თვალსაზრისით, ვნახავთ, რომ ეს საკიობი, დღესაც

დიდ ზეედრით წონას ინარჩუნებს, სხვას რომ თავი დავანებოთ, თანამედროვე ქართულ ლირიაში. სახელები რომ დავვსახულებინებ, მივადლებით პოეტთა შტად გრძელ რიგს. როგორი ამაშიდით და ანა კალანდადით დაწვებული და დამთავრებული ახადგარდა პოეტებით. ეს ხავსებით კანონზომიერი მოვლენაა, რადგან პოეტრი, უპირველესყოფილია, მოაზროვნეა; მოაზროვნე ადამიანის ყურადღების მიღმა კი შეუძლებელია დარჩეს ყოველი ადამიანის ტრადიული დასაზრული — სიყვდილი, ის ულმოკელი და აუცილებელი ფაქტი, რომ ადამიანი მოკვდავია. ჩანსულ ჩარკვიანს სხვადასხვა ხაზათის ლექსები აქვს, დავაშობიებული ამ თემათან. ზოგი მათგანი მუდმიაციური ხაზათს ატარებს, ზოგი პლასტიკური ძერწვის ხაზათით გამოირჩევა, ზოგი უფრო განზოგადებული ხაზათისაა:

სამბრეტულ ქარებს შიკვეტ ტირილი,
სამბრეტულ ქარებს შიკვეტ ვოდება
და გვირილების მშვერა ირიბი
ღვლის ცრემლიან თვალში ვროვდება.

აქ არის ჩვენი ნათელ-შირონი,
აქ არის ჩვენი ყველა წოდება,
სწუებს სასაფლაო, მინდა ტირილი,
მეგრამ არავინ არ მეგონდება.

და თუ ამ ლექსში მკითხველისათვის ნუნონი ინტონაციება გამოკრთის, უფრო შთანბტუ-ღვია პატარა ლექსი „თოვდა და თოვდა“, სადაც მთავარი აზრი, სულ ერთ სტრიქონში დატრული, მომწვედელია თოვლის იდილიურ სურათში, რომელიც კარგად გამოხატავს განწყობილებას:

თოვდა და თოვდა
და ბრქვითალებდნენ
სიმარტბივით გურბის შთები,
ორსართულიან პატარა ოდებს
სამგლოვიარო აესებდნენ ხმები;
ჩვენ უნაზესი ქალბატონი
მიგვეკონდა მხრებით.

თოვდა და თოვდა
და გამოკეტულ პატარა ოდას
აღრადურაი აღარ ესმოდა.
დიდი სიწყინარე იყო ესოდენ.
სასაფლაოზე პატარა ბები
პატარა გოგოს გუნდას ესროდა.

შეილი თუ დედა,
დედა თუ შვილი,
კაცმა არ იცის ვინ იყო ცოდვა.
მოქონლით ფიჭქებს
სალათას ძილი,
და განუწყვეტლივ
თოვდა და თოვდა.

„კაცმა არ იცის, ვინ იყო ცოფა“, — ეს კობხვა თუ ღიად რჩება, სამიგეროდ პოეტმა კარგად იცის, ვინ აღდგება ქვეყანას თავისა ზაქუღლით.

...პოეტის სიკვდილია ძნელი, პოეტი ქვეყანას უკვდება.

მაგრამ უველაზე ხისხლანესელ დამოუკიდებულება სიკვდილიან, პოეტის, ასე ვთქვათ, ცხოვრებისეული კრძლო, გამოთქმულია ქანსულ ჩარკვიანის ერთ-ერთადრეულ და ერთ-ერთ ხაუკეთოს ლექსში „ღამიანი სიკვდილი“. მარტუხ ავრელივის ცნობილი თეზა — „ადამიანის უმადლება დანიშნულებაა ეშვადო სიკვდილიათვის“. ადამიანი, რომელიც შეგუებულია სიკვდილის არსებობას, ნაკლებ ტრაგიკულად აღიქვამს მას. ხაოცარია, მაგრამ სიკვდილზე დაწერილი ლექსი ქანსულ ჩარკვიანისა, სიღამიანისა და სიციოცხლის ოდა, მამულის ხაუვარული გაცისკროვნებული:

როცა დიწვევს წყარო სიუბარს,
შეხს რომ მისწვდება ირმის ბღაფილი.
შემოსკდება როცა აღუბალს
მუხლზე კბა და გულზე უვეფოლა,

აი, თუ ასეთ ვაშს მოუწევს პოეტს სიკვდილი

ღედღებუ სერზე როგორც ავაზა,
ერთს გადგებდაც დღეებს გაფრენილს,
მერე მოკვდება ისე ღამიანად,
ვით დაიბადა ეს უველაფერი.

ლექსში გამოთქმული გარკვეული არაა ხაკვდალ-სიციოცხლის ერთობის და აუცადებლობის, მთლიანად ლექსის მათორულია გაწყობილება თავისებურ ელფერს აღუვს ქანსულ ჩარკვიანის მედიტაციას.

ერთი ნაჯიო ქანსულ ჩარკვიანის ლექსებისა, უთუოდ წარმოადგენს სტილიზაციას ხალხური პოეზიის უიდაზე: „პატარა გოგო დამეკარგა“, „ღიბის ქათამი“, „ხანხათი გამოგადევნე“ და სხვ. ამ ცუკლის ლექსებში გვხვდება მშვენიერი ჩანახატები, მსუბუქი და უბრეტენოი, მაგრამ ხალხურ მასალაზე შექმნილი ზოგადი ლექსი, გაცლებით უფრო დიდა დიანაოსნისა და უფრო დიდა დერადობის. ასეთად გვეჩვენება „ვეფხის სიკვდილი“, ხადაც დიდა ვნება დიდ გულბარდობათანა დამიბისბარებული.

რაც შეეხება მიმდენითი ხანათის ლექსებს, ისინი სულ სხვადასხვანაირი არიან, იმისდა მიხედვით, ვინ არის მიმდენის ობიექტი. მისამართები კი აქ მრავალია: გიორგი დეონიძეს, თთარ კლამეს, თთარ კუბუციანს, ელდარ შერვაშაიას, ხომარ სხირტაძეს და სხვ. ამ ლექსთაგან განსაკუთრებით მინდა ავღნიშნო პატარა ლექსი — „გაცილება ანუ ამაკლავს გზით“, რომელიც გულდა კლამის ხსოვნას ეძღვნება.

კედელზე მზა და კედელში მზარა,
უქანსენულად დარეკავს სიბრძნის
სამარისაკენ...
ან უფრო სწორად თამარისაკენ,
ნუ გეშინია,
თამარისაკენ.

სულ ექვს სტრიქონში დატრულია ძალიან ბევრი ადამიანური სიბოი, ტუკილი, ფაქრიც. ეს ლექსი კვლავაც ამ ლექსების რკალს უაუზირდება, რომელიც ხაკვდალ-სიციოცხლის გამო აქვს დაწერილი პოეტს.

ქანსულ ჩარკვიანის ჩრეული ლექსების წაგნში ერთი განყოფილებაა, მის „სინანული“ ქვეა. აქ გავრთიანებული ბევრი ლექსი წარბულის მოგონებით არის შთავონებული. ცუკლს ხნის ლექსი „ბედნიერება“. ძალზე თავისებური პარადოქსით:

ბედნიერება
არასოდეს არ განმეორდება.
და იმამია
ჩვენი დიდი ბედნიერება.

აქ ბევრი ნიფარია, მშვენიერი, ფერადი ნამსხერვაი, გულწრფელი:

ის მიდიოდა,
თთი ერქვა,
არც მიუფრებდა,
ერქვა თთი...
რამ გამახსენა,
ღანწყველოს ღმერთმა,
მისი მინდერები აღარ ქვეფიან,
ნეტავი ახლა,
ნეტავი ახლა,
ახლა როგორი სანახავია.

ამ ლექსებს შორის გამოირჩევა „ლექსი იმის შესახებ, რაც შორს არის“ და სიშორის მარტუხადავად აუბედნიელი როლია:

ველოდები მშის და შთიარის მოსავლს,
ტირის ჩემი ვესინე და სოსანი,
კურთხეულ არს მომავალი ოსანნი!
კურთხეული უველაფერი შორს არის.

„სინანული“ ცუკლის ლექსები გამოირჩევიან სიმსუბუქით. უნდა აღინიშნოს ქანსულ ჩარკვიანის ლექსების ერთი არსებითი თვისება — ისინი ხშირად უფრადნი არიან. შემთხვევითი არ არის, რომ ქანსულ ჩარკვიანის ტექსტებზე შექმნილი სიმდერები ხაკვდალ პოპულარული არიან („სვეტიცხოველი“, „იბეგ მიღობარ“ და სხვა). სინანულის ცუკლის ლექსებზე გამოირჩევიან ამ საკარო ხსახავით, რაც მდერად მოგონის ბჭირდება. ეს განაკვირიც არ არის, ეს

ღუჭუჭი მხოლოდ გარკვეული განწყობილების გამოხატულებით არიან და სხვა რამ უფრო დიდი პრეტენზია არცა აქვთ.

ჩანსულ ჩარკვიანი არაერთი ღირსიული პოემის ავტორია. ყველა ეს ღირსიული პოემა, ძირითადად, ერთი საკითხის გამოა შექმნილი, ერთი თემის გარშემოა გაშლილი. ეს სამშობლოს თემაა, რომელსაც ბუნებრივად ერწყმის ღირსიული ჯიარის აღსარებანი, თუ დამოკიდებულებანი, მისი პირადული, რომელიც სამშობლოსთან მიმართებაში დიდ განწყობებს აქვს.

„მუღღერ“ — მზე მიდის,
მუღღერ, დრო მიდის,
დაწყვეტილია მსხვილი თოკები.
გზები გარბიან მზის ცხელ თონიდან
და გულში ვნებებს ვერ იოკებენ.

ეს შემოდგომაც სულში ფათრობს
და საქართველოს ფრთებით ფართქლებს,
ჩემო ჟვარო და ჩემო ქართულო,
ისტორიაზე უფრო მართალო.

ახე იწევა ღირსიული პოემა „მუღღერ“ — მზე მიდის“. პოემაში ავტორი სამადლობელს უხდის სამშობლოს, რომელსაც ქვეყნის უღელსი შუბა ყველანი, ვინც ახწავლა მის სიყვარულად:

ნოღის ველზე ისე ვიცხოვრე,
როგორც უბრალოდ ცხოვრობს მეცხარე.

წერს ავტორი და ქართველი ხალხის დიადი შრომისა და ყოფის მისანიშნებლად არაერთ საბუთსაც ტოვებს პოემაში. და მაინც კითხვა: „რა გააკეთე?“ ყველაზე უფრო მტკიანეულია:

რა გააკეთე,
რა გააკეთე?
— სიცოცხლესავე ერთი ბეწოა...
— რაც გააკეთე, ერთი ბეწოა...
მე ახლა ქორცი ვერ დამეწევა,
ახლა ეშმაკიც ვერ დამეწევა,
სხეული თრთის და მზეში იწევა,
მზის ირგვლივ ბრუნავს თვედაიწევა,
დიდი სიცოცხლე ახლა იწევა,
მთების დამყრობაც ახლა იწევა.

ღირსიული პოემითაჲ „რწმუნის კედელი“ უფოლდ ყველაზე მნიშვნელოვანია არა მარტო საკითხის დაყენებით, არამედ მისი მხატვრული გადაწყვეტითაც. პოემაში მონაწილეობას იღებენ პოეტის, გონება, დაგვიანებული მგზავრი, საბა, ხმა ნუგეშისა. საუბარს პოეტი იწეებს, რომელიც, როგორც ეს ტრადიციულ პროლოგებშია, ითხოვს ძალასა და შეძლებას, „რადგან მისადგომს ეძებს, ყანის შკას იწეებს როგორც მინდია“. პოემის, რომელიც იხადება, „რწმუნით უმწერენ ქირისფლანი, რწმუნით უმწერენ მო-

მედნი“, და თვით ზეცისკენ სულ უფრო მადლა და მადლა იწეებს პოეტის რწმუნის კედელი. პოემის არქიტექტონიკა უფოლდ ნოვაციების სფეროშია. გარდა ღირსიული მონოლოგებისა, აქ გვხვდება ღირსიული ჩანართებიც, ვთქვათ „წასულ კაცზე ნათქვამი“. მაგრამ ყველაფერი ერთიდაიგივე აზრის, ერთიდაიგივე მიმართულების, ლოკუტრ განვითარების წარმოდგენს. პოემაში მრავალი ეთიკური საკითხიცაა წამოკრილი.

იკედისავეთ ჰკიდა
მცხეთაში ჩემი მარჯვენა,
რაისთვის მომწერს? —
სიტყვა ვთქვი
სიმართლის გადსარჩენად.
იმ კაცზე აუგს ნუ იტყვი,
ვინც უმარჯვენოდ დარჩება,
მართალი სისხლის წვეთიც კი
ცის ვარსკვლავივით ანდება.

მითვებუდი სოფლების საკითხი, რომელიც გვზომ მტკიანეულად წამოჭრა ცხოვრებამ, სათანადოდ აისახა ქართულ პოეზიაში. „რწმუნის კედელი“ ერთ-ერთი პირველი ნაწარმოებია აუო, რომელმაც ეს საკითხი დღის წესრიგში დააყენა. გარდა ამისა, საბას მიერ ნათქვამი არაჲ გაუმიძღარზე, ფერეიადენიო ქართველის ცემისა და სხვა არაერთი ნაწივეტი პოემისა, სხოველად ეხმარებოდა და ეხმარება ჩვენს საინამდვილეს. მაგრამ ყველაზე ხაზგასმული „რწმუნის კედელი“ ის საკითხებია, რომლებიც დღევანდელ პოეზიას, ტიტვიან ტაბაქის გამოაქმა რომ ვახაროთ, „მხოფლიო რადიუხით მართავენ“. უპირველესად, ეს არის მშვიდობის საკითხი, გარდახულ ომის გახარება, განსჯა იმ ხშირი ტერორისტული ინციდენტებისა, რაც დღეს ახე აშფოთებს კეთილი ნების ადამიანებს. და ეს ძალიან ვასაგები, ძალიან ადამიანური პოზიციებიდან ხდება:

ჩემი თამუნა,
ჩემი გოგო —
თეთრი გვირილა,
ჩემი მამუკა,
ჩემი ბიჭი —
ტოტი შენდისა,
ხოლო ჩემი ხმა
გასროლილი
არის ყვირილი —
იყავნ სიმაღლე
სიწყნარისა
და სიმშვიდისა.

ყველაზე დიდი სიყეთე პოემისა მის მადლა-მხატვრულიობაშია. დინამიზმი, სთქმელობის ხიმ-ძაღრე, სწორად დაქმნილი პოეტური საბუბი

თუ შესატყვისები, პოემას უფოად შთაშებე-
დავს ქმნის:

მე მერგო წილად,
მე მერგო წილად
კისრად ტვირთები
შენი იღბალის,
საბურავიდან
ჩამოღის წვიმა,
თონესთან
რუსი ხარც მიბღავის...
შენი იღბალის
კისრად ტვირთებით,
შტებლს ვაგირალებდი,
მყარდს ვიკბელებდი,
ჭრელი მინდორი წილად ირთვება
და შირს მიქრიან
თეთრი ცხენებმა...

ეს მალედი მოქალაქეობრივი შეგნება წითელ
წოლად გასდევს მთელ პოემას. პოემის სათაუ-
რი უფოად ნიშანდობლივია — რწმენის კედე-
ლი ყველაზე ძლიერი ბურჯია, წაუქცევადი,
შეუღალავი და სიკეთის შეგნაზედელი.

„ჩაქვების თორანი“ არდავწყების პოემა, იგი
ემდგნება სამშობლოსათვის თავდადებულ გმი-
რებს, რომელნიც საყოთარი სიცოცხლს ფასად
სამშობლოს სიცოცხლეს ახანგრძლივებდნენ.

განაკუთრებული შთაშებედაობით ხასიათდე-
ბა პოემის ბოლო ნაწილში „ნატარალები“, სა-
დაც ოსტატურად არის გამოყენებული ფოლკ-
ლორისებული მოტივები ქალთა მიერ თავისი
კაცების დატარებისა. გმირების სადადებელი;
სამშობლოსათვის თავდადებული გმირების სა-
დადებელია აგრეთვე „გაფრთხილება“, სადაც
ისტორიული წარსული, დღევანდელმანათა
არის დაკავშირებული. ერთგულთაზე, სუფა-
რულზე, თავდადებზე მოგვითხრობს პოემა
„ხამი თამარც“, „მირზა გელოვანიც“; პოემას
„კოლხეთისაყენ ბიჭები“ ავტორმა პუბლიცის-
ტური პოემა უწოდა და ამით კიდევ განსაზღვრა
თავისი სატიმელი. სამშობლოს ემდგნება პოემე-
ბიც „მონატრება“, „ღლა ბარათი“, „ჩემი კალე-
ნდარი“, სადაც აგრეთვე პირადული და საზო-
გადო შვიდროდაა ურთიერთდაკავშირებული. ამ
სტრაქონები „ღლა ბარათიდან“:

ვინდა ამავეს
ვინდა დამაშრე,
დამაშრე და ისე მომკლა,
მე, საქართველოვ, შენიც არა ვშერს
და მშურს სუველა დიდი მოკალმის,
და იწირება ჩაბრუნელი,
ბიჭები წერენ მალა შირებებს,
ეს ჩვენი მამარი სული ხმაურობს,
შენ რომ გვონა შენი ჭაუარი,
სავსეა ჩვენი შენი ჰარი

როგორც სიმღერით,
როგორც ზღაურით, **ერთნაშენი**
მე ვინ შემარტნენ, **გიგლირთისა**
მე ვინ მიხათრებს,
მეუ მათთან ვარ და არ ვიმიგნები,
და რუსთაველზე მალად მიხაყებს
მიყვებით ხორბლისფერი ბიჭები.

მიხაყებიანი ხორბლისფერი ბიჭები, ეს ზატე-
ბა ეგებ ტყვიან ტაბაქის ზატებიდან მოდის;
როგორც სიმღერით, როგორც ზღაურით, სავ-
სეა სამშობლოს ჰარი მათი ლექსებით. პოეტის
მამულიშვილური ხატე, უფრო ზუსტ მახარ-
თებს პოელობს პოემაში „ჩემი კალენდარი“,
ანტოფაშისტ პოეტების მონოლოგებს აქ მრავ-
ლისმეტყველ მიწაწერები აქვს: „ჩაქვინაშუა“,
დახაუ, ბერგენენზენი, ფლოსენბერგა...

ჩანსულ ჩარკიანის პოემები უფოად ეხმაუდ-
რება ჩვენ დღევანდელმანათა არა მარტო თენა-
ტურად. მათ ფრმა უფოად ახალმა ტენდე-
ლებმა წარმოშვა ლიტერატურაში. უკვე ხაყ-
ნაოდ ითქვა და დიწერა ლირიკული პოემის
შესახებ, მას მხარის დამჭერნიც ჰყავს და უარ-
მყოფელნიც; ცხოვრება კი ბეჭითად აქვიდ-
რებს ამ უნარს შწროლობაში. ამ მოუღენის ან-
გარიშეაუწყედლობა არასეგაროზულობა იქნებო-
და. თანამედროვე ქართულ პოეზიაში ლირი-
კულ პოემას წარმმართველი ადგილი უკარავს.
რწვითად ნახავთ ცოტად თუ ბევრად წნიმეგ-
დოვან ქართულ პოეტს, მით უმეტეს, ჩანსულ
ჩარკიანის ლიტერატურული თაობისა, რომელ-
საც დირიკული პოემა არ შეეკმნის. ამას თავი-
სი გამარჯვება აქვს უფოად — თვითანადიშო,
მედიატია ხულ უფრო მეტ და მეტ ხვედრით
წონის იქნეს, ნოლო დიდი პრობლემება, რომ-
დებდა პოემის სივრცეს იოხოვენ, საუცუთესოდ
უყავშარდებიან და შეერწყმიან თვითანადიშო-
სა, თუ შედობიანასა სწორად ლირიკულ პოემა-
ში. ჩანსულ ჩარკიანი უხვად წერს ლირიკულ
პოემებს. ცხადია, ყველა მათგანი თანაბარი ხიმ-
დირის არ არის, მაგრამ მათ შორის საუცუთეს-
ობებს მკვეთრად და ხელშესახებად არის
გამოკვეთილი დროის ტენდენციება, არა მარ-
ტო საოქმედში, არამედ პოეტკაშიც. მხატვრუ-
ლი აზროვნების თვალსაზრისით ბევრა რამ ჩან-
სულ ჩარკიანის პოემებში — მისი ლირიკიდან
შევადა; და ეს იმდენად, რომ ზოგჯერ ავტო-
რემინისცენიკებზეაც ვხვდებით. ჩანსულ ჩარკი-
ანის ლირიკულ პოემებს მწიშენელოვანი აჯგი-
ლი უპირავთ არა მარტო პოეტის შემოქმედ-
ებაში, არამედ მთელ ჩვენს დღევანდელ პოეზი-
აშიც.

არა მარტო ლირიკულ პოემებში, არამედ
მთლიანად მთელს პოეზიაში ჩანსულ ჩარკიანი-
სა ზავსამით დგას გმირის ხაყითი, გმირუ-
ლის ხაყითი. ეს ამ პოემისი მოქალაქეობრიო-
ბის თავისებური გამოკლენაა. და მოუხდავად

ამისა, რომ ჭანსუღ ჩარკვიანის ლირიკულა გვირისათვის ყველაფერი გლუვ ზედამირზე როდღი ძვეს, მას თავისებური გაგება აქვს ეთიკისა:

თუ მიეც ფიცი
ერს და მრველობას,
როგორც გილზინდესს,
ისე ვიჭირდეს.
მთავარი გახლავს
აღმღერელობა,
მთავარი გახლავს
ზნეთა სიწმინდე.
(„ზნეთა სიწმინდე“).

როგორც მოქალაქის, როგორც გვირისა გარკვეული ეტალონი, ჭანსუღ ჩარკვიანის პოეზიაში, სხვა დიდებულ წინაპრებთან ერთად, მემოდის ილია ქავკავაძე:

ელაპარაკე ვარსკვლავებს, ღმერთებს,
მისთვის, რომ ჭვირად ფასობს ილია,
შენი ხმა სულში თაფლივით წვეთავს,
შენი ვიარავე, რა დროს ბოლია!
(„ელაპარაკე ვარსკვლავებს“).

ილიასადმი არაერთი მიძღვნილი ლექსი, ილიას შთაგონებით დაწერილი არაერთი ლექსი (ამას ეუბრალები მოწმობენ), თვალნათლივ გვიჩვენებს, რა შინაშენილობა აქვს ილიას პოეტისათვის ჰუმანიტეტის ძიებაში. იგი ილიას „მოძღვარს“ და „წამმართებელს“ უწოდებს, თუმცა არც სხვის ღვაწლს იფიქრებს:

ჩვენი მოძღვარო და წარმმართველო,
თუმც შეუბღზე განიდა ერის აგ-კარგი,
შენ ვერ იტყოდი, რაც საქართველო
შენი მოკვლისთვის უფროა აყაიბი.

ვის არ შევხვდებით გვირის ვტალონად ილიარებულ პაროვნებების გაღერებაში — ქუთუცან წამებულს და ირინე სხარტლაძეს, მირზა გულუკანს და დავით გურამიშვილს... ზანდახან ხაბროლოდო შებართებაში გულდატყობილობის ბზარც გავხვდებით:

მე დავილაღე, ჩემშერ,
მტერს ველარ ვემშერ სამტროდ,
მავრამ ჩემს ზმალს და შემშერს
ისე იოლად არ ვთმობ.

„ცოდნად ზომ მაინც არ ჩაველიხ, ეს გაწმირული სულისყვეთება“, და პოეტის თავისებოთ ხაბროლონად ასკვნის:

სისხლში კი სხვა ხმა შეწყეა —
რაც სიკვდილისგან მისხნის,
— ჟერ არ ყოფილა ქვეყნად
ფუქად დაღვრილა სისხლი.

(„ხმა“).

და სხვებან („მეუღდეგარ — მზე შიდას“), პოეტს მკაცრად აქვს შემოხაზულს სიბრძოლი პროგრამა:

რა დროს შიშია,
რა დროს ცრემლია,
იღვივებს ყველა მკაცრი ვულკანი,
ახლა ცრემლები ისე წელია,
როგორც დაქარგვი კაცის უკუალოდ,
მე ჩამოგართვი მძიმე ხელები,
და სეტყვასავით ცივი ხელები,
ახლა გადავლის რემე ცხენების,
ვით წუთისათვის ცივი-ცხენება.

თანამედროვე პოეზიაში ზვირის გახდა რვა-ღური პირების (ახა მარტო ცნობილი პაროვნებების, ან ისტორიული პარების), მოხსენიება. ფაქტობრივად ხაზუსტობაში ლტოლვა, ფაქტების აბსტრაგირება, უფოლდ ნათლად გამოიხატა ამ ტენდენციაში. ამით უნდა ავხსნათ მშობლების თუ შვილების მოხსენიება ლექსებში, რასაც პართულ პოეზიაში კარგა ხნის ისტორია აქვს. ჭანსუღ ჩარკვიანიც მისდევს ამ ტრადიციას, მაგრამ არა მხოლოდ მოხსენიებით კმაყოფილდება. მას აქვს რამდენიმე ლექსი, მიძღვნილი შვილისადმი, რომელიც გარკვეული ფილოსოფიური აბსტრაგირებით ხაზითდება:

კარგად ვიცი, მომავალი შენია,
აწმეო — ჩემი,
პაპაშენის — წარსული,
კაცმა რომ თქვას
რომელი ვირჩევნიათ —
აქ დემოდის წერტილია დასმული.

ზოგი პირველს, ზოგი კიდევ მეორეს:
ო, შესამეს განუზომლად ეტრფიან...
მე კი, შეილა, მე ხელს ვაწერ ქვემოთ,
არ უწყიან, რომ სამივე ერთია.

ახტოა ხასიათის ლექსებში ნაქლებად გვხვდებ, თუ შეიძლება ასე ითქვას, საბერობრივი ხიმ-ხუთე: წარმმართებელი ძალი აქ შედიტაცობა უძირავს. მაგრამ აგრე როდია უყოველთვის — სულ სხვა უაიღის ლექსში „ჯჯა“, სულ სხვა უაიღის მხატვრული აზროვნება:

დაიანგულიო
ქამარ-ხანჯალი
და სიმღერები დახარჯულია...
და სიუფარული
ანზბლო, არჯალი,
თუმის ყბასავით
ღანაქლულია.

ანდა ჭანსუღ ჩარკვიანის ცნობილ ლექსში „ბეთანია“:

შენ არ ვინახავს ჩემი ნისლები,
მთიდან ქორების ფრთით მოტანილი,
თეთრი ქარებით როგორ იცსება
დღეები, ლურჯი ქრისტეს ტანივით.
შენ არ ვინახავს ფრესკის სიშორე,
ფერი ფასკურის, ფერი ქედნების,
მირონის სურნელს როგორ იშრობენ
ჩემი სხეულის ძველი კლდები.

თუ თვალს მივადევნებთ ჩანსულ ჩარკვიანის
ღირსებას, შევამჩნევთ, რომ აქ ხშირად შევხვ-
დებით პოეტისათვის ჩვეულ, ასე ვთქვათ, ფაქ-
სირებულ ფორმებს. მაგალითად, შავი ავაზა,
თეთრი ქარები, თეთრი ჩიტები... აქ უფრო არა მარ-
ტო ფერის სიმბოლური ხმაარების პრეტენდენ-
ტთან ვეპყვს საქმე, არამედ გარკვეულ, ფიქსი-
რებულ ფორმასთან, რომელიც ხშირად ვადა-
დის ლექსიდან ლექსში. და კიდევ ერთი რამ გან-
საკუთრებელი ახასიათებს ჩანსულ ჩარკვიანის
პოეტურ ზეღწერას: ესაა რეფრენის ხშირა ხმა-
რება, როგორც არა მარტო გარკვეული აზრის
თუ განწყობილების ხაზგასმა, არამედ როგორც
გარკვეული მუსიკალური ერთეულის განმეორე-
ბა, რომელიც მთელი ლექსის ფუნქციონირებას, აო-
რგანოვებს. აქ არაერთი მაგალითის მოყვანა
შეიძლებოდა. ნიმუშად პატარა ლექსი:

ჯერ კიდევ საღ ხარ,
ჯერ კიდევ საღ ხარ,
რატომ გგონია გზები გადასქერ,
ათასჯერ უნდა აივსოს კახთა
და დიცილოს უნდა ათასჯერ...
ათასჯერ უნდა აივსოს ხორგო,
უნდა იმღერო კიდევ ათასჯერ...
შერე გიტრირებს ათასი გოგო
და გამოვიტანს ღმერთი ვანაჩენს
ჯერ კიდევ საღ ხარ...

ზოგჯერ რეფრენის წარმავლობა ხალხური
პოეზიიდან მოდის. ნიმუშად შეიძლება დავახა-
ზოთო „ვიფიანის ქალის შელოცვა“ და სხვა
არაერთი. ზოგჯერ რეფრენით ვატყობა, ვფა-
ქრობთ, თვითშაზნურ ხასიათსაც ატარებს. მაგ-
რამ ეს ზოგჯერ, ძირითადად და არსებითად,
რეფრენი ჩანსულ ჩარკვიანის პოეზიაში შეტად
ტყავს მისიას ასრულებს და, ვიწროვრებთ, გარ-
კვეულ იერს აძლევს მის პოეტურ ზეღწე-
რას.

ჩანსულ ჩარკვიანს აქვს ცდები ლექსის მუსი-
კალური ნაწარმოების თარგმნა აუბიზა. ასეთია
„ზღვის ხონატა“, რომელიც ჩურლიონისის ხსო-

ვნას ეძღვნება. „ზღვის ხონატა“ ხაში ნაწილი-
საგან შედგება — ალფარო, ანდრე და დასახ-
რული. „ზღვის ხონატა“ უფროდ აღიქმება ანო-
ციაციებს ჩურლიონისის ფარწერულ ტილომ-
თანაც, მაგრამ ასეთი ხასიათის ექსპერიმენტები
შშირა არ არის ჩანსულ ჩარკვიანის პოეზიაში.
თუმცა-და მისი ლექსები თავისი ბუნებით მუ-
სიკალური არიან. ჩანსულ ჩარკვიანი ერთ-ერთი
იმ პოეტოგანია, რომელიც ყოველთვის უწრა-
ღლების ცენტრში აყენებს ბეგრას.

ასე ჩემად და ასე ფაქიზად
მარტო ნისლები არიან მთებში,
გინდა მოქალი, გინდა გამიხნე,
თუ გინდა კიქა წყალავით შემსიო.

ჩემად მოველ და ჩემად გიკითხე
და მოველოდი, როგორც სიცივეს,
ვით შემოდგომის ღერჭი სიყვითლე,
მე მისხარია შენი სიცილი.

ჩანსულ ჩარკვიანის ლექსები ყოველთვის ეხ-
მურებთან დღევანდულობას. დიდაა მათი გოო-
გრაფია — ბაში, უწერეთი, იტალია, სო-
მხეთი; „ფერადი მერადიანები“ ასე ჰქვია კო-
დევს ჩანსულ ჩარკვიანის ერთ-ერთ კრებულს.
ამ კრებულის ლექსებში შენარჩუნებულია იქა-
ური ზურნული და კოლორიტი, რა ადგილიაც
ეჭება ლექსი. ვიწროვრებთ, იტალიური ციკლის
ლექსები ამ თვალსაზრისით განსაკუთრებთ
შთაბეჭდუანი არიან. მაგრამ ყველაზე მეტი ზუ-
რნული საქართველოზე დაწერილ ლექსებს აქვს
შენარჩუნებული.

ჩანსულ ჩარკვიანის საქართველოზე დაწერი-
ლი ლექსები განსაკუთრებულ მნიშვნელობას
იქონენ. გარდა წმინდა იდუური დატვირთვახა,
ეს ლექსები საინტერესონი არიან იმიოაც, რომ
ბევრი რამ მათში დანახულია ზუსტად, ნაგრძ-
ნობა და შტაკვეულად გაწვდილია და ის ღრმა
ფრესები, რომელიც კვებავენ ჩანსულ ჩარკვი-
ანის სრულიად თანამედროვე პოეზიას. ქართუ-
ლი სამყაროდანა ამოწმდილი. ხანდახან სათა-
ურებიც ბევრს მეტყველებენ: ერთაწმინდა,
იკორთა, გელათი, თბილისი...

იქ უნდა მყოფი შენი სახელი,
ბოლოს და ბოლოს იქ უნდა მოკდევ,
და თუ გიმტყუნებს თელი ტილი,
და თუ გიმტყუნებს მთვარე თამარის,
მთავარი მაინც მამული არის,
განსაკვიფრებლად არის მთავარი.

თავდადებული მოამაგე

ნოკ დადიანის ცხოვრება და მოღვაწეობა სისხლხორცეულად არის დაკავშირებული ქართული კულტურის ისტორიასთან, ამ სახელოვანი მოღვაწის ლიტერატურული მემკვიდრეობა მეტად მრავალფეროვანია; მის ნაწარმოებებში მკითხველს მუდამ გაიტაცებს თხრობის ბრძნული უბრალოება, ლაშაზი, აღმაფრენი სიტყვა, ცხოვრების ფილოსოფიური გააზრება, აღმაიანს მაღალი ზნეობისა და საკაცობრიო იდეალებისაკენ რომ მოუწოდებს, ერთი სიტყვით, ნოკ დადიანის ნაწარმოებებში, რუსთაველის თქმისა არ იყოს, მარშონიულად გაერთიანებულია: „გული, ცნობა და გონება“. აქ ჩანს ფართო ინტელექტუალური ჰორიზონტი, აზრისა და გრძნობის გაქანება, „სიბრძნეც და სიუხვეც“.

აქ უნდა გავიხსენოთ აკად. სიმონ ჭანაშიას ფრიალ ავტორიტეტული და დასაბუთებული მოსაზრებანი ნოკ დადიანის მრავალფეროვან ღვაწლის თაობაზე. ჩვენი გამოჩენილი ისტორიკოსი აღნიშნავდა:

დადიანთა გვარიდან ყველაზე შეხანიშნავი კაცი XIX საუკუნეში შეიძლება იყოს მესამე ნოკ — ნოკ ფილოსოფოსი, ცნობილი მწერალი... ქართული ენის ცოდნაში თანამედროვეთაგან მას ცოცხალი ვინმე თუ შეედრება. მისი „მწიკდიანობა“ არის მრუდარებლად ჰქვეანი და მოსწრებელი ისტორია ქართული საზოგადოებრიობისა წარსულ საუკუნეში.

განსაკუთრებული ურთაღებობს ღირსია ნოკის პოეზია, დიდი აღია ამბობდა: პოეზია მაღლა, ნიჭია, მაგრამ ამასთან დიდი ტვირთიც არის. ჰქვენად პოეზია, რომ არ უოფაილყო, აღმაიანის სიცოცხლე სისხლის შეუწყვეტელი დენა იქნებოდა, და პოეზია მისთვის მოუღონილა ამ ჰქვენად, რომ სისხლის შეუწყვეტელი დენა კაცთა სიცოცხლეს შეუწყენესო; ეს აზრი

პოეზიის მაღალ დანიშნულებაზე ნოკის სისხლსა და ზორცში ჰქონდა გამჭვარი, ამ მაღალი ფილოსოფიით იყო იგი ნაზიარები.

სამწერლო მოღვაწეობა ნოკ დადიანმა ლექსების წერით დაიწყო, 1868 წელს, ჭერ ისევ ცხრამეტო წლის ჰაბუკი, საუკეთესო პოეტური სტრიქონების ავტორი იყო.

მიყვარს წარსული, აწმყოს ვემდერს,
და მოჰაელსა ნუგვით ველი...

მეტად იმედიანი და გაბედული მოწოდებით მიმართა მშობლიურ ერსა და ჰქვეანას:

ამერ-იმერსო, შემოკრბით,
მოგრაგნეთ მთა და ბარია,
ერთობის მაღლსა, ერთმანეთს
ძმურად მობეეთ მხარია,
შინაგანცემა განავდეთ, —
აგი ზნეობის გვარია,
გამოინდელთ „უღმურა“,
ბედშეველ შენაუარია;
შურა, ეინი და „ჩხუნკალა“
ამშულელად შენაბარია,
მიბედეთ, გაიგეთ, რაცა გაქეთ
სატყვარ-სამხუბარია.

აღზრდა-განათლების მზრავ ნოკის კარგი პირობები ჰქონდა: მშობლებმა ქართული ენისა და მწიგნობრობის სიყვარული ღრმად ჩაუნერგეს და მემკვიდრეობითაც საკმაოდ მოზრდილი მიბლიოთეკა დაუტოვეს, სადაც მოიპოვებოდა, თითქმის ყველა ქართული გამოცემა და მრავალი ზღლანწერი. პატარა ნოკ ბავშვობიდანვე შეუდგა ამ ძვირფასი სულიერა განძის დაუფლებას. ყველა ამან, პუთაისის გიმნაზიის სრული კურსის დამთავრების შემდეგ, ახალგაზრდა ნოკის სულ მაღელ „ფილოსოფოსისა“ და „ის-

ტორიკოსის" სახელი მოუხვეჭა.

ნეკო დადიანი ციკოცხლის ბოლომდე ერთგული იყო პატრიოტული იდეალებსა, მისი დროსა იგივე იყო, რაც აჯაკისა, რომელზედაც ასე ეწერა: „ერთობა ზენთვის ტახტია, შტრეზისთვის სახარხოხელია“. ნეკოს, სრულიად ხა-მართლიანად, თავისი დროის აზროვნებისა და პოეზიის მედროშეებად ილია და აკაკი ჰყავდა წარმოდგენილი. ნეკომ მათ ორივეს ავროსტიკე-ბი მიუძღვნა, მას ღრმად სწამდა, რომ მე-19 სა-უკუნის მეორე ნახევრის ნაციონალურ-განმათა-ვისუფლებელი მოძრაობის შესვეურა, ყოველი-ვეს ახლეს მოთავე ილია ქვეყნაზე იყო. ამიტო-მაც სწერდა იგი ილიას მისამართით:

იმის ვერა ჰგავს ვერავენ
გრძნობის მეტოცლები მწერალი,
ლამაზი ოდეს ვანისსტეს
მარად ქმობის მღერალი,
იტყვის მართალს და გზიანსა,
უბურია მართლის მწვერვლი.
აზის გულწრფელი, ზნე-ქველი,
მწე-მსრბილი, მთუფერალი.

ასევე ნათელია და მართალი პორტრეტი აკა-კისა, რომელსაც ნეკო ასე გვიხატავს:

აღმურუნეთა მწერალი,
ენაზე, აზრისხილია,
კლით-კიდემდე ცნობილი,
ცის ნიქად მოუღწილია,
ამერ-მერათა სხვის ხიტად
თავის-თაქ გამოჭრილია,
კილო უქცევი, ლექს-მარქვე,
თეთი მოჭართულე ტყვილია,
იწყვეს ერისა წყლულებით, —
მისი ნამდვილი შვილია.

რაკიდა ზენ ნეკო დადიანის ლიტერატურუ-ლი მემკვიდრეობის მხოლოდ აღრაცხვას, მისი ნაწერების ერთგვარ დაჯგუფებასა და შეჯამებას ვდდილობთ, ამიტომ უნდა ვუთხრა მკითხველს: ნეკო დადიანი ავტორია 200-მდე მშვენიერი ლირიკული ლექსისა, მათ შორის 35 უთარი-ლია: საერთოდ კი, უველია ეს ნაწარმოები და-წერილია 1868 წლიდან 1895 წლამდე. ამ ლექ-სებიდან უნდა დავასახელოთ „კაცო, კაცო, რას ჩაღიხარ“, „მთევარს წარსული, აქშეკის ვემდუ-რი“, „ეს ქვეყანა ბრძოლის ასპარეზია“, „ამერ-იმერნი“, „როს ჩემთან ხარ“, „ცხოვრების გზა-ნი“, „გამოსაღვივი“, „გამელაგნება“, „მოხიერი საზრდო“, „იმედის ავტორს“, „გამოწვეტილი“, „ჩემი ქმუნვა“, „მწირის მოქმე“, „მთევარს ქვეყანა“, „დედების ძღვენი“, „თუთი მან მოთ-რა“, „ზარი“ (ხერხეი მესხის გარდაცვალების გამო), „დამოტრია ბაქრაძეს“, „რა ცუდი დროა“,

„სიციცხლედ არის პირველ ტროლიანდელ“ (ნ. ბარათაშვილის გადმოსვენებაზე) და სხვ.

ამასთან ერთად, ნეკო დადიანი მისამართად ქართულ ენაზე შექსიარის, ზოგე-მარია დე-ერე-ლიას, სოლოგუბის, კოცლოვის და სხვათა ნა-წარმოებებს. ზოგან სათარგმნელ ავტორს ნეკო არ ასახელებს, თარგმნის წარწერილი აქვს „არა-ბულიადან“, „ვალაური“ და ა. შ. შექსიარიდან ნეკოს უთარგმნია „მეორომეტე დაჟე, ანუ რაც გნებავთ“ (1870), „მაშლითი“ (1882), „დიდი ამ-ბავი ტუთუ-უზარალოდ“ (1875); თარგმანების ღირებების შეფასება სპეციალისტების საქმეა.

ნეკო დადიანს თავისი ორიგინალური პიესე-ბიც ჰქონდა. აქ უნდა დავასახელო „თამარ დიდი“, ღრამა, რომელიც სხვა ნაწერებთან ერ-თად დაწვია ავტორს, მაგრამ იქიდან ვადარჩა რამდენიმე შესანიშნავი მონოლოგი რუსთავე-ლისა, ცაფურული ადგილები, რომელიც დარჩე-ნილია ფრაგმენტული სახით. შემდეგ უნდა მო-ვიხსენოთ „მეგობრები“ (ტეზოდი ერთ მოქ-მედებად), „კოტორული“ (პიესა სამ ხანაბაო-ხად), დაწერილი ლექსით და პროზით. ამას გარდა, ნეკო ავტორია ოთხი იგავ-არაკისა, მრავალი გალექსილი გამოცანისა, ანდაზებისა, აფ-ორიზმებისა და სენტენტციებისა, რომელთაც თავის დროზე უმეველად დიდად აქტუალური მნიშვნელობა ჰქონდა. ნეკო დადიანს უზარალოდ კი არ ეძახდნენ ბრძენსა და ფილოსოფოსს, ტყვიანსა და გამოცდილ ადამიანს. მას წამდვი-ლად შეეძლო უველსათვის სასარგებლო რჩევა მიეცა, ვისაც კი ეს სურდა, მისგან:

მე მათ ეუბამობ, ვინც მკითხველია,
ვინც გულის წინდით მძიებელია.

ნეკო დადიანის რვეულებში მრავლად არის გაფანტული ბრძნული გამოთქამებია და რჩე-ვა-დარიგებანი, ვადმოთარგმნილი ისეთი დიდა ავტორიტეტებისაგან, როგორც იყვენენ მილტო-ნი, სპენსერი, არისტოტელე, ბოკლი, სტრაბო-ნი, მონტესკიო, შექსპირი, იოსებ ფლავიუსი, ერნსტ რენანი და სხვა, მათს გვერდით წარმო-დგენილია ავტორის ორიგინალური რჩევა-და-რიგებანი.

საერთოდ, ნ. დადიანის ფილოსოფიური ხასია-თის ნაწარმოები თავს დასტრიალებენ ადამია-ნის ზნეობრივ სიფაქივს, ყოფა-ციხოვრების სიწმინდეს, მაღალ საკაცობრიო დანიშნულებას, სწავლისა და აღზრდის საკითხებს.

ნეკო დადიანი, რომელიც თავიდანვე ეზიარა სამოციანელთა კეთშანს, თავის ერთ ლექსში მო-უწოდებდა მკითხველს:

ნუ ვიწყებთ შიგნით ისევ ღრენასა,
ერთიმეორის სიგნო წყენასა;
სიტყვას საქმითა სული ჩაეუღდათ,
ნუ ვსმრავთ ამათდ მართო ვნასა,

ხელი მოვხვეით ერთმანეთს ქმრად, გემართებს მამულს ჩვენ სამსახურად, ერთგულებითა მგზნებარე გულში ჩავსწვით სამშობლოს დამსწრე შერი...

ნოკო დადიანი თავგამოდებით ებრძვის თვით-მპყრობელურ რევოლუციას, იგი ვერ შერიავინა მოხელეთა თაყუშს, ეს ოცნებობს გაერთიანებულ, აყვავებულ, ძლიერ საქართველოზე. ამის გასწვდომ ტრიალებს მისი ოცნება, მისი ფიქრია და, რაც შეიძლება, ზრუნვა მისი.

შვიდის მსხველია მოხელეებმა, კერძოდ იან-ოვსკიმ იმ ხანებში კვლავ სცადა ქართული ენის შექაჩვითა, მისი უფლებების შეღავათა. ნ. დადიანმა „ივერიაში“ მოათავსა ღრმავარჯვანა, ხიმარათი დახვავს სტატია, რომელშიც მიაღებულა იყო იანოვსკის ოცნებები. ნოკო დადიანი ამ წერილში აღნიშნავდა: „ყოფიანთა ვუნატარებ განქარვებულა ივენენ ჩვენი ერის რწმუნისაგან და ყოველი კუდიანი, მზაკარული და უფუღართი თან გადებტაროთ. მცენებურებს კი ვუხურვებთ. რომ ზტრისა და მოვერაა გამარტე ხედვა ჰქონდეთ. ყოველი მადღურის და მხოუდის ცნობა, ყოველი აუვის და ჳირვების მომხმობა ერთიანი სურვლი“.

შეათვლია ადვილად მისხედება, თუ ვინ ივენენ ეს „ყოფიანები“ და რა სწავდათ მათ.

იანოვსკიმ საბოლოო ანგარიში თავის მიზანს რომ ვერ მიაღწია და ვერ გაატარა თავისი მახინჯი შეთქმა, ამას უნდა ვუწოდოთ ამ ავტორიტეტებს და მოთავდეთ, როგორც ივენენ ილია ქავკავაძე, აკაკი წერეთელი, ი. გოგბეშვილი, ნოკო დადიანი, იონა მუწარგია, ნოკო ჯანაშია, თედო სახოკია და სხვ. იმ ხანებში მთელ საქართველოს მოედრა ანეთი ერთიანი გამოთქმა: აღმოსავლეთ საქართველოდან იანოვსკი ილია ქავკავაძემ გააქცაო, და დახველეთიდან — ნოკო დადიანმაო.

ნოკო დადიანი სწორად იხსენებდა, რომ პირველი უმაღლესი სასწავლებელი ქართველებს უკვე IV საუკუნეში ჰქონდათ კოლხეთში — ეს იყო ფანისის (ფთხის) რიტორიკული სკოლა. ამ უმაღლეს სასწავლებელში განათლებას დებულნი იყვნენ არა მარტო ქართველები, არამედ ბიზანტიელებიც: გამოჩენილ ბერძენ რიტორის თემისტოისს და მის შამას ფილოსოფოს ევგენიოს ფთხის რიტორიკულ სასწავლებელში მიუღიათ განათლება. შემდგომ ხანებში საქართველოს სამონასტრო ცენტრება, ამავე დროს, განათლების ცენტრებაც იყო.

ნოკომ შესანიშნავად იცოდა, რომ სწავლა-განათლების ფუძე თვით ბავშვთა დედა-ენა უნდა იყოს, უბრა ენაზე დამახინჯებულა წესებით ხანების შესწავლა ფრთხად არლუნვებს ნორჩ გონების. ნოკო დადიანმა, რომელიც ერთგულად იცავდა თურქულადმართლად იდეებს, ამავე დროს, კარგად იცოდა რუსული ენის, რუსული

ლიტერატურის მნიშვნელობა. ებრაოდა რა რეპტიონერ იანოვსკის, ნოკო დადიანი მუშაობდა ხელს უწყვიდა პროგრესულად მოხერხებულ რუს მოღვაწეებს, შეცნობებებს, მწერლებს, რომლებთანაც ის სწორად ჩაბოდა პეტერბურგში, სადაც მას დიდი სამაოვნებით დებულნი იყვნენ და პატრიაც სცემდნენ, როგორც მოაზროვნის და ნათელი მომავლის მწყნებელს. ჩვენ უოველთვის გვექნება კავშირი პუშკინის, ბუღინსკის, ჩერნიშევსკის რუსეთთან, ამბობდა ნოკო დადიანი.

ნოკო დადიანი სწორად კითხულობდა ლექციებს ენათმეცნიერების საკითხებზე ქართულ და რუსულ ენებზე ქუთაისსა და ფთხში; როცა თბილისში კომისია შედგა (1851 წ.) „ივერის-ტყუარის“ გამოცემის მიზნით, ნოკო დადიანი მოიწვიეს მასში მონაწილეობის მისაღებად. ამ კომისიის წევრები იყვნენ გრიგოლ და ვახტანგ ორბელიანები, ილია ქავკავაძე, დიმიტრა ყოფიანი, რაფიელ და დავით ერისთავები, პეტრე უმიკეაელი, იონა მუწარგია და სხვ.

ნოკო დადიანი, როგორც მოაზროველ და შემოქმედი, იმდენად ღრმად იყო შეჭრული ქართული ენის ბუნებაში, რომ მას თანაბრად ემარჩილებოდა ძველი და ახალი საწერილო და სამეტყველო ენა. ყოველი მკითხველი განცდიდრება მისი ლექსიკის სიმდიდრით. ისიც აღსანიშნავია, რომ მან ქართული გრამატიკაც შეადგინა რაც ფილოლოგიის თვით ჩვენს თანამედროვე ეტაპზეც არ არის უგულვებელსა-ყოფი, როგორც საყველი მასალა.

ილია ქავკავაძის მადლიანმა კალამმა გავით „ივერიაში“ (1891 წ. № 124) მოწინავე წერაღში შესანიშნავად აჯიწერა ნოკო დადიანის უახლადრებელი შრომა, დიდი საქმიანობა და ბრძოლა ქართული ენის სიმწინდისათვის. დიდი ილია მადლობას უძღვნიდა ქართველი ხალხის სახელით ნოკო დადიანს.

ნოკო დადიანი, ერის სულიერი კულტურის ძველთა შორის დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდა ვალხობას, ხიმღერას, საყრავ-საკადობო ხელოვნებას, მუსიკალურ ფოლკლორს, რომლის ნიშნუშიც დაფანტული და აქა-იქ მოიხსნეულია ობოლ მარგალიტებად. რაც ქართველს შეუქმნია, ქართველის გონებას მოუგვარებია, ქართველის ნიქს გამოუთქვამს, ქართველის გმირობას, აზროვნებას, მძლეობას უმუშავნია, გვავლავს, გვაკარებს, მამა-ბაბოთა ანდერძის აღსრულებას, — ამბობდა ნოკო დადიანი თვის ერთ წერილში. ამ საწინამუშო წერილს გამოცემურა მოსე ჯანაშვილი თავის საყურადღებო ნარკვევში „საუნჯე მეთე საუკუნისა“, რომლის ცალკე გამოცემა ავტორმა უძღვნა ნოკო დადიანს. მუდამ უმცდარი ადღობა და ინტერესი მჭირე ნოკო, თურმე ამ შემთხვევაშიაც მართალი იყო.

ნოკო დადიანს ღრმად სწავდა, რომ „ახარ-

ტოვდება" ყოველი წარმატების მკვლელი იყო; ამიტომ იგი, თვითონ წარმატებული წარს ალამიანი, მუდამ თავმდაბალი და უბრალო კაცი, ახალგაზრდობიდანვე მკადავება: ნუ ზრუნავ მდებარე შემოსვისა და შემკობისათვის; უმჯობესი სამოსელი არს სამოსელი სულისა და არა ზორცისა, ხოლო მშვენიერება სულისა არს სახე შრომისა, ღვაწლისა, რაც აღამიანობას უდრისო.

რა სწობია იმას, — ამბობდა ნიკო დადიანი, — როცა შენს წმინდა შრომის და გამოცდილებას ხალხის სამსახურში ჩაუყენებ. ყველაზე ხაშვი იმ აღამიანი, ვინც შრომის ვაურხის, ან ასეთი აღამიანები უდებენ სათავეს ყოველგვარ ბოროტმოქმედებასო.

ზემოთაწითული წაწერებს გარდა, ნ. დადიანის ლიტერატურული მემკვიდრეობა პოიცავს მრავალ სხვადასხვა ხასიათის ჩანაწერებს, უმთავრესად ისტორიულ-ეთნოგრაფიულ მასალებს, საეთნო რჩევა-დარიგებებს, ანდა ზეხსნა და ბრძნულ გამოთქმებს, საყოველთაო რეკომ საუბრებს და სხვა უამრავ ნედლ მასალად, რომლის საფუძვლიანი დამუშავებისათვის ნიკო დიდი ენერჯიათა და მონღღმებით ემსახუროდა, რადგანაც თვითონაც გრძნობდა, რომ მისგან უფრო მეტსა და უფრო გასსხვაებულ ნუღა-წესი ითხოვდა სამშობლო. იგი ზნობად ეტყუა ბოლო მეგობრებს: „მოთმინეთ, აგერ დავუწურობი, მოვიღი ვეროპას, შემოვიტყუ მასალად, ვიშოვი ყველა იმ წიგნს, რომელიც მე დამეწვა და წერასაც შევუღებებო" („მოამბე" 1897 წ. № 1).

როგორც ჩანს, მთელ იმ ლიტერატურულ მემკვიდრეობას, რომელიც ზემოთ ჩამოვთვალეთ და რომელიც ძლიერ მკაცრი რედაქციის შედეგად სულ მცირე 8-4 ტომს მაინც შეადგენს, ის თურმე წერას არ ეძახდა. ეს მისთვის მხოლოდ მოსამზადებელი პერიოდი იყო. კიდევაც ახლად დაქორწინებული ნიკო უკვე გამოადგებულ იყო ვეროპაში წასასუღელად, რომ მისი მეგობრის ბესარიონ დოღობერიძისგან მარადის ბარათი იწვევენ ქუთაისში ახლად დარბსუნული ბანკის დირექტორად. ნიკო კატეგორიულ უარზეა. მაგრამ, ამავე დროს, ღებულობს დედის წერილსაც, რომლითაც ის საუკრულ შეილს მიმართავს: სამშობლომ მოიხიზა, შენი, შენი სამსახური და შენი უნდა შესარული შენი მოვალეობაო. წინათ შენი წინაპრები ხმლით საქმიანობდნენ სამშობლოს საკეთილდღეოდ, შენ კი შენი ცოდნა და ნიჭი უნდა მოახშარო ამავე საქმისო. ამ სიტყვებმა გაატეხეს ნიკოს სიერპე და საზღვარგარეთ ვასედა გადართო, ტერ დროებით, შერე კი სამუდამოდ ახლა ყველაისთვის ცნობილია ის ფაქტი, რომ ნიკოს თავისი არც ერთი შეილი სსწავდებულში არ მიუბარებია. ისინი შეცადებუბას და შრომას ნიკომ იქაბში მიარეცა, და არც

შინაური მსწავლებლები დაუქირავებია მოთვის; ეს კი დიდი ხნის მანძელზე გრძელდებოდა, რომ ნიკო დადიანს სსწავრეცსკელა მქონდა თავის იქაბში.

შეღა დადიანი ზნობად იხსენებდა ამ დროს და ამბობდა: მაისი მოწადინებით და ინციტაციით, ჩემთან და ჩემს დასთან ერთად სწავლობდნენ ჩვენს სახლში მცხოვრები ახალგაზრდობა უფასოდ და უსასყიდლოდ, ჩვენს სახლში, ჩვენს სკოლაშიო. თუ კიდევ ერთი ნაწილი ახალგაზრდობისა, რომლებიც ჩვენს სახლში ცხოვრობდნენ, ხოლო სწავლობდნენ სხვადასხვა ოფიციალურ სასწავლებლებში მამარჩმის ბარჯზე, და ფულს არაფერში არ იხდიდნენო. ბევრი კიდევ უსაყვედურებდნენ ნიკო — შეიღები უსწავლემები რჩებაო, და იმას კი არ ზედადენ, რომ იგი შეგნებულად აკეთებდა ამას, და მართალიც იყო, — მაშინდელი ე. წ. სკოლატიკური სკოლა, ნიკოს შეცნობით, ვერ იღვა ხალ კედგოგოფის სიამღლებე.

„მაისი საკუთარ სკოლაში ქართული ანბანიც კი, თამაშ-ბარბარში, სრულიად გაუქირავებლად შევითვისეთო", იგრუნებდა შეღა დადიანი ამის პარალელურად, მაშა გუტყობდა: რამდენიც იყნ იყო, იმდენი კაცი ხარო. რანი და-ძმანი ხულ პატარები ვფუთო, რომ ტერ მშობლორ ქართულ ენას დავუფულეთ და, ამის პარალელურად, რუსული წერა-კითხვა კარგად ვცოდით და ლაპარაკიცო.

თუ რამდენად მართალი იყო ნიკო დადიანი თავის მოქმედებაში, რამდენად სწორი იყო, ამას გვიდასტურებს მოთგან გამომდინარე შედეგი — შეღა დადიანისა და მისი დის — მარო ანჩაბაძის ხასით: — პარველი შეხანიშავი მწერალი, დრამატურგი და დიდი მისიონი გაბდა, მისორე — განთქმული საზოგადო მოღვაწე-მანდოლსანი მთელს სამურწყაინო-აფხაზეთში.

ნიკო დადიანი პარველი კაცი იყო საქართველოში, რომელსაც საქუთარი სკოლა მქონდა თავის სახლში და უფასო საავადმყოფო საქუთარი ბინაში, დარბი გლეხობისათვის. შერტეს ასეთი მოღვაწებს თავადთა წრადან საქართველოს ისტორია არ იცნობს.

გაზეთ „ივერიაში" მოთბრობილია: „ამეგრელის ჰუავს ერთი ფრად სასარგებლო კაცი, რომელიც თავის ცოდნით და მრავალმხრავი მოღვაწეობით, დიდს შემწეობას აძლევს თავის სამშობლოს, ხალხს, რომელიც ბენაიოს მზარბი ცხოვრობს და დიდი გვაროშეილია კაციც არის. მას შეუსწავლია მედიცინაც, ყველა მის ცოდნასთან ერთად, და დიდ დახმარებას უწევს ყველას, ვინც კი მას მიმართავს, უფასოდ მყურნალობს ყველას, და ფულს არავის ართმევსო, თავის სახლში აქვს გამოყოფილი ოთახი მძიმე ავადმყოფისათვის, სადაც მყურნალობაც უფასოა და წამალაც უსასყიდლოდ

აძლესო. — არიან ისეთი მწოდარე ავაღმუ-
ფები, რომლებიც წლების მანძილზე წვანან
ამ მადლიანი კაცის ოჯახში, და უველა-ტრით
უწრუნველყოფილნი არიან და ფულს არაუკრ-
ში არ იხდიანო. შმა შმას არ გაუყვებებს იმას,
რასაც ეს დალოცვილი ნიკო დადიანი შწო-
რელ გლეხობას უყვებებსო“.

ახლობელთა გადმოცემით, ნიკო დადიანს მე-
დიცანა თვითგანვითარების გზით შეუბწავლია
ისე, როგორც უცხო ენები და, მათ შორის,
ლათინური ენაც, რითაც დიდ დახმარებას უწე-
და შწორომელ გლეხკაცობას. კაცო, ნიჭითა და
ხაღლით ხავეს, ასე ეჭაზდნენ მას მთელ ხაქარ-
თველოში. „უსაქმური თავადაზნაურება ნი-
კოსთან ლაპარაკს ვერ ბედავდნენ, ნიკოს ისი-
ნა დასანახავად ეჭაერებოდაო,“ — დააძენს
მისი ცხოვრების მემკვიდრე.

ხამწუხაროა, რომ ნიკო დადიანის ნაწერების
დიდი უმარავდესობა დღეში გაპოუქვეყნებე-

ლია და არ გამხდარა მსჭელობისა და კვლევის
ხაჯანის მისი შესწავლა-გამოყენება და შეფუ-
ბაც სწორედ ჩვენი ეპოქის საქმეა. დადიანის
მემკვიდრეობიდან არც ისე მცირე მარგალი-
ტებია დაღუპილი და დარღვილი. დიდი
დრო ვავიდა მას შემდეგ, რაც ნიკო დადიანზე
საერთოდ არაფერი თქმულა. მაგრამ ნათქვა-
შია, სჭობს გვიან, ვიძერე არასოდესო. შთამო-
მავლობა არ გვაპატიებს ნიკო დადიანის დავი-
წყებას, რადგან ის, შეიძლება ასე ითქვას, მე-
ორე იაკობ გოგებაშვილი იყო. ნიკომ ყველა-
ფრის თქმა ვერ მოახწრო. იგი მშ წლის ახაქში
გარდაიცვალა და თან წაიღო ბევრი რამ უთქ-
მელი. ამიტომ უკვე დროა ნიკო დადიანის და-
მარღვილი მარგალიტები მზის სინათლეზე გა-
შოვიტანოთ და მისი ხაზების უკვდავსაყოფად
პატარა ობელისკი ან ქველი ავუგოთ მის მშო-
ბლიურ სოფელში — ბეთლემში.

სამკამო თურნაძე

მთარგმნელი, მკვლევარი, ზამოქმადი

სერგი წულაძემ განელო თავისი მოღვაწეობის ხანმოკლე, მაგრამ შეტად სახელოვანი გზა. მკვნიებარე მამულიშვილი ორი ათეული წლის განმავლობაში უანგაროდ ემსახურებოდა მშობლიურ კულტურას. იგი გარდაიცვალა 1977 წლის 2 ივლისს, ქ. მოსკოვში, სადაც საშახურებრივი საქმის გამო იმყოფებოდა. ქართულმა მწერლობამ დაკარგა გამოჩენილი მეცნიერი, მწერალი, მთარგმნელი და საზოგადო მოღვაწე.

სერგი წულაძე წარმოშობით ხოფელ კანკათიდან იყო (ღანისწყლის რაიონი) დაიბადა იგი თბილისში, 1917 წლის 7 სექტემბერს, მოსახეხურის ოჯახში. მამამისი — ვასო წულაძე, როგორც ემიგრანტი, თავისი ოჯახითურთ ცხოვრობდა ჭერ სტამბოლში, ხოლო 1925 წელს პარიზში გადასახლდა.

სერგიმ პარიზში 1925 წელს დაასრულა ხალხლო სკოლა, ამავე წელს იგი შევიდა სორბონის უნივერსიტეტში, დაამთავრა იგი 1939 წელს, ფილოსოფია-ფსიქოლოგიის განხრით. მას სურვილი აღებრა გამხდარიყო ექიმო, ამ მიზნით 1939 წლის ბოლოს შევიდა სამედიცინო ფაკულტეტზე, სერგი წულაძე, ამავე უნივერსიტეტში ყოფნის დროს, 1941 წელს იარაყეს ახალგაზრდათა კომუნისტური კავშირის ახალდგაღურ ორგანიზაციაში. ქართველი ჰაბუკი თადაუზოგავად ებრძვის პიტლერედ დამპურობლებს. სერგი იქვე მიიღეს საფრანგეთის კომუნისტური პარტიის რიგებში და 1943 წლიდან დანიშნეს წინამდგეგობის მოძრაობის ერთ-ერთ სელმძღვანელად; 1943-1945 წლებში იგი კომუნისტური პრების აქტიური მუშაუა. მაგრამ დაუცხრომელი მებრძოლო კვლავ გაიწავეს საფრანგეთის ქარში, სადაც იგი 1946 წლამდე მუშაობდა 150-ე პოლკში ექიმის თანამდებობაზე.

1946 წლის ბოლოს სერგი დეპობილიზებულ ექნა საფრანგეთის არმიის რიგებიდან. და ამიერიდან სერგი წულაძე იწყებს უადრესად ნაყოფიერ მოღვაწეობას ქართული კულტურის საზრდილზე.

* * *

ფრანგმა გამოცემელმა გალიმარმა 1961 წელს პარიზში გამოსცა რუსთაველის „ვეფხისტყაოსნის“ სერგი წულაძისეული ფრანგული თარგმანი, რომელსაც წამდგარებული აქვს მთარგმნელის შესავალი წერილი და დართული აქვს მისივე შენიშვნები. იგივე თარგმანი 1966 წელს თბილისში გამოსცა გამოცემლობა „ლიტერატურა და ხელოვნება“.

პარიზი თავისო შესავალი წერილის დასწყისში უცხოელ მკითხველს აცნობს რუსთაველის ეპოქას, პოეტის ბიოგრაფიას, შემდეგ გადმოაცემს პოეზიას მოკლე შინაარსს და დასააკობს თუსთაველის ცხოვრებასა და შემოქმედებაზე საერთოდ. წერილის ამ ნაწილს ავტორისე იწყებს: „ეპიკური რომანი ლექსად, „ვეფხისტყაოსანი“, რომლის წინამდებარე სრულ ლიტერატურულ თარგმანს ვაკვეყნებთ მისი ვტორის, დიდი პოეტის, შოთა რუსთაველის დაბადების 800 წლისთავთან დაკავშირებით, წარმოადგენს ქართული ლიტერატურის შედევრს, რომელიც არის ქართული ხალხის სულიერი სიმდიდრისა და ძველი ქართული კულტურის სიდიდის დამადასტურებელი“.

მთარგმნელის სასახელოდ უნდა ითქვას, რომ, მიუხედავად მრავალი სიმძელისა, დასახეული ამოცანა მან შეასრულა პირნათლად, უცხოელ მკითხველს მიაწოდა სრულყოფილი პოეტური თარგმანი, რომელიც ემხვევა ორიგინალს და ზუსტად გადმოცემს ქართული პო-

ეტის აზრებს. მთარგმნელი ინარჩუნებს ქართული ლექსის პროზოდულ წარწახს, რიტმს, თარგმნის ვერლიბრით, საკირსო შემთხვევით იუენებს ასონანსებსა და რითმებს.

განსაკუთრებული სიზუსტით არის თარგმნილი რუსთაველის აფორიზმები: „ლევკო ლომისა სწორია, ძე იყოს, თუნდა ხვადია“, „რასაცა გსცემ შენია, რაც არა, დეკარგულაა“, „შეირობა პირველადვე სიბრძნისა ერთი დარგი“, „გრძელი სიტყვა მოკლედ ითქმის, შეირობა აზიდ კარგი“, „მომსიორ არა ჰქვან, ვერას იტყვის ვინცა გრძელად“, და ა. შ.

მთარგმნელი წერილის ბოლოს მადლობით მოხსენიებს მის წინამორბედებს, რომლებმაც შესაძლებლობას ფარგლებში თარგმნეს „ვეფხისტყაოსანი“ ფრანგულ ენაზე, სახელგანთქ, აქ მოხსენებული არიან შარი ბროსე, ანან ბორენი, ელ. ორბელიანი, გ. ვაჟაშვილი და ანა მარსელ პაონი.

მთარგმნელი განსაკუთრებით გულითად მადლობას უძღვნის მეცნიერ-კონსულტანტს აკად. შალვა ნუცუბაძეს, რომელმაც მთარგმნელს დიდი დახმარება გაუწია ტექსტის გაგებაში. „რეკ ვანსაკუთრებით გამოვიყენეთ. — წერს სერგი წულაძე. — ქართული ტექსტის შეიარისის გაგებისათვის პროფ. შალვა ნუცუბაძის ერთდობლივი კონსულტაციები, მისი ძვირფასი მითითებანი, რისთვისაც კიდევ ერთხელ დიდი მადლობას ვუძღვნი“.

მთარგმნელი იქვე მადლობას უძღვნის კორნელი კეკელიძეს, აკაკი შანიძეს, ალექსანდრე ბარამიძეს, იოსებთან, რომ მათმა უძმებელმურმა ნაშრომებმა „ვეფხისტყაოსნის“ ურველი მთარგმნელი თუ მკვლევარი სწორ ვაზზე დააყენებ.

სერგი წულაძისეულ ფრანგულ თარგმანს ვრცელი რეცენზია უძღვნა რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტის ინსტიტუტის უფროსმა მეცნიერმა თანამშრომელმა, რუსთველოლოგმა სერგი სერტბრაჟოვმა. რეცენზენტი მაღალ შეფასებას აძლევს სერგი წულაძის თარგმანს, შესავალ წერილსა და კომენტარებს, მაგრამ ამავე დროს, აძლევს ამართლიან შენიშვნებსაც, რომელთა გათვალისწინებით თარგმანი მოიგებდა. ამის საილუსტრაციოდ რეცენზენტს მოაქვს თარგმანიდან ხაზიანოდ აღვლილები.

სერტბრაჟოვმა ბოლოს აკეთებს საფლასხმო დასკვნებს: „ეს თარგმანი ზუსტია, — წერს მკვლევარი, — არა მხოლოდ აზრობრივად; მისი ადრეკატურობა ორიგინალისადმი განისაზღვრება აგრეთვე ენის სიმსუბუქითა და სიკავშირით, ლექსის მუხიკალური ეფერადობით; სიტყვის ხატოვანებით. რუსთაველის პოემის ფრანგული თარგმნის ცოხზე სიპოვნებს გვევრის, რასაც უკველთვის ვერ ვიტყვით ზოგიერთ სხვა თარგმანზე, რომლებიც ვერ გამოგვეყენებ ორიგინ-

ალის მრავალფეროვნებასა და მხატვრობას. თარგმანში, სადაც ენას არახუნებურმა და მკაძალადობაა შესაძინევი, შეიძლება დაეკარგება რუსთაველის პოემის ეველზე მოვარო ღირსება: მისი ღრმა სიბრძნე, ცხოველყოფელი ფილოსოფია; ურველოვე ეს, ჩვენ სრულად შეუძლებელი გვაძლევს ვთქვათ, რომ რუსთაველის პოემის ისეთი კარგი თარგმანის გამოჩენა, რომელიც სერგი წულაძემ შეასრულა, ეს მართო მთარგმნელის წარმატება როდია, არამედ წარმატებაა, მთელი ქართველი ხალხის, რომელსაც სრული უფლება აქვს იამყოს იმით, რომ მხოფლიოს მისცა სიყვარულის, სიკეთისა და სამართლიანობის მხურვალე მომღერალი — შოთა რუსთაველი“.

შეითხველის ყურადღებას იქცევს სერგი წულაძის ნაშრომი „რუსთაველის ვაცინობა“, რომელიც ავტორმა დაწერა ფრანგულ ენაზე უცხოელი მეითხველებისათვის. იგი წარმოადგენს ნარკვევს, რომელიც ეხება დიდი ქართველი პოეტის რუსთაველის ცხოვრებასა და შემოქმედებას. წიგნი გამოცემა „განათლებაში“.

სერგი წულაძე აღნიშნავს, რომ რუსთაველის კმელებას ვეროპაში დიდი ხნის ვანსაველობაში არ იცნობდნენ, დღემდე ფრანგულ ენაზე არ არსებობდა პოემის სრული პოეტური თარგმანი, არ არსებობდა ნარკვევი პოეტის ცხოვრებასა და მოღვაწეობაზე და მას წულაძე ზედა შეესრულებინა ეს სამუშაო.

ავტორი სამართლიანად შენიშნავს, რომ მეცხ რამეტი საუკუნის ოციან წლებში დიდა ფრანგმა მეცნიერმა, ქართველოლოგმა შარი ბროსემ ცივილიზებული ევროპას პირველმა მთაწოდ ცნობები რუსთაველის „ვეფხისტყაოსანზე“, „ქართული და სომხური კულტურის დიდი მყოფე. — წერს სერგი წულაძე. — შარი ბროსე ჩამოვიდა სანქტ-პეტერსბურგში, სადაც გახდა სამეფო აკადემიის წევრი: 1828 წლიდან მან დოწყო გამოკვეენება პოემის პროლოგისა და ტექსტისა სათაურით „ტარიეღის ამბავი“.

წიგნის ავტორი უცხოელ მეითხველს დამატებლად მოუთხორობს ქართული კულტურის დიდმნიშვნელოვან პრობლემებზე; ამის საილუსტრაციოდ მოიხმობს გამოჩენილი ქართველი მეცნიერების მოსაზრებებს. ნარკვევიდან ჩანს, რომ სერგი წულაძეს გულდასმით შეუწყოვლია და თავის წიგნში გამოუყენებია კ. კეკელიძის, ა. შანიძის, პ. ინგოროფის, ალ. ბარამიძის, შ. ნუცუბაძის, არნ. ჩიქობავას, შ. ამირანაშვილის, ს. უზბანიშვილის, ს. ციმივილის, ს. სერტბრაჟოვის, ი. მეგრელიძის, ა. დოღაშვილის და სხვათა ნაშრომები.

1964 წლის 8 ივნისს თბილისში ჩამოვიდა

1. სერგი სერტბრაჟოვი, „რუსთაველის პოემა ფრანგულ ენაზე“, „ლიტერატურნიაი ვაცინობა“, 1966, № 6 გვ. 86-91.

თვალსაჩინო ფრანგი ენციკლი, იუნესკოს ლიტერატურული განყოფილების გამგე — როგე კაიოა შეუდგლიათურთ. რ. კაიოა „ვეფხისტყაოსნის“ ფრანგულად გამოცემის ერთ-ერთი ანტი-ატორია. ფრანგი შერალო, მეუღლიათურთ, შალვა ნუცუბიძისა და სერგი წულაძისთან ერთად ეწყია ვაჭოთ „კომუნისტის“ რედაქციას, სადაც მან თქვა: „დიდხანს მხოლოდ სახელი ვიცოდი რუსთაველისა, რომელიც მსოფლიო პოეტურთა გენიის ერთ-ერთი მართა მოელვარე შვერავალია. უფუფხისტყაოსნით წარმოუღვენილა საქართველო. ახლა, როცა არსებობს ამ პოემის ფრანგული პოეტური თარგმანი, ჩემსათვის ალბათ ბევრს მიეცემა საუფლებო კიდევ უფრო საოლოდ დანახოს თქვენი შესანიშნავი ქვეყანა. მე, თუ შეიძლება ითქვას, რუსთაველის სტუმარი ვარ, საქართველოში „ვეფხისტყაოსნით“ აღჩრულმა ფიქრებმა ჩამომიყვანეს.

თუნესკოს ლიტერატურულ სექციას ვადანუგებობი აქვს მსოფლიო საზოგადოებისთვის გაყრის ის ბრწყინვალე ქმნილებანი, რომლებიც მთელი თავიანთ მშენიერებით ნაქლებად არიან ცნობილი, ვინაიდან ძნელად მისაწვდომი ენა არ იქნება ამის საშუალებას. ამ სერვის „თვალსაჩინო ნაწარმოებთა იუნესკოს კოლექციისა შტაში“, ჩვენი დავითით „ვეფხისტყაოსნი“ გამოსცა გამოცემელმა გალიმარმა. აშემადა თითქმის მთელი ტირაჟი (5000) ცალი დაბეჭდილია. მაგრამ წინეი ბაზარზე ვაშოვა შემოღ-გნობისათვის, ვინაიდან ახლა პარიზში სააგარაკო სპონსი დაიწყო“.

„ვეფხისტყაოსნის“ ფრანგული თარგმანის ოთხი თავი გამოქვეყნდა ფრანგული ლიტერატურული ვაჭოთის „ლე ლეტრ ფრანსუაზ“ ფორკულეზე. (1966, — 13 იანვარი). „კომუნისტის“ კორესპონდენტი შეეცაბა ფრანგ შვერალს, თუ რა გამოსმარება მასცა გამოქვეყნებულმა ოთხმა თავმა?

„ამ პუბლიკაციას, — უპასუხა როგე კაიომ, — ძალიან სახიანოლო გამოხმარება მოსევა. ვფლახდილად უნდა ითქვას, რომ ამ თარგმნით სერგი წულაძემ, აუადმიყოს შალვა ნუცუბიძისთან ერთად, ორმხრავად მნიშვნელოვანი კულტურული საქმე გააკეთა. ფრანგები ეზიარებიან მართა ახალ და განუმეორებელ პოეტურ საქმაროს, რომელსაც სიციოთის დამკვიდრების უწარმაზარი ძალი აქვს“.

პროფ. შ. ნუცუბიძე სერგო წულაძის როგორც შვერალსა და მთარგმნელს მაღალ შეფასებას აძლევდა. „სერგი წულაძეს — წერდა შ. ნუცუბიძე, — ყველა მოსაწყმი ვაჩინებ მისთვის მიცემულთა დავალებებისათვის. იგი ბავშვობიდანვე საფრანგეთში აღზარდა, ფრანგულად ენა მისთვის მშობლიური ენა ვახდა. პარიზის უნივერსიტეტში მან დამთავრება ორი ფაკულტეტი — ფილოლოგიურ-ფიქოლოგიური და საქემო. იგი კარგად იცნობს შუა საუკუნეების ფრანგულ

შვერლობას და რენესანსში მისი ვადახლინი ძეგლებს. ეს ვარემოება მას უადვილებდა ქართული რენესანსის ისეთი ძეგლის წყვეტმას, როგორც ვარც არის „ვეფხისტყაოსანი“. სერგი წულაძემ სხვებთან ერთად, საფრანგეთის კომპარტიის წევრობის შემდეგ, საშობლოში დაბრუნება არჩია და სწორედ იმ დროს ჩამოვიდა, როცა მისი მომზადების, ლიტერატურული გეგმინებისა და უნარის ცალი უადრესად საქარო იყო იმ დიდი საქმისათვის, რასაც წარმოადგენს „ვეფხისტყაოსნის“ ფრანგულად თარგმნა“.

„ვეფხისტყაოსნის“ ფრანგულ თარგმანს ბევრი უწყობელი კრიტიკოსი გამოხმარა, მათ გამოაქვეყნეს ვრცელი სტატიები, რომლებშიც მაღალი შეფასება მიხეცეს ჩვენი სახელოვანი მამულიშობლის, სერგი წულაძის თარგმანს.

ფრანგმა შვერალმა და კრიტიკოსმა რენე ლაკოშმა ვრცელი რეცენზია გამოაქვეყნა ვაჭოთ „ლე ლეტრ ფრანსუაზში“. რენე ლაკოტი თავის სტატიაში „უყვადვი წიგნი“, ჯერ ვაღმოსცემს პოემის მოკლე შენარჩუნს, შემდეგ ვადაღის ლიტერატურულ-კრიტიკულ ანალიზზე — და წერს: „ჩემთვის, რომელსაც სრულებით არ ვაშეგება ქართული ენა, ცხადი იდებო, რომ ეს ნაწარმოები უდიდესი მნიშვნელობისა, იგი პირველად ვადითარგმნა ჩვენს ენაზე შესაქლო საუწყობით. მთარგმნელმა, რომელიც ეროვნებით ქართველია და, ამავე დროს, ჩინებული ფრანგი შვერალი, დასავლეთის და აღმოსავლეთის კულტურის მცოდნე, შესანიშნავად შეუხმარა დედის რიტმი ფრანგულ რიტმს (თექსმეტრისაყვლიანი წყობა), საუწყობოდ ვადმოსცა ორგანოლის ვლერადობა და რითმების შესაქება. მაგრამ ყველაფერი ეს მხოლოდ ფორმალური პოეტური სერვისის გამოყენება იქნებოდა, რომ თარგმანი ლიტერატურულ სიუფესტისთან ერთად არ ვამოიარჩილებო სინტაფით. ენობრივი სრულყოფით, სადაც საუწყობოდ არის შესამეზული შეცნეირება და ერთადილი“.

ამის შემდეგ რეცენზენტო ვადაღის პოემის დახსიანობაზე: იგი აღნიშნავს, რომ ვითბუჯლს აღნიშნული პოემა დრამად ჩათქრებს ზოკასაკაცობრიო საქითბუნზე. პოლოს ლაკოტი დასკენის „ვითბუჯლს ადვილად შეუძლია წარმოადგინოს შედარებისათვის, თუ რაოდენ ძნელი იქნებოდა პირველად რომ ვამოსულყოფ ფრანგულ ენაზე „ლუთობრივი კომედიო“ და ჩვენ ერთ მიმობილყოში მისი ვაღმოსცემა ვევერლებოდეს. აშემადა, სწორედ აშეგარა პროფესორის წინაშე ვეგვარათ, რადგან „ვეფხისტყაოსნი“ ფრანგულ ვითბუჯელთა წინაშე წარადებოა როგორც მსოფლიო ცივილიზაციის ერთ-ერთი უდიდესი ნაწარმოები“.

სერგი წულაძის თარგმანმა საუყოფლოო აღიარება მოევა არა მარტო საბჭოთა კავშირში, არამედ საზღვარგარეთაც. თარგმანის შესახებ არი გამოთქვებს: ლუი არაგონმა, ანდრე სტილმა,

პიერ ვამარაჲ, არმან ლანჲმ, მარსელ ბარონჲა, რობერტ გრილჲმა, რენე ლაფონჲა, ვერარ გარიტჲა, მანს ფოკტჲა, ვერტრუდ პერუჲა, ჰაინც ფერინჲა, კალისტრატე ხალიაჲ, ნინო სალაჲმ, ვან ესპროკჲა და სხვებჲა.

არმან ლანჲ თავის წერტილში აღნიშნავს, რომ ს. წულაძისეული ფრანგული თარგმანით ქართული პოეტი ისეთივე ახლობელი ვახდა ზვეთისის, როგორც კ. მეტრუჲა და ბერნარ ბენედიქოზი.

ამ სტრიქონებს ავტორისადმი გამოგზავნილ წერილში, საფრანგეთის კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის პოლიტიკუროს წევრი ფანეტ ტორეზ-ვერმერჲი წერს: „1968 წელს ვიყავი ბათუმშია და სოსთუმში, სადაც ამხანაგებჲა მარტუეს სერგი წულაძის მიერ ფრანგულ ენაზე თარგმნილი თქვენი გენიალური პოეტია, შოთა რუსთაველის პოემა — „ვეფხისტყაოსანი“. თარგმანი ფრანგულ ენაზე ძალიან კარგად ედღერს, როცა კითხულობთ, ვაძნობთ, ფრანგული პოეტური თარგმანის სინატიფეს. თარგმანმა საშუალება მოძია ვავეცნობოდი დიდი ქართული პოეტის, შოთა რუსთაველის ცხოვრებასა და შემოქმედებას. რუსთაველი მხოლოდ მნიშვნელობის პოეტია, მისი ღრჲა აზრები უცდალია“.

პიერ ვამარა წერს: „გამოჩენილმა ისტორიკოსებჲა და კრიტიკოსებჲა ცხადვეს რუსთაველის პოემის ისტორიული მნიშვნელობა. სერგი წულაძის ფრანგულ თარგმანს რომ ვკუთხულობთ, ვგრძნობთ ესთეტიკურ სიმოგუნებას, რაც ზვეთისის დიდი სასტუკარა... რუსთაველი დიდა პოეტია და ზვენ მისი დიდი მადლობელი ვართ. მადლობას ვუძღვეთ ამ ხალხს, რომელმაც შოთა რუსთაველი წარმოიშა“.

საუბრადადებოა პარიზელი სწავლულის ნინო ხალიას ვრცელი სტატია. „ვეფხისტყაოსანი“ და მისი ლიტერატურული და მეცნიერული მნიშვნელობა“, რომელიც დაბეჭდა „რევოლუციური პარტიულიზმი“ს“ ფურკლეზზე. ავტორი აღნიშნავს, რომ „ვეფხისტყაოსანი“ უნივერსალური მნიშვნელობის ლიტერატურული ძეგლია და წარმოადგენს შუა საუკუნეების ცივილიზაციის შედეგებს. შევლევარი აჯღვევს „ვეფხისტყაოსნის“ ვერსიფიკაციის საკითხებს და ავტორს მიიჩნევს ლექსის სწორტუპიერ ოსტატად. იგი დიდი სიყვარულით ახსენებს ფრანგულ თარგმანს.

„ვეფხისტყაოსანს“ შეუბო გამოჩენილი ფრანგი მეცნიერი, აკადემიკოსი მარსელ ბარონი. ფრანგი მეცნიერი თავის წერილში, რომელიც გამოქვეყნდა „ლედ ნუველი ლიტერატურა“, ახასიათებს ეპოქას, რომელშიც ცხოვრობდა ქართული პოეტი. ფრანგი აკადემიკოსი იქვე ხაზართლიანად შენიშნავს, რომ ამ დროს საქართველს ნახაზრდობები იყო ძველი ანტიკური კუ-

ლტურით და წარმოადგენდა დიდად ცვალიზებული ქვეყანას.

ფრანგი ავტორი ხაზს უსვამს ბრუნველობის უნებულ ღრჲა ფალოსოფიურ აზრებს, რაც იმაზე მოგვანინებს, რომ ამ დროს საქართველო კულტურის მადლ დონეზე იდგო. ამავე დროს მეცნიერი უყურადღებოდ არ ტოვებს კონტაქტებს, რომლებიც საქართველოს ბიზანტიასა და ინდოეთთან ჰქონდა დამყარებული.

აღსანიშნავია ლეო არაგონის ორი წიგნი: პირველი წიგნის სათაურია „საბჲოთა ლიტერატურები“, რომელშიც შევიდა ზღაპრები და მითობობები. წიგნს წამედვარებული აქვს ვრცელი წერილი, რომელშიც ავტორი მიმოიხილავს საბჲოთა ლიტერატურას. მეორე წიგნის სათაურია იგივე „საბჲოთა ლიტერატურები“, რომელშიც ავტორი, სხვათაშორის, ეხება „ვეფხისტყაოსნის“ საკითხებს, მიუთითებს ამ ძეგლის მნიშვნელობაზე. ავტორი წერს, რომ „საქართველომ რუსთაველი წარმოიშა, მაშინ როცა ფრანგებჲა კრეტან დე ტრუმედ ძლივს მივადწიეთო“. ავტორი ზღრდება პოეტის საკითხებზეც, „შოთა რუსთაველის ლექსი, — წერს იგი, — დაწერილია თექვსმეტმარცვლიანა შიართით და ამასთან უოველი ტაეპი ერთობება ერთმანეთს, მეორეულ ამ მადლ შიარს ენაცვლება მიწორდება, ან დამალი შიარტი. ეს ვადასტურობი შეადგენს პოემის მუსიკალური ენის საუბრეველს. პოემის სტროფებში ხანდახან 5-8 ხიტვა იწყება ზედიზედ ერთი და იმავე მარცვლით. რიტმის ცვლილება ადგილი აქვს იმპოეტური მარშონიის დასასრულს. რუსთაველის პოემა მადალი შეტაფორებს პოეზიანა“...

1968 წლის პარიზში, ფრანგულ ენაზე გამოვიდა ნ. ბარათაშვილის ლექსების წიგნი: ფრანგული თარგმანი, სერგი წულაძისთან ერთად, შესარულეს გამოჩენილმა ფრანგმა პოეტებჲა — მაქს პოლ ფუშემ, პიერ ვამარაჲ, ვაჲ გოშერონი და ვივიეჲა. ზვენ შევებობთ მხოლოდ სერგი წულაძის თარგმანებს. მან თარგმანა ნ. ბარათაშვილის ცხრა ლექსი, ესენია: „მერანი“, „საფლავი მეფის ირაკლის“, „ქნიაზ ბარათავის აზარფეშაზედ“, „შევირობ ცრემლისა, ჰირი მანელბელს“, „ჩინარი“, „ვლოცავ დღეს ჩემის ვაჲნის“, „მადლი შენს ვამჩენს“, „ეფუფუნა თვლინი“, „...ნა ფორტუპიანოზედ მომღერალი“.

მთარგმნილის სახახლოდ უნდა ითქვას, რომ ზემოთ მოტანილი ლექსები თარგმნილი აქვს დიდი ოსტატობით, იცავს ორიგინალის შეხატუის მეტრს, რიტმსა და ვანწუბობილებას. ასე მავალითად, „მერანი“, რომელიც ავტორის მიერ დაწერილია 14 მარცვლიანი სეზომით, ზვენს მთარგმნილს ვადმოცემული აქვს შეხადფორის 12 მარცვლიანა ანუ აღუქსანდრული ლექსით, რაც თარგმანს აახლოებს ორიგინალთან. თარგმანების ორიგინალთან შეგერებაჲ

დაგვიწმინდა იმეო, რომ ისინი შერბულებულა ოსტატურად, დიდი სიყვარულით, ფაქიზი პოეტური ვრცნიებით, დახვეწილი გემოვნებით. მთარგმნელი უკველ ტაქტში აქვდავენებს დიდ პოეტურ ნებს, ქართული და ფრანგული პოეტის დრმა ცოდნას.

თარგმანს წამდვარებული აქვს სერგე წულაძის შესავალი სტატია, რომელშიც მოკლედ მიმოიხილავს ნაყოლო ბარათაშვილის პოეზიის განვითარების გზებს, სამართლიანად მიუთითებს, რომ ნ. ბარათაშვილი არის ქართული რომანტიკული პოეზიის ყველაზე დიდი წაოშო-მაღვანელი, რომელსაც დიდი ღვაწლი მიუძღვის ქართული პოეტური ხელოვნების შემდგომი განვითარების საქმეში. წიგნში თარგმანთან ერთად პარალელურად წარმოდგენილია ორიგინალის ტექსტებიც.

ავტორი აღნიშნავს, რომ დიდი ქართველი პედაგოგმა და ფილოსოფოსმა სილომონ დოდაშვილმა ახალგაზრდა პოეტზე დიდი იდეური გავლენა მოახდინა, რაც ნათლად ჩანს მის ლექსებშიც. ავტორის აზრით, ნ. ბარათაშვილი მიეუფუნება მსოფლიო მანსტაბის პოეტთა რიგებს, სახილავება ღრმა პოეტური აზროვნებით. იგი პარალელად ავლენს ნერვალის პოეზიასთან და სამართლიანად წერს, რომ ნერვალის ლექსი „დესდინადო“ და ბარათაშვილის ლექსი „სული ობოლი“ ახლოა ერთმანეთთან.

ავტორი ვრცლად ჩერდება ნ. ბარათაშვილის რომანტიკობის დახასიათებაზე, მოაქვს პოეტის ლექსებთან ადგილები და სამართლიანად წერს: „ნ. ბარათაშვილის მებრძოლი რომანტიკისი მიმართულია მომავლისა და პროგრესისაკენ, მისი რომანტიკისი არ ქადაგებს მხოლოდ მამაცობას მატრონიის საპირსპიროდ, არამედ ვაჟაველის აგრეთვე როგორ უნდა ვადავლახოთ უფსკრული, როგორ უნდა ვერბოდოთ უორნების ჩხავილსა და ქაჩების ქროლვას... საუკეთესო ლექსი „მერანო“, რომელიც ამ კრებულში თარგმნილია სათაურით „ჩემი მერანო“, დეცხლფრანი სიტყვებით გვიბატავს იფიას, რომ ეს დაუღვარე სწრაფვა არ არის უსარგებლო და უაზროა

ცულად ხომ მაინც არ ჩივილის ეს განწირულის სულისყვეთება, და გზა უფალი, შენგან თვლილი, მერანო ჩემო, მაინც დარჩება: და ჩემს შემდგომად მოქმეხა ჩემსა სიწმელე გზისა ვაუადვილდეს, და შეუპოვრად მას ქუნე თვისიღ შევი ბედის წინ გამოტქროლდეს.

ნ. ბარათაშვილი ყველას გახავნილად ამტკიცებს, რომ პოეტი და აღმთანი დედამიწაზე უსაფრთხლოდ არ არის გაჩენილი, მას მადლა

დაწინებულმა აქვს. აბოლუტური სწრაფვა განუყოფელია საქმისაკენ“ (გაეგნე ნული, ფრანგულ პრესაში დახვეწილი ნერვალის რეცენზიები, რომლებშიც ფრანგი კრიტიკოსები მაღალ შეფასების აძლევენ ქართველი პოეტის ლექსებს და მათს მთარგმნელს — სერგე წულაძეს. რენე ლაკოტი წერს: „შედეგადე არაფერი ვიცოდი ამ პოეტის არსებობის შესახებ. სერგე წულაძემ, რომელმაც მოგვარა და რუსთაველის პოემის „ვეფხისტყაოსნის“ საუცხოო ფრანგული თარგმანი (გალიმარის გამოცემა), ამგვამდ წარმოგვიდგინა ნიკოლოზ ბარათაშვილი, როგორც ს. ა. ქართველის უდიდესი რომანტიკოსი პოეტი. არ შემიძლია არ დავეთანხმო წინახსივრების ავტორს, რომელმაც რუსთაველის ფრანგულ ენაზე თარგმნით ჩვენი სრული ნდობა დამისახურა. ვუიქრობთ, რომ სავსებით უნდა გავიზიაროთ წინახსივრებაში მოცემული შეფასება ნიკოლოზ ბარათაშვილის შემოქმედებას; ამის საფუძველს გვაძლევს სერგე წულაძის მიერ ორივე ენისა და კულტურის საფუძვლიანი ცოდნა და ნიკოლოზ ბარათაშვილის შედარება ფრანგულ ლიტერატურასთან. შემოქმედება ნიკოლოზ ბარათაშვილისა, რომელიც სულ ახალგაზრდა გარდაიცვალა, ხანმოკლე იყო, — ამიტომ „ფრანგ გამოცემულითა გაერთიანების“ მიერ გამოცემული ლექსების ორენოვანი კრებული „ბედი ქართლისა“ მცირე მოცულობისა.

როგორც სერგე წულაძე აღნიშნავს, ამ ქართველი პოეტის შთაგონება მართლაც მოგვაგონებს ნერვალისებურ პოეზიას. ნ. ბარათაშვილის პოეზიის მოტივები, ლირიკა, მოგვაგონებს ნერვალისეულ ლექსებშიც: ჩვენი მზრთე კიდეც შევადგოთ შევავსოთ ეს მსგავსება. ნ. ბარათაშვილს აქვს ეროვნული და პოლიტიკური ხასიათის მოტივები, იმავეს ემოულბოთ ნერვალის პირველი პერიოდის ნალებად ცნობილ ლექსებში, რომელსაც ახასიათებს ეპიკური და ელემენტური განწყობილება. აქ კარგადაა გამოხატული რომანტიკული პოეზიის სიღრმისა და ვაკანების ის ერთობ. დიდი ელერჯობა, რომელსაც აღნიშნავენ ამ პერიოდის ლიტერატურის მკვლევარები.

ნ. ბარათაშვილის ლექსების სერგე წულაძისეულ ფრანგულ თარგმანებს მაღალი შეფასება მისცეს — „ფრანს ნუფელმა“, „ყოლ ე ნახონმა“, „ბიულეტენ კრიტიკ დოუ ლივრ ფრანსემ“. საფრანგეთის ეროვნული პედაგოგური ინსტიტუტის ბიულეტენმა და სხვ.

სერგე წულაძე წარმატებით თარგმნიდა მეოცე საუკუნის ქართველი პოეტების ლექსებს, რომლებიც დროგაშორებოთ იმეძებოდა ხამუოთა კავშირსა და უცხოეთის პრესაში. ჩვენმა მთარგმნელმა თარგმნა ორაკლი აბაშიძის „აღზნის პირას“, ტყვიან ტაბიძის

„შეხვედრა მიაიკოვსკისთან“, „სუბუანი და რუსთაველი“, გალექტონ ტაბიძის „მოაწმინდის მთვარე“, „ლენინი“, ოთარ ჭილაძის „ოკლადი“, კარლო კალაძის „კოშუკები“; გამომცემლობა „განათლებლამ“ 1976 წელს გამოსცა გრ. აბაშიძის ლექსების წიგნი „კლდეები და მთები“, რომლის ფრანგული თარგმანი დიდ რედაქციებში შესარულა სერგი წულაძემ. წიგნში შეყვალა 24 ლექსი: „ოქროს ვენახი“, „თბილისი“, „დედასთან“, „შემოღვაკმა“, „სეტყვა“, „წვდა და მერცხალი“, „კლდეები და მთები“ და სხვა. წიგნს წამბეჭდვარებულა აქვს მთარგმნელის შესავალი სტატია, რომელშიც მოკლედ აცნობს უცხოელ მკითხველს გრავალ აბაშიძის ცხოვრებასა და შემოქმედებას. შესავალი სტატიის ავტორი აღნიშნავენ, რომ გრავალ აბაშიძის პოეზია სუნთქავს მშობლიური მიწის სურნელით, შვიდროდ არის დაკავშირებული თავისი ხალხის სულიერ ცხოვრებასთან და საბჭოთა ლიტერატურაში ერთ-ერთი საბატიო ადგილი უჭირავს. შემდეგ მოცემულია პოეტის მოკლე ბიოგრაფია, მითითებულია, რომ გრავალ აბაშიძე არის ავტორი მრავალი ლირიკული ლექსის, მოთხრობისა და რომანისა.

სერგი წულაძის სახელად უნდა ითქვას, რომ გრავალ აბაშიძის ლექსებისათვის შეუწარმუნებია სრული ენოციური გამომბატელობა, დედნის მომხიბლველობა, მხატვრული ხასხეობა.

პარიზში უოფნისას სერგი წულაძე ეურნალ-გაზეთებში სისტემატურად აქვეყნებდა სტატიებს ლიტერატურისა და ბელოცენების საკითხებზე. განსაკუთრებით ნაყოფიერი იყო მწერლის მუშაობა 1950-1952 წლებში „ლატრიბუნ ნასიონში“ და „ლუმინატეში“. საქართველოში ჩამოსვლის შემდეგ, მთარგმნელობით მუშაობასთან ერთად, იგი აქვეყნებდა ცალკე წიგნებს, სტატიებს, რედაქტორობდა ფრანგულად თარგმნილ წიგნებს. სერგი წულაძის რედაქტორობითა და ბოლოსიტყვებით გამოვიდა ფრანსუა რაბლეს „გარგანტუა და პანტაგრუალი“, რომელიც თარგმანდლისაბედ პაგრატორმა.

სერგი წულაძე იყო უშიშარი მებრძოლი, შესანიშნავი მამულიშვილი, დიდი პატრიოტი; მერე მსოფლიო ომის სუხიან დღეებში იგი, ფრანგ პარტიზანებთან ერთად, თავგამოდებით ებრძოდა გერმანულ ფაშისტებს, რითაც ახალგაზრდა პატრიოტმა ფრანგი ხალხის ბედუადის — მორის ტორესის მადლობა

დაიხსახტრა. მორის ტორესი სერგი წულაძის ბრძოლებსა და შეცნიერულ-ლიტერატურულ მოღვაწეობას მაღალ შეფასებას ატყუდებდა. სერგი წულაძის უფროოდ დაქარგვის გამო საქართველოსა და საფრანგეთის პრესაში გამოქვეყნდა ნეტოლოგები, სტატიები, მოგონებანი, რომელთა ავტორები ხასხასით აღნიშნავდნენ სერგი წულაძის დიდ დაშახტრებას ქართველი და ფრანგი ხალხების კულტურის წინაშე. ვახეთი „კომუნისტი“ წერდა: „ქართველმა საზოგადოებრიობამ დაქარგა ბრწყინვალე მთარგმნელი, ჩინებული მეცნიერი, ჩვენი ქვეყნის დირსეული პატრიოტი“. ასევე სპეციალური სტატიები მოუძღვნეს სერგი წულაძის მოღვაწეობას „ლიტერატურულმა გაზეთმა“ და „სამშობლოში“.

1977 წლის 6 ივლისს ნომერში ვახეთი „ლუმინატე“ წერდა: „ჩვენი ვაფავეთ, რომ მოსკოვში გარდაიცვალა დოქტორი სერგი წულაძე. სერგი წულაძე სორბონის უნივერსიტეტის სამედიცინო ფაკულტეტის სტუდენტი იყო, როდესაც საფრანგეთში წინააღმდეგობის მოძრაობაში მონაწილეობა მიაღო. შემდეგ სერგი საქართველოში დაბრუნდა, სადაც მან დიდი საქმე გააკეთა, ერთმანეთს დაუკავშირა ქართული და ფრანგული კულტურა. სერგი წულაძემ სახელი მონაშეკვა როგორც „ვეფხისტყაოსნის“ ფრანგულ ენაზე მთარგმნელმა. მან ქართულიდან ფრანგულ ენაზე თარგმნა ეს დიდი ქართული ეპოპეა, რომელიც გამოსცა გალიმარმა პარიზში; სერგი უკანასკნელად მუშაობდა ქართული პოეზიის ანთოლოგიაზე, რომელიც უნდა გამოცეცა ცალკე წიგნად პარიზში „დედ სედიტორ ფრანსე რიფენის“.

„სერგი წულაძის სახით, — წერდა გრავალ აბაშიძე, — ქართულ მწერლობას ამ ორი ათეული წლის წინათ შეეშატა ვერაპულად განათლებული სწავლული და შემოქმედი, რომელმაც მაშინვე მონახა თავისი ადგილი ჩვენს კულტურულ ცხოვრებაში. სამშობლოს სიყვარულით ანთებული პატრიოტი, თანდაზობელი და გულყოფილი, დაუცარიოდ მოქმედებდა; კითხლშობილი მოღვაწე მართლაც ამშვენიებდა ჩვენს ინტელიგენციას თავისი ღრმა ერთდციობითა და დიდი ნიჭიერებით. ქართულიცა და ფრანგულიც, წულაძისათვის დედაენები იყო და მან მუშაობა თავისი ამ უპირატესობის გამოყენებისაკენ წარმართა. მან დაიწყო პირდაპირ ლექსად თარგმნა და სწორედ აქ მიაღწია დიდ წარმატებას“.

ზღვდინიარ ჯივუბი

რეალიზმისათვის ბრძოლის გზაზე

ჩვენს კრიტიკასა და ლიტერატურათმცოდნეობაში კარგა ხანია შემოვიდა და მტკიცედ დამკვიდრდა ცნება — „სახეოთა კლასიკა“. აქ პირველ რიგში, იგულისხმება ქმნილებები საბჭოთა მწერლობის იმ ოსტატებისა, რომელთაც საფუძველი ჩაუყარეს სოციალისტური რეალიზმის ხელოვნებას. დღეს სიტყვის ამ ოსტატების ქმნილებანი მკითხველს ხელთ აქვს მათი თხულებათა ტომეულების სახით, რომლებშიც შეტანილია არა მარტო მხატვრული ნაწარმოებები, არამედ მათი თეორიული და პუბლიცისტური წერილებიც. რომლებიც ნაკლებად არის შესწავლილი. ეს კი ნორმალური მდგომარეობა როდია. ჩვენი პოეტებისა და პროზაიკოსების პუბლიცისტური მექვიდრეობა მრავალ საფურცელზე და დღესაც ცოცხალ ქმედით აზრს შეიცავს, რომელთაც დიდი წიშეწვლილი ენიჭება ახლასათვის ბრძოლაში.

ამჟერად ჩვენ შედეგად დადიანის ლიტერატურულ წერილებზე შეგერბებით. „გამოჩენილ ადამიანთა გახსენება დროადო დრო ფიქრებს ავერსილს ხოლმე, — ამბობდა ვოევი. — ისინი ჩვენს თვალწინ თაობათა ანდერძით წამოიბარებთან“. სწორედ ასეთ ადამიანთა რიცხვს ეკუთვნის შედეგად დადიანი. მისი შემოქმედება განარბრავდა უადრესად მრავალმხრავი იყო. იგი წერდა მოთხრობებს, რომანებს, პიესებს, პუბლიცისტურ და ლიტერატურულ წერილებს. რა თქმა უნდა, განარბრავდა მრავალფეროვნება უდიდესი დარსება მწერლასა. მაგრამ ამით როდეს განისაზღვრება მისი დამახარება ქართული კულტურის წინაშე. იგი იყო ყველა განარბის იშვიათი ოსტატი, პირველხარისხიანი დრამატურგი და ბელეტრისტი, მისი პიესები დღესაც ამწვენებს ქართულ სცენას. ხოლო მისი რომანები, ესოდენ რომ გამოირჩევიან სოციალური კლასიკით.

ბით, მიგვანშენებენ, რომ შედეგად დადიანი მუდამ დიდ ეპოქალურ თემებს მკიდებდა ხელს.

ხელოვნების ჰერმარტ ქმნილებად მხოლოდის ნაწარმოები ითვლება, რომელშიც მარჯვედ არის ასახული ხალხის უოფა და ბრძოლა ნამდვილი და ჰერმარტის ცხოვრებისათვის. „ვერგვილიანების ოქახი“ ერთი ასეთი ნაწარმოებია. თავანი გახლავთ. მასში მოქმედება ვთარდება მძაფრად, კლასობრივი ბრძოლის ფონზე. აქ არიან ადამიანები, ისტორიის დიდ გზაზე რომ გამოხლან, მიუხედავად იმისა, დიდი თუ მცირეა მათი ლეწლი ათვანთა ხალხის წინაშე.

ამჟერ უნდა ვავიხსენოთ ერთი მეტად მწიშ. ვნელოვანი ამბავი, მოთხრობილი ა. გერცენის მიერ: „ვიწმე კეთილმა ფრანგმა ვასაოცარი რუდუნებით გამოძერწა ცვილისაგან პარისის ერთ-ერთი უბნის მოდელი. თავისი მრავალწლის ნამუშევარი რომ დაამთავრა, იგი კონვენტს მიართვა... კონვენტი, როგორც ცნობილია, მკაცრი და თავისებური წინს დაწესებულება გახლდათ. ჭერ დუშმა, მას ცვილის ქანდაკების ვარდა, სხვა ბლომად ჰქონდა საქმე. — უნდა შეეკმნა რამდენიმე არმია, დაეპრებინა მშიერა პარისელები, თავი დაეცვა კოალიციისაგან... ბოლოს მოდელსაც მიადგა და გადაწვითა: „ამა და ამ მოქალაქეს, რომლებს ნაწარმოები არ შეიძლება ზედმიწევნით დასრულებულად არ მივიჩნიოთ. ექვსი თვით მისხარის ციხე იმის გამო, რომ უსარგებლო საქმეზე ცდებოდა. მაშინ, როდესაც სამშობლო განსაცდელში იყო“.

შედეგად დადიანი ხშირად ახსენებდა ხოლმე ამ ადგილს გერცენის წინადა. შეიძლება თავისთავად კონვენტის გადაწვევა იტყვიან მტრისმეტად მკაცრი და ვადეპარბებული უტოლარის მის ნიმუში იყოს, მაგრამ მაინც ხაზს უსვამს

მას, რომ არ შეიძლება განზე ვადგე, როცა შენი ხალხი ხაზინელ განსაცდელშია და მას ირგვლივ ათხი მტერი ცხვია.

შალვა დადიანს მხოლოდ ის ხელისუფლება სწამდა, რომელიც რაიმე დიდ აზრს გამოხატავს და ეროვნულ ინტერესებს იცავს; ასეთი ხელისუფლების დიდ ოსტატებად მიიჩნეოდა მას. პუშკინი, ილია ჭავჭავაძე, აკაკი წერეთელი, ვარკა, ემილ ზოლა, ვიქტორ ჰიუგო, რომელთა შეოქმედებებს მან გულწრფელი გრძნობებით აღზავნე წერილები უძღვნა.

პუშკინის გენიამ დრამატურგიაშიც გაიბრუნა, პოეტმა თავისი დიდი ეროვნული აქაც გამოავლინა, როგორც ამ ნაწარის დიდმა ნოვატორმა. მას უნდოდა, რომ ტრაგედია, საერთოდ დრამატული ნაწარმოებები, უწინარეს ყოვლისა, ხალხური ყოფილიყო. ყოველთვის უკრავდა არის ამოხსნილი შალვა დადიანის შესანიშნავ წერილში „პუშკინი, როგორც დრამატურგი“. ლაპარაკობს რა პუშკინის დრამებზე, ავტორი ხაზგასმით აღნიშნავს: დიდი მწერლის მიერ გამოკვეთილი სახეები მარტო ერთი რომელიმე ვნებათა დღეების მატარებელნი როდი არიან, არამედ ცოცხალი არსნი ვახლავთ, აღზავნი სხვადასხვა ღირსებებით, სხვადასხვა მანერებებით, სხვადასხვა ვნებათა დღეებით. ეს ზოგადი დებულება შეეხება არა მარტო პუშკინს, არამედ მხოლოდ ლიტერატურის ვრცელ ბუზმურას, რომელთაც უყვანავი სახეები შექმნეს.

შალვა დადიანისათვის დებულება ამისაველი წერტილი იყო. ერთად, ეს აზრი კვლავ გაიხსენა მან წერაღმის ილია ჭავჭავაძის შესახებ. მან აღნიშნა, რომ მხოლოდო სახეთა რიცხვს მიეკუთვნება ილიას ოთხარანთ ქართვი, რომლის ხასიათი უადრესად რთული და მრავალმხრივი, იგი უადრესად ფართო მასშტაბის განვითარებული სახეა.

შალვა დადიანი ჭავჭავაძის წლებში რამდენიმე წელს შეხვედრია ილია ჭავჭავაძეს, მისი მამა მირაღი მეფობაში იყო ილიასი და ერთი პირველი დამკავებელი. შალვა დადიანი წერდა: „მასხვის როგორი აღფრთოვანებით ვცოცხლობდით 1858 წელს ვაჭოთ „ივერიაში“ ფედერაციებად ჩამწკრივებულ „ოთხარანთ ქვრივს“ და მამა როგორ ქება-დიდებას ასხამდა ამ საუცხოო ნაწარმოებს“ (შ. დადიანი, ტ. V, გვ. 77).

მამა და შვილი აღფრთოვანებული იყვნენ არა მარტო „ოთხარანთ ქვრივით“, არამედ ილიას მთელი პიროვნებით, მთელი მისი შემოქმედებით, მისი მოღვაწეობის უზარმაზარი მასშტაბით, წმინდა ხიზნისით, რომლის ვარაუშე შეუძლებელია ქვეყნიხათვის ქვემარტივი ხასიახურის ვაწევია.

ასევე მაღალ შეფასებას აძლევდა შალვა

დადიანი აკაკის პიროვნებას, მთელ მის შემოქმედებას. „განთიადი“, „ბაშა-არაუტყვევებელი“... ამ ნაწარმოებების ავტორს მისივე ხელთ რომ ვხვდებით, ეს კიდევინება კი არ არის, ან უბრალოდ მხოლოდებლობა, — წერდა შალვა დადიანი, — არამედ ეს ჩვენი ხაყვარულია, ხალხში განმტკიცებულია“.

შ. დადიანის წერილი-მოგონება „აკაკი“ ერთხელ კიდევ ნათლად ადასტურებს აკაკის წერაღის დიდ დემოკრატიზმს. იგი მუდამ ხალხში ტრიალებდა, მან ხელისუფლება ხალხის საყუთრებად აღიარა. იგი წერდა: „ხელისუფლების ქვემარტივ ნაწარმოებს საზღვარი არ აქვს, იგი ყოველი ერის საყუთრებაა“. და მართლაც, განასწორებდა ასეთ დიდ ნაწარმოებთა რიცხვს არ ეკუთვნის „გაზრდილი“, რომლის მთავარი პერსონაჟი უმადლესი მორალის მატარებელია.

მაღალი მორალის ამ ქადაგებას, რომელსაც აკაკის პოემა შეიცავს, შალვა დადიანი განსაკუთრებით მაღალ შეფასებას აძლევდა.

შალვა დადიანის ლიტერატურულ შემოქმედებაში განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს წერაღს სოციალისტური რეაღონის დიდ დამუშავებულზე—მაქსიმ გორკიზე, ამ ადამიანზე, რომელიც უფელაზე ადრე უმჯობესი ქარხმა. ლას, ადამიანურ სიამაყეს და რომლის პოეტური ოცნება წინასწარმეტყველურად ასრულდა.

შალვა დადიანი საოცარი პატივისცემით და ხაყვარულით არის გამსჯედილი დიდი რუსი მწერლის მიმართ; არ შეიძლება არ აღინიშნოს, რომ გორკის ჩვენ ლიტერატურაში განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს. მასზე მრავალი წერილია დაწერილი: მისივე ქავახიშვილი თავის ერთ წერაღში აღნიშნავდა, რომ იგი პირველ ხანებში გორკის ვაღლენას განიცდებდა. ეს ვაღლენა იგრძნობა თვითონ შალვა დადიანის არაერთ ნაწარმოებში.

აქვე უნდა შევნიშნოთ: ვაღლენა ზოგს სამარახხად მიიჩნია, მაგრამ ეს ასე როდი. კონსტანტინე გამსახურდია წერდა: „ქერ არც ერთი ოსტატი არ შობილა ამ ქვეყნად, რომელსაც რომელიმე სხვა ოსტატისაგან არ მიეღოს ზე-ვაღლენა“.

შალვა დადიანსაც ვაღლენა ხრულად ბუნებრივ მოვლენად მიიჩნია. იგი წერდა: ჭავჭავაძის მიუგოს ნაწარმოებებს წავითხვის შემდეგ დამებადა დიდი სურვილი, რომ მასავით ლამაზარულად მეწერა, მომწონდა მისი შეკუმშული ფრაზა, მეტაფორა — ანახლებილი... თუ რამ კარგი შეხვდამს ჩემს ფრაზას — გამიძვლავნება ამ მონაცემზე — ეს ამ დიდი მწერლის, საფარავთის გენიოსის უზარმაზარი ვაღლენაა“ (შ. დადიანი, ტ. V, გვ. 281). აქედან ჩანს, რომ საერთოდ შწერალი დიდ წინარტებს კი არ ბაძავს, არამედ ოსტატობას სწავლობს

მათგან. ამას ჩვენ უმოთაგრესად ახლავარდა მწერლებს საყურადღებოდ ვამბობთ.

ფრიალ საყურადღებოა შალვა ჯაღანიის წარკვეთა: „ეშილ ზოლა და თეატრი“. აქედანაც ჩანს, რომ მას რეალური მთარევე ერთადერთი სწორი მიმართულება: ავტორი აქ შეხანოწმავ გონებაშახვილურ ფორმულას ვცოვაჯობს; იგი ამბობს: თეატრისათვის საუცხოო დეკორაცია და შუაში ისევე აუცილებელია, როგორც მუსიკისათვის მელოდია, პოეზიისათვის კი ფაქიზი ფორმები.

შალვა ჯაღანიმა ვრცელი წერალი უძღვნა ავტორული ცაგარელის დრამატურგიას. იგი განსაყურებულად გამოყოფს მის თრ პიესას, ესენი განსაუთ „რაც ვინახავს, ვეღარ ნახავ“ და „ხანუშა“, რომლებიც მიმართული არიან დრამატული და პარამართული ტრადიციების წინააღმდეგ. „მის წარმოებებში. — წერს და. დიანი — მუდამ ბრძოლა გატარებული არსებული ბოროტების წინააღმდეგ, დეცინვა და სურათბული ცრუმორწმუნეობის შეხახებ, აღნიშნავა მამულიშვილურ გრძნობათა კეთილშობილბობა. ის მუდამ თავისი პიესებში მუშანოწმის იდეას ქადაგებს, მაგრამ ეს ქადაგება განუერებული და მისაწყენი კი არ არის, კი არ გლლით მოხმინა და დეცინვა კი არ გვიხიხიხავს ავტორი, პარამით, ცოცხალ სურათბ. ში, სიცილ-ხარხარში ოსტატურად შეატარებულა ეს იდეები და თქვენც მხოლოდ წარმოადგენა რომ დასრულდება შემდეგ შეიგნებთ მას, შემდეგ ადასებთ და კარგად იგარჩნობთ, რომ ეს სიცილ-ხარხარი უაზრო არ ყოფილა, იგი უმიზნოვად არ მოვლენილა. ეს უკვე დადი ზელოვნიება მწერლისა, დადი უნარი ხასცერო ტექნიკისა“.

თ რატომ შერჩა ქართული სცენის საშუალოდ „რაც ვინახავს, ვეღარ ნახავ“ და „ხანუშა“.

შალვა ჯაღანიი ხაეხებით იზიარებდა აზრს, რომ „ამა თუ იმ იდეისა თუ ნაწიტიქობ გამო. ხასატავად, სიუჟეტის ვასაშეღილად და ხახითა ჩამოსავლიბებლად ადაშიაის მხატვრულ შემოქმედებბა დახამაშილად ერთი ნაცადი და უნივერსალური გზა აქვს შერჩეული: ეს არის გმიარის დაპირისპირება ვარეშე საშეაროსთან, მისი ოცნებბა და სურათბების და შეგნების დაგახებბა სინამდვილბობაში“. ეს ახასაიბებდა ვასული საუუნებების შიღელ კლასიკურ დატრატურას. რაც შეეებბა თანამედროვე საბჭოთა რომანს, ეს უკვე მისთვის დახამასიათებელი არ არის. საბჭოთა რომანის შთავარი ვებარი არათუ წინააღმდეგობაში ოპოზიბბა არსებულ სინამდვილბობთან, არამედ ვამოსბატებ ახალი ეპოქის სულს და კომუნისმის წმენბებელი ხალხის ნება-სურვილს, ვანწყობილბობასა და მისწრაფებას, იბრძობს ქანსადა საბჭოთა მოართლას განპტიკე-

ბისათვის, ცხოვრების უყუთ შორეუბისათვის, ხალხის ხაკეთილდღეოდ.

მეტივესული

შალვა ჯაღანიმა ხეცეთილბებ „წერაქმე“ უძღვნა დიდ მუსიკოსს, უყვადვი ოპერების ავტორს ზაქარია ფალიაშვილს; იგი აღხახვა გულწრფელი გრძნობით, დდი მოწიწებით ქართული ამ მუსიკის გენიის წინაშე. ფალიაშვილი ხალხის ცხოვრებიდან, მისი წილიდან იღებდა შოტივებს, იღებბს. შალვა ჯაღანი ამბობს, რომ ზაქარია ფალიაშვილს არცერთი ნაწარმოებბ არ დაუწერია მხოლოდ ვასართობად. „მუსიკის შეუბბლი ვარცეული შეგავლბობა მისი-დინოს სულიბ ეთიკურ მხარეზე“, სწორედ ეს ვახლავთ ზაქარია ფალიაშვილის ეხოდენ ერთენული მუსიკის ერთ-ერთი შთავარი მიზანი.

შალვა ჯაღანის, როგორც მწერალს, დრამატურგს, რეჟისორს, მხახობის, ახლო მეგობრული ურთიერთობა მქონდა რეველუციამდელი და რეველუციის შემდგომი თაობების მხახობებთან. ამას მოწმობს მისი წერაიღებბი ლადო მესხიშვილზე, ვალტრიან გუნიანზე, კოტე მესხზე, ელისახზედ ჩეჩქიზიშვილზე, ნიკო ვოცირიძეზე და ა. შ. კიბულბობი ქართული სცენის კორიფეებზე დაწერილ ამ წერაიღებბს და ისინი ცოცხლად წამოიბართებბან თქვენს თვალწინ, თითქმის სცენაზე ეხებავთ ვალტრიან გუნიას მოწმებებზედ პორატრეტს და არა მარტო მას, არამედ ვვლბა მათგანს მათთვის დახამასიათებელი მანერითა და ვესტით. ვვებბა წერილს ნათელ ზოლად ვახლავს საყველბობად ცნობილი აზრი: „სცენა და მათურებბელთა დარბაზი, მხახობებბი და მათურებბელი მხოლოდ ერთობლად მქმნიან ერთ მთლიანს“.

შალვა ჯაღანის მებბუთი ტომში უყრადღებბას იქვეებს კიდეც ერთი წერილი — „დავით გურამიშვილის ხაღავთან“. გურამიშვილმა არა მარტო ქართული დეცინის ახალი წყობა შექმნა, არამედ აგრეთვე ქართული დატრატურა მნიშვნელოვნად ვამდიდრა ბრძნული აზრებით და იღებბით. მისი „დავითიანი“ ვამსბველულია ხალხთა მეგობრობის სულიკვეთებით, მის ძვირფას ხასხელთან მჭიდროდ არის დეკავშირებული რუსი, უკრაინელი და ქართული ხალხის მეგობრობის შორბული საწყისებბა.

შალვა ჯაღანის ღრმად სწამდა და სწარბდა, რომ მტლოვნიება და ლიტერატურა არის ხალხების დახასლოებბას ერთ-ერთი ყველაზე საუყვებესო საშუალებბა; ცალკეული პაროვნებბი დიდ როლს ასრულებენ ამ საქმეში, და მის ნათქვამს ჩვენ უნდა დავუბატოთ, რომ ერთი ასეთი პაროვნებბათაგანი თითოთ შალვა ჯაღანი ვახლავთ. იგი მთელი თავისი ბუნებით, ცხოვრებით ინტერნაციონალბიტი იყო, მას ბევრი მეგობარი ჰყვდა ჩვენი დიდი ქვეყნის ყველა მხარეში.

ქართული წარმართული კალენდარი

V. ანგარიშ და ძროხოვლობა

ძველ-პითაგორაიანულ სწავლასა და პითაგორელთა კავშირის არსებობას დაახლოებით 200 წლის ისტორია აქვს. პითაგორელთა კავშირი, როგორც ფილოსოფიურ-რელიგიური და მცენარეული სკოლა, დაარსებულია თვის პითაგორას მიერ სამხრეთ იტალიაში. პითაგორა ცხოვრობდა დაახლოებით ძვ. წელთაღრიცხვის 582—500 წლებში.

ძველი პითაგორაიანული სკოლის ისტორიას რამდენიმე პერიოდად უყოფენ. პითაგორელთა კავშირის პირველი ასუ უძველესი პერიოდი იწყება მისი დაარსების (ძვ. წ. 581 წ.) დროიდან დაახლოებით ძვ. წ.-ის 500 წლამდე. როცა პითაგორელთა სკოლა დარბეული იქნა მოწინააღმდეგეთა მიერ, ამ პერიოდში მოღვაწეობდნენ სკოლის დამაარსებელი პითაგორა და ძვ. წ. მე-6 საუკუნის პითაგორელები: პიპასი, დემოკლედი, პეტრონი, პროკტინი და სხვანი. მეორე პერიოდი მოიცავს დროს ძვ. წ. 500 წლიდან ძვ. წ. მე-5 საუკუნის შუა ხანებამდე. ამ პერიოდში უკლებლად მეცნიერული პითაგორაიანული მოძღვრების მთავარი სისტემა. პითაგორაიანული მოძღვრების მეცნიერული სისტემა იქმნებოდა თანდათანობით, პითაგორელთა ერთობლივი მეცნიერული მოღვაწეობის შედეგად. პითაგორელთა მოღვაწეობის შესახებ პერიოდში (ძვ. წ. 450-იანი წლებიდან დაახლოებით ძვ. წ. 430-იან წლებამდე) პითაგორაიანული მოძღვრება უკვე ხავესებით და-

სრულებული მეცნიერული მოძღვრებაა, რომლის ძირითადი დებულებები წერილობითი სახით ქვეყნდება კიდევ: ფილალოსის „ზუნების შესახებ“ (დაახლოებით ძვ. წ. 430 წელი) და დაახლოებით ამავე ხანებში გამოქვეყნებული იონ ხოსელიის „ტრაკეაში“.

პითაგორელთა მოღვაწეობის შესახებ პერიოდი ტრაკეულად მოაქვდება: სამხრეთ იტალიის სხვადასხვა ქალაქებში გაუანტული პითაგორელთა პეტერიები დარბეულ და განადგურებულ იქნენ პითაგორელთა მოწინააღმდეგე დაჯგუფებების მიერ. პითაგორელთა მეორე დარბევა უნდა მომხდარიყო დაახლოებით ძვ. წ.-ის 435 წელს. დარბევთა შედეგად ბევრი პითაგორელი დაიღუპა.

თავდაპირველად პითაგორელები ცხოვრობდნენ და მოღვაწეობდნენ სამხრეთ იტალიაში, მაგრამ შალი ასოციაციების დარბევის შედეგად პითაგორელები მთელ ბერძნულ საუბაროში დაიფანტნენ. ახე დაიწყო პითაგორელთა მეცნიერული მოღვაწეობის მე-4 პერიოდი: ძვ. წ.-ის მე-5 საუკუნის უკანასკნელი მესამედი, როცა სამხრეთ იტალიიდან ეტოლოვლი პითაგორელები მოღვაწეობენ სხვადასხვა ქვეყნებში ძვ. წ.-ის მე-5 საუკუნის დასასრულამდე (ძვ. წ. 485—400 წწ.).

პითაგორელთა მეცნიერული მოღვაწეობის ამ პერიოდის შესახებ აღიქმანდრე მკოვედლსკი წერს:

«В последней трети V века до н. э. пифагорейская школа более не существует ни как политическая ассоциация, ни как центр просвещения. Отдельные мыслители более или менее обособляют-

სა და образуют секты, продолжая, однако, признавать себя учениками Пифагора. Главная задача этих мыслителей — согласовать с прогрессом мысли священные формулы, завещанные Пифагором, и поставить новые открытия под покровительство его имени¹.

ამგვარად, სამხრეთ იტალიიდან ღრუბლები პითაგორელების მოღვაწეობის ხანა ზუსტად ემთხვევა ქართული ანბანის შექმნის ქრონოლოგიურ პერიოდს — ძვ. წ.-ის 430—400 წლებს; სამხრეთ იტალიიდან ღრუბლები პითაგორელების მოღვაწეობა სწორედ ძვ. წ.-ის 430—400 წლების ქრონოლოგიურ პერიოდზე მოდის.

ცხადია, ძვ. წ. 430—400 წლების ქრონოლოგიურ პერიოდში პითაგორაძეული მოძღვრება უკვე საეზებით დასრულებული მეცნიერული მოძღვრებაა, ხოლო ქართველი პითაგორელების მოღვაწეობის ხანა მხოლოდ და მხოლოდ ამ ქრონოლოგიურ პერიოდზე შეიძლება მოიხსნას. ამიტომ, ამ ქრონოლოგიურ ურთიერთდასწვევათა საფუძველზე კიდევ ერთხელ შეიძლება ვიფიქროთ, რომ ქართული ანბანი შექმნილია საქართველოში ქართველი პითაგორელების მიერ. რაც შეეხება პითაგორელთა მოღვაწეობას ძვ. წ.-ის მე-4 საუკუნეში, ჩვენი საკითხისათვის ამ ხანას მნიშვნელობა აღარ ენიჭება. ამ პერიოდში იწყება პითაგორაძეული მოძღვრების რღვევის პროცესი, ხოლო ძვ. წ.-ის მე-4 საუკუნის შუა ხანებში თავისთავად პითაგორაძეული მოძღვრება უკვე აღარ არსებობს. იგი პლატონისმს შეერწყა, ამის შესახებ აღექვანდრე მაკოველსკი წერს:

«В половине IV века научный пифагорейский как самостоятельное течение философской мысли, сходит со сцены; он сливается с платонизмом. Этот момент и считают концом древней пифагорейской школы»².

ამგვარად, სხვადასხვა მონაცემების საფუძველზე ირკვევა, რომ ქართული ასომთავრული ანბანი შექმნილია ძველი წელითღირისების 430—400 წლების ქრონოლოგიურ პერიოდში. ამავე დროს, რაც ქართულ ანბანში პითაგორაძეული საიდუმლო მათემატიკური ცოდნა დასტურდება, უნდა ვიფიქროთ, რომ ქართული ანბანის შემქმნელი ქართველი პითაგორელია. ქართველი პითაგორელების მოღვაწეობა კი საქართველოში იმავე 430—400 წლების ქრონოლოგიურ პერიოდზე უნდა მოდიოდეს.

როგორც ჩანს არ არის გამორიცხული, რომ

ქართული ანბანის შემქმნელი ქართველი პითაგორელია. იგი მოღვაწეობს საქართველოში ძვ. წ.-ის მე-4 საუკუნის უკანასკნელ შემდეგში. ამავე დროს, ცხადია, იგი ერთ-ერთი ქართველი ქურუმთაგანია და ძვ. წ.-ის მე-4 საუკუნის ერთ-ერთი უდიდესი პირთაგანია.

რაც მთავარია, ერთხელ კიდევ უნდა აღინიშნოს, რომ ქართულ ასომთავრულ ანბანში დასტურდება როგორც ძველი აღმოსავლური ცივილიზაციის ცოდნა, აგრეთვე დასავლური ცივილიზაციისა და კერძოდ ძველი პითაგორაძეული მოძღვრების ცოდნა. მაგრამ ქართულ ასომთავრულ ანბანში ათვისებულია არა მხოლოდ ძველი ცივილიზაციების მეცნიერობათვის საფუძვლიანი ცოდნა, უფრო მაღალ საფეხურზე დგას. ქართული ასომთავრული ანბანი კულტურის ეპოქალური მნიშვნელობის ძეგლია.

ანბანური დამწერლობის თვალსაზრისით, ქართული ასომთავრული ანბანი სრულყოფილია ანბანური დამწერლობის ყველა ასპექტში. ქართულ ასომთავრულ ანბანში განსორციელებულია თვლის უფრო სრულყოფილი სისტემა იმ სისტემებთან შედარებით, რომლებიც ძველ შუამდინარეთსა, ეგვიპტესა და საბერძნეთში არსებობდნენ; ქართულ ასომთავრულ ანბანში განცხადებულია მათემატიკური, ასტრონომიული და კალენდარული მიღწევები, რომელთა ბადალი ძველი ცივილიზაციებისათვის უცნობია. მართკ ქართული ანბანის ათწილადური თვლის სისტემა რაოდენ მნიშვნელოვანია ამ ა — რიცხვის ზუსტი ათწილადური მნიშვნელობა. რაც შეეხება წელიწადის ხანგრძლივობის ცოდნასა და მის კალენდარულ განსორციელებას, საკმაოდ ძნელია ეს მათემატიკურ-ასტრონომიული და კალენდარული საოცრება პითაგორელთა საიდუმლო მოძრაობის დამახებრებად მივიჩნიოთ.

ძვ. წ.-ის მე-4 საუკუნის ბერძენი ასტრონომის ენოპიდეს ბიოცელის 59-წლიანი ციკლით წელიწადის ხანგრძლივობა 365, 22/59 ანუ 365,37 დღე-ღამეა; დღევანელი ასტრონომის მეტონის 19-წლიანი ციკლით (ძვ. წ. 432 წ.) წელიწადის ხანგრძლივობა 365,242 დღე-ღამეა; ამავე საკითხზე, კროტონელი ფილოლაოსის თვალსაზრისის შესახებ, აღექვანდრე მაკოველსკი წერს:

«Существует также год пифагорейца Филолая, состоящий из 59 лет, в котором добавочных месяцев 21. Филолай объяснял, что естественный год имеет 364 1/2 дней»³.

ენციკლოპედია „პრიტანია“ კი წერს:

«Филолаосом было сказано, что годами есть 29

¹ А. Маковельский, Досократики. Часть третья. Казань, 1919 г., стр. IX.

² А. Маковельский, Досократики. Часть третья. Казань, 1919, стр. IV.

³ Александр Маковельский. Досократики, часть 3-я. Казань, 1919 г., стр. 31.

1/2 დღე-ღამე; მთარის წელიწადი 354 დღე-ღამე, ხოლო მზის წელიწადის ხანგრძლივობა 365. 1/4 დღე-ღამე¹.

ბერძენი ასტრონომის კალიპოსის 76-წლიანი ციკლით (ძვ. წ. 380 წ.) წელიწადის ხანგრძლივობა 365,25 დღე-ღამეა; ხოლო უფილდეის ბერძენი ასტრონომის — ჰიპარქის 801-წლიანი ციკლით (ძვ. წ. 125 წ.) წელიწადის ხანგრძლივობა 365,2467 დღე-ღამეა, რაც როგორც შემოთ უკვე აღინიშნა, 6. 1/2 წუთით აღემატება წელიწადის რეალურ ხანგრძლივობას.

კლავდიუს პტოლემეოსმა (ახ. წ. 87-165 წწ.) წელიწადის ხანგრძლივობის ზუსტი განსაზღვრა ვერ შესძლო ამ საკითხის თაობაზე იგი ჰიპარქოს უთითებს (აღმავესტი, III, I, 1).

ამგვარად, ყველა არსებული ცნობით, არც პითაგორიანულ მოძღვრებას, არც ბერძნულ ასტრონომიას ძველი წელთაღრიცხვის ხანაში და ახალი წელთაღრიცხვის დამდეგს ტროიკული წელიწადის ზუსტი ხანგრძლივობა, როგორც ჩანს, არ უნდა სცოდნოდა.

ასეთ შემთხვევაში, ჩვენი მეორე სავარაუდო თვალსაზრისით, ძვ. წ.-ის მე-5 საუკუნის ქართულ ასომთავრულ ანბანში დადასტურებული ასტრონომიულ-მათემატიკური ცოდნა ადვილობრავი, ქართული მათემატიკურ-ასტრონომიული აზროვნების ნაყოფი უნდა იყოს.

ასეთ შემთხვევაში უნდა ვივარაუდოთ, რომ საქართველოში საუკუნეების მანძილზე არსებობდა ქრთმთა ძლიერი კასტა. ქართულ ასომთავრულ ანბანში ასახულია საოცარი ცოდნა როგორც აღმოსავლური კულტურასა, აგრეთვე დასავლური კულტურისა. უნდა ვიფიქროთ, რომ ქართველ ქურუმებს უშუალო ურთიერთობა ჰქონდათ, ერთი მხრად, პაპილონურ, კერძოდ ქალდეურ ქურუმებთან, მეორე მხრად, ქართველ ქურუმთათვის კარგადაა ცნობილი პითაგორელთა საიდუმლო მოძღვრება.

ქალდეური კულტურის შესახებ პროფ. ა. ჩისტიაკოვი წერს:

«Благодаря постоянным сношениям вавилонян с соседними народами халдейская культура оказала могучее влияние на культуру других стран... Получила широкое распространение и числовая мистика, которая была неотъемлемой частью халдейской науки и культуры. Кольбелью числовой мистики, так же как и других тайных наук, издавна считается древняя Халдея. В Гре-

ции халдейское учение развивает Пифагор»¹.

— ქართული ასომთავრული ანბანი ცნაუროს, რომ ძვ. წ. მე-5 საუკუნეში საქართველო ძველი კულტურის ერთ-ერთი კერაა. ამავე დროს, არ არის გამორიცხული, რომ ძველი აღმოსავლეთის დაცემისა და დაენიების შედეგად, კულტურის ცენტრმა საქართველოში გადმოინაცვლა, სადაც დასავლური და აღმოსავლური კულტურების სინთეზმა ასეთი შესანიშნავი ნაყოფი გამოიღო.

შეტვდეთ შეიძლება ითქვას: ქართული ასომთავრული ანბანი, დამწერლობისა, ასტრონომიულ-მათემატიკური და კალენდარული აზროვნების თვალსაზრისით, ზოგადად კულტურის განვითარების ახალი ეტაპი და მათემატიკური აზროვნების უფრო მაღალი საფეხურია.

შეიძლება ვიფიქროთ, რომ ქართული ანბანის შემქმნელი, როგორც ერთ-ერთი პითაგორელი, პითაგორიანული ფორმულებით სარგებლობს, მაგრამ ამავე დროს, ამ ფორმულების შემუშავებით მათემატიკურ, ასტრონომიულ და კალენდარულ ახალ ცოდნას აცხადებს. ასეთ შემთხვევაში ქართული ანბანის შემქმნელი ძვ. წ. მე-5 საუკუნის ერთ-ერთი უფილდეის ასტრონომოსი და მათემატიკოსია.

ამგვარად, ქართული ასომთავრული ანბანის საიდუმლოთა გამო, მე ორი სავარაუდო თვალსაზრისი გამოვთქვი. ერთი სავარაუდო თვალსაზრისით ქართულ ანბანში პითაგორიანული საიდუმლო ცოდნაა დამარხული. ასეთ შემთხვევაში ქართული ანბანის შემქმნელი ქართველი პითაგორელია; მეორე სავარაუდო თვალსაზრისით ქართული ანბანის შემქმნელი პითაგორიანული საიდუმლო ფორმულებით სარგებლობს, მაგრამ ამ ფორმულების შემუშავებით ქართული ასტრონომიულ-მათემატიკური ცოდნა აქვს განცხადებული. ამ შემთხვევაში ქართული ანბანის შემქმნელი ქართველი პითაგორელია.

ჩემმა თავად უპირატესობას მეორე სავარაუდო თვალსაზრისს ვანიჭებ.

ახე თუ ისე, ქართულ ასომთავრულ ანბანში პითაგორიანული მათემატიკური აზროვნება და ზოგადად პითაგორიანული მოძღვრება დასტურდება. პითაგორიანული მოძღვრებით კი პითაგორიანულ რიცხვებს გეომეტრიული მნიშვნელობა ენიჭებათ. ამიტომ საქორთა განვარდნით ძებნა და ბოლომდე ამოვაცნოთ ქართული ასომთავრული ანბანის გეომეტრიული არსი.

ქართული ასომთავრული ანბანის ასტრონომიულ-კალენდარული მნიშვნელობა გარკვეუ-

¹ Проф. И. Чистяков. Числовые суеверия. М.-Л., 1927 г., Также: Наука и жизнь № 8, 1968, стр. 126, 127.

¹ ენციკლოპედია „ბრიტანიკა“, ტომი 17, ფილოლოგია.

ლია. ქართული ანბანის მათემატიკურ-გეომეტრიული რაობაც რამდენაღმე თვალსაჩინოა. მაგრამ ეს უკანასკნელი ხაყიხიხე ზოლოზღე უნდა იქნეს ვარკვეული.

ქართულ ასომთავრულ ანბანში განსორცილებულა პათაგორიანული მათემატიკური პრინციპები. რიცხვს ქართულ ანბანში პითაგორიანული მნიშვნელობა აქვს. ამიტომ გ. ვოლკოვის თქმისა არ იყოს:

«Пифагорейские числа фигурны и геометричны. В них объединились и геометрия и астрономия...!».

ს. ნ. ტრუბეცკოი კ წერს:

«Геометрические исследования занимают очень важное место у пифагорейцев. Форма и соотношения геометрических фигур определяются числами; отсюда самые числа в греческой математике постоянно получают геометрические определения; с другой стороны арифметические и геометрические соотношения открываются в геометрических фигурах»¹.

უკვე ითქვა, რომ ქართული ანბანის 85 ასონიანი მზის კალენდარული წელიწადის ერთი სრული ასტრონომიული წრეა ვერძის წერტილიდან ვერძის წერტილამდე. ქართული ანბანის ეს ასტრონომიული წრე «ლახი»-ს ფორმული

$$12 \times 30^\circ = 360^\circ - \text{ია}$$

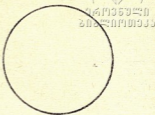
ქართული ანბანით ეკლატიკოს ასტრონომიული წრეწირის ერთ შემოკლას მზე 85 დღე-ღამესა, 5 საათსა, 48 წუთსა და 48 წამს ანდომებს; ქართული ანბანით წრეწირის ხიჯრძის მის დიამეტრთან შეფარდება 3,14-ია. უნდა დავასკვნათ: ქართული ასომთავრული ანბანის ვრათეულ-გეომეტრიული რაობა წრეწირია.

ამეგარად, ქართული ასომთავრული ანბანი ერთდროულად ასტრონომიული ანუ ტრაპიკული წელიწადის ერთი სრული წრეწირია (ვერძის წერტილიდან მომდევნო ვერძის წერტილამდე):

ქართული ასომთავრული ანბანი მზის უძრავი წელიწადის ერთი სრული კალენდარული წრეწირია (365,24219 დღე-ღამე);

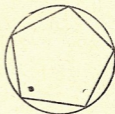
ქართული ასომთავრული ანბანი გეომეტრიული წრეწირია (3,14).

ესადა, ქართული ასომთავრული ანბანის გეომეტრიული არსი, პითაგორიანული მოძვრების თანახმად, წრეწირია.

როგორც უკვე ცნობილია, პითაგორიანული მსოფლმხედველობით, წრე ყველაზე უფრო სრულყოფილი გეომეტრიული ფიგურაა, რაჟი, პითაგორიანული კონცეფციით, სამყაროს წრეული ფორმა აქვს, ციურ მნათობებს აგრეთვე წრეული ფორმა აქვთ და მათი მოძრაობა წრეულია.

ქართული ასომთავრული ანბანის გეომეტრიულ არსს — გეომეტრიულ წრეწირის ქართული ანბანის ხუთი შეიდეგული ასორცილებს. ქართული ანბანის ხუთი შეიდეგული — ხუთი ტოლი მონაკვეთი გეომეტრიულად წესიერი ხუთკუთხედი, რომლის შემეგრებით განისაზღვრება ქართული ანბანის გეომეტრიული წრეწირი. ამიტომ, ქართული ანბანის გეომეტრიული არსი ჯერ, უფრო ადრე, წესიერი ხუთკუთხედი, რომელიც თავის მხრივ საფუძველია ქართული ანბანის ასტრონომიულ-კალენდარული და გეომეტრიული წრეწირისა. ამის გამო, გეომეტრიული თვალსაზრისით, ჯერ წესიერი ხუთკუთხედი აკიობება, ხოლო შემდეგ წესიერი ხუთკუთხედის გარშემო შემოწერილია წრეწირი:

როგორც უნდა შემოხსნას წრეწირი წესიერი ხუთკუთხედის გარშემო, მარტივი გეომეტრიული ამოცანაა.

მაგრამ ზემოთ უკვე ითქვა, რომ ქართულ ასომთავრულ ანბანში სხვადასხვა ანბანურ ასპექტში შეიდეგულების სხვადასხვა თანამიმდევრობა გვაქვს. ქართული ასომთავრული ანბანის 3, 4 და 5 შეიდეგულების სისტემათა შესახებ უკვე იყო საუბარი; 3 შეიდეგულისა, 3+1=4 შეიდეგულსა და 3+1+1=5 შეიდეგულის სხვადასხვა სისტემა გეომეტრიულად ურთიერთდასყვეთი ხუთი ტოლი მონაკვეთია,

¹ Генрих Волков. У колыбели науки, М., 1971, стр. 129.

² С. Н. Трубецкой. Метафизика в Древней Греции, т. III, М., 1910, стр. 194.

მაგრამ გეომეტრიულად შეკრული ხუთკუთხე-
დაა, რაჟი შეიღვეულებს სისტემა ქართული
ასომთავრული ანბანის ერთების პრინციპს
ასოციებებს.

ამგვარად, უნდა დავასკვნათ, რომ ქართული
ანბანის უპირველესი გეომეტრიული არსია
შეკრული ხუთკუთხედი — ხუთი ურთიერთ-
გადაშვეთი ტოლი მონაკვეთი, ე. ი. ვარსკვ-
ლავური მრავალკუთხედი, ე. წ. პენტაგრამა.

ქართული ასომთავრული ანბანის სრული
გეომეტრიული არსი ასეთია: უპირველეს უოვ-
ლისა, იკითხება პენტაგრამა. პენტაგრამა იძ-
ლევა ქართული ანბანის ერთების პრინციპს,
ე. ი. მის გარშემო შემოიხაზება წესიერი ხუთ-
კუთხედი; ხოლო ვარსკვლავური მრავალკუ-
თხედისა და წესიერი ხუთკუთხედის გარშემო
შემოიწერება წრეწირი.

გეომეტრიულად: პენტაგრამის ქიმების შე-
ნარტებელი ხაზები ჰქმნიან წესიერ ხუთკუ-
თხედს და პირველ: წესიერი ხუთკუთხედის
დიაგონალები ჰქმნიან პენტაგრამას; გეომეტ-
რიულად: პენტაგრამასა და წესიერი ხუთკუ-
თხედის გარშემო შეიძლება შემოიწეროს წრე-
წირი.

ქართული ასომთავრული ანბანის საბოლოო
გეომეტრიული რაობა ასეთია:

ქართული ასომთავრული ანბანი შეიღვე-
ლებს სისტემა. თუ რა უდიდესი მნიშვნე-
ლობა ენიჭება ამ რიცხვს ქართულ ანბანში
ასომთავრული ანბანის კვლევაში უკვე ცხადყო.
მნიშვნელოვანია ის გარემოება, რომ რიცხვი
7 ქართულ ანბანში კალენდარული ერთეულია
და ღრობს ძირითადი მონაკვეთია. ამგვ ღრობს
იგი გეომეტრიული მონაკვეთიც არის, რაჟი
ქართული ასომთავრული ანბანის მან ასო-
ნიშანი შეიღვეულია ანუ ნ ტოლი ნაწილია.

რაჟი ქართული ასომთავრული ანბანი გეო-
მეტრიულად ნ შეიღვეული ანუ ნ ტოლი მონა-
კვეთია, უნდა ვიცოდეთ რა მნიშვნელობისაა
თავად რიცხვი ნ. პათაგორიანულ მოძღვრება-
ში რიცხვი ნ, როგორც ორისა და სამის ჯამი
(2+3=5), ასიმეტრიის სწიფის რიცხვია. მაგ-
რამ იგივე რიცხვი ნ, როგორც ორისა, ერთი-
სა და ორის ჯამი (2+1+2=5) ერთდროულად
სიმეტრიის სწიფის რიცხვიც არის. იქნებ ამის
გამო, რიცხვი ნ პათაგორიანულ მოძღვრებაში

ვარსკვლავური ხუთკუთხედის ანუ პენტაგრა-
მის სიმბოლო იყო. ა. ურმანცევს ამის შესახებ
ხებ წერს:

«У пифагорейцев пятаерка лежала в ос-
нове пентаграммы — пятиконечной звез-
ды»¹. «Пятиугольник, точнее пентаграм-
ма считался у пифагорейцев священным,
поскольку эта фигура симметричная и в
то же время воплощает в себе некоторую
асимметрию — золотую пропорцию, по-
лучаемую соотношением неравных ча-
стей отрезка»².

რაჟი ქართული ასომთავრული ანბანის უპ-
ირველესი გეომეტრიული რაობა პენტაგრამაა,
საპირისა ვიცოდეთ როგორ აგებდნენ ამ გეო-
მეტრიულ ფიგურას პათაგორელები. ამის შე-
სახებ ა. რაჟი წერს:

«Из геометрических фигур большее
значение пифагорейцы придавали звезд-
чатому пятиугольнику, Свидетельства о
том, как они строили эту фигуру, нет.
Может быть, они строили ее при помощи
приложения площадей для случая золо-
того сечения, так как каждая сторона
звездчатого пятиугольника делит другую
его сторону, с которой пересекается, в
крайнем и среднем отношении»³.

ამგვ საკითხის შესახებ მათემატიკოსი ა.
ზენდუციძე წერს:

«Пифагорейцы в числах и их отноше-
ниях (а последние рассматривались как
отношения отрезков) искали гармонию.
Особо следует отметить любовь пифаго-
рейцев к звездчатому пятиугольнику.
Каждая из пяти линий, составляющих эту
фигуру, делит другую в отношении золо-
того сечения. Именно это свойство звезд-
чатого пятиугольника могли использовать
пифагорейцы для построения правильного
пятиугольника, так как строить золотое
сечение они, безусловно умели»⁴.

მათემატიკოს ისტორიკოსი დ. ცხაკაია წერს:
„პათაგორელები ზეგარს მუშაობდნენ სწო-
რი ხუთკუთხედის აგებაზე და მის შემსრუ-
ლებლებს მეტად ამაუად ეტობათ თავი. სწო-
რი ხუთკუთხედის აგება წარმოადგენს მეორე

¹ Ю. А. Урманцев. Симметрия приро-
ды и природа симметрия, М., 1974, стр.
17.

² Ю. А. Урманцев. Золотое сечение.
«Природа», № 11, 1968, стр. 33—40.

³ А. Е. Раик. Очерки по истории ма-
тематик в древности. Саранск, 1967,
стр. 163.

⁴ А. Д. Вендунидзе. Золотое сечение.
Квант, 1973, стр. 22—27.

ხარისხის განტოლების გეომეტრიულად ამოხსნის მაგალითს, რამაც პითაგორელები მიიყვანა სიდიდეთა უთანაბრობობისა და ირაციონალურ სიდიდეთა აღმოჩენამდე¹.

იგივე თვალსაზრისითაა ბ. ლ. ვან დერ ვარდენი:

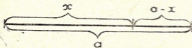
«Для построения звездчатого пятиугольника пифагорейцы могли воспользоваться тем его свойством, что каждая из этих пяти линий делит каждую другую в крайнем и среднем отношении, т. е. так, что меньший отрезок относится к большему, как этот больший отрезок к целому, что приводит к квадратному уравнению?».

ამგვარად, ცხადი ხდება, რომ ვარსკვლავურ ხუთკუთხედს, ე. წ. პენტაგრამას პითაგორელებში ოქროს პროპორციის ანუ ოქროს კვეთის მეშვეობით აგებდნენ.

რაკი ქართული ასომთავრული ანბანის უპირველესი გეომეტრიული რაობა პენტაგრამაა, ზოლო ამ გეომეტრიულ ფიგურაში ოქროს პროპორცია ვეაქვს, ცოტა რამ ოქროს კვეთის შესახებ უნდა ითქვას.

ოქროს კვეთის არსი შემდეგია:

ნებისმიერი მონაკვეთი ისეთ ორ ნაწილად შეიძლება გავეყოთ, რომ მთელია და დიდი მონაკვეთის სიგრძეთა შეფარდება, დიდიხა და მცირე მონაკვეთების სიგრძეთა შეფარდების ტოლი იყოს. მთელი მონაკვეთის ასეთი დაყოფის შედეგად მისი დიდი ნაწილი მთელი მონაკვეთისა და მისი მცირე ნაწილის საშუალო პროპორციული იქნება.

შეფარდებათა ტოლობა ასე დიფერება:

$$a : x = x : (a - x)$$

ეს პროპორცია x -ისათვის $x^2 + ax - a^2 = 0$, კვადრატულ განტოლებას ვვარდევს, რომლის დადებითი ამოხსნა იქნება:

$$\frac{a}{2} (\sqrt{5} - 1) = 0,618a$$

როგორც ვხედავთ, ოქროს კვეთით გაყოფისას, მონაკვეთის დიდი და მცირე ნაწილებში მთელის 0,618-ისა და 0,382-ის ტოლია (ცხადია, ეს მხოლოდ მაახლოებითი ტოლობაა,

¹ დ. ცხაკაია. მათემატიკის ისტორია უძველესი საუკუნეებიდან XVII საუკუნემდე. თბილისი. 1948 წ. გვ. 43.

² Б. Л. Ван дер Варден. Пробуждающаяся наука, М., 1959, стр. 139.

რადგან $\frac{\sqrt{5}-1}{2}$ ირაციონალური რიცხვია

და უსასრულო ათწილადიაა, ირაციონალური რიცხვია ირკვევა, რომ ვარსკვლავურ ხუთკუთხედს ანუ პენტაგრამას პითაგორელები უფოოდ ოქროს კვეთის მეშვეობით აგებდნენ, რაკი ხუთკუთხედის ყოველი გვერდი მოპირდაპირე გვერდს ოქროს პროპორციის დიდ და მცირე მონაკვეთებად მყოფს. ცხადია, ვარსკვლავურ ხუთკუთხედში ოქროს პროპორცია ვეაქვს, ზოლო რაკი პენტაგრამა ქართული ასომთავრული ანბანის გეომეტრიული რაობაა, იგივე ოქროს პროპორცია ქართულ ასომთავრულ ანბანშიც უნდა აღმოჩნდეს, რაკი პითაგორაინული მოძღვრებით რიცხვს შეესაბამება გეომეტრიული სიდიდე და პირუტყვ, გეომეტრიულ სიდიდეს რიცხვი.

ეს ვარძეობა იმას უნდა გვაუწყებდეს, რომ ქართულ ასომთავრულ ანბანში ოქროს კვეთის საიდუმლოა დამარხული. როგორც ქვემოთ ვაჩიკვევა, ეს მართლაც ასეა. უფრო მეტად: ქართული ასომთავრული ანბანის ოქროს პროპორციის მეტად მნიშვნელოვანი კალენდარული და ქრონოლოგიური მნიშვნელობა ვხიკება.

განათვალისწინებელია კიდევ ერთი ვარძეობა:

პენტაგრამა ისეთი გეომეტრიული ხსეულია, სადაც ოქროს კვეთის შედეგად სიდიდეთა უთანაბრობობისა და ირაციონალურ სიდიდეთა საიდუმლო შევადნდება. ირაციონალური სიდიდების აღმოჩენა მათემატიკური აღმოვწენის უდიდესი მონაპოვარია. ძვ. წ.-ის მე-5 საუკუნეში პითაგორელებმა უკვე იცოდნენ ირაციონალური რიცხვები. ირაციონალურ სიდიდეთა აღმოჩენა პითაგორელთა დამსახურებაა. საკითხის სპეციალისტი ა. რაკი წერს:

«Величайшим открытием в математике, которым мы обязаны пифагорейцам, является открытие ими несоизмеримости величин, открытие иррациональности. Это открытие явилось рубежом в истории развития математики, оно обусловило новое направление, иное содержание и форму античной математики. Это открытие имело огромное философское и методологическое значение».

ქართული ანბანის შემქმნელს, როგორც ქართულ პითაგორელს, უფოოდ უნდა სცოდნოდა როგორც უთანაბრო სიდიდეთა, აგრეთვე ირაციონალური რიცხვების საიდუმლო. მე ვფიქრობ, ქართულ ანბანში ამის მინიშნებაც უნდა გვიჩნდეს. ცხადია, ქართული ანბ-

¹ А. Е. Ранк. Очерки по истории математики в древности. Саранск, 1967, стр. 154.

ნის შემქმნელი ძვ. წ. მე-5 საუკუნის ერთ-ერთი უდიდესი მათემატიკოსია.

ამგვარად, ვარსკვლავური ხუთკუთხედი ანუ პენტაგრამა ქართული ასომთავრული ანბანის შეიღებულების სისტემაა; შეიღებულების სისტემას წესიერი ხუთკუთხედი აერთიანებს, ხოლო წესიერი ხუთკუთხედი წელიწადის ერთ სრულ გეომეტრიულ და კალენდარულ წრეწარს ვეაძღვებს, ასეთია ქართული ასომთავრული ანბანის გეომეტრიული რაობა. მაგრამ პენტაგრამა, რომლის არსში ოქროს პროპორციის საიდუმლოა დამარსული, კიდევ ერთ დამატარულ შინაარსს შეიძლება აცხადებდეს. ცნობილია, რომ პენტაგრამას პითაგორელები განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებდნენ. ეს გეომეტრიული ფაქტა პითაგორელთა კავშირის წევრობის ებღება იყო. ამ ებღებებით ცხადდებოდა, რომ პიროვნება პითაგორელია. აღქვამდრე მაკველსკი წერს:

«Одним из знаков или символов, по которым члены пифагорейского союза узнавали друг друга была так называемая пентаграмма»¹.

ა. რაჟა წერს:

«Из геометрических фигур большое значение пифагорейцы придавали звездчатому пятиугольнику, который служил у них знаком принадлежности к их обществу»².

არ არის გამორიცხული ქართული ასომთავრული ანბანის შემქმნელი პენტაგრამის მეშვეობით თავის ენაობას აცხადებდეს. პენტაგრამა, ქართული ასომთავრულის უპირველესი გეომეტრიული არსი, ამავე დროს იმას უნდა ვეაწუფებდეს, რომ ქართული ანბანის შემქმნელი პითაგორელთა კავშირის ერთი წევრთაგანია. ქართული ასომთავრული ანბანის კვლევამ ცხადყო, რომ ასომთავრული დამწერლობა შექმნილია საქართველოში, ქართველ ქურუმთა წიაღში. ქართული ასომთავრულ ანბანში მოცემულია პითაგორაინული საიდუმლო მოძღვრება, რაც მხოლოდ და მხოლოდ პითაგორედს შეიძლება სცოდნოდ. ამგვარად, სრულიად ბუნებრივია, რომ ქართული ანბანის შემქმნელი ქართველი პითაგორელი იყოს.

ვარდა ამისა, კვლევამ ცხადყო, რომ ქართული პითაგორელი მოღვაწეობს საქართველოში ძვ. წ. 430—400 წლების ქრონოლოგიურ პერიოდში. ქართული ასომთავრული ანბანის პალეოგრაფიული ანალიზმა იგივე შედეგი გამოიღო: ქართული ასომთავრული ასო-ნიშნე-

ბი შემუშავებულია ძვ. წ. მე-5 საუკუნის დასასრულის ფინიკური დამწერლობის საფუძველზე. უოველივე ამის შემდეგ უცვლელად გვეძლევა ქართული ასომთავრული დამწერლობის წარმოშობის მიხედობითი თარიღი დეკადენით. ცხადია, შეცდომა რომ ნაკლები ვეწოდნეს, ძველი წ. 430—400 წლების ქრონოლოგიური მონიშნა პერიოდის საშუალო არითმეტიკული უნდა ეიანგარიშით.

შეიძლება დავსკვნათ: ქართული ასომთავრული ანბანი შეიქმნა დაბლობობით ძვ. წ. 415—410 წლებში. კვლევების შედეგად ვაირკვა, რომ ქართული ასომთავრული ანბანი ქართველ ქურუმთა წიაღში შეიქმნა. ქართული ასომთავრული ანბანი შეიქმნა საქართველოში ძვ. წელთაღრიცხვის დასაბლოებით 415—410 წლებში; ქართული ანბანის შემქმნელია ქართველი ქურუმი — პითაგორელი.

ვასარკვევია ერთი საკითხიც. ეს საკითხი კვლავ ქართული ასომთავრული ანბანის უპირველეს გეომეტრიულ რაობას — პენტაგრამას უკავშირდება. როგორც უემოთ უკვე აღინიშნა, იმის ვაყო, რომ პენტაგრამაში ოქროს კვეთა ვეაქვს, შესაბამისად ქართულ ასომთავრულ ანბანშიც ოქროს კვეთის საიდუმლო უნდა გვეკონდეს.

მაგრამ როგორ მივაგნოთ ოქროს კვეთას ქართულ ასომთავრულ ანბანში? ცხადია, ოქროს კვეთის მონაკვეთებს ქართულ ანბანში ოქროს რიცხვები უნდა შეესაბამებოდეს; მცარე ოქროს მონაკვეთს მცირე ოქროს რიცხვად, ხოლო დიდ ოქროს მონაკვეთს — დიდი ოქროს რიცხვი. ვეაქვს თუ არა ასეთი ოქროს რიცხვები ქართულ ასომთავრულ ანბანში?

უემოთ უკვე ითქვა, რომ ქართული ასომთავრულ ანბანში განხორციელებულია მზისა და მთვარის კალენდარული ტოლობის 19-წლიანი მეტონის ციკლი. მეტონის ციკლის რიცხვებს კი 1-დან 19-მდე (ჩათვლით) ოქროს რიცხვების მნიშვნელობა შეკონდა. მაგრამ უველი ამ ოქროს რიცხვებს შორის კალენდარული თვალსაზრისით განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭებოდათ. ოქროს რიცხვებს 12-სა და 19-ს, რაჟა ამ ოქროს რიცხვების მეშვეობით ზორციელდებოდა ქართული ასომთავრული ანბანის მზისა და მთვარის კალენდარული ტოლობის მეტონის ციკლი. ვარდა ამისა, ოქროს რიცხვების — 12-სა და 19-ის — ქართული ასომთავრული ანბანის მე-12 და მე-19 ასო-ნიშნების ლეოგრაფიკი, ასტრონომიული თუ მათემატიკური მნიშვნელობა კალენდარულმა მოთხოვნებამ განაპირობა. კერძოდ

რიცხვი 12:

- ა) ლეოგრაფიკი — თევზის ლეოგრაფიკი რიცხვია;
- ბ) თევზის წოდებების რიცხვია;

¹ А. Маковельский. Досократники, ч. III-я. Казань, 1919, стр. 18.

² А. Е. Ранк, Очерки по истории математики в древности. Саранск, 1967, стр. 163.

ვ) შეტონის ციკლის ძირითადი მათემატიკური რიცხვია;

დ) შინსა და მთვარის წელიწადის კალენდარული რიცხვია.

ცხადია, მე-12 ასო-ნიშანი ქართული ანბანისა და შესაბამისად რიცხვი 12 კალენდარული მნიშვნელობის რიცხვია და შეტონის ციკლის ოქროს რიცხვია.

რიცხვი 19:

ა) ევგეპტური მზე-ღმერთის რიცხვია;

ბ) მთვარის ცაზე მოძრაობის 19-წლიანი ასტრონომიული პერიოდის რიცხვია;

ვ) შეტონის ციკლის ძირითადი მათემატიკური რიცხვია;

დ) შინსა და მთვარის 19-წლიანი კალენდარული ტოლობის რიცხვია.

ცხადია, მე-19 ასო-ნიშანი ქართული ანბანისა და შესაბამისად რიცხვი 19 კალენდარული მნიშვნელობის რიცხვია და შეტონის ციკლის ოქროს რიცხვია.

ამგვარად, რაკი რიცხვები 12 და 19 შეტონის ციკლის ოქროს რიცხვებია, ხომ არ ვიღვიქროთ, რომ რიცხვები 12 და 19 ოქროს კვეთის მცირე და დიდი რიცხვებია? ასეთ შემთხვევაში მათი ჯამი საძიებელი მთელი მონაკვეთის — მთელი რიცხვის ტოლი იქნება:

$$12 + 19 = 31$$

ამ ფორმულით „დასი“-სა და „რაე“-ს ჯამი „წილი“-ს ტოლია, რაკი რიცხვი 12 „დასი“-ა, რიცხვი 19-„რაე“, ხოლო რიცხვი 31 — „წილი“. ქართული ასომთავრული ანბანის ორი კალენდარული რიცხვის ჯამი კვლავ კალენდარული რიცხვის — 31-ის ტოლია. „წილი“ — ასო-ნიშანის კალენდარული მნიშვნელობა უკვე ცნობილია. ქართული ასომთავრული ანბანის სხვადასხვა შედეგად გამოიყვება, რომ ასო-ნიშანი „წილი“-ს სხვადასხვა კალენდარული მნიშვნელობა აქვს, ხოლო ასო-ნიშანის „წილი“-ს სახელდება შემთხვევითი ხასიათისა კი არ არის, არამედ ეს ასო-ნიშანი ქართული ანბანის სხვადასხვა კალენდარულ წილს ანგარიშობს. როგორც ცნობილია, ასო-ნიშანი „წილი“:

1. მთვარის თვის კალენდარული შეიფუთლების 3+1=4 წილია;

2. შინს წელიწადის ყოველი ოთხწლიულის ხამი უნაკო და ერთი ნაკიანი წელიწადია: 3+1=4. ოთხწლიულის ხამი და ერთი წილია;

3. შინს წელიწადის ოთხი წილი ნაკიანი წელიწადის ერთი (31-ე) დღე-ღამეა;

4. 31 ნაკიანი წელიწადისა და უნაკო ოთხწლიულის წილის ფორმულაა;

5. წილის მეშვეობით წელიწადის ხანგრძლივობის ფორმულაა;

6. ნებისმიერი წრეწირი დიაპეტრის 3,14 წილია.

„წილი“-ს მთავარი კალენდარული ფუნქციონის არის, რომ „წილი“-თ ნაკიანი წელიწადის

ხანგრძლივობა 366 დღე-ღამეა. „წილი“-ს წყალობით ქართული ასომთავრული ანბანის შინს კალენდარული ხისტემა შინს, მნიშვნელოვან რაკი ვე კალენდარული ხისტემა კალენდარობის ისტორიაში.

ახლა, კვლავ კალენდარული რიცხვების ტოლობის ფორმულას დავუბრუნდეთ:

$$12 + 19 = 31$$

რაკი 12, 19 და 31 ქართული ასომთავრული ანბანის კალენდარული რიცხვებია, ამ ტოლობას, ვუღვიქროთ, კალენდარული მნიშვნელობა უნდა შეკონდეს, ხომ არ ვიღვიქროთ, რომ ორი ოქროს რიცხვის — 12-ისა და 19-ის ჯამი კვლავ „წილი“-ს საიდუმლო კალენდარული მნიშვნელობას გვაუწყებს?

მაგრამ ჭერ უნდა გავარკვეოთ, არის თუ არა ორი ოქროს რიცხვი — 12 და 19 „წილი“-ს 31-ის ოქროს კვეთა? თუ ჩვენი მაგნიბა სწორია, ტოლობის ფორმულა ოქროს კვეთის ფორმულა უნდა იყოს.

როგორც ზემოთ უკვე ითქვა, ოქროს კვეთის იხეთი ვაულობა მთელი რიცხვისა, რაკა დიდი რიცხვი მთელი რიცხვის 0,618-ის ტოლია, ხოლო მცირე რიცხვი მთელი რიცხვის 0,382-ის ტოლია, არის თუ არა რიცხვები 12 და 19 მთელი რიცხვის 31-ის ოქროს კვეთა? მთელი რიცხვის 31-ის 0,618 ნაწილი 19,158 იქნება, ხოლო 31-ის 0,382 ნაწილი 11,842 იქნება. აქ უნდა ითქვას, რომ მთელი რიცხვის ოქროს კვეთა არცერთ შემთხვევაში მთელ რიცხვებს არ ვაყვავებს, არამედ წილად რიცხვებს. რაკა ოქროს კვეთა მთელ რიცხვებშია მოცემული, მნიშვნელობა ენიჭება იმას, თუ როგორი ნიშნობითი სისუსტითაა განსოცელებული ოქროს კვეთა. ცხადია, 12+19=31 ნაკიონ სისუსტის ოქროს კვეთაა. 31-ის ანუ „წილი“-ს ოქროს კვეთაა მთელი რიცხვები 19 და 12 და არცერთი სხვა მთელი რიცხვი.

ამგვარად, რაკი 12+19=31 ოქროს კვეთის ნიშნობითი სისუსტის ფორმულაა, ხოლო ეს ფორმულა „წილი“-ს ოქროს კვეთაა, უთუოდ ქართული ანბანის შემქმნელი ამით „წილი“-ს ზუსტ ოქროს კვეთას უნდა მიგვანიშნებდეს. „წილი“-ს ზუსტი ოქროს კვეთის ფორმულა კი, როგორც ზემოთ უკვე ითქვა, ასეთი იქნება:

$$11,842 + 19,158 = 31.$$

ოქროს კვეთის პრინციპით, ამ შემთხვევაში „წილი“-ს მცირე და დიდი ნაწილების შეფარდება, „წილი“-ს დიდი ნაწილისა და „წილი“-ს შეფარდების ტოლი უნდა იყოს. შეფარდებათა ტოლობა ასე შეიძლება დაიწეროს:

$$\frac{11,842}{19,158} = \frac{19,158}{31}$$

შეფარდებათა ტოლობა რიცხვების ჭარბდინი გადამრავლებით მტკიცდება:

$$11,842 \times 31 = 367$$

18,158 X 10,158 = 367

367 = 367

ამრიგად, „წილი“-ს ოქროს კვეთის საიდუმლო შეფარდების ტოლობა გვაძლევს რიცხვს 367-ს. უთუოდ ეს რიცხვი კვლავ „წილი“-ს საიდუმლო მნიშვნელობას უნდა გვაუწყებდეს. როგორც ვიცით, „წილი“-თ ქართული ასომთავრული ანბანის ნაკიანი წილიწადის ხანგრძლივობა 366 კალენდარული ანუ მსოური დღე-ღამეა, მაგრამ, როგორც ცნობილია, 366 კალენდარული ანუ მსოური დღე-ღამე 367 ვარსკვლავური დღე-ღამის ტოლია:

366 = 367

ზემოთ უკვე გვიჩვენა საუბარი ვარსკვლავური დროის შესახებ: ვარსკვლავური დღე-ღამე დროის ასტრონომიული საიდუმლო და მწუთითა და მს წამით უფრო ხანმოკლეა, ვიდრე კალენდარული ანუ მსოური დღე-ღამე. დროის ეს საიდუმლო წილიწადში უზუსტად ერთი დღე-ღამის სხვაობას იძლევა. ამიტომ „წილი“ ერთ შემთხვევაში წილიწადის 366 კალენდარული დღე-ღამეა. ასეთია „წილი“-ს მნიშვნელობა. მეორე შემთხვევაში, „წილი“-ს ოქროს კვეთის შემთხვევით, „წილი“ წილიწადის 367 ვარსკვლავური დღე-ღამეა. „წილი“-ს ოქროს კვეთა „წილი“-ს კიდევ ერთ საიდუმლო მნიშვნელობას აცხადებს: „წილი“ წილიწადის ხანგრძლივობის ასტრონომიული ფორმულაა, არცერთი სხვა რიცხვის ოქროს კვეთა, ვარდა „წილი“-ს რიცხვისა, წილიწადის ხანგრძლივობას კალენდარულ თუ ვარსკვლავურ დღე-ღამეთა რიცხვს არ გვაძლევს.

ესაიგი ზღვრა, ქართული ასომთავრული ანბანის ოქროს კვეთა განსაკუთრებული მნიშვნელობის ოქროს კვეთაა. არ ვიცი, დამოუკანმუიან თუ არა მათემატიკოსები: მე გვიჩვენებს, „წილი“-ს კვეთა მათემატიკური ხასწავლია, რაკი ერთადერთი რიცხვებს 31-ის ოქროს კვეთის შედეგად ვღებულობთ ნაკიანი წილიწადის ხანგრძლივობას — 367 ვარსკვლავურ დღე-ღამეა.

უნდა დავასკვნათ: „წილი“-ს ოქროს კვეთა კიდევ ერთხელ გვაუწყებს, რომ ქართული ასომთავრული ანბანის წარმართული კალენდარით ნაკიანი წილიწადის ხანგრძლივობა 366 კალენდარული და 367 ვარსკვლავური დღე-ღამეა, ხოლო „წილი“-ს წყალობით ქართული ასომთავრული ანბანის შვის კალენდარული სისტემა შვის პირველი უძრავი წილიწადის კალენდარული სისტემა კაცობრიობის ისტორიაში.

ესაიგი, აგრეთვე, „წილი“-ს ოქროს კვეთის საიდუმლო, რომელიც ქართულ ასომთავრულ ანბანში დასტურდება, მხოლოდდამხოლოდ მათემატიკოსსა და ასტრონომის შეიძლება და შეეძლოს.

რაც შეეხება ოქროს კვეთის, უძველესი წე-

რილობითი ძველი, სადაც იგი დასტურდება, ეგვიპტის „საწილებია“ (ძვ. წ. 3333) ნიშნული წილები) სე-2 წიგნში ეგვიპტე (ძველეთქმის) როს კვეთის აგების წესს, ხოლო შემდეგ ამ წესს წილების მრავალკუთხედებს ასაგებად იყენებს.

მაგრამ, როგორც ცნობილია, ჭერ კიდევ ძვ. წ მე-5 საუკუნეში პითაგორელებმა უკვე იცოდნენ ოქროს კვეთის საიდუმლო. ქართულში ასომთავრულში ანბანში დადასტურდა ეს მათემატიკური ფაქტი. ამიერიდან ქართული ასომთავრული ანბანი უძველესი წერილობითი წყაროა, სადაც ოქროს კვეთის არა მხოლოდ პირველი, ამავე დროს უნიკალური ნიმუში დასტურდება. ერთდროულად, რაკი ქართულ ანბანში ოქროს კვეთის გეომეტრიული დარიცხვული შესაბამისობა გვაქვს ცხადია, ოქროს კვეთის შესწევებით იგება ქართული ასომთავრული ანბანის გეომეტრიული არსი — პეტაგონა.

ამით ამოწურულია ქართული ასომთავრული ანბანის უფელა კალენდარული ასპექტი. საბოლოო დასკვნაც უნდა გამოვიტანოთ: ქართული ასომთავრული ანბანი — ძვ. წ. მე-5 საუკუნის დასასრულის ძველი ერთდროულად ძვ. წ. მე-5 საუკუნის დასასრულის ქართული წარმართული კალენდარია.

რატომ ვუწოდებთ ქართული ასომთავრული ანბანის კალენდარს წარმართულს? არა მხოლოდ იმიტომ, რომ იგი წარმართულ ხანში შეიქმნა, არამედ იმიტომ, რომ ქართული ასომთავრული ანბანის შვისა და მთავრის კალენდარულ სისტემებს წარმართული ღმერთები განაგებენ: ქართული ანბანის მთავრის ბაბილონურ კალენდარულ სისტემას „ამ“ ბაბილონური მთავრის ღმერთი განაგებს, რაკი ეს ღვთაება დრო-უამისა და სივარის კალენდარის ბაბილონური ღმერთია, რაც შეეხება ქართული ანბანის შვის კალენდარულ სისტემას „ამ სისტემასაც წარმართული ღმერთები განაგებენ: ქართული წარმართული პანთეონის თვების ვარსკვლავური ღვთაება — ღაბა, ეგვიპტური მზე-ღმერთი „რაე“ და ქართული მზე-ღმერთი — „ღონ“-ი. რაც შეეხება „წილი“-ს, როგორც გამოირკვა, „წილი“ ქართული მზე-ღმერთის წილია და კალენდარულად, ზოგადად მწიხსნილია.

ქართული ანბანის კალენდარულ ერთეულებს კი შეიძინ ცხს მნათობი ღმერთები განაგებენ და მფარველობენ. დღე-ღამის 24 საათის ყოველი საათი შეადგათა ღმერთთაგან რომღეღამე ერთ-ერთი მნათობი-ღმერთის მფარველობისა და განმცხებლობის ქვეშაა: შეიძულების კალენდარულ დღეებს აგრეთვე მნათობ-ღმერთთა შეიძულები განაგებს. ყოველივე ამის შესახებ ზემოთ უკვე იყო საუბარი. ცხადია, ქართული წარმართული კალენდარი ცაურ მნათობ-

თხოვა თავანაცემისდროინდელი წარმართული ძეგლი, ხოლო ქართული ასომთავრული ანბანი, ზოგადად, ქართული რელიგიური მსოფლმხედველობისა და ქართული ასტრალური კულტის პარველწარმა.

ამგვარად, ქართული ასომთავრული ანბანი ერთდროულად ქართული წარმართული კალენდარია. ქართული დამწერლობის მავალითაა ცხადყო, რომ ანბანური დამწერლობა დეკავრებულა კალენდართან. ამ თვალსაზრისით ქართული ასომთავრული ანბანი უდიდესი მნიშვნელობის ფაქტორია ანბანური დამწერლობის ისტორიაში.

საერთოდ, ამის შესახებ ზემოთ უკვე ითქვა ანბანური დამწერლობის წარმოშობის პრობლემა კულტურის ისტორიის ერთ-ერთი ძირითადი საკითხია. ეს პრობლემა დღემდე შოელის თავის საბოლოო ამოცნობას, ქართული ასომთავრული ანბანის კალენდარულმა სისტემამ შესაძლებელია საბოლოოდ გაარკვიოს ეს ერთეული პრობლემა.

ჭერ კიდევ ამ ათოდე წლის წინათ, ანბანური დამწერლობის წარმოშობის შესახებ საკითხის საპეტალისტი და დარინგერი წერდა:

«Предистория и ранняя история алфавита скрыты во мраке веков, и основная проблема — проблема происхождения алфавита — остается и по сей день нерешенной»¹.

ანბანური დამწერლობა შეიქმნა მხოლოდ ერთხელ და შეიქმნა მხოლოდ ერთმა ხალხმა. ყველა სხვა ანბანური დამწერლობა ამ პირველსა წყნის ანბანური დამწერლობის განსაკუთრებით რთულად საფუძვლიანი. დამწერლობის ისტორიაში ასობით სხვადასხვა ანბანური დამწერლობა ცნობილი და მათ შორის ანბანური დამწერლობის საფუძველზე შექმნილი მარცვლავანი ანუ ხილაბური დამწერლობანიც. ყველა ამ დამწერლობის პირველსაწყისი და სათავე სემური ანბანური დამწერლობაა.

პირველსაწყისი სემური დამწერლობის წარმოშობის გარკვევას თვით ამ ანბანური დამწერლობის სახაით ართულებს; დღემდე არ არის ამოცნობილი, რამ განაპირობა ასონიშნების ანბანური მწკრივის; მწკრივისი ასონიშნების თანამიმდევრობა; ასონიშნების რიცხვითი მნიშვნელობა; ასონიშნების იდეოგრაფიული რაობა და მათი სახელდების დანიშნულება. არცერთმა არანბანურმა დამწერლობამ ასონიშნების ასეთი მწკრიბი სისტემა არ იცის.

ანბანური დამწერლობის წარმოშობის სხვადასხვა თეორია არსებობდა. ე. წ. ეგვიპტური თეორიით ანბანური დამწერლობა ეგვიპტური იეროგლიფური, პიერატული ან დემოტური

დამწერლობის საფუძველზე უნდა შექმნილიყო. როგორც ცნობილია, ეგვიპტური დამწერლობის სამი სახეობა არსებობს: იეროგლიფური და მისი გარკული წარსახეობანი — პიერატული და დემოტური. შესაბამისად არსებობდა ანბანის წარმოშობის სამი სხვადასხვა ვერსია, ოღონდ ეგვიპტური თეორიის სამივე ვერსიის მომხრეები ანბანის წარმოშობას ეგვიპტური დამწერლობის აკროფონიულ პრინციპს უკავშირებდნენ.

მაგრამ, როგორც ცნობილია, აკროფონიულ პრინციპი ეგვიპტურ დამწერლობაში ზოლოდვე განხორციელებული არ არის, რაც შეეხება ანბანურ დამწერლობას, მის წარმოშობას მხოლოდდამოლოდ აკროფონიულ პრინციპით ვერ აკმაყოფიან.

ანბანის წარმოშობის ეგვიპტური თეორიის მომხრეები იყვნენ: ე. ფ. შამპოლიონი, ფ. ლენორმანი, ი. პალეო, ს. დუცატო, დე რუბინი, ტილორი, ბ. ულმანი, პ. ბაუერი და სხვანი.

სინამ ნახევარკუნძულზე ე. წ. ძველსინური დამწერლობის აღმოჩენის შემდეგ იწვლინელმა ეგვიპტოლოგმა ა. გარდინერმა და გერმანელმა ეგვიპტოლოგმა ვ. ზეტემ ანბანის წარმოშობის ახალი, ე. წ. ძველსინური თეორია შეიმუშავეს. ძველსინური დამწერლობის ძეგლებს შეეცინებოი ძვ. წ.-ის XVIII ან XVII—XVI და XV საუკუნეებით ათარილებენ. ძველსინური თეორიის მომხრეები ფიქრობენ, რომ ძველსინური დამწერლობა გარდამავალი საფუძვრია ეგვიპტურ და ანბანურ დამწერლობათა შორის, ძველსინური თეორიით ანბანური დამწერლობა უშუალოდ კი არ უკავშირდება ეგვიპტურ დამწერლობას, არამედ ძველსინური დამწერლობის მეშვეობითაა მასთან კავშირში. ანბანის წარმოშობის ძველსინური თეორია მხოლოდდამოლოდ ვარაუდოდ და ჰაოთიეტურ თვალსაზრისად დარჩა, რადგან თვით ძველსინური დამწერლობის ძეგლებს ამოკოხვა ვერ მოხერხდა. არსებობდა თუ არა ძველსინურ დამწერლობაში აკროფონიული პრინციპი, ანბანური იყო ძველსინური დამწერლობა თუ არა, სემური იყო ძველსინური დამწერლობა თუ არა, ვერ გარკვევა. ცხადია, მტკიცება ამისა, რომ ძველსინური დამწერლობა ყველა ანბანურ დამწერლობათა დიდი წინაპარია, ძალიან ძნელია.

ინგლისელმა მეცნიერმა არტურ ევანსმა, ხოლო შემდეგ გერმანელმა მეცნიერმა ა. რიენაქმა და ფრანგმა მეცნიერმა რ. დელუსმა ანბანური დამწერლობის წარმოშობის ე. წ. კრეტული თეორია შეიმუშავეს. კრეტულ თეორიის შემდეგში ბევრი დამცველი აღმოუჩნდა. მათ შორის კრეტული თეორიის თავამოღებელი მომხრე იყო ბულგარელი მეცნიერი ვ. გეროგაევი.

ცნობილია კრეტული ე. წ. საზოვანი დამ-

¹ Д. Дирингер. Алфавит, Москва, 1963, стр. 233.

წერლობის ორი ნიარსახეობა: კრეტული ხაზოვანი „ა“ და კრეტული ხაზოვანი „ბ“ დამწერლობაა. კრეტული „ა“ — ხაზოვანი დამწერლობა ჭერჭერობით ამოცნობილი არ არის. რაც შეეხება კრეტულ „ბ“ ხაზოვან დამწერლობას, 1935 წელს ინგლისელმა მეცნიერმა მ. ვენტრისმა შესძლო ამ დამწერლობის ამოცნობა. ნათესაური კავშირი, რომელიც კრეტულ და ჩრდილო-სემური ანბანურ დამწერლობებს შორის ფარაუდებოდა, არ დადასტურდა. ანბანური დამწერლობის წარმოშობის კრეტულმა თეორიამ მარცხი განიცადა.

ანბანური დამწერლობის წარმოშობის სხვა თეორიებიც არსებობდა: ფრიღის დღიანის თვალსაზრისით ანბანური დამწერლობა ლურსმულ დამწერლობის საფუძველზე უნდა შექმნილიყო. მაგრამ ამ თეორიის მამფერებს შორის სრული თანხობა არ იყო; ფ. ზომელი ანბანური დამწერლობის წარმოშობას შემფარულ ლურსმულ დამწერლობას უკავშირებდა; ფ. პეტერსი, მ. ლაბარსკი და სხვ. ძველბაბილონურ ლურსმულ დამწერლობას, ხოლო ვ. დევიკ ასირიულ ლურსმულ დამწერლობას.

ცნობილია მეცნიერმა ა. სეისმა ანბანური დამწერლობის წარმოშობის სეთურ-იეროკალიფორი თეორია შექმნა, ხოლო ფ. პრეტორიუსმა ანბანური დამწერლობა კვიპროსულ მარცვლოვან დამწერლობას დაუკავშირა.

ანბანური დამწერლობის წარმოშობის სხვა თეორიებს შორის განსაკუთრებით აღსანიშნავია ბიბლოსის ფსევდოიეროკალიფორი თეორია. ბიბლოსის ფსევდოიეროკალიფორი წარწერები აღმოაჩინა და გაოცაქვეყნა ფრანგმა მეცნიერმა შორის დეუნანმა 1945 წელს. 1946 წელს ფრანგმა მეცნიერმა ელვარდ ღორშიმა ამოიკითხა ეს წარწერები. მისი თვალსაზრისით ბიბლოსის ფსევდოიეროკალიფორი დამწერლობა მარცვლოვანი დამწერლობაა და ფინიურ ენაზე იყოთება.

შორის დეუნანის თვალსაზრისით ანბანურა დამწერლობა ბიბლოსის ფსევდოიეროკალიფორი დამწერლობის საფუძველზე წარმოიშვა. მაგრამ ელვარდ ღორში არ იზიარებს დეუნანის ამ თვალსაზრისს.

შეიძლება დავაკენთ: ზემოთ ჩამოთვლილი არცერთი თეორია არ იძლევა იმის შესაძლებლობას, რომ ანბანური დამწერლობის წარმოშობის საიდუმლო ამოვიცნოთ.

რაც შეეხება სემური ანბანური დამწერლობის წარმოშობის კალენდარულ თეორიას, ამ უახლესი თეორიის შესახებ ზემოთ მე უკვე მკონდა საუბარი. ქართული ასომთავრული დამწერლობის კალენდარული მნიშვნელობის გამორკვევის შემდგომ, მეტი საფუძველი გვაქვს ვუფარდოთ, რომ პირველსაწყისი ანბანური დამწერლობა კალენდარული წარმოშობისაა.

იმის გამო, რომ ქართული ასომთავრული

ანბანი შექმნილია სემურ-ფინიურ დამწერლობის საფუძველზე, ქართულ ანბანში უფროდ უნდა განმორცდებულყო სემური ანბანური დამწერლობის კალენდარული იდეა. რაგორც კვლევამ ცხადყო, ქართული ასომთავრული ანბანი მთლიანად კალენდარულ საფუძველზეა აგებული; ქართული ანბანის კალენდარული სისტემა ასო-ნიშნების სახელებების სახელმძღვანელო პრინციპის მეშვეობით ხორციელდება. ასო-ნიშნების სახელებების სემური პრინციპი, სავარაუდოა, იმავე კალენდარულმა სისტემამ განაპირობა.

უფილ შემოხვევაში, ახლა შეტი საფუძველი გვაქვს ვიფიქროთ, რომ სემური ანბანური დამწერლობა, მსგავსად ქართლისა, კალენდარული წარმოშობისაა.

ამ თვალსაზრისით, უძველესი სემური ანბანური დამწერლობა მთვარის კალენდარული სისტემის დამწერლობა უნდა უოფილიყო, რაკი სემური ანბანი მთვარის კალენდარული ეპოქის ძველია.

ქართულ ასომთავრულ ანბანში შენარჩუნებულია მთვარის კალენდარული სისტემა, მაგრამ უნიარტელობა შშის კალენდარულ სისტემას ენიჭება, რაკი ქართული ასომთავრული ანბანი შშის კალენდარული ეპოქის ძველია.

ქართულ ასომთავრულ ანბანში უდიდესი მნიშვნელობის კალენდარული ფაქტორია ასახული. ძვ. წ. მე-5 საუკუნის დასასრულს საქართველოში ღროის აღრიცხვის მთვარის კალენდარული სისტემიდან შშის კალენდარულ სისტემაზე გადასულან. ძვ. წ. მე-5 საუკუნის დასასრულს საქართველოში ნატარებული უდიდესი მნიშვნელობის კალენდარული რეფორმა: შემოღებულია შშისა და მთვარის 19-წლიანი კალენდარული ცილობის მეტონის ციკლი და შშის უძრავი წელიწადის კალენდარული სისტემა. უძრავი წელიწადის შშის ქართული კალენდარული სისტემა, უძრავი წელიწადის შშის პირველი კალენდარული სისტემაა კაცობრიობის ისტორიაში.

ანეგარად ძვ. წ. მე-5 საუკუნის დასასრულს საქართველოში მთვარის კალენდარული სისტემა შშის კალენდარული სისტემით შეიცვალა. რომელიმე კალენდარული სისტემის შემოღება და დიდი კალენდარული რეფორმა უსათუოდ უკავშირდება ქრონოლოგიურ მანქენებულს — თარიღს, რაკი აუცილებელია აღინიშნოს თუ რა ღროიდან იწყება ახალი კალენდარული ეპოქა.

შშის კალენდარული წელიწადის შემოღებით საქართველოში ახალი კალენდარული ეპოქა დაიწყო. შესაბამისად, ახალი კალენდარული ეპოქის კალენდარულ ძველში — ქართულ ასომთავრულ ანბანში, ვფიქრობ, უსათუოდ უნდა გვემოდეს შშის კალენდარული წელიწადისა და შშისა და მთვარის 19-წლიანი კალენდარული

ლი ციკლის შემოღების ეპოქალური თარიღი.

მზის კალენდარული წელიწადის ფორმულაა ქართული ასომთავრული ანბანის ასო-ნიშანი „ღას“-ი, ხოლო მეტონის 19-წლიანი კალენდარული ციკლის ფორმულაა ქართული ასომთავრული ანბანის ასო-ნიშანი „რავ“.

როგორც უკვე ცნობილია, „ღას“-ი ვერუბნება, რომ მზის კალენდარული წელიწადი 12 თვეა, უფროსი თვე 30 დღე-ღამეა, წელიწადი დღეღამე სწორების დღეს ანუ ვერძის წერტილში იწყება და „ღას“-ის ზოდიკოში მოაგრდება; „რავ“ ვერუბნება, რომ მთვარის წელიწადისა და მზის წელიწადის კალენდარული ციკლია მეტონის 19-წლიანი ციკლი. ცხადია, ახალი კალენდარული წელთაღრიცხვა „ღას“-ისა და „რავ“-ს შემოღებით დაიწყო: „ღას“+„რავ“=„წილ“.

ერთ შემთხვევაში ეს ფორმულა, როგორც ზეით უკვე დავრწმუნდით, ოქროს კვიტის ფორმულაა:

$$12+19=31$$

მაგრამ ამ მეორე შემთხვევაში „წილი“, როგორც წელიწადის ხანგრძლივობის აღმნიშვნელი ასო-ნიშანი, ზოგადად წელიწადის აღმნიშვნელიც უნდა იყოს და „ღას“-ისა და „რავ“-ს შემოღების თარიღს შეიძლება აცხადებდეს. ასეთ შემთხვევაში „ღას“-ის და „რავ“-ს რიცხვით მნიშვნელობათა ჯამი მზის კალენდარული წელიწადისა და მეტონის ციკლის შემოღების თარიღს შეიძლება ვაუწყებდეს.

აქ უნდა გავიხსენოთ, რომ ასო-ნიშნის სახელებმა ერთდროულად რიცხვით აღმნიშვნელიც შეიძლება იყოს. ბერძნული „ადელფა“—ასო-ნიშნის სახელებმა ერთდროულად 332-წლიან კალენდარულ ციკლს შეიძლება აღნიშნავდეს. როგორც ვამოიარკვე ქართული ასო-ნიშნის „დონ“-ის სახელებმა ერთდროულად რიცხვით აღმნიშვნელიცაა და 124 წელიწადს ნიშნავს. ამგვარადვე „ღას“-ის რიცხვითი მნიშვნელობაა: ღ+ა+ბ, ე. ი. 30+1+200=231-ს; „რავ“-ს რიცხვითი მნიშვნელობაა რ+ა+ვ, ე. ი. 100+1+5=106-ს. ამიტომ:

$$\text{ღას}+რავ=წილ-ს.$$

ასე უნდა გავიგოთ:

$$231+106=337 \text{ წელიწადს.}$$

ამგვარად, ირკვევა, რომ მზის უძრავი კალენდარული წელიწადისა და მეტონის 19-წლიანი ციკლის შემოღების თარიღია 337 წელი. შესაბამისად, წელთაღრიცხვის ახალი კალენდარული ეპოქა 337 წელს უნდა დაიწებულა.

რაც ქართული ასომთავრული ანბანი წარმართული ხანის ეპოქალური კალენდარული ძეგლია, ქართულ ასომთავრულ ანბანში აუცილებლად უნდა გვქონოდა კალენდარული ეპოქის დასაბამის აღმნიშვნელი თარიღი. თუ ქართულ ასომთავრულ ანბანში მივრებულა ეს

ეპოქალური თარიღი, ასეთ შემთხვევაში თარიღი 337 წელი მიხილვებით ქართული ასომთავრული ანბანისა და ქართული წარმართული კალენდარის შემოღების თარიღიც უნდა იყოს. ახლა ვასრულებთ რა თარიღია 337 წელი? თუ 337 წელი მართლაც თარიღია, ამოსაყენობია მისი რაობა: რა წელთაღრიცხვა იგულისხმება ამ თარიღის ქვეშ.

ქართული ასომთავრული ანბანისა და ქართული წარმართული კალენდრის კვლევის შედეგად ვამოიარკვე, რომ ქართული ასომთავრული დამწერლობა და შესაბამისად ქართული წარმართული კალენდარი შექმნილია ძვ. წ. 432/429-400 წლებს ქრონოლოგიურ პერიოდში. მიხილვებით თარიღის განსაზღვრისას მე ამ ქრონოლოგიურ პერიოდის საშუალო არითმეტიკული ვიანჯარშივე, რის საშუალო უფლება ვაძლევთ ქართული ასომთავრული ანბანის შექმნის თარიღად მიხილვებით ძვ. წ. 415—410 წლები ვავარდობთ.

ცხადია, თუ 337 წელი სათარიღო მანიჭებულა, იგი მიხილვებით ამავე 415—410 წლების ქრონოლოგიურ პერიოდზე უნდა მოდიოდეს.

საქმეს ადვილებს ის ვარემოება, რომ იმ პერიოდში, როცა ქართული ანბანი იქმნებოდა, არსებობდა წელთაღრიცხვას ერთადერთი ერა — ბაბილონური, ე. წ. ნ ა ბ ო ნ ა ს ა რ ა ს ე რ ა. რაც მოვარია, ბაბილონური წელთაღრიცხვა ბაბილონულ ქუბრეთა და ასტრონომიითა წელთაღრიცხვა იყო. ფ. გინცელი აღნიშნავს, რომ ბაბილონური ქრონოლოგია აღმოსავლეთის ქვეყნების ასტრონომებსა და ქრონოგრაფოსებს შორის სწრაფად ვავრცელდა¹. ასტრონომიულ დავიარებობათა და ციურ მოვლენათა ფიქსაცია ბაბილონური ქრონოლოგიის საფუძველზე უზღობდა კლავდიუს პტოლემეოსის (ახ. წ. 87—165 წწ) წერს, რომ ქუბრეთა და ასტრონომიისა ჩინაწერები ციურ მოვლენათა შესახებ მოვლინად დაუღლია ნაბონასარის დროიდან და მათი ფიქსაცია ბაბილონური წელთაღრიცხვით ხდებოდა (ალმაგესტი, III, 7, გვ. 264, რედ. Heiberg-ი). როგორც ჩანს, ასტრონომიულ-კალენდარული ფაქტების ფიქსაციას ნაბონასარის დროიდან სისტემატური ნახათი ჰქონდა. თვით პტოლემეოსსმა თავის „ასტრონომიული კანონი“ ნაბონასარის ქრონოლოგიის საფუძველზე შეადგინა.

ბაბილონური ქრონოლოგიის საწყისი თარიღი — პირველი წელი ნაბონასარის ერას ძვ. წ. 747 წელზე მოდის, ე. ი. ძვ. წ. 747 წელი არის პირველი წელი ბაბილონური ქრონოლოგიისა.

¹ F. Ginzel. Handbuch der mathematischen und technischen Chronologie, ტომი I, გვ. 144.

თუმცა ძვ. წ. 747 წელი ბაბილონელი მეფის ნაბონასარის გამეფების წელია, ბ. ვანკლერი ფიქრობს, რომ ამ წელთაღრიცხვის შემოდგმა კალენდარულ რეფორმასთან უნდა ურთილყო დაკავშირებული. კერძოდ, ამ დროიდან უნდა დაწყებულიყო ძველი და ახალი აბტონომიონული მონაცემების კორექტირება, რაჟი წელიწადის დასაწყისი ანუ გაზაფხულის ბუნიობა უკვე კარგა ხანია მოდიოდა არა კუროს, არამედ ვერძის ზოდიაკოსზე.

ერთი რამ ცხადია, ბაბილონური წელთაღრიცხვა ქურუმთა და აბტონომიონთა წელთაღრიცხვა იყო; ბაბილონური ქრონოლოგია ეფრძის ეპოქის ქრონოლოგია იყო.

კვლევა-ძიებამ ცხადყო, რომ ქართული ასომთავრული ანბანი და შესაბამისად ქართული წარმართული კალენდარი ეფრძის ეპოქის ძველია; ქართული ასომთავრული ანბანი უდიდესი მნიშვნელობის აბტონომიონულ-კალენდარული ფაქტორია; ამავე დროს, ქართული წარმართული კალენდარის შემოღებით საქართველოში ახალი კალენდარული ეპოქა უნდა დაწყებულიყო. რაჟი ქართულ ანბანში მზის კალენდარული ეპოქის დასაბამის აღმნიშვნელი თარაღი აღმოჩნდა, ცხადია, ეს თარიღი ქურუმთა და აბტონომიონთა ბაბილონური წელთაღრიცხვით უნდა ვინაგარიშობ.

შეიძლება ვიფიქროთ: მზის კალენდარული ეპოქა საქართველოში ნაბონასარის წელთაღრიცხვის 337 წელს უნდა დაწყებულიყო. შესაბამისად ქართული კალენდარული ძველია — ქართული ასომთავრული ანბანი დაახლოებით ამავე ხანებში უნდა შექმნილიყო.

რაჟი ნაბონასარის წელთაღრიცხვის პირველი წელი ძველი წელთაღრიცხვის 747 წელია, ნაბონასარის 337 წელი (747—337=410) ძველი წელთაღრიცხვის 410 წელი იქნება.

ამგვარად, შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ მიგნებულია მზის კალენდარული ეპოქის ხაზის თარიღი. ასეთ შემთხვევაში მზის კალენდარული ეპოქის ძველია ქართული წელთაღრიცხვის შემოღების თარიღი თვით ქართულ ასომთავრულ ანბანში დღეს. იყო ეს ასე, უნდა ვიფიქროთ, რომ ქართული კალენდარული ძველია, მზის კალენდარული წელიწადის და მეტონის 19-წლიანი ციკლის შემოღების თარაღი ქართული ანბანის ოქროს კვეთის ფორმულაშია განსყადებული:

$$12.ღას+19.რავ=31.წელს$$

წილი“-ს ოქროს კვეთა ქართული ასომთავრული ანბანის კიდევ ერთ ხაზღუმლოს — ქართული წარმართული კალენდარის შემოღების ეპოქაღურ თარიღს შეიძლება ცხადღებდეს. ასეთ შემთხვევაში მზის კალენდარული ეპოქა საქართველოში ძვ. წ.-ის 410 წელს უნდა დაწყებულიყო.

როგორც ზემოთ უკვე ითქვა, თარიღი ახალი

კალენდარული ეპოქის დასაბამისა, როგორღც ქართულ ასომთავრულ ანბანში დღეს კალენდარული აუციღებღობით უნდა დაწყებული. მაგრამ აქ ერთი გარღმეღბაა გასათღლისწინღებული. როგორც უკვე ითქვა, თარიღი მზის კალენდარული ეპოქის დასაბამისა „წილი“-ს ოქროს კვეთის ფორმულაშია განსყადებული, მაგრამ რაჟი ეს ფორმულა შიახლოღებით სიზღუსტის ოქროს კვეთაა, ამიტომ შეცნღერული სიზღუსტის მოითღრვის თარიღი მზის კალენდარული ეპოქის დასაბამისა შესაბამისად შიახლოღებით ძვ. წ. 410 წელით განისაზღვროს.

ამგვარად, შეცნღერულ კვლევა-ძიებღაა შეღეღად, ქართული ასომთავრული ანბანისა და შესაბამისად ქართული წარმართული კალენდარის შექმნის თარიღი დაახლოღებით ძვ. წ. 415—410 წღღების ქრონოლოღიური ბერიღღღით განისაზღვრა. შეღერე შესღევ შეიძღღება ვივარაუდოთ, რომ წელთაღრიცხვის მზის კალენდარული ეპოქა დაახლოღებით ძვ. წ. 410 წღღის დაიწყო. ეს უღანახღული თარიღი თვით ქართულ ასომთავრულ ანბანში აღმოჩნდა.

არ არის გამორღცხული, რომ ქართული ასომთავრული ანბანი კალენდარული მოსაზღღღიღღებასა და აუციღებღობის გარე შეიქმნა. უკვღედ შემთხვევაში მზის კალენდარულ ეპოქას ქართულღა წარმართულღა კალენდარულღა ძღღღღა დაუღღო დასაბამი. ქართული ასომთავრული ანბანი სიღეთი კალენდარული ძღღღღა, რომღღის მეშვეღებით ნეზახღიერი კალენდარული ერთღღღღების აიღეთა უღმარღიღებღად სორღიღღღღღღღა, სოღღო დროის აღრიცხვის უღრღღღღღღი კალენდარული ამოცანეღა სღღა, მარღიღღა ფორმულღების სახით არის მოცღღული. გარღღა ამისა, ქართული ასომთავრული ანბანი არა ერთი რომღღღღღღე წელიწადის კალენდარია, არამედ ოთხწღღღღღღღი და ასოცღღარღღღღღღი კალენდარული ციკღღების მეშვეღებით მარღღღღღღღი კალენდარული ძღღღღა.

ფიქრობს, საბოლოოდ გაიკრღვა, რომ ქართული ასომთავრული ანბანი ძვ. წ. მე-5 საუკუნის კალენდარული ძველია. იღო უღოღღღ ქართულ ქურუმთა წიღღღში შეიქმნა დაახლოღებით ძვ. წ. 415—410 წღღღში. დაახლოღებით ამავე ხანღღში ქართულ ქურუმებს ქართული წარმართული კალენდარის საფუძღღღღღე ახალი კალენდარული ეპოქის წელთაღრიცხვა უნდა დაეწყოთ. „წილი“-ს ოქროს კვეთის მეშვეღებით ახალი კალენდარული ეპოქის დასაბამი, როგორც უკვე ცნოღღღღღღღა, დაახლოღებით ძვ. წ. 410 წელით თარიღღღღა. ამგვარად, ძვ. წ. 415—410 წღღღები არის ეს ქრონოლოღიური პერიოღღღი, როცა საქართველოში მზის კალენდარული ეპოქა დაიწყო. მაგრამ შესაძღღღღღღღა თუ არა ქართული წარმართული კალენდარის შემოღების ზღუსტა თარიღი ვიცოღღღღღღღე? ე. ი.

შესაძლებელია თუ არა წელთაღრიცხვის ახალი კალენდარული ეპოქის დასაბამი ზუსტად ამოვიცნოთ?

ვიუქრობ, შესაძლებელია.

ეს საკითხი არა მხოლოდ კალენდარული მნიშვნელობის საკითხია, ქართული ქრონოლოგიის საკითხიცაა.

ცოტაოდენი წაადსევა დავექარებო.

საბოლოოდ ვაიჩქვ, რომ ქართული ასომთავრული ანბანი შექმნილია არა ფარნავაზ მეფისა და საქართველოს სახელმწიფოს დარსების ხანაში, არამედ ვაჟაფხვი ადრე ამიტომ მემეტანიის ცნობა:

„და ესე ფარნავაზ იყო პირველი მეფე ქართლის შინა ქართლოსისა ნათესავიანი. ამან განაქცოვ ენა ქართლისა, და ადარა იწარხებოდა სხვა ენა ქართლსა შინა თვინიერ ქართლისა და ამან (ფარნავაზ) შექმნა მწიგნობრობა ქართული“, სრულიადაც არ ნიშნავს ამას, რომ ქართული დამწერლობა ფარნავაზმა შექმნა ან ფარნავაზის დროს შეიქმნა.

სრულიად საქართველოს სახელმწიფოს დარსების შემდგომ, ფარნავაზ მეფემ, სრულიად-ქართული, საყოველთაო სახელმწიფო ქართული ენა შემოიღო. „ენა ქართლისა“ — ქართლის დიალექტი ამიერიდან „ყოველთა ქართლის“ სახელმწიფო ქართული ენის ცნება. სრულიად სახელმწიფო ქართული ენის შემოღების შემდგომ ფარნავაზ მეფემ საყოველთაო ქართული მწიგნობრობაც შემოიღო. სრულიად-ქართული ენისა და მწიგნობრობის შემოღება, რა თქმა უნდა, ერთდროულად უნდა მომხდარიყო. მემეტანიის ცნობა, რომ „ამან (ფარნავაზ) შექმნა მწიგნობრობა ქართული“, იმას უნდა ნიშნავდეს, რომ უკვე არსებული ქართული დამწერლობა ფარნავაზ მეფემ ერთიან ქართულ სახელმწიფო დამწერლობად გამოაცხადა. ქართველ ქურუმთა საიდუმლო-ქართული ასომთავრული სერთო-სახალხო კუთვნილებად იქცა. დაიწყო საყოველთაო ქართული მწიგნობრობა. უფოვდ ფარნავაზ მეფემ ხალხ-ქველი ზაუყარა ქართველ ტომთა სახელმწიფოებრივ და კულტურულ ერთიანობას. ფარნავაზ მეფე საქართველოს სახელმწიფოს და ქართველ ტომების ეროვნულ ერთიანობის მამამთავარია.

სხვადასხვა ისტორიული მონაცემები ცხადყოფენ, რომ სრულიად-სახელმწიფო ქართული მწიგნობრობის შემოღების თარიღია ძვ. წ.-ის 284 წელი. ქართული მწიგნობრობის შემოღების თარიღი, როგორც უკვე ცნობილია, საფუძვლად დედოფ ქართულ ეროვნულ წელთაღრიცხვას. ცხადია, ასომთავრული ანბანის შემოღებასთან ერთად ამოქმედდა ქართული ასომთავრული ანბანის წარმართული ქართული კალენდარი. წელთაღრიცხვის ქართულმა კალენდარულმა სისტემამ აშკარად საყოველთაო სა-

ხელმწიფოებრივი მნიშვნელობა მოიპოვა.

მაგრამ რატომ უნდა დაწყებულიყო სრულიად-ქართული ეროვნული წელთაღრიცხვა მინცდაზინ ძვ. წ. 284 წელს? საქმე ის არის, რომ ქართული ეროვნული წელთაღრიცხვა ნებისმიერ კალენდარულ წელს ვერ დაიწყებოდა, რაჟი, ქართული წარმართული კალენდარი თანამიმდევრულად სამ უნაკოსა და მეოთხე ნაკიან წელიწადს ანგარიშობს და ამდენად ოთხწლიან კალენდარულ ციკლებზეა აგებული „წელი“ გვაუწყებს, რომ სამი უნაკო წელიწადის შემდგომ უყოველი მეოთხე წელიწადი ნაკიანია.

ცხადია, ქართული ეროვნული წელთაღრიცხვის შემოღებისას, უნდა გათვალისწინებულიყო უკვე არსებული შვის კალენდარული ეპოქის წელთაღრიცხვა და შვის კალენდარული ეპოქის დასაბამი, რათა ქართული ეროვნული წელთაღრიცხვა ოთხწლიანი ციკლის პირველი წელი დაწყებულიყო.

შვის კალენდარული ეპოქა, როგორც გამოიჩქვ ძვ. წ. 415—410 წლების ქრონოლოგურ პერიოდში დაიწყო, ხოლო რაჟი ოთხწლიანი კალენდარული ციკლი ძვ. წ. 284 წელზე მოდის, შესაბამისად შვის კალენდარული ეპოქის პირველი ოთხწლიანი ციკლი მხოლოდ და მხოლოდ ძვ. წ. 412 წელს უნდა დაწყებულიყო.

შესაძლებელია ვიუქროთ, რომ მიგნებულია ქართული ქრონოლოგიის გამოცავალი თარიღი — შვის კალენდარული ეპოქის დასაბამი — ძვ. წ. 412 წელი. ცხადია, ამ წელს უნდა შემოღებულიყო ქართული წარმართული კალენდარი და ახალი კალენდარული ეპოქის წელთაღრიცხვა უნდა დაწყებულიყო.

უფოვდ თარიღი 412 წელი ძველი წელთაღრიცხვისა მეტად მნიშვნელოვანი თარიღია: ამ დროიდან ქართული ასომთავრული ანბანის ქართული წარმართული კალენდარი შვის კალენდარული ეპოქის წელთაღრიცხვას ასორციელებს. ძვ. წ. 412 წლიდან ქართული ასომთავრული ანბანი ქართველ ქურუმთა დამწერლობა და შვის კალენდარული ეპოქის კალენდარია. ამ დროიდან ქართული ასომთავრული ანბანი ქართული დამწერლობისა და ქართული წარმართული კალენდარის ფუნქციებს ასრულებს.

თუ ჩვენს მიგნება სწორია, და თუ შვის კალენდარული ეპოქა ძვ. წ. 412 წელს დაიწყო, ამავე წელს უნდა დაწყებულიყო არა მხოლოდ პირველი ოთხწლიანი კალენდარული ციკლი, არამედ პირველი 128-წლიანი კალენდარული პერიოდიც.

როგორც უკვე გამოიჩქვა, ქართული წარმართული კალენდარი ოთხწლიანი კალენდარული ციკლის გარდა, 128-წლიან კალენდარულ პერიოდსაც ანგარიშობს. „წელი“ გვაუ-

წლებს, რომ ყოველი 124 წლის შემდეგ მომდევნო ოთხწლეული უნაკოა (124+4=128) ე. ი. 124 წელიწადში „წელი“ 31 ნაკიან წელიწადს ანგარიშობს, რაკი ყოველი მეოთხე წელიწადი ნაკიანია: $31 \times 4 = 124$. მაგრამ 124 წლის შემდეგ ოთხწლეულში ნაკიანი წელიწადი აღარ იანგარიშება და ამდენად 128-ე წელიწადი ნაკიანი აღარ იქნება. ამიტომ 128 წელიწადში „წელი“ 31 ნაკიან წელიწადს ანგარიშობს და არა 32 ნაკიან წელიწადს. შედეგად ამისა, ოთხწლეიანი კალენდარული ციკლების გარდა, ქართული წარმართული კალენდარი 128-წლიან კალენდარულ პერიოდებსაც ანგარიშობს.

თუ ძვ. წ. 412 წელს შემოდებულ იქნა ქართული წარმართული კალენდარი და მისი კალენდარული ეპოქა დაიწყო, ერთდროულად პირველი ოთხწლეიანი კალენდარული ციკლი და პირველი 128-წლიანი კალენდარული პერიოდც უნდა დაწყებულიყო.

ამის გამო, ქართული ეროვნული წელთაღრიცხვის შემოდებისას უნდა გათვალისწინებულიყო მისი კალენდარული ეპოქის წელთაღრიცხვის როგორც ოთხწლეიანი კალენდარული ციკლი, აგრეთვე 128-წლიანი კალენდარული პერიოდც.

როგორც ჩანს, ეს მართლაც ასე მოხდა: ფარნავაზ მეფის ზეობის ხანაში (ძვ. წ. 803—288 წწ.) სრულიად ქართული ეროვნული წელთაღრიცხვა შეიძლება შემოდებულიყო მხოლოდმაშობლად ძვ. წ. 284 წელს, როცა დასრულდა მისი კალენდარული ეპოქის პირველი 128-წლიანი პერიოდი და მეორე 128-წლიანი კალენდარული პერიოდი დაიწყო (412—128=284 წ. ძვ. წ.).

უნდა დავასკვნათ: ქართული წარმართული კალენდარის შემოდებისა და მისი კალენდარული ეპოქის დასაბამია ძვ. წ. 412 წელი ძვ. წ. 412 წელს ქართული წარმართული კალენდარის პირველი ოთხწლეიანი კალენდარული ციკლი და პირველი 128-წლიანი კალენდარული პერიოდი დაიწყო. ქართული ასომთავრული ანბანისა და ქართული წარმართული კალენდარის შემოდების თარიღად ძვ. წ. 412 წელი უნდა მივიჩნიოთ.

ამგვარად, საქართველოში მისი კალენდარული ეპოქის დასაბამია ძვ. წ. 412 წელი. შესაბამისად, ქართული ასომთავრული ანბანისა და ქართული წარმართული კალენდარის არსებობის დასაბამია ძვ. წ. 412 წელი.

საქართველოში მისი კალენდარული ეპოქის წელთაღრიცხვა, რომელიც ძვ. წ. 412 წელს დაიწყო, ძვ. წ. 284 წელს დასრულდა, როცა პირველი 128-წლიანი კალენდარული პერიოდი დასრულდა.

ძვ. წ. 284 წელს სრულიად-ქართული სახელმწიფო ეროვნული წელთაღრიცხვა დაიწყო,

როცა ერთდროულად ქართული წარმართული კალენდრით მეორე 128-წლიანი კალენდარული პერიოდი დაიწყო. ძვ. წ. 412 წლიდან-ქართული ასომთავრული ანბანის ქართველ ქურონოგრაფიან დაიწყო და ქართველ ქურონოგრაფიან კალენდარია. ძვ. წ. 284 წლიდან ქართული ასომთავრული ანბანი სრულიად-ქართული სახელმწიფო დაიწყო და ქართული ეროვნული წელთაღრიცხვის კალენდარია.

საბოლოოდ ირკვევა, რომ წარმართულ ქართულ ქრონოლოგიასა და ქრისტიანულ ქართულ ქრონოლოგიას შორის ურთიერთ კავშირია. ამჭრად შესაძლებლობა გვეძლევა რამდენაღმე დავაზუსტოთ ქართული ქრონოლოგიის ძირითადი საფუძვრები: საქართველოში მისი კალენდარულ ეპოქას უფოოდ წინ უსწრებდა მთვარის კალენდარული ეპოქა. ეს თვალსაზრისი გამოითქმულია აქვს ივანე ჯავახიშვილს და გამეორებულია აქვს კორნელი კეკელიძეს (ამის შესახებ უკვე გვქონდა საუბარი). გარდა ამისა, ქართულ ასომთავრულ ანბანში შენარჩუნებულია დროის აღრიცხვის მთვარის კალენდარული სისტემაც. ოღონდ ეს სისტემა მისი კალენდარის ემორჩილება (მზისა და მთვარის 19-წლიანი კალენდარული ტოლობის — მეტონის ციკლის შესახებ უკვე გვქონდა საუბარი). ეს გარემოება იმას უნდა მიუთითებდეს, რომ მისი კალენდარული წელთაღრიცხვის შემოდებისას, მთვარის კალენდარული აღრიცხვის შენარჩუნების აუცილებლობაც არსებობდა. ქართული ასომთავრული ანბანის კალენდარული შედეგულების სისტემა კი იმას უნდა აცხადებდეს, რომ საქართველოში არქაულ ხანაში დროის აღრიცხვა ხდებოდა არა დასავლური, არამედ აღმოსავლური — წინააღიერი მთვარის კალენდარული სისტემის მეშვეობით.

მთვარის კალენდარულ ეპოქას საქართველოში, არქაული კალენდარული ეპოქა უნდა ვუწოდოთ. მთვარის არქაული კალენდარული ეპოქა საქართველოში ძვ. წ. 412 წელს დასრულდა, როცა საქართველოში მისი კალენდარული ეპოქის წელთაღრიცხვა დაიწყო. ამგვარად, როგორც უკვე ითქვა, ძვ. წ. 412 წელი მისი კალენდარული ეპოქისა და ქართული ქრონოლოგიის დასაბამია. ძვ. წ. 412 წლიდან ქართულ წარმართულ ქრონოლოგიას ქართული წარმართული კალენდარი წარმოადგენს, როგორც ცნობილია, ძვ. წ. 412 წელს ქართული წარმართული კალენდარის პირველი ოთხწლეიანი კალენდარული ციკლი და პირველი 128-წლიანი კალენდარული პერიოდი დაიწყო. მეორე 128-წლიანი კალენდარული პერიოდის დასაბამი — ძვ. წ. 284 წელი ფარნავაზ მეფემ ქართული ეროვნული წელთაღრიცხვის დასაბამად გამოაცხადა.

როგორც უკვე ცნობილია, ქრისტიანულ ხანაში ქართული ეროვნული წელთაღრიცხვა

საფუძვლად დაედო ქართულ ქრისტიანულ დასაბამიოვანსა და ქართულ-ქრისტიანულ კორონიკონულ წელთაღრიცხვას.

ამგვარად, ქართული კრონოლოგიის ზოგადი სქემა ასეთია.

I. შივარის არქაული კალენდარული ეპოქა: ძვ. წ. 412 წლამდე.

II. შიის კალენდარული ეპოქის წელთაღრიცხვის დასაბამი: ძვ. წ. 412 წელი.

III. ქართული ეროვნული წელთაღრიცხვის დასაბამი: ძვ. წ. 284 წელი.

IV. ქართული ქრისტიანული წელთაღრიცხვა:

ქართული კორონიკონის მე-13 მოქცევა: ახ. წ. 781 წ. ქართული დასაბამიოვანი: ძვ. წ. 5604 წ.

ქართული კრონოლოგიის ზოგადი სქემა ცხადყოფს, რომ წარმართული ხანის ქართული ეროვნული წელთაღრიცხვა უფოოდ არსებობდა აღრიცხულ ქრისტიანულ ხანაშიც, რაჟი ქართული ქრისტიანული წელთაღრიცხვა — ქართული დასაბამიოვანი და ქართული კორონიკონი ქართული ეროვნული წელთაღრიცხვის საფუძველზე შემუშავდა. როგორც უკვე აღინიშნა, ქართული დასაბამიოვანისა და ქართული კორონიკონული წელთაღრიცხვის გამოხავალი თარიღია ქართული ეროვნული წელთაღრიცხვის დასაბამი თარიღი — ძვ. წ. 284 წელი.

მაგრამ როდის ვარდაიქმნა ქართული ეროვნული წელთაღრიცხვა ქართულ ქრისტიანულ წელთაღრიცხვად, სამწუხაროდ, ჭერჭერობით არ ვიცით. ყოველ შემთხვევაში, ქართულ ქრისტიანული წელთაღრიცხვა უფოოდ ახ. წ. V—VIII საუკუნეებში უნდა შემოიღებულყო.

კვლევა-ძიებამ ცხადყო, რომ ძვ. წ. მე-5 საუკუნის დასასრულიდან მოკადებულა ქართული ახომთავრული ანანის არა მარტო ქართული დამწერლობის ფუნქციას, არამედ კალენდარულ დანიშნულებასაც ასრულებდა. უფრო მეტიც: ქართული ახომთავრული ანანის და შესაბამისად ქართული წარმართული კალენდარი შიის კალენდარული ეპოქისა, ქართული ეროვნული წელთაღრიცხვისა და ზოგადად ქართული კრონოლოგიის სათავე და საფუძველია.

ძვ. წ. მე-5 საუკუნეში ერთ-ერთმა ქართველმა კერემთიანმა უკვდავი მწერლობით დგელი შექმნა — ქართულ-ახომთავრულ ანანს, რაჟი ამ ანანში შიის მარადიული კალენდარული სისტემა განმორციელდა. ქართული ახომთავრული ანანის ძვ. წ. მე-5 საუკუნის ქართული კალენდარული ძეგლია და ძვ. წ. მე-5 საუკუნის ქართული წერილობითი ძეგლია.

ამით ქართული ახომთავრული ანანის კვლევა დასრულდა. მე მიმანია, რომ ქართული ანანური დამწერლობის წარმოშობის საიდუმლო ამოცნობილია.

რამდენიმე სიტყვა მინდა ვთქვა ახ. წელთაღრიცხვის პირველი ათასწლეულის ქართული ლიტერატურული ძეგლის „ქებაა და დიდება ქართულია ენისა“-ის შესახებ.

საქიროცა და აუცილებელიც ეს ძეგლი ზუსტად დათარიღდეს. სამწუხაროდ, ჭერჭერობით ეს არ ხერხდება. ძეგლი საეულდაგულოდ გამოიკვლია აკაკი ბაქრაძემ. სოლო იმ ეპოქის შესახებ, როცა ქართული ენის საიდუმლო ექმნებოდა, პატრიკეზული მკვლევარი წერს:

„ქართული ენის განდიდებას „ქებააში“ მარტო პანფიკურული შენარსა არა აქვს, იგი ემსახურება რწმენას, ხიშტიკაცს, მომავლის იმედის აღდგენას. როგორც ხანს, მიწი ერთნული და პოლიტიკური კაზისის ეპოქაში იწერებოდა...“.

რა თქმა უნდა, ეროვნული და პოლიტიკური კაზისის ეპოქის ზუსტი კრონოლოგიური განსაზღვრა შეუძლებელია. რაჟი ძეგლში ქართული ქრისტიანული წელთაღრიცხვის მეტობის შესახება საუბარი, მნიშვნელობა ენიჭება საკაბის ახ. წ. 780 წლამდე ძეგლს შექმნილია. თუ ახ. წ. 780 წლის შემდგომ, როგორც ცნობილია, ქართული კორონიკონული წელთაღრიცხვის მე-13 მოქცევა 781 წელს დაიწყო, ქართული წელთაღრიცხვის მეტობას ძეგლის ავტორი სასწაულს უწოდებს და რაჟი „უყოფილი საიდუმლო ამას ენასა შინა დამარხულ არს“, ქართული წელთაღრიცხვის მეტობაც, ძეგლის ავტორის თქმით, თითქოს ქართული ანანის ახომთავრული „წილი“-ს საიდუმლო მნიშვნელობას უნდა უკავშირდებოდეს.

ქართული წარმართული კალენდარის კვლევის დასაწყისში ვწერდ: „ჭერჭერობით გაურკვეველია, რა კავშირა ქართული ანანის ახომთავრული და ქართული წელთაღრიცხვასა თუ კალენდარს შორის“.

„წილი“-ს კალენდარული და კრონოლოგიური მნიშვნელობა ახლა, ვფიქრობთ, უკვე გამოირკვევლია: „წილი“, ერთი შემთხვევაში,

1 აკაკი ბაქრაძე, კრიტიკული გულანი. თბილისი, 1977, გვ. 12.

ქართული წელთაღრიცხვის ოთხწლიან კალენდარულ და ქრონოლოგიურ ცაკელს ანგარიშობს, მეორე შემთხვევაში „წილი“ ქართული წელთაღრიცხვის 128-წლიან კალენდარულ და ქრონოლოგიურ პერიოდს ანგარიშობს. წილის ამ საიდუმლოს, როგორც უკვე გამოიკვია, ქართული ასომთავრული „ღონი“ იცხადებს.

იქნებ „წილი“-ს კალენდარულში და ქრონოლოგიურში მნიშვნელობას საბოლოოდ გარკვევოს ღირსშესანიშნავი ძველის „ქება და დიდება ქართულისა ენისაჲ“-ის დაფარული აზრი. ვფიქრობ, კვლავ აქაი ბაქრაძის იმედი უნდა გვკონდეს — ერთადერთმა ვახუშტა და ერთადერთმა იოაქვა

კიდევ ერთ „საქითსა. ქართული ანბანური დამწერლობის წარმოშობის გარკვევას სამი ნაშრომი მიეძღვნა: „ქართული ასომთავრული“, „ქართული წელთაღრიცხვა“ და „ქართული წარმართული კალენდარი“. სამივე ნაშრომი ურთიერთკავშირშია და ერთი საერთო სათაურით ერთადდება — „ქართული ასომთავრული“.

1970 წლისათვის პირველი ნაშრომი — „ქართული ასომთავრული“ ძირითადად უკვე დასრულებული მქონდა. 1972 წელს კვლავი შედეგები ვუჩინებ „მნათობი“ ქვეყნელებსა და „მნათობი“, 1972 წ. №1, 2, 3, 6, 7, 8, 9). კვლევამ ცხადყო, რომ ქართული ანბანი შეიქმნა არა ფარსნავაზის ხანაში, არამედ გაცილებით ადრე, ძვ. წ. V—IV საუკუნეთა მიჯნაზე, ქართველ ჭურუშთა წიაღში; კვლევამ ცხადყო, რომ ქართული ასომთავრული ანბანი შეიქმნა სემურ-ფინიკური ანბანური დამწერლობისა და შემერულ-კადური მარცვლოვანი დამწერლობის საფუძველზე. ამის შესახებ „მნათობის“ ფურცლებზე 1972 წელს ვწერდი:

„ასონიშნებს ქართულ ასომთავრულ ანბანში ანბანურ-აქროფონიული ანუ წმინდა ბგერული მნიშვნელობა აქვთ. რაც შეეხება ასონიშნების სახელებს, ქართულ-ანბანში გამოყენებულია დამწერლობის არა ანბანური, არამედ დამწერლობის მარცვლოვანი ანუ სილაბური სისტემა. ამ თვალსაზრისით ქართული ასომთავრული დამწერლობა, დამწერლობათა ანბანური და მარცვლოვანი სისტემების ერთგვარია ხილველია“.

ამგვარად, კვლევა-ძიების შედეგად გამოიჩინა, რომ ქართული ასომთავრული ანბანი ქართველ ჭურუშთა დამწერლობა იყო; იგი შეიქმნა ქართველ ჭურუშთა წიაღში სემურ-ფინიკური ანბანური დამწერლობისა და ბაბილონური ლურსმული დამწერლობის მარცვლოვანი პრინციპის საფუძველზე. ქართული ასომთავრული დამწერლობა ძვ. წ. V—IV საუკუნეთა მიჯნით დათარიღდა.

ასეთი იყო ქართული ასომთავრული დამწერლობის კვლევის შედეგები, რაც ქვეყნელების „მნათობის“ ნომრებში გამოქვეყნდა. ამივე წლის ბოლოს ვურამ შარაძემ გამოაქვეყნა მის მეორე მიკვლევული ცნობა ქართული დამწერლობის წარმოშობის შესახებ ეს ცნობა გვაუწყებს:

„არა უწიგნონი იყვნენ ქართველნი უწინარესთა ენათაჲს შინა. ეიადრე ფარსნავაზად ნწერდნენ იგანი უზუცესთა წერითათა ესე იგი ჭურუშთა მათ, რომელთაცა უზუცესთა და ქვეის-ბერთა უხმობენ, იგანი იყვნენ კერძთა მღვდელნი და მემსხვერპლნი ერისანი ღმერთთა შინართ. და წერილი მათი არს წერილი ესე ხუცურთა ზვენი... წერილინი ხუცესნი პირველთა ენასა ქმნილ არს წერილისაგან ებრაულისა და ქალდეურისა და მსგავსცა არიან ასოთა მათთა ჩვენი ხუცურნი“.

შეგვიძლია ვთქვათ: ახლად მიკვლევულმა ცნობამ ქართული ასომთავრული დამწერლობის წარმოშობის შესახებ, რომელიც მანამდე სამეცნიერო ლიტერატურაში ფაქტურად ცნობილი არ იყო, დადასტურა ჩვენი კვლევის შედეგები.

გ. შარაძის ახლად მიკვლევული ცნობის თანახმად, „წერილნი ხუცესნი“ (ე. ი. ჭურუშთა დამწერლობა ანუ ქართული ასომთავრული ანბანი), რომელიც „პირველსა ენასა ქმნილ არს წერილისაგან ებრაულისა და ქალდეურისა“, არ ეწინააღმდეგება ჩემი კვლევის შედეგად გამოჩინულ დასკვნას, რომ ქართული ასომთავრული შექმნილია ფინიკური დამწერლობის საფუძველზე, ხოლო ქართული ასონიშნების სახელებების პრინციპად გამოყენებულია ბაბილონური ლურსმული დამწერლობის დოგმარამულ-სილაბური პრინციპი. გარდა ამისა, როგორც ახლა გამოიჩინა, ასონიშნების სახელებების პრინციპის მეშვეობით ქართულ ანბანში მოვარის ბაბილონური კალენდარული სისტემა ხორციელდება.

როგორც ჩინს, ახლად მიკვლევული ცნობა, ებრაული დამწერლობის ქვეშ ზოგადად სემურ დამწერლობას გულისხმობს. ფინიკიელი და ებრაელი სემიანები არიან, ხოლო ძველი ებრაელები ფინიკური დამწერლობით სარგებლობდნენ.

რაც შეეხება ქალდეურ დამწერლობას, ამ დამწერლობის ქვეშ ბაბილონური ლურსმული დამწერლობა იგულისხმება, რაკი ბაბილონური ლურსმული დამწერლობის ფანასხეულნი მენვეურნი ბაბილონელი ქალდეელები არიან. ამ თვალსაზრისით ახლად მიკვლევული ცნობა ქართული დამწერლობის წარმოშობის შესახებ უთუოდ ანგარიშგააწყევია.

1 რ. ბატრაძე, ქართული ასომთავრული. ტურნ. „მნათობი“, 1972, № 3.
2 „მნათობი“, № 11.

1 ვურამ შარაძე. თეიმურაზ ბაგრატიონი. ცხოვრება. თბილისი, 1972, გვ. 125—126.

საქმე ეს არის, რომ შუამდინარეთის სემიანთა ღურსმულმა დამწერლობამ განვითარების ხანგრძლივი გზა განვლო. ღურსმული დამწერლობის არსებობის უკანასკნელი პერიოდია ახალ-ბაბილონი ანუ ქალღმერთი პერიოდი (ძვ. წ. 626—539 წლები). ქალღმერთთა ახალ ბაბილონურ სამეფო დინასტიის საფუძველი ჩაუყარა ქალღმერთმა ნაბოთლასარმა ძვ. წ. 626 წელს. ძვ. წ. 612 წელს მიღველთა დახარებით ნაბოთლასარმა ასირიის დედაქალაქი ნინეია აიღო, ხოლო მისი მეფობის უკანასკნელ წლებში (ძვ. წ. 612—605) ძველი აღმოსავლეთის ერთ-ერთი უძლიერესი სახელმწიფო — ასირია საბაბილონი დედაქმნა.

ნაბოთლასარის შემეციადის ნაბუქოდონორ II-ის დროს (ძვ. წ. 605—562 წწ.) დაეშო ურარტუს სახელმწიფო; ნაბუქოდონორმა დაიპყრო სირია და პალესტინა და აიღო იერუსალემი (ძვ. წ. 588 წელს).

ქალღმერთთა ხანა ბაბილონის პოლიტიკურ-ეკონომიური აღზევებისა და კულტურული აღორძინების ხანაა. მაგრამ ამავე დროს ძველი აღმოსავლეთის ბაბილონური ცივილიზაცია ქალღმერთთა სამეფოს დამხობით დასრულდა. მიღობის დამორჩილების შემდგომ სპარსეთის მეფე კარსმა ძვ. წ. 539 წელს ბაბილონი აიღო. დაიწყო ბაბილონის ძველი აღმოსავლური ცივილიზაციის აღსასრული. ბაბილონური ღურსმული დამწერლობა თანდათანობით ხმარებიდან გამოდის. ძვ. წ. მე-5 საუკუნის მიწურულს ღურსმულმა დამწერლობამ ფაქტურად შესწყვიტა თავისი არსებობა. ამ დროს, როცა ქართული ასომთავრული დამწერლობა იქმნებოდა, ღურსმული დამწერლობის მცოდნენი მხოლოდდამხოლოდ ქურუშებიღა იყვნენ.

აღსანიშნავია, რომ ქალღმერთი მოხსენიებულინი არიან „ქართლის ცხოვრება“-ში. კერძოდ, „ქართლის ცხოვრება“ ნაბუქოდონორის მიერ იერუსალემის აღების ფაქტს გვაუწყებს:

„გამოხდეს ამას შინა ეპინი შრავაღნი. შაშინ ნაბუქოდონორის მფრემან წარმოსტყუენა იერუსალემი და მუნით ოტებულნი ურიანი მოვადეს ქართლს...“¹.

ხოლო სპარსელთა მიერ ბაბილონის დაპყრობის შემდგომი ხანის შესახებ „ქართლის ცხოვრება“ გვაუწყებს:

„კვალად გამოვიდეს სსუანი ნათესავნი ქალღმერთნი და დაეშენეს იგინიცა ქართლს“².

ეს წიადვლა იმისათვის დაგვიკვირდა, რამდენადღე ცხადგვეყო რაიმე მნიშვნელოვანია ახლად მოკლევდი ცნობა ქართული დამწერლობის წარმოშობის შესახებ, ამ ცნობის ზედ-

აღებით უარყოფა მეცნიერული თვალსაზრისით გაუმართლებელია.

ცნობა ქართული ანბანის წარმოშობის შესახებ თეოფრას ბაგრატიონმა კათალიკოს ანტონ II-ის კეთენილ წიგნში იპოვა. წიგნი კრებული ყოფილა და „მატიანე შემეცნებათა“ პრეფეცია.

1822 წელს კათალიკოს ანტონ მეორეს ეს ხელნაწერი კრებული პეტერბურგში უოფნისასთან მქონია, რა ზედი ეწია ამ ხელნაწერ წიგნს შემდგომში, სამწუხაროდ, ცნობილი არ არის.

რაც მოთავსია, ქართულ მეცნიერებას ქართული დამწერლობის წარმოშობისა და მისი შემდგომი ბედობლის შესახებ ორი საწილო წყარო გააჩნია: „მატიანე შემეცნებათა“ და „ქართლის ცხოვრება“. მეცნიერული კვლევების შედეგად ქართული დამწერლობის თაობაზე ორი სათარაო მარეწებელი მოგვეპოვება: ძვ. წ. 412 და ძვ. წ. 284 წელი.

ქართული ანბანური დამწერლობა ძვ. წ. 412 წელს შეიქმნა;

სრულიად ქართული სახელმწიფო დამწერლობა შემოღებულ იქნა ძვ. წ. 284 წელს.

მზის კალენდარული ეპოქა საქართველოში ძვ. წ. 412 წელს დაიწყო; ქართული ეროვნული წელითვლიცვა შემოღებულ იქმნა ძვ. წ. 284 წელს.

რაც შეეხება ქართულ წარმართულ კალენდარს, მისი ზოგადი სქემა ასეთია:

1. ან-ი
7. ზე-ი
12. ლს-ი. 30
19. რაე
24. ქან-ი
28. ნან-ი
29. ცან-ი
30. ძალ-ი
- 31 წილ-ი. 4
35. ქან-ი

ანბანის პირველი ასო-ნიშანი შეიღველი დღისა — მსგეტსისა ანუ კვირის პირველი კალენდარული დღე-ღამე; დღე-ღამის 24 საათის პირველი საათი; დღე-ღამის დასაწყისად მიჩნეულია შუაღამე — სავსე მოთარის ზედა კულმინაცია; მსგეტსისა ანუ კვირის პირველი დღე-ღამე მოთარის დღეა.

ანბანის პირველი შუადი ასო-ნიშანი (ან-ზენ) კალენდარული შეიღველი დღე-ღამეა — ერთი მსგეტსისა. ქართული წარმართული კალენდარით ერთი კვირის ხანგრძლივობა შუადი დღე-ღამეა.

ანბანის 12 ასო-ნიშანი (ან-ლს) წელიწადის 12 თვეა. წელიწადის დასაწყისად მიჩნეულია გაზაფხულის ბუნიობა ანუ მზის შესვლა ვერძის ზოდიაკოში; წელიწადი „ღასის“ ანუ თვე-ზის ზოდიაკოში მოთარდება; „ღასით“ მზის წელიწადის ყოველი თვე 30 დღე-ღამეა, ხო-

1 „ქართლის ცხოვრება“, თბილისი, 1955 წ., გვ. 15.
 2 „ქართლის ცხოვრება“, გვ. 17.

ღო შის წელიწადის 12 თვე $12 \times 30 = 360$ დღე-ღამეა.

ანბანის 19 ასო-ნიშანი (ან-რაე) შის 19 კალენდარული წელიწადისა; შის 19 კალენდარული წელიწადი 12 უწყაო მთვარის წელიწადისა და 7 ნაკიანი მთვარის წელიწადის ქაზის ტოლია. $19 = 12 + 7$ შისა და მთვარის 19-წლიანი კალენდარული ტოლიანის მეტონის ცყალია.

ანბანის 24 ასო-ნიშანი (ან-ქან) დღე-ღამის 24 საათია.

ანბანის 28 ასო-ნიშანი (ან-ჩინ) ოთხი შვიდეული დღე-ღამე ანუ ოთხი მსგეფსია და მთვარის სიღერული თვა.

ანბანის 29 ასო-ნიშანი (ან-ცან) მთვარის სინოდური თვის 29 დღე-ღამეა, 29-დღიანი მთვარის სინოდური თვა.

ანბანის 30 ასო-ნიშანი (ან-ძილ) შის წელიწადის კალენდარული თვა და 30-დღიანი მთვარის სინოდური თვა.

„წილი“ ნაკიანი წელიწადის ერთი დღე-ღამეა; ოთხი წილი ერთი 31-ე დღე-ღამეა; „წილი“-ს კალენდარული ფორმულია: $3+1-4$ ყოველ ოთხწლეულში სამი წელიწადი უწყაოა, ხოლო ყოველი მეოთხე წელიწადი ნაკიანია; „წილი“ ერთ შემთხვევაში ყოველ ოთხწლეულში ერთ ნაკიან წელიწადს ანგარიშობს; მეორე შემთხვევაში „წილი“ 31 ნაკიან წელიწადს ანგარიშობს, ხოლო 31 ოთხწლეულის შემდგომ 32-ე ოთხწლეული უწყაო იქნება. ამიტომ „წილის“ კალენდარული ფორმულია: $(31 \times 4) + 4$, ე. ი. $124 + 4 = 128$ წელიწადი. 124 წელიწადში „წილი“ 31 ნაკიან წელიწადს ანგარიშობს, 124 წლის შემდგომ ოთხწლეული უწყაო იქნება. „წილი“-ს ეს კალენდარული ფორმულია „დონ“ — ასო-ნიშნის შემეგობით სორცეიდლება:

31 წილი 4
× 4 დონ

124 + 4

124 წლიან საიდუმლოს „დონ“-ის დაფარული რიცხვითი მნიშვნელობა აცხადებს:

$4 + 4 + 4 + 4 + 4 + 4 + 4 + 4 + 4 + 4 + 4 + 4 = 124$.

კალენდარულად ქართული ასომთავრული ანბანის 35 ასო-ნიშანი 30 კალენდარული დღე-ღამისა და 5 კალენდარული დღე-ღამის ტოლია:

$35 = 30 + 5$

ანბანის 30 ასო-ნიშანი (ან-ძილ) წელიწადის ერთი თვე „ღასის“ შემეგობით 12-ქერ იანგარისება $12 \times 30 = 360$.

ანბანის უკანასკნელი ხუთი ასო-ნიშანი (წილ-ქან) — ხუთი კალენდარული დღე-ღამე ე. წ. ხუთი ეპაგომენია, რომელიც წლის ბო-

ლის 360 კალენდარულ დღე-ღამეს ემატება:

$360 + 5 = 365$,

რის შედეგად უწყაო წელიწადის ხანგრძლივობას ვღებულობთ. ნაკიან წელიწადს 365 კალენდარულ დღე-ღამეს „წილის“ ერთი კალენდარული დღე-ღამე ემატება:

$365 + 1 = 366$

„წილის“ შემეგობით ოთხწლეულში წელიწადის საშუალო ხანგრძლივობა 365 დღე-ღამე და 6 საათი იქნება.

რაკი ყოველ 128-ე წელიწადს „წილი“ ნაკიანი წელიწადის ერთ დღე-ღამეს დარ ანგარიშობს, ე. ი. 128-ე წელიწადი რაკი უწყაო იქნება. შედეგად ამისა ყოველ 128 წლიან პერიოდში წელიწადის საშუალო ხანგრძლივობა 365 დღე-ღამე, 6 საათი, 48 წუთი და 45 წამი იქნება.

ქართული წარმართული კალენდარის უფრო მარტივი სქემა ასეთი იქნება:

1. ა	13. მ	25. ღ
2. ბ	14. ნ	26. თ
3. გ	15. ა	27. შ
4. დ	16. ყ	28. ჩ
5. ე	17. ვ	29. ც
6. ვ	18. ტ	30. ძ
7. ზ	19. რ	31. წ
8. მ	20. ს	31. წ
9. თ	21. ტ	32. კ
10. ი	22. უ	33. ხ
11. კ	23. ფ	34. ქ
12. ლ	24. ჯ	35. ჟ

ამ სქემით: ანბანის 7 ასო-ნიშანი შვიდეული დღე-ღამე ანუ ერთი მსგეფსია; ანბანის 12 ასო-ნიშანი წელიწადის 12 თვეა; ანბანის 19 ასო-ნიშანი შისა და მთვარის 19-წლიანი მეტონის ცყალია; ანბანის 24 ასო-ნიშანი, დღე-ღამის 24 საათია; ანბანის 31 ასო-ნიშანი ნაკიანი წელიწადის ოთხწლიანი და 128-წლიანი ცყლებია; ანბანის 8 უკანასკნელი ასო-ნიშანი (წილ-ქან) წელიწადის 5 ეპაგომენი დღე-ღამეა.

ქართული წარმართული კალენდარის ამ უმარტივესი სქემით შვიდეული და ხუთეული ასო-ნიშნების ასეთ თანამშეღერობის ვღებულობთ $7+5+7+5+7+5$. ნაკიანი წელიწადის გამო ასო-ნიშანი „წილი“ ორქერ იანგარიშება.

ასეთი იყო ქართული წარმართული კალენდარი, რომელიც შემოღებულ იქნა საქართველოში ქართველ ქურუმთა მიერ ე. წ. 412 წელს. ერთ-ერთმა ქართველმა ქურუმთაგანმა შექმნა მარადიული და უკვალი ძეგლი — ქართული ასომთავრული ანბანი, რაკი ამ ანბანში მარადიული დრო მდინარებს. ახლოვდება ქართული ანბანური დამწერლობის არსებობის 2400 წლისთავი.

მცირე მოგონება

გიორგი ლეონიძეს ჯერ პირადად არ ვიცნობდი, როცა წაეთხურა მჭონდა მისი შესანიშნავი ლექსების თარგმანები სომხურ და რუსულ ენებზე. მისი ლექსის თითოეული სტრიქონი მეტყველებდა, რომ ავტორი კემშირტად დიდი პოეტი იყო. მე მალეღვებდა მისი პოეზიის ნათელა, აღმოსავლური ფერები და მუსიკალობა.

როდესაც ამ დიდებულ პოეტზე ჩემი აღტაცება გაუეზიარე თბილისში მცხოვრებ ჩემს სომეხ მეგობრებს, ისინი კმაყოფილი დიმილით მეუბნებოდნენ:

— თქვენ ეს ლექსები თარგმანებში წაგიკითხავთ, აბა ორიგინალში ნახეთ როგორ ლამაზად ედგრენ ისინი!

მე ვთხოვე, რომ მათ ქართულად წაეკითხათ გიორგი ლეონიძის ლექსები. მათ თხოვნა შემისრულეს. ეუსმენდი და მეგონა, რომ ყველაფერი შესწავლა, რასაც ისინი კითხულობდნენ. დაბ, კემშირტი პოეზიის აქვს ასეთი მიმზიდველი ძალა.

პოეტი გაიციანი მოსკოვში, გორკის სახელობის მსოფლიო ლიტერატურის ინსტიტუტში. ჩვენ ერთმანეთს გავცენით როგორც კოლეგები: იგი იყო საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ქართული ლიტერატურის ისტორიის ინსტიტუტის დირექტორი, მე კი — სომხეთის ინსტიტუტისა. ამის შემდეგ ხშირად ეხებებოდა მას, გვჭონდა საუბრები მოსკოვში, თბილისში, ერევანში.

ნახსოვს, მოსკოვში, გორკის სახ. მსოფლიო ლიტერატურის ინსტიტუტში მიმდინარეობდა სამეცნიერო საბჭოს სხდომები. ამ სხდომებზე მოწვეული იყვნენ ყველა მოკავშირე რესპუბლიკის ლიტ. ინსტიტუტების დირექტორებიც. სხდომებს ესწრებოდნენ კონსტანტინე ფედინი,

თეოდორე გლადკოვი და სხვა გამოჩენილი მეორელები.

თავმჯდომარეობდა ინსტიტუტის დირექტორი პროფ. ა. ა. ანსიმოვი.

განიხილებოდა მოძვე ხალხთა ლიტერატურების საკითხი.

სიტყვა წარმოთქვა რამდენიმე მეცნიერმა, ლაპარაკობდნენ ისინი მშვილად, როგორც ყოველთვის იციან ხოლმე სხდომებზე. და აი, სიტყვა მიეცა გიორგი ლეონიძეს. სამეცნიერო საბჭოს სხდომა მაშინვე გადასხვაფერდა. ის ლაპარაკობდა რიდაც აღმატრენით, თვისეულად და შეუზღუდავად.

როცა თარგმნითი ლიტერატურას შევხი, მან აღნიშნა:

— რაც შეეხება თარგმნით ლიტერატურას, მე ადრეც ვამბობდი; ეწერდი და ახლა ირულეხელი ვარ ვთქვა: მწარედ განვიციდი, შეურაცხყოფილად ვგრძნობ თავს, რომ მოძვე ხალხების პოეზია, მისი მარგალიტები, ბწყარედლიდან ითარგმნება. აი მალე შესრულდება ნახევარი საუკუნე საბჭოთა ხელისუფლებისა ჩვენს ქვეყანაში და დღემდე ვერ მოვაშზადეთ მთარგმნელი, რომელსაც შეეძლება ორიგინალიდან თარგმნოს „ვეფხისტყაოსანი“ ან „ღავით სასუნცო.“ მთელი ლიტერატურა ეგროპული ენებიდან რუსულ ენაზე ორიგინალიდან ითარგმნება. ჰეენი, საბჭოთა ხალხების ლიტერატურა კი მკითხველს ბწყარედული თარგმანებით ეძლევა. აბგვარად, დიდი თარგმნითი ხელოვნება იქცა იაფფასიან საქმედ. ერთი და იგივე პოეტი ლექსს თარგმნის ქართულიდანაც, სომხურიდანაც, უზბეკურიდანაც, ლიტვეურიდანაც და მისთვის ყველაფერი ეს ერთია, ოღონდ მიეცით მას ბწყარედი. ამის გამო ხელავეთ როგორ გვანან ეს ლექსები ერთმანეთს, როგორც ერთი მა-

ბლონი. სინამდვილეში კი ისინი სავსებით სხვა-დასხვანაირი არიან თავიანთი ეროვნული ვლფენით და სულით.

უნებლად იზადება კითხვა: რატომ იყო რომ ბრიუსელშია, რომელმაც მსოფლიოს ბევრი ენა იცოდა, სომხური ენის შესწავლებელი დაიქირავა, რათა გადაეთარგმნა სომხური პოეზია, ან ბალკონტი თბილთობდა ქართულ სახელმძღვანელოებს, რომ ღრმად გასცნობოდა ქართულ ენას; დღევანდელი ჩვენი მეგობრები კი ამას არ აკეთებენ.

ნათუ ჩვენი რომელიმე მოკავშირე რესპუბლიკა დაუშვებს, იმას, რომ პუშკინი, ლერმონტოვი, ესკანდონ ბწყარედის საშუალებით თარგმნას. ჰაფვადის და თემანისაშ შემოქმედების ასე თარგმნი კი შეიძლება!

გარწმუნებით, თუ ასე ვაჩვენებდა, რუსი მკითხველი ვერასოდეს ვერ გაუგებს ამ დიდ პოეტებს, მხოლოდ მათი სახელები გეგნება გაგონილი.

ეს საკითხი სერიოზულ დაფიქრებას მოითხოვს.

როცა ლეონიძემ სიტყვა დაასრულა, ხმა არაფერი ამოიღო, სიჩუმე ჩამოვარდა. ბოლოს, სამეცნიერო საბჭოს წევრმა, ცნობილმა მწერალმა თეოდორე გლადკოვმა სიტყვა თხოვა, მან თქვა: — ამხანაგი ლეონიძე სავსებით მართალია. გულწრფელად რომ ვთქვა, მე ვერც წარმომიდგენია როგორ შეიძლება თარგმნი თუ არ იცი ენა ამა თუ იმ ხალხისა. ბწყარედი არასდროს არ იძლევა ორიგინალის არსს. და ის შეროვ კაცი, რომელმაც უნდა იმუშაოს ბწყარედებზე, უფრო მეტად შორდება ორიგინალს და იმავე თემაზე ვიღებთ ახალ ნაწარმოებს ან ვარიანტს, მაგრამ არა ორიგინალის თარგმნას. ნამდვილად ეს საკითხი უნდა სპეციალურად იქნას განხილული როგორც ინსტიტუტში, ისე მწერალთა კავშირში.

გლადკოვის შემდეგ არაფერ გამოსულა.

სამეცნიერო საბჭოს თავმჯდომარემ ი. ი. ანისიმოვიმ თქვა, რომ გ. ლეონიძის მიერ წამოჭრილი საკითხები ძლიერ მნიშვნელოვანია და საქითა ამანე დიფიკურა.

სტოლის შემდეგ გ. ლეონიძეს ხელი მავრად ჩამოვარდა ასეთი ბწყინვალე გამოსვლისათვის.

— მე არ ვიცი სხეები რას დიქრობენ, — მითხრა მან, — მაგრამ გულახდილად რომ ვთქვათ, უვლოფერა ეს ისეთ გულისტკივილს იწყვეს ჩემში, რომ არ შემიძლია ამანე განუგება.

სათათრვას იუბილესთან დაკავშირებით, თბლისში ჩამოვედი. ლეონიძემ გულთბილად მიმიღო. შევიბუშყეთ ერთობლივი მუშაობის გეგმა იუბილეს ჩასატარებლად.

როცა ქალაქის ღირსშესანიშნოებანი და-

მათაღიერებინა, წამიყვანა ერთ ისტორიულ მონასტერში, რომელიც ქალაქის ცენტრშია. მე კილომეტრის დაშორებით მდებარეობს. ეს იყო ძველი არქიტექტურული ძეგლი, დიდებული, ღამაზი. ლეონიძე სპეციალისტის ცოდნით ვატაკებით ჰყუებოდა მონასტრის ისტორიულ მნიშვნელობაზე, მის თაღებზე, სვეტებზე, ხატებზე.

საქართველო მდიდარია ისტორიული ძეგლებით და ლეონიძე სიყვარულით მოშიობრობდა მათზე. მე მას არ ვაწყვეტირებდი, ჩუმად ვუსმენდი, მის კარგ, გამომხატველ, მშვენიერ საუბარს. რახედაც არ უნდა ელაპარაკა, მაინც პოეტად ჩნებოდა, პოეტად მიოელი თავისი არსებით.

ვიტყვი მონასტრის ეზოში და ესაუბრობდით, ვისაუბრეთ სომხურ პოეზიაზე. ძალიან მესიამოვნა, რომ ლეონიძემ ასე კარგად იცოდა სომხური ლიტერატურა, განსაკუთრებით სომხური შესაუყუენობრივი პოეზია. როცა თანამედროვე პოეზიას შევხვ, იგი განსაკუთრებული აღზრთოვნებით ღამარაკობდა გულამ სირიანზე.

— იგი კვშმარტი პოეტია, მე ძალიან მიყვარს — სიტყვა „მიყვარს“ მან სოჭურად თქვა: გელამის პოეზია განსაკუთრებულად კარგია, იგი ქართულადაც ასე მშობლიურად ეღერს. ჩვენთან არა მარტო კითხულობენ, არამედ მღერიან კიდევ სირიანს, როგორც ავეტიქ ისააკიანს.

გულამ სირიანსაც და ავეტიქ ისააკიანსაც გ. ლეონიძე თავის უახლოეს მეგობრებად თვლიდა.

— საქმარისთა მარტო ისააკიანი, — ვინაგრძობ მან, — რომ დღეს სომეხმა ხალხმა თქვა: ჩვენ გვაქვს დიდი ლიტერატურაო. ძალზე ბევრა მწერალი საქითო არ არის. ნამდვილ მწერლებს თითებზე უნდა ვითვლიდეთ და არა მწერალთა კავშირის სის მთხედვით...

ლეონიძე ღამარაკობდა საოკრად ნათლად, სუფთა გულით, დიდი პატრიოტული გატაცებით.

შემდეგ მე წამიყვანეს კლდეში შემალულ სასაუბრეში, სადაც გამომსახინძლენენ არამეუღლებრივად ვმაროელი ქართული კერებში.

უკვე შებინძურული იყო, ქალაქში რომ დაგებრუნდით.

სასტუმროში ვიყავით, ჩემს ნომერში: ვსვამდით ყავას და ვლაპარაკობდით სომხეთის და საქართველოს შორეულ წარსულზე. უცხად მან შეწყვიტა საუბარი და მე მომიბრუნდა:

— წაიკითხავთ ჩემი ლექსი სომხეთზე?

— წაიკითხე თარგმანი, მინდოდა კი ქართულ ენაზე მომესმინა, ძალიან ვთხოვთ თქვენ წამითხეთ.

— არ ვიცი, მოლიანად გავიხსენებ თუ არა, მაგრამ ვეცდები.

მან წაიკითხა თითქმის მთელი ლექსი. არასდროს არ დამეინწყდებოდა, რა პათოსით და ოსტატობით კითხულობდა იგი ლექსებს. მე მაგრად ჩამოვარდები ხელს და ვიბოყე, რომ ამ ლექსების ავტორებია ზემოთის ესახსოვრა. მან მისახსოვრა ისინი, ჩემი სურვილი ასრულდა. ეს იყო ყველაზე ძვირფასი საჩუქარი საყვარელი პოეტისათვის.

მანამდე კი მისი რამდენიმე ლექსი წავიკითხე „სოფეტაკან გრაჟონთუნში“, რომელიც მშვენიერად თარგმანა თ. კარაიანმა. მისი რუსული თარგმანიც წავიკითხე და მე მგონია, რომ ეს ერთ-ერთი საუკეთესო ლექსია ამ ნაწარმოებთა შორის, რაც კი სომხებზე დამწერია.

— შენ, საერთოდ, გიყვარს ლექსები?

— დიახ, მიყვარს, ძალიან მიყვარს.

— თქვა რაიმე ლექსი და გეტყვი გიყვარს თუ არა. სომხურად თქვი.

ამ წინადადებად დამაბნეირა, ვფიქრობდი, რა მეთქვა.

— გეტყობა გეძნელება, — მიიხბრა ლეონიძემ და მხარზე ხელი დამადო.

— არა, არ მეძნელება. მე უბრალოდ შინადა ჩემთვის საყვარელი ლექსი გავიხსენო. აი, — და ვთქვი ლექსი დასაწყისში სომხურად, შემდეგ ერთბაშად შევჩერდი, ვაგრძელება ვერ გავიხსენე, მაგრამ მახსოვდა ბოლო ოთხი სტრიქონი და ვთქვი.

— კარგია. რა ლექსია, ვინ არის ავტორი?

— ამ ლექსს ჰქვია „თუ წაივია ვახაღბული“. მისი ავტორია ზემოთის საყვარელი პოეტი გიორგი ლეონიძე, მთარგმნელი კი ვლად სარაიანი.

— საოცრად კარგიდ ელერს!

— დიახ, მაგრამ ბოდიშს ვიხდი, რომ მთლიანად ვერ გავიხსენე.

— ესეც საჭმარისია იმისათვის, რომ დავაწმუნდებ როგორ გიყვარს პოეზია, არ ვიცი რატომ, — ვანაგრძობ მან, — მაგრამ მე მგონია, რომ თუ გინდა იყო კარგი ადამიანი, კარგი ხელმძღვანელი, უნდა გიყვარდეს პოეზია. პოეზია ამაღლებს, აყვითლსობილებს ადამიანს. ასე არ არის?

— ასეა. ასე იყო ყოველთვის. მაგრამ XX საუკუნისათვის, ჩვენი დროისათვის ასე არის თუ არა, ამის თქმა შეძნელება. ეს უნდა ფიზიკოსებს და მათემატიკოსებს ვკითხოთ.

— არ არის საჭირო მთ ვეიოხოთ. დარწმუნებული უნდა ვიყოთ, რომ ასეა.

ჩვენ დღისას ვსაუბრობდით პოეზიაზე და მის როლზე.

გავიდა თითქმის წელიწადი. დღით მივედი დაწესებულებაში და პრესას ვათვალიერებდი. იი ბანდეროლი თბილისიდან. სასწრაფოდ გავსენი, დიდი ფორბიტის ტომი ლეონიძის ლექ-

სებშია ჩრუელ ენაზე. 1960 წელს მისკოვში გამოცემული. მე მთელი გულთუ გრძობა წინა-წინე წარწერამ: „ზვარტნოცის ტრეზორეჟელე ქვე-ნებლის ძვირფასი შთამომავალს, ჩემს მეგობარს გურგენ ნერსისის ძე პოენანს, სიყვარულით და მეგობრულად გრძობით. გიორგი ლეონიძე“.

ამაღლეა, რადგან ეს არ იყო შაბლონი, რადგან ის ყოველ რიგით სომეხში ხედავდა ისტორიული სომხეთის შვილს.

სულ მალე გ. ლეონიძე ჩამოვიდა ვრევენში. ის მარტო ჩემი სტუმარი რად იყო. არამედ მთელი სომეხი ხალხისა. საღიღზე მივდივარ ისაკიანებში. როცა გ. ლეონიძის სადღეგრძელო შეივსა, მან თქვა სამაჯღობელი სიტყვა ილაპარაკა საუკუნოვან მეგობრობაზე ორ ხალხთა შორის, ილაპარაკა საიათნოვებზე.

— მსოფლიოში, — თქვა მან, — არც ერთ ერს არ მოუცია ისეთი პოეტი, რომელიც წერდა, მღეროდა სამ ენაზე და მშობლიური, საყვარელი და დიდი პოეტი იყო ამ სამი ერისთვის. ეს შეწლო და მოგვცა კიდევ ასეთი პოეტი სომეხმა ხალხმა.

ცოტა შეჩერდა, თითქოს რაღაცის გახსენება უნდაო, შემდეგ თავი აიღო, ქართულად წარმოთქვა საიათნოვას ლექსი. ისაკიანი ძლოვრ იაღლეა ამან, იგი ვაფთორდა და ატარდა. როცა გიორგიმ თავისი ლექსი წაიკითხა, ისაკიანი-საღმი მიძღვნილა, ვარპეტი მოგზავია მას, მაგრად აყოცა და უთხრა:

— შენ მარტო საქართველოს პოეტი კი არა ხარ, არამედ ხარ მთელი ამიერკავკასიის, მთელი აღმოსავლეთის პოეტი.

ბოლო ხანებში ჩვენ ვეღარ ვხვდებოდით ერთმანეთს. ქართული მეცნიერებისაგან მესმოდა, რომ ლეონიძეს ქანზრთელობამ უღალატა და ავადმყოფობსო.

გავიდა ხანი და შევიტყე, რომ იგი კარგად გაძნობს თავს და განაგრძობს შემოაბას.

ვეშხადებოდი თბილისში ვასამგზავრებლად სამსახურის საქმეზე. მიხაროდა, რომ ჩემს კარგ მეგობარსაც ვინახულებდი. მაგრამ რაღაც მნიშვნელოვანი საქმისთვის ჩემი გამგზავრება გადაიდო. ვემშობოდი და ყოველდღიური საქმიანობით ვიყავი დაკავებული.

ფოსტალიონმა მომიტანა ვაჭუთები და ვადავთავლიერე ისინი. უცბად ვხვდავ ლეონიძის სურათს შავ ჩაჩჩოში.

ვფრტენი რაღაც ცოვი და ღრმა ტყვილა. ისაკიანის შემდეგ ეს იყო ჩემთვის ყველაზე დიდი დანაქარავი. ვფრტენი თითქმის ვარ უღრან ტყეში და მუცხეში მეცემიან თავზე, საშინელი სიცარიელე შევფრტენი.

გიორგი ლეონიძე იყო ერთ-ერთი დიდი პოეტი საქმეთა კავშირისა, პირველხარისხოვანი ლიტერატორი, საზოგადო მოღვაწე და საყვა-

რელი აღმზირნი. მისი აზროვნებისა და მოღვაწეობის დიაგნოზი მეტად ფართო იყო.

ეს ავადმჯიყოსი იყო, არა მარტო როგორც დიდი პოეტი, არამედ როგორც ერთ-ერთი სუფიქსო მცოდნე მსოფლიო ლიტერატურისა. მისი ვაშოსელები და მოხსენებები ღრმა და შთამბეჭდავი იყო.

დიან, მართალი იყო პრეზიდენტი საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიისა, ნ. მუსხელიშვილი, როცა სამგლოვიარო მიტინგზე თქვა: „გიორგი ლეონიძე იყო ქართული პოეზიის მშენებელი; მისი ბრწყინვალე ლექსები, როგორც უკვდავი შექოქმელება, შვეა ოქროს ფონდში ქართული პოეზიისა; ლეონიძის სახით ჩვენ დაეკარგეთ დიდი პოეტი, დაუღწელო მკვლევარი მშობლიური ლიტერატურისა, დიდი საზოგადო მოღვაწე“.

ბიბლიოთეკაში ვათვლიერებდი ქურალებსა და გაზეთებს. უცბათ „სოვეტური კრიტიკის“ ფურცლებზე (1966 წლის № 11) ვხედავ ლეონიძისადმი მიძღვნილ ლექსს.

კვითხელობ და ვფიქრობ: რა კარგია, რომ სომეხმა პოეტმა ასეთი სიუეარული ვამთბარი სტრიქონები უძღვნა ცნობილ პოეტის ხსოვნას.

ლექსის ავტორი იყო აშოტ გრამი, ლეონიძის ძველი მეგობარი, მისი ლექსების მთარგმნელი. ლეონიძეზე ბევრა ლექსი დაიწერა.

მასზე წერდნენ მისი მეგობარი პოეტები მთელი სამკოთა კავშირისა, რომელთაც უსაზღვროდ უფვარდათ იგი.

ის ხომ იყო მგზნებარე, დიდი პატრიოტი და პოეტი კავკასიისა.

სომხურიდან თარგმნა **პონდო ანაშაშაშ**

წინაპართა ხმა

ალექსანდრე სოფელ „წინაპართა ხმა“. როგორც ამის წინათ დიბეკდა „მერანის“ გამოცემლობაში, მცირე მოცულობის წიგნია, მაგრამ მეტი შინაწილია. იგი შეიცავს რამდენიმე წერილს სხვადასხვა საკითხის შესახებ, რომლებიც ახლოვნილი წარსულის ამბებს ამსუქებენ. ამ მოთხრობილია, თუ როგორ ემზადებოდა საქართველოს მოწინავე საზოგადოება მე-19 საუკუნის მიწურულში დიდი ხნული იუბილე გადაეხადა ქართველი ერის უდიდესი მოამაგის, გამოჩენილი მწერლისა და საზოგადო მოღვაწის დიდი ილია ჭავჭავაძისათვის, რომელმაც, მიხედვით ნათესის სიტყვებით რომ ვთქვათ, „გამოაღვიძა ქართველობა მავნებელი და მომავლიდნებელი ძილისაგან“. მისი ჩოღბიშვილი წერდა: „იუბილარის განძობით სავსე მოძღვრებამ ჩვენ მუშა-ხელისნებას აგვიხილა თვალები, ჩაგვხედა ქვეყნის სასკეში, დაგვანახა და გავაყენო ჩვენი თავი ადამიანებად, მისმა კეთილშობილურმა გულმუშაობამ ჩვენს ბედს და დარდობას გულმოდგინედ გაუზიარა ჩვენს ზიანს გულმუშაობარგებსა ამ სიტყვებით: „კაცი ის არის, მის ის უყვარდეს, ვინც ბედისაგან დაზარდულია“. თულო საბოლოო წერდა: „40 წელწადა ილია ჭავჭავაძის სახელოვანი მოღვაწეობისა, ნათელი ისტორიაა თვით ქართველი ერისა, მისი მწერლობისა, განვითარებისა, სწავლა-განათლებისა, ხელოვნებისა და სხვადასხვა სასარგებლო და საშვილოშელო საქმის დასაწყისისა, წინსვლისა, განვითარებისა, წინაპრები, გონებრივი, ქონებრივი განმტკიცებისა და სხვა“. გ. თოძე წერდა: „პატრიცეული მამა-მოდგარი, რომელმაც მთელი ორმოცი წელიწადი გვზარდა და დაგვაყვავია, ესა ავთავებს ძველს მშობა-ეროობისსა და წარმოვათქმევიანობა იმედებით სავსე პატივს: „სამშობლო სავაყარლო, გებლა კი აყვავებო“.

ილია ჭავჭავაძის მოღვაწეობის 40 წლის იუბილეს გადახდა განზრახული იყო 1898 წლის 24 მაისს, მაგრამ იგი პირადა, რადგანაც თვით ილიამ ითხოვა, რომ ამ შემდგარიყო, თებულან ამის წინააღმდეგი იყო მოთავრობა, რომელსაც ძალიან ეწინააღმდეგებოდა, რომ ილია ჭავჭავაძის საიუ-

ბილო ზემო არ გადაეცემა ქართველი ერის მკაცრა დემონსტრაციად ცარიზმის წინააღმდეგ, სხვათა შორის, მის პოლიციისტი მუცხაძეს, რომელმაც გააფრთხილა ილია ჭავჭავაძე, ხელი აეღო იუბილეს გადახდაზე, რომ თავიდან აეცილებინა იუბილესთან დაკავშირებული მოსალოდნელი არასასურველი ამბები. ილია ჭავჭავაძეც იმტელეული ვახდა, იუბილესზე ხელი აეღო. სამაგიეროდ, ილია ჭავჭავაძემ დიდად გაახარა, როცა მას გულთბილი შეხვედრა მოუწვეს სათავადაზნაურო სკოლაში, სადაც მომწერალთა გუნდმა კახური მრავალწიერი უმღერა და მიწაფეხში ილია ჭავჭავაძის ლექსები და მისი სხვა ნაწარმოებთა ნაწილები აღმართოვანებით წაიკითხეს.

ალექსანდრე სოფელ „წინაპართა ხმა“ მოგვითხრობს აგრეთვე აკეთ წერეთლის ცხარე წერილების შესახებ დრომოქმული ტრადიციების წინააღმდეგ, კერძოდ მოთქმით ტირილისა და ქელების გამართვის გამო, ამასთანავე აკეთის მოგზაურობის შესახებ პეტერბურგსა და მოსკოვში, სადაც მის გულთბილ შეხვედრას უწყობდნენ ამ ქალაქების ქართველი სტუდენტები და იქური ქართველი მცხოვრებლები, უმართდნენ საღამოებს ხალხით გაქედილ დარბაზში ცნობილი რუსი მომღერლის სობინოვისა და სხვების მონაწილეობით.

ცნობილი არ იყო, თუ რა შემთხვევის გამო დაწერა აკეთ თავისი მშვენიერი ლექსი „ყარობი“, რომელიც ასე იწყება: „ნუ კითხულობთ ვინა ვარ“. ა. სოფელ ნიკოლაძის შვილის, პოეტის რუსულად ნიკოლაძის დღიურის საშუალებით დაადგინა, რომ დიდებულმა მკოხანმა იგი დაწერა იმის გამო, რომ ნიკო ნიკოლაძეს ვალი ჰქონია აღებული კელაშვილი ვაჭრისაგან, რომელსაც ნიკომ დროზე ვერ გადაუხადა ვალი, მან კი, მოვატრემ, აღმასრულებელი ფურცელი მიაცენა კარზე, ქონება აუწერა და დაუღუქა ამას შესწრებშია აკეთ წერეთელს, რომელსაც მაშინ იქ არაფერი უთქვამს, მაგრამ იმ დამეს „ყარობი“ დაუწერია და მეორე დღეს ნიკოსთვის წაუკითხეს.

ცნობილია, რომ ლექსი „მეგობრებო, წინ, წინ, გასწია, ნუ შედარება თქვენი ველო“ გუთვენის ირადიონ გეღიშვილს, რომლის შემოტ-

მეღების მიმოხილვას ჩამდენიმე გვერდი აქვს მიძღვნილი ა. სიგუას წიგნში.

განსაკუთრებულ ყურადღებას იქცევს ა. სიგუას წიგნში ილია ზურაბიშვილის შესახებ მოთავსებული „მწერალი და ხელოვანი“, რომელიც საკმაოდ სრულ წარმოდგენას გვაძლევს ამ ჩემი, მორღებელი და მეტად კოლორიტული მოღვაწის შესახებ. მე წაიკითხე მაქვს ზემს ვინაზაშია უფნის დროს ილია ზურაბიშვილის „გართხვილი“, რომელიც დიდად მომეწონა. ილია ზურაბიშვილს პირველად 1917 წ. შევხვდი თბილისში. იგი იყო თბილისის უნივერსიტეტის დაარსების ხელისშემწყობი საზოგადოების მდიანი. საზოგადოება კრებდა სხსრებს უნივერსიტეტისათვის და ილია ზურაბიშვილი უფასოდ ასრულებდა მდივნის მოვალეობას. მე მხიბლავდა მისი სიღრმე, უბრალოება და დიდი მამულიშვილობა. ილია ზურაბიშვილი დიდი მცოდნე იყო ქართული სიმღერისა, ქართული ცეცვისა და თეატრისა. მისი აღწერა „ურბელისა“ — ეს არის ქებათაქება ამ სიმღერისა, რომლის მოსმენამ მეც აღმაფრთოვანა და მომხიბლა თიანეთის გზაზე 1913 წელს. ან რად ღირს ილია ზურაბიშვილის აღწერა დღელისა, რომელიც მოეწყო პარტიზიკ აკოშვისა და მწერალ ნიკო ლორთქიფანიძის შორის 1908 წელს. ნიკო ლორთქიფანიძის უშიშრობამ და ვეკაცობამ, რომელიც მან დედის დროს გამოიჩინა, მოხიბლა პორტუიკის სეკუნდანტებში, რომელთაც ნ. ლორთქიფანიძეს უწო-

დეს „უმწარიტად რაინდი უშიშარი და უმწიკელი“.

ა. სიგუას წიგნი ბევრ სხვა მნიშვნელოვან ცნობას შეიცავს: აქ მოხსრობილია აკაკი წერეთლისა და ნიკო ნიკოლაძის ყოფნა მარტვილში, გრავოლ გველვისაინის პუბლიცისტური და საზოგადო მოღვაწეობის შესახებ, თედო სპხოკას, ვარლამ ზურაბის, ნიკოლოზ მიწიშვილის, ელიშე ჩარენცის, გერონტი ქიქოძის, ალიო მიციხელავას და სიმონ ჩიქოვანის შესახებ. ყველა ამ ცნობას ავტორი იმგვარად აწვდის მკითხველს, რომ დიდი ინტერესით იკითხება. ამავე წიგნში განხილულია სამეგრელოს სამთავროს არსებობის უკანასკნელი ხანა, მისი დედოფლის ეკატერინე ჰავკავაძის ცხოვრება და მოღვაწეობა, რომლის გამოქვეყნასაც ს. კვილიამ უძღვნა რომანი „ეკატერინე ჰავკავაძე“. აღუქსანდრე სიგუას „წინაპართა ხმა“ კარგი ქართულითაა დაწერილი. მისი კრიტიკული განხილვა გვიჩვენებს, რომ მის ავტორს აქვს დიდი ხალისი, ჩხრეიკოს ძველი ეურნალ-გაზეთები, ამოკრიფოს იქიდან საყურადღებო ცნობები, ნიჭიერად დალაგოს ისინი და მაწოდოს მკითხველს საინტერესო წიგნი, რომელიც ნათელ შუქს ჰხდის საქართველოს ახლო წარსულის მწერლობისა და საზოგადო საქმიანობის ისტორიას.

იმედია, ა. სიგუა ქართველ საზოგადოებას კვლავაც გაახარებს სხვა საყობების კვლევადიების შედეგების დაბეჭდვით.

ბაბაი შანიძე

„მთვარის ღვთაების დღე“

ვლ. ალფენიძის წიგნი „მთვარის ღვთაების დღე“, რომელიც ახლახან დასტამბა გამოცემილია „მერაზმა“, ლიტერატურულ-კრიტიკული წერილების, ნარკვევების, ესეებისა და სტატიების კრებულია.

„არშაბათი — მთვარის ღვთაების დღე ძნელ მძიმე დღეაა მონათლელი ხალხში. ჩემს შრომაში, ან წიგნისათვის გაწეული, ძნელი და მძიმე იყო. აღმათ ამიტოვედ არის ეს წიგნი „მთვარის ღვთაების დღე“ სახელდებული“. აცხადებს ავტორი.

კრებული თავბზდ და ქვეთავებადაა დაყოფილი . წიგნის პირველ და უმღაზვ ვრცელ თავს ჰქვია „სიტყვა ქართულ მწერლობაზე“. ავტორის სიტყვა ეხება ქართულ კრიტიკას, პროზას, პოეზიას და ქვეთავებად დაუოფასაც ეს პრინციპი უდგეს საუფქელად. კრებული იხსნება წერაილთ „ბესარიონ

ელენტის „მწერლობა და თანამედროვეობა“, რომელიც „მერაზმა“ გამოსცა 1916 წელს.

წერილში ბ. ელენტის იდეურ-ესაეტრეკური მრწამსის დახასიათებას უფრო მეტი ყურადღება ეთმობა, ვიდრე თვით წიგნის ავტარგა.

ვლ. ალფენიძემ დაგვიხატა ბ. ელენტის ამაღლევებელი პორტრეტი, საესკებით კანონ-ზომიერად მიგვიყვანა იმ დასკენამდე, რომ „XX საუკუნის ერთ-ერთი უდიდესი ქართველი კრიტიკოსის ბესარიონ ელენტის რჩეულ თხზულებათა კრებულების სერვის გამოცემით დიდი ეროვნული საქმე კეთდება“.

გიორგი ციციშვილმა მონოგრაფია „შალვა დადიანი“ მზავალი წლის დაკვირვების, მეტონერული კვლევის შედეგად შექმნა და ეს საესხებით გასაგებია; ვლ. ალფენიძე, თავის მხრივ გვიხატავს შალვა დადიანის შემოქმედებით პორტრეტს და აღნიშნავს, რომ მისი ნი-

ვის მრავალმხრივობა დიდი სიმწვანებისა და სირთულეების წინაშე აყენებს მკვლევარს, რადგან მისგანაც მოითხოვს ნიჭის მრავალმხრივობას. კრიტიკოსი ვეისაბუთებს, რომ გიორგი ციციშვილმა წარმატებით გაართვა თავი ამ ამოცანას, სხარტად და ლაკონურად გვაცნობს მონოგრაფიის ღირსებებს, შემდეგ კი გვაწოდის ძირითადი თავებები: „შალვა და დიანის ცხოვრება და საზოგადოებრივ-თეატრალური მოღვაწეობა“, „შალვა და დიანის მხატვრული პროზა“, „შალვა და დიანის დრამატურგია“ — ღრმა ანალიზს ეპოქასთან მჭიდრო კავშირში.

წერილი „ეღვჯეა მღერაძის ესეი ღმერთი“ შესანიშნავად ახასიათებს როგორც მწერალ-პროზაიკოსს, ისე მის კრიტიკოსს, და გვყვება, რომ „ეღვჯეა მღერაძემ ამ წიგნით უკლა ქართულის საოქმელი თქვა დიდ მწერალზე ერის გასაგონად...“

ამ წიგნში მეტია ნათქვამი, ვიდრე შეიძლება დატეულიყო ასე პატარა წიგნში, და ეს იმიტომ, რომ სიუჟეტში ამოთქვა ავტორის საოქმელი“.

კრიტიკული წერილები ქართულ პროზაზე „ეოტნეს გმირობის აპოლოგიათ“ იწყება, გრივად ახაზიძის ტრილოგიის შესამე წიგნი — „ეოტნე ანუ ქართველთა დაცვა“ და ამბობს: „მნიშვნელოვანი მოვლენაა ქართული ისტორიული რომანის განვითარების პროცესში. კრიტიკოსი სწორად შენიშნავს, რომ „ისტორიულ რომანთა ავტორები უფრო სწორად ეტანებიან ისეთ ეპოქებს, როდესაც ვერ აღზევებულა...“

„დალექტიკური გონება საჭირო, რომ ერის დაცემის მხატვრულ პროზაში იმავე ერის აღზევების, მისი სულის რენესანსის სიღამაზე ახვეწოს... ეს შესძლო ვრ. ახაზიძის ნიჭმა და ინტელექტმა“. — გვაცნობებს კრიტიკოსი და აყალიბებს ვრ. ახაზიძის, როგორც მწერლისა და ისტორიკოსის კრედიტს.

იგი ვრცლად იხილავს წიგნს, მის კომპოზიციას, გმირების ხასიათებს, ეპოქას, მწერლის სტილს. უარადღებს ამხელაღებს რომანის ცალკეულ ხარვეზებზე, მაგრამ იჭვე დასძენს, მოეხარება ის არის, რომ ვრ. ახაზიძის ტრილოგიამ ახალი მნიშვნელოვანი ფურცელი გადაშალა ქართული ისტორიული რომანის მატიაზე. ვაამდიდრა თანამედროვე ქართული პროზა“.

ესატანე ჰელიძის „ქართლის ცხოვრების პროზაიკების“ მატიაზე ტრილოგიის პირვე-

ლი წიგნის შეფასებას ვლ. ალფენიჭე ძველი სენსიტივის გახსენებით იწყებს: „მნიშვნელოვანი იგივე პოეზიაა, ოღონდ გააღრმავებულია ვეპლოს“.

ქართული მატიაზე მწერლობის საუკეთესო ტრადიციების ცოდნა, მათი თანამედროვე აღქმა, ისტორიის მატერიალისტური გაგება, პატრიოტული და ინტერნაციონალური სულისკვეთება; მიუმატეთ ამას მწერლის შემოქმედებითი ალღო, ერთდღეობა, ანალიტიკური აზროვნების უნარი, ასეთი მრავალმხრივი რაყერსით განიხილავს წიგნს კრიტიკოსი. ამ კომპონენტების ერთიანობაში ხედავს იგი წიგნის წარმატების საფუძველს. „მისში მეცნიერული ზოხიციებიდან არის ნაჩვენები ერის ისტორია დასაბამიდან ახალი წელთაღრიცხვის მეცხრე საუკუნემდე მთელი თავისი დრამატუზით და ჰეროიკით“.

ვ. ჰელიძე მატიაზე ტრილოგიის შემქმნით დიდ, კეთილშობილ საერო საქმეს ემსახურება. მწელია არ დაეთანხმო კრიტიკოსის დასკვნას, რომ „ქართლის ცხოვრების პროზაიკები“ უნდა ითარგმნოს რუსულ და უცხოურ ენებზე, რადგან „ამას არსებითი მნიშვნელობა ექნება ქართველი ერის ისტორიის გასაცნობად“.

ნოდარ დუმბაძის ოთხი რომანის („მე, გეზია, ილიკო და ილიარიანი“, „მე ვხედავ მზეს“, „მზიანი დამზა“ და „ნუ გეშინია, დედა“) ანალიზს ვლ. ალფენიჭე რომანის ისტორიის, თეორიის, თანამედროვეობაში მის გარშემო გაშლილი დისკუსიების ფონზე გვაწოდის.

ჰელიძის აზრით, ნ. დუმბაძემ შემოქმედებითად ათთვისა, როგორც ტრადიციული რომანის, ისე ახალი პროზის ელემენტები. იგი ლაკონურად და სხარტად ახასიათებს ნ. დუმბაძის თითოეულ რომანს, მიგვიბოთებს ამ რომანების ზოგადრთ საერთო ნიშანდობლივ თვისებებზე. მკვლევარი პოეტურად აგვიწერს იუმორისა და დრამატუზის მონაცვლეობის დუმბაძისეული მხატვრული ხერხით მიღებულ შთაბეჭდილებებს, ხაზს უსვამს რომანების მთავარ პერსონაჟთა ხალხურ ხასიათს, ჰუმანიზმს და ასაკსაც კი... ვამოჰყოფს მწერლის პატრიოტულ და ინტერნაციონალურ სულისკვეთებას, მამხილებელ პათოსს, ფილოსოფიურ მრწამსს. არ ავიწყდება ერთმანეთს დუმიარისპიროს „ნიონიშვილის“ და „დუმბაძის“ გურია.

„ვინ არის ზოლოს და ზოლოს ნ. დუმბაძე: ლაიკული პროზის ისტატი, სატირული რომანების ავტორი თუ ინტელექტუალურ მხატვრული პროზის წარმომადგენელი? — კითხულობს ალფენიჭე და მიაჩნია, რომ ერთი, მეორეს, შესაშვე. „და იმვე დროს საყუთითივე არც ერთი მათგანი, ის ნოდარ დუმბა-

დია; მრავალმხრივი ტალანტი. ამ სამი საწილის ბუნებრივ ერთიანობაში ხედავს მკვლევარი ნ. დუმბაძის შემოქმედების ორიგინალობასა და თვითშოფადობას, რადგან „მისი შენაყადები ქმნიან არა ნაყადთა კომპლექსს, არამედ მათ ინტეგრაციას, ისინი ერთდობლიან „პროზის ესთეტიკური აღებების“ პრინციპებით.

ვ. ალფინძეს ჩანაწერების ეპიგრაფად მოქავეს ლ. ანინისის სიტყვები, რომლებიც ძალზე სხარტად ახასიათებენ ნ. დუმბაძის შემოქმედებას; რაც შეეხება მის ნამოღაწერს, ფი სცილდება პუბლიცისტის ჩანაწერების სფეროს და ქართული კრიტიკის მნიშვნელოვან შენაყადად იქცევა.

„ნაბიჭი პორიზონტს იჭია...“ არის ვლ. ალფინძის „ფიქრები გურამ ფანჯიკიძის რომანებზე“. ფიქრები სათურთიდან („მეშვიდეცა“ და „თვალი პეტროსანი“), იღებს სათავეს, ესება ამ რომანების განილვისათვის. საჭირო თითქმის ყველა ასპექტს და საბჭოთა კულტურატრამის სოციალისტური რელიზმის სწორი პრინციპების დამკვიდრებად მალღდება. ანალიტიკური და მხატვრული აზროვნების ძალა ამ ფიქრების თანამოხაზებს ვაგბდის შეითხველს, ამაშია „ფიქრების“ ძალა. მისი ლოგიკური და ემოციური ზეგავლენის მაღლი.

„საქართველოს დამამშენებელი გიორგი ლეონიძე“ — ასე პოეტურად იწვევს ქართული პოეზიის მიმოხილვას ვლ. ალფინძე. ფი შესანიშნავად განსაზღვრავს ვ. ლეონიძის შემოქმედების მნიშვნელობას ქართული კულტურისათვის.

„ფიქრში მწვერვალვით ვათეთრებული პოეტი“ არის გამოძახილი კარლი კალაძის ერთბაშეულზე „მხოლოდ ახალი, მხოლოდ რჩეული“, რომელიც გამოიქცემილია „საბჭოთა საქართველოში“ გამოუშვა 1976 წელს.

„ამ წიგნით 70-იანი წლების კარლი კალაძემ, ცხოვრებით დაბრძნებულმა, თმაგათეობრებულმა ოსტატმა გვიჩვენა, რომ ის დღეს ოკიანი წლების ჭაბუკ კალაძეზე ნაყლებად ჭაბუკი რილია“. ყველა ვინც იცნობს სიცოცხლით სავსე, ქარმაგ პოეტს და მის შემოქმედებას, უთუოდ გაიზიარებს ამ შეხედულებას.

„ხუტა ბერულავას პოეზიის უღვლტბილი“ ამ ავტორის მოყვანილი აქვს პოეტის შემდეგი სტრიქონები:

უკვდავო დედა,
ვერ მახსენებს
ვერასდროს ცუდად,
ვინც კაცს თვალთ
ავივრდება
ჩემს ნაფხურებზე.

წერილში ზუსტად არის დახასიათებული ხუტა ბერულავას მუდამ მართალი „მზინტე“ პული პოეზია და პირუთენეული ტანსაცმელი

„ლექსები, როგორც არწივები აფრინდენ ცაში“ უაღრესად პოეტური წერილია რევაზ მარგაიანის შემოქმედებაზე. „დღეს სეინეთში უშვას, შეუღლას და შხარას შორის ჩანს კიდევ ერთი მწვერვალი. მას რევაზ მარგაიანის პოეზია ჰქვია. ზოგი ხედავს მას, ზოგი-ვერა, ზოგს ნისლი უშლის ხელს, ზოგს საყუთარი სიბეცე. მაგრამ ამით არაფერი აკლდება ამ თოვლიან მთას, იმ მწვერვალს“.

ვლ. ალფინძე ხედავს და ჩვენც გვაჩვენებს, გრანობს და ჩვენც გვაგრანობინებს! წერილში „ფიქრები ჩანსელ ჩარკვიანის ლირიკულ პოემებზე“ ფი „რწმენის კედელს“ ასე ახასიათებს: „ეს პოემა ჩვენი დღეების ქართული პოეზიის მაღალი კედელია მზისკენ გაფრენილი და მისი ავტორი წარმოგვიდგება მამულის ხეობათმოდურად, რწმენის ციხე-ქარბების მშენებლად, მათ შეციხივრედ და ქურუმად“.

„პოეტი და დრო“ ლენინური კომკავშირის პრემიის ლურჯატის რეზო ამაშუკელის ლექსების ახალ კრებულს ეძღვნება. „ამ წიგნით მე ჩემს ახალგაზრდობას ვემშვიდობები“ — ავტორის ამ განცხადებას ვლ. ალფინძე შედეგნაირად პასუხობს: „პოეტი რეზო ამაშუკელი ვერ დაემშვიდობება თავის ახალგაზრდობას, რადგანაც სიმწიფეში ის თავის სიჭაბუკესთან ერთად შედის. ასეთია ყველა ნამდვილი პოეტის ხვედრი.“

პოეტი იმდენჯერ ჭაბუკდება, რამდენ ჭეშმარიტ ლექსსაც დაწერს. ასეთი იდუმალი, მიგაური ძალა აქვს პოეზიას“.

წიგნის მიმდევნო თავში ვლ. ალფინძე მოყლედ გვიხასიათებს ნ. ტიხონოვის წიგნს „მწერალი და ეპოქა“ და გვაუწყებს, რომ მასში მწერალი დიდ ადგილს უთმობს საქართველოს და ქართულ მწერლობას. იგი იხილავს სტატებს ქართველ კლასიკოსებზე — „შოთა რუსთაველი მსოფლიო პოეზიაში“ და „ნიკოლოზ ბარათაშვილი“; წერილებს გიორგი ლეონიძის, სანდრო შანშიაშვილის, სიმონ ჩიქოვანის პოეზიაზე.

„წიგნში — „მწერალი და ეპოქა“ ნათლად გამოიკვეთა ნიკოლოზ ტიხონოვის — ქართული მწერლობისა და ქართული კულტურის ამ დიდი მეგობრის ნაცნობი ვიგანტური ფიგურა — გვიზიარებს თავის აზრს ვლ. ალფინძე. მის ამ აზრს უთუოდ გაიზიარებს შეითხველიც.

„ულისინ ყულიევის „ჩემო საქართველო“ პროზაში ამღერებულ ლირიკული პოემა ბალყარეთის სახალხო პოეტზე და მის დიდ სიუვარულზე საქართველოს მიმართ. მას აქვთ, რაც შემიყვარდა ქართული მიწა და

ქართული პოეზია, მე უფრო შიდარი და უფრო ბედნიერი გახდი" — ასე მიანიშნა ვ. ურლიცს.

ამ სიყვარულის გამოაზილია პოეტურ ხელოვნებაზე დაწერილი დიდი წიგნის ერთი ნაწილი „ჩემი საქართველო“. აღფრთქვნივ გვაცნობს ურლიცის შეხედულებებს რუსთაველის, დ. გურამიშვილის ნ. ბარათაშვილის, ვაჟა-ფშაველას და XX საუკუნის ქართულ პოეტთა შემოქმედებაზე.

ამ კრებულის მესამე თავი იწყება წერილით „შავი ორფეოსი ეძებს ევრიდიკს...“ რომელიც აფრაქის ხალხთა ლიტერატურის მკვლევარს და თეორეტიკოსს გ. ჯღაშვილს ეძღვნება.

ვლ. აღფრთქვნივ აგვიწერს გ. ჯღაშვილის შრომებს და აღნიშნავს, რომ ისინი ყურადღებას იპყრობს არამარტო ჩვენში, არამედ აფრაქის ქვეყნებშიაც, გვაცნობს მცენებრის კვლევის ლაბორატორიას, წერის სტილს.

„ირაკლი ანდრონიკოვი და ქართველი მწერლები“ — ცნობილი ლიტერატოროლოგის, მწერლის, ზეპირი მოთხრობების დიდოსტატის, ფილოლოგიურ მცენებრებათა დოქტორის, პროფესორ ირაკლი ანდრონიკოვის ნაწარმოებთა ორტომეულის მიმოხილვის უძღვნი ვლ. აღფრთქვნივ. ი. ანდრონიკოვი კარგად იცნობს ქართულ მწერლობას. ავტორი გამოყოფს ანდრონიკოვის, როგორც მკვლევარის სიღრმეს და სიზუსტეს, საშწერლო კულტურას, იუმორის ხალხს გრძნობას.

მკითხველი უთუოდ დაეთამშხება მის დასკვნას, რომ ანდრონიკოვი ქართული კულტურის ელჩი-მწერალია რუსულ ლიტერატურაში.

„რუსული მოტივები“ — სტატიებისა და ესეების ეს ციკლი ავტორმა „საქართველოს რუსეთთან შეერთების 175-ე წლისთავს უძღვნა. ამ ციკლის პირველი წერილია „ილია ერგნებურგი, ტიციანი და პაილო“. ვლ. აღფრთქვნივ გვიხსიათებს მწერალ ი. ერგნებურგს, მოვითხრობს მასთან პირად შეხვედრას და იმ დიდ მეგობრობაზე, რომელიც აყვანიტბდათ ერთმანეთთან ტიციან ტაბაძეს, პაილო იაშვილს და ილია ერგნებურგს.

„პაუსტოვსკი, კოლხეთი, ფანტა...“ პუბლიცისტის მოგონება სტუდენტობის დროინდელ სიხვედრაზე გამოჩინელ მწერალთან. კონსტანტინე პაუსტოვსკის „კოლხეთის მხატვარ-მემბრანის“ უწოდებს ვლ. აღფრთქვნივ.

ვლ. აღფრთქვნივს „ფიქრები ვაგ. გეტუშენკოს პოეზიაზე“, მრავალპირადი და საინტერესო მკვლევართა აღსავსე. ეს არის ლიტერატურათმცოდნის, მკვლევარის, კრიტიკოსის ფიქრები, რომელიც ცნობილი პოეტის შემოქმედებას ახალი კუთხით დაინახებს დაინტერესებულ მკითხველს.

„ბელა ახმადულის პოეზიის ვარსკვლავიერი საათი“ კიდევ უფრო გვაყენებს ს. ჭყენთვის ჭვირფასი პოეტი ქალის — მანკაშვილისა და შემოქმედებას.

„ანდრივ ვოზნესენსკის პოეტურ სამყაროში“ — ამ მეტად ორიგინალურ პოეტის შემოქმედების თავისებური პიშნაა. ავტორს მოსწონს პარადოქსალურის ზღვარზე შექმნილი პოეტური შედარებები, ა. ვოზნესენსკის პოეზიის ნოვატორული სტლისკეთება, მოქალაქეობრივი ეფერადობა, ფილოსოფიური სიღრმე.

„სოლოუხინის სონეტები საქართველოზე“ — აგვიწერს პროზაიკოსისა და პოეტის ვლადიმერ სოლოუხინის თხუთმეტი სონეტი, ე. წ. „სონეტთა თავიჯულს“. მალაღმბატვრულ და მალაღმბრულ დონეზე შექმნილი თითოეული სონეტი აღსავსეა საქართველოსადმი დიდი სიყვარულით რაც ჩვენთვის ჭვირფასს ხდის ვლ. სოლოუხინის არამარტო შემოქმედებას, არამედ მის პიროვნებასაც.

1975 წელს გამოვიდა ვალინა სერგბრიაოვის რჩეულ ნაწარმოებთა ორტომეული. მასში მწერალი აგვიწერს ცნობილი რეგოლუციონერების — სერგო ორჯონიკიძის, აბღლენუქიძის და შალვა ელიაის დაუფაწუარ ხსენებას. რეველიკორის სამ რაინდზე შექმნილი ნოველებს განმილვასთან ერთად, ავტორი გვიხატავს მწერალ გ. სერგბრიაოვის შემოქმედებით პორტრეტს.

„უკრაინული მოტივები“ კრებულში წარმოდგენილია ვიტალი კოროტიანის ლექსებით საქართველოზე. ე. კოროტიანის ლექსების კრებულს „შესაძლებლობანი“ და მათ შორის „ქართულ ლექსებს“ ნ. ოსტროვსკის ხახლობის პრეზია მივნიშნა. ვლ. აღფრთქვნივ ვ. კოროტიანის პოეზიის ფესვებისა და სათავეების აღწერით იწყებს და თანდათან აყალიბებს მკითხველის წინაშე, მისი როგორც შემოქმედის მდღარ პოეტურ სამყაროს; ამ სამყაროში განსაკუთრებული ადგილი უკავია ლქსებს საქართველოზე.

„აფხაზური მოტივები“ — დიმიტრი გულიასა და გიორგი გულიას შემოქმედებას ეძღვნება. ორივე წერალში „აბასკილი ვრცახუს მწვერვალზე“ და „გიორგი გულია“ იგრძნობა აფხაზი ხალხის ისტორიისა და კულტურის პატრივისცემა, მამა-შვილის შემოქმედების ღრმა ცოდნა.

„აღმოსავლური მოტივების“ პირველი წერილია „აბასკილი რომანი ქართველ მამლუქებზე“. ვლ. აღფრთქვნივ არამარტო გვაწვდის „ცნობას ქართველ მამლუქებზე“, არამედ აგვიწერს აბღლ ოღმოსავლეთის ქვეყნებში მოვლავრობის მთაბქმდილეებებს, მოვითხრობს მამლუქებზე და აბასკილი ხალხური რომანის ტრადიციებზე.

„საქართველოს მებოტზე არაბ პოეტში“ რიჩალამ პასუნის ცხოვრებას და შემოქმედებას ეცნობით. „ტფილისი ქვეყანად ყველაფერზე უფრო მშვენიერია“ — სირიაში უძრომკრძღმა ამ ფრაზამ დაინტერესა ვლ. ალფენიჭე და სამშობლოში დაბრუნების შემდეგ შეაქრფინა მასალები არაბ პოეტზე.

„ქართული ეტოუდი“ ქართი ხალხის ისტორიის, ლიტერატურისა და თანამედროვე ცხოვრების ამსახველი ვრცელი ნაჩვენეია. პატრივისციმისა და მეგობრობის გრანობით გეაცნობს ავტორი ქართი ხალხის წარსულსა და აწუმოს, უძველეს და უახლეს ლიტერატურას, თანამედროვე თხილისეღ ქურო პოეტებსა და მათ მთარგმნელებსაც კი.

„ქართული ეტოუდი“ ვაცილებით მოიგებდა, რომ მისში ავტორს შედარებით უფრო გააზრებულად და შეჭვიდრობებულად წარმოედგინა თხილისტური ქართული პოეზიის ნიმუშები.

„ბოლოთქმა“ კრებულის გვირგვინია, „მთვარის ღვთაების დღის“ მრავლისმთქმელი დსასრული და ამასთან ფილოსოფიური და პოეტური პროზის მშვენიერი ნიმუში.

„ბოლოთქმა“, ისევე როგორც „წინათქმა“ და კრებულში მთმომანტული ავტორისეული ლექსები ავტორის უტუეარ პოეტურ პოტენციალზე მერუველებენ, ხოლო კრებულის საუეუფესო წერილები კი იმაზე, რომ ჭეშმარიტი პოეტი პროზაშიც პოეტად რჩება.

მეტაფორული, ხატოვანი აზროვნება მწერალ ვლ. ალფენიჭის შემოქმედებით ხელწერას წარმშართილელი ძალა. სწორედ აქედან იღებს სათავეს კრებულის უდავო ღირსებანი და მცირეოდენი ნაკლიც.

გატაცება მერაფორებით, ხატოვანი აზროვნებით მთმინაა განართლებული, როცა სათქმელი ამას იმსახურებს. წინააღმდეგ შემთხვევაში იგი მეთახველს აბნევს, უტრადლებას უფუნტავს, აღიზიანებს.

პუბლიცისტის და კრიტიკოსის ნაშრომში ლამაზად თქმის და მხოლოდ კარგის [ქ] თქმის სტრუვილი არ უნდა ავარებდეს [ფუფუ] [საფუ] [ქ] ქმულს.

„ზომა — ფილოსოფიური კატეგორიაა. ზომიერების გრანობა ესთეტიკური ფენომენია“ — აღნიშნავს „ბოლოთქმაში“ ავტორი. სახედნიეროდ, ზომიერების გრანობა მას იმეითად ღალატობს.

„მე მხოლოდ ის ვიცი, როცა სტვას ვახსიანებთ, — წერს ალფენიჭე — საეუთარ თავს ვახსიანებთ. კრიტიკაც, ისევე როგორც პროზა, პოეზია, ღრამატურია, სტვა არაფერია თუ არა თვითგამოხატვის საშუალება“.

„მთვარის ღვთაების დღით“ ავტორმა დაგვიხსიათა საეუთარი თავი, როგორც კულტურისა და ლიტერატურის მოამავემ, ჭეშმარიტმა ერისკაცმა და მამულთმეღმა, პატრიოტმა და ინტერნაციონალისტმა.

ამ კრებულთ იგი მეთახველის წინაშე წარსდგა, როგორც ლიტერატურთმეოდენე, კრიტიკოსი, ფილოსოფოსი, პუბლიცისტი. მან ვაგვახარა ფართო ერუდიციით აზროვნების სიღრმით, კვლევის უნართა და შემოქმედებითი ენერგიით. და თუ ზოგჯერ ლიტერატურთმეოდენე და კრიტიკოსის პოეტი ვლ. ალფენიჭე სძლევდა, ამში არაფერია დსაძარბაბი, რადგან კუთილშობილი სიბოლოთ მიხანი ნათლად იგრანობა და ეტვის არ იწვევს.

ვლ. ალფენიჭე რამდენიმე წიგნის ავტორია. „მთვარის ღვთაების დღე“ ნათლად მერტყელებს, რომ მას შემოქმედებითი სიმწიფის ხანა დაუდგა.

ამ წიგნში, რომელიც თემატიკის მშრიე, მეტად მრავალფეროვანია, ვამონდა ავტორის ერუდიციასთან ერთად, მასალის საფუტელიანი ცოდნაც.

გივი ხნიკვიციანი

„და იყო ძალი, სახელად თამარ“

ქართლის ცხოვრება მუდამ იყო გადაუღობილი აღმოსავლეთის ცხოვრებასთან და აღმოსავლური წყაროების აუცილებლობას საქართველოს ისტორიისათვის, ცხადია, არა სწირდება მტკიცება. საეპარისთა ვადავიკითხთ ივანე ჭავჭავაძის „საქართველო ერის ისტორიის“ ის ადგილები, სადაც აღწერილია ჭალაღდინის შემოსევები საქართველოში და უმაღლეს მოგვხედება თვალში, რომ დიდი ქართველი მეცნიერი, ძირითადად, ეყრდნობა ხეარაზმელი ისტო-

რიკოსის მუშავედ წესევის ცნობებს. ანალოგიური მავალითება ცოტა როდია ქართულ ისტორიოგრაფიაში.

რასაკვირველია, აღმოსავლურ წყაროებს ახასიათებს გარკვეული ტენდენციურობა, მაგრამ მეტლევარის ვალიც სწორედ ისაა, რომ ჭეშმა ზამორეცხოს ჭეშმარიტების მავალლო ოქროს და აღდგინოს წარსულის თბიეტური სურათი, რომელიც თამაზად დიუქრის ადგილს მეთახველის ცნობიერებაში, სულურთაა — თამოსა-

წონი აქნება იგი თუ შწარე სიშართლის მდლადღებულა.

ამ ცოტა ხნის წინ გამოქვეყნდა ქართული აღმოსავლეთმცოდნის ვია ბერძნის ნაშრომი „მასალები XII საუკუნის საქართველოს ისტორიისათვის იბნ ისფანდიარის თხზულებაში“ (იბ. კრებული „საქართველოს ისტორიის აღმოსავლური მასალები“, წიგნი I, რედაქტორი ვ. გამაშვილი, საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემია, აკად. გ. წერეთლის სახელობის აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტი, გამოცემულა „მეცნიერება“, თბ., 1976).

მეღეუვარი თავის ნაშრომის შესავალში აღნიშნავს, რომ საქართველოს ისტორიისათვის სახელისხმო მასალების შემეცეული არაერთი აღმოსავლური წერილობითი წყაროა დღეისათვის მიეღეუული, გამომზებრებელი და შესწავლილი ქართული ორიენტალისტების მიერ, მაგრამ ჭრ კიდევ მრავლად მოიხიუება ზელნაწერი თუ უვე დასტამბული აღმოსავლური წერილობითი ძეგლები, რომელთა ფურცლებზე განხეული მასლა საქართველოს შესახებ ან ფრამენტულადაა ასახული ან საელებით უცნობაა ზეგნს სიმეცნიერო ლიტერატურაში.

სწორედ ამ უკანასკნელთა რიგს განეუფენება XII-XIII სს. მიწანზე მოღეაწე სპარსელი მემტრანის იბნ ისფანდიარის თხზულება „თარიხ-ტაბარისტან“ („ტაბარისტანის ისტორია“). გ. ბერაძე დაწერილებით გეაცნობს იბნ ისფანდიარის ცხოვრებისა და მოღეაწეობის უმთავრეს მომენტს, მისი თხზულების კომპოზიციურ აღნაგობას, შემონახულ ზელნაწერებსა და არსებულ გამოცემებს („თარიხ-ტაბარისტანის“ სრული სპარსული ტექსტის პირველი და დღემდე ერთადერთი გამოცემა განახორციელა ცნობილმა ირანელმა მეცნიერმა აბას იკბალმა 1941 წელს, თეირანში. ეს პუბლიკაცია ეურდნობა თხზულების ყველაზე ადრინდელ ზელნაწერს, დათარიღებულს 1570 წლით).

იბნ ისფანდიარის თხზულებაში სულ საშიოდ ცნობაა საქართველოს შესახებ, მაგრამ ირეყენა, რომ მათი ღირებულება ძალზე თვალსაჩინოა ჩვენი ქვეყნის პოლიტიკურ-გეონომიური ისტორიისათვის.

პირველი ცნობა გეხედება თხზულების იმ მოაკეუთროს, სადაც ასახულია ტაბარისტანის მთავრის არღამირ იბნ ჰანანის (1172-1206) დიპლომატიური ურთიერთობა მეზობელ თუ შორეულ სახელმწიფოებთან.

სპარსელი მემატიანე თედაპირეულად მოგეითხრობს „ეღონობათა უწვეუტ მრავალგნისობას“ არღამირისა და ძლეუამისილ ზეარაშქმამ თექემს (1172-1200) შორის, შემდეგ კი მოკლედ ეხება დიპლომატიურ კონტაქტებს ევრატიე-სირიის სულტან სალადინთან და ბაღდადის ხალიფასთან. ამას მოხდევს ჩამოთვლა სხვადასხვა ხელმწიფე-მთავართა, რომლებიც ეღებებს გზაენდინენ ზენებელი არღამირის კარზე. ესენი

არანა ვრავის უკანასკნელი ხელნეუიანი სულტნები, არან-ახრეზაიჯანის ათაბეგენს, შამსადინიერი სამეაროს ორი ყველაზე „წმინდმა“ ქალაქის მექს და ზედინას ამირები, ხლათის მფლობელი, შირვანისა და დერბენდის გამგებლები და სხვანი.

სწორედ მათ რიგში, მაგრამ მათგან ფრად გამორჩეულად არის დასახელებული საქართველოს მეფე თამარი. იბნ ისფანდიარი გეაუყუებს: „და იგი ქალი, სახელად თამარ თიბლისის და საქართველოს ხელმწიფე, რომელიც ლაშქრადეა ვანქასა და არანის სახელმთბეზ როგორც ნიზამი ვანქელი არანისა და ახრეზაიჯანის ფადლშას ამირ აბუ ბაქრს შამართავს, მათი: „მან თითისტარია შუბად აქცია და ჩენე კი შუბი თითისტარად — შენს გამოჩენამდე, შუბს რომ წარმართავ (აწვერებ) ქართველს“ (ნუ გეიკვირდებათ თამარის მოხსენება თბილისის ხელმწიფედ. საქმე ისაა, რომ შამსადინები ოთხი საუკუნის მანძილზე თავის მფლობელობაში მოქცეულ თბილისს შამსადინურის სამეაროს ნაწილად მიიჩნევენ).

იბნ ისფანდიარის თხზულებიდან დამოწმებული ცნობა უდიდეს ინტერესს იწვევს. მართოს რად ღირს, რომ მიეღეუულია სახელოვანა ახრეზაიჯანელი პოეტის ნიზამი ვანქელის ჩვენთვის უცნობი სტრეონები, რომელიც ხოტბას ასხამს თამარს. „მან თითისტარი შუბად აქცია... შამსადინი მეგონის ამ სიტყუებში გეშობატული გეოცება და აღტაცება ქართველი მეფე-ქალის პიროვნებით უშუალოდ ეხმანება ქართული საისტორიო და მხატვრული ძეგლების მტკიცედ ჩამოყალიბებულ შეხედულებას თამარის შესახებ. ამასთან ერთად, როგორც აღნიშნავს გ. ბერაძე, ციტირებულ მათი, რომელიც აღბათ რომელიღაც ვრცელი ღქისის ფრამენტია, მხოლოდ იბნ ისფანდიარის თხზულებამ შემოინახა და სხვა მასალებში (პოეტის „ღეივანის“ ნუსხები, სხვადასხვა „თეზქერეები“) არაა ფიქსირებული. სამაგიეროდ ცნობილია, რომ იმვე აბუ ბაქრს ზეოღენე ნიზამიმ პოემა „ისტანდერ-ნამეს“ მეორე ნაწილი და ერთი კასიდა.

მეღეუვარი ხანს უსვამს იმ გარემოებას, რომ ჩვენს წინაშე თვით თამარისავე ეპოქაში მოღეაწეუ სპარსელი მემატიანის მსყრობა საქართველოს ხელმწიფე — ქალზე (იბნ ისფანდიარის თავის თხზულება დაესრულებია 1217 წელს), თამარ მეფის სახელით მოხსენიების სულ რამდენიმე შემთხვევაა აღმოსავლურ წყაროებში და მათ შორის ქრონოლოგიურად ყველაზე ადრინდელია იბნ ისფანდიარის მოწმობა. მნიშვნელოვანია აგრეთვე წყაროში მითითებული ფაქტი განჯა-არანის დალაშქრების შესახებ (1184-1191 წლებში), რასაც აქამდე მხოლოდ თამარის პირველი ისტორიკოსის მხედვეთი ვიცნობდით.

გ. ბერაძის დასკვნით, ზემოთ დამოწმებული ცნობა ძალზე საყურადღებო მასალას გეაწევის

ქართული დიპლომატიის ისტორიისათვის. „თარხნი-ტაბარისთანის“ მონაცემებიდან ცხადდებიან ტაბარისთანის სამთავროს ფართო დიპლომატიური ექსპანზიები და მათი სისტემატური ხასიათი, კასპიის ზღვის სამხრეთ სანაპიროზე მდებარე არტუთ ვრცელ პროვინციის პოლიტიკურ პარტიკიპაციას წყაროში დასახელებული მამადიანური სიძვარის თითქმის ყველა მნიშვნელოვანი სახელმწიფო. ხოლო თამარ მეფის სხვათაგან გამორჩეულად მოხსენიება და თბრობა მისი საქმეებისა აშკარად მივიჯივითებს, თუ რაოდენ დიდი ავტორიტეტით სარგებლობდა აღმოსავლეთის ქვეყნებში საქართველო.

ხეარაზშმაჰსა და ტაბარისთანის მთავარს შორის დამყარებულმა მოვერბომა (არღმირი სიძე ვახდა თექვესისა) საგრძნობლად ვაზარდა ამ პროვინციის მნიშვნელობა საერთაშორისო სარბიელზე. ტაბარისთანის მთავარი ერთგვარი შეამავლის როლს ასრულებდა ხეარაზშმაჰის დიპლომატიურ ურთიერთობაში „დასავლეთის ფადოშაქებთან“, მის ძლიერებას უწყველად პრობავნდა და მისი სახელით მოქმედებდა. აქედან ვამომდინარე მველევარი ასკენის, რომ თამარ მეფის მიერ ელჩების წარგზავნა არღმირის კარზე, რასავიერვლია, თვით ხეარაზშმაჰთან ვარკვეული ურთიერთობის ფორმას წარმოადგენდა. მამსადაშე, ტაბარისთანის სამთავროსთან არსებული დიპლომატიური კონტაქტები ამავე დროს მივეითებენ საქართველოსა და ხეარაზშ შორის ურთიერთობაზე XII საუკუნის მიწურულში (ხენებულ ფაქტს მივეანიშნებდა მხოლოდ ქართული წყაროს ლაკონური მოწმობა და ისიც გიორგი III-ის მეფობის წლებს ეხებოდა.)

გ. ბერაძე შენიშნავს, რომ ტაბარისთანის სავიროვანომიური ფელსაზისით ერთობ შნიშნელოვან რევიონს წარმოადგენდა კასპიის ზღვის სანაპიროზე და ამითვე მიზნადვდა აღმოსავლეთის საერთაშორისო ვაჭრობაში აქტიურად ჩაბმულ საქართველოს სახელმწიფოს შესვერთა უტრადლებას. იმის ისფანდიარის ვეორე ცნობა ადასტურებს ამ მოსაზრებას. ირკვევა, რომ არღმირის მიერ ხეარაზშმაჰთან ვავაზინილი ძვირფასი ძღვენი, სხვათა შორის, შეიცავდა „თბილისურ ქსოვილებს“. ისინი საკმაო რაოდენობით უნდა ჰქონოდათ ტაბარისთანში, რადვანაც საბალნეებით ვაუჯეანობა ხეარაზშს. თბილისური ქსოვილები დასახელება ზღმწიფურ ძღვენიში, საყოველთაოდ აღიარებულ და ფართოდ ვაჭრელებულ ბიზანტიურ და ბალადურ ქსოვილთა ვეერდით, საქართველოს დედაქალაქში დამზადებული საფეიქრო ნაწარმის სავერთაშორისო პრესტიჟის მვერშეტველ საბუთად მიანიდა მველევარს.

იმის ისფანდიარის მესამე ცნობა საქართველოს შესახებ შედარებით შერთალია და ვადმოგვეცეს საქართველო-ბერბაქიანის პოლიტი-

კური ურთიერთობის ერთ ეპიზოდს (XII საუკუნის დამლევა). ხენებულ ამბავს ვეცნებოდეთ ვერკლად მოვეითობონ ქართველებს და არაბი მემბტიანე აღ-ქესანი. იღონდ. სპარსულ წყაროში კიდეც ერთხელ არის აღნიშნული თამარ მეფის სახელი (აღ-ქესანი შოისხინავს „ქართველთა დედოფალს“ სახელის მიუთითებლად).

გ. ბერაძეს მვენიერად აუმეტყველებია სპარსული წყაროს ძენწი ცნობები. დიდი ერთდებითა და ზენსი ანალიზის უნარით აღქვივილი მველევარის კალამმა იმის ისფანდიარის რამდენიმე სტრიქონი ვადაქვიდა საქართველოს ისტორიის ახალ ფურცლებად, რომლებიც კიდეც უფრო ამდიდრებენ ზენს წარმოდგენას მოცემული ეპიოდის შესახებ.

სავანებო ყურადღებას იმსახრებს საირეწიზო ნაწარმის დართული შენიშვნება. ეს მხოლოდ ბიბლიოგრაფიული ნუსხა როდი ვახლავთ, არამედ — ნაწარმში აღძრულ საკითხებიდან ვამომდინარე უღარესად მოზანშეწონილი წილსელანი, ირკვეულად რომ შერწყმია ნაწარმს, თითქოსდა ნყოფით დახენწლელი მსხელი ტრბეტი ვაუბარვლავს ხეს ყოველი მიმართულებით.

ზოვიერთი შენიშვნა დამოუკიდებელ წერილსაც კი წავავს — მავალითად, 53-ე შენიშვნა „თბილისური ქსოვილების“ შესახებ იმის ისფანდიარის ცნობის ვანიშნისას, მველევარი შენიშნავს, რომ XII-XIII სს. საქართველოს ქალაქებიდან მამადიანური აღმოსავლეთის ქვეყნებში საფეიქრო ნაწარმისა თვ ნედლეულის ვატანის ფაქტები აღრეც ყოფილა აღნიშნული საეკიადურ ლიტერატურაში, ხოლო კონკრეტულად თბილისთან დაკვიშირებთ ზენლეუბრავ იმიწმებენ ზოლმე არაბი ავტორის ალაზინის ინფორმაციას თბილისიდან ბამბის ექსპორტზე, რაც არ შეესაბამება სინამდვილეს. გ. ბერაძე წერს, რომ ქართულ ისტორიოგრაფიაში დამვეებული შეცდომა ვამოწვეულია ბ. დორსის მიერ ვამოყენებულ ზენსაწერში მოცემული არასწორი წაკითხვის შედეგად. ხოლო ფ. ეიუსტენფელდისეული ვამოცემის მიხედვით ირკვევა, რომ თბილისიდან ვაქქონდათ არა ბამბა, არამედ ხის ვანსავთურბული ვინი („ხალანა“), რომლის მტკიცე და არმოხტული მსალისავან მზადდებოდა საუვეთესო ავეცი, ხის მტრეული და სხვ. მველევარის მოხმობილი აქვს წყარობისა და ლიტერატურის ფართო წრე „ხალანას“ ვაჭრელებისა და ვამოყენების შესახებ.

ასევე საგელისსზოა 49-ე შენიშვნა, სადაც გ. ბერაძე უტრადლებას ამხვილებს „ვეფხისტყაოსანში“ ირკვერ ნახსენებ ხეარაზშულ აბჯარზე („ტატითა მითთა სიმაღლ, აბჯართა ხეარაზშელობა“; „კაცსა და ცხენსა ეზოსა აბჯარი ხეარაზშელთა“). რესთველოლოგიურ ლიტერატურ-

რამი აღნიშნულია, რომ ხეარაზმელი აბჯარის ხსენება იმდროინდელი რეალური ვითარების არადაკლებად ნათელდება — რუსთაველის ეპოქაში ხეარაზმელი აბჯარი ანუ იარაღი განთქმული უნდა ყოფილიყო. ამ ვარაუდს შესანიშნავად ადასტურებს სარეცენზიო ნაშრომში მოკლედ მითითებული ფაქტები სათანადო წყაროებიდან იმაზე, რომ ხეარაზმიდან შეზობელ თუ შორეულ ქვეყნებში დიდი რაოდენობით გაქონდათ ზღლები, მშვილდისრებო, ფარი, მუზარაღი და სხვ.

გ. ბერაძის შიგრ უხედა დამოწმებული წყაროები და გამოკვლევანი, აღბაა, გაცილებით

ერცელ ნაშრომსაც დაამშვენებდა. სოკოვრ მოგებენება კიდევ, რომ შევლევებში [ფაქტები], არასადასტურებელი ტვირთი უმჯობესად მხატვრულად. მაგრამ ნაშრომს დართული შინაარსიანი შენიშვნები და ამა თუ იმ საკითხის ამოწმურავე ბიბლიოგრაფია, შესაძლოა, ორიენტირად გამოდგეს სხვა შევლევართათვის. შიდაობის შეტი რა გვეთქმის, როდესაც ყოველი საქმე, დიდა იქნება თუ შვირე, შეისისხლზორცებს პოეტის უკვდავ მოწოდებას: „და ჩემს შემდგომად მოძმესა ჩემსა სიძველე ვზისა ვაუადვილდემ“...

ზ. ხანაზაძე

3360 80 333.

ИНДЕКС
76128
308-41101333

„МНАТОбИ“

**ЕЖЕМЕСЯЧНЫЙ ЛИТЕРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ
И ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ**

ИЗДАТЕЛЬСТВО ЦК КП ГРУЗИИ